

Clarissa Pinkola Estés

Žene koje trče s vukovima

MITOVI I PRIČE O ARHETIPU DIVLJE ŽENE

Clarissa Pinkola Estés
Žene koje trče s vukovima

Naslov izvornika
Clarissa Pinkola Estés – Women Who Run With the Wolves

Copyright © 1992, 1995 by Clarissa Pinkola Estés, Ph. D. All Rights reserved

Prevela s engleskoga Lara Hölbling Matković
Urednica Irena Miličić
Lektura Jasenka Lesnik-Gašpić

Clarissa Pinkola Estes

Žene koje trče s vukovima

MITOVI I PRIČE O ARHETIPU DIVLJE ŽENE

ALGORITAM

Zagreb 2004. prvo izdanje

*A kedves szüleimnek
Maria es Joszef,
Mary and Joseph,
Szeretlek benneteket.*

Y

*Para los todos que yo amo
que continuan desaparacidos.*

SADRŽAJ

PREDGOVOR

UVOD: Pjevanje nad kostima

1. Vijanje: uskrsnuće divlje žene

La loba. Vučica

Četiri rabina

2. Prikradanje uljezu: početna inicijacija

Modrobradi

Prirodni grabežljivac psihe

Naivne žene kao lovina

Ključ znanja: važnost njuškanja

Životinjski mladoženja

Miris krvi

Uzmak i obilaženje

Ispuštanje urlika

Gutači grijeha

Mračni muškarac u ženskim snovima

3. Nanjušiti činjenice: povratak intuicije kao inicijacija

Lutka u njezinu džepu: Vasilisa Premudra

Vasilisa

Prvi zadatak: Dopustiti predobroj majci da umre

Drugi zadatak: Otkrivanje grube sjenke

Treći zadatak: Prolaženje kroz tamu

Četvrti zadatak: Suočavanje s divljom staricom

Peti zadatak: Služenje neracionalnom

Šesti zadatak: Odvajanje Ovoga od Onoga

Sedmi zadatak: Propitivanje misterija

Osmi zadatak: Stati na sve četiri

Deveti zadatak: Premještanje sjenke

4. Drug: savez s drugim

Slavopojka divljem muškarcu: Manawee

Manawee

Dvostruka priroda žene

Snaga Dvoga

Snaga imena

Nepopustljiva pseća priroda

Neosjetni zavodnički apetit

Postizanje žestine

Unutarnja žena

5. Lov: kad je srce usamljen lovac

Kosturka: Suočavanje s prirodom ljubavi život/smrt/život

Kosturka

Smrt u Kući ljubavi

Prve faze ljubavi

Slučajno nalaženje blaga

Potjera i skrivanje

Razmrsiti kostur

San povjerenja

Davanje suze

Kasnije faze ljubavi

Srce kao bubanj i glasan pjev

Ples tijela i duše

6. Pronalaženje čopora: blagoslov pripadanja

Ružno pače

Izgon nesrodnoga djeteta

Vrste majki

RASTRZANA MAJKA

SMALAKSALA MAJKA

DIJETINJA MAJKA I MAJKA BEZ MAJKE

SNAŽNA MAJKA, SNAŽNO DIJETE

Loše društvo

*Pogrešan izgled
Zamrznut osjećaj, zamrznuta kreativnost
Stranac u prolazu
Izgon kao blagodat
Nepočešljane mačke i škiljave koke svijeta
Sjećanje i nastavak bez obzira na sve
Ljubav za dušu
Zalutala zigota*

7. Radosno tijelo: divlje meso

Govor tijela
Tijelo u bajkama
Snaga slabina
La mariposa. Leptirica

8. Samočuvanje: prepoznavanje zamki, kaveza i otrovnih mamaca

Podivljala žena
Crvene cipele
Okrutan gubitak u bajkama
Ručno izrađene crvene cipele
Zamke

*Zamka br. 1: Pozlaćena kočija, obezvrijeđen život
Zamka br. 2: Suha starica, ostarjela sila
Zamka br. 3: Paljenje blaga, hambre def alma, glad duše.
Zamka br. 4: Povreda temeljnoga instinkta, posljedice zarobljavanja
Zamka br. 5: Pokušaj krijumčarenja tajnoga života, podjela na dvoje
Zamka br. 6: Ustuknuti pred kolektivnim, pobuna u sjeni
Zamka br. 7: Pretvaranje, pokušaj dobrote, normalizacija
abnormalnoga
Zamka br. 8: Ples bez kontrole, opsesija i ovisnost*

Ovisnost

U krvnikovoj kući

*Pokušaj skidanja cipela, prekasno
Vraćanje u ručno izrađen život, liječenje povrijeđenih instinkta*

9. Kućenje: povratak sebi

Tuljanovo krzno, duševno krzno

Gubitak osjećaja duše kao inicijacija

Gubitak krzna

Usamljen muškarac

Duhovno dijete

Isušenje i obogaljenje

Začuti zov starine

Predugi ostanak

Oslobađanje, uranjanje

Srednja žena: disanje pod vodom

Izranjanje

Praksa namjerne samoće

Urođena ekologija žene

10. Bistra voda: njegovanje kreativna života

La Llorona

Onečišćenje divlje duše

Otrov u rijeci

Vatra na rijeci

Muškarac na rijeci

Vraćanje rijeke

Koncentracija i žrvanj mašte

Djevojčica sa žigicama

Odvraćanje destruktivne mašte

Obnavljanje kreativne vatre

Tri zlatne vlasi

11. Strastvenost: pronalaženje svete seksualnost

Prljave božice

Boubo: Božica trbuha

Kojot Dick

Put u Ruandu

12. Označavanje teritorija: granice bijesa i oprosta

Bjelosrpi medvjed

Bijes kao učitelj

Uvođenje iscjelitelja: penjanje na planinu

Medvjed duha

Vatra koja preobražava i pravilno djelovanje

Pravednički bijes

Usahlo drveće

Descansos

Ranjeni instinkt i bijes

Kolektivni bijes

Zapeti u starom bijesu

Četiri stupnja oprosta

13. Ožiljci iz bitke: članstvo u klanu ožiljaka

Tajne kao ubojice

Mrtva zona

Žena s kosom od zlata

Žrtveni kaput

14. La selva subterranea: inicijacija u podzemnu šumu

Bezruka djeva

Prva faza -pogodba u neznanju

Druga faza – sakaćenje

Treća faza – lutanje

Četvrta faza – nalaženje ljubavi u podzemlju

Peta faza – Uznemiravanje duše

Šesta faza- Carstvo divlje žene

Sedma faza – Divlja mladenka i mladoženja

15. Tajno praćenje: canto hondo, duboka pjesma

16. Vučja trepavica

Pogovor: priča kao lijek

Zahvale

Bilješke

PREDGOVOR

Svi smo ispunjeni težnjom za divljinom. Za tu čežnju ne postoji mnogo protuotrova koje bi društvo dopuštalo. Naučeni smo da osjetimo sram zbog takve žudnje. No, sjenka Divlje žene još viri iza nas tijekom dana i noći. Bez obzira na to gdje smo, sjenka što kaska za nama nesumnjivo ima četiri noge.

Dr. Clarissa Pinkola Estés
Cheyenne, država Wyoming, SAD

UVOD

Pjevanje nad kostima

Divlji svijet i divlje žene ugrožene su vrste.

Tijekom godina gledali smo kako instinktivnu žensku narav pljačkaju, potiskuju i pregrađuju. Tijekom dugih razdoblja njome se jednako pogrešno upravljalo kao i divljim životinjama i divljim predjelima. Nekoliko tisuća godina već, svaki put čim okrenemo leđa, ona se premješta na najjalovije tlo psihe. Duhovni predjeli Divlje žene tijekom čitave su povijesti pljačkani i spaljivani, buldožerima su joj sravnjivana staništa, a prirodni ciklusi utjerani u neprirodan ritam kako bi se udovoljilo drugima.

Nije slučajno da netaknuta divljina našeg planeta nestaje dok blijedi i shvaćanje naše vlastite divlje naravi. Nije teško shvatiti zašto se stare šume i stare žene ne smatra osobito važnim bogatstvima. Nije to neka tajna. Nije slučajno ni da vukove i kojote, medvjede i pomalo divlje žene nije sličan glas. Svi oni dijele srodne instinktivne arhetipove, pa ih zato pogrešno smatraju neljubaznima, potpuno i urođeno opasnima i proždrljivima.

Život koji vodim i moj rad jungovske psihoanalitičarke i *cantadore*, pripovjedačice, naučili su me da se potrošena snaga vitalnosti žena može povratiti iscrpnim “psiho-arheološkim” iskapanjem ruševina ženskoga podzemlja. Tim metodama uspijevamo vratiti djelovanje prirodne instinktivne psihe. Njezinim utjelovljenjem u arhetipu Divlje žene pak uspijevamo prepoznati djelovanje i puteve najdublje ženske naravi. Moderna je žena zbrka aktivnosti. Pod pritiskom je da svim ljudima bude sve i sva. Staro znanje već nam je odavna prijeko potrebno.

Naslov ove knjige, *Žene koje trče s vukovima, mitovi i priče o arhetipu Divlje žene*, proizašao je iz mogega proučavanja biologije divlje prirode, osobito vukova. Studije o vukovima *canis lupus* i *canis rufus* nalikuju povijesti žena, što se tiče njihova duha, a i njihovih muka.

Zdravi vukovi i zdrave žene dijele određene psihičke značajke: istančana osjetila, zaigran duh i pojačanu sposobnost za odanost. Vukovi i žene po prirodi su skloni povezivanju, ljubopitljivi i posjeduju veliku izdržljivost i snagu. Duboko su intuitivni, pokazuju iznimno zanimanje za svoje mlade, svojega druga i svoj čopor. Iskusni su u prilagođivanju stalno promjenjivim okolnostima; žestoko su nepokolebljivi i vrlo hrabri.

A opet, i jedne i druge su proganjali, uznemiravali, lažno za njih tvrdili da su proždrljivi i podli, prekomjerno agresivni, manje vrijedni od svojih klevetnika. Oduvijek su metom onih koji bi počistili divljinu, ali i divlje predjele psihe, uništili ono instinktivno, ne ostavljajući ni traga. Načini na koje oni koji ih ne razumiju proganjaju vukove i žene upadljivo su slični.

Dakle, dok sam proučavala vukove, prvi mi se put kristalizirala ideja arhetipa Divlje žene. Proučavala sam i druga stvorenja, medvjede, slonove i ptice duše – leptire. Značajke svake od tih vrsta pružaju pregršt naznaka o tome što valja znati o ženskoj instinktivnoj psihi.

Divlja žena prošla je mojim duhom dvaput, jednom zbog mogega rođenja u strastvenoj meksičko-španjolskoj lozi, a poslije, putem usvajanja u obitelj vatrenih Mađara. Odrasla sam pokraj tzv. Michiane, državne granice između Sjeverne Indiane i Michigana, okružena šumama, voćnjacima i poljima, u blizini Velikih jezera. Tamo su gromovi i munje bili moja glavna hrana. Noću su kukuruzišta škripala i govorila naglas. Daleko na sjeveru, vukovi su se skupljali na čistinama obasjanima mjesečinom, skakutali i molili. Svi smo bez straha pili iz istih izvora.

Premda je tada još nisam nazivala tim imenom, Divlju ženu zavoljela sam kad sam još bila dijete. Bila sam više estet nego atlet, a jedina mi je želja bila da budem ushićeni lutalac. Umjesto stolaca i stolova, draži su mi bili tlo, drveće i špilje, jer sam na tim mjestima osjećala da se mogu osloniti o Božji obraz.

Rijeka je *uvijek* zvala da je se posjeti kad padne mrak, po poljima se

trebalo šetati, tako da mogu proizvesti svoj šušlav govor. Vatre su se *trebale* slagati u šumi noću, a priče su se *trebale* pričati izvan dosega odraslih ušiju.

Imala sam sreću što sam odrastala u prirodi. Tamo su me udari munja upozorili na naglu smrt i prolaznost života. Mišja legla pokazala su da se smrt ublažava novim životom. Kad sam iz ilovače iskopala “indijanske perle”, trilobite, shvatila sam da su ljudi tu već dugo, dugo. Učila sam o svetoj umjetnosti samoukrašavanja s leptirima monarh na vrh glave, krijesnicama kao noćnim nakitom i smaragdno-zelenim žabama kao narukvicama.

Majka vučica jednom je ubila jedno od svojih smrtno ranjenih mladunaca – to me upoznalo s grubom sućuti i potrebom pripuštanja smrti umirućima. Dlakave gusjenice, pak, koje bi padale s grana, pa se ponovno penjale natrag, učile su me jednoulju. Kad su mi šaklljivo hodale po ruci, učile su me kako koža može oživjeti. Penjanje na vrhove drveća naučilo me kakav će osjećaj jednoga dana biti seks.

Moja poslijeratna generacija odrastala je u doba kad se od žena pravilo infantile i kad ih se tretiralo kao imovinu. Držalo ih se kao ugar... ali na sreću, uvijek je bilo i divljega sjemena koje bi donio vjetar. Premda njihovo pismo nije bilo odobreno, žene su i dalje prašile. Premda njihovo slikarstvo nije bilo prepoznato, i dalje je hranilo dušu. Žene su morale moljakati sredstva i prostore koji su im bili potrebni za njihovu umjetnost, a kad ih ne bi dobile, krčile su prostor na drveću, u špiljama, šumama i ormarima.

Ples se jedva podnosio, ako uopće, pa su plesale u šumama gdje ih nitko ne bi vidio, ili u podrumima, ili dok su izlazile kako bi bacile smeće. Samoukrašavanje je izazivalo sumnju. Radosno tijelo ili odjeća povećavalo je opasnost od ozljede ili seksualnog nasilja. Sama odjeća na ženinu tijelu nije se mogla nazivati vlastitom.

Bilo je to doba u kojem se roditelje koji su zlostavljali djecu jednostavno nazivalo ‘strogima’, kad se o duhovnim ranama krajnje iskorištavanih žena govorilo kao o ‘živčanim slomovima’, kad se djevojke i žene u uskim korzetima, s kratkim uzdama i čvrstim brnjicama

nazivalo 'pristojnima', a one druge žene, koje bi se na tren ili dva uspijevale istrgnuti s lanca, označavalo kao 'zle'.

Pa sam tako i ja, kao i tolike žene prije i poslije mene, živjela svoj život kao prerušena *criatura*, stvorenje. Kao i moje prijateljice i rođakinje prije mene, i ja sam klimavo posrtala u visokim petama i nosila haljinu i šešir u crkvu. Ali moj je predivan rep često provirivao ispod ruba suknje, a uši su mi se trzale dok mi šešir ne bi pao bar preko oba oka, a kojiput odletio i na drugu stranu sobe.

Nisam zaboravila pjesmu tih mračnih godina, *hambre del alma*, pjesmu izgladnjele duše. No, nisam zaboravila ni radostan *canto hondo*, duboku pjesmu, riječi koje se sjetimo kad radimo na duševnom povratu.

Poput staze kroz šumu koja je sve uža i uža, pa se na kraju potpuno izgubi, kreativnoj, nadarenoj, dubokoj ženi prebrzo ponestane tradicionalne psihološke teorije. Tradicionalna psihologija često je oskudna ili pak potpuno nijema kad se radi o dubljim temama važnim ženama: arhetipsko, intuitivno, seksualno i cikličko, ženske dobi, ženski način, ženino znanje, njezina kreativna vatra. Tim se temama već skoro dva desetljeća vodi moj rad na arhetipu Divlje žene.

Ženska pitanja duše ne mogu se tretirati tako što će je se utisnuti u neki prihvatljiviji oblik prema definiciji neke nesvjesne kulture, a niti je oni koji tvrde da su jedini nositelji svijesti mogu saviti pod nekim intelektualno prihvatljivijim kutom. Ne, to je već milijune žena koje su započele kao snažne prirodne sile natjeralo da postanu autsajderi u vlastitoj kulturi. Umjesto toga, cilj mora biti ponovno pronalaženje i pomaganje ženina lijepa i prirodna psihičkoga oblika.

Bajke, mitovi i priče pružaju shvaćanja koja izoštravaju naš vid, tako da možemo razaznati i krenuti putem koji je naša divlja narav napustila. Upute koje nalazimo u pričanju jamče nam da se put još nije izgubio, nego i dalje vodi žene dublje, pa još dublje, u njihovo znanje. Tragovi koje svi pratimo tragovi su arhetipa Divlje žene, urođenoga instinktivnoga sebstva.

Nazvala sam je Divljom ženom, jer upravo te riječi, *divlja* i *žena*,

stvaraju *llamar o tocar a la puerta*, bajkovito kucanje na vratima duboke ženske psihe. *Llamar o tocar a la puerta* doslovce znači svirati na instrumentu imena kako bi se vrata otvorila. To znači rabiti riječi koje izazivaju otvaranje prolaza. Bez obzira na to koja kultura utjecala na ženu, ona intuitivno razumije riječi *divlja* i *žena*.

Kada žene začuju te riječi, budi se staro, prastaro sjećanje i priziva natrag u život. Radi se o sjećanju na apsolutno, nesporno i neopozivo srodstvo s onim divljim ženskim, na vezu koja je možda sablasna zbog zanemarivanja, koja je zakopana prejakim pripitomljavanjem, zabranjena okolnom kulturom ili, pak, neshvaćena. Možda smo joj zaboravili imena, možda se ne oglasimo kad ona zazove naše, ali negdje u srži je poznajemo, težimo k njoj; znamo da nam pripada i da mi pripadamo njoj.

Rođene smo unutar toga temeljnoga, elementarnoga i suštinskog odnosa, a u biti i proizlazi iz njega. Arhetip Divlje žene optočen je alfa matrilinarnim bićem. Postoje trenuci kad je iskusimo, pa makar usputno, a onda poludimo od želje da nastavimo. Neke žene “okus divljine” snaži tijekom trudnoće, tijekom dojenja svojih mladih, tijekom čuda promjene u njima dok odgajaju dijete, tijekom njegovanja ljubavnog odnosa kao što bi netko njegovao voljeni vrt.

Osjećamo je i putem vida: prizorima velike ljepote. Osjećam je kad vidim ono što se kod nas u šumi naziva bogovskim zalaskom sunca. Osjećam je kako se pokreće u meni kad vidim kako se ribiči vraćaju s jezera u sumrak s upaljenim fenjerima, a i kad vidim prste na nogama svojega novorođenoga djeteta kako su poredani kao niz zrna kukuruza šećerca. Vidimo je gdje je vidimo, a to je posvuda.

Dolazi nam i putem zvuka: glazbom koja vibrira u prsnome košu, koja uzbuđuje srce. Dolazi putem bubnja, zviždaljke, zova i uzvika. Dolazi putem pisane i govorene riječi. Kojiput su neka riječ, rečenica, pjesma ili priča tako zvučne, tako pravilne da se zbog njih sjetimo, bar na tren, od koje smo stvari uistinu izrađene i gdje je naša prava kuća.

Ti prolazni “okusi divljine” dolaze tijekom tajanstvenosti nadahnuća: Ah, evo ga – joj, sad ga nema. Čežnja za njom dođe kad nabasamo na nekoga tko je osigurao tu divlju vezu. Čežnja dolazi kad shvatimo kako

smo malo vremena posvetili mističnom ognjištu ili vremenu snivanja, premalo vremena vlastitome kreativnom životu, životnome djelu ili pravim ljubavima.

Pa ipak to su ti prolazni okusi koje primamo i putem ljepote i putem gubitka, zbog kojih postajemo tako ucviljene, tako uznemirene, tako čeznutljive da na kraju moramo krenuti u potragu za divljom prirodom. Tada skočimo u šumu ili u pustinju ili u snijeg i trčimo iz sve snage, očima pretražujući tlo, načuljenih ušiju, tražimo ispod, tražimo iznad, tražimo neki ključ, ostatak, znak da je još živa, da nismo propustili priliku. A kad pronademo njezine tragove, tipično je za žene da pojure iz petnih žila kako bi je sustigle, da raščiste stol, raščiste vezu, pročiste glavu, okrenu novu stranicu, ustraju na prekidu, krše pravila, zaustave svijet, jer bez nje više ne kanimo dalje.

Kad je žene jednom izgube, a onda ponovno nađu, trsit će se da je zauvijek zadrže. Kad je ponovno steknu, borit će se iz sve snage da je zadrže, jer s njom cvate njihov kreativni život, njihova veza ponovno dobiva značenje, dubinu i zdravlje, njihovi ciklusi seksualnosti, kreativnosti, rada i igre ponovno se uspostavljaju, prestaju biti metom grabežljivosti drugih, stječu jednako pravo pred zakonima prirode na rast i razvoj. Tada njihov umor na kraju dana proizlazi iz zadovoljstva poslom i pothvata, a ne iz zatvorenosti u preuski način razmišljanja, posao ili vezu. Instinktivno znaju kad nešto mora umrijeti, a kad živjeti, znaju kako otići, znaju kako ostati.

Kada žene ponovno uspostave odnos s divljom prirodom, nadarene su stalnom, unutarnjom gledateljicom, znalkinjom, vizionarkom, proročicom, nadahnjivačicom, intuitivnom osobom, činiteljicom, stvarateljicom, izumiteljicom i slušačicom. One ih vode, predlažu i izazivaju blistav život u unutarnjem i u vanjskome svijetu. Kad su žene s Divljom ženom, činjenica te veze žari kroz njih. Ta divlja učiteljica, divlja majka, divlja mentorica podržava njihov unutarnji i vanjski život, bez obzira na sve.

Dakle, riječ *divlja* ne rabi se ovdje u svojemu modernome pejorativnom smislu, u kojemu znači izvan kontrole, nego u izvornome

smislu, u kojemu znači živjeti prirodnim životom, u kojemu *criatura*, stvorenje, posjeduje urođen integritet i zdrave granice. Te riječi, *divlja* i *žena*, navode žene da se sjete tko su i o čemu se kod njih radi. Stvaraju metaforu koja opisuje silu koja utemeljuje sve žene. Utjelovljuju silu bez koje žene ne mogu živjeti.

Arhetip Divlje žene može se opisati i drugim nazivima koji su jednako dobri. Takvu snažnu psihičku narav možete nazvati instinktivnom, ali Divlja žena sila je koja se nalazi iza toga. Možete je nazvati prirodnom psihom, ali arhetip Divlje žene stoji i iza toga. Možete je zvati urođenom, temeljnom naravi žena. Možete je nazvati prirodnom, intrinzičnom naravi žena. U pjesništvu je se može nazivati “drugim” ili “sedam oceana svemira” ili “daleka šuma” ili “Prijateljica”. U raznim psihologijama i iz raznih perspektiva nosila bi naziv Id, Ja, srednja narav. U biologiji bi se to zvalo tipična ili temeljna narav.

No, budući da je šutljiva, vidovita i instinktivna, *cantadore* je poznaju kao mudru ili zračnu narav. Kojiput se zove “žena koja živi na kraju vremena”, ili “žena koja živi na rubu svijeta”. A ta *criatura* uvijek je starica-stvarateljica ili božica smrti ili djeva u padu ili razne druge personifikacije. Ona je i prijateljica i majka svima koji su izgubili put, svima kojima treba učenje, svima koji moraju riješiti kakvu zagonetku, svima onima koji lutaju i traže po šumama ili pustinjama.

U stvarnosti, u psihoidnom nesvjesnom – sloju iz kojega proizlazi Divlja žena – Divlja žena nema imena, jer je toliko golema. No, budući da Divlja žena obuhvaća sve važne dijelove ženskosti, tu na zemlji nosi mnoga imena, ne samo kako bismo mogli zaviriti u složene vidove njezine naravi, nego i kako bismo je se mogli držati. S obzirom na to da se ona na početku ponovne uspostave veze s njom učas može pretvoriti u dim, dajući joj ime stvaramo u sebi područje misli i osjećaja za nju. Tada će doći, pa, ako je se cijeni, i ostati.

Dakle, na španjolskome je zovu *rio abajo rio*, rijeka pod rijekom, *la mujer grande*, velika žena, *luz del abyss*, svjetlo iz ponora. U Meksiku, ona je *la loba*, vučica i *la huesera*, koštanka.

Na mađarskome je zovu *ő, erdőben*, ona iz šume i *rozsomák*, kuna. Na

jeziku navajo, ona je *na'ashje'ii asdzáá*, paučiča, koja tka sudbinu ljudi, životinja, biljaka i stijena. U Gvatemali, osim mnogih drugih imena, nazivaju je i *humana del niebla*, biće magle, žena koja živi oduvijek. Na japanskome je *amaterasu omikami*, numina, koja donosi sve svjetlo, svu svijest. U Tibetu je zovu *dakini*, plesna sila koja je bistrovida u ženama. I tako se to nastavlja. Ona se nastavlja.

Shvaćanje naravi te Divlje žene nije religija nego praksa. To je psihologija u pravom smislu te riječi: *psyché* – duša i *logos*: poznavanje duše. Bez nje, žene nemaju uši kojima bi čule njezin govor duše ili primijetile udaranje svojeg unutarnjeg ritma. Bez nje, ženine unutarnje oči zatvara neka sjenovita ruka, a čitavi dijelovi njezinih dana prolaze u poluparalizirajućoj dosadi ili pak jalovim željama. Bez nje, žene gube sigurnost utemeljenja svoje duše. Bez nje, zaboravljaju zašto su tu, tek izdržavaju, dok bi inače održavale. Bez nje uzimaju previše, premalo ili nimalo. Bez nje šute, dok zapravo izgaraju. Divlja žena njihov je ispravljач, ona je njihovo srce, jednako kao što ljudsko srce upravlja fizičkim tijelom.

Kad izgubimo dodir s instinktivnom psihom, živimo u napola uništenu stanju, a slike i snage koje su ženskome naravne ne mogu se u potpunosti razviti. Kad se ženu odsiječe od njezina temeljna izvora, ona je sterilizirana, pa se njezini instinkti i prirodni životni ciklus gube, prevladava ih kultura, intelekt ili ego – vlastiti ili tuđi.

Divlja žena zdravlje je svih žena. Bez nje, ženska psihologija nema smisla. Ta divljakuša prototip je žene... bez obzira na kulturu, bez obzira na eru, bez obzira na politiku, ona se ne mijenja. Mijenjaju se njezini ciklusi, mijenja se njezino simboličko predstavljanje, ali u biti, *ona* se ne mijenja. Ona jest što jest, i čitava je.

Ona usmjerava kroz žene. Ako ih se tlači, ona se bori. Ako su slobodne, ona je slobodna. Nasreću, bez obzira na to koliko često je pritisnu, ona se ponovno uzdiže. Bez obzira na to koliko puta je zabrane, priguše, potisnu, razrijede, muče, proglašavaju pogibeljnom, opasnom, ludom i drugim ponižavajućim imenima, ona probija iz žena, tako da čak najtiša, najsputanija žena čuva tajno mjesto za Divlju ženu. Čak i najpotlačenija

žena ima tajni život, s tajnim mislima i tajnim osjećajima koji su bujni i divlji, to jest, prirodni. Čak i najuhvaćenija žena štiti to mjesto divljega sebstva, jer intuitivno zna da će se jednoga dana pojaviti neka rupa, otvor, prilika, pa da će zbrisati.

Vjerujem da su sve žene i svi muškarci rođeni nadareni. Pa ipak, i to uistinu, toliko je malo toga što opisuje psihičke živote i običaje nadarenih žena, talentiranih žena, kreativnih žena. Istodobno, postoje mnogi zapisi o slabostima i manjkavostima ljudi općenito, a posebno žena. No, u slučaju arhetipa Divlje žene, da bismo je shvatili, razumjeli, iskoristili njezine darove, više se moramo zanimati za misli, osjećaje i pothvate koji snaže žene te u skladu s tim izbrojiti vanjske i kulturalne čimbenike koji oslabljuju žene.

Općenito, kada shvatimo divlju narav kao biće za sebe, biće koje oživljava i prožima najdublji život žene, možemo se početi razvijati na dotad nezamislive načine. Kad se ne pozabavi tim urođenim duhovnim bićem koje je središnje ženskoj psihi, psihologija izdaje žene, izdaje njihove kćeri i kćeri njihovih kćeri, čitavim budućim tijekom matrilinarnе loze.

Dakle, kako bismo primijenili pravi lijek na ranjene dijelove divlje psihe, kako bismo ispravili odnos prema Divljoj ženi, valja pravilno imenovati zabune psihe. Dok u mojemu kliničkom zanimanju postoji dobar dijagnostički statistički priručnik i pristojan broj diferencijalnih dijagnoza, te psihoanalitičkih parametara koji definiraju psihopatiju s pomoću organizacije (ili njezina nedostatka) unutar objektivne psihe i osi ego-sebstvo¹, postoje i druga definirajuća ponašanja i osjećaji koji, iz ženina kuta gledanja, snažno pokazuju o čemu se radi.

Koji su neki od osjećajima obojenih simptoma narušena odnosa s divljom snagom u psihi? Kad osjećamo, mislimo ili djelujemo na bilo koji od dolje navedenih načina, to znači da smo djelomice prekinuli ili u potpunosti izgubili odnos s dubokom instinktivnom psihom. Koristeći se isključivo ženskim jezikom, to su: osjećaj iznimne suhoće, umora, slabosti, depresije, zbunjenosti, ušutkanosti, neuzbudenosti. Osjećaj straha, hromosti ili slabosti, bez nadahnuća, bez živosti, bez duhovnosti,

bez značenja, postidenost, kroničan bijes, nepostojanost, nepokretljivost, nekreativnost, zbijenost, izluđenost.

Osjećaj nemoći, kronične dvojbe, klimavost, blokiranost, nemogućnost provedbe, predavanje vlastita kreativna života drugima, iscrpljujuće odluke vezane uz partnere, rad ili prijateljstva, patnja zbog života izvan vlastitih ciklusa, pretjerano zaštitnički odnos prema vlastitoj osobi, nepomičnost, nesigurnost, malodušnost, nemogućnost određivanja vlastita tempa ili granica.

Ne ustrajati na vlastitome tempu, nesigurnost u vlastitu osobu, udaljenost od Boga ili Bogova, odvojenost od ponovnog oživljavanja, duboka uvučenost u kućevnost, intelekttualizam, rad ili inerciju, jer to je najsigurnije mjesto za nekoga tko je izgubio instinkte.

Strah od samostalnoga poduzimanja ili otkrivanja sebe, strah od traženja mentora, majke, oca, strah od izlaganja nesavršena djela prije nego li postane opus, strah od kretanja na putovanje, strah od brige za drugoga ili druge, strah da ćemo pobjeći, istrošiti se, iscrpiti se, pužanje pred autoritetom, gubitak energije prije kreativnih projekata, cvilež, poniženje, tjeskoba, tupost, napetost.

Strah od uzvratanja udarca kad nema druge mogućnosti, strah od iskušavanja novoga, strah da ustanemo, progovorimo, govorimo protiv, mučnina, trema, žgaravica, osjećaj da smo presječene na pola, zadavljene, prebrzo slaganje ili ljubaznost, osveta.

Strah od prestanka, strah od djelovanja, stalno brojanje do tri a nikako da počnemo, kompleks veće vrijednosti, neodlučnost, dok smo inače potpuno sposobne, funkcioniramo u potpunosti. Takvo odcjepljenje nije bolest neke ere ili stoljeća, ono postaje epidemija bilo gdje i bilo kad su žene zarobljene, uvijek kada divlja narav pada u zamku.

Zdrava žena uvelike nalikuje vuku: čvrsta, prepuna snažne životne sile, daruje život, svjesna je teritorija, domišljata, odana, pokretna. No, odvajanje od divlje prirode ženinu osobnost čini oskudnom, tankom, sablasnom, poput prikaze. Nije zamišljeno da budemo krhkljave s krhkom kosom i nesposobne za skok, za potjeru, rađanje, stvaranje života. Kada ženski život dosegne stasis, dosadu, uvijek je vrijeme da se pojavi divlja

žena; vrijeme je da stvaralačka funkcija psihe preplavi deltu.

Kako Divlja žena utječe na žene? S Divljom ženom kao saveznikom, kao vođom, uzorom, učiteljicom, vidimo, ne kroz dva oka, nego kroz oko intuicije koje je mnogooko. Tako, kad nametnemo intuiciju, postajemo poput zvjezdana neba: gledamo u svijet kroz tisuću očiju.

Divlja žena nosi vidarske svežnjeve, ona nosi sve što žena treba biti i znati. Ona nosi lijekove za sve. Nosi priče i snove i riječi i pjesme i znakove i simbole. Ona je i sredstvo i cilj.

Usvojiti instinktivnu narav ne znači raspasti se, promijeniti sve iz lijeva u desno, iz crnoga u bijelo, preseliti se s istoka na zapad, ponašati se ludo ili nekontrolirano. To ne znači da ćemo izgubiti svoju prvotnu socijalizaciju ili postati manje čovječne. To znači upravo suprotno. Divlja narav sadržava golem integritet.

To znači utvrditi teritorij, pronaći svoj čopor, bivati u svojem tijelu sa sigurnošću i ponosom, bez obzira na tjelesnu obdarenost i ograničenja, govoriti i djelovati u svoje ime, biti svjesna, budna, služiti se urođenim ženskim moćima intuicije i osjeta, uključiti se u svoj ciklus, naći svoju pripadnost, uzdići se s dostojanstvom, posjedovati što više svijesti.

Arhetip Divlje žene i sve što stoji iza nje pokroviteljica je svim slikaricama, spisateljicama, kiparicama, plesačicama, misliteljicama, oblikovateljicama molitvi, tražiteljicama, nalazačicama – jer sve su one zaokupljene radom na pronalascima, a to je glavno zanimanje Divlje žene. Kao i uvijek u umjetnosti, ona obitava u utrobi, ne u glavi. Može slijediti tragove, trčati, prizivati i odbijati. Može osjetiti, kamuflirati se i duboko voljeti. Intuitivna je, tipična i normativna. U potpunosti je suštinska za mentalno i duševno zdravlje žena.

Pa onda što je Divlja žena? Sa stajališta arhetipske psihologije, a i pripovjedačke tradicije, ona je ženska duša. A ipak je više od toga: ona je izvor ženskoga. Ona je čitav instinkt, vidljivih i skrivenih svjetova – ona je temelj. Sve mi od nje primamo ozarenu stanicu koja sadržava sve instinkte i znanja koja su nam potrebna za život.

Ona je sila život/smrť/život, ona je inkubator. Ona je intuicija, vidovita, pozorna slušateljica, odano srce. Potiče ljude da ostanu multilingvalni, da

znaju govoriti jezicima snova, strasti i pjesništva. Ona nam šapće iz noćnih snova, ona na tlu ženske duše ostavlja oštru dlaku i blatnjave tragove. To ispunjava žene čežnjom za njom, da je oslobode i vole.

Ona, to su ideje, osjećaji, nagoni i sjećanje. Dugo je, dugo bila izgubljena i napola zaboravljena. Ona je izvor, svjetlo, noć, tama i rađanje dana. Ona je miris dobra blata i stražnja noga lisice. Ptice koje nam otkrivaju tajne pripadaju njoj. Ona je glas koji govori: "Ovuda, ovuda".

Ona je ta koja grmi nakon nepravde. Ona je ta koja se okreće kao veliko kolo. Ona stvara cikluse. Ona je ta zbog koje odlazimo od kuće kako bismo je tražile. Ona je ta kojoj se vraćamo kući. Ona je prljav korijen svih žena. Ona je ono što nas tjera dalje kada mislimo da nam je došao kraj. Ona je inkubator sirovih malih ideja i pogodbi. Ona je mozak koji nas ima na umu, mi smo misli koje joj dolaze.

Gdje je prisutna? Gdje je možete osjetiti, gdje je možete naći? Ona se kreće pustinjama, šumama, oceanima, gradovima, siromaškim četvrtima i dvorcima. Živi među kraljicama, među seljankama, u konferencijskim salama, tvornicama, zatvorima, na planini samoće. Živi u getu, na sveučilištu, na ulicama. Ostavlja tragove stopa kako bismo pokušale stati u njih. Ostavlja tragove svagdje gdje postoji neka žena koja je plodno tlo.

Gdje živi Divlja žena? Na dnu bunara, u izvorima, u prapovijesnom eteru. Živi u suzi i u oceanu. Živi u kori drveća, koja puca dok raste. Ona je iz budućnosti i s početka vremena. Živi u prošlosti, a mi je prizivamo. Ona je u sadašnjosti i privlači stolac našem stolu, stoji iza nas u redu, vozi ispred nas na cesti. Ona je u budućnosti i ide unatrag kroz vrijeme kako bi nas sada našla.

Živi u zelenilu koje izviruje iz snijega, živi u šuštavim stabljikama umirućega jesenskoga kukuruza, živi ondje kamo mrtvi dolaze po poljubac, a živi šalju svoje molitve. Živi u mjestu gdje se stvara jezik. Živi od pjesništva, udaraljki i pjevanja. Živi od četvrtinki i melodijskih ukrasa, u kantati, u šestini i u *bluesu*. Ona je trenutak netom prije navale nadahnuća. Živi na dalekome mjestu koje probija u naš svijet.

Ljudi bi mogli tražiti dokaze za postojanje Divlje žene. Zapravo traže dokaz za psihi. Budući da smo psiha, mi smo ujedno i dokaz. Svaka od

nas dokaz je ne samo postojanja Divlje žene, nego i stanja Divlje žene u kolektivnom. Mi smo dokaz toga neizrecivog ženskoga numena. Naše postojanje istovjetno je njezinu.

Dokaz su naši doživljaji nje iznutra i izvana. Tisuće i milijuni naših susreta s njom, intrapsihički kroz snove noću i misli danju, kroz čežnju i nadahnuće – to je ovjera. Činjenica da smo žalobne u njezinoj odsutnosti, da čežnemo i patimo kad smo odvojene od nje – to su pokazatelji da je prošla ovuda.

Doktorirala sam iz etno-kliničke psihologije koja se bavi i kliničkom psihologijom i etnologijom, pri čemu ova posljednja posebno proučava psihologiju skupine, poglavito plemena. Rad na poslijediplomskoj razini bavio se analitičkom psihologijom, što mi daje svjedodžbu psihoanalitičara Jungove škole. Životno iskustvo koje stječem kao *cantadora/mesemondó*, pjesnikinja i umjetnica, jednako tako ispunjava moj rad s analizandima.

Kojiput me pitaju što je to što radim tijekom sesija kako bih pomogla ženama da se vrate svojim divljim naravima. Znatno naglasak stavljam na kliničku i razvojnu psihologiju, a koristim se najjednostavnijim i najdostupnijim sastojkom za vidanje – pričama. Slijedimo materijal iz pacijentičnih snova, koji sadržava mnoge zaplete i priče. Fizički osjeti i tjelesno sjećanje klijentice također su priče koje se mogu čitati i pretočiti u svijest.

Osim toga, podučavam ih obliku snažnoga interaktivnoga transa koji odgovara Jungovu aktivnom zamišljanju – što također stvara priče koje dalje tumače klijentičino psihičko putovanje. S divljim Ja stupamo u kontakt preko određenih pitanja i analizom bajki, narodnih priča, legendi i mitova. Uglavnom uspijevamo, kroz neko vrijeme, naći vodeći mit ili bajku koja sadržava sve upute potrebne ženi za njezin trenutačni psihički razvoj. Te priče sadržavaju dramu ženine duše. Nalik je na kazališni komad s didaskalijama, karakterizacijom i rekvizitima.

“Umijeće izrade” važan je dio rada s klijenticama. Pokušavam ih osnažiti podučavajući ih drevnim ručnim obrtima... između ostaloga i

izradi fetiša i talismana u rasponu od običnih štapića s trakama do složenih skulptura. Umjetnost je važna jer komemorira doba duše, ili kakav poseban ili tragičan događaj na putu. Umjetnost nije samo za nas, samo označitelj vlastita razumijevanja. Ona je i zemljovid za one koje dolaze nakon nas.

Kao što možete zamisliti, rad s pojedinom osobom do krajnjih je granica prilagođen samo njoj, jer je istina da su ljudi jedinstveni. No, sljedeći čimbenici su stalni u mojemu radu s ljudima, a to su temelji za sav ljudski rad koji postoji, kako moj, tako i vaš. Umijeće ispitivanja, umijeće pripovijedanja, umijeće ruku – sve to sudjeluje u stvaranju nečega, a to nešto je duša. Svakiput kad nahranimo dušu, ona će jamačno narasti. Nadam se da ćete uvidjeti kako su to opipljivi načini da se omekšaju stari ožiljci, da se izviđaju stare rane kako bi se stare vještine trijezno oživjele.

Dakle, tu se nalaze priče koje razjašnjavaju odnos Divlje žene. Priče i mitovi u ovoj knjizi doslovni su transkripti mojih predavanja i predstava.ⁱⁱ Priče su ispriповijedane sa svim vjernim detaljima i arhetipskim integritetom. Uz to su tu i neka pitanja koja postavljam ženama da razmisle i odgovore kako bi pomogle svjesno stapanje s tim vrijednim divljim Sebstvom.

Uz to opisujem i neka umijeća – iskustvenu i umjetničku igru – koja pomažu ženama da numen svojega rada zadrže u svjesnom sjećanju. Posljednja dva su iz moje radionice o instinktivnim ženama, a sva ona ili svako od njih pomaže ponovnom pojavljivanju naših divljih naravi.

Priče su lijek. Opčinjena sam pričama otkad sam čula prvu. Imaju veliku snagu: ne traže od nas da išta činimo, budemo, glumimo – samo trebamo slušati. Lijekovi za ispravljanje ili ponovno preuzimanje bilo kakva izgubljena psihičkog nagona sadržani su u pričama. Priče sadržavaju uzbuđenje, tugu, pitanja, čežnje i razumijevanja koje arhetip, u ovom slučaju Divlju ženu, spontano vraćaju natrag na površinu.

Priče su prožete uputama koje nas vode kroz složenost života. Priče nam daju sposobnost da shvatimo potrebu za izvlačenjem potonuloga arhetipa i načine kako to učiniti. Priče koje slijede izabrala sam iz stotina

koje već desetljećima proučavam jer najjasnije izražavaju bogatstvo arhetipa Divlje žene.

Kojiput razni kulturalni slojevi preslože kostur priče. Na primjer, u slučaju braće Grimm (a i drugih sakupljača bajki tijekom posljednjih nekoliko stoljeća), postoji snažna sumnja da su informanti (pripovjedači) toga vremena ponekad “pročišćavali” svoje priče zbog religioznosti te braće. Također slutimo da su slavna braća nastavila tradiciju prekrivanja starih poganskih simbola kršćanskima, tako da bi stari vidar u priči postao zla vještica, duh bi postao anđeo, inicijacijski veo pretvorio bi se u rupčić, ili bi dijete imenom Lijepa (uobičajeno ime za dijete koje bi se rodilo tijekom solsticijskoga slavlja) bilo preimenovano u *Schmerzenreich*, Tužna. Seksualni su elementi izostavljeni. Stvorenja i životinje koje su bile od pomoći pretvorile bi se u demone i babaroge.

Tako su se izgubile mnoge poučne ženske priče o seksu, ljubavi, novcu, braku, rađanju, smrti i transformaciji. Tako su se i prikrivale bajke i mitovi koji objašnjavaju misterije drevnih žena. Većina starih zbirki bajki i mitova koje danas postoje snažno su izribane kako bi se ispralo sve što je opsceno, seksualno, izopačeno, pretkršćansko, žensko i inicijacijsko te Božice, lijekovi za razne psihičke boljke i upute za duhovna ushićenja.

No, nije zauvijek izgubljeno. Još kao dijete čula sam mnoge nepročišćene i neiskvarene teme priča, od kojih mnoge donosim ovdje. U svakom fragmentu priče nalazi se oblik čitave. Prčkala sam po nečemu što šaljivo nazivam forenzičkom analizom bajki i paleomitologijom. Uspoređujem mnoge verzije iste priče i skupljam što više novih i starijih verzija. Zatim usporedim oblike, rekonstruiram priču iz drevnih arhetipskih obrazaca koje sam naučila kroz godine svojega učenja arhetipske psihologije, koja čuva i proučava sve motive i zaplete u bajkama, legendama i mitovima kako bi shvatila instinktivne živote ljudi. Pomoć mi stiže iz obrazaca koji se nalaze u zamišljenim svjetovima i u kolektivnom nesvjesnom svih ljudi, a koje možemo prizvati snovima i neuobičajenim stanjima svijesti. Često se usporedbom verzija priče s arheološkim dokazima iz drevnih ženskih kultura, kao što su ritualna lončarija, maske i figurice, može staviti još ona točka na “i”.

Jednostavnim riječima, govorom bajki, provodim mnogo vremena kopajući nosom po pepelu.

Proučavam arhetipske obrasce već dvadeset i nešto godina, a mitove, bajke i folklor mnogo dulje. Usvojila sam golem korpus znanja o kosturima priča. Vrlo je lako primijetiti kada kakva kost nedostaje u priči. Razna osvajanja naroda od drugih naroda te mirni i prisilni prelasci na druge vjere tijekom stoljeća prekrili su ili promijenili izvornu srž starih priča.

No, postoje i dobre vijesti. Bez obzira na strukturalne prevrate u postojećim verzijama priča, postoji čvrst obrazac koji se i nadalje ističe. Iz toga možemo napraviti rekonstrukciju. Iz oblika i obrisa komadića i dijelova možemo s priličnom točnošću odrediti što se izgubilo iz priče, pa se takvi izgubljeni komadi mogu pravilno nadomjestiti. Često se pritom otkrivaju zapanjujuće podstrukture koje počnu liječiti žensku tugu zbog uništenja tako velika dijela starih tajni. Nije baš tako. Nije uništen. Sve što je potrebno, sve što će nam ikada biti potrebno, tek je šapat iz kostura priče.

Prikupljanje priča stalan je paleontološki pothvat. Što više kostiju priče posjedujete, to je vjerojatnije da ćete moći pronaći i čitavu priču. Što su priče cjelovitije, to nam se prikaže više blagih obrata psihe i to je bolja prilika koju dobijemo kako bismo shvatili i prizvali rad na duši. Kada radimo na duši, ona, Divlja žena, još više izgrađuje sebe.

Kao dijete imala sam sreću da me okružuju ljudi iz mnogih starih europskih zemalja i iz Meksika. Mnogi članovi moje obitelji, susjedi i prijatelji bili su prva generacija Amerikanaca ili su tek nedavno bili stigli iz Mađarske, Njemačke, Rumunjske, Bugarske, južnoslavenskih zemalja, Poljske, Rusije, Litve, Češke i Slovačke, kao i iz Jalisca, Michoacana, Juareza i mnogih *aldeas fronterizas* sela s granica Meksika, Teksasa i Arizone. Došli su kako bi se bavili poljoprivredom, bili berači, radili u čeličanama, pivovarama i na kućanskim poslovima. Većina nije bila obrazovana u akademskom smislu, ali su bili izrazito mudri, nositelji vrijedne i gotovo posve oralne tradicije.

Mnogo članova obitelji i ljudi iz susjedstva koji su me okruživali

preživjeli su radne logore, logore za raseljene osobe, deportacijske logore i koncentracijske logore gdje su pripovjedači među njima živjeli u nekoj stravičnoj verziji Šeherezade. Mnogima su oduzeli obiteljsku zemlju, mnogi su živjeli u imigracijskim zatvorima i bili vraćeni u svoje zemlje protiv svoje volje. Od tih sam priprostih pripovjedača prvi put čula priče koje ljudi pričaju kada bi im se u svakom trenutku život mogao pretvoriti u smrt, a smrt u život. Od njih sam također naučila da su bajke u knjigama nekako uštirkane i izglaçane, tako da je velik dio njihove jedrosti uništen.

Poslije, šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, dok sam selila na zapad, živjela sam među skrbnim neznancima, Židovima, Ircima, Greima, Talijanima, Afroamerikancima i Alzašanima, koji su postali srodne duše i prijatelji. Imala sam veliku sreću da sam upoznala neke od rijetkih starih latinskoameričkih zajednica s jugozapada SAD-a, kao što su Trampas, Truchas, New Mexico. Srećom, provodila sam vrijeme s Indijancima, od Inuita na sjeveru, preko Puebla i naroda Velikih ravnica na zapadu, to Nahuatl, Lacandon, Tehuantepecan, Hichol, Seri, Mayan-Kiché, Mayan-Kaqchiquel, Moskito, Cuna, Nasca/Quechua i Jivaro naroda u Srednjoj i Južnoj Americi.

Trampila sam priče s braćom i sestrama za kuhinjskim stolovima i pod sjenicama vinove loze, u kokošinjcima i mljekarskim stajama, a i dok sam pljeskala praveći *tortille*, slijedila tragove divljih životinja i milijunti put šivala goblene. Imala sam sreću da sam dijelila zadnju zdjelu *chilija*, pjevala sa ženama *gospel* da probudimo mrtve i spavala pod zvijezdama u kućama bez krova. Sjedala sam oko vatre ni za večeru, ili oboje, u Maloj Italiji, Poljskoj četvrti, Brežuljkastom predjelu, Los Barrios i drugim etničkim zajednicama diljem urbanoga Srednjeg i Dalekog zapada, a nedavno sam trampila priče o *sparatima*, zlim duhovima, s pripovjedačima na Bahamima.

Posebno sam bila sretna što su svagdje kamo sam išla, djeca, gospođe, muškarci u najboljim godinama, a i starkelje i krezube babe – umjetnici duše – izlazili iz šuma, prašuma, livada i pješćanih nanosa kao bi me uveseljavali graktanjem i štektanjem. A i ja njih.

Postoje mnoge vrste pristupa pričama. Profesionalni folkloristi, jungovski, freudovski ili neki drugi psihoanalitičari, etnolozi, antropolozi, teolozi, arheolozi, svi oni imaju neku drugu metodu, kako za sakupljanje priča, tako i za njihovo korištenje. Intelektualno je pristup koji sam razvila kako bih radila s pričama nastao iz mogega školovanja vezanog uz analitičku i arhetipsku-psihologiju. Više od pola desetljeća tijekom psihoanalitičkoga školovanja proučavala sam proširivanje lajtmotiva, arhetipsku simbologiju, svjetsku mitologiju, drevnu i popularnu ikonologiju, etnologiju, religije svijeta i tumačenje bajki.

No, instinktivno pristupam pričama kao *cantadora*, pripovjedačica, čuvarica starih priča. Potječem iz duge loze pripovjedača: *mesemondók*, stare Mađarice koje pripovijedaju dok sjede na drvenim stolicama s plastičnim torbicama na krilu, razdvojenih koljena, sa suknjama što dosežu do poda... i *cuentistas*, stare Južnoamerikanke koje stoje, čvrstih grudi, širokih bokova i izvikuju priču u stilu *ranchera*. Oba klana pripovijedaju priče običnim glasom žena koje su proživjele krv i djecu, kruh i kosti. Za njih, priča je lijek koji jača i ispravlja pojedinca i zajednicu.

Moderni pripovjedači potomci su neizmjerne i drevne zajednice svećenika, trubadura, bardova, *griota*¹, *cantadora*, kantora, putujućih pjesnika, skitnica, vještica i luđaka. Sanjala sam jednom kako pričam i osjetim da mi netko ohrabrujući tapša stopalo. Pogledam dolje i vidim kako stojim na ramenima neke starice koja mi podupire gležnjeve i smiješi mi se.

Rekoh joj: “Ne, ne, dođi, stani na *moja* ramena, jer ti si stara, a ja mlada.”

“Ne, ne”, ustrajala je ona. “Ovo je kako treba biti.”

Vidjela sam da stoji na ramenima žene koja je mnogo starija od nje, a ta je pak stajala na ramenima još starije žene, koja je stajala na ramenima

¹ Griota – članica nasljedne kaste među narodima zapadne Afrike, čiji je zadatak voditi usmenu povijest plemena ili sela i zabavljati pričama, pjesmama, napjevima i plesovima. Ime dolazi od iskvarene portugalske riječi *criado*. (op. prev.)

žene u halji, koja je stajala na ramenima još neke duše, koja je stajala na ramenima...

Vjerujem starici iz sna da je to onako kako treba biti. Skrbnost u pripovijedanju potječe od onih koji su bili prije. Pričanje ili slušanje priča crpi svoju snagu iz visokoga stupa čovječanstva koji je izgrađen od ljudi spojenih jedan s drugim kroz vrijeme i prostor, pažljivo odjevenih u krpe ili halje ili golotinju svojega doba i do krajnosti ispunjenih životom kojim se još uvijek živi. Ako postoji jedinstven izvor priča i numen priča, onda je to taj dugi lanac ljudi.

Priča je mnogo starija od umijeća i znanosti psihologije, i uvijek će im biti nadređena bez obzira na to koliko vremena prošlo. Jedan od najstarijih načina pripovijedanja, koji me uvelike zanima, pasionirano je stanje transa, u kojem pripovjedačica “osjeća” publiku – bila to publika koja se sastoji od jednog čovjeka ili mnogo ljudi – a zatim uđe u neko stanje u svijetu među svjetovima, u kojem priča osjeti “privlačnost” prema pripovjedačici u transu, pa se ispriča kroz nju. Tako pripovjedačica potiče stvaranje duše.

Pripovjedačica u transu priziva *el duende*ⁱⁱⁱ, vjetar koji dušu otpuhuje slušateljima u lice. Pripovjedačica u transu putem meditativne prakse priče uči kako postati psihički izrazito gipka, to jest, uči se kako otvoriti određena psihička vrata i otvore ega kako bi dopustila glasu da govori, glasu koji je stariji od kamena. Kad se to postigne, priča može krenuti bilo kojim tragom, može je se okrenuti naopačke, ispuniti zobenom kašom i istresti pred siromaha kao gozba, može je se ispuniti zlatom napretek, a može i otjerati slušatelja na drugi svijet. Pripovjedač nikada ne zna kako će se sve to završiti, a to je bar pola vlažne čarolije priče.

Ovo je knjiga pripovijedanja o običajima arhetipa Divlje žene. Pokušati izraditi neki njezin dijagram, nacrtati kućice oko njezina psihičkoga života, bilo bi suprotno njezinu duhu. Upoznati je, proces je koji traje, koji traje čitav život, a to je zašto je ovo djelo rad koji traje, koji traje čitav život.

Pa tako eto nekih priča koje valja uzeti kao vitamine za dušu, nekih zapažanja, nekih djelića karte, nekih sitnica kojima ćemo pričvrstiti pera

na drveće kako bismo pokazali pravi put, nekoga raskršćena raslinja kako bismo povelili natrag u *el mundo subterráneo*, podzemni svijet, naš psihički dom.

Priče pokreću unutarnji život, a to je osobito važno kad je unutarnji život prestrašen, zakvačen ili stjeran u kut. Priča podmazuje poluge i osovine, diže adrenalin, pokazuje nam izlaz, put dolje ili gore, i a za naš trud izrezuje nam fina široka vrata u prethodno golim zidovima, otvore koji vode u zemlju snova, koji vode ljubavi i učenju, koji nas vode natrag u naše stvarne živote, upoznate s divljim ženama.

Priče poput *Modrobradog* daju nam nove informacije o tome što činiti sa ženskim ranama koje ne prestaju krvariti. Priče poput *Kosturke* pokazuju mističnu snagu odnosa i kako se umrtvljeni osjećaji mogu vratiti u život i duboku ljubav. Darovi Stare majke smrti mogu se pronaći u liku Babe Jage, stare divlje vještice. Lutkica, koja pokazuje put kad se sve čini izgubljenim, ponovno izvlači na površinu jedno od izgubljenih ženskih i instinktivnih umijeća u *Vasilisi Premudroj*. Priče poput *La loba*, koštanke u priči, uče nas o transformativnoj funkciji psihe. *Bezruka djeva* pronalazi izgubljene faze starih inicijacijskih obreda Divlje žene iz drevnih vremena, a kao takva pruža bezvremene i doživotne upute za sve godine ženina života.

Dodir s Divljom ženom tjera nas da ne ograničimo naše razgovore samo na ljude, da ne ograničimo naše najsajnije pokrete samo na plesni podij, naše uši samo na glazbu koju proizvode glazbala izrađena ljudskom rukom, naše oči samo na “naučenu” ljepotu, naša tijela samo na odobrene osjete, naše umove samo na one stvari oko kojih se svi već ionako slažemo. Sve te priče predstavljaju oštricu uvida, plamen strastvena života, dah govora o onome što znamo, hrabrost da izdržimo što vidimo a da ne skrenemo pogled, miris divlje duše.

Ovo je knjiga ženskih priča koje poput putokaza stoje na putu. Tu su da ih pročitate, razmislite o njima i krenete za njima prema vlastitoj prirodnoj slobodi, svojoj skrbi za sebe, životinje, zemlju, djecu, sestre, ljubavnike i muškarce. Reći ću vam odmah, vrata u svijet Divlje žene nisu mnogobrojna, ali su dragocjena. Ako imate kakav duboki ožiljak, to su

vrata, ako imate kakvu staru, staru priču, i to su vrata. Ako volite nebo i vodu toliko da to gotovo ne možete podnijeti to su vrata. Ako čeznete za dubljim životom, za punim životom, za zdravim životom, to su vrata.

Materijal u ovoj knjizi odabran je kako bi vas ohrabrio. Djelo je ponuđeno kao utvrda za one koji su na putu, uključujući one koji se muče u teškim unutarnjim predjelima, kao i za one koji se muče u svijetu i za svijet. Moramo težiti tome da dopustimo našoj duši da se razvije na prirodan način i do prirodne dubine. Divlja priroda ne traži od žene da bude neke određene boje, određena obrazovanja, da živi određenim stilom ili unutar određene ekonomske klase... ustvari, ne može se niti razviti u atmosferi usiljene političke ispravnosti, ili tako što će je se ukalupiti u stare dotrajale paradigme. Ona živi od svježeg uvida i vlastita integriteta. Ona živi od vlastite prirode.

Dakle, bilo da ste introvertni ili ekstrovertni, žena koja voli žene, žena koja voli muškarce, ili žena koja voli Boga, ili sve od toga; bilo da posjedujete jednostavno srce ili ambicije Amazonke, bilo da se pokušavate probiti do vrha ili jednostavno preživjeti do sutra, bilo da ste prpošni ili ozbiljni, kraljevskoga ili surova držanja – Divlja žena vam pripada. Pripada svim ženama.

Kako biste pronašli Divlju ženu, potrebno je da se vratite u svoje instinktivne živote, u svoje najdublje znanje^{iv}. Dakle, krenimo sad dalje i sjetimo nas se sve do duše Divlje žene. Vratimo pjevanjem njezino meso na naše kosti. Odbacimo sve lažne kože koje su nam navučene. Podržimo pravu kožu snažnoga instinkta i znanja. Stanimo na psihičko tlo koje nam je nekoć pripadalo. Razmotajmo zavoje, pripremimo lijek. Vratimo se sada, divlje žene, zavijajući, smijući se, opijevajući Onu koja nas toliko ljubi.

Za nas, stvar je jednostavna. Bez nas Divlja će žena umrijeti. Bez Divlje žene, mi ćemo umrijeti. *Para vida*, za pravi život, sve moramo živjeti.

I. POGLAVLJE

Vijanje: uskrснуće divlje žene

La loba, Vučica

Moram vam otkriti da nisam jedna od Božanskih, koja ušće u pustinju i vrati se bremenita mudročću. Proputovala sam mnoga ognjišta i postavljala mamce za anđele oko svakoga prenoćišta. No, mnogo sam češće umjesto mudrosti dobila neugodne epizode giardijaze, Escherichije coli^v i amebne dizenterije. To je sudbina mistika srednje klase s osjetljivim crijevima.

No, kad bih uočila kakvu mudrost ili ideju na svojim putovanjima na čudna mjesta i k neobičnim ljudima, naučila sam se skloniti, jer kojiput stari otac Akadem, kao i Kron, još naginje tome da pojede djecu prije nego što ona uspiju liječiti ili zapanjiti. Ta vrsta prekomjerne intelektualizacije zamagljuje obrasce Divlje žene i instinktivnu žensku narav.

Dakle, za poboljšavanje našega srodnog odnosa s instinktivnom prirodom vrlo je dobro ako razumijemo priče kao da smo u njima, a ne kao da su one izvan nas. Ulazimo u priču kroz vrata unutarnjega sluha. Govorena priča dodiruje slušni živac koji se proteže bazom lubanje u moždano deblo tik ispod mosta. Tamo se slušni impulsi provode uvis u svijest, ili, kažu, u dušu... ovisno o pristupu koji slušatelj ima.

Drevni obducenti spominjali su da se slušni živac duboko u mozgu razdjeljuje na tri dijela, ili više. Zaključili su da uho, stoga, čuje na tri razne razine. Jedan put, tvrdili su, čuje svakodnevne razgovore na svijetu. Drugi put poima učenje i umjetnost. A treći put postoji kako bi sama duša

mogla čuti upute i primiti znanje dok je tu na zemlji.

Pa onda, slušajte duševnim sluhom, jer to je zadaća priče.

Divlja se žena vraća, kost po kost, vlas po vlas. Vraća se tijekom snova u noći, kroz događaje koje tek napola razumijemo i napola pamtimo. Vraća se kroz priču.

Krenula sam na seobu po SAD-u šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, tražeći neko mjesto da se skrasim, mjesto koje bi bilo prepuno drveća, mirisno od vode i naseljeno stvorenjima koje volim: medvjedima, lisicama, zmijama, orlovima, vukovima. U gornjem dijelu regije Velikih jezera vukove su sustavno istrebljivali, a bez obzira na to kamo sam išla proganjali su ih na ovaj ili onaj način. Premda su mnogi o njima govorili kao o opasnosti, uvijek sam se osjećala sigurnijom kada bi u šumi bilo vukova. Na Zapadu i na Sjeveru u to se doba moglo logorovati i čuti kako planine i šume noću pjevaju, pjevaju i pjevaju.

No, čak i tamo je doba snajperskih pušaka, reflektorskih svjetala postavljenih na Jeepove i “poslastica” zatrovanih arsenom širilo doba tišine po zemlji. Uskoro je čak i Stijenjak bio gotovo očišćen od vukova. Tako sam došla do velike pustinje koja se prostire dopola kroz Meksiko, a pola u Sjedinjenim Državama.

Vidite, kaže se da postoji mjesto u pustinji na kojem se duh žena i duh vukova susreće kroz vrijeme. Osjetila sam da sam na pravom tragu kad sam u pograničnom području u Teksasu čula priču koja se zove “Mlada *loba*” o ženi koja je bila vučica koja je bila žena. Zatim sam pronašla astečku priču o blizancima siročićima koje je vučica dojila dok nisu bili dovoljno stari da se sami snađu.^{vi}

I napokon, stari španjolski farmeri i Pueblo narodi Jugozapada ispričali su mi priče o koštancima, starcima koji vraćaju mrtve u život, a koje se tvrdi da mogu oživjeti i ljude i životinje. Zatim sam na jednoj od mojih etnografskih ekspedicija upoznala koštanku i od tada više nisam ista osoba. Priče o koštancima provlačile su se posvuda, bez obzira na to kamo sam putovala. Te priče poprimaju mnoge oblike. “La loba” je jedna od njih.

La loba

Postoji starica koja živi na skrivenu mjestu za koje svi znaju, ali su ga rijetki vidjeli. Kao i u istočnoeuropskim bajkama, čini se da ona čeka izgubljene ljude, lutaoce ili tražioce da dođu k njoj.

Oprezna je, često kosmata, uvijek debela, a osobito želi izbjeći društvo. Ona je i kreštalica i kokodakalica, općenito ima više životinjskih zvukova nego ljudskih.

Kažu da živi među saprofitnim padinama na indijanskom teritoriju Tarahumara. Kažu da je zakopana pred Phoenixom pokraj nekog bunara. Priča se da su je vidjeli kako putuje na jug prema Monte Alban^{vii} u izgorenom autu s propucanim stražnjim staklom. Priča se da stoji pokraj autoceste blizu El Pasa ili da se vozi u otvorenom kamionu u Moreliju, u Meksiku, ili da su je vidjeli kako ide na tržnicu poviše Oaxace s neobično oblikovanim granama ogrjeva na leđima. Zovu je mnogim imenima: *La huesera*, Koštanka, *La traperera*, Sakupljačka i *La loba*, Vučica.

Jedini joj je posao sakupljanje kostiju. Poznata je po tome što skuplja i čuva upravo ono što je u opasnosti da nestane sa svijeta. Njezina je špilja ispunjena svakojakim kostima pustinjaških stvorenja: jelena, čegrtuše, vrane. No, specijalnost su joj, kažu, vukovi.

Ona se provlači, puzi i pretražuje *montañas*, planine i *arroyos*, suha riječna korita, u potrazi za vučjim kostima, a kad sakupi čitav kostur, kad je i zadnja kost na mjestu i kada prelijepi bijeli kip stvorenja leži pred njom, ona sjedne pokraj vatre i razmisli o tome koju će pjesmu pjevati.

Kad odluči, stane nad *criaturu*, podigne ruke nad nju i zapjeva. Tada se na kostima vučjih rebara i kostima vučjih nogu počne pojavljivati meso i stvorenje dobiva dlaku. *La loba* nastavi pjevati, a stvorenje nastavi oživljavati, rep mu se izvije uvis, čupav i jak.

La loba nastavi pjevati, a vučje stvorenje prodiše.

I dalje *La loba* pjeva, tako duboko da se zatrese pustinjaško tlo, a dok ona pjeva, vuk otvori oči, poskoči i otrči niz kanjon.

Negdje u trku, bilo od brzine trčanja, ili od prskanja pri skoku u vodu

ili zbog neke zrake sunca ili mjeseca koja ga pogodi ravno u slabinu, vuk se odjednom pretvara u nasmijanuu ženu koja slobodno trči prema obzoru.

Pa se zato, ako lutate pustinjom, a skoro će suton, i ako ste možda pomalo izgubljeni, a svakako umorni, kaže da imate sreće, jer biste se mogli svidjeti *La lobi*, koja će vam nešto pokazati – nešto iz duše.

Svi mi počinjemo kao svežanj kostiju izgubljen negdje u pustinji, rastavljen kostur koji leži prekriven pijeskom. Na nama je da pronademo dijelove. To je bolan postupak koji valja provoditi kad svjetlo pravilno pada, jer zahtijeva mnogo traženja. *La loba* nam pokazuje što to moramo tražiti – neuništivu životnu silu, kosti.

La loba, taj *cuento milagro*, čudesna priča, pokazuje nam što duši može poći po dobru. To je priča o uskrsnuću podzemne veze s Divljom ženom. Obećaje nam da, ako pjevamo, možemo dozvati psihičke ostatke duše Divlje žene i pjevanjem je ponovno prizvati u njezin životni oblik.

U priči, *La loba* pjeva nad kostima koje je prikupila. Pjevati znači koristiti se glasom duše. To znači dahnuti istinu o svojoj snazi i potrebi, izdahnuti dušu nad ono što boluje ili čemu je potrebna ponovna izgradnja. To se radi tako da se spustimo u najdublje stanje velike ljubavi i osjećaja, dok ne pretekne želja za odnosom s divljim sebstvom, a onda iz toga stanja uma progovaramo dušom. To znači pjevati nad kostima. Ne možemo počinuti pogrešku da pokušamo izići tako snažan osjećaj ljubavi iz ljubavnika, jer napor tih žena da pronadu i zapjevaju slavopojku stvaranja samotani je posao, rad koji se provodi u pustinji psihe.

Razmislimo sad o samoj Vučici. Simbol Starice jedna je od najraširenijih arhetipskih personifikacija na svijetu. Druge su Velika Majka i Otac, Božansko dijete, Varalica, Čarobnjak/Čarobnica, Djeva i Mladost, Junačka ratnica i Luda. A opet, *La loba* je uvelike drugačija po svojoj biti i učinku, jer ona je hranidbeni korijen čitava instinktualna sustava.

Na Jugozapadu je poznaju i pod imenom *La que sabé*, Ona koja zna. Prvi put sam čula za *La que sabé* kad sam živjela u planinama Sangre de Cristo u Novom Meksiku, ponad srca planinskoga vrha Lobo Peak. Neka

stara vještica iz Ranchosa rekla mi je da *La que sabé* zna sve o ženama, da je *La que sabé* stvorila žene iz nabora na tabanu svojega božanskoga stopala. Zato su žene znalačka stvorenja: sačinjene su, u biti, od kože tabana koja sve osjeća. Ideja da je koža stopala osjetljiva nekako je zvučala istinito, jer mi je akulturirana žena iz plemena Kiché jednom rekla kako je obula prvi par cipela kad je imala dvadeset godina te da se još ne može naviknuti na hodanje *con los ojos vendados*, s blinkerima na stopalima.

Ta Divlja žena, La loba, koja živi u pustinji nosi mnoga imena i provlači se kroz sve narode tijekom stoljeća. Slijede neka od njezinih starih imena: *Majka Dana* je Majka-Stvoriteljica-Božica svih bića i svega učinjenog, uključujući nebo i zemlju; *Majka Nyx* vlada svim stvarima iz blata i tame; *Durga* upravlja nebom i vjetrovima te mislima ljudi iz kojih se širi sva stvarnost, *Coatlíque* podaruje život čedu svemiru koje je vragoljasto i teško ga je nadzirati, ali ona poput vučice ujeda dijete za uho kako bi ga umirila; Hekata, stara vidjelica koja zna svoj narod”, a koju okružuju miris humusa i Božji dah. Postoje još mnoge, mnoge. One su slike onoga i onih što žive pod brežuljkom, daleko u pustinji, tamo u dubini.

U mitovima, pod kojim god imenom, La loba poznaje osobnu prošlost i drevnu prošlost jer je preživjela generaciju za generacijom te je bezvremenski stara. Ona bilježi ženske namjere. Ona čuva žensku tradiciju. Njezini brci osjećaju budućnost, ona posjeduje dalekovidno mliječno oko stare vještice, istodobno živi i unatrag i unaprijed u vremenu, ispravljajući jednu stranu plešući s drugom.

La loba, Stara, Ona koja zna, nalazi se u nama. Raste u najdubljoj duševnoj psihi žena, drevnoj i vitalnoj Divljoj ženi. Priča o *La lobi* opisuje njezin dom kao mjesto u vremenu gdje se susreću duh žena i duh vukova – mjesto gdje se miješaju njezin um i njezini instinkti, gdje duboki život žene stvara temelje njezinu svjetovnu životu. To je mjesto na kojem se ljube Ja i Ti, mjesto na kojem žene trče s vukovima.

Ta starica stoji između svjetova racionalnosti i mita. Ona je zglob na kojem se ta dva svijeta okreću. Ta zemlja među svjetovima jest ono

neobjašnjivo mjesto koje svi prepoznajemo nakon što ga jedanput iskusimo, ali nijanse kojega izmiču i mijenjaju oblik ako ih silom pokušamo uhvatiti, osim ako upotrijebimo pjesništvo, glazbu, ples... ili priču.

Postoji mišljenje da je imunosni sustav tijela ukorijenjen u toj tajanstvenoj zemlji psihe, a tako je i ono mistično, kao i sve arhetipske predodžbe i nagoni, uključujući našu božansku glad, našu čežnju za misterijima te sve svete instinkte, baš kao i one koji su svjetovni. Neki bi rekli da se tu nalaze i svi zapisnici čovječanstva, izvor svjetla, vir mraka. To nije praznina, nego više mjesto Maglenih bića gdje stvari jesu i nisu još, gdje sjenke imaju građu, a građa je prozirna.

Jedna je stvar sigurna u vezi s tom zemljom: stara je... starija od oceana. Ona, kao ni *La loba*, nema dob, bezvremena je. Arhetip Divlje žene temelj je toga sloja, isijava instinktualnu psihu. Premda u našim snovima i kreativnim doživljajima ona nosi mnoge krinke, ne proizlazi iz sloja majke, djeve, prosječne žene, a nije ni unutarnje dijete. Ona nije ni kraljica, ni amazonka, ni ljubavnica, ni vidjelica. Ona je tek što jest. Nazovite je *La que sabé*, Ona koja zna, nazovite je Divlja žena, nazovite je *La loba*, nazovite je njezinim uzvišenim imenima ili običnim imenima, nazovite je novijim imenima ili drevnim, ona ostaje upravo ono što jest.

Divlja žena kao arhetip surova je i neopisiva sila koja čovječanstvu donosi pregršt ideja, slika i posebnosti. Arhetip postoji posvuda, a opet nije vidljiv na uobičajen način. Onaj dio koji se vidi u mraku ne može se vidjeti na dnevnome svjetlu.

Nalazimo preostale dokaze arhetipa u slikama i simbolima koji su u pričama, književnosti, pjesništvu, slikarstvu i religiji. Čini se da njihov žar, glas i miris služe tome da nas uzdignu iz razmišljanja o dreku na našem repu do povremena putovanja u društvu zvijezda.

U obitavalištu *La lobe* fizičko je tijelo, kako kaže pjesnik Tony Moffeit, "sjajna životinja"^{viii}, a svjesna misao kao da jača ili slabi imunosni sustav tijela. U obitavalištu *La lobe* duhovi se pojavljuju kao ličnosti, a *La voz mitológica*, Mitološki glas duboke psihe, govori kao pjesnik i prorok. Kad jednom umru, stvari koje imaju psihičku vrijednost mogu se oživjeti.

Osim toga, temeljna građa svih priča koje su ikada postojale na svijetu započeo je s nečijim doživljajem u toj neobjašnjivoj zemlji psihe, i s pokušajem da ispriповijeda ono što mu se tamo dogodilo.

Postoje razna imena za to mjesto međ' svjetovima. Jung ga je izmjenično nazivao kolektivnim nesvjesnim, objektivnom psihom i psihoidnim nesvjesnim – govoreći pritom o još manje opisivu sloju onoga prije. Posljednje je zamišljao kao mjesto gdje biološki i psihološki svijet dijele izvor, gdje bi se biologija i psihologija mogle miješati jedna s drugom i ostvarivati međusoban utjecaj. Tijekom čitava ljudskoga sjećanja, to je mjesto – nazovite ga Carstvom snova, nazovite ga domovinom Maglenih bića, pukotinom među svjetovima – mjesto gdje se događaju bogojavljanja, čuda, zamišljanja, nadahnuća i zacjeljivanja svih vrsta.

Premda to mjesto prenosi veliko psihičko bogatstvo, moramo mu prići pripremljeni, jer bismo mogli podlegnuti iskušenju da se veselo utopimo u oduševljenju provodom. Dogovorna zbilja u usporedbi možda ne djeluje tako uzbudljivom. U tom smislu dublji slojevi psihe mogu postati zamka oduševljenja iz koje se ljudi vraćaju nesigurni, s klimavim idejama i neozbiljnim prikazima. To nije zamišljeno tako. Mišljeno je da se vratimo potpuno isprani ili uronjeni u vode koje oživljavaju i prožimaju, čime se na naše tijelo utiskuje miris svetih.

Svaka žena ima potencijalni pristup rijeci pod rijekom, *río abajo río*. Na njezine obale stiže putem duboke meditacije, plesa, pisanja, slikanja, stvaranja molitvi, pjevanja, bubnjanja, aktivne mašte ili bilo koje aktivnosti koja zahtijeva intenzivnu izmijenjenu svijest. Žena stiže u taj svijet-među-svjetovima putem čežnje i tražeći nešto što vidi samo krajičkom oka. Stiže onamo putem duboko kreativnih djela, putem namjerne samoće i baveći se bilo kojom od umjetnosti. A čak i uz te vješte običaje, velik dio onoga što se događa u tome neopisivu svijetu zauvijek nam ostaje tajnom, jer krši nama poznate fizičke i racionalne zakone.

Pažnja s kojom valja ulaziti u to psihičko stanje zabilježena je u kratkoj, no snažnoj priči o četiri rabina koji su čeznuli za tim da vide najsvetija Ezekielova kola.

Četiri rabina

Jedne noći anđeo posjeti četiri rabina, probudi ih i odnese do Sedmoga svoda Sedmoga neba. Tamo ugledaše sveta Ezekielova kola.

Negdje pri silasku iz *Pardesa*, raja, na Zemlju, jedan od rabina, vidjevši takvu raskoš, izgubi razum te je, pjenivši se, lutao do kraja života. Drugi rabin bio je krajnje ciničan: “Ma, samo sam sanjao Ezekielova kola, to je sve. Ništa se *uistinu* nije zbilo.” Treći rabin stalno je govorio o onome što je vidio, jer bijaše potpuno opsjednut. Predavao je, i nije prestajao, o tome kako je sve sastavljeno i što to znači... a na taj je način skrenuo s puta i izdao svoju vjeru. Četvrti rabin, pjesnik, uze u ruku papir i komad trske te sjedne kraj prozora pišuć’ pjesmu za pjesmom u slavu večernje golubice, svoje kćeri u kolijevci i svih zvijezda na nebu. I življaše boljim životom nego prije.” Tko je što vidio na Sedmomu svodu Sedmoga neba, ne znamo. No, znamo da nam dodir sa svijetom u kojem obitava Suština pruža znanje o nečemu što je s onu stranu uobičajena dometa ljudskoga sluha. Osim toga, ispunjava nas i osjećajem širine i velebnosti. Kada dotaknemo Onu koja zna, reagiramo i djelujemo iz najdublje dubine naše integralne prirode.^{ix}

Priča preporučuje optimalan pristup doživljavanju duboko nesvjesnoga: ni previše ni premalo očaranja, ne previše strahopoštovanja, ali ni previše ciničnosti, srčanost da, ali ne i bezglavost.

Jung u veličanstvenom eseju “Transcendentna funkcija”^x upozorava da će neke osobe, prilikom traženja Sebe, previše estetizirati doživljaj Boga ili Sebstva, neke će ga premalo cijiniti, neke previše, a nekima, koje za nj nisu spremne, mogao bi nanijeti i bol. No ipak, neke će druge naći put do onoga što Jung naziva “moralnom obvezom” življenja i izražavanja onoga što smo naučili u usponu ili silasku iz divljega Sebstva.

Ta moralna obveza o kojoj on govori, znači da živimo ono što uočavamo, bilo da se to nalazi na psihičkim Elizejskim poljanama, otocima mrtvih, koštanim pustinjama *La lobe*, na planinskome licu,

morskoj stijeni, bogatomu podzemlju – svagdje gdje *La que sabé* dahne u nas i promijeni nas. Naš je posao pokazati da je dahnula u nas – pokazati, dijeliti, ispjevati, živjeti na gornjem svijetu ono što smo primili preko nagla znanja iz priča, tijela, snova i putovanja svih vrsta.

La loba sukladna je svjetskim mitovima u kojima se mrtvi vraćaju u život. U egipatskome mitu Izida tu uslugu svake noći pruža mrtvom bratu Ozirisu kojega komada zao brat, Set. Izida svake noći od sumraka do zore radi na tome da ponovno sastavi brata prije jutra, jer inače sunce neće izići. Krist je uskrisio Lazara, koji je toliko dugo bio mrtav da “smrđaše”. Demetra jednom u godini doziva blijeđu kćer Perzefonu iz Zemlje mrtvih. A *La loba* pjeva nad kostima.

To je meditacijska praksa nas žena koje prizivamo svoje mrtve i raskomadane dimenzije, prizivamo mrtve i raskomadane dimenzije života sama. Ona koja ponovno stvara od onoga što je umrlo uvijek je dvostran arhetip. Majka stvaranja uvijek je i Majka smrti i obratno. Zbog te dvojne naravi ili dvostruka zadatka očekuje nas velika zadaća shvatiti što oko nas, na nama i u nama mora živjeti, a što umrijeti. Naša je zadaća shvatiti pravo vrijeme za oboje, te dopustiti da umre ono što mora umrijeti, a da živi ono što mora živjeti.

Za žene, *río abajo río*, svijet rijeke-pod-rijekom, dom Koštanke, sadržava izravne spoznaje o klicama, korijenima i zrnima svijeta. U Meksiku se kaže da žene nose *luz de la vida*, svjetlo života. To svjetlo se ne nalazi u srcu žene ili iza njezinih očiju, nego *en los ovarios*, u njezinim jajnicima, gdje je čak prije njezina rođenja određena zaliha sjemena. (Za muškarce koji istražuju dublje predodžbe plodnosti i prirodu sjemena, slika toga u suprotnom spolu je dlakava vreća, skrotum).

To je znanje koje se stječe kad smo blizu Divlje žene. Kad *La loba* pjeva, ona pjeva iz spoznaje o *los ovarios*, spoznaje iz dubine tijela, dubine uma, dubine duše. Simboli sjemena i kosti vrlo su slični. Kad nešto ima korijen, temelj, izvorni dio, kad nešto ima sjemenku, svaka se katastrofa može ispraviti, tamo gdje je opustošeno ponovno se može zasaditi, polja se mogu odmoriti, tvrdo sjeme može se natopiti kako bi omekšalo, raspuknulo se i zaživjelo.

Imati sjeme znači imati ključ života. Biti u ciklusima sjemena znači plesati sa životom, plesati sa smrću, uplesati ponovno u život. Ženska narav Divlje žene jest Majka života i smrti u najdrevnijem obliku. Budući da se okreće u tom stalnom ciklusu, ja je nazivam Majka Život/Smrt/Život.

Ako se nešto izgubi, ona je ta kojoj se moramo obratiti, s kojom moramo razgovarati i koju moramo poslušati. Njezin psihički savjet kojiput je grub ili ga je teško provesti, ali uvijek je transformativan i restorativan. Tako da kad se nešto izgubi, moramo otići starici koja uvijek živi u zdjelici-izvan-ruke. Ona tamo živi, napola u kreativnoj vatri, a napola izvan nje. To je savršeno mjesto za život žena, tik do plodnih *huevos*, jajašaca, ženskoga sjemena. Tamo sićušne, a i najveće ideje čekaju da ih naš um i djela objave.

Ta starica, *La loba*, suštinska je žena u dobi od dva milijuna godina^{xi}. Ona je izvorna Divlja žena koja živi ispod, a opet i na tlu zemlje. Ona živi u nama i kroz nas, a mi smo okruženi njome. Pustinje, šume i zemlja pod našim kućama stare su dva milijuna godina i više.

Uvijek me iznenadi koliko duboko žene vole kopati u zemlji. Sade lukovice za proljeće. Guraju zacrnjene prste u blatnu zemlju kako bi presadile rajčice oštra mirisa. Mislim da kopaju kako bi doprle do starice od dva milijuna godina. Traže njezine prste i šape. Žele je kao dar za sebe, jer s njom se osjećaju cjelovite i na miru.

Bez nje osjećaju nemir. Mnoge žene s kojima sam radila tijekom godina započele bi prvu sesiju nekom inačicom sljedeće rečenice: "Pa, ne osjećam se loše, ali se ne osjećam ni dobro." Mislim da to stanje nije veliki misterij. Znamo da potječe od nedovoljne količine blata. Lijek? *La loba*. Nađite ženu od dva milijuna godina. Ona je njegovateljica mrtvih i umirućih ženskih stvari. Ona je cesta između živih i mrtvih. Ona nad kostima pjeva slavopojku stvaranja.

Starica, Divlja žena, jest *La voz mitológica*. Ona je mitski glas koji poznaje prošlost i našu drevnu povijest te je za nas bilježi u pričama. Kojiput je sanjamo kao bestjelesan, ali prekrasan glas.

Kao prastara djeva pokazuje nam što znači kad osoba nije ostarjela,

nego mudrija. Djeca se rađaju s mudročću instinkta. Ona u svojim kostima znaju što je pravo i što učiniti u vezi s tim. To je urođeno. Ako žena zadrži taj dar da bude stara dok je mlada i mlada dok je stara, uvijek će znati što slijedi. Ako ga izgubi, ipak ga može vratiti svrhovitim psihičkim radom.

U priči o *La lobi*, starica u pustinji sakupljačka je kostiju. U arhetipskoj simbologiji, kosti predstavljaju neuništivu silu. One se ne predaju lako. Po strukturi ih je teško spaliti, gotovo nemoguće pretvoriti u prah. U mitu i priči predstavljaju neuništiv duh duše. Znamo da se duh duše može ozlijediti, čak obogaljiti, ali gotovo ga je nemoguće ubiti.

Dušu možete udubiti i saviti. Možete je ozlijediti i raniti. Možete na njoj ostaviti biljeg bolesti ili opekline straha. Ali ona ne umire, jer je štiti *La loba* u podzemlju. Ona je i nalazačica i inkubator kostiju.

Kosti su dovoljno teške da njima možete ozlijediti, dovoljno oštre da možete preozati meso, a kad su stare, ako ih nanižete, zvoncaju poput stakla. Kosti živućih žive su i same po sebi stvaralačke – one se stalno obnavljaju. Živa kost na sebi ima zanimljivo mekanu “kožu”. Čini se kao da ima neke moći samoobnavljanja. Čak i kao suha kost postaje dom malim živim stvorenjima.

Vučje kosti u toj priči predstavljaju neuništiv oblik divljega Sebstva, instinktivnu narav, *criaturu* predanu slobodi i neiskvarenom, ono što nikad neće prihvatiti krutost i zahtjeve mrtve ili prekomjerno civilizirane kulture.

Metafore u priči tipiziraju čitav proces dovođenja žene do punine njezinih instinktivnih divljih osjeta. U nama se nalazi starica koja skuplja kosti. U nama postoje kosti duše Divlje žene. U nama postoji potencijal da se ponovno popunimo mesom onoga stvorenja koje smo nekoć bile. U nama postoje kosti potrebne da promijenimo sebe i naš svijet. U nama postoji dah, naše istine i naše čežnje – zajedno čine pjesmu, slavopojku stvaranja koju žarko želimo pjevati. To ne znači da bismo trebale hodati po svijetu s kosom koja nam visi u oči ili s crno obrubljenim kandžlama umjesto noktiju. Da, ostajemo ljudi, ali i u ljudskoj ženi postoji životinjsko instinktivno Sebstvo. To nije neki romantični lik iz crtića. Ona ima prave zube, uistinu reži, iznimno je velikodušna, posjeduje

neusporedivo dobar sluh, oštre kandže, široka i dlakava prsa.

To Sebstvo vučice-žene mora imati slobodu kretanja, govorenja, ljutnje i stvaranja. To Sebstvo je trajno, otporno i posjeduje visokorazvijenu intuiciju. To je Sebstvo koje poznaje duhovne poslove smrti i rađanja.

Danas *La loba* u vama sakuplja kosti. Što ona to ponovno izrađuje? Ona je Sebstvo duše, graditeljica doma duše. *Ella lo hace a mano*, ona dušu izrađuje i ponovno izrađuje rukom. Što čini za vas?

Čak i u idealnoj situaciji, dušu s vremena na vrijeme treba ponešto restaurirati. Baš kao i na kućama ovdje na Jugozapadu koje zovu *adobes*, nešto se zguli, nešto otpadne, nešto se ispere. Kad god pogledate, uvijek neka okrugla stara žena obučena u papuče utapkava tekuće blato na zidove adobe. Miješa slamu s vodom i zemljom i tapka to po zidovima, pa ih tako ponovno izgladuje. Bez nje, kuća bi izgubila oblik. Bez nje, kuća bi se nakon jake kiše slila u grudu zemlje.

La loba je čuvarica duše. Bez nje gubimo oblik. Kad ne postoji otvoren kanal prema njoj, kaže se da su ljudi bez duše ili proklete duše. Ona oblikuje kuću duše i rukom je dograđuje. Ona je ta koju vidimo u staroj pregači. Ona je ta čija je haljina sprijeda dulja nego straga. Ona je ta koja tapa-tapa-tapka. Ona izrađuje dušu, odgaja vukove i čuva sve divlje.

Dakle, govorom slika – bili vi crni vuk, sjeverni sivi, južni crveni ili arktički bijeli – vi ste suštinska instinktivna *criatura*. Premda bi nekima uistinu bilo draže da se pristojno ponašate i da se ne penjete po pokuštvu od radosti ili po ljudima zbog dobrodošlice, ipak to učinite. Neki će se povući u strahu ili gađenju. No, vaš/a ljubavnik/ica cijenit će tu vašu novu dimenziju – ako je on ili ona pravi ljubavnik/ica za vas.

Nekim se ljudima neće svidjeti ako sve omirišete da biste vidjeli što je to. I, zaboga, ne ležati na leđima s nogama u zraku. Zločesta curica. Zločesti vuk. Zločesti pas. Točno? Netočno. Samo dajte. Uživajte.

Ljudi meditiraju kako bi našli psihičku ravnotežu. Zato ljudi idu na psihoterapiju i psihoanalizu. Zato ljudi analiziraju svoje snove i bave se umjetnošću. Zato mnogi čitaju tarot karte, bacaju I Ching, plešu, bubnjaju, bave se kazalištem, izvlače pjesme i potpaljuju molitve. Zato činimo sve

što činimo. To je rad na sakupljanju svih kostiju. Zatim moramo sjesti pokraj vatre i razmisliti o tome koju pjesmu ćemo izabrati za pjevanje nad kostima, koju slavopojku stvaranju, koju slavopojku ponovnom stvaranju. A istine koje govorimo sačinjavat će tu pjesmu.

Slijede neka dobra pitanja koja valja postaviti dok se ne odlučimo za pjesmu, za našu istinsku pjesmu: Što se dogodilo s glasom moje duše? Koje su one zakopane kosti u mojemu životu? U kojem je stanju moj odnos s instinktualnim Sebstvom? Kad sam posljednji put slobodno trčala? Kako da ponovno oživim život? Kamo je otišla *La loba*?

U priči starica pjeva nad kostima, a dok pjeva, meso se taloži na njima. I mi “nastajemo” dok izlijevamo dušu nad kosti koje smo pronašle. Dok izlijevamo svoju čežnju i svoje slomljeno srce nad kosti onoga kakve smo bile kad smo bile mlade, onoga što smo znale u prošlim stoljećima, i nad oživljavanje koje osjećamo u budućnosti, stojimo na sve četiri, nepokolebljivo. Dok izlijevamo dušu, ponovno oživljavamo. Nismo više ona rijetka rastopina, ona topljiva krhka stvarčica. Ne, mi smo u onoj fazi transformacije u kojoj “nastajemo”.

Kao i *La loba*, vrlo često započinjemo u pustinji. Osjećamo se kao da smo lišene prava glasa, otuđeno, kao da nismo povezane čak ni sa grmom kaktusa. Drevni narodi nazivali su pustinju mjestom božanskoga ukazanja. No, ženama to predstavlja mnogo više.

Pustinja je mjesto gdje je život vrlo zgusnut. Korijeni živih bića drže se za onu zadnju suzu vode, a cvijeće gomila vlagu tako što se pojavljuje samo rano ujutro i kasno navečer. Život u pustinji malen je, ali sjajan, a većina se događa ispod površine. To nalikuje životu mnogih žena. Pustinja nije bujna poput šume ili džungle. Njezini oblici života vrlo su intenzivni i tajanstveni. Mnogi od nas žive pustinjским životima: vrlo mali na površini, a gojemi pod zemljom. *La loba* nam pokazuje one dragocjene stvari koje mogu proizaći iz takva psihička rasporeda.

Ženska je psiha možda pronašla svoj put u pustinju zbog odjeka, zbog prošlih okrutnosti, ili, jer joj nije bio dopušten veći život iznad površine. Žene tada tako često osjećaju da žive na nekom praznom mjestu gdje možda postoji samo jedan kaktus s jednim sjajnim crvenim cvijetom, a

onda u svakom smjeru 500 kilometara ničega. No, za onu ženu koja će prijeći 501 kilometar postoji nešto više. Mala hrabra kuća. Stara kuća. Čeka vas.

Neke žene ne žele biti u psihičkoj pustinji. Mrze njezinu krhkost, oskudnost. Nastoje zakurblati neku hrđavu krtiju i poskakujući krenuti cestom prema zamišljenom sjajnom gradu psihe. No, razočaraju se, jer raskoši i divljine nema. One su u duhovnom svijetu, onome svijetu među svjetovima, *río abajo río*, onoj rijeci pod rijekom.

Nemojte biti ludi. Vratite se i stanite pod onaj jedan crveni cvijet i krenite ravno naprijed na taj posljednji teški kilometar. Pristupite i pokucajte na stara istrošena vrata. Popnite se u špilju. Propuzajte kroz prozor sna. Pročešljajte pustinju i vidite što ćete pronaći. To je jedini posao koji *moramo* učiniti.

Želite psihoanalitički savjet?

‘Odite skupljati kosti.

2. POGLAVLJE

Prikradanje uljezu: početna inicijacija

Modrobradi

U svakom ljudskom biću postoje mnoga druga bića, a sva imaju svoje vrijednosti, motive i planove. Neke psihološke metode predlažu da uhitimo ta bića, izbrojimo ih, imenujemo i silom zauzdamo tako da se dalje spotiču poput svladanih robova. No, to bi zaustavilo ples divljih svjetala u očima žene, zaustavilo svjetlo njezine topline i zauzdalo sve iskrenje. Umjesto da pokvarimo njezinu prirodnu ljepotu, svim tim bićima valja izgraditi divlje predjele, kako bi umjetnici među njima mogli stvarati, ljubavnici voljeti, a vidari vidati.

No, što učiniti s onim unutarnjim bićima koja su prilično luda i koja provode uništenje bez razmišljanja? Čak i njima valja dodijeliti mjesto, premda je to mjesto u kojem ih se može kontrolirati. Osobito jedna jedinka, najvarljiviji i najsnažniji bjegunac psihe, zahtijeva našu neposrednu svijest i kontrolu – a to je prirodni grabežljivac.

Premda velik dio ljudske patnje proizlazi iz zanemarivanja dok odrastamo, unutar psihe prirodno postoji urođena *contra naturam* dimenzija, sila koja djeluje “protiv prirode”. To što je *contra naturam* u suprotnosti je s pozitivnim, ono se protivi razvoju, skladu i divljemu. To je podrugljiv i ubojit neprijatelj koji nam je urođen, te je čak i uz najbolju roditeljsku skrb, jedini zadatak toga uljeza pretvaranje svih križanja u slijepe ulice.

Taj se grabežljivi moćnik^{xii} s vremena na vrijeme pojavljuje u ženskim snovima. Iskače usred njihovih najduhovnijih i najvažnijih planova. On presijeca vezu između žene i njezine intuitivne prirode. Kad je gotov s rezanjem, žena ostaje umrtvljena osjećaja, preslaba za napredovanje u životu, a ideje joj, i snovi, iscrpljeni leže do nogu.

Modrobradi je priča o tome. U Sjevernoj Americi najpoznatije su francuska i njemačka verzija Modrobradoga.^{xiii} No, meni se više sviđa ova stara verzija u kojoj su se izmiješale francuska i slavenska verzija. Vrlo je slična onoj koju mi je ispričovala moja teta Kathé koja je živjela u Csíbraku pokraj Dombovara u Mađarskoj. Pripovjedačice sa sela počinju tu priču o Modrobradom kao anegdotu o nekome tko je znao nekoga, tko je vidio jezovit dokaz smrti Modrobradoga. Pa, da počnemo.

Postoji smotak brade koji se čuva u samostanu Jakubinki u dalekim planinama. Kako je brada dospjela u samostan, nitko ne zna. Neki kažu da su časne sestre zakopale ostatke njegova tijela, jer ih nitko drugi nije htio dotaknuti. Zašto bi redovnice zadržale takvu relikviju ne zna se, ali tako je. Prijateljica moje prijateljice vidjela ju je na svoje oči. Ona kaže da je brada plava, točnije, boje indiga. Plava je poput tamna leda u jezeru, plava kao sjenka rupe noću. Bradu je nekoć nosio čovjek za kojega kažu da je bio propali čarobnjak, golem muškarac, zavodnik, muškarac poznat pod imenom Modrobradi.

Priča se da se udvarao trima sestrama istodobno. No, one su se bojale njegove brade i njezina neobična plavila, pa bi se sakrile kad bi on došao. Trudeći se dokazati svoju ljubaznost, pozvao ih je na izlet u šumu. Doveo je konje urešene zvoncima i grimiznim vrpcama. Posjeo je sestre i njihovu majku na konje i oni otkasaše u šumu. Proveli su prekrasan dan jašući, a psi su trčali pokraj i ispred njih. Poslije su zastali pod divovskim drvetom, pa ih je Modrobradi uveseljavao pričama i hranio slasnim zalogajima.

Sestre pomisle: “Pa, možda taj Modrobradi ipak nije tako loš.”

Vratile su se kući brbljajući o tome kako je dan bio zanimljiv i, ta zar se nisu krasno provele? Ipak, starije dvije sestre ponovno posumnjaše i strah im se vrati, pa se zakunu kako se više neće viđati s Modrobradim. No,

najmlađa nije mogla vjerovati da bi muškarac koji je tako drag, mogao biti zao. Što je dulje razgovarala sama sa sobom, to se Modrobradi činio manje strašnim, a njegova brada manje plavom.

I tako, kad se Modrobradi vratio da je zaprosi, ona pristade. Dobro je razmislila o njegovoj prosidbi te je smatrala da će se udati za vrlo profinjena čovjeka. I uistinu, vjenčашe se, a zatim odjahaše do njegova dvorca u šumi.

Jednoga dana on joj dođe i reče: “Moram otići na neko vrijeme. Pozovi svoju obitelj ovamo, ako želiš. Možeš jahati po šumama, narediti kuharu da priredi gozbu, možeš raditi sve što želiš, što god ti srce poželi. Ustvari, evo ti moj svežanj ključeva. Možeš otvoriti sva vrata smočnica, riznica, sva vrata u dvorcu, ali ovaj sićušan mali ključ, ovaj sa zavijucima na vrhu, nemoj upotrijebiti.”

Nevjesta mu odgovori: “Da, učinit ću kako tražiš. To sve zvuči dobro. I stoga, idi, dragi mužu, ne brini se i brzo se vrati.” I tako on odjaše, a ona ostade.

Sestre su joj došle u posjet i bile su, kao i svi ljudi, vrlo znatiželjne, pa su htjele čuti što je Gospodar rekao da valja činiti dok ga nema. Mlada žena im radosno ispričavijedi.

“Rekao je da možemo činiti što god nas volja i ući u sve sobe koje želimo, osim u jednu. Ali ne znam koja je ta. Imam ključ, ali ne znam kojim vratima odgovara.”

Sestre odlučiše to pretvoriti u igru i naći koji ključ odgovara kojim vratima. Dvorac bješe na tri kata, sa stotinu vrata u svakom krilu, a kako na svežnju bješe mnogo ključeva, one se šuljahu od vrata do vrata, sjajno se zabavljajući kad bi koja otvorile. Iza jednih vrata bijahu smočnice koje su pripadale kuhinji, iza drugih bijahu riznice. Svakakvih blaga bješe iza svih vratiju, a jedno se činilo ljepšim od drugoga. Napokon, vidjevši sva čuda, dođoše do podruma i do glatka zida na kraju hodnika.

Razbijale su si glavu nad zadnjim ključem, onim s malim zavijucima na vrhu. “Možda ovaj ključ ne odgovara ničemu.” Tek što to rekoše, začuše čudan zvuk – “iiiiiiiiiiiiiii”. Zaviriše za ugao i – gle! -neka su se mala vrata upravo zatvarala. Kad su ih pokušale ponovno otvoriti, bila su

čvrsto zaključana. Jedna poviče: “Sestro, sestro, donesi svoj ključ. Zacijelo su ovo vrata za onaj tajanstveni mali ključ.”

Bez razmišljanja jedna od sestara stavi ključ u bravu i okrene ga. Brava škljocne, vrata se otvore, ali je unutra bilo tako mračno da nisu ništa vidjele.

“Sestro, sestro, donesi svijeću.” I tako zapališe svijeću i osvijetliše sobu, a sve tri žene istodobno vrisnu, jer u sobi bješe kaljuža krvi, zacrnjene kosti trupala bile su razasute uokolo, a lubanje su bile naslagane u kutovima poput piramida jabuka.

Zalupiše vratima, istrgoše ključ iz brave i osloniše se jedna o drugu teško dišući, a srce im htjede iskočiti iz grudi. Moj Bože! Moj Bože!

Žena pogleda u ključ i vidje da je umrljan krvlju. Užasnuta, stade ga brisati suknjom svoje haljine, ali krv ostade. “O, ne!” povika ona. Sad i sestre uzeše mali ključ u svoje ruke i pokušase ga vratiti na staro, ali krv ostade. Žena skriva ključ u džep i otrči u kuharevu kuhinju. Kad je stigla, bijela joj haljina bješe umrljana crvenom bojom od džepa do ruba, jer je iz ključa polako kapala tamnocrvena krv. Naredi kuharu: “Brzo, daj mi konjskih struna.” Ribala je ključ, ali nije prestajao krvariti. Kap po kap čiste crvene krvi padaše iz malenoga ključa.

Iznijela je ključ u dvorište, pa utisne nešto pepela u nj i stade ribati i dalje. Stavi ga u vatru da ga plamen spali. Prekrije ga paučinom da zaustavi tijek, ali ništa nije moglo ugušiti krvave suze.

“Joj, što mi je činiti?”, povika ona. “Znam, sakrit ću mali ključ. Staviti ću ga u ormar. Zatvorit ću vrata. Ovo je mora. Sve će biti u redu.” I tako to i učini.

Muž joj se vrati sljedećega jutra i uđe u dvorac dozivajući ženu. “Onda? Kako je bilo dok sam bio na putu?”

“Bilo je dobro, gospodine.”

“A kako su moja skladišta?”, zagrmí on.

“Vrlo dobro, gospodine.”

“Kako je moja riznica?”, zareži on.

“Riznica je također vrlo dobro, gospodine.”

“Dakle, sve je dobro, ženo?”

“Da, sve je dobro.”

“Pa”, prošapta on, “onda bi bilo najbolje da mi vratiš ključeve.”

Na prvi pogled uoči da nedostaje ključ. “Gdje je najmanji ključ?”

“Ovaj... izgubila sam ga. Da, izgubila sam ga. Jahala sam i pao mi je svežanj, pa mora da sam izgubila koji ključ.”

“Što si učinila s njim, ženo?”

“Ne... ne... ne sjećam se.”

“Ne laži! Reci mi što si učinila s ključem!”

Podigne ruku k njezinu licu kao da će je pomilovati, no umjesto toga zgrabi je za kosu. “Nevjernice!”, promrsi on kroz zube i baci je na pod. “Bila si u sobi, zar ne?”

On naglo otvori vrata njezina ormara, a iz malenoga ključa na gornjoj polici krv se izlila po prelijepoj svili njezinih obješenih haljina.

“Sad je na tebe red, gospo moja”, poviče on i odvuče je niz hodnik u podrum dok se nisu našli pred strašnim vratima. Modrobradi tek pogleda vrata svojim vatrenim očima, a vrata se otvoriše. Tamo ležahu kosturi svih njegovih prijašnjih žena.

“A sada!!!” zariče on, ali ona se uhvati za dovratnik i ne htjede pustiti. Molila je za svoj život: “Molim te! Molim te, dopusti mi da se priblerem i priprelim za smrt. Daj mi samo četvrt sata prije nego što mi oduzmeš život, tako da se mogu pomiriti s Bogom.”

“U redu”, promrsi on, “imaš točno četvrt sata, no budi spremna.”

Žena odjuri uza stube do svoje odaje i pošalje sestre na zidine dvorca. Klekne kao za molitvu, ali umjesto toga poviče sestrama:

“Sestre, sestre! Vidite li braću našu kako dolaze?”

“Ne vidimo ništa, ništa na otvorenu polju.”

Svakih nekoliko trenutaka viknu prema zidinama:

“Sestre, sestre! Vidite li braću našu kako dolaze?”

“Vidimo pijavicu, možda oblak prašine u daljini.”

U međuvremenu Modrobradi zariče neka mu žena siđe u podrum da joj

odrubi glavu.

Ponovno ona zazove: “Sestre, sestre! Vidite li braću našu kako dolaze?”

Modrobradi ponovno zaurla da pozove ženu i bučno krene uz kamene stube.

Njezine sestre povikaše: “Da! Vidimo ih! Naša su braća tu i upravo su ušla u dvorac.”

Modrobradi krenu niz hodnik prema odaji svoje žene. “Dolazim po tebe”, progrmi on. Koraci mu bjehu teški; kamenovi u hodniku se rasklimaše, a pijesak iz žbuke iscuri na pod.

Kako Modrobradi upade u njezinu odaju ispruženih ruku da je zgrabi, tako se njezina braća na konjima zaletu niz hodnik dvorca i također jurnu u njezinu sobu. Tamo izguraše Modrobradoga van na parapet. Mačevima tada navale na njega, udarajući i sijekući, režući i šibajući, bacivši Modrobradoga na tlo te ga napokon ubiju, Škanjcima ostavivši njegovu krv i hrskavicu.

Prirodni grabežljivac psihe

Razvoj odnosa s divljom prirodom suštinski je dio ženine individuacije. Da bi to provela, žena mora krenuti u tamu, ali istodobno tamo ne smije upasti u bezizlaznu zamku, ne smije se dati zarobiti ili ubiti na putu tamo ili natrag.

Priča o Modrobradom govori o tom zarobitelju, mračnom muškarcu koji živi u psihi svih žena, urođenom grabežljivcu. On je određena i nesporna sila koju valja upamtiti i zauzdati. Kako bi zauzdale prirodnoga grabežljivca^{xiv} psihe, žene nužno moraju zadržati sve svoje instinktivne moći. Neke od njih su uvid, intuicija, izdržljivost, postojana ljubav, izoštreni osjeti, dalekovidnost, precizan sluh, pjevanje nad mrtvima, intuitivno viđanje i održavanje vlastite kreativne vatre.

U psihološkoj interpretaciji prizivamo sve aspekte bajke kako bi nam pomogli prikazati dramu unutar psihe neke pojedine žene. Modrobradi predstavlja duboko potisnut kompleks koji viri s ruba života svih žena i promatra čekajući priliku da joj se suprotstavi. Premda se možda slično ili različito simbolizira u muškoj psihi, on je drevni i suvremeni neprijatelj obaju spolova.

Teško je u potpunosti shvatiti modrobradu silu, jer je urođena svim ljudima od rođenja nadalje, te je u tom smislu nesvjesna. Pa ipak vjerujem da nagađamo kako se njezina narav razvila u predsvijesti ljudi, jer u priči se Modrobradoga naziva “propalim čarobnjakom”. U tom zvanju povezan je s drugim bajkama koje također prikazuju zloćudnoga grabežljivca psihe kao maga koji relativno normalno izgleda, ali je zato neizmjerljivo razoran.

Uzmimo taj opis kao arhetipski okrhak i usporedimo ga s onime što znamo o propalim čarolijama ili propaloj duhovnoj moći u povijesti mitova. Grčki Ikar letio je preblizu suncu, a njegova su se voštana krila rastopila, pa je pao. Mit naroda Zuni “Dječak i orao” govori o dječaku koji bi postao članom kraljevstva orlova da nije mislio kako može prekršiti pravila Smrti. Dok je lebdio visoko na nebu, posuđen orlovski kaput strgnu mu se s tijela i on padne mrtav. U kršćanskom mitu Lucifer je tvrdio da je jednak Jahvi, pa je otjeran u podzemni svijet. U folkloru postoji mnogo čarobnjakovih učenika koji su se bezumno usudili prijeći svoju stvarnu razinu umijeća ili se pokušali suprotstaviti Prirodi. Kazna im je ranjavanje ili propast.

Kad analiziramo te *lajtmotive*, vidimo da grabežljivci u njima žele nadmoć i kontrolu nad drugima. Oni nose neku vrstu psihičke inflacije pri kojoj jedinka želi postati uzvišenija, jednako velika ili ravnopravna Neizrecivome koje tradicionalno raspoređuje i nadzire tajanstvene sile Prirode, pa tako i sustave Života i Smrti te pravila ljudske naravi i tako dalje.

U mitovima i pričama pokušaj nekoga pojedinca da prekrši, izvitoperi ili promijeni način rada Neizrecivoga, rezultira prijekorom: mora otrpjeti ili smanjivanje svojih sposobnosti u svijetu misterija i čarolije – npr.

učenici koji više ne smiju čarati – ili izgon iz zemlje Bogova, ili pak neki sličan oblik gubitka naklonosti i moći, npr. sakaćenje ili smrt.

Ako Modrobradoga možemo shvatiti kao unutaršnjeg predstavnika čitava mita o takvom izopćeniku, onda možda možemo shvatiti i duboku i neobjašnjivu usamljenost koja ga (nas) kojiput preplavi jer proživljava stalan izgon iz iskupljenja.

Problem s Modrobradim u bajci jest u tome da umjesto da osnaži svjetlo mladih ženskih sila psihe, on biva ispunjen mržnjom i želi ubiti svjetla psihe. Nije teško zamisliti da je u takvoj zloćudnoj nakupini zarobljen netko tko je nekoć poželio nadići svjetlo, pa je stoga izgubio naklonost. Možemo razumjeti zašto se poslije toga onaj koji je izgnan daje u nesmiljenu potragu za svjetlom drugih. Možemo zamisliti da se nada kako će, ako sakupi dovoljno duša za sebe, stvoriti snažan snop svjetla koji će napokon rasvijetliti njegovu tamu i ispraviti njegovu samoću.

U tome smislu na početku priče vidimo iznimno biće u neiskupljenu obliku. No, ta je činjenica jedna od središnjih istina koje najmlađa sestra u priči mora prihvatiti, koju sve žene moraju prihvatiti – da i iznutra i izvana postoji sila koja će djelovati u suprotnosti s instinktima prirodna Sebstva, a da ta zloćudna sila *jest ono što jest*. Premda možda osjećamo milost prema njoj, prvo što moramo učiniti jest prepoznati je, zaštititi se od njezina razaranja i, na kraju, oduzeti joj njezinu ubojitu energiju.

Sva stvorenja moraju naučiti da grabežljivci postoje. Bez te spoznaje žena unutar svoje šume neće moći sigurno pregovarati, a da je ne progutaju. Razumjeti grabežljivca znači postati zrela životinja koja nije ranjiva zbog naivnosti, neiskustva ili nerazboritosti.

Poput lukava tragača, Modrobradi osjeća da se najmlađa kći zanima za njega, to jest, da je voljna postati lovinom. On je zaprosi i u nekom trenutku mladenačkog zanosa, što je obično kombinacija ludosti, užitka, sreće i seksualnoga zanimanja, ona pristaje. Koja žena ne prepoznaje taj scenarij?

Naivne žene kao lovina

Najmlađa sestra, najnerazvijenija sestra, predstavlja vrlo ljudsku priču o naivnoj ženi. Nju će privremeno zarobiti vlastiti unutarnji uhoda. Pa ipak, na kraju će se osloboditi, mudrija, jača, pa će odmah znati prepoznati prepredena grabežljivca svoje psihe.

Psihološka priča koja je utkana u pripovijest odnosi se i na stariju ženu koja još nije u potpunosti naučila prepoznavati urođenoga grabežljivca. Možda je više puta započinjala taj proces, ali ga u nedostatku vodstva i podrške nije još dovršila.

Zato je podučavanje pričama tako korisno: one predstavljaju inicijacijske karte, tako da se čak i djelo koje je naišlo na prepreku može dovršiti. Priču o Modrobradome mogu iskoristiti sve žene, bez obzira na to jesu li vrlo mlade, pa tek uče o grabežljivcu, ili ih se proganjalo i uznemiravalo desetljećima, pa se sada napokon pripremaju na zadnju i odlučnu bitku s njim.

Najmlađa sestra predstavlja kreativni potencijal unutar psihe. Nešto što teži radosnome i plodnomu životu. No, dolazi do obilaznice kad pristane na to da je osvoji zao muškarac, jer instinkti kojima bi to primijetila i onda učinila drugo, nisu cjeloviti.

Psihički gledano, mlade djevojke i mladi dječaci kao da zatvaraju oči pred činjenicom da predstavljaju lovinu. Premda se čini da bi život bio mnogo lakši i manje bolan kad bi se svi ljudi rađali širom otvorenih očiju, to nije tako. Mi se svi rađamo kao *Anlagen*, kao potencijal u središtu stanice: u biologiji *Anlage* je dio stanice koji se opisuje kao “ono što će postati”. Unutar *Anlage* nalazi se prvotna supstancija koja će se s vremenom razviti i od nas učiniti cjelovitu osobu.

I tako žene provode svoje živote oživljavajući *Anlage*. Priča o Modrobradome obraća se buđenju i odgoju toga psihičkoga središta, te ozarene stanice. Stoga, najmlađa sestra pristaje na brak sa silom za koju vjeruje da je vrlo otmjena. Brak u bajci predstavlja potragu za novim statusom, odmatanje novoga sloja psihe.

No, mlada je žena zavarala samu sebe. Isprva je osjetila strah od Modrobradoga. Bila je oprezna. Pa ipak, radi malo užitka tamo u šumi ona krene protiv intuicije. Gotovo su sve žene to bar jednom iskusile. Ona nato uvjeri samu sebe da Modrobradi nije opasan, nego idiosinkratičan i ekscentričan. Joj, baš sam bedasta. Zašto me odbija ta bezvezna plava brada? Njezina divlja narav već je onjušila situaciju i zna da je modrobradi muškarac ubojit, no, njezina naivna psiha odbacuje to unutarnje znanje.

Takva pogrešna procjena gotovo je rutinska kod žena koje su toliko mlade da im se alarmni sustav još nije razvio. Ona je poput siročeta vučica koji se valja i igra na čistini, a ne obraća pozornost na teškoga risa koji mu prilazi iz sjene. U slučaju starije žene koja je toliko odcijepljena od divljine da jedva čuje unutarnja upozorenja, ona također ide dalje uz naivan smiješak.

S pravom se pitate je li se sve to moglo izbjeći. Kao i u životinjskome svijetu, mlada djevojka uči prepoznavati grabežljivca prema majčinu i očevu učenju. Bez roditeljskoga nježnoga vodstva ona će zacijelo rano postati lovinom. Kad pogledamo unatrag, svima nama su, bar jednom, kad nismo pazile, kroz prozor noću kradomice ušle neka izazovna ideja ili poluočaravajuća osoba. Pa premda nose balaklavu preko lica, drže nož među zubima i imaju vreću novca prebačenu preko ramena, vjerujemo im kad nam kažu da rade u bankarstvu.

Pa ipak, razne skupine vršnjaka, kulturalne sile ili psihički pritisci mogu mlado žensko, osobito od dvanaeste godine, čak i uz mudru skrb njezinih roditelja, odvući od vlastite istine, pa tako počinju prilično bezglavi rizici koje poduzima kako bi sve samo otkrilo. Kad radim sa starijim tinejdžerkama koje su uvjerene da je svijet dobar, samo da moraju dobro upravljati njime, uvijek se osjećam kao stari pas sijede dlake. Dođe mi da stavim šape na oči i zastenjem, jer vidim što one ne vide i znam, osobito ako su svoje glave i borbene, da će inzistirati na vezi s grabežljivcem bar jednom prije nego što se probude od šoka.

Na početku našega života, naše žensko gledište vrlo je naivno, što znači da je naše emocionalno razumijevanje skrivenoga vrlo slabo. No, to

je točka s koje sve krećemo kao ženske. Naivne smo, i same sebe nagovaramo na neke vrlo zbunjujuće situacije. Neupućenost u prirodu tih stvari znači biti u životnome trenutku u kojem smo ranjive jer vidimo samo ono otvoreno.

Među vukovima, kad ženka ostavi svoje mladunče kako bi otišla u lov, mladi pokušavaju krenuti za njom iz brloga i niz stazu. Ona reži na njih, baca se prema njima i nasmrt ih prestraši, tako da na kraju trče prema brlogu, posrćući i prosklizavajući od žurbe. Majka zna da njezini mladunci još ne znaju odvagnuti i procijeniti druga stvorenja. Oni ne znaju tko je grabežljivac, a tko nije. No, s vremenom će ih naučiti, strogo i dobro.

Ženama, kao i vučićima, treba takva inicijacija, nešto što nas nauči da unutarnji i vanjski svijet nisu uvijek mjesta gdje vrijedi ono pravilo “udri brigu na veselje”. Mnoge žene nemaju čak ni one osnovne upute o grabežljivcima koje vučica daje svojim mladuncima, kao npr.: ako ti prijete i veće je od tebe, bježi; ako je slabije, odluči što želiš učiniti; ako je bolesno, ostavi ga; ako ima bodlje, otrov, očnjake ili oštre kandže, kreni unatrag i idi u drugom smjeru; ako ugodno miriše, ali je omotano oko metalnih zubaca, prođi.

Najmlađa sestra u priči nije samo naivna glede vlastitih mentalnih procesa i potpuno neupućena u ubojite aspekte svoje psihe, već je mogu zavesti i užici ega. A zašto i ne? Sve mi želimo da sve bude predivno. Svaka žena želi sjesti na konja okićena zvoncima i odjahati u nepreglednu zelenu i senzualnu šumu. Svi ljudi žele dospjeti u raj već tu na Zemlji. Problem je u tome da se ego želi osjećati predivno, ali od jake želje za rajskim, spojene s naivnošću, ne postizemo ispunjenje, nego postajemo hranom za grabežljivca.

Ta spremnost na brak s čudovištem zapravo se stječe kad su djevojčice vrlo mlade, obično prije pet godina starosti. Uče ih da ne vide i da umjesto toga uljepšavaju sve vrste grotesknosti, bile one ljupke ili ne. To učenje razlog je zbog kojega najmlađa sestra može reći: “Hmmm, ova brada nije baš *tako* plava.” To rano učenje da budu “ljubazne” natjera žene da se oglušaju o svoju intuiciju. U tome smislu, zapravo ih namjerno uče da se

predaju grabežljivcu. Zamislite vučicu koja bi svoje mlado učila da bude “ljubazno” prema ljutitoj lasici ili prepredenoj dijamantnoj čegrtuši.

U priči čak i majka pristaje na tu igru. Odlazi s njima na piknik. Ni jednoj kćeri ne upućuje ni riječi opreza. Moglo bi se reći da biološka majka ili unutarnja majka spava ili da je i sama naivna, kao što je to slučaj kod vrlo mladih djevojčica ili žena bez majki.

Zanimljivo je da u priči starije sestre pokazuju neki stupanj svijesti kada kažu da im Modrobradi nije drag, čak nakon što ih je upravo zabavljao i uveseljavao na vrlo romantičan i rajski način. U priči se donekle osjeća da su neki aspekti psihe, prikazani ovdje kao starije sestre, ponešto razvijenijega uvida, da posjeduju “znanje” koje ih upozorava da grabežljivcu ne pridaju romantične značajke. Inicirana žena obraća pozornost na glasove starijih sestara u svojoj psihi: one je odvrćaju od opasnosti. Neinicirana žena ne obraća pozornost: ona se još uvijek previše identificira s naivnošću.

Recimo, na primjer, da neka naivna žena stalno pogrešno odabire svojega partnera. Negdje u glavi zna da je taj obrazac jalov, da bi trebala prestati i slijediti neku drugu vrijednost. Često čak i zna što valja poduzeti. Ali postoji nešto što nas vuče, neko očaranje Modrobradim, koje nas tjera na nastavak toga razornoga obrasca. U većini slučajeva žena smatra da će se, ako se samo još malo dulje drži toga obrasca, onaj rajski osjećaj koji traži zacijelo pojaviti već u sljedećemu trenutku.

U drugoj krajnosti, žena koja je ovisna o nekoj opojnoj tvari vrlo vjerojatno u primozgu ima neki zbor starijih sestara koji govori: “Ne! Ne dolazi u obzir! To je loše za mozak i loše za tijelo. Odbijamo nastaviti.” Ali želja za nalaženjem raja vuče tu ženu u brak s Modrobradim, preprodavačem droga psihičke opojnosti.

U kakvoj se god dvojbi žena našla, glasovi starijih sestara u njezinoj psihi stalno je prizivaju k svijesti i preklinju da donese mudre odluke. Oni predstavljaju one glasove u primozgu koji šapuću istine koje žena želi izbjeći, jer predstavljaju kraj njezine maštarije o Pronađenom raju.

I tako dolazi do sudbonosnoga braka, miješanja slatke naivnosti i huljskoga nesvijetloga. Kada Modrobradi odlazi na put, mlada žena ne

shvaća da živi manje, a ne više, premda ju je potaknuo da učini što god želi – osim te jedne stvari. Mnoge su žene doslovce živjele u bajci o Modrobradom. Udaju se dok su još naivne prema grabežljivcima, pa izaberu nekoga tko razorno djeluje na njihov život. Odlučne su u želji da “izliječe” tu osobu ljubavlju. Nekako se igraju “kuće”. Moglo bi se reći da su provele mnogo vremena govoreći: “Ta njegova brada nije baš tako plava.”

Napokon će žena, koja je tako zarobljena, vidjeti da joj je nada u pristojan život za nju i njezinu djecu sve manja. Valja se nadati da će napokon otvoriti vrata u sobu u kojoj leži sve razaranje njezina života. Dok je možda ženin partner uistinu taj koji omalovažava i razara njezin život, urođeni grabežljivac unutar njezine psihe surađuje pri tomu. Sve dok ženu tjeraju da vjeruje kako je nemoćna i/ili je podučavaju da ne primijeti svjesno ono za što zna da je istina, njezini će ženski impulsi i darovi njezine psihe i dalje biti za odstrel.

Kad se ženin mladenački duh vjenča s grabežljivcem, zarobljena je ili zauzdana u onome trenutku u životu koji je trebao predstavljati pupanje. Umjesto da živi slobodno, ona počinje živjeti lažno. Grabežljivac daje lažno obećanje da će žena nekako postati kraljicom, a zapravo planira njezino umorstvo. Postoji izlaz iz svega toga, ali valja imati ključ.

Ključ znanja: važnost njuškanja

E sad, sićušan ključ: on je ulaz u tajnu koju sve žene znaju, a opet ne znaju. Ključ je i dopuštenje i poticaj da saznamo najdublje, najmračnije tajne psihe, u ovom slučaju nešto što bezumno obezvrjeđuje i uništava ženin potencijal.

Modrobradi nastavlja svoj razorni plan tako što upućuje ženu da se psihički kompromitira: “Radi što god želiš”, kaže on. Nutka ženu da osjeti lažan osjećaj slobode. Daje naslutiti da je slobodna hraniti se i uživati u bukoličkim predjelima, bar unutar granica njegova teritorija. No u

stvarnosti, ona nije slobodna, jer joj nije dopušteno zamijetiti mračnu spoznaju o grabežljivcu, premda duboko u svojoj psihi već uistinu razumije problem.

Naivna žena pristaje na to da ostane u “neznanju”. Žene koje nasjedaju ili imaju povrijeđene instinkte i dalje se poput cvjetova okreću u smjeru bilo kakva sunca. Naivnu ili povrijeđenu ženu se tako odviše lako može zvesti obećanjem lagode, uljuljkanosti u užitak, raznih zadovoljstava, bila to obećanja uzvišena statusa u očima njezine obitelji i vršnjaka ili obećanja pojačane sigurnosti, vječne ljubavi ili vatrenoga seksa.

Modrobradi zabranjuje mladoj ženi uporabu onoga jednoga ključa koji bi je osvijestio. Zabraniti ženi uporabu ključa svijesti znači ukloniti Divlju ženu, njezine prirodne instinkte radoznalosti te otkriće onoga “što leži ispod”. Bez divljega znanja, žena nema pravu zaštitu. Ako pokuša poslušati naredbu Modrobradoga da ne upotrijebi ključ, ona odabire smrt svojega duha. Odlukom da otvori vrata prema odvratnoj sobi tajne, ona odabire život.

U priči njezine sestre dođu u posjet i “bile su, kao i svi ljudi, vrlo znatiželjne”. Žena im radosno ispriповjedi: “Možemo činiti što nas volja, osim jedne stvari”. Sestre odluče kroz igru naći koja vrata odgovaraju malenom ključu. Ponovno imaju pravi impuls prema svijesti.

Od Freuda do Bettelheima, psihološki mislioci tumače epizode poput ovih koje nalazimo u priči o Modrobradom kao psihološku kaznu za ženinu seksualnu radoznalost.^{xv} Ženskoj radoznalosti pridavano je negativno značenje, dok se za muškarce kaže da vole istraživati. Žene nazivaju zabadalima, a muškarce radozalcima. U stvarnosti, trivijalizacija ženine radoznalosti, tako da se čini tek iritantnim špijuniranjem, niječe ženin uvid, slutnju, intuiciju. Niječe sva njezina osjetila. To je napad na njezinu temeljnu moć.

Dakle, imajući na umu da su žene koje još nisu otvorile zabranjena vrata obično one iste žene koje ušeću Modrobradom ravno u zagrljaj, sva sreća da je u sestara očuvan pravi divlji instinkt za radoznalost. One su žene iz sjene psihe pojedinačne žene, pikanja i gurkanja u pozadini ženskoga mozga koja ju podsjećaju, vraćaju na ono što je važno. A važno

je naći malena vrata, važno je suprotstaviti se naredbi grabežljivca, važno je doznati što je tako posebno na toj jednoj sobi.

Vrata su u prošlim vremenima uglavnom bila izrađena od kamena, ali i od drveta. Smatralo se da se duh kamena ili drveta zadržava u vratima, pa se i njega zazivalo da štiti sobu. U rana vremena postojalo je više vrata u grobnice nego u kuće, pa je sama slika *vrata* značila da je unutra nešto od duhovne važnosti ili da je unutra nešto što valja držati zatvorenim. Vrata u priči prikazana su kao psihička prepreka, neka vrsta čuvara postavljena pred tajnu. Taj čuvar koji počiva u kamenu ili drvetu podsjeća nas ponovno na glas o grabežljivcu kao o magu – psihičkoj sili koja nas frče i mota kao nekom čarolijom i sprječava nas da znamo ono što znamo. Žene jačaju tu prepreku, ili vrata, kad započnu s nekim oblikom negativnoga samoohrabrenja koje ih upozorava da ne misle i ne zarone preduboko, jer bi mogle “doznati više nego što im se sviđa”. Kako bi prevladale tu prepreku, moraju upotrijebiti pravu protučaroliju. A prikladna čarolija nalazi se u simbolu ključa.

Postavljanje pravog pitanja glavni je korak transformacije – u bajkama, u psihoanalizi i u individuaciji. Ključno pitanje izaziva klijanje svijesti. Pravilno oblikovano pitanje uvijek proizlazi iz suštinske radoznalosti da saznamo što stoji iza nečega. Pitanja su ključevi koji širom otvaraju tajna vrata psihe.

Premda sestre ne znaju skriva li se iza vrata blago ili travestija, one prizivaju svoj valjani instinkt kako bi postavile precizno psihološko pitanje: “Što misliš, gdje su ta vrata i što je iza njih?”

To je trenutak u kojemu naivna narav počinje sazrijevati, pitati: “Što se nalazi iza vidljivoga? Što je to što baca prijeteću sjenku na zid?” Mlada naivna narav počinje shvaćati da ako negdje postoji tajna, ako postoji nešto sjenovito, ako postoji nešto zabranjeno, onda to valja istražiti. Osobe na tragu razvijanja svijesti traže sve što stoji iza onoga što je odmah razvidno: neviđeno cvrkutanje, tmasti prozor, uciviljena vrata, tračak svjetla ispod praga. One istražuju te tajne sve dok bit te stvari ne leži otvorena pred njima.

Kao što ćemo vidjeti, sposobnost podnošenja onoga što vidimo ključna

je slika koja natjera žene da se vrate svojoj dubokoj prirodi, kako bi se tamo održala u svim mislima, osjećajima i radnjama.

Životinjski mladoženja

Dakle, premda mlada žena pokušava slijediti naredbe grabežljivca i pristaje na neznanje o tajni u podrumu, ona to može činiti samo neko vrijeme. Napokon stavlja ključ, pitanje, u bravu i pronalazi zaprepašćujući pokolj u dubini svoga života. A taj ključ, taj sićušan simbol njezina života odjednom ne prestaje krvariti, ne prestaje vikati kako nešto nije u redu. Žena se može pokušati sakriti pred razaranjem svoga života, ali će se krvarenje, gubitak životne energije, nastaviti sve dok ne uvidi kakav je grabežljivac uistinu i dok ga ne zauzda.

Kad žene otvore vrata vlastita života i razmotre pokolj u onim zabačenim mjestima, najčešće otkriju kako su dopuštale umorstvo svojih najvažnijih snova, ciljeva i nada. Nalaze beživotne misli, osjećaje i žudnje. One koje su nekad bile ljupke i nadobudne, sada su iscijeđene. Bili to snovi i nade o žudnji za vezom, žudnji za postignućem, uspjehom ili umjetničkim djelom, kad se jednom dogodi to stravično otkriće u psihi, možemo biti sigurni da prirodni grabežljivac, u snovima često simboliziran životinjskim mladoženjom, radi upravo na metodičnom uništavanju ženinih najcjjenjenijih žudnji.

Lik životinjskoga mladoženje jedan je od označitelja u psihi, a simbolizira zlonamjernu stvar prerusenu u dobronamjernu stvar. Ta ili neka slična karakterizacija uvijek je prisutna kad žena u sebi nosi naivnu sliku o nekome ili nečemu. Kad žena pokušava izbjeći činjenicu vlastita razaranja, njezini će je snovi noću glasno upozoravati, upozoravati i preklinjati: probudi se! ili nadi pomoć! ili bježi! ili nasrni i ubij!

Upoznala sam se s mnogim ženskim snovima tijekom godina koji su sadržavali lik životinjskoga mladoženje ili auru koja pokazuje da stvari nisu tako bajne kao što djeluju. Jedna je žena sanjala o prelijepom i

šarmantnom muškarcu, ali kad je spustila pogled, iz rukava mu je počeo viriti namotaj okrutne bodljikave žice. Druga je žena sanjala kako pomaže starijoj osobi preko ceste, a ta se osoba odjednom pakleno nasmiješila i “rastopila” na njezinoj ruci, nanijevši joj jaku opeklinu. Treća je pak žena sanjala kako jede s nekim nepoznatim prijateljem, čija je vilica poletjela preko stola i smrtno ranila sanjačicu.

Takvo negledanje, nerazumijevanje, neuviđanje da naše unutarnje žudnje nisu u skladu s našim vanjskim radnjama: to je trag koji za sobom ostavlja životinjski mladoženja. Prisutnost tog čimbenika u psihi objašnjava zašto žene koje tvrde da žele ostvariti vezu umjesto toga poduzimaju sve kako bi sabotirale voljenu osobu. Zato žene koje postavljaju ciljeve tu, tamo ili bilo gdje, u to i to vrijeme nikad ne učine ni prvi korak ili pak napuste plan pri prvoj poteškoći. Tako se nikad ne ostvaruju sve one odgode koja izazivaju samoprezir, svi oni osjećaji stida koji se potiskuju i trunu, svi oni novi počeci koji su nam tako očajnički potrebni, a ni svi oni prekidi koje smo već odavna trebale poduzeti. Gdje god grabežljivac viri i djeluje, sve se skreće, uništava i obezglavljuje.

Životinjski mladoženja raširen je simbol u bajkama, a priča uglavnom ide ovako: Neznamac snubi mladu ženu koja pristane biti njegovom nevjestom, ali dan prije vjenčanja, ona šeće po šumi, izgubi se, a kad padne mrak, popne se na drvo kako bi se spasila od grabežljivaca. Dok čeka da prođe noć, eto njezina zaručnika s lopatom preko ramena. Nešto na njezinu budućem mužu odaje činjenicu da zapravo nije ljudsko biće. Kojiput se radi o neobično oblikovanu stopalu, šaci, ruci ili kosi, no nešto je sigurno bizarno i to ga odaje. n krene kopati grob baš ispod drveta na kojem ona sjedi, sve vrijeme pjevajući i mrmljajući o tome kako će umoriti najnoviju nevjestu i zakopati je u tom grobu. Prestravljena djevojka skriva se čitave noći, a ujutro, kad mladoženja ode, ona otrči kući, prijavi ga braći i ocu, a oni zaskoče životinjskoga mladoženju i ubiju ga.

To je snažan arhetipski proces u psihi žena. Žena posjeduje dobar dar zapažanja, pa premda isprva pristane na vjenčanje s prirodnim grabežljivcem psihe i premda i ona prolazi kroz razdoblje izgubljenosti u

psihi, na kraju će se otrgnuti, jer posjeduje sposobnost uviđanja prave istine, zadržavanja toga u svijesti i poduzimanja mjera za rješavanje problema.

Ah, i tako dolazi do sljedećega koraka, čak težega, a to je sposobnost podnošenja onoga što vidimo, čitava toga samorazaranja i mrtvila.

Miris krvi

U priči, sestre zalupe vrata dvorane za ubijanje. Mlada žena zuri u krv na ključu. Zacvili: “Moram izribati tu krv, inače će doznati!”

Sada naivno sebstvo ima spoznaju o ubojitoj sili koja hara psihom. A krv na ključu krv je žena. Kad bi to bila krv žrtvovanja frivolnih maštarija, onda bi na ključu bila samo kapljica krvi. No, ovo je mnogo ozbiljnije, jer krv predstavlja desetkovanje najdubljih i najduhovnijih vidova kreativna života te osobe.

U tom stanju, žena gubi svoju kreativnu energiju, bilo za pronalaženje rješenja svakodnevnih problema njezina života, kao što su škola, obitelj, prijateljstva ili za njezine ciljeve, osobni razvoj, umjetnost. To više nije puko odgađanje, jer to traje tjednima i mjesecima. Ona djeluje ošamućeno, možda ispunjena idejama, ali duboko anemična, i sve manje je u stanju te ideje i provoditi.

Krv u toj priči nije menstruacijsko krvarenje, nego arterijska krv iz duše. Ona ne umrlja samo ključ, nego teče niz čitavu osobu. Haljina koju nosi i sve njezine haljine u ormaru umrljane su tom krvlju. U arhetipskoj psihologiji, odjeća predstavlja vanjsku pojavu. Ona je krinka koju osoba pokazuje svijetu. Mnogo toga skriva. Uz prave psihičke jastučice i krinke, i muškarci i žene mogu pokazivati gotovo pa savršenu osobu, gotovo pa savršenu fasadu.

Kad suzni ključ – pitanje plakanja – umrlja našu osobu, ne možemo dalje skrivati svoje patnje. Možemo reći što želimo, prikazati najnasmješenu fasadu, ali nakon što jednom ugledamo šokantnu istinu

sobe za ubijanje, ne možemo se dalje pretvarati da ne postoji. A kad vidimo istinu, naša energija otječe još jače. To je bolno, to nam presijeca žile. Moramo pokušati i odmah ispraviti to strašno stanje.

Dakle, u toj bajci, ključ ujedno ima ulogu spremnika: on sadržava krv koja je sjećanje na ono što smo vidjeli i što znamo. Za žene ključ uvijek simbolizira ulaženje u tajnu ili u znanje. U bajkama, ključ se često prikazuje riječima, npr. “Sezame, otvori se!”, kako Ali-Baba viče pred vrletnom planinom koja se zatim bučno rastvori da bi on mogao proći. Na pikarski način, u Disneyjevu studiju, dobra vila u Pepeljugi zaguguće “Bibiti-babiti-bu!” i bundeva se pretvori u kočiju, a miševi u kočijaše.

U eleuzinskim misterijima ključ je bio skriven u jeziku, što znači da se bit stvari, trag nalazio u posebnom nizu riječi, u ključnim pitanjima. A riječi koje ženama najviše trebaju u situacijama sličnim onoj opisanoj u Modrobradam glase: Što se nalazi iza? Što nije onakvo kakvim djeluje? Što ja to znam duboko u svojim jajnicima što radije ne bih znala? Koji je dio mene ubijen ili leži umirući?

Svako od tih pitanja i sva zajedno predstavljaju ključ. A odgovori na ta četiri pitanja vrlo će se vjerojatno pojaviti poprskani krvlju. Ubojiti aspekt psihe, čiji je djelomični zadatak pobrinuti se da se ne dogodi osvješćivanje, i nadalje će s vremena na vrijeme provjeriti te otkinuti ili zatrovati svaki novi razvoj. To je njegova narav. To je njegov zadatak.

Dakle, u pozitivnom smislu, tek zahvaljujući toj upornoj krvi na ključu psiha zadržava ono što je vidjela. Vidite, postoji prirodna cenzura svih negativnih i bolnih događaja koji se zbivaju u našim životima. Ego koji cenzurira, zacijelo želi zaboraviti da je ikada vidio sobu, ikada ugledao trupla. Zato žena Modrobradoga pokušava izribati ključ konjskim strunama. Pokušava učiniti sve što zna, upotrijebiti sve lijekove za posjekotine i duboke rane iz ženske narodne medicine: paučina, pepeo i vatra – sve je to povezano sa Suđenicama i njihovim tkanjem života i smrti. No, ne samo što joj ne uspijeva ispaliti ključ, nego ne može niti dovršiti taj proces, pretvarajući se da se ne događa. Ne može zaustaviti kapanje krvi iz sićušna ključa. Paradoksalno, njezin stari život umire, a ni najbolji lijekovi ne mogu sakriti tu činjenicu, dok ona istodobno otvara

oči pred gubitkom krvi i stoga tek počinje živjeti.

Nekad naivna žena mora se suočiti s onime što se zbililo. Umorstva koja je Modrobradi počinio nad svim svojim “radoznalim” ženama predstavlja ubijanje kreativnoga ženstva, onoga što posjeduje potencijal razvijanja svakojakih novih i zanimljivih aspekata. Grabežljivac je posebno agresivan pri postavljanju zasjede divljoj ženskoj naravi. U najboljem slučaju, pokušava se izrugivati, a u najgorem prerezati ženinu vezu s vlastitim uvidom, nadahnućem, provođenjem i još mnogo čime.

Žena s kojom sam surađivala, inteligentna i nadarena žena, pričala mi je o svojoj baki koja je živjela na Srednjem zapadu. Baka je pod pojmom uistinu dobre zabave podrazumijevala odlaziti vlakom u Chicago s velikim šeširod na glavi, prošetati Avenijom Michigan, razgledavati izloge i biti elegantna dama. S oka, s boka, sudbina ili ne, udala se za farmera. Preselili su se usred američke žitnice, a ona je počela trunuti u toj elegantnoj maloj kući na farmi koja je bila baš prave veličine, s djecom koja su bila baš prava i mužem koji je bio baš pravi. Nije više imala vremena za taj “frivolni” život kojim je nekada živjela. “Previše klinaca”. Previše “ženskih poslova”.

Jednoga dana, mnogo godina poslije, nakon što je rukom oprala podove u kuhinji i dnevnoj sobi, odjenula je svoju najljepšu svilenu bluzu, zakopčala dugu suknju i iglom pričvrstila svoj veliki šešir. Utisnula je cijev muževljeve sačmarice u nepce i povukla okidač. Sve žene na svijetu znaju zašto je prvo oprala podove.

Izgladnjela duša može toliko biti puna boli da žena to više ne može podnijeti. Budući da žene imaju duševnu potrebu izraziti se na svoj osobni duševni način, moraju se razviti i procvjetati onako kako je njima razumno, bez tuđega uznemiravanja. U tom smislu, moglo bi se reći da krvavi ključ predstavlja i krvno srodstvo žene s njezinim pretkinjama. Koja među nama ne poznaje bar jednu voljenu žensku osobu koja je izgubila instinkt donošenja pravilnih odluka za sebe, pa je natjerana da živi marginalnim životom ili još gore? Možda ste upravo vi ta žena.

Jedna od tema individuacije, o kojoj se najmanje govori, činjenica jest da dok u mrak svoje psihe bacate najsnažnije svjetlo što možete, sjenke,

mjesta do kojih svjetlo ne dopire, postaju čak mračnije. Dakle, kad osvijetlimo neki dio psihe, moramo se boriti s dubljim mrakom koji je posljedica toga. Taj se mrak ne može ostaviti na miru. Ključ, pitanja, ne mogu se sakriti ili zaboraviti. Moramo ih postaviti. Moramo dobiti odgovore.

Najdublji rad obično je najmračniji. Srčana žena, žena koja postaje mudrija, razvit će najjalovije psihičko tlo, jer ako gradi samo na najboljem tlu svoje psihe, pogled će joj padati samo na najmanji djelić onoga što predstavlja. Dakle, ne bojte se toga da istražujete ono najgore. To samo jamči pojačanje snage duše.

Divlja žena blista upravo u takvom psihičkom razvoju. Ona se ne boji najmračnije tame, zapravo ona vidi u mraku. Ona se ne boji iznutrica, otpadaka, raspadanja, smrada, krvi, hladnih kostiju, umirućih djevojaka ili muževa ubojica. Može izdržati taj prizor, može se nositi s tim, može pomoći. A to je ono što uči najmlađa sestra u priči o Modrobradam.

Kosturi u onoj odaji predstavljaju, u najboljem svjetlu, nerazorivu silu ženstva. Arhetipski, kosti predstavljaju ono što se ne može uništiti. Priče o kostima zapravo govore o nečemu u psihi što je teško uništiti. Jedina stvar koju posjedujemo, a koju je teško uništiti, naša je psiha.

Kada govorimo o ženskoj biti, govorimo zapravo o ženskoj duši. Kada govorimo o tijelima razasutim po podrumu, kažemo da se nešto dogodilo sili duše, pa ipak, premda joj je oduzeta vanjska vitalnost, premda joj je netko zapravo oduzeo život, nije potpuno uništena. Još se može vratiti u život.

Vraća se u život kroz mladu ženu i njezine sestre, koje na kraju uspijevaju razbiti stari obrazac neznanja te gledati u prizor užasa i ne okrenuti glavu. U stanju su vidjeti i izdržati ono što vide.

Eto nas ponovno kod *La lobe*, u špilji arhetipske koštanke. Eto ostataka onoga što je nekad bila cjelovita žena. Pa ipak, za razliku od cikličkih aspekata života i smrti arhetipa Divlje žene koja uzima život koji se sprema umrijeti, uzgaja ga i zatim ponovno izbacila u svijet, Modrobradi samo ubija i razuđuje žene, dok od njih ne ostanu samo kosti. Ne ostavlja im ni ljepote, ni ljubavi, ni sebstva, pa zato ni mogućnost djelovanja u

svoje ime. Kako bismo to ispravile, mi žene moramo pogledati to ubojito stvorenje koje nas je zarobilo, vidjeti rezultat njegova jezovita djelovanja, svjesno to primiti na znanje, zadržati to u našoj svijesti, a zatim djelovati.

Podrum, tamnica i simboli špilje međusobno su povezani. To su drevna inicijacijska okružja, mjesta u/kroz koja žena silazi k ubijenima, krši tabue kako bi doznala istinu, a zahvaljujući domišljatosti i/ili naporu trijumfira kad protjera, preoblikuje ili istrijebi ubojicu psihe. Priča nam daje plan rada s detaljnim uputama: pronađi tijela, slijedi instinkt, vidi što vidiš, prizovi psihički mišić, uništi razornu energiju.

Ako se žena ne pozabavi tim temama vlastita mrtvila i umorstva, ona će i nadalje slušati naredbe grabežljivca. Kad jednom otvori sobu u psihi koja joj pokazuje koliko je mrtva, koliko je zaklana, vidjet će kako je ubijao razne dijelove njezine ženske prirode i instinktivne psihe koji su zatim umirali kao jadnici iza fasade obilja. Sad kad to vidi, sad kad primi na znanje do koje mjere je zarobljena i koliki je dio njezina psihičkoga života stavljen na kocku, može učiniti i nešto mnogo moćnije.

Uzmak i obilaženje

Uzmak i obilaženje manevar je koji životinja čini kad pobjegne pod zemlju kako bi uzmaknula, pa se pojavi grabežljivcu iza leđa. To je psihički manevar koji žena Modrobradoga provodi kako bi ponovno uspostavila suverenost vlastita života.

Modrobradi, nakon što otkrije ono što smatra ženinom prevarom, grabi ženu za kosu i vuče je niz stube. “Sada je na tebe red”, zariče on. Ubojiti se element nesvjesnoga budi i prijeti uništenjem svjesne žene.

Analiza, tumačenje snova, samospoznaja, istraživanje, sve se to poduzima jer su to načini uzmaka i obilaženja. To su načini da zaronimo i pojavimo se iza problema kako bismo ga razgledali iz druge perspektive. Ako nismo sposobni vidjeti, uistinu vidjeti, nestaje ono što smo naučili o Egu-Sebstvu i o božanskom Sebstvu.

U Modrobradom, psiha sada pokušava izbjeći umorstvo. Budući da više nije naivna, postaje lukava: moli neko vrijeme da se pribere – drugim riječima, vrijeme da se osnaži uoči zadnje bitke. U vanjskoj zbilji također nalazimo žene koje planiraju bijeg, bilo od nekoga starog razornog stanja, ljubavnika ili posla. Pokušava dobiti na vremenu, čeka povoljan trenutak, planira svoju strategiju i priziva snagu u sebi, prije nego li poduzme kakvu vanjsku promjenu. Kojiput je upravo ta neizmjerena prijetnja grabežljivca ono što ženu natjera da se od prilagodljive milice pretvori u opreznu osobu zakriljena oka.

Ironično je da oba aspekta psihe, i grabežljivac i mladi potencijal, dosežu točku ključanja. Kad žena shvati da je bila lovinom i u unutarnjemu i u vanjskomu svijetu, jedva to može podnijeti. To je pogađa u korijenu onoga što jest u svojem središtu, pa stoga, nužno, planira ubiti grabežljivu silu.

U međuvremenu njezin grabežljivi kompleks bjesni jer je otvorila zabranjena vrata, pa bučno obilazi svoj teritorij, pokušavajući presjeći sve puteve za bijeg. Ta razorna sila postaje ubojita, pa kaže da je žena oskvrnula najsvetije mjesto i zato mora umrijeti.

Kada suprotstavljeni aspekti ženske psihe dosegnu žarište, žena može osjetiti nevjerojatan umor, jer se njezin libido razvlači u dva suprotna smjera. No, čak i ako se žena nasmrt iscrpi od bijede svoje borbe, kakva god ona bila, čak i ako joj je duša izgladnjela, ipak mora planirati svoj bijeg: bez obzira na sve, žena se mora prisiliti da krene dalje. U to kritično doba osjeća se kao da čitav dan i noć provodi na temperaturi ispod ničice. No, da bi preživjela, ne smije se prepustiti umoru. Zaspiti znači sigurnu smrt.

To je dublja inicijacija, ženina inicijacija u njezina stvarna instinktivna osjetila unutar kojih prepoznaje i protjeruje grabežljivca. To je trenutak u kojem se zarobljena žena pomiče sa statusa žrtve na status oštroomne mudrooke, dobra sluha. To je vrijeme kada gotovo nadljudski napor uspijeva natjerati premorenu psihu na konačno djelo. Ključna pitanja i dalje pomažu, jer ključ i dalje krvari mudrom krvlju čak i nakon što grabežljivac zabrani svijest. Njegova manijakalna poruka glasi: “Za

svijest ćeš umrijeti.” Njezina je reakcija pretvaranje, da bi on pomislio kako je ona voljna žrtva, dok ona planira njegovu propast.

Među životinjama, kažu, postoji neki tajanstveni psihički ples između grabežljivca i lovine. Kaže se, ako lovina ponizno pogleda grabežljivca u oči, pa zadrhti tako da joj se koža na mišićima lagano nabere, time priznaje svoju slabost pred grabežljivcem te se slaže da postane njegovom žrtvom.

Postoje trenuci kad valja drhtati i bježati, a postoje i trenuci kad ne valja. U ovom trenutku, žena ne smije drhtati, ne smije puzati! Molba mlade žene da joj Modrobradi da vremena da se pribere nije znak poniznosti pred grabežljivcem. To je njezin lukav način prikupljanja energije u mišićima. Poput stvorenja u šumi, ona se postavi kako bi grabežljivcu zadala krajnji udarac. Potone pod zemlju kak bi umakla grabežljivcu, a zatim neočekivano izviri iza njega.

Ispuštanje urlika

Kada Modrobradi zaurla ženi da mu dođe, a ona odugovlači da dobije na dragocjenu vremenu, ona pokušava sazvati svu energiju kak bi prevladala uzničara, bio on pojedinačno, ili u kombinaciji razorna religija, muž, obitelj, kultura ili ženini negativni kompleksi.

Žena Modrobradoga moli za svoj život, ali lukavo. “Molim te”, prošapta ona, “dopusti mi da se pripremim za smrt.”

“Da”, zareži on, “ali budi spremna.”

Mlada žena zaziva svoju psihičku braću. Što ona predstavljaju u ženinoj psihi? Oni su mišićaviji, prirodno agresivniji pokretači psihe. Oni su sila unutar žene koja može djelovati kad je vrijeme za ubijanje. Premda se taj atribut ovdje prikazuje muškim spolom, može se prikazati bilo kojim spolom, ili pak drugim stvarima, koje su neutralne, kao što je planina koja zarobi uljeza ili sunce koje na tren siđe kako bi pljačkaša spalilo u prah i pepeo.

Žena odjuri stubama gore u svoje odaje i postavlja sestre na zidine. Poviče sestrama: “Vidite li braću našu kako dolaze?” A sestre poviču kako još ništa ne vide. Dok Modrobradi riče svojoj ženi neka dođe u podrum kako bi joj mogao odrubiti glavu, ona ponovno poviče: “Vidite li braću našu kako dolaze?” A sestre joj doviknu kako možda vide oblak prašine ili pijavicu negdje u daljini.

Tu se događa čitav prizor porasta intrapsihičke moći žene. Njezine sestre – one mudrije – preuzimaju glavnu ulogu u tom zadnjem inicijacijskom koraku: one postaju njezine oči. Urlik žene putuje velikom intrapsihičkom udaljenošću do mjesta na kojemu žive njezina braća, do mjesta na kojem žive oni aspekti psihe koji se znaju boriti, boriti do smrti ako treba. No, isprva obrambeni aspekti psihe nisu odmah onoliko blizu svijesti kao što bi trebali biti. Spremnost i borbena narav mnogih žena nisu dovoljno blizu svijesti da bi bile učinkovite.

Žena mora vježbati prizivanje ili čaranje svoje svadljive prirode, svoje pijavice, sile svojega oblaka prašine. Simbol uskovitlana vjetra glavna je sila određenja koja, kad je usredotočena, a ne razbacana, daje ženi golemu energiju. Uz takav žestoki pristup neće izgubiti svijest, a neće je niti zakopati kao druge. Ona će jednom zauvijek riješiti unutarnje umorstvo žena, svoj gubitak libida, gubitak strasti prema životu. No, premda ključna pitanja nude ono otvaranje i labavljenje koje je potrebno njezinu oslobođenju, bez očiju svojih sestara, bez mišića mačevima naoružane braće ne može potpuno uspjeti.

Modrobradi zaurla za ženom i počne se glasno uspinjati kamenim stubama. Njegova žena poviče sestrama: “A sada, vidite li ih sada?” A njezine sestre viknu: “Da! Vidimo ih sad, skoro su već tu.” Njezina braća na konjima ujašu u dvorac. Ulete u njezinu sobu i istjeraju Modrobradoga na parapet. Tamo ga mačevima ubiju, a njegove ostatke prepuste lešinarima.

Kad žene ponovno izrone iz naivnosti, izvlače sa sobom nešto neistraženo. U ovom slučaju sada mudrija žena doziva u pomoć unutarnju mušku energiju. U jungovskoj psihologiji taj je element nazvan *animus*: djelomice smrtan, djelomice instinktivan, djelomice kulturni element

ženske psihe koji se u bajkama i simbolima snova javlja kao sin, muž, neznanac i/ili ljubavnik – a možda je i prijeteći, ovisno o njezinim trenutnim psihičkim uvjetima. Ta psihička figura osobito je vrijedna jer sadržava kvalitete koje se tradicionalno odgojem izvlače iz žena, kao npr., najčešće, agresivnost.

Kad je ta narav suprotnoga spola zdrava, kao što to simboliziraju braća u Modrobradom, ona obožava ženu u kojoj boravi. To je intrapsihička energija koja ženi pomaže postići sve što traži. On je taj koji ima psihičke mišiće, dok ona možda ima drugačije darove. Oni će joj pomagati i priskakati u njezinu traženju svijesti. Mnogim ženama on premošćuje jaz između svijeta unutarnjih misli i osjećaja te vanjskoga svijeta.

Što je animus jači i širi (razmišljaj o animusu kao o mostu), to žena lakše, sposobnije i profinjenije vanjskom svijetu konkretno prikazuje svoje ideje i kreativni rad. Žena slabo razvijena animusa ima mnoge ideje i misli, ali ih nije u stanju prikazati vanjskom svijetu. Uvijek se zaustavi prije organizacije ili provedbe svojih prekrasnih zamisli.

Braća predstavljaju blagoslov snage i akcije. Uz njih se na kraju dogode dvije stvari. Prvo, neutralizira se neizmjerne i sputavajuća sposobnost grabežljivca u ženinoj psihi. Drugo, sanjiva djeva zamjenjuje se djevojkom široko otvorenih očiju, s ratnikom sa svake strane. Oni samo čekaju da ih pozove.

Gutači grijeha

Modrobradi je u cijelosti priča o rezanju i ponovnom spajanju. U konačnoj fazi priče, tijelo Modrobradoga prepušteno je gutačima mesa – kormoranima, grabežljivcima, škanjcima – da ga odnesu. To je vrlo neobičan i mističan kraj. U drevna vremena postojale su duše koje su nazivane gutačima grijeha. To su bili duhovi, ptice ili životinje, a kojiput i ljudi, koji su poput žrtvenoga janjeta preuzimali društvene grijeha, otpad, kako bi se ljudi mogli iskupiti ili pročistiti.

Vidjeli smo da je Divlja žena *La loba*, koštanka, pronalazačica mrtvih, ona koja pjeva nad kostima mrtvih, koja ih vraća u život, te da je ta priroda život/smrt/život središnji atribut divlje i instinktivne naravi žena. Slično su u nordijskoj mitologiji gutači grijeha zapravo gutači trupala koji gutaju mrtve, inkubiraju ih u svojim trbusima i odvođe ih Heli, što, za razliku od engleske riječi *hell* – pakao, predstavlja osobu, a ne mjesto. Hel je božica života i smrti. Ona pokazuje mrtvima kako živjeti unatrag. Postaju sve mlađi i mlađi sve dok ne budu spremni na ponovno rođenje i vraćanje u život.

To gutanje grijeha i grešnika, njihova kasnija inkubacija i ponovno vraćanje u život predstavlja proces individuacije za najprizemnija bića u psihi. U tome smislu, valja izvući energiju iz grabežljivih elemenata naše psihe, valja ih, da tako kažemo, ubiti, iscrpiti njihovu snagu. Zatim se mogu vratiti sućutnoj Majci život/smrt/život, da ih ona preoblikuje i ponovno sastavi, nadajmo se ne u tako svadljivome obliku.

Mnogi znanstvenici koji proučavaju tu priču misle da Modrobradi predstavlja silu koja se ne može iskupiti^{xvi}. No, ja vidim daljnji razvoj tog aspekta psihe – ne transformaciju od masovnoga ubojice u gospodina Chipisa, nego više kao osobu koja mora boraviti u duševnoj bolnici, ali na nekom lijepom mjestu s drvećem, nebom i poštenom hranom, s možda nešto blagotvorne glazbe, a ne da bude protjerana na zatvoreni odjel psihe gdje bi je mučili i psovali.

Istodobno, ne želim prikazati da ne postoji tako nešto kao što je očito i neiskupivo zlo, jer i to postoji. Oduvijek već postoji mističan osjećaj da svaka individuacija koju čovjek provodi ujedno mijenja tminu u kolektivnom nesvjesnom svih ljudi, a to je mjesto u kojem grabežljivac boravi. Jung je jednom rekao da je Bog postao svjesniji^{xvii} kako su ljudi postajali svjesniji. Postulirao je da ljudi izbacivanjem svojih osobnih demona na svjetlo dana izazivaju osvjetljenje mračne strane Boga.

Ne tvrdim da znam kako sve funkcionira, ali ako slijedimo arhetipski obrazac, onda bi to izgledalo i djelovalo donekle ovako: umjesto da psujemo grabežljivca psihe ili bježimo od njega, mi ga razudimo. To postizemo tako da ne dopustimo samima sebi razorne misli o životu naše

duše i posebno našoj vrijednosti. Zarobljujemo pojedine misli prije nego što narastu dovoljno velike da nam naude, pa ih rastavimo.

Rastavljamo grabežljivca i tako što se njegovim napadima suprotstavljamo našim istinama koje nas hrane. Grabežljivac: “Nikad ne završiš ono što si počela.” Mi: “Mnoge stvari dovršim.” Rastavljamo nasrtaje prirodnoga grabežljivca i tako što primimo k srcu i radimo na onome što je istinito u riječima grabežljivca, a ostatak odbacimo. Rastavljamo grabežljivca tako što zadržavamo svoju intuiciju i instinkte i tako što odolijevamo njegovu zavodjenju. Kad bismo morale nabrojiti sve naše gubitke do ovoga trenutka u životu, sjetiti se svih trenutaka kad smo bile razočarane, kad smo bile nemoćne pred mučenjem, kad smo njegovale maštarije ukrašene tučenim vrhnjem i posipom, shvatile bismo da su to ona ranjiva mjesta u našoj psihi. Grabežljivac se obraća tim željnim i nepriviligiranim mjestima kako bi sakrio činjenicu da mu je jedina namjera odvući vas u podrum i popiti vašu energiju, što je za njega neki oblik transfuzije krvi.

Na kraju priče o Modrobradom, škanjcima ostaju njegove kosti i hrskavica. To nam daje snažan uvid u transformaciju grabežljivca. To je zadnji zadatak za ženu na tom modrobradom putovanju: dopustiti svojoj prirodi život/smrt/život da raščupa tijelo grabežljivca i da ga odnese na inkubiranje, transformaciju i ponovno vraćanje u život.

Kad se ne želimo baviti grabežljivcem, oduzimamo mu snagu i on bez nas ne može djelovati. Zapravo ga gurnemo duboko u razinu psihe u kojoj se nalazi sve stvaranje koje još nije oblikovano, pa ga pustimo da se krčka u toj eteričnoj čorbi dok ne uspijemo pronaći oblik koji bi mogao ispuniti, bolji oblik. Kad nastane psihički *energum* grabežljivca, može ga se oblikovati u neku drugu svrhu. Tada smo mi stvarateljice: kad se sirova tvar svede na manju mjeru, ona postaje materijalom našega vlastita stvaranja.

Kada pobijede grabežljivca i oduzmu mu ono korisno, a drugo ostave, žene otkriju da ih ispunjava intenzitet, vitalnost i nagon. Uzele su grabežljivcu ono što je on ukrao njima, snagu i sadržaj. Uzeti energiju grabežljivca i pretvoriti je u nešto drugo može se shvatiti na sljedeće

načine: bijes grabežljivca može se pretvoriti u vatru duše koja služi postizanju velikih djela na svijetu; lukavost grabežljivca može se upotrijebiti za razmatranje i razumijevanje stvari iz daljine. Ubojita narav grabežljivca može se upotrijebiti za odstrel onoga što uistinu mora umrijeti u životu žene, ili onoga za što u vanjskome životu ona mora biti mrtva, a to su razne stvari u razna vremena.

Prenositi dijelove priče o Modrobradom usporedivo je s uzimanjem ljekovitih dijelova ubojite ponoćnice ili elemenata otrovne bunike, pa onda taj materijal oprezno rabiti za liječenje i pomaganje. Pepeo koji preostane od grabežljivca tada će uistinu ponovno ustati, ali u mnogo manjem obliku, mnogo prepoznatljiviji te s mnogo manje moći varanja i razaranja – jer ste preuzeli mnoge njegove sile kojima se koristio za razaranja i pretvorili ih u nešto korisno i relevantno.

Modrobradi je jedna od onih poučnih priča što su važne za žene koje su mlade, ne nužno po godinama, nego u nekim dijelovima svojega mozga. To je priča o psihičkoj naivnosti, ali i o silovitu kršenju zabrane “gledanja” i konačnoga sasijecanja i preoblikovanja prirodnoga grabežljivca psihe.

Mišljeno je da priča ponovno pokrene unutarnji život. Priča o Modrobradom lijek je koji je posebno važno primijeniti tamo gdje se unutarnji život žene prestrašio, gdje je zapeo ili je stjeran u kut. Rješenja u pričama umanjuju strah, u pravom trenutku podižu adrenalin i, što je za zarobljeno naivno Sebstvo najvažnije, izrezuju vrata u zidovima koji su prije bili glatki.

Možda je najvažnije to što priča o Modrobradom osvješčuje psihički ključ, sposobnost postavljanja svih i svakakvih pitanja o nama samima, o našim obiteljima, pothvatima i životu oko nas. Nakon toga, poput onoga divljeg bića koje stvari nanjuši, pa njuška oko i ispod njih da otkrije o kojoj se točno stvari radi, žena je slobodna pronalaziti prave odgovore na svoja najdublja i najmračnija pitanja. Dobiva slobodu da izvuče moć iz onoga što ju je zarobilo, pa te moći koje su se nekad rabile protiv nje okrenuti za svoje dobro te se njima pravilno i sjajno koristiti. *To* je divlja žena.

Mračni muškarac u ženskim snovima

Prirodni grabežljivac psihe ne nalazi se samo u bajkama, nego i u snovima. Postoji univerzalni inidjacijski san kod žena, san koji je tako uobičajen da je nevjerovatno ako žena doživi dvadesetpetu a da još nikada nije imala takav san. San obično natjera žene da se uz trzaj probude napete i nadobudne.

San slijedi ovaj obrazac: sanjačica je sama, često u vlastitu domu. Vani u mraku šalja se jedan ili više likova. Preplašena, za pomoć bira^{xviii} telefonski broj za hitne slučajeve. Odjednom shvati da je uljez u kući, zajedno s njom... blizu joj je... možda osjeća njegov dah... možda je čak i dodiruje... a ona ne uspijeva birati broj. Spavačica se istoga trena probudi, teško dišući, a srce joj lupa poput poludjeloga bubnja.

Postoji jak fizički aspekt kod sna o mračnom muškarcu. San je obično popraćen znojenjem, borbama, hrapavim disanjem, lupanjem srca, a kojiput i prestrašenim uzvicima i stenjanjem. Mogli bismo reći da je izvor snova odbacio suptilne poruke upućene spavačici, pa sada šalje slike koje potresaju njezin neurološki i autonomni živčani sustav, prenoseći na taj način neodgodivost problema.

Antagonist(i) u tom snu o "mračnom muškarcu" obično su, riječima tih žena, "teroristi, silovatelji, nasilnici, nacisti iz koncentracijskih logora, pljačkaši, ubojice, kriminalci, ljigavci, zli muškarci, lopovi". Postoji nekoliko razina tumačenja takva sna, ovisno o životnim prilikama i o unutarnjim dramama koje okružuju spavačicu.

Primjerice, često je takav san pouzdan pokazatelj da ženina svijest, kao što je to kod vrlo mladih žena, tek počinje primjećivati unutarnjeg psihičkoga grabežljivca. U drugim slučajevima, san je glasnik: spavačica je otkrila ili će upravo otkriti, a zatim i osloboditi, zaboravljenu i zarobljenu funkciju svoje psihe. Pod drugim pak okolnostima, san govori o nekoj sve manje podnošljivoj situaciji u kulturi izvan osobna života sanjačice, situaciji koja ju poziva na borbu ili bijeg.

Prvo moramo razumjeti kako se subjektivne ideje u tome motivu mogu

primijeniti na osobni i unutarnji život spavačice. San o mračnome muškarcu govori ženi o tome s kakvim se problemom suočava. San govori o grubom odnosu prema samoj sebi, koji je personificiran nasilnikom u snu. Kao i žena Modrobradoga, ako se žena može svjesno dograbiti “ključnoga” pitanja o toj stvari i iskreno odgovoriti na nj, moći će se i osloboditi. Tako će lopovi, uhode i grabežljiva psihe na nju činiti mnogo slabiji pritisak. Propast će u neki udaljeni sloj nesvjesnoga. Tamo se onda može savjesno njima pozabaviti, a ne dok je u krizi.

Mračni muškarac u snovima žena pojavljuje se kad je neizbježna kakva inicijacija – psihički prijelaz s jedne razine znanja i ponašanja na drugu, zreliju ili energičniju razinu znanja i djelovanja. Taj se san događa onima koje tek trebaju proći inicijaciju, kao i onima koje su veteranke nekoliko puteva sazrijevanja, jer uvijek postoji daljnja inicijacija. Bez obzira na dob koju žena doživi, bez obzira na to koliko je godina prošlo, uvijek postoji još dobi, stupnjeva i “prvih puta” koje čekaju na nju. O tome se i radi kod inicijacije: ona stvara volte ispod kojih se spremamo poći prema novom načinu znanja i bivanja.

Snovi su *portales*, ulazi, pripreme i praksa za novi korak u ženinoj svijesti, sljedeći dan u procesu njezine individuacije. Dakle, žena će sanjati grabežljivca kad njezine psihičke okolnosti postanu previše nepomične ili krotke. Mogli bismo reći da se to zbiva kako bi se u psihi izazvala oluja, zato da se može obaviti kakav energičan rad. No, takav san daje i potvrdu toga da život te žene valja promijeniti, da je spavačica uhvaćena u nekakvoj praznini ili besposlici glede neke teške odluke, da oklijeva glede sljedećega koraka, prevladavanja sljedeće etape, da se boji oduzimanja moći grabežljivcu, da nije navikla na bivanje/djelovanje/težnju punim jedrima, čitavom snagom.

Osim toga, snovi o mračnom muškarcu predstavljaju i zov koji nas budi i govori da obratimo pozornost na nešto što se radikalno pokvarilo u vanjskome svijetu, u osobnom životu ili u izvanjskoj kolektivnoj kulturi. Klasična psihološka teorija odvaja ljudsku psihu od odnosa prema zemlji na kojoj ljudi žive, od znanja o kulturnim etiologijama slabosti i nemira, a rastavlja psihu i od politike i načina djelovanja koji oblikuju unutarnje i

vanjske živote ljudi – kao da taj vanjski svijet nije jednako nadrealan, jednako bremenit simbolima, jednako utjecajan i nametljiv u odnosu prema našem duševnom životu kao i unutarnji štropot.

Kad se vanjski svijet nametne temeljnom duševnom životu nekoga ili mnogih pojedinaca, nastaju čitave legije snova o mračnom muškarcu. Zapanjilo me što sam te snove skupljala kako od žena na koje utječe nešto što se iskvarilo u vanjskoj kulturi, kao život u blizini otrovne talionice u York Cityju^{xix} u državi Idaho, tako i od iznimno svjesnih žena koje su aktivno uključene u društvene akcije i zaštitu okoliša, kao što su *las guerrillas compañeras*, sestre ratnice u zaleđu Quebrada u Srednjoj Americi^{xx}, žene u *Cofradios des Santuarios*^{xxi} u Sjedinjenim Državama, te zastupnice građanskih prava u regiji Latino County^{xxii}. Sve one sanjaju snove o mračnom muškarcu.

Uglavnom, čini se da su ti snovi namijenjeni buđenju naivne ili nesvjesne sanjačice: “*Hola!* Obrati pozornost, u opasnosti si.” A za one žene koje su prilično svjesne i uključene u društvene akcije, mračni muškarac djeluje gotovo kao tonik koji podsjeća ženu protiv čega se bori, koji je hrabri da ostane jaka, budna i nastavi s poslom kojim se bavi.

Dakle, kad žene sanjaju prirodnoga grabežljivca^{xxiii}, to nije uvijek ili isključivo poruka o unutarnjem životu. Kojiput je to poruka o prijetećim aspektima kulture u kojoj žive, bila to malena ali brutalna kultura njihovih ureda, unutar njihovih obitelji, zemlje njihova susjedstva ili pak široka kao vlastita vjerska ili nacionalna kultura. Kao što vidite, svaka skupina i kultura, čini se, također ima svojega prirodnoga psihičkoga grabežljivca. Vidimo iz povijesti da postoje ere u kulturi tijekom kojih se ljudi identificiraju s grabežljivcem i dopuštaju mu potpunu suverenost, sve dok oni koji misle drugačije ne prevagnu.

Dok velik dio psiholoških teorija naglašava poznate uzročnike tjeskobe kod ljudi, kulturna sastavnica jednako je važna, jer je kultura obitelj obitelji. Ako obitelj obitelji boluje od raznih bolesti, onda će se sve obitelji unutar te kulture morati boriti s istim slabostima. Postoji uzrečica, *cultura cura*, kultura liječi. Ako je kultura vidar, obitelji znaju kako vidati: manje će se boriti, više će liječiti, mnogo će manje ranjavati, a znatno se

više ophoditi s ljupkošću i ljubavi. U kulturi u kojoj vlada grabežljivac, sav novi život koji se treba roditi i sav stari život koji treba otići, ne mogu se pomaknuti, a duševni život stanovništva smrznut je od straha i duhovne gladi.

Nitko ne može sa sigurnošću tvrditi da zna zašto taj uljez, koji u ženskim snovima najčešće poprima oblik nametljiva muškog lika, napada upravo instinktivnu psihi i osobito njezinu moć divljih spoznaja. Kažemo da je to u prirodi te stvari. A opet vidimo da se taj razorni proces pogoršava kada kultura oko žene promiče, njeguje i štiti razorne pristupe dubokoj instinktivnoj i duševnoj naravi. Time kultura – s čime se grabežljivac svesrdno slaže – upravo jača te razorne vrijednosti unutar psiha svih svojih stanovnika. Jednako tako, kada društvo potiče svoje ljude na nepovjerenje i izbjegavanje dubokoga instinktivnoga života, jača se i ubrzava samograbježljivi element naše psihe.

Pa ipak, čak i u opresivnoj kulturi, ako u nekim ženama još živi i cvate ili bar treperi Divlja žena, postavljat će se “ključna” pitanja, ne samo ona koja smatramo korisnima za uvid u nas same, nego i ona o našoj kulturi. “Što se skriva iza zabrana koje vidim u vanjskom svijetu? Koja je dobrota ili korisnost pojedinca, kulture, zemlje, ljudske naravi umorena ili leži umirući?” Kad jednom ispituju te probleme, žene uspijevaju djelovati prema vlastitim sposobnostima, prema vlastitim talentima. Uzeti svijet u naručje i djelovati na nj na dušom ispunjen način koji ujedno jača i samu dušu, snažan je čin divlje duha.

Zato divlju narav žena valja sačuvati, a u nekim slučajevima, čak i iznimno budno stražariti nad njom da je ne bi odjednom oteli i garotirali. Važno je hraniti tu instinktivnu prirodu, zaštititi je, poticati je na rast, jer čak i u najrestriktivnijim uvjetima kulture, obitelji ili psihe, mnogo su manje paralizirane žene koje su ostale u vezi s dubokom i divljom instinktivnom naravi. Premda dolazi do ranjavanja kad je žena zarobljena i/ili prevarena tako da ostane naivna i pokorna, ipak ostaje dovoljno energije za svladavanje i izbjegavanje uzničara, bijeg te napokon rez i preoblikovanje za vlastite konstruktivne potrebe.

Postoji još jedna prigoda u kojoj će žene vrlo vjerojatno doživjeti san o

mračnom muškarcu, a to je kad se njihova unutarnja kreativna vatra dimi i potiče sama, kad je preostalo tek malo ogrjeva u kutu, ili kad bijeli pepeo svakim danom leži u sve dubljem sloju, a kotao ipak ostaje prazan. Taj se sindrom može dogoditi čak i kad smo veteranke svoje umjetnosti, baš kao i kada tek prvi put ozbiljno javno primijenimo svoju nadarenost. Pojavljuje se kada se dogodi grabežljiv upad u našu psihu, a kao rezultat pronalazimo sve moguće razloge da učinimo sve i sva, samo da ne sjednemo ovdje ili stanemo tamo ili otputujemo onamo kako bismo provele to, što god već bilo, što nam je važno.

U tom slučaju, san o mračnom muškarcu nije zlokoban san, premda je popraćen strahom od kojega nam srce hoće iskočiti iz grudi. To je vrlo pozitivan san o pravilnoj i pravodobnoj potrebi da otvorimo oči pred razornim kretanjem unutar vlastite psihe, pred onime što nam krade vatru, što se nameće našoj energiji, što nam otima mjesto, prostor, vrijeme, teritorij za stvaranje.

Često se kreativni život usporava ili zaustavlja jer nešto u psihi ima vrlo loše mišljenje o nama, a mi tu puzimo po podu pred time, umjesto da ga hrknemo po glavi i otrčimo u slobodu. Kako bismo ispravile tu situaciju, u mnogim je slučajevima potrebno da same sebe, svoje ideje i svoju umjetnost shvatimo mnogo ozbiljnije nego što smo to dosad činile. Zbog velikih prekida u matrilinearnoj podršci tijekom mnogih generacija, pridavanje važnosti vlastitu kreativnome životu, tj. pridavanje važnosti lijepim i umjetničkim idejama i djelima koja proizlaze iz divlje duše, postalo je vječna tema za žene.

Tijekom savjetničkoga rada vidjela sam neke pjesnikinje koje bacaju stranice svojih djela na kauč kao da su njihove pjesme otpaci, a ne blago. Vidjela sam slikarice koje bi donosile slike na sesiju, udarajući njima o vrata dok bi ulazile. Vidjela sam zeleni odsjaj u ženskim očima dok bi pokušavale prikriti svoju ljutnju što drugi, izgleda, mogu stvarati dok one same, iz nekoga razloga, ne mogu.

Čula sam sve izgovore kojih se žene mogu dosjetiti: Nisam nadarena. Nisam važna. Nisam obrazovana. Nemam ideja. Ne znam kako. Ne znam što. Ne znam kada. A najskurilniji od svih: Nemam vremena. Najradije

bih ih okrenula naglavačke i tresla dok se ne pokaju i obećaju da nikad više neće izreći neistine. No, ne moram ih protresti jer to će učiniti mračni muškarac u snovima, a ako ne bude on, već će neki drugi lik iz snova.

San o mračnome muškarcu zastrašujući je san, a zastrašujući snovi često vrlo dobro djeluju na kreativnost – pokazuju umjetnicima što će im se dogoditi ako dopuste da ih se pretvori u nadarene izopćenike. San o mračnome muškarcu obično dovoljno prestraši ženu da počne ponovno stvarati. Ako ništa drugo, može stvoriti neko djelo koje će razotkriti mračnog muškarca u njezinim snovima.

Prijetnja mračnoga muškarca služi kao upozorenje svima nama -ako ne paziš na dragocjenosti, ukrast će ti ih. Stoga, ako žena sanja jedan ili niz takvih snova, to znači da se otvaraju golemo vrata prema incijacijskom području na kojemu se može dogoditi ponovno pridavanje vrijednosti njezinoj nadarenosti. Tamo se može prepoznati, uhvatiti i obračunati s onime što ju je sve više uništavalo ili osiromašivalo.

Kad žena radi na tome da otkrije grabežljivca vlastite psihe te ako prizna njegovu prisutnost i uđe u nužnu bitku s njime, grabežljivac će se povući na mnogo izoliranije i neupadljivije mjesto u psihi. No, ako ne obrati pozornost na njega, on sve više i dublje mrzi i osjeća ljubomoru, uz želju da zauvijek ušutka tu ženu.

Na nekoj vrlo svjetovnoj razini, važno je da žena sanja mračnoga muškarca i Modrobradoga, tako da iz svojega života izbací što više negativnosti. Kojiput je potrebno ograničiti ili smanjiti opseg određenih odnosa, jer ako ženu okružuju osobe koje joj se protive ili koje se ne brinu o njezinu dubljem životu, njezin grabežljivac se hrani tom činjenicom, pa time razvije još više snage unutar njezine psihe, a tako i više agresije prema njoj.

Žene su često u velikoj dvojbi glede agresije prema uljezu, jer misle da je to jedna od onih “kako god okreneš, nije dobro” situacija. Ako ne pobjegne, mračni muškarac postaje njezinim tamničarom, a ona njegovim robom. Ako pobjegne, on je nesmiljeno proganja, kao da je posjeduje. Žene se boje da će ih uloviti kako bi ih povratio u podređenost, a ta se bojazan odražava u njihovim snovima.

Zato žene u reakciji na prijetnje grabežljivca često ubiju svoju kreativnu, duševnu i divlju narav. Zato žene leže poput kostura i trupala u podrumu Modrobradoga. Spoznale su zamku, ali prekasno. Svijest je izlazi iz kutije, izlazi iz mučilišta. Ona je put koji vodi daleko od mračnoga muškarca. A žene se imaju pravo boriti do posljednje kapi krvi da je dobiju i zadrže.

U priči o Modrobradome vidimo kako se žena koja isprva podlegne čaroliji grabežljivca podiže i bježi od njega, mudrija za sljedeći put. Priča govori o preobražaju četiriju sjenovitih introjeksija koje su ženama osobito sporne: nemati viziju, nemati uvid, nemati glas, nemati djelovanje. Kako bismo istjerale grabežljivca, moramo učiniti suprotno. Moramo otključati ili razvaliti stvari da vidimo što je unutra. Moramo upotrijebiti svoj uvid i svoju sposobnost da podnesemo što vidimo. Moramo izgovoriti svoju istinu jasnim glasom. Moramo moći upotrijebiti svoju pamet da bismo učinile što je potrebno u vezi s onim što vidimo.

Kad je žena snažna u svojoj instinktivnoj naravi, intuitivno prepoznaje urođenoga grabežljivca po mirisu, vidu i sluhu... predviđa njegovu prisutnost, čuje ga kako prilazi i poduzima korake kako bi ga odvrtila. Kod žene čiji su instinkti ranjeni, grabežljivac se baca na nju prije nego što ona opazi njegovu prisutnost, jer su njezino slušanje, znanje i predviđanje oštećeni – uglavnom zbog introjeksija koje potiču na to da bude pristojna, da se lijepo ponaša, a osobito da bude slijepa na iskorištavanje.

Psihički je teško na prvi pogled uvidjeti razliku između onih koje još nisu prošle inicijaciju, koje su još mlade i zato naivne, i žena koje imaju ranjene instinkte. Ni jedne ni druge ne znaju mnogo o mračnome grabežljivcu, i jedne i druge su zbog toga još povjerljive. No, sretno po nas, kad grabežljivi element ženske psihe krene u potjeru, za sobom ostavlja jasne tragove u njezinim snovima. Ti tragovi na kraju dovedu do njegova otkrića, zarobljavanja i smirivanja.

Lijek je isti i za naivnu ženu i za onu ranjena instinkta: vježbajte slušati svoju intuiciju, svoj unutarnji glas, postavljajte pitanja, budite radoznale, vidite što vidite, čujte što čujete, a zatim djelujte prema onome što znate

da je istina. Te intuitivne moći podarene su vašoj duši pri rođenju. Možda ih se godinama prekrivalo pepelom i izmetom. To nije propast svijeta, jer to se uvijek može isprati. Uz malo grebanja, ribanja i prakse, vaša se moć percepcije može vratiti u svoje nekadašnje besprijeekorno stanje. Povratom tih moći iz sjena naše psihe, nećemo biti obične žrtve unutarnjih ili vanjskih okolnosti. Bez obzira na to što kultura, osobnost, psiha ili drugo, traži od žena u pogledu odjeće i ponašanja, bez obzira na to koliko silno željeli zadržati sve žene na kupu u blizini deset dremljivih *dueñas*, pratilja, bez obzira na to koji pritisci pokušavali sabiti ženin dušom ispunjen život, sve to ne može promijeniti činjenicu da je žena ono što jest, da time upravlja ono divlje nesvjesno i da je to dobro.

Ključno je zapamtiti da kad sanjamo mračnoga muškarca, uvijek postoji suprotna sila koja je spremna i čeka da nam pomogne. Kad pokrenemo divlju energiju kako bismo postavili ravnotežu grabežljivcu, pogodite tko se pojavi istoga trena? Divlja žena stiže skačući preko svih ograda, zidova ili prepreka koje je grabežljivac postavio. Ona nije ikona koju treba objesiti na zid poput retable, vjerske slike. Ona je živo biće koja nam stiže ma gdje bile, pod kojim god uvjetima. Ona i grabežljivac znaju se već dugo, dugo. Ona mu ulazi u trag kroz snove, kroz priče, kroz pripovijesti i kroz čitave živote žena. Svagdje gdje je on, tamo je i ona jer ona je ta koja drži ravnotežu njegovoj grabeži.

Divlja žena podučava žene kad ne valja biti “pristojan” u vezi sa zaštitom svojih duševnih života. Divlja narav zna da biti “sladak” u tim trenucima samo tjera osmijeh na usta grabežljivca. Kad je duševni život ugrožen, ne samo da je dopušteno podvući crtu i to ozbiljno, nego je i prijeko potrebno. Kad žena to učini, grabežljivac se više neće moći zadugo miješati u njezin život jer će ona odmah znati što ne valja i potisnuti grabežljivca natrag onamo kamo pripada. Nije više naivna. Nije više meta ili cilj. A to je lijek koji, napokon, zaustavlja krvarenje ključa.

3. POGLAVLJE

Nanjušiti činjenice: povratak intuicije kao inicijacija

Lutka u njezinu džepu: Vasilisa Premudra

Intuicija je blago ženske psihe. Ona je poput nekog rašljarskoga oruđa ili poput kristala kroz koji se može gledati uz nevjerojatan unutarnji vid. Ona je poput mudre starice koja je uvijek s vama, koja vam *točno kaže o čemu se radi, točno vam kaže treba li ići lijevo ili desno*. Ona je oblik One koja zna, stare *La que sabé*, Divlje žene.

Predani pripovjedači uvijek su negdje pod nekim brežuljkom do koljena u prašini priče, uklanjaju stoljeća prljavštine, kopaju po slojevima kultura i osvajanja, broje svaki friz i fresku priče koje mogu pronaći. Kojiput se priča raspala u prah, kojiput nedostaju ili su izbrisani dijelovi ili detalji, često je oblik sačuvan, ali boja uništena. No, čak i onda, svako iskapanje u sebi sadržava nadu da će se naći čitavo tijelo priče, netaknuto i u jednom komadu. Sljedeća priča upravo je takvo nevjerojatno blago.

Stara ruska bajka “Vasilisa” priča je o inicijaciji žene u kojoj nedostaje nekoliko bitnih kostiju. U njoj se govori o shvaćanju činjenice da većina stvari nije onakva kakvima djeluju. Mi žene prizivamo svoju intuiciju i instinkte da bismo pronjušile stvari. Koristimo se svim našim osjetilima kako bismo iscijedile istinu iz stvari, izvukle okrepu iz ideja, vidjele što se može vidjeti, znale što se može znati, postale čuvaricama kreativne vatre i usvojile intimne spoznaje o ciklusu život/smrt/život čitave prirode – takva je žena koja je prošla inicijaciju.

Priča o Vasilisi pripovijeda se u Rusiji, Rumunjskoj, Poljskoj i diljem baltičkih zemalja. Kojiput se zove “Lutka”, a kojiput “Vasilisa Premudra”. Nalazimo dokaze arhetipskih korijena te priče koji sežu bar do starih

kultova Božice konja koji su stariji od klasične grčke kulture. Priča sadržava prastaru kartu psihe o uvođenju divlje božice u podzemni svijet. Radi se o prožimanju ljudskih žena s primarnom instinktivnom moći Divlje žene, intuicijom.

Priču mi je prenijela teta Kathé. Započinje jednom od najstarijih pripovjedačkih fraza: “Bila jednom, a možda i nije,...”^{xxiv} Ta paradoksalna rečenica treba upozoriti dušu slušača da se ta priča događa u svijetu između svjetova gdje ništa nije onako kako se isprva čini. Pa započnimo.

Vasilisa

Bila jednom, a možda i nije, mlada majka na samrtnoj postelji, blijeda lica poput bijelih voštanih ruža u sakristiji obližnje crkve. Malena kći i muž sjedili su na podnožju staroga drvenoga kreveta i molili Boga da je mirno prenese u drugi svijet.

Majka na samrti pozove Vasilisu, a maleno dijete u crvenim čizmama i s bijelom pregačom klekne pokraj majke.

“Evo lutke za tebe, ljubavi moja”, prošapta majka, pa iz čupava pokrivača izvuče sićušnu lutku koja je kao i Vasilisa bila odjevena u crvene čizmice, bijelu pregačicu, crnu suknjicu i prslučić sav izvezen šarenim koncem.

“Ovo su moje zadnje riječi, voljena”, reče majka. “Ako se izgubiš ili trebaš pomoć, upitaj ovu lutku što ti je činiti. Pomoć će ti stići. Uvijek imaj lutku kod sebe. Ne reci nikome da je imaš. Nahrani je kad je gladna. To je moje majčinsko obećanje tebi, moj blagoslov, draga kćeri.” I s tim riječima, majčin dah zaroni u dubinu njezina tijela, gdje obuhvati dušu pa hitro izleti kroz njezine usne i majka umre.

Dijete i otac dugo su tugovali. No, kao i polje okrutno preorano ratom, tako i očev život ponovno nikne zelen iz brazde, pa se oženi udovicom s dvije kćeri. Premda su nova maćeha i njezine kćeri govorile ljubaznim

glasom i uvijek se smješkale kao dame, nešto se skrivalo u njihovu smiješku što je nalikovalo glodavcima, ali to Vasilisin otac nije primjećivao.

Naravno, kad su tri žene bile same s Vasilisom, mučile su je, tjerale je. da ih služi, slale je da cijepa drva tako da se njezina krasna koža sva osula mrljama. Mrzile su je jer je posjedovala neku umiljatost koja kao da nije bila s ovoga svijeta. Osim toga je bila vrlo lijepa. Grudi su joj bile jedre, dok su njihove usahle od zločestoće. Bila je uslužna i nije se žalila, a maćeha i njezine kćeri međusobno su se ponašale kao štakori noću na smetlištu.

Jednoga dana maćeha i njezine kćeri jednostavno više nisu mogle trpjeti Vasilisu. “Kako bi... bilo da se složimo i ugasimo vatru, pa onda pošaljemo Vasilisu u šumu k Babi Jagi, vještici, da zamoli potpale za naše ognjište. A kada dođe do Babe Jage, e pa, Baba Jaga će je ubiti i pojesti.” Joj, pljeskale su i cijukale poput stvorenja što žive u mraku.

I tako te večeri, kad se Vasilisa vratila sa skupljanja ogrjeva, čitava je kuća bila u mraku. Zabrinula se i obratila maćehi: “Što se dogodilo, na čemu ćemo sada kuhati? Čime ćemo rasvijetliti tamu?”

Maćeha je prekori: “Glupog li djeteta. Očito je da nemamo vatre. Ja ne mogu otići u šumu jer sam stara. Moje kćeri ne mogu, jer se boje. Dakle, ti si jedina koja može otići u šumu, pronaći Babu Jagu i donijeti komad ugljena da ponovno potaknemo vatru.”

Vasilisa bezazleno odvratila: “Pa dobro, da, učinit ću to” i ode. Šuma je postajala sve mračnija, a grančice su pucale pod njezinim nogama, što ju je plašilo. Posegnula je u dugi duboki džep svoje pregače, a tamo bijaše lutka koju joj je majka dala na samrti. Vasilisa potapša lutku u džepu i reče: “Samo kad dodirnem lutku, već se osjećam bolje.”

Kad god se put račvao, Vasilisa posegne u džep i upita lutku: “Onda, da odem lijevo ili da odem desno?” Lutka bi govorila, “Da” ili “Ne” ili “Ovim putem” ili “Onim putem”. Vasilisa je u hodu hranila lutku kruhom i slijedila upute što je osjećala da zrače iz nje.

Odjednom trkom projaše čovjek u bijelom na bijelome konju i pojavi se dnevno svjetlo. Malo dalje, kasom projaše čovjek u crvenom na

crvenome konju i sunce izađe. Vasilisa je hodala i hodala i baš kad je prilazila stračari Babe Jage, jahač odjeven u crno dođe na crnome konju i ujaše ravno u kolibu. Brzo padne noć. Ograda od lubanja i kostiju koja je okruživala kolibu zažari se unutarnjom vatrom, pa je čistina u šumi sjala sablasnim svjetlom.

E sad, Baba Jaga bijaše zastrašujući stvor. Putovala je, ne u kočiji, ne u kolima, nego u kotliću u obliku mužara koji je letio sam od sebe. Upravljala je tim vozilom s pomoću vesla u obliku tučka, a sve bi vrijeme tragove brisala metlom izrađenom od kose osoba koje su već odavna bile mrtve.

Kotlić je letio po nebu s Babom Jagom, a masna joj je kosa letjela za njom. Duga brada svijala joj se nagore, a dugi nos nadolje, pa su se susretali na sredini. Imala je malu bijelu kozju bradicu i bradavice na koži jer je trgovala žabama. Smeđi nokti bili su debeli, valoviti poput krova i tako svijeni da nije mogla stegnuti šaku.

Još je čudnija bila kuća Babe Jage. Stajala je na golemim, žutim kokošnjim nogama pokrivenim krljušti, samostalno šetala, a kojiput se i okretala okolo-naokolo poput ushićena plesača. Okov na vratima i prozorskim kopcima bio je izrađen od ručnih i nožnih prstiju ljudi, a brava na prednjim vratima bila je njuška s brojnim usiljenim zubima.

Vasilisa zatraži lutkin savjet i upita: “Je li to kuća koju tražimo?”, a lutka na svoj način odgovori: “Da, to je što tražiš.” Prije nego li je uspjela učiniti još koji korak, Baba Jaga se spusti nad Vasilisu u svojem kotliću i poviče dolje na nju: “Što sad *ti* želiš?”

Djevojka zadrhti: “Bako, dolazim po vatru. Kuća mi je hladna... obitelj će mi umrijeti... trebam vatre.”

Baba Jaga se obrecnu: “O daaaa, poznajem ja tebe, a i tvoju obitelj. E pa, beskorisno dijete... pustila si da se vatra ugasi. To ti nije pametna stvar. A osim toga, zašto misliš da bih ti ja trebala dati vatre?”

Vasilisa se posavjetova s lutkom i brzo odgovori: “Jer sam tražila.”

Baba Jaga zaprede: “Sretnice. To je pravi odgovor.”

I Vasilisa pomisli kako je sretna što je dala pravi odgovor.

Baba Jaga joj zaprijeti: “Ne mogu ti nikako dati vatre dok ne obaviš neki posao za mene. Budeš li obavila te zadatke, dobit ćeš vatre. Ako ne...” i tu Vasilisa ugleda kako se oči Babe Jage naglo pretvore u žeravicu. “Ako ne, dijete moje, umrijet ćeš.”

I nato Baba Jaga tresne u stračaru, legne na krevet i naredi Vasilisi da joj donese ono što se kuha u peći. U peći bijaše dovoljno hrane za desetero ljudi, a Jaga pojede sve, osim korice kruha i naprstka juhe za

Vasilisu.

“Operi mi odjeću, pometi dvorište i kuću, pripremi mi hranu i odvoji pljesniv kukuruz od dobroga i pobrini se da sve bude u redu. Vratit ću se poslije da pogledam što si učinila. Ne budeš li to obavila, pogostit ću se tobom.” I s tim riječima Baba Jaga odleti u kotliću s nosom kao vjetrokazom i kosom kao jedrom. I ponovno padne noć.

Vasilisa se obrati lutki čim je Jaga otišla: “Što da radim? Mogu li na vrijeme završiti te poslove?” Lutka je uvjeri da može te da malo pojede i ode na spavanje. Vasilisa nahrani i lutku, pa zaspe.

Do ujutro, lutka je bila obavila sav posao i jedino je preostalo da se jelo skuha. Uvečer se Jaga vrati i ne nađe ništa što nije bilo obavljeno. Na neki način zadovoljna, ali nezadovoljna što ne može pronaći pogrešku, Baba Jaga se naceri: “Ti si vrlo sretna djevojka.” Zatim pozove svoje vjerne slugе da melju kukuruz i tri para ruku pojave se u zraku pa počnu trljati i drobiti kukuruz. Ljuske su letjele po kući kao zlatni snijeg. Napokon je bilo gotovo i Baba Jaga sjedne da jede. Jela je satima, a onda naredi Vasilisi da sutradan ponovno očisti kuću, pomete dvorište i opere odjeću.

Jaga pokaže na veliku hrpu zemlje u dvorištu. “U toj hrpi zemlje nalaze se mnoga zrna maka, milijuni zrna. Želim ujutro imati jednu hrpu zrna maka i drugu hrpu zemlje, lijepo razdvojeno jedno od drugoga. Je li jasno?”

Vasilisa se gotovo onesvijesti. “O joj, kako ću to učiniti?” Posegne u džep, a lutka prošapće: “Ne brini se, pobrinut ću se za to.” Te noći Baba Jaga zahrče, a Vasilisa pokuša... probrati... zrna... maka... iz... zemlje. Nakon nekoga vremena, lutka joj reče: “Sad spavaj. Sve će biti u redu.”

Ponovno je lutka obavila te zadatke, a kad se starica vratila kući, sve je

bilo napravljeno. Baba Jaga zajedljivo reče kroz nos: “Eeee paaaa! Sva sreća po tebe da si uspjela obaviti te stvari.” Pozvala je svoje vjerne slugе da istisnu ulje iz makovih zrnaca i ponovno se pojavіše tri para ruku i to učiniše.

Dok je Jaga mastila brke čorbom iz lonca, Vasilisa stane pokraj nje: “Onda, što zuriš?”, zareži Baba Jaga.

“Mogu li ti postaviti neka pitanja, bako?” upita Vasilisa.

“Pitaj”, naredi Jaga, “ali zapamti, od previše znanja možeš prerano ostarjeti.”

Vasilisa zapita za bijeloga čovjeka na bijelome konju.

“Aha”, reče Jaga razdragano, “taj prvi je moj Dan.”

“A crveni čovjek na crvenome konju?”

“Ah, to je moje Izlazeće sunce.”

“A crni čovjek na crnome konju?”

“Ah, da, taj je treći i taj je moja Noć.”

“Shvaćam”, reče Vasilisa.

“Hajde, dijete, hajde. Zar mi ne bi htjela postaviti još neka pitanja?”, nagovarala ju je Jaga.

Vasilisa zausti da pita za ruke koje su se pojavljivale i nestajale, ali lutka počne skakati gore- dolje u njezinu džepu, pa umjesto toga Vasilisa reče: “Ne, bako. Kao što i sama kažeš, od previše znanja mogu prerano ostarjeti.”

“Ah”, reče Jaga, nagnuvši glavu poput ptice, “mudrija si nego što pristaje tvojim godinama, djevojko. A kako si postala takva?”

“Blagoslovom svoje majke”, nasmiješi se Vasilisa.

“Blagoslovom?!”, zavrišti Baba Jaga. “Blagoslovom?! U ovoj kući ne trebamo blagoslove. Najbolje bi bilo da odeš, kćeri.” Izgura Vasilisu van.

“Reći ću ti što ćemo, dijete. Evo!” Baba Jaga uzme lubanju užarenih očiju s ograde i natakne je na štap. “Evo! Ponesi ovu lubanju na štapu kući. Na! Evo ti tvoje vatre. Ne reci više ni riječ. Kreni.”

Vasilisa zausti da zahvali Jagi, ali malena lutka u njezinu džepu počne

skakati gore-dolje i Vasilisa shvati da mora uzeti vatru i otići. Trčala je kući, slijedeći zavoje na putu, a lutka joj je govorila kuda valja ići. Bila je noć i Vasilisa je prošla kroz šumu s lubanjom na štapu, a vatra je plamtjela iz udubina ušiju, očiju, nosa i usta na lubanji. Odjednom se prestraši sablasna svjetla i dođe joj da je odbaci, ali lubanja joj se obrati i nagovori je da se smiri i nastavi kući svojoj maćehi i njezinim kćerima.

Kako je Vasilisa prilazila kući, maćeha i njezine kćeri gledahu kroz prozor i vidješe neobičan žar kako pleše po šumi. Prilazio je sve bliže i bliže. Nisu mogle zamisliti što bi to moglo biti. Bile su uvjerenе da Vasilisino dugo izbivanje znači da je već mrtva i da su joj kosti razvukle divlje životinje i zaborav.

Vasilisa je prilazila sve bliže kući. Kad su maćeha i njezine kćeri vidjele da je to ona, dotrčale su do nje, govoreći kako su bile bez vatre otkako je bila otišla i da se bez obzira na *to* koliko se trudile potaknuti vatru, svaki put ugasila.

Vasilisa je pobjedonosno ušla u kuću, jer je preživjela svoje opasno putovanje i donijela vatru natrag kući. No, lubanja na štapu promatrala je svaki mig maćehе i njezinih kćeri, žarila ih i do jutra pretvorila zločestu trojku u ugarke.

I eto ga, nagli kraj, da izbacі ljude iz bajke i natrag u zbilju. Postoje mnogi završeci te vrste u bajkama. To je kao da kažemo Bu! kako bismo vratili slušače u svakodnevnu zbilju.

Vasilisa je priča o prenošenju blagoslova ženske moći, intuicije s majke na kćer, s jedne generacije na drugu. Ta velika moć, intuicija, sastavljena je od munjevita unutarnjega vida, unutarnjega sluha, unutarnjeg osjetila i unutarnjeg znanja.

Tijekom generacija te su intuitivne moći postale poput zatrpanih brzaca unutar žena, zatrpanih zlim glasom i nekorištenjem. Pa ipak, Jung je jednom rekao da se u psihi nikad ništa ne gubi. Možemo biti uvjerenе da su stvari koje su zametnute u psihi još tamo. Dakle, ni taj se izvor ženske instinktivne intuicije nije izgubio, pa ga se može ponovno iskopati, bez obzira na to što ga prekrivalo.

Kako bismo mogli shvatiti takvu priču, moramo razumjeti da sve njezine sastavnice predstavljaju psihi jedne žene. Tako da svi aspekti te priče pripadaju jednoj psihi koja prolazi kroz proces inicijacije. Inicijacija se provodi obavljanjem određenih zadataka. U ovoj priči postoji devet zadataka koje psiha treba obaviti. Usredotočeni su na učenje starih običaja stare Divlje majke.

Nakon dovršenja tih zadataka, u ženinu se psihi ponovno ugrađuje intuicija – ono znalačko biće koje ide kuda god i žene idu, promatra sve u njihovu životu i hitrom točnošću komentira istinu svega toga. Cilj je nježna i povjerljiva veza s tim bićem koje smo nazvali “znalačka žena”, Divlja žena.

Prema ritualu stare divlje božice, Babe Jage, zadaci inicijacije su sljedeći:

Prvi zadatak: Dopustiti predobroj majci da umre

Na početku priče, majka umire i ostavlja kćeri važno nasljedstvo.

Psihički zadaci te faze ženina života su sljedeći: Prihvatiti da pozorna, nadvijena, zaštitnička psihička majka nije prikladna kao središnji vodič kroz budući instinktivni život osobe (predobra majka umire). Preuzeti zadatak da budemo prepušteni sami sebi, da razvijemo vlastitu svijest o opasnosti, uroti, politici. Postati budna sama po sebi, za sebe. Pustiti ono što mora umrijeti da uistinu umre. Kako umre predobra majka, tako se rađa nova žena.

U priči proces inicijacije počinje kad umre draga i dobra majka. Više je nema da dodiruje Vasilisinu kosu. U našem životu kćeri postoji trenutak kad se dobra majka psihe – ona koja nas je prije dobro i pravilno služila – pretvori u predobru majku, onu koja nas zbog svojih sigurnosnih vrijednosti počne sprječavati da reagiramo na nove izazove, a time i da se dublje razvijemo.

U prirodnome procesu našega sazrijevanja, predobra majka mora sve više blijedjeti, mora nestajati sve dok se ne moramo početi brinuti same za sebe, na neki novi način. Premda ćemo uvijek zadržati neku jezgru njezine topline, ta nas prirodna psihička tranzicija prepušta samima sebi u

svijetu koji nam nije majčinski. Ali pričekajmo. Ta predobra majka nije onakva kakvom se isprva doimlje. Ispod pokrivača ima sićušnu lutku koju će dati svojoj kćeri.

Ah, ima nešto od Divlje majke što se skriva iza toga lika. Ali predobra majka to ne može u potpunosti proživjeti, jer ona je majka mliječnoga zuba, ona blagoslovljena koju svako dojenče treba kako bi našlo oslonac u psihičkome svijetu ljubavi. Pa premda ta predobra majka ne može živjeti dulje od nekoga određena trenutka u djevojčinu životu, ipak se pobrine za svoje potomstvo. Blagoslovi je lutkom, a to je, kao što vidimo, uistinu velik blagoslov.

To dramatično psihološko nestajanje majke isprva se događa kad se djevojka pomakne iz krznom obložena gnijezda pred-adolescencije u zastrašujuću džunglu adolescencije. Za neke je djevojke, pak, proces razvijanja nove, lukavije, unutarnje majke – majke zvane intuicija – u tome trenutku tek napola razvijen, pa tako uvedene žene lutaju godinama tražeći i priželjkujući čitavo inicijacijsko iskustvo te se krpaju najbolje što znaju.

Takav zastoj u procesu ženine inicijacije događa se iz mnogih razloga, kao kad u ranoj dobi postoji previše psiholoških problema kad u ranim godinama nema dosljedne “dovoljno dobre” majke^{xxv}. Inicijacija se može odgoditi ili ne dovršiti jer nema dovoljno napetosti u psihi – predobra majka posjeduje izdržljivost golema korova, pa živi dalje, maše listovima i prekomjerno štiti kćer, premda u scenariju piše “Ode nalijevo SADA.” U takvoj situaciji, žene se često osjećaju preplahe da bi nastavile u šumu i odupirale se svim silama.

Za njih, a i za druge odrasle žene koje životne teškoće odvajaju i udaljuju od duboko intuitivnoga života i čija je česta pritužba “Tako sam umorna od brige za sebe”, postoji dobar i mudar lijek. Ponovno traganje ili ponovna inicijacija ponovno će uspostaviti duboku intuiciju, bez obzira na ženinu dob. A duboka je intuicija ta koja zna što je za nas dobro, koja zna što nam je dalje potrebno i koja to zna brzinom svjetlosti... ako samo poslušamo što nam govori.

Vasilisina inicijacija započinje tako što nauči dopustiti onome što mora

umrijeti da uistinu i umre. To znači dopustiti umiranje onim vrijednostima i pristupima unutar psihe koji joj više ne mogu pomoći. Posebno valja proučiti one dugovječne postavke koje život čine presigurnim, prezaštitničkim, koje tjeraju žene da trče umjesto da koračaju.

Doba u kojemu “pozitivna majka” djetinjstva nestaje – a umiru i njezina stajališta – uvijek je doba velikoga učenja. Premda postoji doba u našem životu tijekom kojega s pravom ostajemo u blizini majke zaštitnice (na primjer, kad smo uistinu djeca, kad se oporavljamo od bolesti i psihičke ili duhovne traume, ili kad nam je život u opasnosti, pa ćemo biti na sigurnome ako budemo tihe) i premda zadržavamo velike zalihe njezine pomoći za život, dođe doba u kojem valja, da tako kažemo, promijeniti majku^{xxvi}.

Ako predugo ostanemo uz majku zaštitnicu unutar naše psihe, naći ćemo se kako sprječavamo sve izazove koji su pred nama i tako zaustavljamo daljnji razvoj. Pa premda nikako ne želim reći da bi se žena trebala baciti u neku mučnu ili nasilnu situaciju, mislim da mora odrediti nešto u svojem životu za što je spremna potruditi se i zato ulaziti i u određene rizike. Tim će procesom izoštriti svoju moć intuicije.

U vučjem svijetu, kad vučica hrani mladunčad, oni provode mnogo vremena u ljenčarenju. Jedni leže na drugima, hrpa mladunčadi, a vanjski svijet i svijet izazova vrlo su daleko. No, kad majka vučica konačno nauči mladunče loviti i tražiti, ona im vrlo često pokazuje zube, obreca se i zahtijeva da je prate, pa ih sruši na tlo ako ne učine što traži.

Pa zato, da bismo se mogli razvijati, mijenjamo brižnu unutarnju majku, koja nam je bila tako dobra kad smo bili mladi, za neku drugu vrstu majke, majku koja živi još dublje u psihičkim divljinama, majku koja je i pratilja i učiteljica. Ona je nježna majka, ali je ujedno oštra i zahtjevna.

Većina nas neće dopustiti predobroj majci da umre samo zato što je vrijeme. Premda ta predobra majka možda ne dopušta pojavljivanje naše najživahnije energije, tako nam je lijepo pokraj nje, tako ugodno, zašto bismo to napustile? Često čujemo glasove u glavi koji nas potiču na to da se suzdržimo, ostanemo na sigurnom.

Ti glasovi govore nešto kao: “Joj, nemoj to reći”, ili “Ne možeš to učiniti” ili “E pa, sigurno nisi jedno od moje djece [prijatelja, partnera] ako to učiniš” ili “Tamo vani je opasno” ili “Tko zna što će se dogoditi ako napustiš ovo toplo gnijezdo” ili “Samo ćeš se obrukati, da znaš!” ili što je još podlije, “Pretvaraj se da ulaziš u rizike, ali potajno ostani ovdje sa mnom.”

Svi ti glasovi pripadaju prestrašenoj i prilično razdraženoj predobroj majci unutar psihe. Ona si ne može pomoći: ona je to što jest. No, ako se predugo stapamo s predobrom majkom, sjena će zastrti naš život i naš dar izražavanja, pa ćemo postati nedostatne umjesto snažne.

I što je još gore, što se događa kad netko tlači živahnu energiju i ne dopušta joj živjeti? Isto što se dogodi i kad se začarani lončić nađe u krivim rukama, pa kaša raste, raste i raaaaste, dok lončić ne eksplodira! i prospe sve svoje blago po tlu. Dakle, moramo uvidjeti da se ona draga brižna zaštitnica mora povući, kako bi se intuitivna psiha mogla osnažiti. Ili, možda točnije, na kraju ćemo se naći izbačene iz toga finog ugodnoga položaja tête-à-tête, ne zato što smo to planirale, ni zato što smo potpuno spremne – nitko nikada nije potpuno spreman – nego zato što nas nešto čeka na rubu šume, a naša je sudbina susresti se s time.

Guillaume Apollinaire je napisao: “Odveli smo ih do ruba i nukali da lete. Ostali su. Letite, rekosmo. Ostali su. Gurnuli smo ih preko ruba. I poletješe.”

Za žene je tipično da se boje smrti preudobna i presigurna života. Kojiput žena uživa u zaštiti predobre majke i rado bi tako nastavila ad infinitum. Kojiput mora dobrovoljno osjećati napetost, inače je baš mogla i ostati u gnijezdu.

Kojiput se žena boji života bez sigurnosti ili određenosti, čak i na kratko vrijeme. Ima više izgovora nego pas buha. Treba jednostavno uroniti i izdržati neznanje o tomu što slijedi. To je jedina stvar koja će vratiti njezinu intuitivnu narav. Kojiput je žena sama toliko zaokupljena ulogom predobre majke drugim odraslima da se oni zalijepe za njezine tetas, cice, i ne misle joj dopustiti da ih ostavi. U tom slučaju žena ih mora odbaciti udarcem stražnjih nogu i nastaviti bez obzira na njih.

Budući da psiha koja sanja nadomješta, između ostaloga, i ono što ego ne želi ili ne može priznati, ženini će snovi tijekom takve borbe biti prepuni utrka, slijepih ulica, automobila koji se ne mogu pokrenuti, nedovršenih trudnoća i ostalih simbola koji prikazuju život koji se ne kreće. Žena duboko u sebi zna da postoji neko mrtvilo u tome da predugo igra ulogu preslatkog Ja.

Dakle, prvi je korak otpuštanje čvrstoga stiska kojim se držimo žarkog arhetipa uvijek slatke i predobre majke psihe. Odbijene smo od sise i učimo loviti. Čeka nas divlja majka koja će nas učiti. No, do tada nam je drugi zadatak držati se lutke dok ne shvatimo njezinu upotrebu.

Drugi zadatak: Otkrivanje grube sjenke

U tom dijelu priče u Vasilisin svijet stupa zla, pokvarena maćeha sa svojom obitelji^{xxvii} i unosi jad u njezin život. Ovaj put su zadaci sljedeći: Naučiti još svjesnije kako pustiti pretjerano pozitivnu majku. *Otkriti da dobrota, ljupkost, pristojnost neće unijeti pjesmu u život. (Vasilisa postaje robinja, ali to ne pomaže.) Izravno doživjeti svoju sjenovitu narav, osobito isključive, ljubomorne i iskorištavalačke aspekte sebstva (maćeha i njezine kćeri). Priznati ih. Uspostaviti što bolji odnos s najgorim dijelovima sebe. Dopustiti da se stvori napetost između onoga što su nas učili da budemo i onoga što uistinu jesmo. Napokon raditi na tome da dopustimo starom sebstvu da umre, a novom intuitivnom sebstvu da se rodi.*

Maćeha i njezine kćeri predstavljaju nerazvijene, ali izazovno zle elemente psihe. To su sjenoviti elementi, tj. aspekti koje ego smatra nepoželjnima ili beskorisnima, pa su zato postavljeni u tamu. Sjenoviti materijal može biti vrlo pozitivan, jer su često i ženini talenti izgurani u tamu. No, negativni sjenoviti materijal također može biti koristan jer, vidjet ćemo, kada provali i mi napokon odredimo te aspekte i njihove izvore, postanemo snažnije i mudrije.

Na tom stupnju inicijacije, ženu uznemiravaju oni sitničavi zahtjevi njezine psihe koji je tjeraju na to da se podvrgne svačijim željama.

Udovoljavanje izaziva zaprepašćujuće spoznaje koje sve žene moraju shvatiti. To je sljedeće: kad smo ono što jesmo, mnogi nas žele izopćiti, a opet, udovoljavati onome što drugi žele izopćuje nas iz nas samih. To je mučna napetost i moramo je podnijeti, ali odluka je jasna.

Vasilisa je zarobljena jer nasljeđuje i ulazi u obitelj koja je ne može razumjeti ili cijeniti. Što se njih tiče, ona je nepotrebna. Mrze je i napadaju. Odnose se prema njoj kao prema Strancu, nekome tko ne zaslužuje povjerenje. U bajkama ulogu stranca ili izopćenika obično igra ona osoba koja je najdublje povezana sa znalačkom prirodom.

Maćehu i njezine kćeri možemo shvatiti kao stvorenja koja u ženinu psihi ugrađuje kultura kojoj žena pripada. Ta priženjena obitelj u psihi razlikuje se od duševne obitelji, jer pripada superegu, onom aspektu psihe koji je strukturiran prema očekivanjima – bila ona zdrava ili ne – koja svako pojedino društvo ima od žena.

Takve kulturne – tj. superego – premaze i naredbe, žene ne doživljavaju kao nešto što proizlazi iz psihe duševnoga sebstva, nego kao nešto što dolazi izvana, iz nekoga drugoga izvora koji nije urođen. Kulturni/superego premazi mogu biti vrlo pozitivni, ali i vrlo štetni.

Vasilisina priženjena obitelj intrapsihički je ganglion koji pritišće živac životne vitalnosti. Ona ulazi kao zbor neiskupljenih starica koje se rugaju: “Ne možeš to učiniti. Nisi dovoljno dobra. Nisi dovoljno hrabra. Glupa si, bezbojna, prazna. Nemaš vremena. Dobra si samo za jednostavne poslove. Dopušteno ti je samo toliko i ništa više. Predaj se dok još možeš.” Budući da Vasilisa još nije potpuno svjesna svoje moći, omogućuje tu zlu napuklinu na svojoj crti života. Da bi mogla vratiti svoj život, mora joj se dogoditi nešto drugačije, nešto što podaruje život.

Isto vrijedi i za nas. Vidimo iz priče da je Vasilisina intuicija o tome što se događa oko nje prilično mutna, a da otac psihe također ne primjećuje neprijateljsko okruženje: on je također predobar i još nije doživio razvoj intuicije. Zanimljivo je primijetiti da kćerima naivnih očeva često dulje treba da otvore oči.

Mi također osjećamo pritisak kad priženjena obitelj u nama i/ili oko nas govori kako nismo baš nešto i inzistira na tome da se usredotočimo na

svoje nedostatke, umjesto da primijetimo okrutnost koja divlja oko nas – bilo to unutar naše psihe ili u kulturi izvan nas. No, kako bismo mogle vidjeti u ili kroz nešto, potrebna nam je intuicija i snaga da izdržimo ono što vidimo. Možda ćemo kao i Vasilisa pokušati biti pristojne kad bismo trebale steći znanje. Možda su nas učili da potisnemo precizan uvid kako bismo se uklapale. Pa ipak, nagrada za pristojnost^{xxviii} u opresivnim uvjetima samo je daljnje zlostavljanje. Premda žena osjeća da će se drugi udaljiti ako bude ono što jest, upravo je ta psihička napetost potrebna za izgradnju duše i stvaranje promjena.

Maćeha i njezine kćeri smišljaju kako udaljiti Vasilisu. Kuju tajni plan: “Idi u šumu, Vasilisa, pođi Babi Jagi i ako preživiš, haha – što nećeš – onda ćemo te možda prihvatiti.” Ovo je ključna ideja jer su mnoge žene zapele na pola puta tog inicijacijskog procesa. Premda u psihi postoji prirodni grabežljivac, onaj koji nekako automatski govori: “Umri!” i “Pih!” i “Zašto ne odustaneš?”, kultura u kojoj žena živi i obitelj u kojoj je odrasla bolno mogu pojačati taj prirodan, ali umjeren niječni aspekt psihe.

Na primjer, žene koje su odrasle u obiteljima koje ne prihvaćaju njihovu nadarenost, često kreću na beskrajno velike pustolovine -uvijek iznova, a ne znaju zašto. Misle da moraju imati tri doktorata, ili da moraju visjeti naglavce s Mount Everesta ili da moraju poduzimati svakakve opasne, dugotrajne i skupe pothvate kako bi pokušale svojoj obitelji dokazati svoju vrijednost. “Hoćete li me sada prihvatiti? Dobro (uzdah), pogledajte ovo.” Taj čvor priženjene obitelji pripada nam naravno bez obzira na to kako smo ga dobile, a naš je zadatak s njim hrabro izaći na kraj. Pa ipak, uviđamo da, ako želimo nastaviti s našim dubokim radom, nema smisla vlastitu vrijednost dokazivati, zboru ljubomornih baba, dapače – to samo otežava inicijaciju.

Vasilisa svakodnevne poslove obavlja bez pritužbe. Podvrgavati se bez pritužbe djeluje junački, ali ustvari izaziva sve više i više pritisaka i sukoba između dviju sukobljenih naravi, one predobre i one prezahtjevne. Kao i sukob između prevelike prilagodljivosti i bivanja onime što jesmo, taj se pritisak stvara u dobre svrhe. Žena koja je rastrzana između to dvoje na dobrom je putu, ali mora poduzeti sljedeće korake.

U priči, žene iz nove obitelji toliko tlače psihičku snagu da se zbog njihovih spletki vatra ugasi. U tome trenutku žena počne gubiti svoju psihičku pribranost. Osjeća hladnoću, usamljenost i spremna je učiniti bilo što samo da povрати svjetlo. To je upravo onaj poticaj koji pre-pristojnoj ženi treba kako bi nastavila sa svojim uvođenjem u vlastitu moć. Moglo bi se reći da je Vasilisa krenula k Velikoj divljoj vještici jer joj je potrebno da je nešto dobro uplaši. Moramo ostaviti zbor klevetnica i uroniti u šumu. Nema načina da i ostanemo i odemo.

Vasilisa, kao i mi, treba neku zvijezdu vodilju koja će umjesto nje prepoznati što je za nju dobro, a što nije. Ne može se razviti tako što će ležati uokolo kao svačiji otirač. Žene koje pokušavaju sakriti dublje osjećaje umrtvljuju same sebe. Svjetlo se gasi. To je bolan oblik zaustavljena oživljavanja.

Suprotno tome, a možda i pomalo izopačeno, upravo gašenje vatre pomaže Vasilisi da se trgne iz svoje pokornosti. Natjera je da posta ne mrtva za stari način života i da uz drhtaje stupi u novi život, život koji se temelji na starijoj, mudrijoj vrsti unutarnjega znanja.

Treći zadatak: Prolaženje kroz tamu

U tom dijelu priče, nasljedstvo mrtve majke – lutka – vodi Vasilisu kroz mrak do kuće Babe Jage. Ovaj put psihički zadaci su sljedeći: *Pristati na odlazak u mjesto duboke inicijacije (ući u šumu) i početi doživljavati nov i naizgled opasan numen bivanja u vlastitoj intuitivnoj moći. Naučiti razviti osjetljivost u pogledu smjera k tajanstvenom nesvjesnom i oslanjati se isključivo na vlastite unutarnje osjete. Naučiti put kući, k Divljoj majci (slušati lutkine upute). Naučiti hraniti intuiciju (hraniti lutku). Dopustiti daljnju smrt krhke djeve neznalice. Prenijeti moć na lutku, tj. intuiciju.*

Vasilisina lutka potječe iz opreme Stare divlje majke. Lutke su jedno od simboličkih blaga instinktivne naravi. U Vasilisinu slučaju, lutka predstavlja vidacita, malu instinktivnu životnu silu koja je i žestoka i trajna. Bez obzira na to u kakvoj smo nevolji, ona proživljava život skriven u nama.

Stoljećima već ljudi smatraju da lutke zrače svetost i maná^{xxix} – zadivljujuću i snažnu vidovitost koja djeluje na osobe i duhovno ih mijenja. Na primjer, korijen mandragore cijenjen je zbog svoje sličnosti s ljudskim tijelom, s korijenjem sličnim rukama i nogama i čvorom nalik na glavu, a kaže se da je nabijen velikom duhovnom snagom. Za lutke se vjeruje da su prožete životom svojih izrađivača. Njima se koristi kod ceremonija, rituala, vudua, ljubavnih čarolija i psina. Rabe se kao označitelji autoriteta i kao talismani za podsjećanje na vlastitu snagu.

Muzeji diljem svijeta ispunjeni su od vrha do dna idolima i figuricama izrađenima od gline, drva i metala. Figurice iz paleolitskih i neolitskih vremena su lutke. Umjetničke galerije ispunjene su lutkama. U modernoj umjetnosti Segalove gazom omotane mumije u prirodnoj veličini također su lutke. Police trgovina s darovima i benzinskih postaja na velikim državnim cestama ispunjene su etničkim lutkama. Kraljevske obitelji daruju lutke još od drevnih vremena kao znakove dobre volje. U seoskim crkvama diljem svijeta nalaze se lutke svetaca. Ne samo da se te lutke svetaca redovito kupaju i odijevaju u rukom izrađenu odjeću, nego se “vode u šetnju” kako bi vidjele stanje na poljima i među ljudima, pa tako mogle posredovati na nebu u ime ljudi.

Lutka je simboličan homunculus, mali život^{xxx}. Ona je simbol onoga numinoznoga što leži zakopano u ljudima. Ona je malen i užaren faksimil izvornoga Sebstva. Na površini, to je samo lutka. Ali s druge strane, postoji djelić duše koji nosi sve znanje većega sebstva duše. U lutki se nalazi umanjeni glas stare La que sabé, One koja zna.

Lutka je povezana sa simbolima leprechauna¹, vilenjak, zloduha, vila i patuljaka. U bajkama oni predstavljaju duboko brujanje mudrosti unutar kulture psihe. Oni su stvorenja koja vješto nastavljaju unutarnji rad, koja su neumorna. Rade čak i onda kad spavamo, osobito kad spavamo, čak i kad nismo potpuno svjesni onoga što provodimo.

Na taj način lutka predstavlja naš ženski unutarnji duh: glas unutarnjega razuma, unutarnjega znanja i unutarnje svijesti. Lutka je poput malene ptice u bajkama koja doleti i šapće junakinji u uho, ona koja otkriva skrivena neprijatelja i što poduzeti u vezi s tim. To je mudrost

homunkula, malenoga bića u nama. Ona je naša pomagačica koju se ne može vidjeti, ali je uvijek dostupna.

Nema većega blagoslova koji majka može dati kćeri od pouzdanog osjećaja istinitosti vlastite intuicije. Intuicija se prenosi s roditelja na dijete na najjednostavniji mogući način: “Znaš procijeniti. Što misliš, što se skriva iza svega toga?” Umjesto da definiramo intuiciju kao neku manjkavu nerazumnu mušicu, trebamo je definirati kao istinski glas duše. Intuicija osjeća smjer u kojem je najpovoljnije ići, posjeduje smisao za samoočuvanje, razumije skrivene motive i namjere, odabire ono što će izazvati najmanju fragmentaciju psihe.

Proces je isti i u bajci. Vasilisina majka dala je kćeri neizmjeran blagoslov tako što ju je povezala s lutkom. Vezanost za intuiciju otvara put pouzdanom oslanjanju na nju, bez obzira na sve. Ona mijenja ženin pristup iz “što bude, bit će” u “da vidim čega sve tu ima”.

Što ta divlja intuicija pruža ženama? Kao i vuk, intuicija ima kande kojima može otvoriti stvari, pribiti ih na pod, ima oči koje vide kroz obranu neke osobe, ima uši koje čuju dalje od dometa običnoga ljudskoga sluha. Uz ta sjajna psihička pomagala, žena preuzima lukavu, pa čak vidovitu životinjsku^{xxx} svijest, svijest koja produbljuje njezinu ženstvenost i izoštruje njezinu sposobnost da se samopouzdanom kreće po vanjskome svijetu.

Sada je, dakle, Vasilisa na putu da dobije potpalu za svoju vatru. Ona je u mraku, u divljini, ne može učiniti ništa drugo nego da sluša unutarnji glas koji dolazi iz lutke. Uči se oslanjati na taj odnos i uči se još nečemu – uči se hraniti lutku.

Kako hraniti intuiciju, tako da bude dosljedno ishranjena i da reagira na naš zahtjev za pregledom okoline? Hranimo je životom – hranimo je životom tako da je slušamo. Kakve koristi od glasa, ako nema uha koje ga prima? Kakve koristi od žene u divljini megalopolisa ili svakodnevna života ako ne čuje i ne oslanja se na glas *La que sabé*, One koja zna?

Čula sam kako žene kažu, ne stotinu, nego tisuće puta: “Znala sam da sam trebala slušati svoju intuiciju. Osjetila sam da sam trebala/nisam trebala učiniti to i to, ali nisam poslušala.” Duboko intuitivno sebstvo

hranimo tako da ga slušamo i djelujemo u skladu s njegovim savjetom. Ono je osoba za sebe, magično lutkoliko biće koje nastanjuje psihičke predjele unutarnje žene. U tom je smislu slično mišićima u tijelu. Ako se ne koristimo nekim mišićima, oni će oslabiti. Intuicija je upravo takva: atrofira bez hrane, bez korištenja.

Hranjenje lutke suštinski je ciklus Divlje žene – one koja je čuvarica skrivenih blaga. Vasilisa hrani lutku na dva načina, prvo komadićem kruha – komadićem života za taj novi psihički pothvat, a zatim time što nalazi put k Staroj divljoj majci, Babi Jagi, slušajući lutkine savjete... na svakom zavoju i na svakom odvojkju, lutka pokazuje u kojem je smjeru “dom”.

Odnos između lutke i Vasilise simbolizira oblik suosjećajne čarolije između žene i njezine intuicije. To je ono što se mora prenositi sa žene na ženu, to blagoslovljeno vezanje, ispitivanje i hranjenje intuicije. Mi, kao i Vasilisa, jačamo našu vezu s intuitivnom naravi time što osluhnemo svoju unutrašnjost na svakom odvojkju na putu. “Trebam li ići ovim putem, ili onim putem? Da ostanem ili da odem? Da se oduprem ili da budem prilagodljiva? Da otrčim ili pritrčim? Je li ova osoba, događaj, pothvat valjan ili pogrešan?”

Kidanje veze između žene i njezine divlje intuicije često pogrešno tumače kao uništenje same intuicije. No, to nije tako. Ne uništava se intuicija, nego matrilinarni blagoslov intuicije, predaja intuitivnoga pouzdanja između žene i svih žena njezine loze koje su joj prethodile – izgrađena je brana na toj dugoj rijeci žena.^{xxxii} Ženino shvaćanje intuitivne mudrosti zbog toga je vjerojatno slabo, ali vježbanjem se vraća i ostvaruje u cijelosti.^{xxxiii}

Lutke služe kao talismani. Talismani su podsjetnici na ono što osjećamo, ali ne vidimo, na ono što je takvo, ali se to ne vidi odmah. Talismanski numen lutke jest to da nas ona podsjeća, govori, predviđa za nas. Ta intuitivna funkcija pripada svim ženama. To je masivna i temeljna primljivost. Ne primljivost kakva se nekad promicala u klasičnoj psihologiji, kao pasivnoga primatelja. Primljivost kao mogućnost neposredna pristupa dubokoj mudrosti koja seže sve do u kosti žene.^{xxxiv}

Četvrti zadatak: Suočavanje s divljom staricom

U ovome dijelu priče, Vasilisa se susreće s Divljom staricom licem u lice. Zadaci toga susreta su sljedeći: *Odlučno izdržati susret sa zastrašujućom Divljom božicom (susret s Babom Jagom). Upoznati se s ezoteričnim, čudnim, s “različitošću” divljega (boraviti neko vrijeme u kući Babe Jage). Preuzeti neke njezine vrijednosti u svoj život, pa time postati nekako čudna (jesti njezinu hranu). Naučiti kako se suočiti s velikom moći – u drugima, a zatim i s vlastitom moći. Pustiti krhko i preslatko dijete da još malo umre.*

Baba Jaga živi u kući koja čuči na kokošnjim nogama. Okreće se i vrti kada joj se sviđa. U snovima, simbol kuće komentar je organizacije psihičkoga prostora koji osoba nastanjuje, svjesno i nesvjesno. Ironično je da bi, kad bi to bio kompenzacijski san, ekscentrična kuća značila da je subjekt, u ovom slučaju Vasilisa, također neugledna, previše osrednja, pa joj je potrebno da se s vremena na vrijeme vrti i okreće kako bi saznala kakav je to osjećaj kad plešemo kao luda kokoš.

Vidimo da Jagina kuća pripada životinjskome svijetu i da je Vasilisinoj osobnosti taj element potreban. Ta kuća na kokošnjim nogama šeće uokolo, čak se i vrti u nekom skakutavu plesu. Kuća je živa, pršti entuzijazmom, radosnim životom. To je glavni temelj psihe Divlje žene, radosne divlje životne sile, gdje kuće plešu, gdje neživi predmeti, primjerice mužari lete poput ptica, gdje starica može stvarati čarolije, gdje ništa nije onakvim kakvim se čini, ali je uglavnom bolje nego što je djelovalo na početku.

Vasilisa je počela od nečega što bismo mogli nazvati spljoštenom svakodnevnom osobnošću. Upravo nam se ta “hipernormalnost” prišulja kad nenamjerno vodimo rutinski život, beživotni život. To potiče zapostavljanje intuicije^{xxxv}, koje pak proizvodi nedostatak svjetla u psihi. Tada moramo nešto učiniti, moramo krenuti u šumu, pronaći zastrašujuću ženu, inače će se jednoga dana dok klipšemo po ulici otvoriti poklopac kanalizacijskoga otvora i zum!, zgrabit će nas neka nesvjesna stvar koja će se nabacivati s nama kao s krpom – radosno ili drugačije, uglavnom drugačije, ali s dobrim završetkom.^{xxxvi}

Davanje intuitivne lutke nije dovršeno kad je izvorna slatka majka daje, nego tek kad joj Stara divljakuša dodijeli zadatke i kad je stavi na ispit. Baba Jaga srž je Divlje žene. Znamo to iz njezina znanja o prošlim stvarima. “O da”, kaže ona kad Vasilisa stigne. “Poznajem ja tebe, a i tvoju obitelj.” Nadalje, kao i u njezinim drugim inkarnacijama kao Majke dana i Majke Nyx (Majke noći^{xxxvii}, Božice život/smrt/život), stara Baba Jaga čuvarica je nebeskih i zemaljskih bića: Dan, Izlazeće sunce, Noć. Ona ih naziva “moj Dan, moja Noć”.

Baba Jaga je zastrašujuća, jer ona je istodobno moć uništenja i moć Životne sile. Gledati u njezino lice znači istodobno vidjeti vaginu dentatu, krvave oči, savršeno novorođenče i krila anđela.

Vasilisa stoji i prihvaća božanstvenost, bradavice i sve ostalo Divlje majke. Jedna od najhvalevrednijih Jaginih značajki prikazana u ovoj priči jest pravednost unatoč prijetnjama. Ne napada Vasilisu dok Vasilisa zaslužuje njezino poštovanje. Poštovanje pred velikom moći ključna je lekcija. Žena mora biti u stanju izdržati susret s moći, jer će na kraju neki dio te moći postati njezinim. Vasilisa se suočava s Babom Jagom bez poniznosti, bez hvalisavosti i bez braggadocia, niti bježi niti se skriva. Predstavlja se iskreno i upravo onakva kakva jest.

Mnoge se žene oporavljaju od kompleksa pristojnosti, zbog kojega su, bez obzira na svoje osjećaje, bez obzira na to tko ih je napadao, reagirale tako slatko da gotovo debljale. Premda su se možda tijekom dana ljubazno smiješile, noću su škripale zubima poput barbara – to se Jaga u njihovoj psihi borila za mogućnost izražavanja.

Ta prekomjerna prilagodba žena da budu prepristojne često se događa kad se očajnički boje da će im oduzeti pravo glasa ili da će ih proglasiti “nepotrebnima”. Dva najdomljivija sna koja sam ikada čula ticala su se mlade žene kojoj je svakako bilo potrebno da postane manje pitoma. Prvi je san prikazivao kako je naslijedila foto-album – poseban, sa slikama “Divlje majke”. Tako je bila sretna, sve do sljedećega tjedna kad je sanjala da otvara sličan album, a tamo neka stravična starica gleda u nju. Vještica

je imala mahovinaste zube, a niz bradu joj je curio crni sok od betela².

San je tipičan za žene koje se oporavljaju od toga da budu preslatke. Prvi san prikazuje jednu stranu divlje prirode – dobroćudnu i plodnu i sve što je dobro u njezinu svijetu. Ali kada joj se prikaže mahovinasta Divlja žena, ovaj, hm, tja, čuj... ne bismo li to mogle odgoditi na neko vrijeme? Odgovor je ne.

Nesvjesno na svoj sjajan način sanjačici nudi predodžbu o novome načinu života koji nije samo dvozubi frontalni osmijeh prepristojne žene. Suočavanje s divljom snagom u nama samima znači dobiti pristup mnogobrojnim licima podzemnoga ženskog. Ona nam pripadaju po rođenju, a na nama je da odaberemo u kojem ćemo za svoje dobro boraviti i kada.

U toj drami inicijacije, Baba Jaga je Divlja žena u obliku vještice. Kao i riječ divlja, tako se i riječ vještica počela smatrati pejorativnom, ali nekad davno to je bio naziv koji se davao i starim i mladim vidaricama, jer riječ vještica dolazi od slavenske riječ vješčb: mudar³. To se zbivalo prije nego što su vjere u Boga-jednog-jedinoga preplavile stare vjere u Divlju majku. No, bez obzira na to, orkinje⁴, vještice, divlje prirode i kakve god druge criature i aspekte kultura smatrala odvratnima u psihama žena, upravo su one blagoslovljene stvari koje žene najprije moraju pronaći i izvući na površinu.

Dobar dio literature s temom ženske moći tvrdi da se muškarci boje ženske moći. A ja bih rado povikala: "Majko božja! Koliko se samih žena boji ženske moći!" Jer stare ženske sile i atributi golemi su i bude

² Betel – narkotično sredstvo za žvakanje, dobiva se iz lista Piper betle, indijske biljke penjačice iz roda *piperacea*. Žvakanjem slina poprima crvenu boju i s vremenom prenosi crvenocrnu boju na zube. (op. prev.)

³ U tekstu autorica rabi englesku riječ witch, za koju kaže da dolazi od riječi wit: mudar. Zapravo je riječ wit staroengleska imenica u značenju misao, um, dok se "mudar" na staroengleskom kaže wittig. (op. prev.)

⁴ Ork – čudovište iz bajki i legendi (nama najpoznatiji iz Tolkienove trilogije Gospodar prstenova, prev. Zlatko Crnković, izd. Algoritam, Zagreb), najčešće prikazano kao odvratan div koji jede ljudsko meso. Riječ potječe od imena rimskoga boga smrti i podzemlja, (op. prev.)

strahopoštovanje. Razumljivo je da i muškarci i žene, kad se prvi put suoče sa Starim divljim moćima, bace na njih jedan prestrašen pogled i uzmaknu – vidi se još samo kako lete jastučići na šapama i prestrašeni rep.

Smatramo li da bi muškarci ikada trebali naučiti to podnijeti, onda žene nesumnjivo to moraju naučiti podnijeti. Smatramo li da bi muškarci ikada trebali razumjeti žene, onda ih žene moraju naučiti konfiguraciji divljega ženskog. U tu svrhu, ona funkcija psihe koja stvara snove nosi Jagu i svu njezinu kohortu u ženske spavaonice noću ravno kroz vrijeme snivanja. Ako imamo sreće, onda će Jagina stopala ostaviti velike, široke otiske u tepihu pokraj našega kreveta. Doći će zuriti u one koji je ne poznaju. Ako zakasnimo na našu inicijaciju, ona se pita zašto je nismo došli posjetiti, pa nas onda dođe posjetiti noću u snovima.

Žena s kojom sam radila sanjala je žene u dugačkim otrcanim spavaćicama kako sretno jedu stvari koje nikad ne biste našli na jelovniku u restoranu. Druga je žena sanjala staricu u obliku stare kade s ukrasnim nogama koja je tresla cijevima i prijetila prsnućem ako spavačica ne sruši neki zid tako da može “vidjeti”. Treća je sanjala da je jedna od triju slijepih starica, samo što je stalno gubila vozačku dozvolu i morala je napuštati skupinu da je pronade – drugim riječima, teško joj je padalo poistovjećivanje s trima Suđenicama, silama koje u psihi upravljaju životom i smrti. No, s vremenom je i ona naučila to podnositi, naučila ostati povezana sa svojom divljom prirodom.

Sva ta stvorenja u snovima podsjećaju spavačicu na njezino elementarno sebstvo: sebstvo Jage, enigmatske i intenzivne sile Majke život/smrt/život. Da, tvrdimo da je dobro biti jagolika i da to moramo moći podnijeti. Biti snažan ne znači uzgajati mišiće i napinjati ih. To znači susresti se s vlastitom numinoznošću a da ne bježimo, živjeti aktivno s divljom prirodom na vlastiti način. To znači biti u stanju učiti i podnijeti ono što saznamo. To znači biti postojan i živjeti.

Peti zadatak: Služenje neracionalnom

U ovom dijelu priče, Vasilisa zamoli Babu Jagu za potpalu, a Jaga

pristaje ako Vasilisa zauzvrat za nju obavi neke kućne poslove. Psihički zadaci toga doba učenja su sljedeći: *Ostati kod Vještice božice, priviknuti se na velike divlje sile ženske psihe. Prepoznati njezinu (svoju) moć i moć unutarnjega pročišćenja: uklanjanje nečistoće, razvrstavanje, hranjenje, izgradnja energije i ideja (pranje Jagine odjeće, kuhanje, čišćenje kuće i probiranje elemenata).*

Ne tako davno žene su bile duboko povezane s ritmovima života i smrti. Udisale su žestok miris željeza iz svježeg krvi rađanja. Prale su i hladna tijela mrtvih. Psihi modernih žena, osobito onih iz industrijskih i tehnoloških kultura, često su uskraćeni takvi blagoslovljeni osnovni doživljaji. No, postoji način na koji novakinja može u potpunosti sudjelovati u osjećajnim aspektima ciklusa života i smrti.

Baba Jaga, Divlja majka, učiteljica je s kojom se možemo posavjetovati u tim stvarima. Daje nam upute za uređenje kuće duše. Ego nadahnjuje novim poretkom, poretkom u kojem se mogu događati čarolije, radost, gdje su apetiti netaknuti, gdje se stvari postižu s užitkom. Baba Jaga je model vjernoga odnosa prema Sebstvu. Ona podučava i smrti i obnavljanju.

U priči, ona podučava Vasilisu kako se skrbiti za psihičku kuću divljega ženstva. Pranje Baba Jagine odjeće sjajan je simbol. U starim zemljama, a još i danas, da bi se prala odjeća, čovjek je morao sići na rijeku i tamo pripremiti obrednu tekućinu koju ljudi oduvijek pripremaju da bi obnovili tkaninu. To je vrlo fini simbol pranja i čišćenja čitave psihe.

U mitologiji tkanina je djelo majki život/smrt/život. Na primjer, na istoku su tri Suđenice: Klota, Laheza i Atropa. Na Zapadu je to Na'as-hjé ii Asdzáá, Paučica, koja je dar tkanja podarila narodu Navajo Indijanaca. Te majke život/smrt/život podučavaju žene osjećaju za to što mora umrijeti, a što živjeti, što valja pročešljan, a što utkati. U priči Baba Jaga traži od Vasilise da opere rublje, kako bi to tkanje, te uzorke Božice život/smrt/život iznijela na površinu, u svijest, time što ih pere i obnavlja.

Pranje nekoga predmeta svezremenski je ritual pročišćenja. To ne znači samo pročitati, to znači i natopiti – kao i engleska riječ za krštenje, baptism – prožeti duhovnim numenom i misterijem. U priči je pranje prvi

zadatak. To znači ponovno napeti ono što se objesilo od nošenja. Odjeća je kao i mi, nosi je se i nosi, dok se ideje i vrijednosti ne objese od prolaska vremena. Obnavljanje, ponovno oživljavanje, događa se u vodi, u ponovnom otkrivanju onoga u što vjerujemo, onoga što uistinu smatramo svetim.

U arhetipskom simbolizmu, odjeća predstavlja personu, prvi dojam koji javnost stječe o nama. Persona je neki oblik kamuflaže koji drugima daje na znanje samo ono što mi želimo da znaju o nama i ništa više. No, postoji starije značenje persone, ono koje je sadržano u srednjoameričkim ritualima, ono koje cantadoras y cuentistas, pripovjedači dobro poznaju. Persona nije samo krinka iza koje se skrivamo, nego pojava koja zaklanja svakodnevnu osobnost. U tom smislu, persona ili maska upozorava na rang, vrlinu, značaj i autoritet. Persona je izvanjski označivač, izvanjski prikaz vještine.^{xxxviii}

Uvelike mi se dopada taj inicijacijski zadatak koji traži od žene da pročisti personu, odjeću autoriteta velike Jage iz šume. Osoba koja prolazi inicijaciju vidjet će pranjem Jagine odjeće kako su zašiveni šavovi persone, prema kojem uzorku je odjeća skrojena. Uskoro će i sama posjedovati kroj tih persona koje će objesiti u svoj ormar među druge koje je tijekom života skrojila.^{xxxix}

Nije teško zamisliti da su Jagine oznake moći i autoriteta – njezina odjeća – izrađene onako kako je ona psihički sazdana: jaka i izdržljiva. Dakle, pranje njezina rublja metafora je preko koje učimo svjedočiti i preuzeti na se spoj tih kvaliteta, ali i kako razvrstati, pokrpati i obnoviti te kvalitete kroz purificatio, pranje niti bivanja.

Vasilisin sljedeći zadatak jest pometanje kolibe i dvorišta. U istočnoeuropskim bajkama metle su obično izrađene od pruća drveća i grmova, a kojiput i od korijena žilavih biljaka. Vasilisin je posao prelaziti tim predmetom izrađenim od biljne tvari preko podova i dvorišta kako bi očistila prostor od otpadaka. Mudra žena svoje psihičko okruženje drži urednim. To postiže čuvanjem bistre glave, čistoga mjesta za rad i radom na dovršavanju svojih ideja i projekata.^{xl}

Za mnoge žene taj zadatak znači da moraju svaki dan raščistiti neko

vrijeme za razmišljanje, za životni prostor koji je potpuno njihov, a koji je ispunjen papirima, perima, bojama, alatom, razgovorima, vremenom i slobodama koje su namijenjene isključivo tom radu. Mnogima psihoanaliza i druga iskustva uranjanja i transformacije pružaju to posebno vrijeme i mjesto za rad. Svaka žena ima neku predodžbu o tome što joj je draže, neki svoj način.

Ako se taj posao može obaviti u kolibi Babe Jage, utoliko bolje. Bolje je čak i blizu kolibe, nego daleko od nje. U svakom slučaju, u divljem životu osobe valja redovito održavati red. Za to nije dovoljan tek jedan dan u godini.

No, budući da je to koliba Babe Jage koju Vasilisa mete, budući da je to njezino dvorište, govorimo i o čišćenju i uređivanju neobičnih ideja. One obuhvaćaju neuobičajene, mistične, duševne i sablasne ideje.^{xli}

Pomesti prostorije ne znači samo da počinjemo cijeniti nepovršinski život, nego i da se brinemo za njegovu urednost. Kojiput se žene zbune kad je riječ o radu na duši, pa tu strukturu ostave u potpunom kaosu sve dok je šuma ponovno ne preuzme. S vremenom je prekrije guštik i naposljetku postane skrivena arheološka ruševina u psihi. Cikličko pometanje spriječit će da se takvo što dogodi. Kad žena posjeduje slobodan prostor, divlja će priroda bolje uspijevati.

Da bismo kuhale za Babu Jagu, pitamo se doslovce kako nahraniti Babu Jagu u psihi, čime čovjek može hraniti takvu divlju Božicu? Ponajprije, da bismo kuhali za Jagu, moramo naložiti vatru – žena mora pristati na vrućinu, na izgaranje od strasti, riječi, ideja, žudnje za onime što uistinu voli. Upravo je ta strast ono što izaziva kuhanje, a ženina predodžba o sadržaju ono je što se kuha. Da bismo kuhale za Jagu, moramo urediti da naš kreativni život stoji na stalnoj vatri.

Mnogima bi od nas bilo bolje da se priviknemo na promatranje vatre ispod našega rada, da pozornije motrimo proces kuhanja kako bismo nahranile divlje Sebstvo. Prečesto okrećemo leđa loncu, peći. Zaboravimo pogledati, zaboravimo dodati ogrjeva, zaboravimo promiješati. Griješimo kad mislimo da vatra i kuhanje nalikuju onim otpornim kućnim biljkama koje mogu izdržati bez vode po osam mjeseci prije nego li odapnu. Nije

tako. Vatra traži promatranje, jer je lako pustiti je da zgasne. Jagu valja nahraniti. Ako je pustimo da ogladni, sprema nam se pravi pakao.

Dakle, upravo je to kuhanje novih stvari, novih smjerova, predanosti vlastitoj umjetnosti i radu, ono što stalno hrani divlju dušu. Te iste stvari hrane i Staru divlju majku i uzdržavaju je u našoj psihi. Bez vatre naše velike ideje, originalne zamisli, težnje i čežnje ostaju sirove, a mi ne osjećamo ispunjenje. Istodobno, sve što činimo a sadržava vatru, njoj godi i sve nas hrani.

U razvoju žena, sve te kretnje “održavanja kućanstva”, kuhanje, pranje, metenje, spajaju se u nešto s onu stranu običnoga. Sve te metafore pružaju načine razmišljanja, mjerenja, hranjenja, podržavanja, ispravljanja, čišćenja i uređivanja duševnoga života. Vasilisa prolazi inicijaciju u sve te stvari, a njezina intuicija pomaže joj u obavljanju tih zadataka. Intuitivna priroda sadržava sposobnost da odmjerimo stvari na prvi pogled, pročistimo smeće oko ideje i odredimo bit stvari, pa da ju zatim potpaljemo vitalnošću, da kuhamo sirove ideje i pripremimo hranu za psihu. Vasilisa, preko lutke intuicije, uči kako razvrstati, razumjeti, urediti, raskršiti i raščistiti prostorije psihe.

Osim toga, uči da Divljoj majci treba mnogo hrane kako bi mogla obavljati svoj posao. Baba Jaga se ne može staviti na dijetu i hraniti zelenom salatom i crnom kavom. Ako želimo biti bliske s Divljom majkom, moramo shvatiti da ona ima apetit za određene stvari. Ako želimo stvoriti odnos s drevnim ženskim, moramo mnogo toga skuhati.

Putem tih zadataka, Baba Jaga podučava, a Vasilisa uči kako se ne povlačiti pred velikim, moćnim, cikličkim, nepredviđenim, neočekivanim, pred prostranim i velebnim mjerilom koje je mjera Prirode, pred čudnim, stranim i neobičnim.

Ženini su ciklusi, prema Vasilisinim zadacima, sljedeći: redovito pročišćavati svoje razmišljanje i obnavljati svoje vrijednosti. Redovito čistiti psihu od tričarija, pometati sebstvo, čistiti stanje razmišljanja i osjećanja. Sustavno slagati kreativnu vatru i kuhati ideje, a posebno skuhati veliku količinu, kako bi se nahranio odnos između nas i divlje prirode.

Vasilisa će naposljetku, u vremenu koje provede s Jagom, usvojiti nešto od Jagina načina i stila. A i mi: naš je zadatak oblikovati se, na naš ograničen ljudski način, po uzoru na nju. Učimo kako to činiti, ali smo istodobno i pune strahopoštovanja, jer u Jagolandiji postoje stvari koje lete noću i ustaju u zoru, prizvane traženjem divlje instinktualne naravi. Postoje kosti mrtvih koje i dalje govore, a postoje i vjetrovi i sudenice i sunca, mjeseci i nebo koji svi zajedno žive u njezinoj velikoj škrinji. No, ona je uredna. Dan slijedi noć, jedno godišnje doba slijedi drugo. Ona ne djeluje nasumično. Ona je i Rima i Razum.

U priči Jaga vidi da je Vasilisa obavila sve zadatke koji su joj zadani, pa je zadovoljna, ali je pomalo i razočarana što ne može koriti djevojku. Stoga, tek toliko da bude sigurna da Vasilisa neće ništa uzeti zdravo za gotovo, Baba Jaga kaže nešto kao: “Pa, iako si uspjela jedanput obaviti moj posao, ne znači da to možeš ponovno učiniti. I zato, evo ti još jedan dan ispunjen zadacima. Da vidimo hoćeš li uspjeti, draga, inače...”

Vasilisa ponovno dovrši zadatke zahvaljujući sposobnosti intuitivnoga vodstva, a Jaga joj uputi pohvalu nevoljko i uz brundanje – onako kako to rade starice koje već dugo žive i koje su mnogo toga vidjele, pa nekako bi radije da nisu, ali su i prilično ponosne što jesu.

Šesti zadatak: Odvajanje Ovoga od Onoga

U tom dijelu priče, Baba Jaga Vasilisi zadaje dva vrlo zahtjevna zadatka. Psihički zadaci žene su sljedeći: *Naučiti fino razlikovanje, odvojiti jednu stvar od druge uz najfinije lučenje, naučiti kako fino rasuđivati (razvrstavanje pljesniva i dobroga kukuruza, izdvajanje makovih zrnaca iz hrpe zemlje). Promatrati moć nesvjesnoga i promatrati kako djeluje, čak i kad ego nije svjestan toga (parovi ruku koji se pojavljuju u zraku). Naučiti više o životu (kukuruz) i smrti (makova zrnca).*

Od Vasilise se traži da razdvoji četiri tvari, pljesniv kukuruz od zdravoga i makova zrnca od zemlje. Intuitivna lutka dovršava to razvrstavanje. Kojiput se proces razvrstavanja događa na tako dubokoj

razini da smo jedva svjesni toga, sve dok jednoga dana ne...

Razvrstavanje o kojemu se priča u bajci ono je koje se događa kad se suočimo s nekom dvojmom ili pitanjem, a baš nam se ne nudi neka pomoć u rješavanju. No, ako to ostavimo na neko vrijeme, pa se poslije vratimo, možda nas čeka neki dobar odgovor tamo gdje prije nije bilo ničega. Ili “spavaj, pa vidi što ćeš sanjati^{xlii}”, možda dva milijuna godina stara žena dođe u posjet iz noćne zemlje. Možda će nositi rješenje, a možda će nam pokazati da nam je odgovor pod krevetom, u džepu, u knjizi, ili iza uha. Fenomen je da pitanje koje postavimo prije spavanja, uz vježbu, izaziva odgovor nakon buđenja. Postoji nešto u psihi, nešto iz divlje lutke, nešto ispod, iznad ili u kolektivnom nesvjesnom što raspoređuje materijal dok spavamo i sanjamo.^{xliii} Oslanjanje na to svojstvo također je dio divlje prirode.

Pljesniv kukuruz ima dva značenja. Kao piće, pljesniv kukuruz može se rabiti i kao opojno piće i kao lijek. Postoji gljivična bolest koje se zove mjehurasta snijet – ponešto čupava crna gljiva koju nalazimo u pljesnivu kukuruzu – a koje također služi kao halucinogeno sredstvo.

Hipoteza raznih znanstvenika glasi da su se halucinogena sredstva dobivena iz žita, ječma, maka ili kukuruza rabila u Grčkoj tijekom Eleuzinija. Osim toga, razvrstavanje kukuruza koje Jaga traži od Vasilise odnosi se i na sakupljanje lijekova kao kod curanderas, starih vidarica koje još i danas možemo vidjeti na djelu diljem Srednje i Južne Amerike. Drevna ljekovita sredstva i postupke vidarica prepoznamo u zrnima maka, koji je sredstvo za uspavljivanje i barbiturat, ali i u zemlji, koja se i danas rabi, i to još od drevnih vremena, u melemima i kao oblog, kupka, pa čak, u određenim uvjetima, i oralno.^{xliv}

Ovo je jedno od najljupkijih mjesta u priči. Svjež kukuruz, pljesniv kukuruz, makova zrna i zemlja, ostaci su drevne ljekarnice. Rabe se i kao balzam, mast, uvarak i melem kojim se drugi lijekovi drže na tijelu; neki jačaju, neki opuštaju, neki izazivaju slabost, a drugi stimuliraju. Oni su dijelovi ciklusa život/smrt/život. Baba Jaga ne traži od Vasilise samo da odvoji jedno od drugoga, da prepozna razliku između sličnih stvari – kao pravu ljubav od lažne, snažan život od pokvarena – nego i da razlikuje

jedan lijek od druga.

Kao i snovi, koji se mogu shvatiti na objektivnoj razini, ali ipak zadržavaju i subjektivnu zbilju, ti elementi hrane/lijekova za nas također mogu imati simboličko značenje. Kao i Vasilisa, moramo rasporediti svoja psihička ljekovita sredstva, razvrstavati, razvrstavati i razvrstavati kako bismo shvatile da je hrana za psihičko ujedno i lijek za psihičko, te da iz tih elemenata iscijedimo istinu, srž za vlastitu hranu.

Svi ti elementi i zadaci Vasilisu podučavaju prirodi život/smrt/život, davanju i uzimanju pri skrbljenju za divlju prirodu. Kako bi ih približila prirodi život/smrt/život, kojiput zatražim od žena da uredi vrt. Bio to psihički ili pravi s blatom, zemljom, zelenilom i svim onim stvarima koje okružuju, pomažu i napadaju. Neka to predstavlja divlju psihičku. Vrt je konkretna veza sa životom i smrću. Možete čak reći da postoji religija vrta, jer daje duboke psihičke i duhovne lekcije. Što god se događa s vrtom, to se može dogoditi i s dušom i psihom -previše vode, premalo vode, kukci, vrućina, oluja, poplava, invazija, čudo, odumiranje, vraćanje, blagoslov, viđanje.

Tijekom života vrta, žena vodi dnevnik, bilježi znakove davanja i uzimanja života. Svaka bilješka priprema neku psihičku čorbu. U vrtu vježbamo življenje i umiranje misli, ideja, prioriteta, Žudnji, čak i ljubavi. Sadimo, čupamo, ukapamo. Sušimo sjemenke, sijemo ih i podupiremo.

Vrt je praksa meditacije, određivanja kad je nečemu vrijeme umiranja. U vrtu promatramo i kako dolazi vrijeme za sazrijevanje i za odumiranje. U vrtu se krećemo zajedno s udisajima i izdisajima velike divlje Prirode, a ne protiv njih.

Kroz tu meditaciju priznajemo da je ciklus život/smrt/život prirodan. Priroda Divlje žene koja daje život i ona koja dijeli smrt čekaju da ih se izmiri, da ih se zauvijek ljubi. U tom procesu postajemo kao ono cikličko divlje. Možemo usaditi energiju i ojačati život, a i maknuti se s puta onome što umire.

Sedmi zadatak: Propitivanje misterija

Nakon uspješnoga obavljanja zadatka, Vasilisa postavlja Jagi neka dobra pitanja. Ovaj put zadaci su sljedeći: Propitati i pokušati naučiti više o prirodi život/smrt/život te o tome kako funkcionira (Vasilisa pita za konjanike). Naučiti istinu o sposobnosti razumijevanja svih elemenata divlje prirode (“od previše znanja možeš prerano ostarjeti.”).^{xlv}

Sve započinjemo pitanjem “Što sam ja, uistinu? Koji je moj zadatak ovdje?” Jaga nas uči da smo život/smrt/život, da je to naš ciklus, naš poseban uvid u duboko žensko. Kad sam bila dijete, jedna od mojih teta ispričala mi je legendu o “Vodenim ženama”. Rekla je da na rubu svakoga jezera živi mlada žena starih ruku. Prvi joj je zadatak staviti tüz – nešto što samo mogu opisati kao duševnu vatru – u desetke lijepih porculanskih pataka. Drugi joj je zadatak bio naviti ključeve koji su patkama virili iz leđa. Kad bi se drveni ključevi za navijanje odvrtili, a patke pale, pa im se tijela razbila, ona je trebala mahati pregačom prema dušama dok su se oslobađale i potjerati ih prema nebu. Četvrti joj je zadatak bio staviti tüz u još lijepih porculanskih pataka, naviti ključeve, pustiti ih da ožive...

Priča o tüz jedna je od najjasnijih o tome što to točno majka život/smrt/život čini sa svojim vremenom. Psihički Majka Nyx, Baba Jaga, Vodene žene, La que sabé i Divlja žena predstavljaju razne slike, razne dobi, raspoloženja i aspekte Divlje majke božice. Unošenje tüz u naše ideje, naše živote i živote onih koje dotičemo – to je naš zadatak. Tjeranje duše njezinoj kući, to je naš zadatak. Bacanje mlaza iskri da bismo ispunile dan i stvaranje svjetla kako bismo mogle naći put kroz mrak, to je naš zadatak.

Vasilisa pita za muškarce na konjima koje je vidjela dok je tražila put do kolibe Babe Jage: bijeli muškarac na bijelome konju, crveni muškarac na crvenome konju i crni muškarac na crnome konju. Jaga, kao i Demetra, stara je Božica konjska majka, povezana sa snagom kobile, a i s plodnošću. Koliba Babe Jage konjušnica je za mnoge raznobojne konje i njihove jahače. Ti parovi vuku sunce uvis i po nebu tijekom dana te navlače pokrov tame na nebo noću. Ali, ima još.

Crni, crveni i bijeli jahač simboliziraju drevne boje koje označavaju rođenje, život i smrt. Te boje prikazuju i stare predodžbe o silasku, smrti i

ponovnom rođenju – crna za rastapanje starih vrijednosti, crvena za žrtvovanje iluzija koje smo cijenili i bijela kao novo svjetlo, novo znanje koje proizlazi iz prva dva doživljaja.

Stare riječi iz srednjovjekovnih vremena glase nigredo: crno, rubedo: crveno, albedo: bijelo. One opisuju alkemiju^{xlvi} koja slijedi krug Divlje žene, djelovanje Majke život/smrt/život. Bez simbola zore, izlazećega svjetla i tajanstvene tame, ne bi bila ona koja jest. Ni mi ne bismo imale koristi od naše divlje prirode bez buđenja nade u našim srcima, bez postojana svjetla – bila to svijeća ili sunce – da nas upozorava na razlike u našem životu, bez noći iz koje se sve stvari mogu smirivati, iz koje se sve stvari mogu roditi.

Boje u bajci iznimno su dragocjene jer svaka ima prirodu smrti i prirodu života. Crna je boja blata, plodne, temeljne tvari u koju siju ideje. A opet, crna je i boja smrti, crnjenja svjetla. Crna čak ima i treći aspekt. Ona je i boja koja se povezuje s onim svijetom među svjetovima na kojem stoji La loba – jer crna je boja silaska. Crna je obećanje da ćete uskoro znati nešto što prije niste znali.

Crvena je boja žrtvovanja, bijesa, umorstva, pogibanja. No, crvena je i boja ustreljala života, dinamičnih osjećaja, uzbuđenja, erosa i žudnje. Boja je to koju smatraju snažnim lijekom psihičke slabosti, boja koja budi apetite. Diljem svijeta postoji lik poznat kao crvena majka.^{xlvii} Nije onoliko poznata kao što je to crna majka ili madona, ali je promatračka “stvari koje se ostvaruju”. Njezinu naklonost posebno traže roditelje, jer tko god napušta ili dolazi na ovaj svijet mora proći kroz njezinu crvenu rijeku. Crvena je obećanje da će se uskoro dogoditi neko buđenje ili rađanje.

Bijelo je boja novoga, čistoga, netaknutoga. Ona je i boja duše oslobođene tijela, duha koji nije opterećen tjelesnim. Ona je boja suštinske hrane, majčina mlijeka. Istodobno, bijela je boja mrtvih, boja onoga što je izgubilo svoju rumenost, svoj žar vitalnosti. Kad postoji bijela, sve je na trenutak tabula rasa, još neispisano. Bijelo je obećanje da postoji dovoljno hrane da stvari počnu ispočetka.

Osim konjanika, i Vasilisa i njezina lutka također su odjevene u crveno, bijelo i crno. Vasilisa i njezina lutka su one alkemijske Anla-gen. Zajedno

čine od Vasilise malenu Majku život/smrt/život u nastajanju. Postoje dvije epifanije, ili davanja života u priči. Vasilisin život obnovljen je lutkom i susretom s Babom Jagom, pa time i zadacima koje svladava. Postoje i dvije smrti u priči: smrt izvorne predobre majke i smrt maćehine obitelji. Pa ipak, jasno vidimo da su smrti valjane i da na kraju djevojci podaruju mnogo ispunjeniji život.

Dakle, vrlo je važno to dopuštanje života, dopuštanje smrti. To je temeljni i prirodni ritam koji žene trebaju razumjeti... i živjeti. Razumijevanje ritma umanjuje strah, jer predviđamo budućnost zajedno sa svim usponima i pražnjenjima koje nosi sa sobom. Lutka i Jaga divlje su majke sviju žena. Pružaju prodorne intuitivne darove s osobne i s božanske razine. To je krajnji paradoks i učenje instinktivne prirode. Neka vrsta vučjega budizma. Što je jedno, jest oboje. Što je dvoje, čini troje. Što živi, umrijet će. Što umire, živjet će.

To je ono što Baba Jaga misli kad kaže: “od previše znanja možeš prerano ostarjeti.” Postoji određena količina znanja koju bismo trebale posjedovati u svakoj dobi i fazi našega života. U priči, previše znanja znači spoznati značenje ruku koje se pojavljuju i cijede ulje iz kukuruza i maka, koje je samo po sebi lijek koji podaruje život i udjeljuje smrt. Vasilisa pita za konje, ali ne i za ruke.

Kad sam bila još mlada, ali već odrasla, upitala sam Bulganu Robnovich, stariju pripovjedačicu s Kavkaza koja je živjela u sićušnoj ruskoj farmerskoj zajednici u Minnesoti, što zna o Babi Jagi. Kako ona shvaća onaj dio u priči kada Vasilisa “jednostavno zna” kad je vrijeme da prestane postavljati pitanja? Pogledala me očima staroga psa, bez trepavica i rekla: “Jednostavno postoje stvari koje se ne mogu znati.” Čarobno se nasmiješila, prekrížila svoje jake gležnjeve i to je bilo to.

Pokušaj razumijevanja misterija pojavljivanja i nestajanja slugu koji dolaze u obliku ruku nalik je na pokušaj apsolutnoga shvaćanja srži numinoznoga. Lutka i Jaga upozoravaju Vasilisu da ne postavi previše pitanja, a time je savjetuju da ne pozove odjednom previše numinoznosti iz podzemlja. Tako i treba, jer premda onamo odlazimo u posjet, ne želimo se očarati i zarobiti tamo.

Jaga upozorava na još jedan niz ciklusa, na cikluse ženskoga života. Kako žena prolazi kroz njih, tako će sve više i više shvaćati te unutarnje ženske ritmove, među njima i ritmove kreativnosti, rađanja psihičke djece, a možda i ljudske, ritmove samoće, igre, odmora, seksualnosti i lova. Ne valja to tražiti na silu, razumijevanje će doći. Treba prihvatiti da su nam neke stvari izvan dosega, premda djeluju na nas i obogaćuju nas. Postoji uzrečica: “Neke stvari su Božji posao.”

Dakle, po završetku tih zadataka “nasljeđe divljih majki” se produbljuje, a intuitivna moć proizlazi i iz ljudske i iz duševne strane psihe. Sada imamo lutku kao učiteljicu s jedne strane, a Babu Jagu s druge.

Osmi zadatak: Stati na sve četiri

Blagoslov koji je Vasilisi udijelila pokojna majka odvratan je Babi Jagi, pa joj ova pruži potpalu – plamteću lubanju na štapu – i kaže neka ode. Zadaci su u tom dijelu priče sljedeći: *Prihvatiti golemu moć uviđanja i djelovanja na druge (prihvaćanje lubanje). Promatrati životne situacije u tome novome svjetlu (pronalaženje puta natrag maćehinoj obitelji).*

Odbija li Babu Jagu činjenica da je Vasilisa primila blagoslov svoje majke ili je jednostavno odbija blagoslovljenost općenito? Zapravo, ni jedno ni drugo. Ako uzmemo u obzir kasnije kršćanske vjerske premaze, vjerojatno je da se priča tu pomaknula kako bi djelovalo da se Jaga boji Vasilisina blagoslova. Time se ispunjava želja zagovornika nove vjere za demonizacijom Stare divlje majke (još od neolitika) jer im je na pameti bilo uzdizanje te vjere.

Izvorni tekst priče vjerojatno se promijenio u blagoslov kako bi se poticalo prelaženje na novu vjeru, ali mislim da još sadržava bit izvornoga i arhetipskoga značenja. Pitanje majčina blagoslova može se tumačiti ovako: Jagu ne odvraća činjenica blagoslova, nego je odbija činjenica da je blagoslov udijelila predobra majka, ona pristojna, slatka miljenica psihe. Vjerna svojoj pravoj prirodi, Baba Jaga nerado ostaje preblizu ili predugo u blizini prepokorne, preskromne strane ženske prirode.

Premda bi Jaga mišjem djetetu mogla neizmjernom nježnošću udahnuti život, radije ne bi bila predugo u blizini slatkoće i svjetla. To obilježje prepušta osobnoj psihi. U tom smislu može se reći kako je dovoljno pametna da ostaje na svojem području. Njezino područje je podzemlje psihe. Područje predobre majke je površinski svijet. Premda se slatkoća može uklopiti u divljinu, divlje se ne može dugo uklapati u slatkoću.

Kad žene usvoje taj aspekt Jage, više ne prihvaćaju bez pitanja svaku protuhu, svaku bradu, svako svašta što im prilazi. Kako bi se malo udaljile od slatkoga blagoslova predobre majke, žene polako uče ne samo gledati, nego i zaškiljiti i zuriti, a onda, sve više i više, ne podnositi budale.

Budući da je služeći Jagu Vasilisa usvojila sposobnost koju prije nije imala, sada dobiva dio moći divlje Vještičje božice. Neke se žene boje toga duboka znanja kroz instinkt i intuiciju, jer misle da će zbog toga postati bezumne i nepažljive, ali to je neosnovan strah.

Dapače, odluke se pokažu lošima, čak katastrofalnima baš onda kad postoji manjak intuicije, manjak osjetljivosti na cikluse ili kad ne slijedimo svoje znanje. Jagino znanje žene pokreće u malim potezima i često im daje upute tako da im pruža jasnu sliku o tome što se “skriva ispod ili iza” tuđih motiva, ideja, djela i riječi.

Kad instinktivna psiha kaže: “Oprez!” onda žena mora obratiti pozornost. Kad njezina duboka intuicija kaže: “Učini ovo, učini ono, idi onamo, stani ovdje, kreni naprijed”, žena mora unijeti potrebne ispravke u svoj plan. Intuicija nije nešto s čime se savjetujemo jednom i nikad više. Nju se ne može odbaciti. Treba se s njome savjetovati prilikom svih koraka na putu, bilo da se radi o ženinu sukobu s demonom iz unutrašnjosti ili o dovršenju nekoga zadatka u vanjskom svijetu.

Razmislimo sad o lubanji s plamtećim svjetlom. Ona je simbol iz štovanja predaka.^{xlvi} U kasnijim arheo-religioznim verzijama priče kaže se da lubanje na štapu pripadaju ljudima koje je Jaga ubila i pojela. No, u starijim religijama koje su prakticirale srodstvo s precima, kosti su predstavljale sredstvo prizivanja duhova, pri čemu su lubanje najistaknutiji dio.^{xlix}

U srodstvu s precima vjeruje se da posebno i bezvremensko znanje starih iz zajednice i dalje živi u njihovim kostima nakon smrti. Lubanja se smatra kupolom koja skriva moćan ostatak duše koja je otišla. Ako ga zamolimo, taj ostatak može na neko vrijeme prizvati čitav duh mrtve osobe kako bismo se mogli savjetovati s njime. Lako je zamisliti da duševno sebstvo živi u koštanoj katedrali čela, s očima kao prozorima, ustima kao vratima i ušima za prozračivanje.

Pa stoga, kad Jaga Vasilisi pruža osvjetljenu lubanju, ona joj daje ikonu stare žene, “predačkoga znalca”, koju će nositi sa sobom čitav život. Uvodi je u matrilinearno nasljeđe znanja koje će ostati čitavo i rasti u špiljama i kanjonima psihe.

I tako Vasilisa ode u mračnu šumu s tom lubanjom na štapu. Lutala je na putu k Jagi, ali sad se vraća kući sigurnija, odlučnija, bokova usmjerenih ravno naprijed. To je uzlaženje iz inicijacije duboke intuicije. Intuicija je umetnuta u Vasilisu kao središnji dragulj u krunu. Kad žena dospije tako daleko, to znači da je uspjela napustiti zaštitu svoje unutarnje predobre majke, da je naučila očekivati i čvrsto se nositi s neprijateljstvom u vanjskome svijetu, a ne sudjelovati u njemu. Postala je svjesna sjenovitih likova maćehe i njezinih kćeri koji su je kočili, te propasti koju su predstavljali za nju.

Probijala se kroz mrak slušajući svoj unutarnji glas i uspjela se suočiti s licem Starice koja je dio njezine prirode, ali i snažna priroda Divlje žene. Time je stekla sposobnost razumijevanja goleme i svjesne moći, vlastite i tuđih. Nema više: “Ali ja se njega/nje/toga bojim.”

Služila je Vještichoj božici psihe, hranila taj odnos, pročistila persone, mislila bistrom glavom. Upoznala je tu divlju žensku silu i njezine običaje. Naučila je razlikovati, odvajati misli od osjećaja. Naučila je prepoznavati divlju moć u vlastitoj psihi.

Učila je o Životu/Smrti/Životu i o ženskome daru svega toga. S tim novim Jaginim vještinama više joj ne mora manjkati samopouzdanja ili snage. Sad kada je preuzela nasljeđe majki – intuiciju s ljudske strane svoje prirode, a divlje znanje s La que sabé strane psihe – dobro je opremljena. Napreduje u životu, sigurna koraka, korak po korak,

ženstveno. Skupila je svu svoju moć, pa sada svijet i svoj život vidi kroz to novo svjetlo. Da vidimo što se događa kad se žena tako ponaša.

Deveti zadatak: Premještanje sjenke

Vasilisa putuje kući s plamtećom lubanjom na štapu. Gotovo je odbacuje, ali je lubanja ohrabruje. Po povratku, lubanja promatra maćehu i njezine kćeri te ih spali u pepeo. Vasilisa nakon toga živi dobro i dugo.¹

Psihički zadaci toga trenutka su sljedeći: *Koristiti se svojim oštrim vidom (vatrenim očima) za prepoznavanje i reagiranje na negativnu sjenku svoje psihe i/ili negativne aspekte osoba i događaja u vanjskome svijetu. Preurediti negativne sjenke psihe s pomoću vještije vatre (zločesta obitelj maćehe koja je prije mučila Vasilisu pretvara se u ugarak).*

Dok hoda kroz šumu, Vasilisa pred sobom nosi plamteću lubanju na štapu, a lutka joj pokazuje put kući. “Idi onim putem, sad ovim.” Vasilisa koja je nekad bila naivna djevojčica, sad je žena koja svoju moć nosi pred sobom.

Vatrena svjetlost širi se iz očiju, ušiju, nosa i ustiju lubanje. To je prikaz svih psihičkih procesa koji imaju veze s razlikovanjem. Povezano je sa srodstvom s precima i zato sa sjećanjem. Da je Jaga Vasilisi dala koljenski zglob na štapu, to bi zahtijevalo drugačije simboličko čitanje. Da joj je dala zglavak, vratnu kost ili bilo koju drugu kost – osim, možda, ženske zdjelice – to ne bi značilo istu stvar.^{li}

Dakle, lubanja je još jedan prikaz intuicije – ne nanosi zla ni Jagi ni Vasilisi – posjeduje vlastitu moć razlikovanja. Vasilisa sada nosi plamen znanja, posjeduje ta žestoka osjetila. Može ih čuti, vidjeti, nanjušiti i okusiti, a posjeduje i svoje Sebstvo. Ima lutku, ima Jaginu senzibilnost, a sad ima i plamteću lubanju.

Na trenutak se Vasilisa prestraši moći koju nosi, pa pomisli na to da odbaci plamteću lubanju. S tom zapanjujućom moći na raspolaganju, nije ni čudo da njezin ego misli kako bi možda bilo bolje, lakše, sigurnije odbaciti to goruće svjetlo, jer predstavlja toliko toga, a time je i Vasilisa

postala toliko toga. No, javlja se natprirodan glas iz lubanje koji joj govori neka ostane mirna i nastavi. I ona u tome uspijeva.

Svaka žena koja ponovno pronađe svoju intuiciju i svoju jagoliku moć, dosiže trenutak u kojem pada u iskušenje da ih ponovno odbaci, jer koja je korist od toga da vidi i zna sve te stvari? To svjetlo iz lubanje ne prašta. Obasjani tim sjajem starci su postariji, lijepi su bujni, budale glupave, pijanci pijani, nevjernici nevjerni, stvari koje su nevjerojatne bilježe se kao čuda. Svjetlo lubanje vidi što vidi, ono je vječno svjetlo, točno prema naprijed, svjetli pred ženu, poput bića koje ide malo ispred nje i izvještava je o tome što je tamo pronašlo. Ono je njezina vječna izvidnica.

Pa ipak, kad netko na taj način vidi i osjeća, onda treba poraditi na tome da nešto učini u vezi s onim što vidi. Posjedovanje valjane intuicije, dobre moći, rezultira radom. Prvo treba promatrati i shvatiti negativne sile i neravnoteže i iznutra i izvana. Drugo, treba se potruditi kod prikupljanja volje da se nešto učini u pogledu onoga što vidimo, bilo to za neko dobro, za ravnotežu ili zato da dopustimo nečemu da umre.

Istina je, neću vam lagati – lakše je odbaciti svjetlo i otići na spavanje. Istina je, koji put nam je teško držati svjetlost lubanje ispred sebe. Jer u tom svjetlu jasno vidimo sve strane i nas i drugih, i one iskrivljene i one božanske i sva stanja između.

No, u tom svjetlu u svijest dolaze i sva čuda duboke ljepote u svijetu i ljudima. Uz to prodorno svjetlo možemo pogledati iza zla čina i vidjeti dobro srce, možemo uočiti slatki duh pritisnut mržnjom, možemo mnogo toga razumjeti, umjesto da samo budemo zbunjeni. To svjetlo razlikuje slojeve osobnosti, namjera i motiva u drugima. Određuje svijest i nesvjesno u sebi i drugima. Ono je čarobni štapić znanja. Ono je zrcalo u kojemu se osjećaju sve stvari. Ono je duboka divlja priroda.

Pa ipak, postoje trenuci kad su njegovi izvještaji previše bolni i gotvo preteški da ih podnesemo. Plamteća lubanja, naime, upozorava i na mjesta gdje se kuhaju izdaje, gdje postoji slabost srčanosti u onima koji drugačije zbore. Ona upozorava i na zavist koja poput hladne masti leži iza toploga osmijeha, upozorava na poglede koji su tek krinke nesklonosti. Što se nas tiče, svjetlo je jednako sjajno: sja i na naša blaga i na naše slabosti.

Upravo su te spoznaje one s kojima se najteže suočiti. To je uvijek trenutak kad želimo odbaciti sve to naše prokleta pronicavo znanje. No, to je i trenutak u kojemu ćemo, ako je ne zanemarimo, osjetiti snažnu silu iz Sebstva koja govori: “Nemoj me odbaciti. Zadrži me. Vidjet ćeš.”

Dok Vasilisa prolazi kroz šumu, nesumnjivo razmišlja o maćehinoj obitelji koja ju je zlonamjerno poslala u smrt, pa premda je ona slatka srca, lubanja nije slatka – njezin je zadatak da dobro vidi. Pa kad Vasilisa poželi odbaciti lubanju, znamo da razmišlja o boli koju joj nanosi znanje o nekim stvarima i o određenim stvarima o sebi, drugima i prirodi svijeta.

Dolazi kući, a maćeha i njezine kćeri kažu joj kako, dok je nije bilo, nisu imale vatre, energije te da je, bez obzira na sve što su činile, nisu ni mogle zapaliti. A to je prava istina u psihi svake žene dok je ona u svojoj divljoj snazi. Tijekom toga vremena, stvari koje su je tlačile nemaju libida, sav je sadržan u dobrom putovanju. Bez libida ružniji aspekti psihe, oni koji iskorištavaju kreativni život žene ili oni koji je potiču da potraži svoj život na tričarije, postaju poput rukavica u kojima nema ruku.

Plamteća lubanja počne zuriti u maćehu i njezine kćeri, uporno ih gleda i gleda. Može li se negativni aspekt psihe pretvoriti u ugarak pukim gledanjem? O da, može, može. Kada stvar držimo u postojanoj svijesti možemo je sasušiti. U jednoj verziji priče, zabludjeli članovi obitelji bivaju sprženi, a u drugoj se pretvore u tri mala crna ugarka.

Tri mala crna ugarka sadržavaju vrlo staru i zanimljivu ideju. Mala crna točka često se smatra početkom života. U Starom zavjetu, kad je Bog stvorio prvoga muškarca i prvu ženu, izradio ih je od zemlje, prašine, blata, ovisno o tome koji prijevod čitamo. No, koliko točno zemlje? Nitko ne kaže. Ali među drugim pričama o stvaranju, o postanku svijeta i njegovim stanovnicima, često je izrađen od točkice, od jednoga zrna, jedne jedine sićušne tamne točke nečega.^{liii}

U tom smislu, tri su mala ugarka u nadležnosti Majke život/smrt/život. Gotovo da smo ih u psihi smanjili na ništicu. Oduzet im je libido. Sad se može dogoditi nešto novo. U većini slučajeva kad svjesno iscijedimo sok iz neke psihičke stvari, ona se smežura, a njezina se energija oslobađa ili preustrojava.

Postoji još jedna strana na tom iscrpljivanju razorne maćehinske obitelji. Ako živimo s okrutnim ljudima iznutra ili izvana, ne možemo zadržati svijest koju smo zaradili upoznavanjem Vještice božice, nošenjem plamena svjetla i tako dalje. Ako vas okružuju ljudi koji prevrnu očima i s gađenjem gledaju u strop kad ste u istoj prostoriji, kad govorite, kad djelujete i reagirate, onda ste s ljudima koji guše strasti – vaše, a vjerojatno i vlastite. To nisu ljudi kojima je stalo do vas, vašega rada, vašega života.

Žena mora svoje prijatelje i ljubavnike mudro birati, jer i oni mogu postati slični zloj maćehi i njezinim pokvarenim kćerima. Našim ljubavnicima često dajemo moć velikoga maga – velikoga čarobnjaka. To je lako učiniti, jer ako se uistinu zblizimo, onda to postaje, ili nam se bar čini, nalik na otključavanje čarobnog staklenog atelijera. Ljubavnik može ugroziti i/ili uništiti čak i najtrajnije veze s našim vlastitim ciklusima i idejama. Razornoga ljubavnika valja izbjegavati. Bolji je ljubavnik onaj koji je fino sazdan od snažnih psihičkih mišića, a nježna mesa. Divljoj ženi pomaže i kad je ljubavnik također pomalo vidovit, osoba kojoj pogled “prodire” u njezino srce.

Kada divlja žena ima ideju, prijatelj ili ljubavnik nikad neće reći: “Pa, ne znam... to mi zvuči zbilja blesavo [pretjerano, neizvedivo, skupo itd.]” Pravi prijatelj to nikada neće reći. Umjesto toga reći će... “Ne znam razumijem li. Reci mi kako ti to vidiš. Reci mi kako ćeš to izvesti.”

Imati ljubavnika/prijatelja koji vas smatra živućom rastućom criaturom, baš kao i drvo na zemlji, fikus u kući ili ružičnjak vani u dvorištu... imati ljubavnika i prijatelja koji vas gleda kao pravu živuću dišuću jedinku, koja je ljudska, ali izrađena od vrlo finih, vlažnih i magičnih stvari... ljubavnika i prijatelje koji podupiru *criaturu* u vama... to su ljudi koje tražite. Oni će čitav život biti prijatelji vaše duše. Pažljiv odabir prijatelja i ljubavnika, da ne spominjemo učitelje, ključan je zato da bismo ostali svjesni i intuitivni te da bismo imali kontrolu nad plamtećim svjetlom koje vidi i zna.

Vezu s divljinom zadržat ćete ako se upitate što je to što vi želite. To je razdvajanje zrna od zemlje. Najvažnije razlikovanje koje možemo

provesti u toj stvari razlika je između stvari koje nas vabe i stvari koje nas dozivaju iz duše.

Evo kako to ide: zamislite švedski stol na kojem su izloženi tučeno vrhnje, losos, bejgli i roastbeef, voćna salata, zelene enchilade, riža, curry, jogurt i još mnoge, mnoge stvari na stolovima koji se prostiru jedan do drugoga. Zamislite da to sve pregledate i vidite određene stvari koje vas privlače. Kažete sami sebi: “Joj! Zbilja bih rado jedno od ovih, jedan taj i možda još malo od onoga.”

Neke žene i muškarci sve svoje životne odluke donose na taj način. Oko nas se prostire svijet koji nas stalno doziva, koji se stalno uvlači u naše živote budeći i stvarajući apetite koji su prije bili maleni ili ih uopće nije bilo. Kod takvih izbora odlučujemo se za nešto jer nam slučajno leži pred nosom u tom trenutku. Nije to nužno ono što želimo, ali je zanimljivo, pa što dulje gledamo, to nas više privlači.

Kad smo povezani s instinktivnim sebstvom, s dušom ženstva koja je prirodna i divlja, onda umjesto toga da gledamo što je ponuđeno, kažemo same sebi: “Čega sam gladna?” Ne gledamo ništa izvan nas, nego uronimo u se i pitamo: “Za čime čeznem? Što sada želim?” Alternativna pitanja glase: “Za čime hlepim? Za čime žudim? Za čime patim?” A odgovor obično hitro dođe: “Joj, mislim da želim... znaš što bi uistinu bilo dobro, ima li malo ovoga ili onoga... a da, to je ono što uistinu želim.”

Je li to ponuđeno na švedskom stolu? Možda jest, a možda nije. U većini slučajeva vjerojatno nije. Morat ćemo krenuti u potragu za time na neko vrijeme – kojiput i na znatno više vremena. No, na kraju ćemo to pronaći i bit će nam drago što smo ispitale naše dublje čežnje.

Razlikovanje koje Vasilisa uči dok razdvaja makova zrna od zemlje i pljesniv kukuruz od svježega, jedna je od najtežih stvari koje možemo učiti, jer zahtijeva duh, volju, duševnost, a često znači i odgađati ono što želimo. Nigdje to nije tako razvidno kao u izboru drugova i ljubavnika. Ljubavnika se ne može izabrati prema načelu švedskoga stola. Ljubavnika se mora izabrati prema onome za čime duša hlepi. Odabrati nešto jer stoji pred nama, pa nam rastu zazubice, nikad neće zadovoljiti glad duševnoga

Sebstva. A tome služi intuicija: ona je izravni glasnik duše.

Da još malo naglasim, ako vam se pruži prilika da kupite bicikl, ili da otputujete u Egipat i vidite piramide, morate tu priliku načas gurnuti u stranu, ući u se i upitati: “Čega sam gladna? Za čime čeznem? Možda sam gladna motora, a ne bicikla. Možda sam gladna putovanja baki koja je sve starija.” Odluke ne moraju biti tako velike. Kojiput valja odlučiti između šetnje i pisanja pjesme. Bile te odluke vebne ili trivijalne, valja se posavjetovati s instinktivnim sebstvom preko jednog ili više aspekata koji vam stoje na raspolaganju: lutkino Sebstvo, Sebstvo stare Babe Jage, plamena lubanja.

Drugi je način da ojačamo vezu s intuicijom uskratiti bilo kome mogućnost da potisne našu živu energiju... to znači naša mišljenja, naše misli, ideje, vrijednosti, moralne postavke, ideale. Postoji vrlo malo toga na ovome svijetu što je pravilno/pogrešno ili dobro/loše. No, postoji ono korisno i ono nekorisno. Postoji i ono što je kojiput destruktivno, kao i ono što rađa. No, kao što dobro znate, vrt u jesen valja prekopati kako bismo ga pripremili za proljeće. Ne može čitavo vrijeme cvasti. No, pustite da vaši urođeni ciklusi određuju uspone i padove vašega života, a ne neka druga osoba izvan vas.

Postoje određene stalne entropije i stvaranja koja su dio našeg unutarnjega ciklusa. Naš je zadatak uskladiti se s njima. Kao i klijetke srca koje se pune, pa prazne, pa ponovno pune, “učimo kako naučiti” ritam toga ciklusa život/smrt/život, a ne da nas on muči. Usporedite to s uzetom za preskakivanje. Ritam već postoji, a vi se ljuljate naprijed-natrag dok ne usvojite ritam. Tada uskočite. Tako se to radi. Nema tu neke veće mudrosti.

Nadalje, intuicija stvara opcije. Kad ste povezani s instinktivnim sebstvom, uvijek imate bar četiri mogućnosti... dvije oprečne, ona srednja i “još ćemo razmisliti o tome”. Ako niste u vezi s intuicijom, možda ćete pomisliti da imate samo jednu mogućnost, a često je to ona nepoželjna. Mislit ćete da se morate patiti zbog toga. I pokorili. I prisiliti se na to. No, postoji bolji način. Poslušajte svoj unutarnji sluh, unutarnji vid, unutarnje biće. Slijedite ga. Ono zna što valj učiniti.

Ono što je iznimno pri upotrebi intuicije i instinktivne prirode jest da ona izaziva provalu sigurno utemeljene spontanosti. Spontanost: ne znači da čovjek nije mudar. Ne radi se tu o “skoči i lani”. I dalje su važne dobre granice. Seherezada je, na primjer, imala prilično čvrste granice. Upotrijebila je svoju pamet da ugodi, a istodobno izazivala poštovanje. Biti stvaran ne znači biti bezuman, to znači dopustiti La voz mitológica, Mitološkome glasu, da progovori. To činimo tako da na neko vrijeme isključimo ego i dopustimo onome što želi govoriti da govori i govori.

U dogovornoj zbilji, sve mi imamo pristup malim divljim majkama uživo. To su žene zbog kojih, čim ih vidite, nešto u vama poskoči, nešto u vama pomisli: “MaMa.” Bacite pogled i pomislite: ” Ja sam njezino potomstvo, ja sam njezino dijete, ona je moja majka, moja baka.” U slučaju hombre con pechos, muškarca s dojka, mogli biste pomisliti: “Joj, djede” ili “Brate moj, prijatelju moj”. Jednostavno znate da je taj muškarac skrban. (Paradoksalno, oni su istodobno snažno muževni i snažno ženstveni. Oni su poput dobre vile, poput mentora, poput majke koju nikada niste imali, ili niste dovoljno dugo imali; to je hombre con pechos.)^{liii}

Sva bi se ta ljudska bića mogla nazvati malim divljim majkama. Obično svatko ima bar jednu. Ako imamo sreće, bit će ih nekoliko tijekom našega života. Obično ste odrasli, ili bar u kasnoj adolescenciji, kad ih sretnete. One su uvelike drugačije od predobre majke. Male divlje majke vas vode, pucaju od ponosa zbog vaših postignuća. Kritiziraju blokade oko vašega kreativna, osjetilna, duhovna i intelektualnoga života.

Svrha im je da pomognu, da im je stalo do vaše umjetnosti, da vas ponovno spoje s divljim instinktima. One provode obnovu intuitivna života. Oduševljene su kad stupite u vezu s lutkom, ponosne kad pronađete Babu Jagu i raduju se kad vas vide kako se vraćate s plamtećom lubanjom pred sobom.

Vidjeli smo kako je opasno biti bedast i presladak. No, možda još niste uvjereni, možda mislite: “Joj, Bogo moj, tko bi htio biti poput Vasilise?” A ja vam kažem, vi. Vi želite biti poput nje, želite postići ono što je ona postigla, slijediti trag koji je ostavila svojim prolaskom, jer to je način na

koji ćete zadržati i razviti svoju dušu. Jer, Divlja je žena ona koja se usudi i koja stvara i razara. Ona je primitivna duša izumiteljica koja omogućuje sve kreativne činove i umjetnosti. Ona oko nas stvara šumu, pa se počnemo nositi sa životom iz svježije i originalne perspektive.

Dakle tu, na kraju ponovna uvođenja inicijacije u žensku psihu, imamo mladu ženu sa zapanjujućim iskustvima, koja je naučila kako slijediti svoje znanje. Izdržala je sve zadatke do pune inicijacije. Kruna je njezina. Možda je intuicija jedan od lakših zadataka. Mnogo ju je teže zadržati u svijesti, dopustiti onome što može živjeti da živi, a onome što mora umrijeti da umre, pa ipak – u tome nalazimo veliko zadovoljstvo.

Baba Jaga isto je što i Majka Nyx, majka svijeta, još jedna božica život/smrt/život. Božica život/smrt/život uvijek je i stvaralačka Božica. Ona izrađuje, stvara, udahnuje život, ona prima dušu kad čovjek ostane bez daha. Slijedeći njezine tragove, krećemo put učenja kako omogućiti rođenje onome što se mora roditi, jesu li svi pravi ljudi tamo ili nisu. Priroda ne traži dopuštenje. Cvatite i rađajte svaki put kad vam je do toga. U odrasloj dobi ne treba nam mnogo dopuštenja, nego više rađanja, više poticanja divljih ciklusa.

Dopustiti umiranje tema je s kraja priče. Vasilisa je dobro naučila. Dobiva li napadaj prodornoga vrištanja dok se plamen lubanje utiskuje u one zle? Ne. Ono što mora umrijeti, umire.

Kako donijeti takvu odluku? Znamo. La que sabé zna. Zatražite njezin savjet u sebi. Ona je Majka dobi. Ništa je ne iznenađuje. Sve je već vidjela. Dopustiti umiranje kod većine žena nije suprotno njihovoj prirodi, nego samo njihovu odgoju. To se može poništiti. Sve mi u los ovarios znamo kad je vrijeme za život, a kada za smrt. Iz raznih se razloga možemo pokušati zavarati, ali znamo.

U svjetlu plamene lubanje, znamo.

4. POGLAVLJE

Drug: savez s drugim

Slavopojka divljem muškarcu: Manawee

Ako žene žele da ih muškarci poznaju, uistinu poznaju, moraju ih naučiti dijelu dubokoga znanja. Neke žene kažu da su umorne, da su već previše toga učinile u tom području. Ponizno tvrdim da su možda pokušavale naučiti muškarca koji ne želi učiti. Većina muškaraca želi znati, želi naučiti. Kad muškarci pokažu tu spremnost, onda je vrijeme da se stvari otkriju, ne samo zato, već i zato što je druga duša zamolila, vidjet ćete. Dakle, evo nekih stvari koje će muškarcu uvelike olakšati razumijevanje, olakšati izlaženje ususret ženi. Evo jezika, našega jezika.

Nema sumnje da Divlji muškarac traži svoju podzemnu nevjestu. U keltskim pričama postoje slavni parovi divljih bogova koji jedno drugo silno vole. Često žive pod jezerom gdje su zaštitnici podzemnoga života i podzemnoga svijeta. U babilonskome mitu, cedrobedra Inanna priziva svoga ljubavnika, Bika Orača: “Dođi, prekrij me svojom divljinom.” Pa čak i u moderna vremena, čak i sada u gornjemu Srednjem zapadu, kaže se da se božja Majka i božji Otac okreću u svojem krevetu s oprugama i proizvode gromove.

Slično tome, nema nikoga koga divlja žena voli više od druga koji joj može biti ravan. Pa ipak, uvijek iznova, vjerojatno još od početka svijeta i vijeka, oni koji bi joj rado bili drugom nisu sigurni razumiju li njezinu pravu prirodu. Za čime žena uistinu žudi? To je drevno pitanje, duševna

zagonetka o divljoj i tajanstvenoj prirodi koju sve žene posjeduju. Dok baba u “Ženi iz Batha” kriješti kako je odgovor na to pitanje da žene žele vlast nad svojim životima, što je uistinu nepobitna činjenica, postoji još jedna, jednako snažna istina koja također daje odgovor na to pitanje.

Slijedi priča koja odgovara na prastaro pitanje o ženinoj pravoj prirodi. Oni koji izdrže na načine i sredstvima prikazanima u priči, zauvijek će biti ljubavnici i drugovi divlje žene. Sljedeću verziju afro- američke priče Manawee ispričovijedila mi je gospođica V. B. Washington.

Manawee

Bio jednom muškarac koji je došao snubiti dvije sestre blizankinje. No, njihov otac reče: “Ne možeš se njima oženiti dok ne pogodiš njihova imena.” Manawee je pogađao i pogađao, ali nikako nije pogodio imena sestara. Otac djevojaka zatresao bi glavom i svaki put ga poslao natrag.

Jednoga dana Manawee povede svojega psića sa sobom u pogađalački posjet, a pas uvidje da je jedna sestra ljepša od druge, a druga milija od prve. Premda nijedna nije posjedovala sve vrline, psić ih je zavolio jer su mu davale poslastice i smješkale mu se u oči.

Manawee ni toga dana nije uspio pogoditi imena djevojaka, pa otklipše kući. No, psić potrči natrag prema djevojačkoj kolibi. Tamo je zabio uho ispod pokrajnjega zida i čuo kako žene hihoću i govore da je Manawee naočit i muževan. Sestre su u razgovoru jedna drugu nazivale imenima, pa je psić čuo i potrčao što je brže mogao natrag svojem gospodaru da mu kaže.

No na putu kući, psić nanjuši veliku kost s mesom koju je lav ostavio blizu puteljka te se odmah, bez razmišljanja, povuče u guštik vukući kost za sobom. Tamo je sretno lizao i grickao kost sve dok nije izgubila sav okus. Joj! psić se odjednom sjeti zaboravljena zadatka, no, na nesreću, zaboravio je i imena djevojaka.

Zato potrči natrag prema kolibi blizankinja, a ovaj put već bješe noć,

pa su djevojke jedna drugoj uljile ruke i noge i pripremale se kao za slavlje. Ponovno psić začu kako se dozivaju imenima. Poskoči sav sretan i zaleti se na puteljak prema Manaweejevoj kolibi, kadli iz guštika dopre miris svježega muškata.

E pa, nije bilo ničega na svijetu što je psić volio više od muškata. Brzo skrene s puta i potrči do mjesta na kojem se na panju hladila krasna pita od kumkvata⁵. Dakle, uskoro više nije ostala ni mrvica pite, a psiću je dah krasno mirisao na muškat. Dok se vukao kući prepuna trbuha, pokušavao se sjetiti imena mladih djevojaka, ali ponovno ih je bio zaboravio.

Pa psić naposljetku odjuri natrag ka kolibi sestara, a ovaj su se put sestre pripremale na vjenčanje. “Joj ne!” pomisli psić. “Imam još vrlo malo vremena.” Pa kad su se sestre međusobno zazvale imenom, psić upamti imena i odjuri, potpuno i čvrsto odlučan da ga ništa neće spriječiti da ta dva dragocjena imena odmah dojavu Manaweeju.

Psić je ugledao neku svježu lovinu na puteljku, ali se pretvarao da je ne vidi i preskočio je. Psić načas pomisli kako osjeća miris muškata u zraku, ali se pretvarao da ne osjeća i umjesto toga trčao i trčao natrag kući i svome gospodaru. No, psić nije računao s crnim neznanacem koji je iskočio iz grma, zgrabio ga za vrat i toliko ga snažno protresao da je psiću gotovo otpao rep.

Jer, to je što se dogodilo, a neznanac je čitavo vrijeme vikao: “Reci mi ta imena! Kako se djevojke zovu, tako da ih ja dobijem.”

Psić pomisli da će se onesvijestiti od čvrste šake koja mu je obavijala vrat, ali se hrabro borio. Režao je, grebao, lupao nožicama i napokon ugrizao golema neznanca između prstiju, a zubi malena psa bodu kao ose. Neznanac zaurla poput bivola, no psić ga ne pusti. Neznanac otrči u žbunje s psićem koji mu je visio s ruke.

“Pusti, pusti, pusti me, psiću, pa ću i ja tebe pustiti”, kumio je crni neznanac. A psić proreži kroz zube: “Ne vraćaj se više, inače nikad više nećeš ugledati svjetlo dana.” I tako neznanac pobjegne u žbunje, stenjući

⁵ *Fortunella margarita* – maleni agrum jestive narančaste kore i kiselkasta okusa. (op. prev.)

u trku. A psić napola odšepa, a napola otrči niz puteljak do Manaweeja.

Premda mu je krzno bilo krvavo, a čeljust bolna, imena djevojaka bila su mu bistra u glavi i on došepa do Manaweeja sav ozaren. Manawee opere psiću rane, a psić mu ispriповijedi čitavu priču i kaže imena djevojaka. Manawee odjuri natrag u selo sestara s psićem visoko na ramenima, a pseće uši letjele su kao dva konjska repa.

Kad je Manawee došao do oca s imenima njegovih kćeri, blizankinje dočekaju Manaweeja potpuno odjevene da krenu s njim, čekale su ga već čitavo vrijeme. Tako je Manawee osvojio dvije od najljepših djeva s rijeke. A svi četvero, sestre, Manawee i psić, živjeli su sretno još dugo vremena.

Krika, kraka, kriča, gotova je priča.

Krika, kraka, krosta, pričanja je dosta.^{liv}

Dvostruka priroda žene

Kad se radi o narodnim pričama, kao i kod snova, njihov sadržaj možemo shvatiti subjektivno, pri čemu svi simboli prikazuju aspekte psihe jedne osobe, ali i objektivno, u pogledu onoga kako se odnose prema uvjetima i odnosima u vanjskome svijetu. Ovdje bih rado govorila o priči o Manaweeju u smislu odnosa između žene i njezina druga, imajući na umu da često “onako kako je vani, tako je i unutra”.

Priča otkriva staru, prastaru tajnu o ženama, a ta je sljedeća: kako bi osvojio divlje srce žene, njezin drug mora skroz-naskroz razumjeti njezinu prirodnu podvojenost. Premda bismo te dvije žene u priči s etnološkoga stajališta mogli shvatiti kao buduće mladenke u poligamnoj kulturi, s arhetipskoga stajališta priča govori o tajanstvu dviju ženstvenih sila unutar jedne žene.

Priča o Manaweeju sadržava sve bitne činjenice potrebne za bliskost s divljom ženom. Manawee, pomoću svojega vjernog psa, pogađa dva imena, dvije prirode ženstvenoga. Ne može pobijediti ako ne riješi tajnu. A mora upotrijebiti svoje instinktivno sebstvo da to postigne – svoje pseće

sebstvo.

Svatko tko je u blizini divlje žene zapravo je u prisutnosti dviju žena; vanjskoga bića i unutarnje criature, one koja živi u površinskome svijetu i one koja živi u svijetu koji nije tako lako vidljiv. Vanjsko biće živi na dnevnome svjetlu i lako ga se promatra. Često je pragmatična, akulturirana i vrlo ljudska. No, criatura često putuje na površinu izdaleka, često se pojavljuje, a onda jednako brzo nestaje, pa ipak uvijek ostavlja neki osjećaj za sobom: nešto iznenađujuće, originalno, znalačko.

Da bi shvatili tu dvostruku prirodu u ženama, muškarci, pa čak i same žene, kojiput zatvore oči i zazivaju nebesa upomoć. Paradoks dvojne prirode žena sastoji se u tome da kad je jedna strana hladnijeg tona osjećaja, druga je toplija. Kad je jedna strana u odnosu strpljivija i bogatija, druga je možda pomalo ledena. Često je jedna strana sretnija i prilagodljivija, dok druga čezne za “ne znam čime”. Jedna je ozarena dok je druga gorkasta i nujna. Te “dvije žene u jednoj” odvojeni su ali pridruženi elementi koji se kombiniraju na tisuće načina.

Snaga Dvoga

Premda i jedna i druga strana ženine prirode predstavlja posebnu jedinku s različitim funkcijama i znanjem, i jedna i druga moraju, kao i corpus callosum u mozgu, poznavati ili prevoditi onu drugu kako bi mogle funkcionirati kao cjelina. Kad žena previše skriva ili ističe jednu stranu, onda živi vrlo iskrivljenim životom koji joj ne daje pristup čitavoj njezinoj moći. To nije dobro. Potrebno je razvijati obje strane.

Mnogo se toga može naučiti o snazi Dvoga kad proučavamo simbol blizanaca. Još se od drevnih vremena diljem svijeta smatra da su blizancima dodijeljene natprirodne moći. U nekim kulturama postoji čitava disciplina posvećena uravnoteženju prirode blizanaca jer se smatra da su oni dvije jedinice koje dijele jednu dušu. Čak i nakon njihove smrti, blizancima još nose hranu, pričaju im, donose darove i podnose žrtve.

U raznim afričkim i karipskim zajednicama tvrdi se da simbol sestara blizankinja u sebi sadržava juju – mističnu energiju duše. Stoga se valja besprijeekorno skrbiti za blizankinje kako ne bi neka zla sreća navalila na čitavu zajednicu. Jedna od stvari na koje se u haićanskom vuduu posebno obraća pozornost jest da se blizance uvijek hrani točno jednako odmjerenim porcijama kako bi se otklonila sveukupna ljubomora među njima, no još više kako bi se spriječilo kopnjenje jednoga od njih, jer ako jedan umre, umrijet će i drugi, pa će se izgubiti ona posebna duševnost koju donose zajednici.

Na sličan način i žena posjeduje neizmjernu moć kad se pojedinačni dvojni aspekti svjesno prepoznaju i smatraju jedinstvom, kad ih se drži zajedno, a ne razdvaja. Snaga Dvoga vrlo je jaka i nijedna strana dvojnosti ne bi se smjela zanemariti. Treba ih jednako hraniti, jer zajedno pojedincu daju natprirodnu moć. Jednom sam čula priču nekoga staroga Afroamerikanca na Srednjem jugu. Izašao je iz neke uličice dok sam sjedila okružena grafitima u nekom “parku” u središtu grada. Neki bi ga ljudi nazvali ludim jer je govorio svima i nikome. Vukao se po cesti s istaknutim jednim prstom kao da ispituje smjer vjetrova. Cuentistas takve osobe smatraju osobama koje su dotaknuli bogovi, pa ih zovemo El bulto, svežanj, jer nose određenu vrstu robe i pokazuju je svakome tko želi vidjeti.

Ovaj ljubazni El bulto ispričovjedio mi je priču o predačkom prenošenju. Nazvao je priču “Jedan štap, dva štap”. “To je običaj starih afričkih kraljeva”, prošaptao je.

U priči, starac umire i sazove svoju porodicu. Svakome od svojih mnogih potomaka, žena i rođaka pruži po jedan kratak, čvrst štap. “Slomite štap”, kaže im. Uz malo napora, svi uspiju prelomiti štap. “Ovako je to kad je duša sama bez ikoga. Lako ih je slomiti.” Starac zatim svim rođacima pruži još jedan štap i kaže: “Ovako bih htio da živite nakon što odem. Stavite svoje štapove u snopove po dva ili tri. Sada prelomite te snopove na pola.”

Nitko nije uspio prelomiti štapove kad ih je bilo po dva ili tri u snopu. Starac se nasmiješi: “Snažni smo kad stojimo s još jednom dušom. Kad

smo s nekim, ne mogu nas slomiti.”

Isto tako, kad obje strane dvojne prirode čvrsto držimo skupa u svijesti, one posjeduju neizmjernu moć i nitko ih ne može slomiti. To je priroda psihičkoga dualiteta, blizanaštva, dvaju aspekata ženine osobnosti. Samom za sebe, civiliziranom sebstvu je dobro... ali nekako je usamljeno. Samom za sebe, divljem je sebstvu također dobro, ali čezne za odnosom s drugim. Gubitak ženinih psihičkih, emotivnih i duhovnih moći proizlazi iz međusobna odvajanja tih dviju priroda i pretvaranja da jedna ili druga više ne postoje.

Ta se priča može tumačiti kao priča o muškoj, baš kao i o ženskoj dvojnosti. Manawee posjeduje vlastitu dvojnju prirodu: ljudsku prirodu i pseću prirodu. Njegova ljudska priroda, iako slatka i skrbna, nije dovoljna za uspjeh u snubljenju. Njegova pseća, instinktivna priroda posjeduje sposobnost da se prišulja divljim ženama i svojim budnim sluhom razabere njihova imena. Pseće je sebstvo ono koje nauči kako prevladati površno zavođenje i kako zadržati najvažnija znanja. Manaweejeva pseća priroda posjeduje oštar sluh i upornost, instinkte koji su potrebni da bi kopao pod zidovima i nalazio, slijedio i izvlačio vrijedne ideje.

Muževne sile mogu nositi onu vrstu energije kakvu imaju Modrobradi ili ubojiti Gos'n Lisac⁶, pa stoga pokušati razoriti dvojnju strukturu žena. Takav prosac ne može podnijeti dvojnost i traži savršenstvo, jednu istinu, jednu nepokretnu, nepromjenjivu feminina substancia, žensku supstanciju, utjelovljenu u toj jednoj savršenoj ženi. Avaj! Ako ikad susretnete takvu osobu, otrčite u suprotnom smjeru najbrže što možete. Bolje je imati ljubavnika kakav je Manawee i iznutra i izvana. On je mnogo bolji prosac jer je žarko odan ideji Dvoga. Snaga Dvoga djeluje kao integralna cjelina.

Dakle, Manawee želi dotaknuti taj sveprisutni a tajanstveni spoj duševnoga života u ženi, ali posjeduje vlastitu suverenost. Budući da je i on sam divlji, prirodni muškarac, reagira i ima smisla za divlju ženu.

U tom skupnom plemenu muškaraca u ženinoj psihi, čije članove

⁶ Vjerojatno se odnosi na lik iz priča Joela Chandlera Harrisa o Ujaku Remusu. (op. prev.)

jungovci nazivaju animus, postoji i manaweejevski pristup koji nalazi i osvaja žensku dvojnost, smatra je vrijednom i poželjnom, a ne đavolskom, ružnom i vrijednom prezira.^{lv} Manawee, bilo u unutarnjem ili u vanjskom svijetu, predstavlja drska, ali vjerna ljubavnika čija je glavna žudnja imenovati i razumjeti to tajanstveno i numinozno dvojestvo ženske prirode.

Snaga imena

Imenovanje sile, stvorenja, osobe ili stvari ima nekoliko konotacija. U kulturama u kojima se imena pažljivo odabiru zbog njihova čarobna ili sretna značenja, znati nečije pravo ime znači poznavati životni put i duševne atribute te osobe. A razlog zbog kojega se pravo ime često drži u tajnosti je taj da se zaštiti vlasnik/ca tog imena, kako bi mogao/la urasti u njegovu snagu, kako bi ga mogao/la skrivati da ga nitko ne omalovažava ili odvuče te da se tako duhovni autoritet osobe razvije do punih razmjera.

U bajkama i narodnim pričama postoji nekoliko dodatnih aspekata imena, a oni su na djelu u priči o Manaweeju. Premda postoje neke priče u kojima junak traži ime zle sile kako bi je mogao svladati, češće se ime traži da bi se mogla zazvati kakva sila ili osoba, da se osoba prizove bliže ili da se izgradi odnos s tom osobom.

Posljednje je slučaj u priči o Manaweeju. On putuje amo-tamo, amo-tamo, sve u iskrenomu pokušaju da privuče snagu Dvoga bliže k sebi. Htio bi im pridati imena, ne zato da zarobi njihovu moć, nego zato da stekne moć sebstva jednaku njihovoj. Znati imena znači dosegnuti i zadržati svijest o dvojnoj prirodi. Koliko god željeli, pa čak i uz upotrebu svoje moći, ne možemo imati dubinski odnos, a da ne poznajemo imena.

Pogoditi imena dvojne prirode, dviju sestara, isprva je jednako težak zadatak ženama kao i muškarcima. No, nema potrebe za trajnijim strahom. Ako nas zanima pronalaženje imena, na pravom smo putu.

A koja su to točna imena tih dviju simboličnih sestara u ženinoj psihi? Imena dvojnosti naravno variraju od osobe do osobe, ali obično su neka vrsta opreke. Kao i toliko toga u prirodnome svijetu, isprva možda djeluju

tako neizmjereno kao da ne slijede obrazac ili se ne ponavljaju. No, ako pažljivo promatramo dvojni prirodu, pitamo za nju i slušamo njezine odgovore, uskoro će nam se pokazati neki obrazac, istina, neizmjeran, ali postojan kao izmjena valova, s predvidivim plimama i oseckama, s mogućnošću praćenja dubljih struja.

Kad se radi o pogađanju imena, izricanje imena osobe jednako je izricanju želje ili blagoslova upućena toj osobi. Dvojni temperament u sebi imenujemo kako bismo se mogli povezati s njime. Prilikom imenovanja otkrivamo osobna i skrivena značenja te divlju ljepotu ženstvenosti, bez obzira na osobnosti naših opreka. Ljudskim jezikom, to se imenovanje i povezivanje zove ljubav prema sebi. Kad se događa između dviju osoba, onda se to zove voljeti drugoga.

Manawee pogađa i pogađa, ali nikako da samo uz pomoć svoje svjetovne prirode pogodi imena blizankinja. Pseće sebstvo djeluje u Manaweejevoj službi. Žene često priželjkuju druga koji posjeduju takvu izdržljivost i pamet koja mu omogućuje da i dalje pokušava shvatiti njezinu duboku prirodu. Kad nađe tako sazdanoga druga, podariti će mu doživotnu privrženost i ljubav.

U priči otac blizankinja služi kao čuvar tajanstvenoga para. On je simbol stvarne intrapsihičke crte koja osigurava da stvari “ostanu zajedno”, a ne da ih se rascijepi. On je taj koji ispituje valjanost, “ispravnost” prosca. Za žene je dobro da imaju takva čuvara.

U tome smislu možemo reći da zdrava psiha ispituje nove elemente koji joj se obraćaju radi prihvaćanja, da psiha posjeduje neki integritet, neki proces filtriranja. Zdrava psiha koja sadržava očinskoga čuvara neće samo tako prihvatiti baš svaku misao, pristup ili osobu, nego samo one koje su svjesne ili koje tome teže.

Otac dviju sestara kaže: “Čekaj. Dok me ne uvjeriš da te zanima stvarno poznavanje prave biti – pravih imena – ne možeš dobiti moje kćeri.” Otac kaže: ne možeš samo upitom doći do razumijevanja ženskih tajna. Moraš prvo obaviti posao. Moraš pokazati izdržljivost u istraživanju toga. Moraš se probiti što bliže pravoj istini te ženske duševne slagalice, pothvata koji je i silazak i zagonetka.

Nepopustljiva pseća priroda

Psić u priči točno pokazuje kako djeluje psihička upornost. Psi su čarobnjaci svemira. Samom prisutnošću pretvaraju mrzovoljne ljude u nasmijane, tužne u manje tužne, stvaraju odnose. Kao i u drevnome babilonskom epu Gilgamešu, u kojem Enkadu, dlakavi spoj životinje i muškarca, stoji nasuprot Gilgamešu, preracionalnom kralju, pas je čitava jedna strana dvojne prirode muškarca. On je šumska priroda, onaj koji prati tragove, koji osjetilima prepoznaje što je što.

Pas voli sestre jer ga hrane i smješaju mu se. Mistično žensko spremno razumije i prihvaća instinktivnu prirodu psa. Pas, među ostalim, predstavlja onoga (ili onu) koji lako i dugo voli iz srca, koji bez muke zaboravlja, koji može dugo trčati, ili, ako je potrebno, boriti se do smrti. Pseća priroda^{lvi} nudi konkretne pokazatelje kako će drug osvojiti srce dvojnih sestara... i divlje žene.

Manawee ponovno doživljava neuspjeh u pogađanju imena i odvuče se kući. No, psić trci natrag prema kolibi mladih žena i sluša sve dok ne čuje njihova imena. U svijetu arhetipova, pseća priroda nije samo psihopomp – glasnik između površinskoga i sumračnoga svijeta – već pripada i podzemlju – tamnijim ili udaljenijim predjelima psihe, osobito podzemnom svijetu. U takvu senzibilnost drug poseže da bi shvatio dvojnost.

Pas je sličan vuku, samo mrvicu civiliziraniji, premda, kao što vidimo iz ostatka priče, ne previše. Psić kao psihopomp predstavlja instinktivnu psihi. On čuje i vidi drugačije od ljudi. Putuje na razine kojih se ego sam nikada ne bi sjetio. Čuje riječi i upute koje ego ne može čuti. I slijedi što čuje.

Jednom sam u znanstvenom muzeju San Francisca ušla u komoru prepunu mikrofona i zvučnika koji su simulirali pseći sluh. Palma koja leluja na vjetru zvučala je kao Armagedon, koraci iz daljine djelovali su kao da mi netko drobi milijune vreća kukuruznih pahuljica tik do uha. Svijet psa ispunjen je stalnim kataklizmičnim zvukovima... zvukovima

koje mi, kao ljudi, uopće ne čujemo. No, psić primjećuje.

Dakle kanid čuje izvan dometa “ljudskoga” sluha. Aspekt duhovnoga medija instinktivne psihe intuitivno čuje duboki rad, duboku glazbu, duboke tajne ženske psihe. Upravo je ta priroda u stanju spoznati divlju prirodu u žena.

Neosjetni zavodnički apetit

Nije slučajno da se muškarci i žene bore kako bi našli dublju stranu svoje prirode, a da im pažnja ipak odluta iz raznih razloga, uglavnom zbog užitaka raznih vrsta. Neki postanu ovisni o tim užicima, pa se zauvijek uhvate u njihovu mrežu i nikad ne nastave rad.

Psića također isprva smetu njegovi apetiti. Apetiti su često očaravajući mali forajidos, pljačkaši, posvećeni krađi vremena i libida. Vašega. Jung je rekao da ljudski apetit valja donekle kontrolirati. Inače ćemo, kao što vidimo, zastati zbog svake kosti na puteljku, svake pite na panju.

Drugovi koji traže imena dvojnosti mogli bi, kao i pas, izgubiti odlučnost kad ih se odvuče s puta. Osobito ako su i sami podivljali ili izgladnjeli. Mogli bi izgubiti i sjećanje na ono zbog čega su krenuli. Moglo bi ih vabiti/napasti nešto iz vlastitoga nesvjesnog što se želi nametnuti ženama u svrhu iskorištavanja, što ih želi namamiti zbog vlastita užitka ili u pokušaju da otjera lovčev osjećaj praznine.

Na putu natrag ka gospodaru, pseću pozornost odvlači slasna kost, pa zbog toga zaboravi imena djevojaka. Ta epizoda sadržava vrlo čestu pojavu u djelovanju duboke psihe: rastresenost koja se pojavljuje zbog apetita šteti primarnome procesu. Ne prođe ni mjesec dana a da ne čujem kako mi neke od žena koje analiziram kažu: “Pa, nisam se mogla posvetiti dubokome radu jer sam se seksualno napalila i trebalo mi je nekoliko dana da ugušim vatru” ili “... zato što sam odlučila da je ovaj tjedan baš pravo vrijeme da pošišam svih svojih pet-sto kućnih biljaka” ili “... jer sam započela sa sedam novih kreativnih pothvata i sjajno se zabavljala, a onda

shvatila da ni jedan zapravo ne obećava, pa sam ih sve odbacila.”

Dakle, vidite, kost na cesti čeka sve nas. Ispušta onaj zamamni vonj koji pas teško može odbiti. U najgorem je slučaju vjerojatno najdraža ovisnost, nešto što nas je već koštalo i koštalo. No, čak i ako već nebrojeno puta nismo uspjeli, moramo ponovno pokušati, sve dok ne prođemo pokraj nje i nastavimo s primarnim poslom.

Duboki rad uvelike je nalik na seksualno uzbuđenje. Počinje od ništice, ubrzava se u fazama, održava i postaje intenzivno. Ako se koja faza naglo prekine (zamislite glasnu i neočekivanu buku) morate početi ispočetka. Slična napetost uzbuđenja postoji i u radu s arhe-tipskim slojem psihe. Kad se napetost prekine, moramo početi gotovo ispočetka. Dakle, postoje mnoge kosti na cesti, sočne, lijepe, zanimljive, divljački uzbudljive. No, nekako nas odvlače u amneziju, gdje zaboravimo ne samo da smo usred posla, nego i usred kojega posla.

Kuran mudro savjetuje: “Tražit će od tebe da položiš račun za sve dopuštene užitke u životu u kojima nisi uživao dok si bio na zemlji.” Pa ipak, previše ili čak malo neke dobre stvari u lošem trenutku može prouzročiti veliki gubitak svjesnosti. Zatim, umjesto nagla naleta mudrosti, hodamo po svijetu poput rastresena profesora koji mumlja: “Gdje sam ono stao?” Potrebni su tjedni, kojiput mjeseci, da se oporavimo od toga što nam odvlači pozornost.

U priči pas trči natrag prema kolibi sestara, ponovno čuje njihova imena i ponovno potrči kući. Kanid ima pravi instinkt, treba uvijek ponovno pokušati. Ali, o-joj, eno pite od kumkvata koja mu odvuče pozornost i on ponovno zaboravi imena. Stvorenje je napao drugi aspekt apetita i ponovno ga odvuкао od njegova zadatka, pa premda mu je trbušina zadovoljena, rad na duši nije.

Počinjemo shvaćati da je taj proces zadržavanja svijesti, a osobito proces nepopuštanja apetitima koji nam odvlače pozornost dok pokušavamo iskamčiti psihičku vezu, dugotrajan i teško održiv. Vidimo kako lukavi psić pokušava iz petnih žila. Pa ipak, dugačak je put od duboka arhetipskoga nesvjesnog natrag u svjestan um. Dugačak je to put odozdo od imena, pa sve natrag gore na površinu. Nije lako održati znanje

u svijesti kad nas čekaju zamke na putu.

Pita od kumkvata i kost predstavljaju zavodnička iskušenja koja su na svoj način divna... drugim riječima, to su elementi svačije psihe koji su lukavi, varavi i slasni. Ti elementi su antisvijest, bujaju kad drže stvari mračnima i uzbudljivima. Ponekad se nije lako sjetiti da izdržavamo zbog uzbudenja svjetla.

Pas je lučonoša, on pokušava uspostaviti svjesnu vezu s tajanstvenom dvojnjom prirodom. "Nešto" to ritmički pokušava spriječiti, nešto nevidljivo, ali zacijelo ono što podmeće kosti i izlaže pite. Nesumnjivo je to onaj mračni neznanac, još jedna verzija prirodnoga grabežljivca psihe koji je u oporbi sa sviješću. Zbog toga prirodnog oporbenjaka psihe svih ljudi, čak i najzdravija psiha podložna je gubitku svoga mjesta. Ako se sjetimo pravoga zadatka, ako se uvijek iznova prisjećamo kao da govorimo kakvu mantru, onda ćemo se vratiti u svijest.

Postizanje žestine

Psić ponovno dozna imena žena i juri natrag gospodaru. Ne obraća pozornost na gozbu na puteljku, a ni na primamljive mirise iz žbunja. Tu vidimo kako se budi svijest psihe. Instinktivna se psiha naučila svladavati, naučila je određivati prioritete i usredotočiti se. Odbija skretanje na krivi put. Sada je usmjerena.

No, odjednom niotkuda iskoči neka mračna stvar i baci se na psića. Crni neznanac trese psića i viče: "Reci mi ta imena! Kako glase imena djevojaka, tako da ih ja mogu osvojiti." Crni neznanac ne mari za dvojnost ili za finije nijanse psihe. Ženstvenost za njega predstavlja samo posjed koji valja osvojiti.

Crni neznanac može se personificirati kao stvarna osoba u vanjskome svijetu ili kao negativni kompleks iznutra. Nije važno o čemu se radi, jer razorni je učinak isti. Ovaj put psić se baca u neobuzdanu borbu. Bili mi muško ili žensko, to se događa u vanjskome životu kad neki događaj, neka

riječ koja izleti, neka čudna stvar, iskoči i pokuša nas natjerati da zaboravimo tko smo. Uvijek postoji nešto u psihi što nam pokušava oteti imena. U vanjskome svijetu također postoji mnogo kradljivaca imena.

U priči se psić bori za svoj život. Kojiput naučimo zadržati svoje dublje znanje samo zato što iskoči neki neznanac. Tada smo prisiljeni boriti se za ono što smatramo dragocjenim – borimo se da budemo ozbiljni u pogledu onoga što jesmo, borimo se da prebrodimo naše površne duhovne motive koje Robert Bly naziva “željom da se osjećamo gala”^{lvii}, borimo kako bismo zadržali dublje znanje, borimo kako bismo dovršili započeto.

Psić se bori kako bi zadržao imena i tako pobjeđuje opetovani pad u nespjesno. Nakon završetka borbe, psić začudo nije zaboravio imena, jer to je bilo ono zbog čega su se borili, spoznaja o divljem ženskom. Tko god je ima, posjeduje moć jednaku ženinoj. Psić se borio da bi tu moć predao dostojnom muškarcu, Manaweeju. Borio se kako bi tu moć spasio od aspekta drevne ljudske prirode koji bi je zloupotrijebio. Staviti moć u prave ruke jednako je važno kao i pronaći imena.

Junački pas otkriva imena Manaweeju, koji ih predaje ocu djevojaka. Djevojke su spremne na odlazak s Manaweejem. Otpočetak već čekaju da Manawee otkrije njihove urođene prirode i u svijesti zadrži spoznaju o njima.

Dakle, vidimo da su dvije stvari koje sprječavaju napredak u tim stvarima, naši apetiti i mračni neznanac – kod kojega se kojiput radi o urođenom tlačitelju u psihi, a kojiput o osobi ili situaciji u vanjskome svijetu. Bez obzira na to, svaki putnik u sebi zna kako svladati te pljačkaše i razbojnike. Upamtite imena, imena su sve.

Unutarnja žena

Ponekad se žene umore i postanu mrzovoljne dok čekaju da ih njihov drug shvati. Žene kažu: “Zašto ne shvaća što mislim, što želim?” Žene se iscrpe postavljanjem toga pitanja. Pa ipak, postoji rješenje te dvojbe, rješenje

koje je učinkovito i donosi rezultate.

Ako žena želi druga koji pravilno reagira, otkrit će mu tajnu ženske dvojnosti. Reći će mu za unutarnju ženu, onu koja, pridodana njoj, čini dvoje. To će učiniti tako što će ga naučiti da joj postavi dva naizgled jednostavna pitanja koja će je učiniti vidljivom, čujnom i poznatom. .

Prvo pitanje glasi: “Što želiš?” Gotovo svatko postavlja neku verziju toga pitanja, tek tako, prirodno. No, postoji i važnije pitanje, a to je: “Za čime žudi tvoje dublje sebstvo?”

Ako previdimo ženinu dvojni prirodu i prihvaćamo samo ono što vidimo, uvelike ćemo se iznenaditi, jer kad se divlja priroda žene uzdigne iz svojih dubina i počne nametati, često pokaže zanimanje, osjećaje i ideje koje su poprilično drugačije od onih prije izraženih.

Da bi isplela sigurnosnu mrežu oko odnosa, žena će ista ta dva pitanja postaviti svojem drugu. Mi žene znamo kako istražiti mišljenje obiju strana svoje prirode i prirode drugih. Prema informacijama koje primimo s obje strane, vrlo jasno možemo odrediti što se najviše cijeni i kako reagirati u skladu s tim.

Kad se žena savjetuje s vlastitom dvojnou prirodom, ona je u procesu gledanja, pregledavanja, mjerenja materijala koji je s onu stranu svijesti, pa često zaprepašćuje po svojem sadržaju i procesu, ali najčešće je i vrlo vrijedan.

Kako bi ljubio ženu, drug mora ljubiti i njezinu divlju prirodu. Ako žena prihvati druga koji ne može ili ne želi voljeti tu drugu stranu, ona će se zacijelo na neki način raspasti, pa će nepopravljena šepati uokolo.

Dakle, muškarci, baš kao i žene, moraju imenovati svoju dvojni prirodu. Najvredniji ljubavnik, najvredniji roditelj, najvredniji prijatelj, najvredniji “divljak” onaj je koji želi učiti. Oni koje učenje ne oduševljava, oni koji se ne daju nutkati novim idejama ili doživljajima ne mogu se razviti dalje od miljokaza na kojem se sada nalaze. Ako postoji jedna sila koja hrani korijen boli, onda je to odbijanje daljnje učenja.

Znamo da je stvorenje koje traži Divlji muškarac njegova vlastita zemaljska žena. Bojali se mi ili ne, dopustiti da nas potakne divlja duša

druge osobe, čin je najdublje ljubavi. U svijetu u kojemu se ljudi toliko boje “gubitka” postoji znatno previše zaštitnih zidova koji nam priječe da se rastopimo u numinoznosti druge ljudske duše.

Pravi drug divljoj ženi onaj je koji posjeduje duševnu upornost i izdržljivost, onaj koji može odaslati svoju instinktivnu prirodu da viri pod šator ženskoga duševnoga života i shvati što tamo čuje i vidi. Dobar je par onaj muškarac koji se stalno vraća u pokušaju da razumije, onaj koji ne dopušta da mu nešto odvрати pozornost.

Dakle, divlji je zadatak muškarca pronaći njezina prava imena, pa ne zloupotrijebiti to znanje kako bi stekao moć nad njom, nego shvatiti i razumjeti numinoznu tvar od koje je sazdana, dopustiti da ga preplavi, zapanji, zaprepasti, čak prestraši. I ostati s njom. Pojati njezina imena nad njom. Od toga će joj se zaškriti oči. Od toga će se njemu zaškriti oči.

No, da se ne bismo prebrzo opustile, postoji još jedan aspekt imenovanja dvojnosti, mnogo strasniji, ali suštinski za sve ljubavnike. Dok se jedna strana ženske dvojne prirode može nazvati Život, sestra blizankinja Života sila je po imenu Smrt. Sila zvana Smrt jedan je od dvaju magnetskih odvojaka u divljini. Ako naučimo imenovati dvojnost, na kraju ćemo nabasati točno na ćelavu lubanju Smrtne prirode. Kažu da to samo junaci mogu izdržati. Sigurno je da divlji muškarac to može izdržati. Nesumnjivo je da divlja žena to može izdržati. Dapače, to ih posve preobrazi.

I zato, izvolite se upoznati s Kosturkom.

5. POGLAVLJE

Lov: kad je srce usamljen lovac

Kosturka:

Suočavanje s prirodom ljubavi život/smrt/život

Vukovima veze dobro idu. Svi koji su promatrali vukove znaju koliko se duboko vežu. Parovi najčešće ostaju zajedno čitav život. Premda se sukobljavaju, iako postoje neslaganja, njihove im veze pomažu da prebrode oštre zime, vode ih kroz bujna proljeća, duga hodanja, nove mladunče, stare grabežljivce, plemenske plesove i skupna pjevanja. Potrebe ljudi u vezama nisu nimalo drugačije.

Dok instinktivni životi vukova uključuju lojalnost i doživotne veze povjerenja i odanosti, ljudi kojiput imaju problema u tim stvarima. Kad bismo upotrijebili arhetipski izraz za opisivanje onoga što određuje snažne veze među vukovima, mogli bismo zaključiti da integritet njihovih veza proizlazi iz pokoravanja drevnoj prirodi život/smrt/život.

Priroda život/smrt/život ciklus je oživljavanja, razvoja, pada i smrti kojem uvijek slijedi ponovno oživljavanje. Taj ciklus utječe na sav fizički život i na sve dijelove psihičkoga života. Sve – sunce, nove, mjesec, kao i ljudske stvari i stvari najsitnijih stvorenja, kao što su stanice i atomi – poznaje to treperenje, posrtanje, pa ponovno treperenje.

Za razliku od ljudi, vukovi ne doživljavaju uspone i padove života, energije, snage, hrane i mogućnosti kao iznenađenje ili kaznu. Vrhovi i doline jednostavno postoje, a vukovi se po njima kreću koliko god brzo i glatko mogu. Instinktivna priroda ima tu čudesnu sposobnost da prolazi

kroz sve pozitivne blagoslove i sve negativne posljedice, a da i dalje zadrži vezu sa sobom i s drugim.

Vukovi ponosno, pametno i izdržljivo prate prirodni ciklus život/smrt/život i sudbinu kako bi mogli ostati u blizini svoga druga i živjeti što je moguće dulje i bolje. No, da bismo mi ljudi živjeli i podarili odanost na taj vrlo prikladan, mudar, zaštitnički i osjećajan način, moramo se sukobiti s onime čega se najviše bojimo. Kao što ćemo vidjeti, nema načina da to zaobiđemo. Moramo spavati s Gospom Smrti.

Kosturka je lovačka priča o ljubavi. U pričama sa sjevera, ljubav nije romantični rendes-vous dvoje ljubavnika. Priče s područja oko Sjevernoga pola opisuju ljubav kao savez dvaju bića čije udružene snage omogućuju jednome ili oboma stupiti u vezu s duševnim svijetom i sudjelovati u sudbini kao plesu sa životom i smrću.

Kako bismo razumjeli tu priču, moramo uvidjeti da u jednom od najokrutnijih okoliša i jednoj od najnaglašenijih lovačkih kultura na svijetu, ljubav ne znači očijukanje ili traženje jednostavnih užitaka ega, nego vidljivu vezu koja se sastoji od psihičkih struna izdržljivosti, savez koji izdržava obilje i neimaštinu, najsloženije i najjednostavnije dane i noći. Savez dvaju bića smatra se sam po sebi angakok čarolijom, odnosom kojim se “snage koje jesu” očituju obojim pojedincima.

No, postoje uvjeti za takav savez. Zato da izgrade takvu izdržljivu ljubav, pozivaju trećega partnera u savez. Treći partner je Kosturka. Zovu je i Gospa Smrt, a kao takva, ona je priroda život/smrt/život s jednom od svojih mnogih krinki. U tom obliku, Gospa Smrt nije bolest, nego božanstvo.

U vezi ona nosi ulogu proročice koja zna kad je vrijeme za početak i kraj ciklusa.^{lviii} Kao takva, ona je divlji aspekt veze, ona koje se muškarci užasavaju... a kojiput i žene, jer kad se izgubi vjera u ono što preobražava, budi se strah od prirodnih ciklusa povećanja i smanjenja.

Oba ljubavnika moraju pripustiti Kosturku u vezu i prigrliti je kako bi stvorili izdržljivu ljubav. U sljedećoj staroj inuitskoj priči navode se psihičke faze za svladavanje toga prihvaćanja. Priču mi je ispričavijedila Mary Uukalat. Zavirimo u slike koje se uzdižu iz dima te priče.

Kosturka

Učinila je nešto s čime se njezin otac nije slagao, premda se više nitko ne sjeća što je to bilo. No, otac ju je odvuкао na liticu i bacio je s ruba u more. Tamo su ribe pojele njezino meso i iskopale joj oči. Dok je ležala na dnu mora, kostur joj se vrtio nošen strujama.

Jednoga dana došao je u tu uvalu neki ribar, zapravo, mnogi su ribari jednom bili. No, taj je ribar odlutao daleko od svoga doma, a nije znao da se tamošnji ribari klone toga rukavca jer se pričalo da je uklet.

Ribareva udica klizila je niz vodu u dubine i zakvačila se, ni manje ni više, nego za rebra Kosturke. Ribar pomisli: “Joj, sada sam ulovio neku zbilja veliku! Sada sam stvarno nešto ulovio!” Razmišljao je o tome koliko bi ljudi nahranila ta velika riba, koliko bi trajala, koliko bi dugo bio oslobođen dužnosti lova. I dok se borio s tom velikom težinom na kraju udice, more se uzburkalo i bacalo pjenu, a kajak se propinjao i tresao, jer se ta koja je bila ispod borila da se oslobodi. A što se više borila, to se jače zapetljavala. Što god činila, nemilice ju je vuklo na površinu, vukle su je kosti vlastitih rebara.

Lovac se okrene i posegne za mrežom, pa nije vidio kako joj se ćelava glava uzdiže nad valovima, nije vidio ni mala koraljna stvorenja kako se sjaje u dubini njezine lubanje, a nije vidio ni školjkaše na njezinim starim bjelokosnim zubima. Kad se okrenuo natrag sa svojom mrežom, čitavo joj je tijelo, takvo kakvo je bilo, već bilo izronilo na površinu, pa je sad na dugim prednjim zubima visjelo s vrha kajaka.

“Jao!” povika čovjek, a srce mu spuzne u pete, oči mu se od užasa skriju u dnu duplji, a uši mu se zažariše jarko crveno. “Jao!” zavrišti, udarcem vesla zbacila je s prove pa zavesla kao demon prema obali. Nije shvatio da mu je zapela za udicu, pa se još više uplašio jer se doimala kao da stoji na vršcima prstiju i ganja ga sve do obale. Kako god vijugao kajakom, ona je bila točno iza njega, dah joj je kolutao po vodi u oblaku pare, a ruke mahale kao da ga želi ščepati i odvući u dubine.

“Jaaaao!” zatuli on dok je iskakao na tlo. U jednom koraku iskoči iz

kajaka, zgrabivši udicu, pa potrči, a koraljnobijelo tijelo Kosturke, i dalje zarobljeno njegovom udicom, zaklepeće za njim. Bježao je preko stijena, a ona ga je slijedila. Trčao je preko zamrznute tundre, a ona ga je slijedila u stopu. Pretrčao je preko mesa izložena da se osuši i zdrobio ga u komade pritisnuvši ga svojim muklucima.

Čitavim je putem držala korak, ustvari zgrabila i nešto smrznute ribe dok ju je vukao za sobom. Zagrizla je u nju, jer nije se gostila već dugo, dugo vremena. Napokon, muškarac dopiye do svoje kuće od snijega i zaroni ravno u tunel te se na rukama i nogama odvuče unutra. Dašćući i jecajući ležao je tako u mraku, srca poput bubnja, moćna bubnja. Napokon siguran, joj, siguran, da, siguran, hvala Bogovima, Gavranu, da, hvala Gavranu, da i blagorodnoj Sedni, siguran... napokon.

Zamislite kad je upalio svoju svjetiljku od kitove masti, a eno nje – toga – kako leži u hrpi na njegovu podu od snijega, pete preko ramena, koljena u rebrima, stopala na laktu. Nije poslije znao reći što se zbilo, možda je svjetlo svjetiljke ublažilo njezine crte, a možda je on bio tek usamljen muškarac. No, osjeti neku blagost u svome dahu i polako ispruži umrljane ruke, pa je stade oslobađati udice, govoreći joj blago kao majka djetetu.

“Joj, na, na, na.” Prvo joj oslobodi prste na nogama, zatim gležnjeve. “Joj, na, na, na.” Radio je i radio duboko u noć, sve dok je nije odjenuo u krzna da joj bude toplo. Kosturki su kosti bile namještene onako kako kod ljudi i treba biti.

Posegnuo je u rukav za kresivom, pa je upotrijebio nešto kose da potpali još vatre. Gledao ju je s vremena na vrijeme dok je uljio dragocjeno drvo svojega ribarskog štapa i ponovno namotao povraz. A ona u krznima nije izrekla ni riječ – nije se usudila, da je lovac ne bi uzeo i bacio niz stijene, pa joj kosti do kraja razbio na komadiće.

Muškarac je postao dremljiv, pa se zavukao u kože za spavanje i uskoro usne. A kojiput se, dok ljudi spavaju, znate, iz oka oslobodi koja suza, ne znamo točno kakav san to izaziva, ali znamo da je to san tuge ili čežnje. A to se dogodilo i našem čovjeku.

Kosturka ugleda suzu kako blješti u svjetlu vatre, pa odjednom jaaaako

ožedni. Zaklepeće, škljocnu i dopuže do usnula čovjeka, pa prisloni usta na suzu. Ta jedna suza bila je poput rijeke, a ona je pila i pila i pila dok nije utažila dugogodišnju žeđ.

Dok je tako ležala pokraj njega, posegnu u zaspala muškarca i izvadi mu srce, taj moćni bubanj. Sjela je i lupala po objema stranama bubnja: Bum, bumm!... Bum, bumm!

Dok je bubnjala, zapjeva: “Meso, meso, meso! Meso, meso, meso!” Što je više pjevala, to joj se tijelo sve više popunjavalo. Pjevala je za kosu i dobre oči i lijepe debele šake. Pjevala je razdjelnicu među nogama i dojke dovoljno duge da obgrle toplinom te sve ono što ženi treba.

Kad je bila gotova, pjevanjem skinu muškarčevu odjeću i uvuče se u krevet zajedno s njime kožom o kožu. Vrati mu veliki bubanj, njegovo srce, u tijelo, i tako su se probudili, obavijeni jedno oko drugoga, zapetljani noću, no sada drugačije, trajno i dobro.

Ljudi koji se ne mogu sjetiti kako je prvi put nastradala, kažu da su ona i ribar otišli i da su ih dobro hranila stvorenja koja je dobro poznavala tijekom svojega života pod vodom. Ljudi kažu da je to istina i to je sve što znaju.

Smrt u Kući ljubavi

Nemogućnost da se suočimo s Kosturkom i da je raspetljamo uzrok je propasti mnogih ljubavnih veza. Da bismo voljeli, moramo biti i mudri, a ne samo snažni. Snaga proizlazi iz duha. Mudrost dobivamo od Kosturke.

Kao što vidimo iz priče, ako se u životu želimo nahraniti, moramo se suočiti s prirodom život/smrt/život i razviti odnos s njom. Kada to učinimo, nećemo više šepRTLjavo pecati maštarije, nego ćemo steći mudrost u pogledu potrebnih smrti i zaprepašćujućih rođenja koja stvaraju pravi odnos. Kad se suočimo s Kosturkom, naučimo da strast nije nešto što “nabavimo”, već nešto što se stvara u ciklusima i dijeli. Kosturka nam pokazuje da je dijeljenje zajedničkoga života kroz sve uspone i

padove, kroz sve završetke i početke ono što stvara neizmjerljivo privrženu ljubav.

Priča je dobra metafora za problem moderne ljubavi, strah od prirode život/smrt/život, osobito aspekta smrti. U velikome dijelu zapadne kulture, izvorni značaj prirode smrti prekriven je raznim učenjima i doktrinama, pa je tako odsječen od svoje druge polovice, života. Pogrešno nas uče da prihvatimo slomljeni oblik jednog od najdubljih i najtemeljnijih aspekata divlje prirode. Uče nas da nakon smrti dolazi samo još više smrti. To jednostavno nije tako, smrt je uvijek u procesu inkubacije novoga života, čak i ako nam je postojanje srezano na najmanju mjeru.

Umjesto da arhetipove smrti i života promatramo kao suprotnosti, moramo ih držati na kupu kao lijevu i desnu stranu jedne misli. Istina je da unutar jedne ljubavne veze postoje mnogi završeci. Pa ipak, nekako i negdje u tim nježnim slojevima bića koje se stvara kad se dvoje ljudi međusobno voli, postoje i srce i dah. Dok se jedna strana srca prazni, druga se puni. Kad jedan dah istekne, drugi započinje.

Ako vjerujemo da se sila život/smrt/život ne nastavlja nakon smrti nije ni čudo da se neki ljudi boje vezivanja. Boje se proživljavanja čak i jednoga završetka. Ne mogu podnijeti prelazak s verande u unutarnje prostorije. Strah ih je, jer osjećaju da u sobi za doručak u Kući ljubavi sjedi Gospa Smrt, lupka vrškom stopala i preslaguje svoje rukavice. Ispred nje je popis zadataka, na jednoj strani je ono što živi, na drugoj ono što umire. Ona kani provesti svoje. Kani održati ravnotežu.

Arhetip život/smrt/život u modernim je kulturama uvelike neshvaćen. Više ne razumiju da je Gospa Smrt puna ljubavi i da će se život obnoviti njezinim djelovanjem. U mnogim folklorima uz nju su vezani mnogi skandali: da nosi kosu i “požanje” one koji to ni ne slute, da ljubi svoje žrtve i ostavlja njihova trupla razasuta za sobom, ili da ih utapa a zatim tuli dugo u noć. No, u drugim kulturama, kao u indijskoj i majanskoj, koje se više trude da prenesu znanje o kolu života i smrti, Gospa Smrt obavlja one koji već umiru, olakšava im bol i pruža im utjehu. Kaže se da ona okreće dijete glavom prema naprijed u utrobi tako da se može roditi. Kaže se da ona babici vodi ruke, da otvara puteve majčina mlijeka u dojkmama te

da pruža utjehu svakome tko plače sam. Oni koji poznaju čitav njezin ciklus ne kleveću je, nego poštuju njezinu velikodušnost i njezino učenje.

U arhetipskom smislu, priroda život/smrt/život temeljna je sastavnica instinktivne prirode. U svjetskim mitovima i folkloru personificirana je kao Dama del Muerte, Gospa Smrt, Coatlique, Hel, Berchta, Ku'an Yin, Baba Jaga, Gospa u Bijelom, Sućutna noćna sjenka ili kao skupina žena koju su Grci zvali Graje, Sive žene. Od Banshee u kočiji od noćnog oblaka, do La llorone, uplakane žene na rijeci, od mračnog anđela koji ljude dodiruje vrhom krila pa oni padaju u ekstazu, do močvarnoga plamena⁷ koji se pojavljuje kad je smrt neizbježna, priče su prepune tih ostataka starih personifikacija Božice život/smrt/život.^{lix}

Velik dio našega znanja o prirodi život/smrt/život onečišćen je našim strahom od smrti. Stoga nam je sposobnost kretanja u ciklusu prirode život/smrt/život prilično krhka. Nije istina da nam te sile “nešto rade”. One nisu kradljivci koji otimaju nama drage stvari. Ta priroda nije vozač koji bježi s mjesta nesreće pošto pregazi ono što cijenimo.

Ne, ne, sile život/smrt/život dio su naše vlastite prirode, unutarnji autoritet koji poznaje korake, poznaje ples Života i Smrti. Sastavljen je od dijelova nas samih koji znaju kad se nešto može, treba i mora roditi, a kada mora umrijeti. Postaje dubokim učiteljem čim naučimo njegov tempo. Rosario Castellanos, meksički pjesnik misticizma i ekstaze, piše o predaji silama koje upravljaju životom i smrti:

... dadme la muerte que me falta...

... dajte mi smrt koja mi nedostaje...

Pjesnici shvaćaju da bez smrti nema ničega vrijednog. Bez smrti nema pouke, bez smrti nema mraka iz kojega sjaji dijamant. Dok se osobe koje su prošle inicijaciju ne boje Gospe Smrti, kultura nas često potiče na to da Kosturku bacimo niz liticu, jer ne samo što zastrašuje, nego bi nam i predugo trebalo da naučimo njezine običaje. Svijet bez duše potiče bržu, hitriju potragu za baš onom niti koja djeluje kao da će se zauvijek i odmah

⁷ Plamen nepostojane boje koji nastaje spontanom sagorijevanjem metana u močvarama, čest izvor priča o duhovima, (op. prev.)

sada zažariti. Pa ipak, čudu koje tražimo treba vremena, vrijeme da ga nađemo, vrijeme da ga oživimo.

Moderna potraga za “vječnim motorom” usporediva je s potragom za vječnim ljubavnim strojem. Nije ni čudo da se ljudi u potrazi za ljubavlju zbune i muče, pa kao u priči Crvene cipele Hansa Christiana Andersena, plešu divlji ples, ne mogu zaustaviti divlje pocupkivanje, pa projure ravno pokraj onih stvari koje u najdubljoj dubini srca najviše cijene.

Pa ipak, postoji drugačiji put, bolji put, koji uzima u obzir ljudske slabosti, strahove i mušice. No, kao što se često događa u ciklusima individuacije, većina se nas tek spotakne preko njega.

Prve faze ljubavi

Slučajno nalaženje blaga

U svim pričama postoji materijal koji se može shvatiti kao zrcalo koje odražava bolesti ili blagostanje unutarnjega života. U pričama postoje i mitske teme koje se mogu shvatiti kao teme koje pružaju upute i opisuju faze održanja ravnoteže u unutarnjem i vanjskome svijetu.

Kako bismo priču o Kosturki mogli tumačiti kao priču koja predstavlja kretanje unutar jedne psihe, smatram je najvrednijom kad je shvatimo kao niz od sedam zadataka koji jednu dušu podučavaju kako drugu voljeti duboko i valjano. Zadaci su sljedeći: otkriti drugu osobu kao kakvo duhovno blago, premda isprva možda i ne shvatimo što smo pronašli. Zatim u većini ljubavnih veza dolazi potjera i skrivanje, doba nadanja i strahovanja za oboje. Zatim u vezi valja razmrsiti i shvatiti aspekte život/smrt/život te pronaći suosjećanje za taj zadatak. Nadalje dolazi opuštanje i prelazak na povjerenje, sposobnost da se odmorimo u prisutnosti i dobroj volji drugoga, a nakon toga, doba dijeljenja budućih snova i prošlih tuga, jer to je početak viđanja starih rana vezanih uz ljubav. I naposljetku, upotreba srca da se ispjeva novi život te prožimanje tijela i

duše.

Prvi zadatak, nalaženje blaga, nalazi se u desecima priča diljem svijeta koje opisuju hvatanje stvorenja s dna mora. Kad se to dogodi u priči, uvijek znamo da će uskoro početi neka velika borba između onoga što obitava u površinskome svijetu i onoga što obitava ili što je potisnuto u podzemni svijet. U ovoj priči ribar ulovi mnogo više nego što je očekivao. “Joj, ovo je neka velika”, pomisli on dok uzima mrežu.

Ne shvaća da će izvući najstrašnije blago koje će ikada vidjeti, da izvlači nešto s čime se još ne može nositi. Ne zna da će se morati pomiriti s time, da stoji pred velikim ispitom svih svojih moći. I što je još gore, ne zna da ne zna. To je stanje svih ljubavnika na početku: potpuno su slijepi.

Ljudi koji ne shvaćaju imaju tu sklonost da ljubavi prilaze onako kako ribar u priči prilazi lovu: “Joj, nadam se da ću uloviti veliku, neku koja će me hraniti još dugo, koja će me uzbuditi, olakšati mi život, s kojom ću se moći hvalisati pred svima drugim lovcima kod kuće.”

To je prirodni put naivna ili izgladnjela lovca. Vrlo mlade osobe, one koje nisu prošle inicijaciju, gladni i ranjeni poštuju vrijednosti koje se vrte oko nalaženja i osvajanja trofeja. Vrlo mlade osobe uistinu još ne znaju što traže, gladni traže okrepu, ranjeni traže utjehu za prijašnje gubitke. Svima njima će se “dogoditi” blago.

Kada smo u društvu velikih moći psihe, u ovom slučaju žene život/smrt/život, a naivni smo, onda ćemo zacijelo dobiti više nego što pokušavamo uloviti. Često maštamo o tome da se iz duboke prirode okrijepimo ljubavnim odnosima, poslom ili novcem te se nadamo da će to hranjenje dugo potrajati. Rado bismo da ne moramo više ništa dalje raditi. Da budemo iskreni, postoje vremena kad bismo se rado hranili a da gotovo ništa ne radimo. Zapravo, znamo da se na taj način nikad ne razvije ništa vrijedno. No, svejedno to priželjkujemo.

Lako je besposleno ležati i samo sanjariti o savršenoj ljubavi. To je neko mrtvilo od kojega ćemo se oporaviti samo ako nemilosrdno potegnemo nešto vrijedno na površinu, čega ipak nismo svjesni. Djelovanje psihe doima vam se čudesnim ako ste naivni i ranjeni, jer ćete, iako ste obeshrabreni, nevjerni, nemate namjeru, zapravo se ne nadate, ne

želite, osjećate se nevrijednima, niste spremni, ipak naletjeti na blago. Sad ovisi o radu vaše duše da ne previdite ono što je izronilo, da prepoznate blago kao blago, bez obzira na neobičnost njegova oblika te da dobro razmislite što ćete dalje učiniti.

Motivi ribara i lovca imaju nešto zajedničkoga arhetipskoga simbolizma, a među ostalim predstavljaju i psihičke elemente ljudi koji žele znati, koji teže okrepi sebstva spajanjem s instinktivnom prirodom. U pričama i u životu lovac i ribar započinju svoju potragu na jedan od sljedeća tri načina: sveto, zlonamjerno ili šeprtljavo. U priči o Kosturki vidimo da je ribar pomalo na ovoj šeprtljavoj strani. Nije zlonamjerman, a nema baš ni neki sveti pristup ili namjeru.

Kojiput i ljubavnici počinju na taj način. Na početku veze love tek malo uzbuđenja, ili antidepresiv tipa “pomozi da preživim noć”. Ništa ne sluteći, slučajno ulaze u dio svoje i tuđe psihe u kojem prebiva Kosturka. Dok dva ega možda pecaju malo zabave, psihički prostor Kosturki predstavlja sveto tlo. Panulamo li u tim vodama, ona će nam se jamačno uhvatiti za udicu.

Ribar misli da lovi čistu hranu i okrepu, dok zapravo izvlači na površinu čitavu elementarnu žensku prirodu, zanemarenu prirodu život/smrt/život. Ne može je se previdjeti, jer gdje god započinje novi život, Mrtvačka kraljica se pojavi. A kad se to dogodi, ljudi joj, pa makar na trenutak, puni straha posvećuju svu pozornost.

Motiv Kosturke sličan je Sedni^{lx}, još jednom liku život/smrt/život iz inuitske mitologije. Sedna je velika izobličena Božica stvaranja koja živi u inuitskom podzemlju. Sednin otac bacio ju je preko ruba svojega kajaka, jer je za razliku od drugih pokornih kćeri plemena, pobjegla s psećim muškarcem. Kao i otac u bajci Bezruka djeva, Sednin otac odsjekao joj je ruke. Prsti i udovi potonuli su joj na dno mora, gdje su se pretvorili u ribe, tuljane i druge oblike života koji otada hrane Inuite.

Preostali dio Sednina tijela isto je tako potonuo na dno mora. Tamo se pretvorila u kosti i dugu, dugu kosu. Prema inuitskom ritualu, zemaljski šamani plivaju k njoj na dno, donose joj hranu u znak mira kako bi stišali režanje njezina psećega supruga i čuvara. Šamani joj češljaju dugu, dugu

kosu i pjevajući je mole da izliječi dušu ili tijelo osobe koja je na obali, jer ona je velika angakok, čarobnica, ona predstavlja velika Sjeverna vrata života i smrti.

Kosturku, koja je provela vječnost ležeći na dnu mora, možemo shvatiti kao ženu koju je sila život/smrt/život zaboravila i zloupotrijebila. U vitalnom i uskrsnulom obliku upravlja intuitivnom i emotivnom sposobnošću dovršavanja životnih ciklusa rađanja i završavanja, žalovanja i slavlja. Ona je ta koja zuri u stvari. Ona prepoznaje kad je vrijeme da neko mjesto, stvar, čin, skupina ili veza umre. Taj dar, ta psihička osjetljivost, čeka one koji će je u svijest privesti činom ljubavi prema drugome.

Dio svake žene i svakoga muškarca odupire se, znajući da smrt mora imati udjela u svim ljubavnim odnosima. Pretvaramo se da možemo voljeti a da ne umru naše iluzije o ljubavi, pretvaramo se da možemo nastaviti a da ne umru naša površna očekivanja, pretvaramo se da možemo napredovati a da naša najdraža uzbuđenja nikad ne umru. No, u ljubavi se u psihičkome smislu sve rastavlja, sve. Ego ne želi da to bude tako. Pa ipak, to je kako treba biti, a osoba duboke i divlje naravi ne može zanjekati da je taj zadatak privlačni.

Što umire? Umiru iluzije, očekivanja, pohlepa za posjedovanjem svega, za željom da sve bude samo lijepo, sve to umire. Budući da ljubav uvijek izaziva silazak u prirodu Smrti, jasno nam je da su potrebne silna snaga sebstva i duševnost da bismo ušli u takvu obvezu. Kad se obvežemo na ljubav, obvezujemo se i na ponovno oživljavanje Kosturke i svega njezina učenja.

Ribar u priči sporo shvaća prirodu onoga što je ulovio. Isprva to vrijedi za sve. Teško je shvatiti što radite kad lovite po nesvjesnom. Ako nemate iskustva, ne znate da tamo dolje živi priroda Smrti. Kad jednom otkrijete s čime imate posla, dođe vam da je bacite natrag. Postajemo poput očeva koji svoje divlje kćeri bacaju iz kajaka u more. Znamo da se veze kojiput kolebaju kad prelaze s faze očekivanja u fazu suočavanja s onime što nam je uistinu na udici. To vrijedi za vezu između majke i njezina osamnaestomjesečna djeteta, kao i za vezu roditelja i tinejdžera, vezu

između prijatelja te vezu između dugogodišnjih ljubavnika ili onih koji su tek kratko zajedno. Veza koja je počela u dobroj volji sad se, nakon završetka faze “taubeka”, klima i ljulja, a kojiput i posrće. Umjesto da glumimo nešto iz mašte, sada kad uistinu započinje izazovnija veza valja prizvati sve svoje vještine i mudrost.

Kosturka koja leži pod vodom nepokretan je oblik duboka instinktivnoga života koji napamet zna stvaranje Života i stvaranje Smrti. Ako ljubavnici inzistiraju na životu usiljene vedrine, stalnih užitaka i drugih oblika umrtvljujućeg intenziteta, ako inzistiraju na seksualnom Donner und Blitz, gromovima i munjama, ili na potocima slasti bez imalo napetosti, eto ti prirode život/smrt/život kako pada niz liticu i ponovno se utapa u moru.

Zabrana svih ciklusa život/smrt/život u ljubavnoj vezi izbacuje Kosturku iz njezina psihičkoga obitavališta i utapa je. Ljubavna veza tada pod svaku cijenu navlači izraz na lice koji govori “... hajdemo nikad ne biti tužni, hajdemo se uvijek zabavljati”. Duša veze nestaje iz vida, predodređena da potone pod vodu, besmislena i beskorisna.

Kosturka uvijek pada s litice kad je jedan ili oba ljubavnika ne mogu izdržati ili razumjeti. Pada s litice kada pogrešno protumačimo primjenu ciklusa preoblikovanja: kad nešto mora umrijeti i biti nadomješteno drugime. Ako ljubavnici ne mogu podnijeti te procese život/smrt/život, ne mogu se voljeti dalje od hormonalnih aspiracija.

Bacanje prirode život/smrt/život niz liticu, ljubavnicu, a i duševnu silu u muškaraca, uvijek pretvara u kostur lišen iskrene ljubavi ili skrbi. Kako je žena čuvarica ciklusa, ciklusi život/smrt/život središte su njezine pozornosti. Budući da nema mnogo novoga života bez umanjivanja onoga što je bilo prije, ljubavnici koji ustraju na tome da sve ostane na onom vrhuncu na kojem im je iskrilo u psihi, provodit će svoje dane u vezi koja sve više okoštava. Želja za prisiljavanjem ljubavi da živi u svojem najpozitivnijem obliku upravo je ono što na kraju natjera ljubav da se sruši mrtva, i to zauvijek.

Izazov koji stoji pred ribarom sastoji se u tome da se suoči s Gospom Smrti, njezinim zagrljajem i njezinim ciklusima života i smrti. Za razliku

od drugih priča u kojima se vodeno stvorenje ulovi, ali zatim i vrati u vodu, nakon što ribaru ispuni želju u znak zahvalnosti, Gospa Smrt ne pušta, Gospa Smrt ne ispunjava ljubazno nikakve želje. Ona se pojavi, htjeli mi to ili ne, jer bez Gospe Smrti nema pravoga poznavanja života, a bez toga poznavanja nema vjernosti, nema prave ljubavi ili odanosti. Ljubav košta. Košta hrabrosti. Košta truda, kao što ćemo vidjeti.

Uvijek iznova primjećujem jednu pojavu kod ljubavnika, bez obzira na njihov spol. To ide nekako ovako: dvoje ljudi započnu ples da bi otkrili bi li se rado voljeli. Odjednom se Kosturka slučajno ulovi na udicu. Nešto u vezi počne slabiti i sklizne u entropiju. Često se umanju onaj bolni užitak seksualna uzbuđenja, ili jedno ugleda slabu, povrijeđenu stranu onoga drugoga ili ga pak ne smatra “baš u potpunosti trofejem” i to je trenutak u kojemu se naša ćelava žutozuba cura diže na površinu.

Čini se tako jezivim, a opet, to je prvi put da postoji prava prilika za pokazivanje hrabrosti i upoznavanje ljubavi. Ljubiti znači ostati prisutan. To znači izroniti iz svijeta mašte u svijet u kojemu je moguća održiva ljubav, licem u lice, kostima uz kosti, odana ljubav. Ljubiti znači ostati kad svaka stanica u tijelu viče: “Bježi!”

Kad su ljubavnici u stanju podnijeti prirodu život/smrť/život, kad su je u stanju shvatiti kao kontinuum – kao noć između dva dana -i kao upravo onu silu koja stvara ljubav za čitav život, onda su u stanju suočiti se s Kosturkom svoje veze. Onda su zajedno jači i oboje su pozvani na dublje razumijevanje dvaju svjetova u kojima žive, onoga svjetovnoga i onoga koji pripada duhu.

Tijekom mojih dvadeset godina prakse, i muškarci i žene bacali su mi se na kauč govoreći s prizvukom sretnog užasa: “Upoznao/la sam nekoga – nisam namjeravao/la, gledao/la sam svoja posla, nisam tražio/la – i bum! Upoznam toga Nekoga. I što ću sada?” Dok se bave svojom novom vezom, počinju uzmicati. Povlače se, brinu se. Osjećaju li napetost zbog ljubavi prema toj osobi? Ne. Osjećaju strah jer naziru ćelavu lubanju koja se uzdiže iz valova njihove strasti. Jao! Što će sada?

Govorim im kako je to čarobno vrijeme. To ih baš ne umiruje. Govorim im kako ćemo sad ugledati nešto krasno. Ne vjeruju baš. Kažem

im neka ustraju i to im uspijeva, ali jedva. Prije nego li se snađem, s gledišta psihoanalize, mala barka njihove ljubavne veze vesla sve brže i brže. Prevali se na obali i prije nego što uspijete reći “keks”, oni već trče koliko ih noge nose. Kao psihoanalitičar trčim uz njih pokušavajući reći koju dobru riječ, dok pogodi-tko klepeće za nama.

Kad se tek susretnu s Kosturkom, većina ljudi najradije bi otrčala brzinom vjetra i to što je dalje moguće. Trčanje je dio procesa. Trčati je ljudski, samo ne predugo i ne zauvijek.

Potjera i skrivanje

Priroda Smrti ima čudan običaj da se pojavi u ljubavnim odnosima upravo u trenutku kad mislimo da smo osvojili ljubavnika, upravo kad pomislimo da smo ulovili “veliku ribu”. U tom se trenutku pojavi priroda život/smrt/život i sve prestraši na mrtvo ime. Tada počinje daljnje iskrivljavanje činjenica o tome zašto ljubav ne može, neće, ne bi trebala “uspjeti” ni jednom ni drugom. Tada se skrivamo po zečjim rupama. Radi se o pokušaju da postanemo nevidljivi. Nevidljivi ljubavniku? Ne. Nevidljivi Kosturki. Otud sve to bježanje i skrivanje. No, kao što vidimo, nemamo se kamo sakriti.

Racionalna psiha peca nešto duboko, pa ne samo što to i ulovi nego je toliko zaprepaštena da to jedva može izdržati. Ljubavnici imaju osjećaj da ih nešto proganja. Kojiput misle da ih to ono drugo proganja. Ustvari, to je Kosturka. Isprva, kad učimo iskreno voljeti, mnoge stvari pogrešno shvatimo. Mislimo da nas proganja, a zapravo nas se ne može riješiti jer se zakvačila za našu udicu namjere da se prema nekome drugom ljudskom biću odnosimo na poseban način. Svagdje gdje se rađa ljubav, na površinu će izroniti sila život/smrt/život. Uvijek.

Dakle, eto ribara i Kosturke zapetljanih jedno o drugo. Dok Kosturka klopara za prestravljenim ribarom, počne primitivno sudjelovati u njegovu životu: ogladni i jede suhu ribu. Poslije, kad još malo oživi, gasit će žeđ ribarevom suzom.

Tu čudnu pojavu vidimo u svim ljubavnim vezama: što on brže trči, to

ona sve više ubrzava. Kad jedno od ljubavnika pokušava pobjeći od veze, paradoksalno unosi još više života. A što se stvori više života, to je ribar prestrašeniji. Što više trči, to se stvara više života. Ta je pojava jedna od glavnih tragikomedija života.

Jedna je osoba u takvoj situaciji sanjala da upoznaje ženu/ljubavnicu čije se meko tijelo otvara poput ormarića. U šupljini njezina tijela sjali su i pulsirali embriji, na policama su stajali bodeži s kojih curi krv i vreće ispunjene prvim proljetnim zelenilom. Sanjar se itekako pokolebao, jer to je bio san o prirodi život/smrt/život.

Takvi letimični pogledi u unutrašnjost Kosturke tjeraju ljubavnike-pripravnike da zgrabe svoje udice i vratolomnom brzinom pojure preko brda i dolina u pokušaju da se što više udalje od nje. Kosturka je velika i tajanstvena, ona je zapanjujuće numinozna. Psihički se prostire od obzora do obzora i od raja do pakla. Prigriliti je nije lako. Pa ipak, nije čudo da ljudi jure kako bi je prigrlili. Ono čega se bojimo može nas osnažiti, izliječiti.

Faza bježanja i skrivanja doba je tijekom kojeg ljubavnici pokušavaju racionalizirati svoj strah od ljubavnih ciklusa život/smrt/život. Kažu: “Bolje će mi biti s nekim drugim” ili “Ne želim se odreći svoje/ga (popuni crtu)_____” ili “Ne želim promijeniti svoj život” ili “Ne želim se suočiti sa svojim ranama, a ni nečijim tuđim” ili “Nisam još spreman/na” ili “Ne želim se promijeniti a da prije toga ne saznam sve detalje o tome kako ću izgledati/osjećati se poslije”.

To je vrijeme kad se misli roje, kad se očajnički bacamo u zaklon, kad srce lupa, ne zato što ljubimo i što nas ljube, nego zbog očajnoga straha. Da nas Gospa Smrt zarobi! Jao! Užas susreta sa silom životsmrt/život licem u lice! Dvostruko jao!

Neki griješe, pa misle da bježe od veze s ljubavnikom. Ne. Ne bježe od ljubavi, od pritisaka veze. Pokušavaju prestići tajanstvenu silu život/smrt/život. Psihologija to dijagnosticira kao “strah od prisnosti, strah od vezivanja”. No, to su samo simptomi. Ispod toga se skrivaju pogrešna razmišljanja i nepovjerenje. Oni koji bježe uvijek se boje istinskoga života u skladu s ciklusima divlje prirode.

Dakle, Mrtvačka žena sad juri muškarca preko vode, preko granice nesvjesnoga do svjesnoga tla uma. Svjesna psiha postaje svjesna toga što je ulovila i očajnički to pokušava prestići. To u životu stalno činimo. Pojavi se nešto zastrašujuće. Ne obraćamo pozornost i dalje izvlačimo udicu, mislimo da se radi o blagu. Radi se o pravoj škrinji s blagom, samo ne onakvoj kakvu zamišljam. Na žalost učili su nas da se takvoga blaga bojimo. I stoga pokušavamo pobjeći ili baciti ga natrag, uljepšati ga i učiniti nečime što nije. No, to nam neće uspjeti. Na kraju ćemo svi morati poljubiti vješticu.

Isti je proces i u ljubavi. Želimo jedino ljepotu, ali završimo tako da se moramo suočiti sa “zloćkom”. Odgurujemo Kosturku, no ona ide dalje. Bježimo. Ona slijedi. Ona je velika učiteljica za koju smo rekli da je želimo. “Ne, ne tu učiteljicu!”, vrištimo. Želimo neku drugu. Baš mi je žao. To je učiteljica koju svi dobivaju.

Postoji izreka da kad je učenik spreman, učitelj se pojavi. To znači da se učitelj pojavi kad je duša spremna, a ne ego. Učitelj dođe kad ga duša pozove – hvala nebesima, jer ego nikada nije potpuno spreman. Kad bismo ovisili isključivo o spremnosti ega da nam privuče učitelja, ostali bismo bez učitelja čitav život. Blagoslovljeni smo, jer duša i dalje prenosi tu želju, bez obzira na stalno promjenjiva mišljenja našeg ega.

Kad se stvari u ljubavnoj vezi zamrse i postanu zastrašujuće, ljudi se boje da se približava kraj, ali to nije tako. Budući da je to arhetipska stvar i budući da Kosturka obavlja posao Sudbine, od junaka se očekuje da pojuri preko obzora, od Mrtvačke žene se očekuje da ga slijedi u stopu, od ljubavnika-pripravnika očekuje se da odjuri u svoju kolibicu i da dahće, hroplje i nada se da je na sigurnom. A od Kosturke se očekuje da ga slijedi ravno u to sklonište. Od njega se očekuje da je razmrsi i tako dalje.

Modernim ljubavnicima “potreba za prostorom” isto je što i ribaru njegova kućica od snijega, tamo gdje misli da je na sigurnom. Kojiput se taj strah od prirode smrti iskrivljuje u “izvlačenje”, pokušaj zadržavanja samo ugodnih strana veze a da se ne moramo baviti Kosturkom. To nikako neće uspjeti.

Kod onog ljubavnika koji ne priča o “potrebi za prostorom” to izaziva

veliku napetost, jer je voljan upoznati Kosturku. Pripremio se, utaborio, svoj strah pokušava držati uravnoteženim. A sada, baš kad se spremio razmrsiti tu tajnu, baš kad je spreman zabubnjati po srcu i ispjevati zajednički život, drugo viče: “Ne još, ne još” ili “Ne, nikada”.

Postoji golema razlika između potrebe za samoćom i obnavljanjem i želje za “prostorom” kako bi se izbjegao neizbježan odnos s Kosturkom. No, odnos, u smislu razmjene s prirodom život/smrt/život i njezina prihvaćanja, upravo predstavlja sljedeći korak za jačanje vlastite sposobnosti za ljubav. Oni koji uđu u vezu s njom usvojit će trajnu vještinu ljubavi. Oni koji to ne učine, neće. Nema načina da se to zaobiđe.^{lxii}

Sve one o “nespremnosti” i “potrebi za vremenom” shvatljive su, ali samo nakratko. Istina je da nikada nismo “potpuno spremni”, da nikada nije baš “pravo vrijeme”. Kao i kod silaska u nesvjesno, postoji doba kad se jednostavno nadamo najboljem, kad začepimo nos i skočimo u ponor. Kad to ne bi bilo tako, ne bismo imali nikakvu potrebu da stvorimo riječi junakinja, junak ili srčanost.

Posao upoznavanja s prirodom život/smrt/život mora se obaviti. Ako je odbijemo, Kosturka potone u vodu, ali uvijek će iznova izroniti i uvijek će iznova krenuti u potjeru. To je njezin posao. Naš je posao da naučimo. Ako želimo voljeti, nema nam druge. Rad na tome da je prigrlimo jest zadatak. Bez zadatka koji pred nas postavlja izazove nema transformacije. Bez zadatka nema pravog osjećaja zadovoljstva. Za ljubav prema užitku nije potrebno mnogo. Za stvarnu ljubav potreban je junak koji zna izaći na kraj s vlastitim strahom.

Priznajem, mnogi, mnogi ljudi dolaze do te faze bijega i skrivanja. Neki na žalost do nje dolaze uvijek iznova. Ulaz u zečju rupu izgreban je od sve te jurnjave. No, oni kojima je stalo do ljubavi oponašaju ribara. Teže tomu da zapale vatru i da se suoče s prirodom život/smrt/život. Promišljaju svoj strah i reagiraju, paradoksalno, s uvjerenjem i divljenjem.

Razmrsiti kostur

Priča o kosturki jedna je od mnogih univerzalnih priča o “iskušavanju prosca”. Pri iskušavanju prosca, ljubavnici moraju dokazati svoje prave namjere i snagu, što obično znači da moraju pokazati kako imaju *cojónes*⁸ ili ovarios, suočiti se s moćnom i zastrašujućom numinoznošću neke vrste... Premda je tu nazivamo prirodom život/smrt/život, drugi bi je mogli zvati aspektom Sebstva, duhom ljubavi, a neki bi mogli reći da je to Bog ili Gracia, duh energije, itd.

Ribar svoje prave namjere, svoju moć, sve jaču vezu s Kosturkom pokazuje tako što je razmrsi. Gleda je iskrivljenu na sve strane i u njoj ugleda naznaku nečega, ne zna čega. Bježao je od nje, daščući i jecajući. Sad razmišlja o tome da je dodirne. Ona mu nekako dira srce samim postojanjem. Kad shvatimo usamljenost prirode život/smrt/život, koju, ne njezinom pogreškom, stalno odbacuju... onda možda i nas mogu dirnuti njezine muke.

Ako je to što činimo ljubav, onda smo voljni razmrsiti kosti prirode Smrti premda smo napeti i ustrašeni. Voljni smo vidjeti kako se sve to slaže jedno s drugim. Voljni smo dodirnuti ono nelijepo^{lxiii} u drugome i u sebi samima. Iza tog izazova skriva se lukav ispit iz Sebstva. Još se jasnije javlja u pričama gdje se lijepo pojavljuje kao ružno kako bi ispitalo nečiji značaj.

U priči “Dijamanti, rubini i biseri” dobra, ali zlostavljana pokćerka izvuče iz bunara vode za bogatu neznanku, pa joj za nagradu dok govori iz usta padaju dijamanti, rubini i biseri. Maćeha naredi svojim lijenim kćerima da stanu pokraj istoga bunara i čekaju bogatu neznanku. No, ovaj put pride druga neznanka, u ritama. Kada zamoli za kutljaču vode, zle kćeri gordo odbiju. Neznanka ih nagradi tako što im nakon toga zauvijek iz usta ispadaju zmije, žabe i gušteri.

Prema pravdi iz bajki, kao i u dubokoj psihi, dobrota prema onome što se doima nižega ranga nagrađuje se dobrim, a onoga koji odbije učiniti dobro djelo nekome tko nije lijep napada se i kažnjava. Isto se zbiva i u velikim osjećajnim stanjima kao što je ljubav. Kad smo dovoljno veliki da

⁸ Cojónes – španj. muda. (op. prev.)

dotaknemo nelijepo, dobivamo nagradu. Ako prezremo ne-lijepo, odsječeni smo od života i izbačeni.

Nekima je lakše misliti uzvišene, ljepše misli i dodirivati one stvari koje nas pozitivno transcendiraju, nego dotaknuti ili pružiti pomoć i potporu onome što nije tako pozitivno. Štoviše, kao što priča prikazuje, lako je ne-lijepome okrenuti leđa s osjećajem pogrešnoga zadovoljstva. To je ljubavni problem ophođenja s Kosturkom.

Što je to ne-lijepo? Naša vlastita tajna glad za time da budemo voljeni, to je ne-lijepo. Naše zanemarivanje i zloupotrebljavanje ljubavi, to je ne-lijepo. Naša izdaja odanosti i privrženosti je neljupka, naš osjećaj duševne odvojenosti je neugledan, naše psihološke izrasline, nedostaci, nerazumijevanja i infantilne maštarije su ne- lijepe.

Razmrsiti Kosturku znači shvatiti tu konceptualnu pogrešku i ispraviti je. Razmrsiti Kosturku znači shvatiti da ljubav nije sazdana samo od svjetlucanja svijeca i raskoši. Razmrsiti Kosturku znači naći hrabrost, a ne strah u mraku regeneracije. To znači melem za stare rane. To znači promijeniti svoj način gledanja i biti u stanju odražavati zdravlje a ne manjak duše.

Kako bismo voljeli, dodirujemo temeljnu i ne-tako- ljupku koštanu ženu, raspetljivamo svoj smisao za prirodu život/smrt/život, dovodimo je ponovno u red, puštamo je da ponovno živi. Nije dovoljno onu nesvjesnu izvući na površinu, nije čak ni dovoljno dovući je kući. Kad je se predugo bojimo ili je predugo preziremo, zaustavljamo napredovanje ljubavi.

Kad razmrsimo Kosturku, počinjemo razbijati čaroliju – to jest, strah da će nas proždrijeti, zauvijek usmrtiti. Arhetipski gledano, kad nešto razmrsimo to je isto kao i silaziti, slijediti labirint, sići u podzemlje ili u mjesto gdje se stvari otkrivaju na potpuno nov način, biti u stanju slijediti zamršen proces. U bajkama otpuštanje pojasa, razvezivanje čvora, odvezivanje i raspetljavanje znači početak razumijevanja nečega, shvaćanja primjene i koristi toga, znači pretvoriti se u maga, znalacku dušu.

Kada ribar razmrsi Kosturku, počinje “iz prve ruke” usvajati znanje o izrazima Života i Smrti. Kostur je sjajna slika prirode život/smrt/život.

Kao psihička slika, kostur se sastoji od stotina malih i velikih čudnovato oblikovanih štapova i kvrga u trajnom skladnom međusobnom odnosu. Kad se jedna kost okrene, okreću se i druge, pa makar nezamjetno. Ciklusi život/smrt/život upravo nalikuju tome. Kad se Život pomakne, kosti Smrti pomiču se u skladu s time. Kad se Smrt pokrene, kosti Života također se okreću.

Osim toga, kada kakva sićušna kost nije na mjestu, kad je okrhnut, rascijepljena ili iščašena, ona narušava integritet cjeline. Isto se događa i kad je potisnuta priroda život/smrt/život u nama ili u vezi. Život nam tada šepa, hvata korak, hrama, šteti pokrete. Kada su te strukture i ciklusi ozlijeđeni, uvijek se prekida libido. Ljubav tada nije moguća. Ležimo pod vodom, tek hrpa kostiju nošena naprijed-natrag.

Razmrsiti prirodu život/smrt/život znači naučiti njezino slabljenje, njezine običaje i pokrete. To znači naučiti cikluse života i smrti, upamtiti ih i tako shvatiti na koji način se slažu, kako zajedno predstavljaju jedinstven organizam, baš kao što je i kostur jedinstven organizam.

Strah je slaba isprika za neobavljanje posla. Svi se bojimo. To nije ništa novo. Ako ste živi, bojite se. Kod Inuita, Gavran je varalica. U svojoj nerazvijenoj strani, on se ravna prema svojim apetitima. Voli isključivo užitak, pokušava izbjeći svaku nesigurnost i strahove koje nesigurnost donosi sa sobom. Dobrano je oprezan, a i dobroano pohlepan, i jedno i drugo. Boji se svega što ne djeluje kao da donosi trenutno ispunjenje. A kad donosi, on skače.

On voli sjajnu školjku periske, srebrne perlice, beskrajne zalihe, ogovaranja i topla spavanja nad dimnjakom. Gavranski ego budući je ljubavnik koji želi "sigurnu stvar". Gavranski se ego boji da će strast nestati. Boji se i pokušava izbjeći kraj obroka, kraj vatre, kraj dana i kraj užitka. Postaje prepreden i to na svoju štetu, jer kad zaboravi svoju dušu, gubi i svoju moć.

Gavranski se ego boji da ako pripustimo prirodu život/smrt/život, nikad više nećemo biti sretni. A jesmo li čitavo vrijeme bili baš tako savršeno sretni, ha? Nismo. Ali gavranski ego vrlo je jednostavan, poput nesocijalizirana djeteta i ne baš osobito bezbrižna djeteta. Više je sličan

djetetu koje čitavo vrijeme gleda čija kriška je veća, čiji krevet je mekši, čiji ljubavnik najljepši.

Tri stvari dijele život iz duše od života iz ega. To su: sposobnost da osjetimo i naučimo nove običaje, ustrajnost koja nam omogućuje da jašemo kvrgavom stazom, strpljivost da s vremenom naučimo duboku ljubav. Gavranski ego, međutim, ima sklonost i nagnuće da izbjegava učenje. Strpljenje nije najjača strana ega. Izdržljivost u vezama nije Gavranova jača strana. Dakle, ne volimo drugu osobu iz našega vječno promjenjiva ega, nego iz divlje duše.

Da bismo razmršili kosti, naučili značenje Gospe Smrti, stekli upornost da ostanemo uz nju, potrebna nam je “divlja strpljivost”, kako to naziva pjesnikinja Adrienne Rich.^{lxiii} Pogrešno bi bilo misliti da je za to potreban mišićav junak. Nije. Potrebno je srce koje je spremno umrijeti i roditi se i umrijeti i roditi se uvijek iznova.

Raspetljavanje Kosturke otkriva da je drevna i starija od vremena koje poznajemo. Ona je ta koja mjeri energiju spram udaljenosti, koja važe vrijeme spram libidu, koja odmjerava duh spram preživljavanju. Ona meditira o tome, proučava, razmatra, a zatim prožima iskrama ili naglim plamenom požara ili pak smiruje, zatrpava ili u potpunosti gasi. Ona zna što je potrebno. Ona zna kad je vrijeme.

Raspetljavajući je usvajamo sposobnost da osjetimo što slijedi, da bolje razumijemo kako se međusobno odnose svi aspekti psihe prirode, kako možemo sudjelovati. Razmršiti je znači usvojiti jasno znanje o sebi i drugima. To znači osnažiti našu sposobnost da miroljubivo slijedimo faze, projekte, doba inkubacije, rađanje i transformacije, uz onoliko dostojanstva koliko možemo sakupiti.

Dakle, u tom smislu, ljubavnik koji je nekada bio prilično nevješt u ljubavi postaje mnogo bolji u tome zato što je promatrao Kosturku i zato što joj je posložio kosti. Kako počnemo određivati obrasce život/smrt/život, tako možemo predviđati i cikluse veze u smislu povećanja koje slijedi manjak i bijede koja slijedi obilje.

Čovjek koji je razmršio Kosturku poznaje strpljivost, bolje zna kako čekati. Nije zapanjen ili u strahu od neimaštine. Ostvarenje ga ne koči.

Potrebe za dobivanjem, za “trenutnim posjedovanjem” pretvaraju se u profinjeniju vještinu iznalazačenja svih slojeva veze, promatranja kako ciklusi veze zajednički djeluju. Ne boji se odnosa s ljepotom žestine, ljepotom nepoznatoga, ljepotom ne-lijepoga. A učeći i radeći sa svim time, pretvara se u kvintesenciju divljega ljubavnika.

Kako muškarac nauči sve te stvari? Kako ih bilo tko nauči? Uđite u izravni dijalog s prirodom život/smrt/život slušajući unutarnji glas koji nije ego. Naučite tako što ćete prirodi život/smrt/život postaviti izravna pitanja o ljubavi i ljubljenju i zatim slušati njezine odgovore. To nas sve uči da nas ne zavede ono zanovijetalo u primozgu koje kaže: “To je bedasto... Sve to samo izmišljam”. Naučimo ignorirati taj glas i čuti ono što se čuje iza njega. Naučimo slijediti ono što čujemo – sve ono što nas približava oštroj svijesti, odanoj ljubavi i jasnom pogledu na dušu.

Bilo bi dobro kad bismo opetovano raspetljavanje prirode život/smrt/život pretvorili u meditativnu svakodnevnu praksu. Ribar stalno pjevuši onaj jedan stih kako bi olakšao raspetljavanje. To je pjesma koja pomaže svijesti, pomaže razmrsiti prirodu Kosturke. Ne znamo što on to pjeva. Možemo samo pogađati. Kada raspetljavamo tu prirodu, bilo bi dobro za nas da pjevamo nešto kao: Čemu danas moram podariti više smrti da proizvedem više života? Što bi trebalo umrijeti od onoga što poznajem, ali se ja kolebam da to i dopustim? Što u meni mora umrijeti kako bih mogao voljeti? Što je to ne-lijepo čega se bojim? Ili: Od koje koristi mi je danas moć ne-lijepoga? Što bi danas trebalo umrijeti? Što bi trebalo živjeti? Kojem životu se bojim podariti život? Ako ne sada, kada?

Ako pjevamo pjesmu svijesti sve dok ne osjetimo žar istine, bacamo plamen u tamu psihe, tako da vidimo što radimo... što uistinu radimo, ne samo što bismo rado vjerovali da radimo. To je raspetljavanje naših osjećaja i početak razumijevanja zašto se ljubav i život moraju živjeti prema onome što nam je u kostima.

Da bismo se suočili s Kosturkom, ne moramo preuzeti ulogu zlatnoga junaka, ući u oružanu borbu ili staviti život na kocku u divljini. Jednostavno moramo osjećati želju da je razmrsimo. Moć poznavanja prirode život/smrt/život čeka ljubavnike koji nastave bez bježanja, koji

prevladaju želju da budu na sigurnome.

Naši stari koji su tražili to znanje o životu i smrti, nazivali su ga Biserom velike cijene, Nenadmašnim blagom. Držati i razmrsiti konce tih tajni donosi sa sobom moćno znanje o Sudbini i Vremenu, vremenu za sve stvari, sve u svoje vrijeme, izdržati buru, kliziti po glatkome. Nema znanja koje jače očuva, hrani i jača ljubav od toga.

To je što čeka ljubavnika koji će sjediti pokraj vatre s Kosturkom, koji će razmišljati o njoj i dopustiti svojim osjećajima prema njoj da se jave. Čeka one koji dotaknu njezinu ne-ljepotu i koji nježno razmrse njezinu prirodu život/smrt/život.

San povjerenja

U toj fazi veze, ljubavnik se vraća u stanje bezazlenosti, u stanje u kojemu ga osjećajni elementi još zapanjuju, u stanje u kojemu je prepun želja, nada i snova.

Bezazlenost je drugačija od naivnosti. Postoji stara izreka: “Neznanje je kad ništa ne znaš, a privlači te dobro. Bezazlenost je kad sve znaš, a ipak te privlači dobro.”

Da vidimo dokle smo došli. Ribar-lovac izvukao je prirodu život/smrt/život na površinu. “Proganjala” ga je, ne njegovom voljom. No, uspio je suočiti se s njome, osjetio je sućut prema njezinu zamršenu stanju i dodirnuo je. Sve to dovelo ga je do punoga sudjelovanja s njom. Sve to dovelo ga je do transformacije, do ljubavi.

Premda metafora sna može označiti nesvjesno, ovdje simbolizira stvaranje i obnovu. San je simbol ponovnoga rađanja. U mitovima stvaranja, duša zaspe tijekom neke transformacije, jer u snu se ponovno stvaramo, obnavljamo.

... san

Što zamršenu brigâ prede kudjelju,

[...], kupelj mučnom trudu,

Za râne dūše melem, prirode obnavljač,

Na gozbi žiđa glavni hranitelj—

Shakespeare, Macbeth, II. Čin, 2. prizor

Kad biste najprekaljeniju, najokrutniju i najnemilosrdniju osobu na svijetu, mogli pogledati tijekom njezina sna i u trenutku buđenja, ugledali biste u njoj na tren onaj netaknut dječji duh, čistu bezazlenost. U snu se ponovno vraćamo u stanje ljupkosti. U snu se ponovno stvaramo. Od glave do pete ponovno se sastavljamo, svježi i novi u bezazlenosti.

U to stanje mudre bezazlenosti ulazimo odbacivanjem ciničnosti i samozaštite te ponovnim ulaskom u ono stanje začuđenosti koje vidimo kod većine vrlo mladih i mnogih koji su vrlo stari. To je praksa gledanja očima znalačkoga i skrbnoga duha, umjesto očima pretučena psa, proganjana stvorenja, gladna trbuha, ljutita ranjena čovjeka. Bezazlenost je stanje koje se obnavlja dok spavamo. Na žalost, mnogi ga odbacuju zajedno s pokrivačem kad ujutro ustaju. Bilo bi bolje kad bismo sa sobom ponijeli tu budnu bezazlenost i privili je k sebi da nas grije.

Premda je za početni povrat u to stanje možda potrebno skidanje dugogodišnjih slojeva blaziranih stajališta, rušenje bezosjećajno i pažljivo izgrađenih obrambenih zidina, kad se jednom vratimo, nikad ga više ne moramo tražiti i iskopavati. Povratak u budnu bezazlenost, kao ni premještanje hrpe opeka s jednoga mjesta na drugo, nije toliki napor kao što je dovoljno dugo stajati na jednom mjestu da bi vas duh pronašao. Kaže se da sve što tražite traži vas, pa da će vas, ako mirno ležite, mirno sjedite, ono i pronaći. Čeka vas već dugo. Kad jednom dođe, nemojte se odmaknuti. Odmorite se. Vidite što će se dalje dogoditi.

Tako valja pristupati prirodi Smrti, ne lukavo, nego s povjerenjem u duh. Riječ bezazlen često se rabi za osobu koja ne posjeduje znanje ili za budalu. No, korijen riječi znači biti bez zla. Španjolska riječ *inocente* znači osobu koja pokušava ne povrijediti drugu, ali i osobu koja je u stanju izliječiti svaku ranu ili ozljedu.

La Inocenta ime je koje se često daje curanderi, vidarici. Biti bezazlen znači imati sposobnost da jasno uvidimo o čemu se radi, pa to i ispraviti. Snažni su to pojmovi koji stoje iza bezazlenosti. Bezazlenost se ne smatra

samo pristupom u kojem izbjegavamo nanositi zlo drugima ili sebi, nego i sposobnošću da ispravimo i vratimo ne samo sebe, već i druge. Pomislite samo. Kojeg li blagoslova za cikluse ljubavi!

Putem te metafore bezazlena sna, ribar pokazuje dovoljno povjerenja u prirodu život/smrt/život da se u njezinoj prisutnosti odmori i osnaži. Ulazi u tranziciju koja će ga odvesti u dublje razumijevanje, više stanje zrelosti. Kad ljubavnici ulaze u tu fazu, predaju se silama u sebi, onima koje posjeduju povjerenje, vjeru i duboku snagu bezazlenosti. U tom duhovnom snu, ljubavnik vjeruje da će se u njemu obavljati rad duše, da će sve biti onako kako treba. Ljubavnik spava snom mudrih, a ne snom opreznih.

Postoji opreznost koja je stvarna, kad je opasnost u blizini, a postoji i nepozvana opreznost koja proizlazi iz ranijih ozljeda. Ova posljednja uzrokom je osjetljivosti i nezanimanja ljudi čak i kad misle kako bi rado pokazali toplinu i skrbnost. Osobe koje se boje toga da ih se “vuče za nos” ili “ulovi u zamku” ili one koje bučno uvijek iznova traže “slobodu”, to su one osobe kojima će zlato iscuriti ravno kroz prste.

Često sam čula muškarce kako kažu da imaju “dobru žensku” koja je zaljubljena u njih i oni u nju, ali da se jednostavno ne mogu dovoljno “opustiti” da bi otkrili što uistinu osjećaju za nju. Za takvu osobu prijelomna je točka kada dopusti samoj sebi da voli “unatoč”... unatoč grčenju, unatoč nervozi, unatoč prijašnjim ozljedama, unatoč strahovima od nepoznatoga.

Kojiput nema riječi koje bi nas mogle ohrabriti. Kojiput jednostavno moramo skočiti. Mora postojati neki trenutak u čovjekovu životu, neko doba kad će imati povjerenja u smjer kojim ga ljubav vodi, kad će se više bojati nemogućnosti da se makne iz suha napukla riječnoga korita psihe, nego lutanja po bujnom, ali neistraženom teritoriju. Kad previše kontroliramo život, imamo sve manje života koji možemo kontrolirati.

U tom stupnju bezazlenosti, ribar se vraća u stanje mlade duše, jer u snu nema ožiljaka, nema sjećanja na ono što je bilo jučer ili prije toga. U snu ne teži nikakvu položaju ili mjestu. U snu se obnavlja.

Unutar muške psihe postoji stvorenje, neranjeni muškarac koji vjeruje

u dobro, koji ne sumnja u život, koji nije samo mudar, nego se i ne boji umiranja. Neki bi to nazvali ratničkim sebstvom. No, to nije to. To je duhovno sebstvo i to mladoga duha, duha koji bez obzira na mučenje, ranjavanje i izgon nastavlja ljubiti, jer je to na svoj način samoliječenje, samozacjeljivanje.

Žene će reći da su vidjele to stvorenje kako se skriva u muškarcu izvan njegove svijesti. Sposobnost toga mladoga duha da primijeni moć liječenja na vlastitu psihu toliko je golema da zapanjuje. Povjerenje mu ne proizlazi iz toga da ga ljubavnica neće ozlijediti. Povjerenje mu proizlazi iz vjerovanja da se svaka rana koju dobije može izliječiti, vjerovanja da novi život dolazi nakon staroga. Vjerovanja da postoji dublje značenje svih stvari, da naizgled nebitni događaji nisu bez značenja, da se sve u nečijem životu – otrcano, nepravilno, uzbibano i uzvišeno – može upotrijebiti kao životna energija.

Valja reći i to da koji put, dok se muškarac oslobađa i približava Kosturki, u njegovoj ljubavnici raste strah, pa da i ona sama mora poraditi na respektljavanju, promatranju, snu koji vraća bezazlenost, učenju povjerenja u prirodu život/smrt/život. Kad oboje prođu dobranu inicijaciju, zajedno onda posjeduju moć kojom će ublažiti svaku ranu, prevladati svaku bol.

Kojiput se osoba boji zaspasti u prisutnosti neke druge osobe, boji se povratka u psihičku bezazlenost ili se pak boji da će ga druga osoba iskoristiti. Takvi ljudi projiciraju svakojake motive na onog drugog i jednostavno nemaju povjerenja u sebe. Pa ipak, nije ljubavnik taj u kojega nemaju povjerenja. Ono s čime nisu računali jest priroda život/smrt/život. Ona je ta u koju moraju steći povjerenje. Kao i kod sna, priroda život/smrt/život u svojem je najdivljem obliku jednostavna kao i ljupki izdisaj (završetak) i udisaj (početak). Jedino povjerenje koje je potrebno jest spoznaja da će nakon završetka doći drugi početak.

Da bismo to učinili, ako imamo sreće, umorimo se, pa se prepustimo struji povjerenja. Strmiji je put kad se na silu bacimo u povjerljivo stanje razuma – kad se prisilimo da uklonimo sve uvjete, sve “ako” i “samo da”. Pa ipak, obično nema smisla čekati da se osjećamo dovoljno snažni da

imamo povjerenja, jer taj trenutak neće nikada doći. Stoga, da, prihvaćamo tu mogućnost da je sve pogrešno što su nas učili o prirodi život/smrt/život i da naši instinkti imaju pravo.

Kako bi ljubav mogla cvasti, drug mora vjerovati da će sve što bude biti preobražajno. Mora se prepustiti tome stanju sna koje nas vraća u mudru bezazlenost, stanju koje, kako i valja, uvijek iznova stvara one dublje spirale doživljaja život/smrt/život.

Davanje suze

Dok ribar spava, iz kuta oka mu kane suza. Kosturka je ugleda, preplavi je osjećaj žeđi, pa ona nespretno dopuza do njega kako bi pila iz čašice njegova oka. O čemu bi on to, pitamo se, mogao sanjati, što proizvodi takvu suzu?

Suze sadržavaju stvaralačku moć. U mitovima davanje suza izaziva golemo stvaranje i srdačno sjedinjenje. U biljnome folkloru, suze se rabe kao vezivo, za osiguranje elemenata, ujedinjavanje ideja, sjedinjavanje duša. U bajkama, bacanje suza prestraši razbojnike ili izazove izlivanje rijeka. Kad se njima škropi, prizivaju se duhovi. Kad se izljevaju na tijelo, liječe rane i vraćaju vid. Kad se dodirnu, izazivaju začecje.

Kad uđemo u tako dubok odnos s prirodom život/smrt/život, isplakana suza izmiješana je suza strasti i sućuti, za sebe i za drugoga. Takvu suzu najteže je isplakati, osobito muškarcima i nekim “očvrnulim” ženama.

Ta se suza strasti i sućuti najčešće ispusti nakon slučajnoga nalaženja blaga, ustrašena bijega i raspetljavanja – jer spoj svega toga, ono je što izaziva iscrpljenost, zaustavljanje obrambenih mehanizama, suočavanje sa samima sobom, skidanje do kostiju, želju za znanjem i olakšanjem. To dvoje tjera dušu da se zagleda u ono što duša uistinu želi i da plače za gubitkom i ljubavi prema njima.

Baš kao što je Kosturka izvučena na površinu, tako se sad i ta suza, taj osjećaj u muškarcu, izvlači na površinu. Ona je uputa za ljubav prema sebi i drugome. Sad kad je oslobođen svih bodlji, udica i oštrica dnevnoga svijeta, muškarac privlači Kosturku da legne pokraj njega, pije i hrani se

njegovim najdubljim osjećajima. U tome novom obliku posjeduje sposobnost da nahrani žedno drugo.

Njegovo plakanje prizvalo je prikazu – ideje i moći iz dubine psihičkoga svijeta ujedinjuju se u toplini te suze. Povijest simbola vode kao stvarateljice, kao puta, duga je i raznovrsna. Proljeće dolazi s kišom suza. Ulaz u donji svijet nalazi se u vodopadu suza. Kad je čuje netko sa srcem, suza se shvaća kao poziv da se približimo. Pa tako plače i ribar, a ona se uistinu približi. Da nema njegove suze, ona bi ostala samo hrpa kostiju. Da nema njegove suze, on se nikada ne bi probudio za ljubav.

Suza spavača dolazi kad budući ljubavnik dopusti sam sebi da osjeća i poveže vlastite rane, kada dopusti sam sebi da sagleda samorazaranje koje je izazvao gubitkom povjerenja u dobrotu sebstva, kad osjeća odcijepljenost od okrepljujućega i oživljavajućega ciklusa prirode život/smrt/život. U tom trenutku zaplače jer osjeća svoju usamljenost, svoju akutnu nostalgiju za tim psihičkim mjestom, za tim divljem znanjem.

To je muškarac koji zacjeljuje, koji se razvija u svojem shvaćanju. Hvata se ukoštac sa spravljanjem vlastitih lijekova, hvata se ukoštac sa zadatkom hranjenja “izbrisana drugoga”. Počinje stvarati svojini suzama.

Nije dovoljno voljeti drugoga, nije dovoljno “ne biti zapreka” u životu drugoga. Nije dovoljno biti “podrška” i “na raspolaganju” i sve ono ostalo. Svrha je poznavati običaje života i smrti, u vlastitome životu i svagdje oko nas. A jedini način da muškarac postane znalac jest da pohađa školu u kostima Kosturke. Ona čeka znak dubob osjećaja, onu jednu suzu koja kaže: “Priznajem ranu.”

To priznanje hrani prirodu život/smrt/život, izaziva povezivanje i duboko znanje u muškarcu. Svi smo učinili tu pogrešku da smo mislili kako netko drugi može biti naš vidar, naše uzbuđenje, naše ispunjenje. Potrebno je mnogo vremena da uvidimo kako to nije tako, uglavnom zato što smo ranu izbacili na površinu, umjesto da smo se za nju pobrinuli iznutra.

Vjerojatno ne postoji ništa što žena toliko želi od muškarca kao to da napusti svoje projekcije i suoči se s vlastitom ranom. Kad se muškarac

suoči sa svojom ranom, suza dođe prirodno, pa se razjasne i pojačaju i njegove odanosti prema unutra i prema van. On postaje vlastitim vidarom, više ne čezne za dubljim sebstvom. Više ne traži od žene da bude njegov analgetik.

Postoji priča koja to dobro opisuje. U grčkome mitu postoji muškarac imenom Filoktet. Kažu da je naslijedio čarobni luk i strijele od Herakla. Filoktet je u borbi ranjen u nogu. Međutim, rana mu nikako nije htjela zacijeliti, nego je umjesto toga počela širiti nepodnošljiv smrad. Zbog toga, a i zbog njegovih stravičnih krikova, suborci su ga ostavili na otoku Lemnu da umre.

Filoktet je jedva izbjegao umiranju od gladi tako što se koristio Heraklovim lukom za gađanje manjih životinja. No, rana mu je gnjilila, a smrad se još više širio, tako da su mornari morali zaobilaziti otok u širokom luku. Pa ipak, skupina muškaraca urotila se da će izdržati smrad Filoktetove rane kako bi ukrali čarobni luk i strijele.

Muškarci su izvlačili ždrijeb i zadatak je pripao najmlađemu. Stariji muškarci poticali su ga da bude brz i putuje pod okriljem noći. I tako mladić zaplovi. Međutim, nošen vjetrom, prevladavši smrad mora, pristigne drugi vonj, tako strašan da je muškarac morao zamotati lice tkaninom umočenom u morsku vodu kako bi mogao slobodno disati. No, ništa ga nije moglo zaštititi od Filoktetovih stravičnih krikova.

Mjesec je bio zastrt oblakom. Dobro, pomisli mladić dok je vezivao čamac i šuljao se prema Filoktetu koji je bio na mukama. Kako je posegnuo za dragocjenim lukom i strijelama, luna odjednom baci svjetlo na ispaćeno lice umirućega starca. Mladića nešto – nije znao što – odjednom gane do suza. Preplavi ga sućut i postojana samilost.

Umjesto da ukrade starčev luk i strijele, mladić je očistio Filoktetovu ranu, previo je i ostao uz njega, hranio ga, čistio, održavao vatru i njegovao starca sve dok ga nije uspio prenijeti do Troje, gdje ga je izliječio polubog Eskulap⁹, liječnik.

⁹ Autorica se tu koristi imenom izvedenim iz latinskog imena *Aesculapius*, dok je primjerenije grčko ime *Asklepios*, *Asklepije*. (op. prev.)

Suza sućuti isplakana je kao reakcija na otkrivanje smradne rane. Smradna rana kod svake osobe ima drugačiju konfiguraciju i izvor. Nekima ona predstavlja čitav život mukotrpana puzanja uz planinu kako bismo prekasno otkrili da smo se penjali po krivoj planini. Nekima je to neki neriješen i neliječen problem zlostavljanja u djetinjstvu.

Drugima je to kakav bolan gubitak u životu ili ljubavi. Jedan je mladić pretrpio gubitak prve ljubavi, a nije imao ničiju podršku, ni spoznaju kako se izliječiti. Godinama je lutao slomljen, tvrdeći da nije povrijeđen. Drugi je bio novi igrač u profesionalnoj momčadi. Slučajno je ozlijedio nogu, što se nije dalo izliječiti, pa je njegov životni san nestao preko noći. Smradna rana kod njega nije bila samo ta tragedija, ta ozljeda, nego i činjenica da je dvadeset godina viđao ranu samo gorčinom, zloupotrebom opojnih tvari, pijanstvom. Kad muškarci imaju takve rane, možete po mirisu osjetiti da su blizu. Takvu ranu ne može izliječiti nijedna žena, nikakva ljubav ili pažnja, samo sućut prema vlastitome ranjenom stanju.

Kad muškarac ispusti tu suzu, znači da je naišao na svoju bol, i on to zna kad je dodirne. Uviđa kakvim je samozaštitničkim životom živio zbog te rane. Uviđa koliko je zbog nje propustio od života. Uviđa koliko sputava svoju ljubav prema životu, prema sebi, prema drugome.

U bajkama suze mijenjaju ljude, podsjećaju ih na ono što je važno i spašavaju njihove duše. Samo tvrdo srce sprječava plakanje i sjedinjenje. Postoji izreka, zapravo molitva, među sufijama koja traži od Boga da mu slomi srce: “Skrši moje srce kako bi se mogao stvoriti novi prostor za Bezgraničnu ljubav.”

Unutarnji osjećaj nježnosti koji nagne ribara da razmrsi Kosturku omogućuje mu da osjeti i druge zaboravljene čežnje, da ponovno uspostavi sućut prema samome sebi. Budući da je u stanju bezazlenosti, tj. misli da je sve moguće, nije ga strah izreći žudnje svoje duše. Nije ga strah željeti, jer vjeruje da će njegovim potrebama biti udovoljeno. Veliko mu je olakšanje što vjeruje da će mu duša biti ispunjena. Kad ribar isplače svoje prave osjećaje, potiče se ponovno sjedinjenje s prirodom život/smrt/život.

Ribareve suze privlače Kosturku, izazivaju kod nje žeđ, žudnju za

daljnjom razmjenom s njime. Kao i u bajkama, suze nam dovikuju, ispravljaju stvari, daju nam onaj dio ili komad koji manjka. U afričkoj priči “Zlatni slap” čarobnjak skriva odbjegli ropkinju tako što isplače toliko suza da se stvori vodopad pod kojim se ona sakrije. U afričkoj priči “Koššana zvečka” duše mrtvih vidara prizivaju se kapanjem dječjih suza na tlo. Uvijek se iznova prisjetimo moći toga snažnog osjećaja. Suze mogu risati, pa se unutar svake suze nalaze snažne slike koje nas vode. Suze ne predstavljaju samo osjećaje, nego i leće kroz koje drugačije vidimo.

U priči ribar dopušta da mu srce pukne – ne prepukne već da se raspukne. Nije to teta, majčino mlijeko, ljubav koju želi, ne želi ni ljubav prema novcu, prema moći, slavi ili seksualnosti. Radi se o ljubavi koja raste u njemu, ljubavi koju je uvijek nosio u sebi, ali je nikad prije nije priznavao.

Muškarčeva duša smješta se dublje i jasnije kad shvati tu vezu. Pojavljuje se suza. Ona pije. Sad će se u njemu razviti i ponovno roditi nešto drugo, nešto što joj može pružiti: golemo, neizmjereno srce.

Kasnije faze ljubavi

Srce kao bubanj i glasan pjev

Kaže se da koža i tijelo bubnja određuje koga i što će se prizvati u postojanje. Za neke bubnjeve se vjeruje da se radi o bubnjevima putovanja koji bubnjara i slušatelje (ili “putnike”, kako ih se naziva u pripovjedačkoj tradiciji) prenose na razna i ina mjesta. Drugi bubnjevi moćni su na drugačije načine.

Bubnjevi izrađeni od ljudske kosti prizivaju mrtve. Bubnjevi izrađeni od kože određenih životinja dobri su za prizivanje životinjskih duhova. Bubnjevi koji su osobito lijepi prizivaju Ljepotu. Bubnjevi s pričvršćenim zvoncima prizivaju djetinje duhove i vremenske prilike. Bubnjevi mukla

zvuka prizivaju duhove koji čuju mukle tonove. Bubnjevi visoka zvuka prizivaju duhove koji čuju visoke tonove i tako dalje. Bubanj izrađen od srca prizvat će duhove koji su vezani uz ljudsko srce. Srce simbolizira bit. Srce je jedan od rijetkih suštinskih organa koje ljudi (i životinje) moraju imati kako bi živjeli. Odstranite jedan bubreg, čovjek živi. Osim toga, odstranite obje noge, žučnu vrećicu, jedno pluće, ruku, slezenu, čovjek živi – možda ne dobro, ali život postoji. Oduzmite određene moždane funkcije i čovjek još živi. Uzmite srce, osoba istoga trena umre.

Srce je psihičko i fiziološko središte. U hinduističkim Tantrama, koje su božje upute ljudima, srce je anahata čakra, živčano središte koje obuhvaća osjećaj za drugog čovjeka, osjećaj za sebe, osjećaj za zemlju i osjećaj za Boga. Srce nam omogućuje da volimo kao što dijete voli: do kraja, bez zadržke i bez ovojnice sarkazma, omalovažavanja ili samozaštite. Kad se Kosturka koristi ribarevim srcem, ona se koristi središnjim pokretačem čitave psihe, jedinom stvari koja je uistinu važna, jedinom stvari koja je u stanju stvoriti čist i bezazlen osjećaj. Kažu da je mozak taj koji misli i stvara. Ova priča govori drugačije, kaže da je srce ono koje misli i saziva molekule, atome, osjećaje, čežnje i sve što je već potrebno da se stvori tvar koja omogućuje stvaranje Kosturke.

Priča sadržava sljedeće obećanje: dopustite da Kosturka postane opipljivija u vašem životu, pa će vam ona zauzvrat povećati život. Kad je oslobodite iz njezina zamršena i neshvaćena stanja i afirmirate kao učiteljicu i ljubavnicu, ona vam postaje saveznicom i družicom.

Davanje vlastita srca za novo stvaranje, nov život, za sile život/smrt/život, silazak je u područje osjećaja. Možda nam je to teško, osobito ako su nas povrijedili razočaranje ili tuga. No, mišljeno je da se srce dobro izbubnja, da se Kosturki podari cjelovit život, da se približimo onoj osobi koja je uvijek bila blizu nas.

Kad muškarac daje čitavo srce, on postaje zapanjujuća sila – postaje nadahnjivačica, uloga koja je u prošlosti pripadala samo ženama. Kad Kosturka spava s njim, on postaje plodan, prožimaju ga ženske moći u muževnom okružju. Nosi sjemenke novoga života i nužnih smrti. Nadahnjuje nova djela u sebi, ali i u onima u svojoj blizini.

Vidjela sam to kod drugih i doživjela u sebi tijekom godina. Snažan je to događaj kad stvorite nešto vrijedno s pomoću vjere vašega ljubavnika u vas, kroz njegove iskrene osjećaje prema vašemu radu, vašemu projektu, vašemu subjektu. To je zapanjujuća pojava. A nije čak ni ograničena na ljubavnika: može se dogoditi s pomoću bilo koga tko vam tako duboko nudi svoje srce.

Dakle, muškarčeva veza s prirodom život/smrt/život napokon će mu ponuditi desetke ideja, životnih priča, situacija, notnih zapisa, boja i slika bez premca – jer prirodi život/smrt/život, arhetipu Divlje žene, na raspolaganju stoji sve što postoji i što će ikada postojati. Kad stvara, ispunjava tijelo mesom s pomoću pjesme, a to čovjek, čijim se srcem koristi, osjeća i sam biva ispunjen stvaranjem koje se prelijeva i izlijeva iz njega.

Priča također opisuje dvostruku moć koja proizlazi iz psihe putem simbola bubnjanja i pjevanja. U mitovima, pjesme viđaju rane i njima se priziva divljač. Ljude se priziva pjevanjem njihova imena. Olakšava se bol, čarobni dah obnavlja tijelo. Pjesmom se prizivaju ili uskrisuju mrtvi.

Kaže se da je sve stvaranje popraćeno zvukom ili riječju izrečenom naglas, zvukom ili riječju prošaptanom ili dahnutom. Izgovaratelj takvih “zvučnih riječi” možda jest a možda i nije znao ili razumio njihovo značenje. Smatra se da pjevanje proizlazi iz nekoga tajanstvenog izvora, izvora koji mudrošću prožima čitavo stvaranje, sve životinje, ljude, drveće, biljke, sve koji ga čuju. Pripovjedači kažu da sve što ima “soka” ima i pjesmu.

Slavopojke stvaranja donose psihičku promjenu. Njihova je tradicija golema: pjesme koje stvaraju ljubav postoje na Islandu i u indijanskim narodima Wichita i Micmac. U Irskoj se čarobnom pjesmom priziva čarobna moć. U jednoj islandskoj priči, netko padne na ledenim stijenama i ostane bez jednog od udova, ali se obnavlja pjevanjem pjesme.

U gotovo svim kulturama bogovi prilikom stvaranja ljudima udjeljuju pjesme, pa im kažu da će upotrebom tih pjesama u svakome trenutku prizvati bogove natrag, da će im pjesma donijeti one stvari koje trebaju, te preoblikovati ili izbaciti one stvari koje ne žele. U tom smislu, davanje

pjesme milosrdan je čin koji ljudima omogućuje prizivanje bogova i velikih sila u ljudske krugove. Pjesma je posebna vrsta jezika koja u tome uspijeva onako kako izgovoreni glas ne može.

Pjesma, kao i bubanj, stvara neobičnu svijest, stanje transa, stanje molitve. Svi ljudi i mnoge životinje podložne su promjenama svijesti putem zvuka. Određeni zvukovi, kao kapanje slavine ili automobilska truba, mogu izazvati napetost, čak ljutnju. Drugi zvukovi, kao rika oceana ili vjetar u krošnjama, ispunjavaju nas dobrim osjećajem. Zvuk udaraca – kao koračanje – izaziva negativnu napetost kod zmija. No, nježno pjevanje zmiju navodi na ples.

Riječ *pneuma* (dah) dijeli podrijetlo s riječju *psyche* – obje se smatraju riječima za dušu. Pa kad neki mit ili priča sadržava pjesmu, znamo da se prizivaju bogovi kako bi svoju mudrost i moć udahnuili onome što je na stvari. Tada znamo da u duhovnome svijetu djeluju sile koje su zaposlene izrađivanjem duše.

Dakle, pjevanje pjesme i korištenje srca kao bubnja mistični su činovi buđenja slojeva psihe koji se mnogo ne upotrebljavaju i ne vide. Protok daha ili pneume nad nama pretresa određene otvore, budi određene sposobnosti koje inače nisu dostupne. Ne možemo za svaku osobu reći što je to što će se prizvati pjesmom i bubnjanjem, jer to otvara vrlo čudne i neobične otvore u ljudima koji u tome sudjeluju. Pa ipak, možemo biti sigurni da će, što god se stvorilo, biti numinozno i zadivljujuće.

Ples tijela i duše

Kroz svoja tijela, žene žive u velikoj blizini prirode život/smrt/život, Kad žene imaju zdrav instinktivni um, onda se njihove ideje i impulsi za ljubav, staranje, vjerovanje i žudnju rađaju, provode neko vrijeme, blijede i umiru, pa se ponovno rađaju. Moglo bi se reći da žene svjesno ili nesvjesno prakticiraju to znanje u svakome mjesečnom ciklusu svoga života. Nekima se taj mjesec koji određuje cikluse nalazi na nebu. Drugima je to Kosturka koja živi u njihovoj vlastitoj psihi.

Žena prema vlastitu mesu i krvi te stalnim ciklusima punjenja i

pražnjenja crvene vaze svojega trbuha fizički, emotivno i duhovno razumije da zeniti blijede i nestaju te da se ono što preostane ponovno rađa na neočekivane načine i nadahnutim sredstvima, samo zato da ponovno padne u ništavilo, pa da se ponovno začne u punome sjaju. Kao što vidite, ciklusi Kosturke prolaze kroz, pod i u čitavu ženu. Drugačije ne ide.

Kojiput se muškarci, koji još bježe od prirode život/smrt/život, boje takvih žena, jer osjećaju da su prirodne saveznice Kosturke. No, to nije uvijek bilo tako. Simbol Kosturke podsjeća na vrijeme kad se mnogo toga znalo o smrti kao o duhovnom preobrazitelju; kad je Gospa Smrt bila jednako dobrodošla kao i blizak rođak, kao sestra, brat, otac, majka ili ljubavnik. U ženskom izrazu, Mrtvačka žena, Mrtvačka majka ili Mrtvačka djeva uvijek su predstavljale donositeljicu sudbine, činiteljicu, žetvenu djevu, majku, šetačicu po rijekama, ponovnu stvarateljicu, sve to u ciklusu.

Kojiput onaj koji bježi od prirode život/smrt/život uporno o ljubavi razmišlja isključivo kao o blagodati. Pa ipak, ljubav je u svojem punom obliku niz smrti i ponovnih rođenja. Napuštamo jednu fazu, jedan aspekt ljubavi i ulazimo u drugi. Strast umire i vraća se. Otjeramo bol, pa se nanovo pojavi drugi put. Ljubiti znači prihvatiti i istodobno izdržati mnoge, mnoge završetke i mnoge, mnoge početke – a sve to u istoj vezi.

Proces se komplicira činjenicom da velik dio naše pretjerano civilizirane kulture teško izlazi na kraj s onime što preobražava. No, postoje bolji pristupi za prihvaćanje prirode život/smrt/život. Diljem svijeta, pod raznim nazivima, mnogi tu prirodu vide kao un baile con la muerte, ples sa smrću – Smrt je plesačica, a Život njezin plesni partner.

Daleko gore na dinamama Velikih jezera, gdje još ima ljudi koji govore dijalektom koji sadržava biblijske oblike, postoji priča koja se zove “Smrtni skok”. Prema onome što mi je ispričala gospođa Arlen Scheffeler, u priči neka žena ljubazno prima putnika imenom Smrt uz svoje ognjište. Starica se ne boji. Čini se da poznaje Smrt kao davatelja života, jednako kao i djelitelja smrti. Sigurna je da je Smrt uzrok svim suzama i svemu smijehu.

Žena kaže Smrti da je dobrodošao za njezinim ognjištem i da ga je voljela kroz “sve dozrele usjeve i sva usahla polja, kroz rađanje moje djece, kroz smrt moje djece”. Kaže mu da ga poznaje i da joj je prijatelj: “U meni ti izazva mnoge jecaje i plesove, Smrti. Stog’ stani izvikivati likove, ta korake znam!”

Da bismo vodili ljubav, ako kanimo ljubiti, *bailamos con la muerte*, plešemo sa Smrcu. Bit će tečenja i sahnjenja, novorođenih i mrtvorodenih, pa ponovno rođenih iz nečega novog. Voljeti znači naučiti korake. Voditi ljubav znači plesati ples.

Energija, osjećaji, bliskost, usamljenost, žudnja, dosada, sve to raste i pada u relativno čvrsto zbijenim ciklusima. Žudnja za bliskošću i za odvajanjem raste i pada. Priroda život/smrt/život ne samo što nas uči plesati, nego nas uči i da je suprotnost uvijek rješenje slabosti: nova radnja lijek je dosadi, bliskost usamljenosti, a samoća zagušenosti.

Ako ne poznaje taj ples, osoba naginje tome da za raznih razdoblja bonace iskaže potrebu za novom osobnom akcijom u obliku rasipanja novca, ulaženja u opasnost, donošenja bezumnih odluka, nalaženja novoga ljubavnika. To čine budale i lude. To čine oni koji ne znaju.

Isprva svi mislimo da možemo preteći smrtni aspekt prirode život/smrt/život. Činjenica je da ne možemo. Slijedi nas u stopu, klip-klap, tup-tap, ravno u našu kuću, ravno u našu svijest. Za tu tamniju prirodu saznamo, ako nikako drugačije, a ono kad priznamo da svijet nije pravedan, da se prilike gube, a mogućnosti dolaze nezvane, da ciklusi život/smrt/život postoje, htjeli mi to ili ne. Međutim, ako živimo kako dišemo, uvučemo i pustimo, ne možemo pogriješiti.

U ovoj priči postoje dvije preobrazbe, lovca i Kosturke. Modernim rječnikom, lovčeva preobrazba teče ovako nekako. Isprva je nesvjestan lovac: “Bok, to sam samo ja. Došao sam u ribolov i gledam svoja posla.” Zatim je prestrašen lovac u bijegu: “Što? Mene hoćeš? Joj, mislim da moram ići.” Sad se premišlja i počne raspetljivati svoje osjećaje, pa pronalazi način komunikacije s njom: “Osjećam kako mi privlačiš dušu. Tko si ti uistinu, kako si sazdana?”

Zatim spava: “Imat ću povjerenja u tebe. Dopustit ću da se pokaže

moja bezazlenost.” Tako se otkriva suza duboka osjećaja koja je krijepi: “Toliko sam te dugo čekao.” Posuđuje svoje srce da je stvori u potpunosti: “Evo, uzmi moje srce i oživi se u mojem životu.” I tako je lovcu-ribaru uzvrćena ljubav. To je tipična preobrazba čovjeka koji uči voljeti.

Preobrazba Kosturke pomalo je drugačija. Isprva, kao priroda život/smrt/život, navikla je na završetak veze s ljudima odmah nakon što je ulove. Nije ni čudo da će toliko blagoslivljati onoga koji će se potruditi za nju, jer je navikla na to da ljudi prerezu konopac i pojure na obalu.

Prvo je odbace i istjeraju. Zatim je slučajno uhvati netko tko je se boji. Počinje se vraćati u život iz svojega nepomičnoga stanja, jede, pije od njega koji ju je podignuo, preobražava se s pomoću snage njegovoga srca, s pomoću njegove snage da se suoči s njome. Od kostura se preobražava u živo biće. On voli nju, a ona njega. Ona mu daruje moć, kao što on daruje njoj. Ona, veliko kolo prirode, i on, ljudsko biće, sada skladno žive jedno s drugim.

Vidimo iz priče što smrtna sila traži od ljubavi. Ona traži njezinu suzu – njezine osjećaje – i njezino srce. Traži da se vodi ljubav s njom. Priroda život/smrt/život od ljubavnika traži da se odmah suoče s tom prirodom, da ne uzmiču pred njom, da je ne zavaravaju, da se međusobno povežu jače nego da su samo “zajedno”, da im se ljubav temelji na zajedničkome znanju i snazi da se suoče s tom prirodom, da je vole i da plešu zajedno s njom.

Kosturka pjesmom stvara bujno tijelo za sebe. To tijelo koje Kosturka ispjeva funkcionalno je na sve načine: ne radi se tu o komadima i dijelovima ženskoga mesa koje neki u nekim kulturama obožavaju, nego o čitavom ženskom tijelu, tijelu koje može hraniti dojenčad, voditi ljubav, plesati i pjevati, rađati i krvariti a da ne umre.

Pjevanje mesa na svoje tijelo uobičajen je narodni motiv. U afričkim, papuanskim, židovskim, hispanskim i inuitskim pričama kosti se pretvaraju u osobu. Astečka Coatlique¹⁰ stvara zrele ljude iz kostiju

¹⁰ Coatlique – Majka pročišćenja, Božica zemlje i majčinstva. Ime joj dolazi od nahuatl (astečke) riječi *coatl* u značenju zmija. (op. prev.)

mrtvih u podzemnom svijetu. Tlingitski šaman pjevanjem svlači odjeću sa žene koju voli. U pričama diljem svijeta pjevanje dovodi do čarolija. Pjevanje donosi povećanje.

Osim toga, svagdje na svijetu razne vile, nimfe i orijašice imaju tako dugačke dojke da ih mogu prebaciti preko ramena. U Skandinaviji, među Keltima i u predjelima oko Sjevernoga pola, priče govore o ženama koje po volji mogu stvarati svoja tijela.

Vidimo iz priče da je davanje tijela jedna od posljednjih faza ljubavi. To je onako kako treba biti. Dobro je svladati prve faze upoznavanja s prirodom život/smrt/život, a tek onda ući u doživljaje tijelom o tijelo. Uvijek upozoravam žene da se ne upuštaju s ljubavnikom koji bi htio s faze slučajnoga ulova prijeći na fazu davanja tijela. Inzistirajte na svim fazama. Tada će posljednja faza doći sama od sebe, vrijeme tjelesnoga jedinstva doći će u pravi trenutak.

Kad jedinstvo započinje tjelesnom fazom, proces suočavanja s prirodom život/smrt/život može se još uvijek obaviti poslije... no trebat će mnogo više odlučnosti. To je teži posao, jer ego užitka morat ćemo odvući od karnalnoga kako bismo mogli obaviti rad na temeljima. Psić u priči o Manaweeju upozorava na to koliko je teško upamtiti pravi put kad nam užici prebiru po živcima.

Dakle, voditi ljubav znači spojiti dah i tijelo, duh i tvar, jedno se slaže s drugim. U našoj priči događa se parenje smrtnoga i besmrtnoga, a to vrijedi i za trajnu ljubavnu vezu. Postoji besmrtna veza između dviju duša, koju ne možemo dobro opisati, pa čak niti odlučiti, no koju duboko doživljavamo. Postoji predivna priča iz Indije u kojoj smrtnik udara u bubanj kako bi vile mogle plesati pred Božicom Indrom. Za tu uslugu bubnjaru dodjeljuju vilu za ženu. Tako nešto postoji i u ljubavnoj vezi: nagrada se dodjeljuje onome muškarcu koji će ući u kooperativnu vezu s carstvom ženske psihe, što za njega predstavlja tajnu.

Na kraju priče, ribar se s prirodom život/smrt/život nalazi dahom o dah, kožom o kožu. Što to znači, razlikuje se od muškarca do muškarca. Jedinstveno je i kako doživljava produbljivanje njezine veze s njim. Znamo jedino da moramo poljubiti vješticu kako bismo mogli voljeti. I

još nešto. Moramo voditi ljubav s njom.

No, priča nam također govori kako ući u kooperativnu i bogatu vezu s onime čega se bojimo. Ona je upravo to čemu on mora pokloniti svoje srce. Kad se muškarac sjedini s Kosturkom, približava joj se koliko je god moguće, a to ga maksimalno približava i njegovoj ljubavnici. Kako bismo pronašli tu uzvišenu životnu i ljubavnu savjetnicu, moramo samo prestati trčati, nešto raspetljati, milosrdno se suočiti s ranom i vlastitom čežnjom te u taj proces unijeti čitavo svoje srce.

Dakle, na kraju, u stvaranju vlastita tijela, Kosturka izvodi čitav proces stvaranja, no, umjesto da započinje kao dijete, kao što su Zapadnjaci navikli razmišljati o životu i smrti, ona počinje kao kostur i stvara meso svojega života. Ona podučava muškarca kako stvoriti nov život. Pokazuje mu da je put srca ujedno put stvaranja. Pokazuje mu da je stvaranje niz rođenja i smrti. Podučava ga da samozaštita ništa ne stvara, da sebičnost ništa ne stvara, da ništa ne proizlazi iz zadržavanja i vrištanja. Puštanje, davanje srca, velikoga bubnja, velikog instrumenta divlje prirode, jedino to dovodi do stvaranja.

Ljubavna je veza mišljena da funkcionira tako da se partneri međusobno preobražavaju. Njihova se snaga i moć razmršuju, dijele. On joj daje bubanj srca. Ona mu daje znanje o najsloženijim ritmovima i osjećajima koje može zamisliti. Tko zna što će zajedno uloviti? Znamo samo da će imati hrane do kraja života.

6. POGLAVLJE

Pronalaženje čopora: blagoslov pripadanja

Ružno pače

Kojiput divljoj ženi život od samoga početka krene krivim putem. Mnoge su žene imale roditelje koji su ih kao djecu promatrali i razbijali glavu nad time kako se taj mali izvanzemaljac uspio uvući u njihovu obitelj. Drugi su roditelji uvijek gledali put nebesa, zanemarivali ili zlostavljali kćer ili joj pak upućivali onaj ledeni pogled.

Neka se žene koje su imale to iskustvo tješe. Osvetile ste se tako što vas je, ne vašom krivnjom, bilo vrlo teško odgajati i što ste im vječno bile trn u oku. Možda im i danas unosite strah u kosti kada pokucate na vrata. Na ljestvici bezazlenih osveta to i nije tako loše.

Potrudite se sada da trošite manje vremena na ono što vam roditelji nisu dali, a više na pronalaženje ljudi kojima pripadate. Možda uopće ne pripadate obitelji koja vas je odgojila. Možda ste genetski usklađeni, ali prema temperamentu pripadate drugoj skupini ljudi. Ili možda površno pripadate svojoj obitelji, a duša vam iskače, trči niz cestu i proždrljivo uživa u žvakanju duhovnih keksa negdje drugdje.

Hans Christian Andersen^{lxiv} napisao je na desetke priča o arhetipu siročeta. Bio je glavni borac za izgubljenu i zanemarivanu djecu te je snažno podupirao traženje i nalaženje vlastite vrste.

Njegova priča “Ružno pače”, prvi put objavljena 1845. godine, govori o arhetipu neobičnoga i izgnanoga – savršena polu-povijest Divlje žene.

Tijekom posljednjih dvaju stoljeća “Ružno pače” jedna je od rijetkih priča koja potiče već generacije “autsajdera” da izdrže dok ne nađu svoju skupinu.

To je psihička i duhovna priča o korijenima. Priča o korijenima priča je koja sadržava istinu toliko temeljnu ljudskome razvoju da bez prihvaćanja te činjenice svaki daljnji napredak postaje nesiguran, a osoba se u psihičkom smislu ne može dalje razvijati dok se to ne ostvari. Dakle, evo prijevoda “Ružnog pačeta”, kako su mi ga izvorno na mađarskom ispričale falusias mesélök, seoske pripovjedačice.^{lxv}

Ružno pače

Bilo je to negdje u doba žetve. Starice su izrađivale žetvene lutke od snopova kukuruza. Starci su krpali prekrivače. Djevojke su vezle krvavo crvene cvjetove na svoje bijele haljine. Dječaci su pjevali dok su vilama bacali zlatno sijeno na hrpu. Žene su plele grube košulje za nadolazeću zimu. Muškarci su pomagali u berbi, vuči, rezanju i nošenju plodova koje su polja podarila. Vjetar je baš počeo pomalo labaviti lišće, pa je svakoga dana sve više padalo. A dolje na rijeci, patka je sjedila na gnijezdu punom jaja.

Majci patki sve je išlo kako treba i napokon, jedno po jedno, jaja su se počela tresti i pomicati sve dok ljuske nisu popucale, a novi pačići bauljke izašli. No, preostalo je bilo još jedno jaje, vrlo veliko jaje. Sjedilo je tamo baš poput kamena.

Neka stara patka prolazila je pokraj gnijezda i majka patka joj pokaže svoju dječicu. “Nisu li lijepi?” hvalisala se. No, staroj patki pozornost privuče ono jaje koje se nije izleglo, pa ona pokuša odvratiti majku da dalje sjedi na njemu.

“To je pureće jaje”, uzvikne stara patka, “uopće nije prava vrsta jajeta. Ne možeš natjerati purana u vodu, znaš.” Ona je znala, jer je bila pokušala.

No, majka patka smatrala je da, ako već toliko dugo sjedi na jajetu, još malo neće škoditi. “Ne brinem se zbog toga”, reče, “nego znaš li da me taj nitkov od njihova oca nije došao nijednom posjetiti?”

No, napokon se veliko jaje počelo tresti i okretati. Napokon se raspukne i ispadne veliko, nezgrapno stvorenje. Koža mu je bila prošarana vijugavim crveno- plavim žilama. Noge blijedo ljubičaste. Oči – prozirno ružičaste.

Majka patka nakrivila je glavu, istegnula vrat i zablujala se u njega. Nije si mogla pomoći: proglasi ga ružnim. “Možda je ipak puran”, brinula se. No, kad je ružno pače skočilo u vodu zajedno s drugim pačićima, majka patka uvidje da pliva čvrsto i dobro. “Da, on je jedan od mojih, iako je naizgled vrlo neobičan. No, zapravo, na pravom svjetlu... gotovo je zgodan.”

Tako ga je predstavila drugim stvorenjima na imanju, ali prije nego li se snašla, neki se patak zaleti preko dvorišta i ugrize ružno pače ravno u vrat. Majka patka poviknu: “Stani!” No, nasilnik se zapjeni: “Pa, izgleda vrlo čudno i ružno. Treba ga mučiti.”

A kraljica patka, ona s crvenom krpicom oko noge, reče: “Joj, još jedno leglo! Kao da već ne hranimo dovoljno usta. A ono tamo, ono veliko ružno, pa, to je zacijelo bila pogreška.”

“Nije on pogreška”, reče majka patka. “Bit će vrlo snažan. Samo je malo predugo ležao u jajetu, pa je još pomalo neskladan. Već će se on razviti. Vidjet ćete”, reče i stade njegovati perje ružnoga pačeta i lizati ono koje je stršilo.

No, drugi su činili sve što su mogli kako bi uznemiravali ružno pače. Letjeli su na njega, grizli ga, ključali, siktali i vrištali na njega. Mučenje se pojačavalo kako je vrijeme prolazilo. Skrivao se, izbjegavao ih, trčao lijevo-desno, ali nije mogao pobjeći. Pačić se osjećao kao najjadnije stvorenje na svijetu.

Isprva ga je majka branila, ali onda se čak i ona umorila od svega toga, pa je u očaju uzviknula: “Da bar odeš odavde.” Tako je ružno pače pobjeglo od kuće. Iščupana perja i pokisla izgleda, trčalo je i trčalo sve dok nije došlo do bare. Tamo je leglo uz rub vode ispružena vrata i

pijuckalo vodu.

Iz trske su ga promatrala dva gusana. Bili su mladi i puni sebe. “Ej, ti, rugobo”, cerili su se. “Želiš li poći s nama do sljedećeg okruga? Tamo je jato neudanih gusaka, upravo stasalih za izbor.”

Odjednom se začuju pucnji i gusani pljusnu u baru koja se zacrvni od njihove krvi. Ružno pače se baci u zaklon, a oko njega se sve ispuni pucnjavom, dimom i psima koji su lajali.

Napokon se sve smirilo, a pačić otrči i odleti što je dalje mogao. Pred sumrak stigne do neke stračare. Vrata su visjela o koncu, a bilo je više pukotina nego zidova. Tu je živjela neka odrpana starica s nepočešljanom mačkom i škiljavom kokom. Mačku je hranila jer je hvatala miševe. Koku je hranila jer je nesla jaja.

Starica se osjetila sretnom što je pronašla patku. Možda će nesti jaja, pomisli, a ako ne, onda ćemo je zaklati i pojesti. Tako je pače ostalo, ali su ga mačka i koka mučile. Pitale su ga: “Koje koristi od tebe ako ne možeš nesti i ne znaš loviti?”

“Ono što najviše volim”, uzdahnu pače “jest biti ‘ispod’, bilo to pod velikim plavim nebom ili pod hladnom plavom vodom.” Mačka nije mogla shvatiti zašto bi netko htio biti pod vodom, pa je ismijala njegove glupe snove. Koka također nije mogla shvatiti zašto bi netko htio smočiti sve perje, pa se i ona rugala pačetu. Na kraju je postalo jasno da pačiću ni tu nema mira, pa krene niz cestu, da vidi hoće li tamo stvari biti bolje.

Naišao je na jezerce i dok je plivao, postajalo je sve hladnije i hladnije. Iznad njega je proletjelo jato najljepših stvorenja koje je ikada vidio. Doviknuli su mu nešto, a od toga mu zvuka srce poskoči i prepukne u istome mahu. Poviknu i on, glasom koji nikad prije nije ispustio. Nikada nije vidio ljepših stvorenja i nikad se nije osjećao tako usamljeno.

Okretao se i okretao po vodi kako bi ih gledao sve dok nisu nestali s vidika, a zatim zaroni na dno jezera, pa se tamo dršćući sklupča. Bio je izvan sebe, jer je osjetio očajničku ljubav prema tim velikim bijelim pticama, ljubav koju nije razumio.

Vjetar je postajao sve hladniji i jači kako su dani prolazili, a za mrazom

je došao snijeg. Starci su lomili led u vjedrima s mlijekom, a starice su prele do kasno u noć. Majke su hranile troja usta odjednom pri svjetlu svijeće, a muškarci su tražili ovce pod bijelim nebom u ponoć. Mladići su do struka propadali u snijeg na putu za mužnju, a djevojke su zamišljale lica naočitih mladića dok su gledale u plamen nad kojim su kuhale. A dolje na obližnjem jezeru, pačić je morao plivati u krugovima sve brže i brže, kako bi održao svoje mjesto okruženo ledom.

Jednoga jutra pačić se probudi smrznut u ledu i osjeti da će umrijeti. Dvije divlje patke slete i doskližu do njega po ledu. Promotriše pačića. “Ružan si”, zalaju. “Šteta, šteta. Ništa se ne može učiniti za takve kao što si ti.” I odletješe.

Srećom, prošao je neki seljak i oslobodio pačića probivši led štapom. Podignuo ga je, stavio ga pod kaput i pošao kući. U seljakovoj kući djeca su posegnula za pačićem, no on se prestraši. Poleti na grede i podigne prašinu koja je pala u maslac. Zatim zaroni ravno u vjedro s mlijekom, a kad se izvukao, sav mokr i smućen, upadne u bačvu s brašnom. Seljanka ga je hvatala metlom, a djeca su vrištala od smijeha. Pačić zalepeta kroz mačja vratašca i, napokon vani, legne u snijeg polumrtav. Zatim s mukom krene i nastavi dok nije došao do drugog jezera, zatim druge kuće, pa sljedećega jezera i sljedeće kuće, sve dok tako, između života i smrti, nije prošla čitava zima. Tako je ponovno došao blagi dašak proljeća, starice su tresle perine, a starci spremali duge gaće. Noću su stizala nova djeca, dok su oćevi koračali po dvorištu pod zvjezdanim nebom. Danju su djevojke stavljale sunovrate u kosu, a mladići proučavali djevojačke gležnjeve. U obližnjem jezercu, voda se zagrijavala, a ružno pače koje je na njemu plutalo sada rastegne svoja krila.

Kako su mu samo narasla snažna i velika. Podigla su ga visoko nad zemlju. Iz zraka ugleda voćnjake u bijelome ruhu, seljake kako oru, mlado svih vrsta kako se izliježe, posrče, zuji i pliva. Osim toga su na jezeru plivala i tri labuda, ona ista prelijepa stvorenja koja je bio ugledao jesenas, ona zbog kojih ga je srce toliko bilo zaboljelo. Vuklo ga je k njima.

No, što ako pokažu da me ne vole, pa odlete sa smijehom tek što im se pridružim?, pomisli pače. Ipak se spusti i sleti na jezero, a srce mu je

glasno lupalo.

Čim ga ugledaše, labudovi zaplivaju prema njemu. Nedvojbeno mi je sada došao kraj, pomisli pačić, no, ako moram poginuti, neka me radije ubiju ta predivna stvorenja, nego lovci, seljanke ili duge zime. Pače pognu glavu u očekivanju udarca.

Ali, gle! U odrazu u vodi ugleda labuda u punom sjaju: snježnobijelo perje, crnomodne oči i sve što treba. Ružno pače isprva se nije prepoznalo, jer je izgledalo baš kao i oni prelijepi neznanci, baš poput onih kojima se divio izdaleka.

Pokazalo se da ipak pripada njima. Jaje iz kojega se izleglo slučajno se otkoturalo u obitelj pataka. Bio je labud, veličanstveni labud. I prvi put u njegovu životu, približila mu se vlastita vrsta, pa su ga labudovi sad nježno i puni ljubavi dodirivali vrhovima krila. Uređivali su ga kljunovima i za pozdrav plivali u krugovima oko njega.

Djeca koja su došla komadićima kruha nahraniti labudove povikala su: “Eno jednoga novog.” Pa, kao što to djeca svagdje čine, potrčala su da svima kažu. Starice su sišle na vodu, rasplećući duge srebrne kose. Mladići su grabili duboku zelenu vodu u šake i prskali je po djevojkama koje su se rumenile poput latica. Muškarci su odvojili vrijeme od mužnje tek toliko da udahnu zraka. Žene su odvojile vrijeme od krpanja tek toliko da se nasmiju zajedno sa svojim drugovima. A starci su pripovijedali o tome kako su ratovi predugi a život prekratak.

I jedno po jedno, zbog života, strasti i prolaska vremena, svi su otplesali u raznim smjerovima, mladići i djevojke, svi su otplesali. Starci, muževi, žene, svi su otplesali. Djeca i labudovi otplesali su... ostavili samo nas... i proljeće... i novu majku patku dolje pokraj rijeke kako sjedi na jajima.

Problem izgnanih postoji još od pretpovijesti. Mnoge bajke i mitovi bave se središnjom temom izopćenika. U takvim pričama, glavni lik muče događaji izvan njegove moći, često zbog nekoga nesretnog previda. U *Uspavanoj ljepotici* zaborave na trinaestu vilu i ne pozovu je na krštenje, zbog čega na dijete pada prokletstvo koje svakoga, ovako ili onako,

uspješno istjeruje. Kojiput se izgon događa zbog čiste zlobe, kao kad maćeha istjera pokćerku u mračnu šumu u *Vasilisi Premudroj*.

U nekim drugim prilikama izgon se događa zbog kakve naivne pogreške. Grčki bog Hefest stao je na stranu svoje majke Here u njezinoj prepirci sa Zeusom, njezinim mužem. Zeus se razbjesnio i bacio Hefesta s Olimpa, te ga time istjerao i obogaljio.

Kojiput izgon proizlazi iz dogovora postignuta u nerazumijevanju, kao što je to slučaj u priči o muškarcu koji pristane na to da određeni broj godina luta kao zvijer kako bi dobio nešto zlata, a poslije otkrije da je predao svoju dušu prerušenom vragu.

Ružno pače ima mnogo inačica, od kojih sve sadržavaju srž znamenja, ali su obavijene raznim ukrasima koji odražavaju kulturnu pozadinu priče i poetiku pojedinačnoga pripovjedača.

Glavna značenja kojima se ovdje bavimo su sljedeća: pače u priči simbolizira divlju prirodu, koja u škrtim uvjetima instinktivno teži preživljavanju pod svaku cijenu. Divlja priroda instinktivno izdržava i preživljava, kojiput sa stilom, kojiput s vrlo malo dostojanstva, ali u svakom slučaju se drži. I hvala Bogu za to. Jedna od najjačih strana divlje žene njezina je izdržljivost.

Drugi važan aspekt priče je taj da, kada psihičko priznanje i prihvaćanje okružuju osobitu vrstu duševnosti pojedinca, koja je istodobno instinktivni i duhovni identitet, onda ta osoba osjeća život i moć kao nikada prije. Potvrđivanje vlastite psihičke obitelji osobi donosi vitalnost i pripadnost.

Izgon nesrodnoga djeteta

Razna seoska stvorenja u priči zure u “ružno” pače i na razne načine ga proglašavaju neprihvatljivim. Ono nije uistinu ružno, već nije srodno drugima. Toliko je različito da izgleda kao tamno zrno graha u zdjeli graška. Majka patka isprva pokušava obraniti to pače za koje vjeruje da je

njezin potomak. No, na kraju je emotivno toliko rastrzana da odustaje od skrbi za to strano dijete.

Braća i drugi članovi zajednice zalijeću se na njega, ključaju ga, muče. Žele ga otjerati. Ružnom pačetu uistinu puca srce jer ga rođena vrsta odbacuje. To je strašna stvar, osobito zato što to ničime nije zaslužilo, osim što izgleda drugačije i pomalo se drugačije ponaša. Ako ćemo pravo, tu se radi o slučaju pačeta koje, prije nego što imalo odraste, već ima masivni psihički kompleks.

Djevojčice koje izražavaju snažnu instinktivnu narav često doživljavaju velike patnje u ranom životu. Još od dojenačkog doba ih zarobljavaju, pripitomljuju, govore im da su tvrdoglave i nepristojne. Njihova se divlja narav rano pokaže. Znatiželjne su, umjetnički nastrojene, pomalo su na razne načine ekscentrične, što će, ako se razvije, biti temelj njihove kreativnosti do kraja života. Ako pomislimo da je kreativni život hrana i piće duše, onda je taj prvi razvoj iznimno ključan.

U većini slučajeva, rani izgon ne započinje vlastitom pogreškom, a pogoršava se nerazumijevanjem, okrutnošću neznanja ili namjernom zlobom drugih. Temeljno sebstvo psihe tako se ranjava već u ranoj dobi. Kad se to dogodi, djevojčica povjeruje da je negativna slika koju njezina kultura i obitelj projiciraju na nju ne samo savršeno točna, nego i savršeno oslobođena ikakvih predrasuda, mišljenja ili osobnih ukusa. Djevojčica povjeruje da je slaba, ružna, neprihvatljiva i da će to i dalje biti, bez obzira na to koliko se ona trudila to promijeniti.

Djevojčica doživljava izgon iz istih razloga koje vidimo i u Ružnom pačetu. U mnogim se kulturama očekuje da će žensko dijete biti i postati određeni tip osobe, da će se ponašati onako kako to društvo cijeni, da će posjedovati određeni skup vrijednosti koji će se, ako već nije identičan onome njezine obitelji, a ono barem temeljiti na njenu te da ni na koji način neće podizati prašinu. Ta se očekivanja vrlo usko definiraju kad jedan ili oba roditelja pate od želje za “anđelkom”, “savršenim” krotkim djetetom.

U roditeljskoj mašti svako je buduće dijete savršeno i odražava samo roditeljske običaje i manire. Ako je dijete divlje, roditelji bi ga, na žalost,

mogli podvrgnuti opetovanim pokušajima psihičke kirurgije kojima ga pokušavaju preobraziti, štoviše, promijeniti ono što duša zahtijeva od njega. Premda djetetova duša zahtijeva gledanje, kultura oko njega traži sljepilo. Premda duša traži izgovaranje istine, na nju se čini pritisak da šuti.

Ni duša, a ni psiha djeteta tome ne mogu udovoljiti. Pritisak da bude “primjereno” onako kako to autoritet definira može dijete otjerati ili ga potjerati pod zemlju, ili ga pak odvesti na dugotrajna lutanja u traženju mjesta okrepe i mira.

Kada kultura nudi uske definicije uspjeha ili poželjna savršenstva u bilo čemu – izgledu, visini, snazi, obliku, moći učenja, gospodarenju, muževnosti, ženstvenosti, dobroj djeci, dobrom ponašanju, religijskom vjerovanju – u psihi svih njezinih članova postoje odgovarajući diktati i nagoni za mjerenjem. Zato su problemi izagnane divlje žene obično dvojaki: unutarnji i osobni te vanjski i kulturni.

Rado bih se ovdje pozabavila unutarnjim pitanjima izгона, jer kad osoba razvije dovoljnu snagu – ne savršenu snagu, nego umjerenu i održivu snagu – da bude ono što jest i da nađe ono čemu pripada, onda uspješno može utjecati na vanjsko društvo i kulturnu svijest. Što znači umjerena snaga? To znači da unutarnja majka koja se skrbi o vama nije sto posto sigurna što joj valja činiti. Sedamdeset pet posto sigurnosti bit će posve dovoljno. Sedamdeset pet posto pristojna je količina. Sjetite se, kažemo da cvijet cvate bez obzira na to je li na pola svojega cvata, na tričetvrt ili pak u punome cvatu.

Vrste majki

Premda majku u priči možemo tumačiti kao simbol naše vanjske majke, većina nas odraslih nosimo nasljedstvo stvarne, unutarnje majke. To je aspekt psihe koji djeluje i reagira istovjetno ženinu iskustvu s rođenom majkom u djetinjstvu. Nadalje, ta unutarnja majka izgrađena je ne samo od doživljavanja rođene majke, nego i od drugih majčinskih likova u

našem životu, kao i od predodžbi o dobroj i lošoj majci koje je promicala kultura u doba našega djetinjstva.

Za većinu odraslih vrijedi da ako su nekoć imali nevolja s majkom, ali ih sad više nemaju, još uvijek postoji preslika majke u psihi koja zvuči, djeluje i reagira jednako kao u ranome djetinjstvu. Pa iako se ženina kultura možda i razvila u svjesnije razmišljanje o ulozi majke, unutarnja će majka odražavati one vrijednosti i predodžbe o tome kako bi majka trebala izgledati i ponašati se, koje su vrijedile u doba kulture našega djetinjstva.^{lxvi}

U jungovskoj se psihologiji čitav taj splet naziva kompleksom majke. To je jedan od ključnih aspekata ženine psihe, pa je važno prepoznati stanje u kojem se nalazi, osnažiti određene aspekte, neke ispraviti, druge rastaviti, a ako je potrebno, početi iznova.

Majka patka u priči ima nekoliko kvaliteta koje ćemo analizirati jednu po jednu. Ona je istodobno rastrzana majka, smalaksala majka i majka bez majke. Istražujući te majčinske strukture možemo početi procjenjivati podupire li unutarnja majka čvrsto naše jedinstvene kvalitete ili ju je već odavno trebalo uskladiti s potrebama.

RASTRZANA MAJKA

U našoj je priči majka patka odsječena, otjerana od svojeg instinkta. Rugaju joj se zbog djeteta koje je drugačije. Majka je emotivno rastrzana, pa stoga malaksa i prestaje se skrbiti za svoje strano dijete. Premda u početku pokušava biti čvrsta, “različitost” pačeta počinje ugrožavati njezinu sigurnost u vlastitoj zajednici, pa ona pogne glavu i zaroni.

Niste li već vidjeli majku natjeranu na takvu odluku, ako ne potpuno, a ono djelomično? Majka se radije podvrgava željama svojega sela nego da stane na stranu djeteta. Još i u današnje doba majke izražavaju utemeljene strahove žena koje su im prethodile kroz stoljeća. Izbacivanje iz zajednice u najmanju ruku znači da ih neće primjećivati ili da će ih sumnjičavo gledati. U najgorem slučaju, to znači da će ih proganjati i uništiti. U takvu okružju žena će često pokušati oblikovati svoju kćer tako da se

“pristojno” ponaša u vanjskom svijetu.

U tom slučaju rastrzani su i majka i dijete. U Ružnom pačetu, majka patka rastrzana je psihički, pa je to vuče u raznim smjerovima, što je i glavna oznaka rastrzanosti. Svaka majka koja je ikada bila pod paljbom prepoznat će tu situaciju. Jedan je smjer vlastita želja da bude prihvaćena u selu. Drugi je smjer samoočuvanje. Treći je strah da će selo kazniti, progoniti ili ubiti nju i njezino dijete. Strah je normalna reakcija na abnormalnu prijetnju psihičkoga ili fizičkoga nasilja. Četvrti je smjer instinktivna ljubav majke prema djetetu i očuvanje toga djeteta.

U kulturama koje kažnjavaju nije rijetko da su žene rastrzane između želje da ih vladajuća klasa (njihovo selo) prihvati i ljubavi prema djetetu, bilo to simboličko dijete, kreativno dijete ili biološko dijete. To je stara, prastara priča. Žene umiru, psihički i duhovno, zbog pokušaja da zaštite neprihvaćeno dijete, bilo ono njihova umjetnost, njihov ljubavnik, politika, podmladak ili duševni život. U krajnjem slučaju ih vješaju, spaljuju i ubijaju kad se pobune protiv seoskih propisa pa zaštite neprihvaćeno dijete.

Majka drugačijega djeteta mora biti izdržljiva poput Sizifa, zastrašujuća poput Kiklopa i debeločozac poput Kalibana^{lxvii} da bi se mogla suprotstaviti toj zlobnoj kulturi. Najrazorniji kulturni uvjeti u kojima se žena može roditi i živjeti oni su koji inzistiraju na poslušnosti bez savjetovanja s dušom, oni u kojima nema nježnih rituala praštanja, oni koji prisiljavaju ženu da bira između duše i društva, oni u kojima se milosrđe prema drugima ograničava sustavom ekonomskih slojeva ili kasta, u kojima se tijelo smatra nečime što valja “čistiti” ili hramom kojim se upravlja nalogom, gdje ono novo, neobično ili različito ne izaziva oduševljenje, gdje se radoznalost i kreativnost kažnjavaju ili omalovažavaju, a ne nagrađuju ili pak nagrađuju samo ako se ne radi o ženi, gdje se na tijelu izvode bolni obredi koje nazivaju svetima, ili kad god ženu nepravedno kažnjavaju, kao što to Alice Miller sažeto kaže, “za njezino dobro^{lxviii}”, gdje dušu ne priznaju kao biće za sebe.

Kad žena u psihi nosi konstrukt rastrzane majke, možda će olako popuštati, možda će se bojati toga da zauzme neko stajalište, traži

poštovanje, nametne svoje pravo da radi, uči, živi na svoj način.

Bez obzira na to proizlaze li te poteškoće iz nekog unutarnjega konstrukta ili iz vanjske kulture, da bi majčinska funkcija mogla izdržati takva ograničenja, žena mora posjedovati neke oštre kvalitete, kvalitete koje se u mnogim kulturama smatraju muževnima. Majke koje u sebi i svojem potomstvu žele uzgojiti ugled već generacijama na žalost trebaju baš one kvalitete koje joj izričito zabranjuju: žestinu, neustrašivost i strahotnost.

Kako bi majka mogla sretno odgajati dijete koje ima pomalo ili uvelike drugačije psihičke i duševne potrebe od glavnine svoje kulture, mora nekako doći do tih junačkih kvaliteta. Mora ih moći ukrasti ako joj nisu dopuštene, skrivati ih i pustiti s lanca u pravom trenutku, pa se boriti za sebe i ono u što vjeruje. Gotovo i da nema načina na koji se možemo na to pripremiti, osim da hrabro udahnemo i krenemo na posao. Još otkako je svijeta i vijeka priznat junački čin najbolji je lijek za tu rastrzanost koja nas umrtvljuje.

SMALAKSALA MAJKA

Na kraju, majka patka ne može više izdržati zlostavljanje djeteta koje je donijela na svijet. No, što je još gore, ne može dalje trpjeti mučenje kojemu je njezina zajednica izlaže zato što pokušava zaštititi svoje “strano” dijete. Stoga malaksa, pa pačiću kaže: “Da si bar negdje daleko.” A izmučeni pačić pobjegne.

Kad majka smalaksa, to znači da je izgubila osjećaj za svoju osobu. Možda je zločesta narcisoidna majka koja smatra da ima pravo i sama biti dijete. Međutim, vjerojatnije je da je odsječena od svojega divljeg sebstva i da je smalaksala od straha zbog neke stvarne fizičke ili psihičke prijetnje.

Kad ljudi smalaksaju, obično prijeđu u jedno od sljedeća tri osjećajna stanja: zbrka (zbunjeni su), kaljuža (smatraju da nitko dovoljno ne suosjeća s njihovim nevoljama) ili ponor (ponovno proživljavanje starog ranjavanja, često neispravljene i neopravdane nepravde koja im je

nanesena u djetinjstvu).

Smalaksalost majke izaziva se njezinim emotivnim lomljenjem. Najčešće je natjeraju da izabere između ljubavi prema djetetu i straha od kazne koju će ona ili dijete pretrpjeti ako se ne podvrgne pravilima sela. U Sofijinu izboru Williama Styrona, junakinja Sophie zatvorenica je u koncentracijskom logoru. Stoji pred nacističkim zapovjednikom i drži svoje dvoje djece na rukama. Zapovjednik je natjera da odabere koje će od njezine djece živjeti a koje umrijeti time što joj kaže da će oboje djece stradati ako odbije donijeti tu odluku.

Premda je nezamislivo stajati pred takvom odlukom, radi se o psihičkoj odluci kakvu su majke već odavna prisiljene donositi. Ponašaj se prema pravilima i usmrti svoju djecu, inače... To i danas postoji. Kad se majku natjera da odabere između svoga djeteta i kulture, onda u toj kulturi postoji nešto što je stravično okrutno i nepromišljeno. Kultura koja traži da se nanese šteta nečijoj duši kako bi se slijedila njezina pravila, uistinu je vrlo bolesna kultura. Ta “kultura” može biti ona u kojoj žena živi, ali, što je još strašnije, i ona koju nosi sa sobom i kojoj se podvrgava u vlastitoj glavi.

Postoje nebrojeni doslovni primjeri toga diljem svijeta^{lxi}, od čega su među najodvratnijima oni u Americi, gdje su žene tradicionalno prisiljene raditi daleko od svoje obitelji i od stvari do kojih im je stalo. Postoji duga i ružna povijest razdvajanja obitelji koje su pale u ropstvo u osamnaestom, devetnaestom i dvadesetom stoljeću.^{lxx} Već dugi niz stoljeća postoji propis da majke moraju narodu predati svoje sinove u ratne svrhe, pa još i biti sretnе zbog toga.

Diljem svijeta na razne su načine i u razna vremena branili ženama da vole koga vole i to onako kako žele.

Oblik ugnjetavanja ženskoga duševnog života o kojem se najmanje govori svagdje na svijetu, pa tako i u Sjedinjenim Državama, tiče se milijuna rastavljenih i nevjenčanih majki koje su zbog kulturnih običaja bile prisiljene skrivati trudnoću ili svoju djecu, ili pak ubiti ili predati svoj podmladak ili živjeti nekim poluzivotom pod lažnim imenom i kao oklevetane i obespravljene građanke.^{lxxi}

Generacijama su žene prihvaćale svoju ulogu potvrđenih ljudskih bića tek brakom s muškarcem. Složile su se da čovjek nije prihvatljiv ako muškarac to ne potvrdi. Bez takve “muške” zaštite, majka je ranjiva. Ironično je da se u “Ružnom pačetu” otac samo jednom spominje. To je trenutak kada majka patka sjedi na jajetu ružna pačeta.

Lamentira o ocu svojega podmlatka: “Taj nitkov nije me došao nijednom posjetiti.” Dugo vremena u našoj kulturi otac – na žalost, i zbog raznih razloga^{lxxii} – nije mogao ili nije želio biti “prisutan” za bilo koga, pa, što je najgore, ni za sebe. Može se reći da je mnogim, mnogim divljim djevojčicama otac bio smalaksao čovjek, tek sjenka koja se svake večeri zajedno s kaputom ovjesila u ormar.

Kad žena u svojoj psihi i/ili kulturi nosi konstrukt smalaksale majke, onda se ne pouzdaje u svoju vrijednost. Vjerojatno osjeća da se kod izbora između ispunjavanja vanjskih očekivanja i očekivanja duše radi o pitanjima života i smrti. Možda se osjeća kao izmučeni autsajder koji nikamo ne pripada – što je relativno normalno kod izгона – no, ono što nije normalno jest sjesti i plakati zbog toga te ništa ne poduzimati. Od nas se očekuje da ustanemo i krenemo u potragu za onime čemu pripadamo. Za izgnane to uvijek predstavlja sljedeći korak, a za ženu s unutarnjom smalaksalom majkom to je ključan korak. Ako žena ima smalaksalu majku, ne smije prihvatiti mogućnost da to postane i sama sebi.

DJETINJA MAJKA I MAJKA BEZ MAJKE

Majka patka, kao što vidimo, vrlo je priprosta i naivna. Znatno najčešća vrsta krhke majke jest majka bez majke. U priči ona koja toliko ustraje na izlijeganju svoje djece na kraju okrene leđa jednome od njih. Postoje mnogi razlozi zbog kojih bi se ljudska i/ili psihička majka mogle tako ponijeti. Možda je žena koja nema majku. Možda je jedna od onih krhkih majki koje su psihički vrlo mlade ili vrlo naivne.

Možda je psihički toliko dislocirana da smatra kako je čak ni dijete ne

može voljeti. Možda su je njezina obitelj ili kultura toliko mučile da se ni izdaleka ne smatra vrijednom toga da dotakne skute arhetipa “blistave majke” koji prati rano majčinstvo. Vidite, tu nema drugoga načina: za majku se valja majčinski skrbiti tijekom njezina majčinstva. Premda žena ima neotuđivu duhovnu i tjelesnu vezu sa svojim potomstvom, u svijetu instinktivne Divlje žene, ona ne može sama od sebe odjednom postati potpuno oblikovana stvarna majka.

U staro doba blagoslov arhetipa Divlje žene obično se prenosio rukama i riječima žena koje su se skrbile za mlade majke. Majke koje rađaju svoje prvo dijete, u sebi ne nose iskusnu staricu, nego djetinju majku. Djetinja majka može biti svih dobi, može imati osamnaest ili četrdeset godina, nema veze. Svaka nova majka počinje kao djetinja majka. Djetinja majka dovoljno je stara za rađanje i posjeduje prave instinkte u pravome smjeru, ali joj treba majčinska pomoć starije žene ili žena koje je zapravo nukaju, hrabre i podržavaju u njezinoj majčinskoj skrbi za djecu.

Stoljećima su tu ulogu ispunjavale starije žene plemena ili sela. Te ljudske “majke-božice” koje su poslije preko vjere dobile ulogu “kuma”, predstavljale su suštinski žensko-ženski sustav skrbi koji je osobito služio mladim majkama da se nauče kako hraniti psihe i duše svojega podmlatka. Kad se uloga majke-božice intelektualizirala, “kuma” je postala ona osoba koja se stara da dijete ne skrene s pravoga puta koji je propisala Crkva. U tom se prijelazu mnogo toga izgubilo.

Starije su žene u sebi nosile instinktivno znanje i ponašanje i znale su ga prenijeti na mlade majke. Žene to znanje prenose jedna drugoj riječima, ali i drugim sredstvima. Složene poruke o tome što i kako biti šalju se i jednostavno pogledom, dodirod dlana, mrmljanjem ili posebnim zagrljajem koji kaže: “Cijenim te”.

Instinktivno sebstvo uvijek blagoslivlje i pomaže onima koji slijede. Tako je među zdravim stvorenjima i među zdravim ljudima. Na laj se način djetinja majka prenosi preko praga u krug zrelih majki koje joj izriču dobrodošlicu uz šale, darove i priče.

Taj krug žena-ženi nekoć je bio područje Divlje žene, a članstvo nije bilo ograničeno, svatko je mogao pristupiti. No, danas nam je od toga

preostala tek mrvica zvana “darivanje djeteta”¹¹, kad se sve šale o porođaju, majčinskim vještinama i priče o genitalijama zbiju u dva sata, i više nisu dostupne ženi tijekom čitava njezina majčinstva.

U većini industrijaliziranih zemalja mlade majke danas potpuno same nose i rađaju svoj podmladak i pokušavaju mu biti od koristi. To je tragedija golemih razmjera. Budući da se mnoge žene rađaju od krhkih majki, djetinjih majki i majki bez majki, one se na sličan unutarjni način “skrbe same o sebi”.

Žena koja konstrukt djetinje majke ili majke bez majke nosi u psihi ili doživljava da ga veličaju u njezinoj kulturi i održavaju na poslu i u obitelji, vjerojatno će patiti od naivnih predodžbi i manjka zrelosti te osobito od oslabljene instinktivne sposobnosti da predvidi što će se dogoditi za sat, tjedan, mjesec, godinu, pet ili deset godina.

Žena koja u sebi ima djetinju majku poprima auru djeteta koje se pretvara da je majka. Žene u tom stanju često svemu pristupaju jednako, kao da govore “živjelo sve”, kao da se bave onom vrstom hiper-majčinstva “činim sve, igram sve uloge za svakoga”. Nisu u stanju usmjeravati i podržavati svoju djecu, već su, kao i seljakova djeca u Ružnom pačetu, nadasve oduševljene što imaju neko stvorenje u kući, ali ne znaju kako ga valjano njegovati, pa im dijete završi izbubetano i pokislo. Ona to ni ne primjećuje, ali djetinja majka svoje potomstvo muči raznim oblicima razorne pažnje, a u nekim slučajevima i nedostatkom pažnje.

Kojiput je krhka majka onaj labud kojega su odgojile patke. Nije uspjela dovoljno rano pronaći svoj pravi identitet a da bi mogla pomoći svojoj djeci. Kad zatim njezina kći tijekom adolescencije otkrije veliku tajnu divlje ženske prirode, majka također osjeti slične trzaje i labuđe nagone. Kćerina bi potraga za identitetom mogla čak označiti i početak majčina “djevojačkog” traganja za izgubljenim sebstvom. U tom će se kućanstvu majke i kćeri, dakle, u podrumu naći dva divlja duha koji se

¹¹ U anglosaskom svijetu običaj je budućoj majci prirediti zabavu pod nazivom “baby shower”. Na zabavi su tradicionalno uglavnom žene koje donose darove budućoj majci i nerođenom djetetu. Usp. *babinje*. (op. prev.)

drže za ruke i nadaju se da će ih pozvati gore.

Eto što sve može krenuti po zlu kad je majka odvojena od svoje instinktivne prirode. No, nemojte preduboko ili predugo uzdisati, jer svemu se tome može doskočiti.

SNAŽNA MAJKA, SNAŽNO DIJETE

Lijek je pronaći majčinsku skrb za svoju mladu unutarnju majku. Dobivamo je od stvarnih žena u vanjskome svijetu koje su starije i mudrije te po mogućnosti prekaljene kao čelik: osnažene su onime pnalženje čopora: blagoslov pripadanja kroz što su prošle. Čak i sada, bez obzira na cijenu, njihove oči vide, njihove uši čuju, njihovi jezici govore, a i blage su.

Čak i ako ste imali najdivniju majku na svijetu, možda ćete na kraju imati više od jedne. Kao što sam često govorila svojim kćerima: “Rodile ste se jednoj majci, ali ako imate sreće, imat ćete više od jedne. A u toj ćete skupini onda pronaći veći dio onoga što vam je potrebno.” Veza koju imate s las todas madres, svim majkama, najvjerojatnije će biti stalna, jer potrebu za vodstvom i savjetom nikad ne prerastemo, a sa stajališta dubokoga kreativnoga života žena, ne bismo niti trebale.^{lxxiii}

Dijelile one istu krv ili imale psihički srodne duše, bio to odnos između psihoanalitičarke i klijentice, između učiteljice i naučnice, ili između sličnih duhova, odnosi među ženama najvažniji su srodnički odnos. Premda neki koji danas pišu o psihologiji promiču napuštanje cjelokupna majčinskoga obrasca, kao da se radi o mudrom potezu koji će nas, ako ga ne ostvarimo, zauvijek okaljati te premda neki kažu kako je omalovažavanje osobne majke dobro za mentalno zdravlje pojedinca, zapravo se konstrukt i koncept divlje majke nikada ne može i ne smije napustiti. Jer ako ga napustimo, napuštamo i svoju duboku narav, onu koja posjeduje sve znanje, sve vreće sjemena, sve igle za krpanje i sve lijekove za rad, odmor, ljubav i nadu.

Umjesto da se odvojimo od majke, trebamo potražiti divlju majku. Nismo odvojene od nje, ne možemo biti. Naš se odnos s tom duševnom

majkom treba preokretati i mijenjati, što je paradoks. Ta je majka istodobno škola u kojoj se rodimo, škola u kojoj učimo i škola u kojoj podučavamo do kraja života. Imale mi djecu ili nemale, bavile se mi vrtom, znanostima ili gromovitim svijetom pjesništva, uvijek ćemo se očešati o divlju majku na putu ka bilo kojem odredištu. Tako to i treba biti.

No, što ćemo reći ženi koja je uistinu iskusila razornu majku u svojem djetinjstvu? Naravno da se to vrijeme ne može izbrisati, ali se može olakšati. Ne može ga se zasladiti, ali ga se može ponovno izgraditi i to ovaj put snažno i valjano. Ono što mnoge plaši nije ponovna izgradnja unutarnje majke, nego strah da je tada umrlo nešto suštinsko, nešto što se nikada više neće moći oživjeti, nešto što nije primalo nikakvu njegu, jer je, u psihičkom smislu, rođena majka bila mrtva. Vama kažem, budite mirne, niste mrtve, niste ni smrtno ranjene.

Kao i u prirodi, duša i duh imaju zapanjujuće zalihe. Kao i vukovi i druga stvorenja, duša i duh mogu živjeti od vrlo male količine, a kojiput dugo vremena ni od čega. Za mene je to čudo nad čudima. Jednom sam presađivala red grmova ljiljana. Zbog neka tajanstvena uzroka jedan je grm bio mrtav, ali ostali su bili čupavi i ljubičasti u proljeće. Mrtvi je grm pucketao i praskao kao ljuške kikirikija dok sam kopala da ga izvadim. Otkrila sam da mu je korijen pričvršćen za druge ljiljane uz i niz ogradu.

Najviše me zapanjila činjenica da je mrtvi grm bio "majka". Imala je najdeblji i najstariji korijen. Sva su njezina velika djeca uspješno rasla, premda je ona sama bila *botas arribas*, otegnula papke, kako bi se reklo. Ljiljani se razmnožavaju sustavom izdanaka, tako da je svako stablo izdanak korijena roditeljskoga stabla. U tom sustavu, čak i ako majka ne uspije preživjeti, njezin podmladak može. To je psihički uzorak i obećanje za one koje ne primaju majčinsku njegu, koje je primaju vrlo malo, ali i za one kojima to predstavlja mučenje. Premda se majka nekako sruši, premda nema što ponuditi, podmladak će se razviti i rasti neovisno o njoj, pa cvasti unatoč tome.

Loše društvo

Ružno pače ide od nemila do nedraga kako bi pronašlo mjesto gdje bi se moglo smiriti. Premda mu se nije još potpuno razvio instinkt o tome kamo ići, instinkt lutanja dok ne nađe što mu je potrebno, potpuno je očuvan. Ipak u sindromu ružnoga pačeta postoji kojiput i nešto patološko. Stalno kuca na pogrešna vrata, čak i kad nauči lekciju. Teško je zamisliti kako bi čovjek trebao znati koja su vrata prava, ako ih nikada nismo niti vidjeli. Pa ipak, pogrešna su vrata ona koja vas natjeraju da se uvijek iznova osjećate kao izopćenik. To je reakcija na izgon koju nazivam “traženje ljubavi svugdje gdje ne treba”. Kad žena, zato da bi se spasila od izгона, prijeđe na sustavno kompulzivno ponašanje – kad stalno ponavlja nešto što ne donosi ispunjenje, što uzrokuje pad umjesto održanja vitalnosti – zapravo izaziva još veću štetu jer se ne bavi svojim izvornim ranjenim stanjem, nego se dalje ranjava svakim novim pothvatom.

To možemo usporediti sa stavljanjem slabašna lijeka u nos, kad zapravo imate duboku porezotinu na ruci. Razne žene odabiru razne vrste “pogrešnoga lijeka”. Neke odaberu onaj koji je očito pogrešan, bo što su loše društvo, prekomjerno uživanje u štetnim ili zatupljujućim stvarima, stvarima koje je prvo uzdignu u velike visine, a zatim je silovito bace duboko u podrum.

Postoje razna rješenja za takve loše odluke. Kad bi žena mogla sjesti i zaviriti u vlastito srce, otkrila bi u njemu potrebu da se njezini talenti, nadarenost i ograničenja poštuju i prihvate sa štovanjem. Dakle, da biste počele liječenje, prestanite se zavaravati da će vam mala količina neke pogrešne stvari od koje ćete se načas dobro osjećati pomoći da zacijelite slomljenu nogu. Budite iskreni u pogledu svoje rane, pa ćete dobiti iskrenu sliku o lijeku koji valja primijeniti. Nemojte u prazninu natrpati ono što je najlakše ili najdostupnije. Pričekajte pravi lijek. Prepoznat ćete ga jer će vam život učiniti snažnijim, a ne slabijim.

Pogrešan izgled

Kao i ružno pače, *outsajder* se nauči držati podalje od situacija gdje se možda zna ponašati kako treba, ali još ne izgleda kako treba. Pačić, na primjer, dobro pliva, ali ipak ne izgleda dobro. Isto tako, žena nožda izgleda kako treba, ali nije u stanju pravilno se ponašati. Postoje mnoge izreke o osobama koje ne mogu sakriti ono što jesu (a zapravo i ne žele), od teksaške: “Možeš ih nalickati, ali ih ne možeš izvesti” do Španjolske: “Ona je žena s crnim perom pod suknjom”.^{lxxiv}

U priči se pačić počne ponašati kao Dummling^{lxxv}, netko tko ništa ne može učiniti kako treba... otprhne prašinu u maslac, padne u bačvu s brašnom, ali tek nakon što prvo padne u vrč s mlijekom. Svi smo se mi kojiput tako ponašali. Ne mogu ništa dobro učiniti. Pokušam ispraviti. Samo pogoršam. Pačić nije imao što tražiti u toj kući.

Ali vidite što se događa kad smo očajni. Odlazimo na pogrešna mjesta u potrazi za pogrešnom stvari. Kao što je rekao moj dragi pokojni kolega: “Ne možeš tražiti mlijeka u ovnoj kući.”^{lxxvi}

Iako je korisno graditi mostove prema onim skupinama kojima ne pripadamo, iako je važno biti ljubazan, također je važno ne truditi se preko mjere, ne vjerovati previše da ćemo, ako se ponašamo baš kako treba, ako uspijemo pritegnuti sve trzaje divlje criature, uistinu djelovati kao pristojna, obuzdana, krotka i pokorna damska žena. Takvo ponašanje, takva želja ega da pripadamo pod svaku cijenu, prekida vezu s Divljom ženom u psihi. Umjesto vitalne žene onda imate pristojnu ženu kojoj su odrezane pandže. Onda imate nervoznu ženu koja se dobro ponaša, dobro misli i dahće od silne želje da bude dobra. Ne, bolje je, dostojanstvenije i mnogo povezanije s dušom jednostavno biti što i kakve jesmo te dopustiti drugim stvorenjima da i ona budu što jesu.

Zamrznut osjećaj, zamrznuta kreativnost

Žene izlaze na kraj s izgonom na razne načine. Kao i pačić koji se smrzne u ledu na jezeru, i one se smrznu. Smrzavanje je najgore što možemo učiniti. Hladnoća za kreativnost, veze i sam život predstavlja poljubac smrti. Neke se žene ponašaju kao da je to kakav uspjeh kad su hladne. Nije. To je čin defenzivne ljutnje.

U arhetipskoj psihologiji hladnoća znači biti bez osjećaja. Postoje priče o zamrznutom djetetu, djetetu koje ne osjeća, truplima smrznutima u ledu, pa se za to vrijeme ništa ne pomiče, ne postaje, ne rađa. Za čovjeka zamrznutost znači zapravo biti bez osjećaja, osobito prema sebi, ali i, kojiput čak i više, prema ostalima. Premda se radi o mehanizmu samozaštite, psiha duše to teško podnosi, jer duša ne može djelovati u hladnoći, nego u toplini. Ledeni pristup ugasi će kreativnu vatru žene. Sputat će njezinu kreativnu funkciju.

To je ozbiljan problem, no priča nam nudi ideju. Valja slomiti led i otopiti dušu.

Kada pisci, primjerice, osjete da su potpuno presušili, znaju da će se ovlažiti pisanjem. No, ako su uhvaćeni u ledu, neće pisati. Postoje slikari koji žude za slikanjem, ali sami sebi govore: “Bježi odavde. Tvoji su radovi neobično čudni i ružni.” Postoje mnogi umjetnici koji još nisu našli pravo uporište, a i oni koji su već veterani razvoja svojega kreativnoga života, pa ipak svaki put kad posegnu za olovkom, kistom, trakicama, rukopisom, začuju: “S tobom same nevolje, tvoje je djelo marginalno ili potpuno neprihvatljivo – zato što si ti marginalan/na i neprihvatljiv/a.”

Pa što je onda rješenje? Učinite isto što i pačić. Krenite dalje, izborite se. Pokupite već jednom tu olovku, pritisnite je o papir i prestanite cviliti. Pišite. Pokupite taj kist i budite gadni prema sebi za promjenu, slikajte. Plesači, odjenite tu košuljicu, svežite vrpce u svojoj kosi, oko struka, oko gležnjeva i recite tijelu neka izvoli. Plešite. Glumice, dramaturginjo, pjesnikinjo, glazbenice i sve ostale. Uglavnom, prestanite pričati. Nemojte više reći ni riječ dok ne postanete pjevačica. Zatvorite se u sobu

ili pak na čistinu pod nebom. Stvarajte svoju umjetnost. Uglavnom, stvar se ne može smrznuti ako se kreće. Pa onda krenite. I krećite se.

Stranac u prolazu

Seljak koji u priči odvede pačića kući djeluje tek kao književno sredstvo pripovijedanja, a ne kao arhetipski lajtmotiv o izgonu, no smatram da u sebi ima vrijednu misao. Osoba koja nas možda oslobodi leda, koja nas čak psihički možda oslobodi našega manjka osjećaja, nije nužno osoba kojoj pripadamo. Moglo bi se pokazati da je, kao i u priči, samo još jedan od onih čarobnih ali prolaznih događaja koji se dogode kada to najmanje očekujemo, neka ljubaznost stranca u prolazu.

Takva briga za psihiu događa se kad smo na kraju svojih snaga i više ne možemo izdržati. Tada se niotkuda pojavi nešto što nas održi, pomogne nam, a zatim nestane u noć. Pitamo se je li to bila osoba ili duh? Možda je to bio nagli nalet sreće koja vam je kroz vrata dodjela nešto vrlo potrebno. Možda je to nešto tako jednostavno poput predaha, popuštanja napetosti, maleno mjesto odmora i mirnoće.

Sada ne govorimo o bajci, nego o stvarnome životu. Što god to bilo, to je trenutak kad nas duh, ovako ili onako, hrani, izvlači, pokazuje nam tajni prolaz, skriveno mjesto, izlaz za nuždu. A dok smo na dnu i dok se osjećamo olujno mračni ili mračno mirni, taj je dolazak ono što nas izgura kroz tunel do sljedećega koraka, sljedeće faze u učenju snage izopćenika.

Izgon kao blagodat

Ako ste se pokušali prilagoditi raznim oblicima i niste uspjeli, onda ste vjerojatno sretni. Možda ste kakav izopćenik, ali ste sačuvali svoju dušu. Postoji čudna pojava koja se događa kad se netko stalno pokušava

prilagoditi i ne uspijeva. Premda je izopćenik istjeran, istodobno ga se gura ravno u naručje psihičkih i pravih rođaka, bio to kakav studij, vrsta umjetnosti ili skupina ljudi. Lošije je ostati tamo gdje uopće ne pripadamo, nego neko vrijeme izgubljeno lutati uokolo i tražiti ono psihičko i duševno srodstvo koje nam je potrebno. Nikad nije pogrešno tražiti ono što nam je potrebno. Nikada.

Postoji nešto korisno u svemu tom obrtanju i napetosti. Nešto se kali u pačetu, nešto se snaži tim izgonom. Iako ta situacija nije nešto što bismo ikome poželjeli zbog bilo kojega razloga, učinak je sličan kao i kad se čisti prirodni ugljik pod pritiskom pretvara u dijamant – na kraju dovodi do duboke uzvišenosti i bistrine psihe.

Postoji vid alkemije u kojem se temeljna tvar, olovo, tuče i sabija. Premda izgon nije nešto što priželjkujemo iz čiste zabave, postoji neočekivana korist: mnogo se darova skriva u izgonu. Lupanjem se izvlači slabost. Uklanja se cendravost, omogućuje oštar uvid, povećava intuicija, daje se moć oštroumna promatranja i vidika koji “netko iznutra” nikad ne može postići.

Divlja psiha može izdržati izgon, premda postoje negativni aspekti. Zbog toga ćemo samo utoliko više čeznuti za vlastitom pravom naravi i kulturom koja ide uz to. Čak i ta čežnja može nas natjerati da nastavimo. Žena zbog nje nastavi tražiti, pa ako ne može pronaći kulturu koja ju podržava, onda je obično odluči sama sazdati. A to je dobro, jer ako je izgradi, jednoga će se dana iznenada pojaviti ljudi koji već dulje vremena traže i nadobudno to proglasiti baš pravom stvari.

Nepočešljane mačke i škiljave koke svijeta

Nepočešljana mačka i škiljava koka pačičeve težnje smatraju glupavima i besmislenima. To pruža baš dobar uvid u osjetljivost i vrijednosti onih koji omalovažavaju sve koji nisu slični njima. Tko bi očekivao da mačka voli vodu? Tko bi očekivao da koka ode plivati? Nitko, naravno. No, kad

ljudi jedni na druge nisu nalik, prečesto se, gledalo očima izopćenika, događa da je izopćenik taj koji je manje vrijedan, a ne onaj drugi.

Pa, u duhu želje da ne umanjimo jednu osobu a uzvisimo drugu, ili bar ne više nego što moramo, recimo samo da pačić ovdje prolazi isto iskustvo kroz koje prolaze i tisuće izopćenih žena – iskustvo temeljne nespojivosti s različitim osobama, što nije ničija pogreška, premda su mnoge žene preuslužne, pa preuzimaju to na sebe kao da su baš one odgovorne za to.

Kad se to dogodi, vidimo žene koje su se spremne ispričati što uzimaju mjesto. Vidimo žene koje se boje toga da jednostavno kažu: “Ne, hvala” i odu. Vidimo žene koje uvijek iznova slušaju kako im netko govori da su tvrdoglave, a uopće ne shvaćaju da mačke ne plivaju, a koke ne rone.

Moram priznati, u svojoj praksi kojiput smatram vrlo korisnim razne tipove ličnosti opisati kao mačke, koke, patke, labudove i tako dalje. Ako je potrebno, možda zamolim klijenticu da se načas pretvara da je labud koji nije svjestan toga da je labud. Da se načas pretvara da su je odgojile patke ili da je trenutačno okružuju.

Nema ničeg lošeg na patkama, uvjerim ih, ili na labudovima. Međutim, patke su patke, a labudovi labudovi. Kojiput, da bih dokazala svoju tezu, moram posegnuti za drugim životinjskim metaforama. Volim se koristiti miševima. Što bi bilo da su vas odgojili mišji ljudi? A što bi bilo da ste, recimo, labud. Labudovi i miševi uglavnom mrze hranu one druge skupine. I jedni i drugi smatraju da ovi drugi čudno vonjaju. Nemaju nikakvu želju provoditi vrijeme jedni s drugima, a kad bi provodili vrijeme zajedno, stalno bi mučili jedni druge.

No, što se događa ako se vi kao labud morate pretvarati da ste miš? Što ako se morate pretvarati da ste sivi, dlakavi i sićušni? Što ako nemate dugačak zmijolik rep koji možete držati u zraku na dan držanja repova u zraku? Što ako svuda kuda idete pokušavate hodati kao miš, a zapravo se gegate? Što ako pokušavate govoriti kao miš, a umjesto toga svaki put zatrubite? Ne biste li bili najjadnije stvorenje na svijetu?

Odgovor je, nedvojbeno, da. Dakle, zašto se, ako je tomu tako, žene stalno pokušavaju presaviti i ugurati u oblike koji nisu njihovi? Moram

reći, sudeći prema godinama kliničkoga promatranja toga problema, da to uglavnom ne proizlazi iz teškoga mazohizma ili iz zloćudne predanosti samorazaranju ili nečega takvog. Najčešće je to zato što žene jednostavno ne znaju što bi drugo. Jer nemaju majčinsku njegu.

Postoji uzrečica, tu puedes saber muchas cosas, možeš znati mnoge stvari, ali to nije isto što i sentido, posjedovanje razuma. Pačić djeluje kao da zna razne “stvari”, ali nema razuma. Ne poznaje majčinsku skrb, što znači da ga ništa nisu naučili na onoj temeljnoj razini. Upamtite, majka je učiteljica koja proširuje urođeni talent ili instinkt svojega podmlatka. Životinjske majke koje svoje mladunče uče loviti, ne uče ih zapravo “kako loviti”, jer to im je već u kostima. One ih uče čega se valja kloniti, na što obratiti pozornost: ono što im nije poznato dok im majka to ne pokaže, pa tako aktivira primanje novoga znanja i urođenu mudrost.

Isto vrijedi i za izopćenu ženu. Ako je ružno pače, ako nije imala majčinsku njegu, njezini instinkti nisu izoštrjeni. Umjesto toga uči metodom pokušaja i pogreške. Obično mnogo pokušaja i mnogo, mnogo pogrešaka. No, postoji nada, jer vidite, izopćenik se nikad ne predaje. Ide dalje sve dok ne nađe vodiča, miris, dok ne nađe svoju stazu, svoj dom.

Vukovi djeluju najsmješnije kad izgube trag mirisa, pa se trse da ga ponovno pronađu. Skaču u zrak, trče u krugovima, ruju nosovima po tlu, kopaju, otrče naprijed, pa natrag, zatim stanu kao ukopani. Izgledaju kao da su poludjeli. No, ono što zapravo rade jest nalaženje svih tragova koje mogu pronaći. Ugrizom ih vuku iz zraka, pluća pune mirisom koji dolazi s tla ili iz njihove ravnine, kušaju zrak kako bi otkrili što je nedavno tuda prošlo, uši im se okreću poput satelitskih tanjura i hvataju sve što se odašilje izdaleka. Kad sve te tragove poslože pravim redoslijedom, znaju što sljedeće valja učiniti.

Premda žena možda djeluje rastreseno kad izgubi dodir sa životom koji najviše cijeni, pa ga trčeći naokolo pokušava ponovno uloviti, ona najvjerojatnije sakuplja informacije, kuša ovo, uzima šapu onoga. U najboljem slučaju možemo joj nakratko objasniti što je to što čini. Zatim je ostavimo na miru. Čim preradi sve informacije iz tragova koje je sakupila, ponovno će krenuti s ciljem. Tada će njezina želja da pripada

klubu nepočešljanih mačaka i škiljavih koka potpuno nestati.

Sjećanje i nastavak bez obzira na sve

Svi mi osjećamo čežnju za vlastitom vrstom, vlastitom divljom vrstom. Pačić je, kao što se sjećate, pobjegao nakon što su ga nemilosrdno mučili. Zatim se posvađao s jatom gusaka, pa su ga lovci zamalo ubili. Otjeran je iz staje i iz seljakove kuće te je konačno drhturio na rubu jezera. Nema žene među nama koja ne poznaje taj osjećaj. Ipak, upravo je ta čežnja ono što nas vuče da izdržimo, nastavimo, krenemo dalje s nadom.

Eto obećanja divlje psihe svima nama. Premda smo samo čule ili vidjele ili sanjale začudni divlji svijet kojemu smo nekoć pripadale, premda ga još nismo ili smo ga tek nakratko dotaknule, premda se ne osjećamo dijelom toga, sjećanje na taj svijet svjetionik je koji nas vodi onome čemu pripadamo i to do kraja života. U ružnom pačetu budi se neka znalacka čežnja kad ugleda labudove na nebu i od toga trenutka održava ga sjećanje na taj jedan događaj.

Radila sam sa ženom koja se jedva održavala na površini i koja je razmišljala o samoubojstvu. Pogled joj je pao na pauka koji je pleo mrežu na trijemu njezine kuće. Što se točno skrivalo u djelu te male beštije što je probilo led oko njezine duše, tako da se oslobodi i razvije, nikada nećemo znati. No, uvjerena sam, i kao psihoanalitičarka i kao cantadora, da često najbolje liječe baš stvari iz prirode, osobito one najpristupačnije i najjednostavnije. Lijekovi u prirodi snažni su i izravni: buba-mara na zelenoj kori lubenice, crvendač s klupkom konca, kakva travka u savršenu cvatu, zvijezda repatica, čak i duga na krhotini stakla posred ulice može biti pravi lijek. Nastavljanje je snažna stvar: proizvodi neizmjernu energiju, može ga se mjesec dana hraniti petominutnim razmišljanjem o tihoj vodi.

Zanimljivo je primijetiti kako vukovi uvijek nastavljaju, bez obzira na to koliko bili bolesni, stjerani u kut, usamljeni, uplašeni ili oslabljeni.

Kretat će se čak i sa slomljenom nogom. Približit će se drugima u potrazi za zaštitom čopora. Čekanjem, lukavošću, trčanjem ili izdržljivošću mukotrпно će prevladati ono što ga proganja. Svim će silama udisati dah za dahom. Vući će se, ako je potrebno, baš kao i pačić, s mjesta na mjesto, sve dok ne nađe neko dobro ljekovito mjesto, mjesto za razvoj.

Glavna je odlika divlje prirode da ide dalje. Ona ustraje. To nije nešto što činimo. To je nešto što jesmo, prirodno i urođeno. Kad se ne možemo razvijati, onda idemo dalje sve dok se ponovno ne uspijemo razvijati. Bilo da smo odsječene od našega kreativna života, ili da nas je izbacila naša kultura ili vjera, bilo da smo dobile izgon iz obitelji, da nas je protjerala kakva skupina ili da nam je ograničeno kretanje, razmišljanje i osjećaji, unutarjni divlji život će se nastaviti i mi ćemo krenuti dalje. Divlja priroda nije prirodna kakvoj posebnoj etničkoj skupini. To je suštinska priroda žena iz Benina, Kameruna i Nove Gvineje. Ona se nalazi u ženama Letonije, Nizozemske i Sierra Leonea. U središtu je Gvatemalki, Haičanki i Polinežanki. Navedite kakvu zemlju. Navedite kakvu rasu. Navedite kakvu religiju. Navedite kakvo pleme. Navedite kakav grad, selo, usamljeno naselje u divljini. Svim je ženama zajedničko sljedeće: Divlja žena, divlja duša. Sve one idu dalje jer osjećaju i slijede divljinu.

Dakle, ako moraju, žene će zatvorske zidove oslikati plavim nebom. Ako im spale klupka, one će presti dalje. Ako im je uništena žetva, odmah će posijati još. Žene će nacrtati vrata tamo gdje ih nema, pa ih otvoriti i proći u nove običaje i nov život. Budući da divlja narav ustraje i prevladava, žene ustraju i prevladavaju.

Pačić je doveden do ruba izdržljivosti. Osjetio je usamljenost, hladnoću, smrznutost, zlostavljanje, lovili su ga, pucali po njemu, digli ruke od njega, nije imao okrepu, bio je udaljen od svega, na rubu života i smrti i nije znao što slijedi. A sad dolazi najvažniji dio priče: dolazi proljeće, novi život dolazi, nova prilika, novi pokušaj. Najvažnije je izdržati, čekati svoj kreativni život, svoju samoću, svoje vrijeme bivanja i djelovanja, svoj život. Izdržite, jer divlja vam priroda obećaje sljedeće: nakon zime, proljeće uvijek dolazi.

Ljubav za dušu

Čekajte. Izdržite. Radite svoj posao. Naći ćete svoj put. Na kraju priče, labudovi prepoznaju pačića kao jednog od svojih i prije nego li on to shvati. To je prilično tipično i za izopćene žene. Nakon onoga duga lutanja, uspijevaju prijeći granicu na teritorij svojega doma, ali često još neko vrijeme ne primjećuju da drugi ljudi više ne gledaju prezrivo, već češće neutralno, ako ne i puni poštovanja i podrške.

Pomislili bismo da će sada, kad su na vlastitom psihičkom području, biti izvan sebe od sreće. Ali ne. Bar će još neko vrijeme biti rasno nepovjerljive. Zar ti ljudi uistinu razmišljaju o meni? Jesam li uistinu sigurna ovdje? Hoće li me otjerati? Mogu li sada uistinu spavati tako da zatvorim oba oka? Je li u redu ponašati se kao... labud? Nakon nekog vremena te će sumnje nestati, pa započinje sljedeća faza vraćanja samoj sebi: prihvaćanje vlastite jedinstvene ljepote, to jest, divlje duše od koje smo sazdane.

Vjerojatno nema boljeg ili pouzdanijeg mjerila da ustvrdimo je li žena u statusu ružnoga pačeta provela koji tren ili čitav život nego što je njezina nemogućnost da probavi iskren kompliment. Iako bi se moglo raditi o skromnosti, ili stidljivosti – premda se previše ozbiljnih rana nemarno otpisuje kao “to je samo stidljivost”^{lxvii} – žena najčešće ne zna što bi s komplimentom jer automatski izaziva neugodan dijalog u njezinoj glavi.

Ako kažete da je ljupka, ili da joj je umjetnost lijepa ili pohvalite bilo što drugo što je njezina duša nadahnula, obojila ili u čemu je sudjelovala, nešto u njezinoj glavi kaže da ona to ne zaslužuje, a da ste vi, onaj koji daje kompliment, idiot što uopće takvo što možete i pomisliti. Umjesto da shvati da ljepota njezine duše prosijava kad se ponaša onako kako je u skladu s njezinom naravi, žena mijenja temu i učinkovito uskraćuje

okrepu svojem duševnom sebsrvu koje se hrani upravo priznanjem.

To je znači zadnji posao izopćenika kad pronade svoje: ne samo prihvatiti svoju osobnost, svoj posebni identitet određene vrste osobe, nego prihvatiti i svoju ljepotu... oblik svoje duše i činjenicu da život u blizini toga divljeg stvorenja preobražava ne samo nas, nego i sve čega se dotiče.

Kad prihvatimo vlastitu divlju ljepotu, ona se relativizira i više je nismo tako žestoko svjesne, ali je nećemo niti napustiti ili je se odreći. Zna li vučica koliko je lijepa kad skače? Zna li mačka kakva je lijepa oblika kad sjedi? Je li ptica zapanjena zvukom koji čuje kad rastvori krila? Učeći od njih, jednostavno se ponašamo na naš pravi način, ne povlačimo se i ne skrivamo pred našom prirodnom ljepotom. Kao i životinje, jednostavno jesmo, i to je dobro.

To se traženje i nalaženje kod žena temelji na tajanstvenoj strasti koju žene osjećaju prema onome što je divlje, što im je urođeno. Predmet te težnje nazivamo Divljom ženom... no čak i ako je žene ne poznaju po imenu, čak i ako ne znaju gdje stanuje, ipak ih nešto vuče k njoj: ljube je čitavim srcem. Čeznu za njom, a ta je čežnja i motivacija i pokretač. Ta čežnja uzrokuje naše traženje i nalaženje Divlje žene. To nije tako teško kao što bismo isprva mogli pomisliti, jer Divlja žena istodobno traži nas. Mi smo njezina mladunčad.

Zalutala zigota

Tijekom godina u mojoj praksi postalo mi je jasno da temu pripadanja kojiput valja obraditi s lakše strane, jer lakoća može izvući dio boli iz žene. Počela sam svojim klijenticama pripovijedati izmišljena priču pod nazivom Zalutala zigota, uglavnom kako bih im omogućila da svoj autsajderski materijal pregledaju s pomoću metafore koja im ulijeva više snage. Evo kako ta priča glasi.

Jeste li se ikad pitali kako ste uspjeli završiti u tako čudnoj obitelji kao

što je vaša? Ako ste ikada živjeli kao autsajder, kao ponešto čudna ili drugačija osoba, ako ste samotnjak, netko tko živi na rubu glavne struje, onda ste patili. Pa ipak, dođe i vrijeme kad treba otići od svega toga i iskusiti drugačije gledište, vratiti se natrag u zemlju u kojoj živi vlastita vrsta.

Neka više ne bude patnje, ne pokušavajte više otkriti gdje ste pogriješili. Tajna toga zašto ste se rodili kome ste se već rodili završena je, finiš, terminado, gotova. Odmorite se na tren na provi i osvježite se vjetrom koji dolazi iz vaše domovine.

Godinama već žene koje u sebi nose mitski život arhetipa Divlje žene potihom jauču: “Zašto sam toliko drugačija? Zašto sam se rodila u takvoj čudnoj [ili bešćutnoj] obitelji?” Kad god im je život htio proklijati, netko se našao da posoli zemlju kako ništa ne bi moglo rasti. Osjećaju se izmučene svim propisima protiv svojih prirodnih želja. Ako su djeca prirode, onda ih drže pod krovom. Ako su znanstvenice, onda im kažu da trebaju biti majke. Ako žele biti majke, onda im kažu da bi se trebale potpuno uklopiti u tu ulogu. Ako žele nešto izumiti, onda im kažu neka budu praktične. Ako žele stvarati, onda im kažu da nema kraja ženim kućanskim poslovima.

Koji put pokušavaju biti dobre, već prema tome koji su standardi najpopularniji, a tek poslije shvate što uistinu žele, kako uistinu moraju živjeti. Tada proživljavaju bolne amputacije, jer moraju napustiti obitelj, brak kojem su se zavjetovale do kraja života, posao koji je trebao biti odskočna daska za nešto što još više zatupljuje, ali je bolje plaćen. Ostavljaju snove razasute po putu.

Često su te žene umjetnice koje pokušavaju biti razumne i provesti osamdeset posto svojega vremena radeći nešto što ubija njihove svakodnevno kreativne živote. Premda tih scenarija ima beskraj, jedna je stvar uvijek ista: rano su ih već istaknuli kao “drugačije” s negativnim predznakom. Zapravo su strastvene, osobene, radoznale i razmišljaju na pravi, instinktivni način.

Dakle, odgovor na pitanja Zašto ja?, Zašto baš ta obitelj?, Zašto sam toliko drugačija? glasi, naravno, da na njih nema odgovora. Pa ipak, egu

treba nešto što će prožvakati prije nego što odustane, pa bez obzira na to, nudim tri odgovora. (Klijentice mogu odabrati koji god im se sviđa, ali moraju odabrati barem jedan. Većina ih odabere onaj zadnji, ali bilo koji je dobar.) Pripremite se. Evo ih.

Rođene smo takve kakve jesmo i to u tim čudnim obiteljima u kojima smo izdržale 1) zato (to skoro nitko ne povjeruje), 2) jer sebstvo ima neku namjeru, a naši mali mozgovi su presićušni da bi to mogli shvatiti (mnogima će se ta ideja činiti utješnom) ili 3) zbog sindroma Zalutale zigote (pa,, možda da... ali što je to?)

Vaša obitelj misli da ste izvanzemaljac. Vi imate perje, oni krljušt. Vaša predodžba zabave je šuma, divljina, unutarjni život, vanjska veličanstvenost. Njihova predodžba zabave je slaganje ručnika. Ako je to tako i kod vas u vašoj obitelji, onda ste žrtva sindroma Zalutale zigote.

Niste nikad čuli za to? E pa, Vila Zigota jedne je noći letjela nad vašim gradom, a sve malene zigotice u njezinoj košari skakutale su i poskakivale od uzbuđenja. Zapravo ste bili namijenjeni roditeljima koji bi vas bili razumjeli, ali je Vila Zigota naletjela na turbulenciju u zraku i, hop, ispali ste iz košarice nad krivom kućom. Padali ste i vrtjeli se, vrtjeli se i padali i upali ravno u obitelj koja vam nije bila namijenjena. Vaša “prava” obitelj bila je tri kilometra dalje.

Zato ste se zaljubili u obitelj koja nije bila vaša, a koja je živjela tri kilometra dalje. Oduvijek ste željeli da gospodin i gospoda Netković budu vaši pravi roditelji. Vjerojatno su i trebali biti.

Zato plešete po hodnicima premda potječete iz obitelji televizijskih spora. Zato se vaši roditelji uznemire svaki put kad dođete kući ili nazovete. Brinu se: “Što će sad učiniti? Prošli put nas je posramila, samo Bog zna što će ovaj put izvesti. Avaj!” Prekriju oči kad vas vide, i to ne samo zato što ih zaslijepi vaše svjetlo.

Sve što vi želite jest ljubav. Sve što oni žele jest mir.

Članovi vaše obitelji, zbog vlastitih razloga (zbog svojih prioriteta, bezazlenosti, ozljeda, ustroja, mentalnih bolesti ili kultivirana neznanja), ne znaju biti spontani s nesvjesnim, a vaš dolazak, naravno, izaziva arhetip varalice, onoga koji diže prašinu. Tako prije nego što uopće

sjednete zajedno za stol, varalica već divlje pleše uokolo pokušavajući ubaciti kakvu dlaku u obiteljsko jaje.

Premda nemate namjeru uznemiriti obitelj, ona će se uznemiriti bez obzira na sve. Kad se pojavite, sve i sva kao da poludi.

Siguran je znak divlje zigote u obitelji kad su roditelji stalno uvrijeđeni, a djeca se osjećaju kao da nikad ne mogu ništa dobro učiniti.

Nedivlja obitelj želi samo jednu stvar, ali Zalutala zigota nikad ne uspije otkriti što je to, a čak i kad bi uspjela, kosa bi joj se na glavi uspravila i pretvorila u same uskliknike.

Pripremite se, otkrit ću vam tu veliku tajnu. Ono što zapravo žele od vas, tu tajanstvenu i velebnu stvar. Nedivlji žele dosljednost.

Žele da danas budete točno onakvi kakvi ste bili jučer. Ne žele da se mijenjate svakim danom, nego da ostanete isti kakvi ste bili na početku svijeta i vijeka.

Upitajte obitelj želi li dosljednost i odgovorit će vam potvrdno. U svim stvarima? Ne, reći će, samo u onim stvarima koje su bitne. Što god bilo bitno u njihovu vrijednosnome sustavu, uvijek je to anatema divlje prirode žene. Na žalost “stvari koje su bitne” njima nisu istovjetne “stvarima koje su bitne” divljem djetetu.

Dosljednost u ponašanju za Divlju ženu nemoguća je presuda, jer njezina snaga leži u prilagođavanju promjeni, u inovaciji, plesu, zavijanju, režanju, dubokom instinktivnom životu, kreativnoj vatri. Ona ne pokazuje dosljednost jednoličnošću, nego kroz svoj kreativni život, kroz stalno zapažanje, brzookost, prilagodljivost i spretnost.

Kad bismo morali navesti jednu stvar koja Divlju ženu čini onom koja jest, to bi bila njezina respondibilnost, sposobnost odgovora na podražaje. Njezini perceptivni i spretni odgovori dosljedan su zavjet tretivnim silama, bio to Duende, zloduh koji se skriva iza strasti, ili Ljepota, Umjetnost, Ples ili Život. Njezino je obećanje nama, ako ga ne iskrivimo, da će nas natjerati da živimo. Ona će nas odgovorno i dosljedno tjerati da živimo punim životom.

Tako Zalutala zigota obećaje vjernost svojem unutarnjem divljem

sebstvu, a ne svojoj obitelji. Zato se osjeća rastrzanom. Majka vučica drži je za rep, a zemaljska je obitelj drži za ruke. Ubrzo urla od boli, reži i grize sebe i druge, i napokon, smrtna tišina. Pogledate je u oči i vidite *ojos del cielo*, nebeske oči, oči osobe koja više nije tu.

Iako je socijalizacija važna za djecu, ubiti unutaraju *criaturu* znači ubiti dijete. U zapadnoj Africi shvaćaju da oštrina prema djetetu natjera dušu da se povuče iz tijela, kojiput na par koraka, a kojiput na nekoliko dana hoda.

Premda se potrebe djetetove duše moraju uskladiti s potrebama za sigurnošću i fizičkom njegovom, te s brižljivo ispitanim predodžbama o “civiliziranom ponašanju”, uvijek mi je žao onih koji se preprijetno ponašaju, uvijek u očima nose onaj pogled “blijede duše”. Nešto nije u redu. Zdrava duša većinu vremena prosijava iz osobe, a kojiput upravo plamti iz nje. Kada je ozljeda jaka, duša bježi.

Kojiput odluta ili odjuri tako daleko da se moramo vješto umiljavati kako bismo je privukli natrag. Mnogo vremena mora proći prije nego što takva duša stekne dovoljno povjerenja da se vrati, no to se može postići. Za povratak je potrebno nekoliko sastojaka: golo poštenje, izdržljivost, nježnost, ljubaznost, izbacivanje bijesa i duhovitost. Zajedno oni čine pjesmu koja dušu priziva natrag kući.

Koje su potrebe duše? One se nalaze u dva carstva: carstvu prirode i carstvu kreativnosti. U tim carstvima živi Na’asbjé’ii Asdzáá, Paučiča, Božica stvaranja naroda Navajo, koja pruža psihičku zaštitu onima koji je traže. Ona je zadužena da dušu nauči zaštititi i ljubavi prema ljepoti.

Potrebe duše nalaze se u stračari onih triju starih (ili, ovisno o danu, mladih) sestara – Klote, Laheze i Atrope – koje predu crveni nit, tj. strast, ženina života. One tkaju doba ženina života i odvajaj ih čvorovima kako jedno završava a drugo započinje. Nalaze se u šumi lovačkih duhova, Diane i Artemide, koje su obje vučice i predstavljaju sposobnost lova, traganja i vraćanja stvari psihe.

Duševnim potrebama upravlja Coatlique, astečka božica ženske samodostatnosti, koja rađa u čučnju na punim stopalima. Ona podučava o životu usamljene žene. Rađa djecu, što znači novi potencijal za život, ali

je i majka smrti koja nosi lubanje obješene o suknju, pa kad hoda zvuče kao čegrtaljka zmijske, jer to jesu čegrtaljke od lubanja, a budući da zvuče kao kiša, prizivaju kišu na zemlju. Ona je zaštitnica svih usamljenih žena te onih koje su toliko *mágia*, toliko ispunjene snažnim mislima i idejama da moraju živjeti daleko, tko zna gdje, da ne bi previše omamile selo. *Coatlíque* je osobita zaštitnica ženskog autsajdera.

Koja je temeljna hrana duše? Pa, to se razlikuje od stvora do stvora, ali evo nekih kombinacija. Smatrajte to psihičkom makrobiotikom. Nekim ženama su zrak, noć, sunce i drveće osnovne potrebe. Druge će zasititi jedino riječi, papir i knjige. Trećima su nužno potrebne boje, oblici, sjenke i glina. Neke žene moraju skakati, sagibati se i trčati, jer njihove duše žude za plesom. Druge pak žude samo za mirom oslanjanja o drvo.

Postoji još jedna tema kojom se valja pozabaviti. Zalutale zigote nauče preživljavati. Teško je provesti godine i godine među ljudima koji vam ne mogu pomoći da procvjetate. Veliko je postignuće kad možete reći da znate preživljavati. Mnogima to već samo po sebi daje moć. Međutim, dođe trenutak u procesu individuacije kad su prijetnja ili trauma uglavnom prošlost. Tada je vrijeme da se prijeđe na sljedeću fazu, nakon preživljavanja, a to je viđanje i *bujanje*.

Ako samo preživljavamo, a ne težimo bujanju, ograničavamo se i upola smanjujemo našu energiju prema nama i našu moć u svijetu. Može se dogoditi da se osoba toliko ponosi time što preživljava, da to dovodi u opasnost daljnji kreativni razvoj. Kojiput se ljudi boje poći dalje od statusa nekoga tko je preživio, jer to je upravo to – status, razlikovno obilježje, jedno od onih postignuća koja govore: “samo da znaš, možeš se kladiti, sto posto”.

Umjesto da preživljavanje učinimo središtem života, bolje ga je rabiti kao jedno od mnogih odličja, ali ne i jedino. Ljudi zaslužuju da plivaju u lijepim sjećanjima, kolajnama i odlikovanjima zato što žive, zato što uistinu žive i pobjeđuju. Kad prijetnja nestane, moguća zamka leži u tome da se nazivamo imenima koja smo stekli u najgora vremena u životu. To stvara stanje duha koje nas može sputavati. Nije dobro temeljiti identitet duše jedino na pothvatima, gubicima i pobjedama iz loših vremena.

Premda preživljavanje ženu može učiniti čvrstom poput stijene, u nekom joj trenutku to počne ograničavati novi razvoj.

Kad žena uporno ustraje na tome “preživjela sam” i nakon što je prošlo doba kad je to bilo korisno, onda je jasno što valja učiniti. Moramo olabaviti šaku kojom se ta osoba drži za arhetip osobe koja je preživjela. Inače ništa ne može rasti. To je kao da mala izdržljiva biljka bez vode, sunčeve svjetlosti i hranjivih tvari ipak uspije izbaciti jedan mali hrabri i tvrdoglavi list. Unatoč svemu.

Bujati znači sada, kad su prošla ona loša vremena, prijeći u raskoš i svjetlo te tamo cvasti, bujati grmolikim, čupavim, teškim cvjetovima i lišćem. Dodijelimo si radije imena koja nas izazivaju na razvoj kao slobodnih stvorenja. To znači bujati. To nam je i namijenjeno.

Ritual je jedan od načina na koji ljudi svoje živote stavljaju u suodnos s drugim stvarima, zvao se taj ritual Purim, Advent, ili prizivanje mjeseca. Rituali sazivaju sjenke i spektre ljudskih života, razvrstavaju ih i odlažu u stranu. Postoji jedna slika na el dia de los muertos, Dan mrtvih, svetkovine primjenjive kao pomoć ženama koje prelaze s preživljavanja na bujanje. Temelji se na ritualu ofrendas, što su oltari za one koji su otišli s ovoga svijeta. Ofrendas su počasti, sjećanja i izrazi najdubljega štovanja prema voljenima koji nisu više među nama. Smatram da mnogim ženama pomaže kad izrade ofrendu za dijete koje su nekoć bile, kao neko priznanje tom junačkom djetetu.

Neke žene odaberu predmete, pisma, odjeću, igračke, uspomene na neke događaje i druge simbole iz djetinjstva. Ofrendu uredi na svoj način, ispričaju priču koja ide ili ne ide uz to, a zatim je ostave tako postavljenu koliko god dugo žele. To je dokaz njihovih prošlih poteškoća, hrabrosti i pobjede nad nevoljom.^{lxxviii} Takav način gledanja na prošlost postiže nekoliko stvari: daje nam bolji pregled, suosjećajno gledanje na prošla vremena, time što izlaže ono što smo iskusili, što smo od toga učinili, što je vrijedno divljenja. Ono što nas oslobađa jest kad se tome divimo, a ne kad to jesmo.

Biti dijete koje je tek preživljavalo dulje nego što je to potrebno previše se poistovjećuje s arhetipom ozljede. Bujanje je moguće kad prepoznamo

ozljeđu koju zatim spremimo u sjećanje. Bujanje nam je namijenjeno, tu na zemlji. Bujanje, a ne puko preživljavanje, to je naše pravo koje stječemo rođenjem kao žene.

Nemojte se povlačiti i umanjivati ako vas nazovu crnom ovcom, skitnicom, vukom samotnjakom. Oni koji sporo uviđaju, kažu da je nekonformist propast društva. No, već se stoljećima pokazuje da biti različit znači stajati na rubu, da je gotovo zajamčeno da će ta osoba napraviti kakav originalan doprinos, koristan i zapanjujući doprinos svojoj kulturi.^{lxxix}

Kada tražite savjet, nikada ne slušajte one sa sićušnim srcima. Budite ljubazni prema njima, blagoslivljajte ih, laskajte im, ali nemojte slušati njihov savjet.

Ako su vas ikada nazvali prkosnom, nepopravljivom, bezobraznom, lukavom, buntovnom, neukrotivom, neposlušnom, onda ste na pravom tragu. Divlja žena je u blizini.

Ako vas nikada nisu tako nazivali, još ima vremena. Vježbajte Divlju ženu. Anđele! Opet i opet.

7. POGLAVLJE

Radosno tijelo: divlje meso

Zadivljuje me način na koji se vukovi sudaraju tijelima kad trče i kad se igraju, svaki na svoj način, stari vukovi, mladi vukovi, mršavi, debeli, dugonogi, oni mlitavih repova, oni obješenih ušiju, oni kojima u slomljeni udovi kvrgavo zarasli. Svaki od njih ima posebnu građu tijela i snagu, vlastitu ljepotu. Žive i igraju se u skladu s onim što, tko i kako su. Ne pokušavaju biti nešto što nisu.

Gore na sjeveru promatrala sam staru vučicu s tri noge – ona se jedina mogla provući kroz neki prolaz gdje su se širile grane borovnica. Vidjela sam jednom sivoga vuka kako se skutrio, a zatim poskočio takvom brzinom da je načas u zraku ostala slika srebrne duge. sjećam se jedne nježne, mlade majke, još odeblje oko trbuha, kako je ljupkošću plesačice pipala put kroz mahovinu oko bare.

Pa ipak, unatoč njihovoj ljepoti i sposobnosti održanja snage, o likovima kojiput govore ovako: “Ah, pregladan si, zubi su ti preoštri, apetit previše halapljiv.” O ženama se također, kao i o vukovima, kojiput razgovara kao da je prihvatljiv samo određeni temperament, određeni sputani apetit. Pa se tome prečesto dodaje i oznaka moralne dobrote ili zloće, ovisno o tome slažu li se ženina veličina, visina, hod i oblik s jedinstvenim ili isključivim idealom. Kad se žene ograniči na ona raspoloženja, geste i obrise koji se slažu s jednim idealom ljepote i ponašanja, onda su zarobljene i dušom i tijelom, pa više nisu slobodne.

U instinktivnoj psihi, tijelo se smatra senzorum, mrežom za obavješćivanje, glasnikom koji posjeduje splet komunikacijskih sustava – kardiovaskularni, respiratorni, kosturni, autonomni, kao i osjećajni i

intuitivni. U zamišljajnom svijetu, tijelo je snažan nosilac, duh koji živi u nama, molitva života samo za sebe. U bajkama ga se prikazuje čarobnim predmetima koji imaju nadljudske značajke i sposobnosti te se smatra da ima dva para ušiju, jedan za slušanje svjetovnih stvari, drugi za slušanje duše; dva para očiju, jedan usmjeren na uobičajen pogled, drugi za dalekovidnost; dvije vrste snage, snagu mišića i nepobjedivu snagu duše. Popis tih parova u tijelu nema kraja.

U sustavima tjelesnoga rada kao što su Feldenkraisova metoda, Ayurveda i drugi, smatra se da tijelo ima šest, a ne pet osjetila. Tijelo se koristi kožom, vezivnim tkivom i mesom kako bi zabilježilo što se oko njega događa. Kao i Rozetski kamen, za one koji ga znaju čitati, tijelo je živući zapis danih života, oduzetih života, očekivanih života, izliječenih života. Cijeni se zbog svoje istančane sposobnosti da zabilježi izravnu reakciju, da duboko osjeća i da osjeti unaprijed.

Tijelo je višejezično biće. Ono govori svojom bojom i temperaturom, naletom prepoznavanja, žarom ljubavi, pepelom boli, toplinom uzbuđenja, hladnoćom neuvjerenosti. Govori stalnim sitnim plesom, kojiput se ljulja, kojiput trza, a kojiput tresе. Govori srcem koje skače, duhom koji pada, ponorom u središtu, porastom nade.

Tijelo se sjeća, kosti se sjećaju, zglobovi se sjećaju, čak se i mali prst sjeća. Sjećanje je zabilježeno u slikama i osjećajima unutar samih stanica. Kao i spužva ispunjena vodom, gdje god pritisnemo, izažmemo, čak lagano dotaknemo, sjećanja iz tijela izlaze u potocima.

Umanjiti ljepotu i vrijednost tijela na bilo što manje od veličanstvenosti znači natjerati tijelo da živi bez pravoga duha, pravog oblika, bez svojega prava na ushit. Smatrati nekoga ružnim ili neprihvatljivim, jer ljepota te osobe nije uključena u trenutačnu modu, nanosi duboke povrede prirodnoj radosti koja je dio divlje prirode.

Žene razumno odbacuju psihičke i fizičke standarde koji vrijeđaju duh i prekidaju vezu s divljom dušom. Jasno je da instinktivna priroda žena cijeni tijelo i duh mnogo više zbog sposobnosti da budu vitalni, primljivi i izdržljivi, nego zbog ikakva dijela pojavnosti. To ne znači da valja odbaciti sve i sva što se smatra lijepim u bilo kojemu segmentu kulture,

nego da treba ocrtati širu kružnicu koja će obuhvatiti sve oblike ljepote, oblika i funkcije.

Govor tijela

Moja prijateljica Opalanga, afroamerička griota, pripovjedačica, i ja tandemski izvodimo pripovijest koja se zove “Govor tijela” o otkrivanju predačkih blagoslova naše zajednice i rođaka. Opalanga je vrlo visoka, kao tisa i jednako vitka. Ja imam nisko težište i raskošno tijelo. Osim što su joj se rugali zbog visine, Opalangi su dok je bila dijete govorili da je praznina između njezinih gornjih sjekutića znak lažljivca. Meni su govorili da su moj oblik i veličina tijela znakovi manje vrijednosti i manjka samokontrole.

U našoj zajedničkoj pripovijesti o tijelu, Opalanga i ja govorimo o udarcima i strelicama koje smo primale tijekom života, jer su uzvišeni “oni” smatrali da su naša tijela imala previše ovoga i nedovoljno onoga. Tijekom našeg pripovijedanja, pjevamo žalopojku za tijelima u kojima ne smijemo uživati. Ljuljamo se, plešemo, gledamo jedna drugu. Obje mislimo kako ona druga izgleda tako predivno tajanstveno, da nam nije jasno kako je ikada netko mogao pomisliti nešto drugo?

Kad sam tek upoznala Opalangu, imale smo, kao što pripovjedači često imaju, osjećaj da se znamo, ne čitav život, već stoljećima. Upale smo u razgovor o najintimnijim pričama. Kako sam bila zapanjena kad sam čula da je već kao odrasla otputovala u Gambiju u Zapadnoj Africi i našla rođake u čijem plemenu su, gle!, bili mnogi ljudi visoki poput tise i jednako vitki, a koji su imali i razmak među sjekutićima. Taj razmak, objasnili su joj, zove se *Sakaya Yallah*, što znači Božji otvor”... a smatra se znakom mudrosti.

Kako je tek ona bila iznenađena kad sam joj ispričala kako sam, također već kao odrasla, otputovala na prevlaku Tehuantepec u Meksiku i našla neke svoje rođake koji su, gle!, bili pleme s divovskim ženama koje

su bile snažne, koketne i impozantne veličine. Tapšale su me^{lxxx}, čupkale, otvoreno komentirajući da još nisam dovoljno debela. Jedem li dovoljno? Jesam li bila bolesna? Moram se više truditi objasnile su mi, jer su žene la tierra, okrugle kao i sama zemlja, jer zemlja toliko toga sadržava.^{lxxxii}

Dakle, predstava koju izvodimo Opalanga i ja, baš kao i naši životi kao naše osobne priče, koje su započele kao opresivna i depresivna iskustva, završava s radošću i snažnim osjećajem sebstva. Opalanga shvati da njezina ljepota leži u njezinoj visini, da je njezin osmijeh osmijeh mudrosti i da je Božji glas uvijek blizu njezinih usnica. Ja shvatim da mi je tijelo povezano sa zemljom, da su mi stopala oblikovana da mi daju potporu, a da mi je tijelo nosilac mnogih stvari. Naučile smo, od ljudi koji se nalaze izvan naše sjedinjenoameričke kulture, tijelu pripisati nove vrijednosti, odbaciti predodžbe i jezik koji bi oklevetao tajanstveno tijelo, koji bi previdio žensko tijelo kao instrument znanja.^{lxxxii}

Uživati u svijetu ispunjenome mnogim vrstama ljepote životno je veselje na koje sve žene imaju pravo. Podupirati samo jednu vrstu ljepote znači zapravo ne primjećivati prirodu. Ne može postojati samo jedna vrsta ptica pjevica, jedna vrsta bora, jedna vrsta vuka. Ne može postojati samo jedna vrsta djeteta, jedna vrsta muškarca ili jedna vrsta žene. Ne može postojati samo jedna vrsta dojki, jedna vrsta struka, jedna vrsta kože.

Moje iskustvo s krupnim meksičkim ženama natjeralo me da preispitam mnoge psihoanalitičke premise o raznim veličinama i oblicima, osobito težinama žena. Postoji jedna stara psihološka premisa koja mi se osobito činila groteskno pogrešnom: ideja da su sve krupne žene gladne nečega, da “u njima čuči mršava osoba koja vrišti jer želi izaći”. Kad sam metaforu o “mršavoj ženi koja vrišti” spomenula jednoj od tih veličanstvenih tehuanskih žena, zurila je u mene po malo zabrinuto. Mislim li na “opsjednutost kakvim zlim duhom? Ta tko bi stavio takvu zlu stvar u ženu?”, upitala je.^{lxxxiii} Jednostavno nije mogla shvatiti da bi “vidari” ili bilo tko drugi mogao smatrati da žena u sebi nosi ženu koja vrišti samo zato što je prirodno krupna

Kompulzivni i destruktivni poremećaji u prehrani koji izobličuju veličinu tijela stvarni su i tragični, ali za većinu žena to nije norma. Žene

koje su velike ili malene, krupne ili vitke, visoke ili niske, najvjerojatnije imaju takav oblik jer su naslijedile tjelesnu građu od svojih rođaka, ako ne onih neposrednih, a ono koju generaciju unatrag. Napadi i osude nasljednih značajki ženskih tijela rađaju generacije i generacije tjeskobnih i neurotičnih žena. Donošenje destruktivnih i isključivih sudova o ženinu naslijeđenu obliku otima joj nekoliko ključnih i vrijednih psihičkih i duhovnih blaga. Otima joj ponos koji osjeća prema tipu tijela koji je dobila preko loze svojih predaka. Ako se nauči prezirati to nasljedstvo, odmah prekida vezu svojega ženskog tijela s ostatkom obitelji.

Ako se nauči mrziti vlastito tijelo, kako može voljeti tijelo svoje majke koje je jednako građeno kao i njezino?^{lxxxiv} – tijelo svoje bake, a i svojih kćeri? Kako može voljeti tijela drugih žena (i muškaraca) u svojoj blizini koji su naslijedili tijela svojih predaka? Tako napadati ženu uništava njezino prirodno pravo da se ponosi pripadnošću obitelji i otima joj onaj prirodni stav koji osjeća u tijelu bez obzira na to koje je veličine, visine i oblika. Zapravo, napad na ženska tijela dalekosežni je napad na one koji su joj prethodili, kao i na one koji dolaze nakon nje.^{lxxxv}

Oštre prosudbe o prihvatljivosti tijela stvaraju naciju zgrbljenih visokih djevojaka, niskih žena na štulama, krupnih žena odjevenih kao da su u koroti, vrlo vitkih žena koje se pokušavaju napuhnuti kao žabe te raznih drugih žena u ilegali. Uništavanje instinktivne pripadnosti koju žena osjeća prema svojem prirodnom tijelu oduzima joj samouvjerenost. Tjera je na to da stalno razmišlja o tome je li dobra osoba ili nije te da temelji svoju vrijednost na tome kako izgleda umjesto na tome kakva je. Tjera je i na to da troši energiju na razmišljanje o količinama hrane koju konzumira, na očitavanje vage i na mjerenje krojačkim metrom. Zaokuplja je, utječe na sve što čini, planira i predviđa. U instinktivnom svijetu nezamislivo je da žena na taj način bude zaokupljena izgledom.

Više je nego razumno brinuti se da ostanemo zdrave i jake, da se skrbimo za tijelo što više možemo.^{lxxxvi} Pa ipak bih se morala složiti s tim da u mnogim ženama postoji jedna “gladna”. No, nije gladna određene veličine, oblika ili visine, a ni gladna uklapanja u stereotip. Žene su gladne toga da im kultura koja ih okružuje iskaže temeljno poštovanje.

Ona “gladna” u njima čezne za time da joj se obraćaju sa štovanjem, da je se prihvati^{lxxxvii} i, u najmanju ruku, da je ne svrstavaju u stereotipe. Ako uistinu postoji žena koja “vrišti jer želi izaći” onda vrišti jer želi da prestanu tuđe drske projekcije na njezino tijelo, lice, dob.

Patologizacija raznolikosti ženskih tijela duboka je predrasuda koju podupiru mnogi teoretičari psihologije, posebice Freud. Na primjer Martin Freud, u knjizi o svojem ocu Sigmundu, govori kako je čitava obitelj aktivno prezirala i ismijavala ugojene ljude.^{lxxxviii} Razlozi za Freudova stajališta nisu obuhvaćeni opsegom ove knjige, međutim, teško je shvatiti kako bi takav pristup mogao pridonijeti uravnoteženom odnosu prema ženskim tijelima.

Bit će dovoljno kazati da razni praktičari u psihologiji i dalje prenose te predrasude prema prirodnome tijelu, potičući žene da obrate pozornost na stalan nadzor tijela, pa im tako otimaju dublji i profinjeniji odnos s oblikom koji im je podaren. Napetost vezana uz tijelo oduzima ženi velik dio njezina kreativna života i pozornost koju bi obratila drugim stvarima.

Poticanje na rezbarenje svojih tijela neobično podsjeća na rezbarenje, paljenje, guljenje slojeva, ogoljivanje kostiju od mesa same zemlje. Gdje god postoji rana na psihi i tijelu žene, tamo postoji odgovarajuća rana na istome mjestu u samoj kulturi i, naposljetku, na samoj prirodi. U pravoj holističkoj psihologiji svi se svjetovi smatraju međusobno ovisnima, a ne odvojenim jedinkama. Uopće ne iznenađuje da u našoj kulturi postoji tema rasijecanja ženina prirodnoga tijela, da postoji odgovarajući problem rasijecanja krajolika, i nadalje rasijecanja kulture u moderne dijelove. Premda žena možda ništa ne može učiniti kako bi preko noći zaustavila komadanje naše kulture i zemlje, može prestati komadati vlastito tijelo.

Divlja priroda nikad ne bi podržala mučenje tijela, kulture ili zemlje. Divlja priroda nikad ne bi pristala na šibanje oblika kako bi dokazala vrijednost, dokazala “kontrolu”, dokazala karakter, bila ugod nija za oko ili financijski isplativija.

Žena kulturu ne može učiniti svjesnijom tako da kaže: “Promijeni se.” No, može promijeniti vlastiti pristup sebi i time postići da se omalovažavajući projekcije preusmjere. To će učiniti tako da vrati svoje

tijelo. Tako da ne napusti radost svojega prirodnog tijela, da ne prihvati popularnu tlapnju da sreća dolazi samo onima koji imaju određenu građu ili godine, da ne čeka i ne odgađa bilo koji pothvat, te tako da vrati svoj pravi život, da ga živi punim jedrima, bez zadržske. Takvo dinamično samoprihvatanje i samopouzdanje začinje promjenu u pristupu kulture.

Tijelo u bajkama

Postoje mnogi mitovi i bajke koji opisuju slabosti i divljinu tijela. Postoje grčki Hefest, šepavi kovač plemenitih metala; meksički *Hartar* dvostrukoga tijela; Venera rođena iz mora; najmanji krojač koji je bio ružan, ali je mogao stvoriti novi život; žene s Divovske planine, kojima udvaraju zbog njihove snage; Palčica koja se po svijetu kreće s pomoću čarolije; i mnogi drugi.

Određeni čarobni predmeti u bajkama imaju sposobnosti prenošenja i otkrivanja što su spretne metafore za tijelo, kao što su čarobni list, sag, oblak. Kojiput plaštev, cipele, štitovi, šeširi i kacige podaruju moć nevidljivosti, nadljudsku snagu, dalekovidnost i tako dalje. Oni su arhetipski rođaci i članovi zajednice. Svaki od njih fizičkom tijelu podaruje mogućnost boljega uvida, sluha, bijega ili neke zaštite za psihičku dušu.

Prije nego što su izumili kola, kočije, fijakere, prije pripitomljivanja životinja za vuču i jahanje, motiv koji je prikazivao sveto tijelo bio je čaroban predmet. Odjevni predmeti, amuleti, talismani i drugi predmeti kojima se moralo rukovati na određen način, prenosili su osobe preko rijeke ili na drugi kraj svijeta.

Čarobni sag sjajan je simbol osjetilne i psihičke vrijednosti prirodnoga i divljeg tijela. Bajke u kojima se pojavljuje motiv letećeg saga prikazuju ne-baš-savjestan odnos prema tijelu u našoj kulturi. Leteći sag isprva se smatra običnim i bezvrijednim. No, za onoga koji sjedne na njegove guste niti i kaže "Poleti", sag istoga trenu zadrhti, malo se uzdigne, zalebdi i

zatim, fiju! odleti i prenese putnika na drugo mjesto, središte, gledište, znanje.^{lxxxix} Kroz svoja stanja uzbuđenja, svijesti i osjetilnih doživljaja – kao što je, na primjer, slušanje glazbe, ili kad začujemo glas voljene osobe ili osjetimo određen miris – tijelo također ima tu sposobnost da nas prenese nekamo drugamo.

U bajkama, kao i u mitovima, tepih predstavlja način kretanja, ali poseban način – onaj koji nam omogućava da vidimo u svijet, ali i u podzemni život. U pričama Srednjeg Istoka on je sredstvo za duhovni let iscjelitelja. Tijelo nije samo kakva tupava stvar iz koje se pokušavamo izvući. Valjano gledano, ono je raketa, niz atomskih krivulja, splet neuroloških poveznica s drugim svjetovima i doživljajima.

Osim čarobnoga tepiha, postoje i drugi simboli tijela. Jedna priča posebno spominje tri. Priču mi je prenijela Fahtah Kelly. Zove se jednostavno “Priča o Čarobnome sagu”^{xc} U toj priči, sultan pošalje trojicu braće u potragu za “najdragocjenijim predmetom na svijetu”. Onaj brat za kojega se bude smatralo da je pronašao najveće blago osvojiti će čitavo jedno kraljevstvo. Jedan brat potraži i donese čarobni štapić izrađen od slonove kosti s pomoću kojega se može steći uvid u sve što čovjek poželi. Drugi brat donese jabuku miris koje može izliječiti svaku boljku. Treći se brat vrati s čarobnim sagom koji osobu može prenijeti bilo kamo, samom pomisli na to mjesto.

“Dakle, što je dragocjenije?”, upita sultan. “Vidovitost? Sposobnost viđanja i oporavka? Ili mogućnost duhovnoga uzleta?”

Naizmjenice braća stanu hvaliti predmete koje su pronašla. Pa ipak, sultan konačno odmahne rukom i proglasi: “Nijedan od ovih predmeta nije dragocjeniji od drugoga, jer bez i jednoga od njih drugi ne bi bili od koristi.” I tako podijeli kraljevstvo braći na tri jednaka dijela.

U toj priči skrivaju se snažne ideje koje nam otkrivaju što je prava živost tijela. Ta priča (kao i druge poput nje) opisuje sjajne moći intuicije, uvida, osjetilnog viđanja te ushit koji se skriva u tijelu.^{xc} Skloni smo razmišljati o tijelu kao o nečem “drugome” koje čini što čini, donekle bez nas, pa ako ga “tretiramo” kako treba, onda će nam pružiti “dobar osjećaj”. Mnogi se ljudi odnose prema tijelu kao da je ono kakav rob, ili se čak i

dobro odnose prema njemu, ali ipak očekuju da slijedi njihove želje i mušice kao da je rob.

Neki kažu da duša prosvjetljuje tijelo. No, zamislimo za trenutak da tijelo prosvjetljuje dušu, da joj pomaže u prilagođavanju svjetovnome životu, da procesira, prevodi, pruža čistu stranicu, tintu i pero kojima duša može ispisivati naš život? Zamislimo, kao u bajkama o onima koji mijenjaju oblik, da je tijelo Bog za sebe, učitelj, mentor, dokazani vodič? Što onda? Je li mudro čitav život kažnjavati toga učitelja koji mnogo toga može ponuditi i prenijeti? Želimo li provesti čitav život dopuštajući drugima da nas odvajaju od našega tijela, da sude o njemu i pronalaze mu mane? Jesmo li dovoljno snažne da prestanemo slušati glas većine te da iskreno i duboko poslušamo tijelo kao moćno i sveto biće?^{xcii}

Pogrešna je ta isključiva predodžba naše kulture o tijelu kao skulpturi. Tijelo nije mramor. To mu nije svrha. Njegova je svrha da štiti, sadržava, podupire i potpaljuje duh i dušu u sebi, da bude spremnik za sjećanje, da nas ispuni osjećajima – to je vrhunska psihička okrepa. Svrha mu je da nas uzdigne i hitne uvis, da nas ispuni osjećajima koji dokazuju da postojimo, da smo ovdje, da nam da temelje, važnost, težinu. Pogrešno je razmišljati o tijelu kao o mjestu koje napuštamo kako bismo poletjeli prema duhu. Tijelo je pokretač tih doživljaja. Bez tijela ne bi bilo osjećaja da prelazimo pragove, ne bismo osjećali podizanje, visinu, bestežinsko stanje. Sve to proizlazi iz tijela. Tijelo je lansirna rampa. U prednjoj kapsuli duša omamljena gleda kroz prozor u tajanstvenu zvjezdanu noć.

Snaga slabina

Od čega se sastoji zdravo tijelo u instinktivnom svijetu? Na onoj osnovnoj razini – prsa, trbuh, svagdje gdje ima kože, svagdje gdje postoje neuroni koji prenose osjećaj – ne radi se o tome kojeg je oblika, koje veličine, boje, dobi, nego o tome osjeća li, funkcionira li onako kako treba, možemo li reagirati, osjećamo li raspon, spektar osjećaja. Boji li se, je li ukočeno od

boli ili straha, umrtvljeno nekom starom traumom, ili sadržava neku svoju glazbu, sluša li, kao Baubo kroz trbuh, gleda li svojim raznim načinima viđenja?

Kad sam bila u svojim ranim dvadesetim godinama dogodile su mi se dvije prijelomne stvari, događaji koji su se protivili svemu što su me dotad bili učili o tijelu. Bila sam na jednotjednoj ženskoj radionici. Noću smo se okupile oko vatre blizu vrućih izvora, a ja sam ugledala nugu ženu od kojih tridesetpet godina. Dojke su joj bile ispražnjene od rađanja, trbuh prepun strija od porođaja. Bila sam vrlo mlada i sjećam se da sam je žalila zbog tih ozljeda njezine svijetle i tanke kože. Netko je svirao marakas¹² i bubnjeve i ona je zaplesala a kosa, dojke, koža i udovi su joj se kretali u svim smjerovima. Kako je samo bila lijepa, kako vitalna. Njezina je ljupkost parala srce. Uvijek sam se smijala engleskoj frazi koja govori o “vatri u preponama”. No, te sam je večeri vidjela. Vidjela sam moć u njezinim slabinama. Vidjela sam ono što su me učili da zanemarim, snagu ženskoga tijela kad se pokreće iznutra. Dosad je prošlo skoro tri desetljeća, a ja je još vidim kako pleše u noći i još me zapanjuje snaga tijela.

Drugo buđenje ticalo se mnogo starije žene. Njezini su bokovi, prema uobičajenim standardima, bili previše kruškoliki, njezine grudi vrlo malene u usporedbi s njima, po bedrima je imala tanke ljubičaste, popucale kapilarice, a oko tijela joj se ovijao dugačak ožiljak od neke ozbiljne operacije, od rebra pa sve do kralježnice, onako kako gulimo jabuke. Struk joj je bio širok, pa valjda četiri šake.

Tada uopće nisam shvaćala zašto se muškarci oko nje roje kao oko saća. Željeli su grickati njezina kruškolika bedra, liznuti onaj ožiljak, primiti ta prsa, položiti svoje obraze na njezine razgranate kapilare. Smješak joj je opijao, imala je krasan hod, a kad je gledala, uistinu je upijala ono u što je gledala. Vidjela sam ponovno ono što su me učili da zanemarim, moć u tijelu. Kulturna moć tijela nalazi se u njegovoj ljepoti, ali moć u tijelu je rijetkost, jer ju je većina otjerala mučenjem tijela ili svojom posramljenošću njime.

¹² Rumba-kugle, suhe tikvice koje služe kao zvečka, (op. prev.)

U tom svjetlu divlja žena može istražiti numinoznost vlastita tijela i prihvatiti ga, ne kao uteg koji je osuđena nositi do kraja života, ne kao marvu za tegljenje, dobro zbrinutu ili ne, koja nas nosi uokolo za života, nego kao niz vrata, sanjarija i pjesama kroz koje možemo naučiti i saznati koješta. U divljoj psihi tijelo je shvaćeno kao biće za sebe, biće koje nas voli, ovisi o nama, kojemu smo mi ponekad majka, a ponekad je ono majka nama.

La mariposa, Leptirica

Kako bih vam na drugačiji način pripovijedala o snazi tijela, moram vam ispričati priču, istinitu podulju priču.

Godinama već turisti hrle preko velike američke pustinje, jureći po “duhovnom krugu”: Monument Valley, Canyon Chaco, Mesa Verde, Kayenta, Canyon Keems, Painted Desert i Canyon de Chelly. Zure u zdjelicu majke Grand Canyon, protresu glavama, slegnu ramenima i odjure kući, a onda ponovno jurišaju preko pustinje sljedećega ljeta, gledaju i gledaju, traže i traže.

Iza toga se skriva ona ista glad za numinoznim doživljajima koju ljudi osjećaju još otkako je svijeta i vijeka. No, kojiput se ta glad povećava jer ljudi izgube svoje pretke.^{xciiii} Često ne znaju ni imena onih koji su prethodili njihovim bakama i djedovima. Posebice zaboravljaju obiteljske priče. Takvo stanje izaziva duhovnu tugu... i glad. I tako mnogi za volju duše pokušavaju vratiti nešto važno.

Godinama već turisti dolaze i na Puyé, veliku prašnjavu mesu¹³ “usred ničega” u New Mexicu. Tu su se nekada Anasazi, Drevni, međusobno dovikivali s jedne mese na drugu. Prapovijesno more, tvrdi se, urezalo je tamo u stijene tisuće nacerenih, iskeženih i iskrivljenih usta i očiju.

Narodi Navajo, Apači Jicarille, južni Ute, Hopi, Zuni, Santa Clara,

¹³ mesa – brdo s ravnim vrhom i strmim obroncima, (op. prev.)

Santa Domingo, Laguna, Picuris, Tesuque – svi se oni sastaju ovdje. Tu se plesom vraćaju u drvo američkoga borovca¹⁴, u jelene, u orlove i u Katsinas, snažne duhove.

Ovamo također dolaze posjetitelji, a neki od njih vape za svojim geno-mitovima jer su odvojeni od duhovne posteljice. Zaboravili su i svoje drevne Bogove. Dolaze kako bi gledali one koji nisu zaboravili.

Cesta koja vodi na Puyé izgrađena je za konjska kopita i mokasine. No, s vremenom su automobili postali snažniji, pa sada domaći i stranci dolaze u svakojakim autima, kamionima, kamionetima i kombijima. Sva ta vozila cvile i dime po cesti u polaganoj prašnjavoj paradi.

Svi parkiraju *trochimochi*, drž-nedaj, po kvrgavim brdašcima. U podne rub mese izgleda kao lančani sudar tisuću automobila. Neki ljudi parkiraju tik od dvometarskoga trandovilja¹⁵ i misle kako će jednostavno prignječiti biljku da izađu iz auta. No, sto godina staro trandovilje je poput željeznih starica. Oni koji parkiraju pokraj njega ostaju zarobljeni u autu.

Sunce se usred dana pretvara u užarenu peć. Svi se vuku u pretoplim cipelama, nakrcani kišobranom za slučaj kiše (bit će je), sklopivim aluminijskim stolcem za slučaj da se umore (budu) te, ako su posjetitelji, možda fotografskim aparatom (ako imaju dozvolu) i rolama filma, obješenim oko vrata poput vijenaca češnjaka.

Posjetitelji dolaze s raznim očekivanjima, od svetih do profanih. Dolaze kako bi vidjeli nešto što neće svatko moći vidjeti, nešto najdivlje od divljega, živeći numen, *la mariposu*, Leptiricu.

Zadnji događaj je Ples leptira. Svi s velikom radošću očekuju taj ples. Pleše ga jedna osoba, žena, i to, uh!, kakva žena. Kako se sunce počne spuštati, tako se pojavi starac koji blista pod teretom dvadeset kila tirkiznih ukrasa za svečane prigode. Dok zvučnici čiče kao pile kad ugleda jastreba, on prošapće u kromirani mikrofon iz 30-ih godina: “A sa’ ćemo vidjet kako s’ pleše Ples leptira”, pa odšepa gazeći po manžetama svojih traperica.

¹⁴ Pinus contorta. (op. prev.)

¹⁵ Biljka iz roda althaea. (op. prev.)

Za razliku od baletnih predstava, gdje se točka najavi, zastor se podigne i eto plesača kako se gegaju po pozornici, ovdje na Puyé, kao i na drugim plemenskim plesovima, najava plesa može prethoditi plesačevu pojavljivanju negdje od dvadeset minuta pa do vječnosti. Gdje je plesačica? Možda posprema kamp-kućicu. Temperature više od 38 stupnjeva su uobičajene, pa je u zadnji tren možda potrebno popraviti znojem išarane boje na tijelu. Ako plesni pojas koji je pripadao plesačevu djedu pukne na putu prema pozornici, plesač se uopće ne pojavi, jer se duh pojasa mora odmoriti. Plesači kasne i zato što svira kakva dobra pjesma u emisiji “Indijanski sat s Tonyjem Lujanom” na radio Taosu, postaje KKIT (prema Kitu Carsonu).

Kojiput plesačica ne čuje zvučnik pa je mora pozvati kakav teklič. A zatim, naravno, uvijek mora razgovarati sa svim rođacima na putu prema pozornici i svakako stati kako bi svi mali nećaci i nećakinje dobro vidjeli kostim. Mala djeca se tako zapanje kad vide golemi duh *katsina* koji je sumnjivo sličan, bar malo, stricu Tomasu ili kukuruznu plesačicu koja uvelike nalikuje teti Yazie. Na kraju, postoji i stalna mogućnost da je plesačica još uvijek negdje na autocesti Tesuque i maše nogama koje vire iz kamioneta dok ispuh prlja zrak čitav kilometar niz vjetar.

Dok čekaju Ples leptira s vrcavim nestrpljenjem, svi brbljaju o leptirskim djevama i ljepoti djevojaka naroda Zuni koje su plesale u drevnim crveno-crnim kostimima, obnažena ramena i žarkoružičastih krugova na obrazima. Hvale mlade jelene plesače koji su plesali s borovim granama privezanim za ruke i noge.

Vrijeme prolazi.

I prolazi.

I prolazi.

Ljudi zveckaju kovanicama u džepu. Sišu zube. Gledatelji nestrpljivo čekaju da vide tu čudesnu leptiricu plesačicu.

Zatim iznenada, jer svi se već mršte od dosade, bubnjareve ruke zabubnjaju u svetom leptirskom ritmu, a pjevači počinju zazivati Bogove iz petnih žila.

Posjetiteljima leptir predstavlja nježnu stvarcu. “O krhka ljepoto”, tako sanjare. Zato su obvezno iznenađeni kad iskoči Maria Lujan.^{xciiv} A ona je krupna, uistinu krupna, kao Willendorfska Venera, kao Majka dana, kao žena junačkih dimenzija sa slike Diega Rivere koja je izgradila Mexico City jednim zamahom zglavka.

A ta Maria Lujan, joj, stara je, vrlo, vrlo stara, poput žene koja se vratila iz prašine, stara poput stare rijeke, stara poput starih borova na granici šume. Rame joj je obnaženo. Njezina crveno-crna manta, halja, skače gore-dolje zajedno s njom koja je unutra. Njezino teško tijelo i vrlo mršave noge čine je nalik na skakutav pauk umotan u tamale.¹⁶ Skače na jednoj nozi, zatim na drugoj. Maše lepezom od perja amo-tamo. Ona je Leptirica koja je stigla kako bi osnažila slabe. Ona je ta za koju većina misli da nije snažna: dob, leptirica, žensko.

Kosa leptirske djeve doseže do poda. Gusta je kao deset snopova kukuruza i kameno siva. Djeva nosi leptirova krila – onakva kakva vidite na dječici kad glume anđele u školskim predstavama. Bokovi su joj kao dvije velike skakutave košare, a mesnata polica povrh guzova dovoljno široka da ponese dvoje djece.

Skače, skače, skače, ne kao zec, nego koracima koji ječe.

“Ja sam ovdje, ovdje, ovdje...”

“Ja sam ovdje, ovdje, ovdje...”

“Probudite se vi, vi, vi!”

Maše pernatom lepezom gore-dolje, prekrivajući zemlju i ljude te zemlje oprasujućim duhom leptira. Njezine narukvice izrađene od školjki zvekeću kao čegrtuše, a praporci na gležnjevima zveckaju tiho poput kiše. Njezina sjenka velika trbuha i malih nogu pleše s jedne strane plesnoga kruga na drugu. Stopala joj ostavljaju oblačiće prašine za sobom.

Plemena su smjerna, ponesena. No, neki posjetitelji gledaju jedni u druge i mrmljaju: “To je to? Ovo je Leptirska djeva?” Zbunjeni su, neki čak razočarani. Izgleda da se više ne sjećaju kako je svijet duhova mjesto

¹⁶ Meksičko jelo od začinjena mljevenoga mesa u tijestu od kukuruzna brašna umotano u listove kukuruza i kuhano na pari. (op. prev.)

gdje su vukovi žene, medvjedi muževi, a starice bujnih dimenzija leptirice.

Međutim, prikladno je da Divlja žena/Leptirica bude stara i golema, jer ona nosi gromovit svijet u jednoj dojci, a podzemni svijet u drugoj. Njezina su leđa krivulja planeta Zemlje zajedno sa svim usjevima, hranom i životinjama. Na zatiljku nosi izlazak i zalazak sunca. Lijevo bedro joj nosi sve borovce, a desno sve vučice svijeta. Trbuh joj sadržava svu djecu koja će se ikada roditi.

Leptirska djeva ženska je sila oplodnje. Raznoseći pelud s jednoga mjesta na drugo, ona oprašuje, baš kao što duša oplođuje mozak snovima, kao što arhetipovi oplođuju svakodnevni svijet. Ona je središte. Ona spaja opreke tako što uzima malo odavde i stavlja onamo. Preobrazba nije nimalo složena. To je njezino učenje. Tako to čini leptirica. Tako to duša čini.

Leptirica ispravlja pogrešnu predodžbu da je preobrazba samo za mučenike, svece ili za one koji su čudesno snažni. Sebstvo ne mora dizati planine zato da bi se preobrazilo. Malo je dovoljno. Malo može dugo potrajati. Malo mnogo toga mijenja. Sila oplođivanja zamjenjuje premještanje planina.

Leptirska djeva oprašuje duše svijeta. Kaže: “Lakše je nego što misliš”. Trese pernatom lepezom i skače, jer baca duhovnu pelud na sve ljude koji su tu, Indijance, dječicu, posjetitelje, sve. Koristi se čitavim tijelom kao blagoslovom, starim, krhkim, krupnim, kratkonogim, kratkovratim, istočkanim tijelom. Ta je žena povezana sa svojom divljom prirodom, ona je prevoditeljica instinktivnog, sila oplodnje, ispravljač, ona se sjeća starih ideja. Ona je La voz mitológica. Ona je otjelovljenje Divlje žene.

Leptirska plesačica mora biti stara jer predstavlja staru dušu. Ona je široka boka i čvrsta trupa jer mnogo toga nosi. Njezina sijeda kosa kaže da ne mora više štovati tabue o dodirivanju drugih. Ona smije dodirnuti svakoga: dječake, novorodenčad, muškarce, žene, žensku djecu, stare, bolesne i mrtve. Leptirica smije svakoga dotaknuti. To je, na kraju, i njezina povlastica. To je njezina snaga. Njezino je tijelo tijelo La maripose, Leptirice.

Tijelo je kao zemlja. Ono je zemlja za sebe. Ono je jednako osjetljivo na divlju gradnju, na diobu parcela, na odsječenost, prekomjerno iscrpljivanje i oduzimanje moći kao i bilo koji krajolik. Divlju ženu neće samo tako pokolebati razvojni planovi. Za nju pitanje ne glasi kako oblikovati, nego kako osjećati. Dojka u svim oblicima ima funkciju osjećanja i hranjenja. Hrani li? Osjeća li? To je dobra dojka.

Bokovi su široki s razlogom, u njima je kolijevka novoga života izrađena od slonovače presvučene satenom. Ženini su bokovi bočni plovci za tijelo iznad i ispod, oni su portali, raskošni jastuci, drške za vođenje ljubavi, mjesto iza kojega se skrivaju djeca. Noge, one su mišljene da nas odvedu, kojiput ponesu, one su poluge koje nam pomažu dizati, one su anillo, prsten za obuhvaćanje ljubavnika. Ne mogu biti previše ovakve ili previše onakve. One su takve kakve jesu.

Kod tijela ne postoji “trebalo bi biti”. Ne radi se tu o veličini, obliku ili godinama, čak ni o tome da imamo po dvoje od svega, jer neki nemaju. Divlje je pitanje, osjeća li tijelo, ima li ono pravu vezu s užitkom, sa srcem, dušom, divljinom? Posjeduje li sreću, radost? Može li se na svoj način kretati, mrdati, njihati, može li plesati, udarati? Ništa drugo nije važno.

Kad sam bila dijete, vodili su me na izlet u Prirodoslovni muzej u Chicagu. Tamo sam vidjela kipove Malvine Hoffman, desetke tamnih brončanih kipova prirodne veličine izloženih u velikoj dvorani. Stvorila je uglavnom naga tijela ljudi s raznih strana svijeta i pritom je imala divlju viziju.

Svojom ljubavlju obasula je tanku potkoljenu lovca, duge dojke majke s dvoje odrasle djece, usiljeno tkivo na prsima djevice, jaja starca koja vise do pola bedra, nos s nosnicama većim od očiju, kukast nos poput jastrebova, ravan nos nalik na trokut. Zaljubila se u uši poput semafora i u malene uši koje se nalaze blizu brade. Voljela je svaku kosu uvijenu poput zmije, svaku kosu valovitu poput razmotane trake, svaku kosu ravnu poput travke. Osjećala je divlju ljubav tijela. Razumjela je snagu tijela.

Postoji redak u koreopjesmi¹⁷ *for colored girls who have considered*

¹⁷ Vrlo uspješan kazališni komad Ntozake Shange iz 1975. godine koji se sastoji od 20

suicide when the rainbow is enuf^{cv} Ntozake Shange kad žena u ljubičastom govori nakon što se mukotrпно suočila sa svim svojim psihičkim i fizičkim aspektima koje kultura zanemaruje ili potcjenjuje. Sažeto se prikaže sljedećim mudrim i mirnim riječima:

evo što imam...

pjesme

široka bedra

male cice

&

toliko ljubavi

To je snaga tijela, naša snaga, snaga divlje žene. U mitovima i bajkama božanstva i drugi veliki duhovi ljudska srca stavljaju na kušnju tako da se pojavljuju u raznim oblicima koji skrivaju njihovu božanstvenost. Pojavljuju se u plaštevima, prnjama, srebrnim čalmama ili blatnjavih nogu. Pojavljuju se tamne kože poput staroga drva ili s krljuštima od ružinih latica, kao krhko dijete ili uvela starica, kao muškarac koji ne može govoriti ili kao životinja koja može. Velike moći iskušavaju ljude da vide jesu li već naučili prepoznati veličinu duše u svim njezinim promjenjivim oblicima.

Divlja žena pojavljuje se u mnogim veličinama, oblicima, bojama i stanjima. Ostanite budni kako biste mogli prepoznati divlju dušu u njezinim mnogim preobrazbama.

pjesama za sedam glumaca i govori o sposobnosti crkinja da prežive unatoč očaju i boli.
(op. prev.)

8. POGLAVLJE

Samoočuvanje: prepoznavanje zamki, kaveza i otrovnih mamaca

Podivljala žena

Podivljala žena je ona koja je nekad bila u svojem prirodnomu psihičkom stanju – to jest u pravom divljem stanju – pa je poslije zarobljena nekim slijedom događaja, zbog čega se previše pripitomila, a njezini instinkti postali umrtvljeni. Kada dođe u priliku da se vrati svojoj izvornoj divljoj prirodi, odviše lako upada u kojekakve zamke i otrove. Zbog toga što su joj narušili cikluse i sustave samozaštite, ona se u svojem nekadašnjem prirodnomu divljem stanju nalazi u opasnosti. Nije više oprezna i budna, već lako postaje plijenom.

Postoji određeni obrazac gubitka instinkta. Valja proučiti taj obrazac, zapravo ga valja upamtiti, tako da možemo obraniti blago temeljne prirode, ne samo naše, nego i naših kćeri. U psihičkim šumama postoje mnoge stupice izrađene od hrđava željeza koje leže tik ispod lisnate zeleni šumskoga tla. Psihološki promatrano, to vrijedi i za svijet u velikome. Postoje razni mamci kojima smo podložni: veze, ljudi i pothvati koji nas privlače, ali unutar te naoko lijepe meke postoji nešto usiljeno, nešto što nam ubije duh čim zagrizemo.

Podivljale žene svih dobi, a osobito mlade, imaju strašan nagon da nadoknade dugu glad i izgon. U opasnosti su zbog prekomjerne i bezumne težnje k ljudima i ciljevima koji nisu okrepljujući, sadržajni ili trajni. Bez

obzira na to gdje i kada žive, uvijek postoje kavezi koji čekaju na njih, premaleni životi u koje se žene može namamiti ili ugurati.

Ako su vas ikada zarobili, ako ste ikad osjetili *hambre del alma*, glad duše, ako ste ikada pali u zamku, a osobito ako imate nagon za stvaranjem, vrlo je vjerojatno da ste bili ili jeste podivljala žena. Podivljala žena obično osjeća iznimnu glad za nečim duševnim, pa će često uzeti kojekakve otrove skrivene na vrhu usiljena štapa, vjerujući da će to biti ono za čime njezina duša žudi.

Premda neke podivljale žene izbjegnu zamci u zadnjem trenutku uz samo neznatan gubitak krzna, mnogo ih više, ništa ne sluteći, upadne u nju, i privremeno izgubi svijest. Druge se slome u zamkama, a neke se uspiju iskobeljati i odvući do špilje da tamo same vidaju svoje rane.

Kako bi se izbjeglo tim zamkama i iskušenjima koja se povećavaju s vremenom koje žena provodi u zarobljeništvu i gladi, moramo ih moći unaprijed ugledati i krenuti oko njih. Moramo ponovno razviti moć uvida i oprez. Moramo naučiti zaobilaziti. Kako bismo mogle prepoznati prava skretanja, moramo biti u stanju prepoznati ona pogrešna.

Postoji poučna priča koju starice pripovijedaju, a govori o nevoljama izgladnjelih i podivljalih žena. Poznata je pod raznim naslovima, “Vražje plesne cipele”, “Vatrenocrvene vražje cipele” i “Crvene cipele”. Hans Christian Andersen napisao je priču koja se temelji na toj staroj bajci i dao joj je isti naslov. Kao pravi pripovjedač, temeljnu je priču uvelike uresio doskočicama vlastita naroda, ali kostur je priče isti.

Postoji mađarsko-njemačka verzija koju nam je kad smo bili djeca pričala teta Tereza. Njezina verzija priče uvijek je započinjala riječima: “Pogledajte svoje cipele i budite zahvalni što su obične... jer čovjek mora vrlo pažljivo živjeti ako su mu cipele precrvene.”

Crvene cipele

Bilo jednom jedno jedno siročče koje nije imalo cipela. No, djevojčica bi spremala sve krpice koje bi našla i s vremenom je imala dovoljno da sašije par crvenih cipela. Bile su nezgrapne, ali ona ih je voljela. Davale su joj osjećaj bogatstva premda je dane provodila u skupljanju hrane po gustim šumama do duboko u noć.

Jednoga dana dok je tako koračala po putu odjevena u krpe i s crvenim cipelama na nogama, kraj nje se zaustavi pozlaćena kočija. U njoj se vozila starica koja joj je rekla da će je povesti svojoj kući i odgajati je kao da je njezina rođena kći. I tako odoše do staričine kuće, gdje su djevojčici oprali i očešljali kosu. Dali su joj čisto bijelo rublje i finu vunenu haljinu, bijele čarape i sjajne crne cipele. Kad je dijete zamolilo da joj vrate staru odjeću, a osobito crvene cipele, starica joj je rekla da je odjeća bila toliko uprljana, a cipele toliko smiješne, da ih je bacila u vatru, gdje su se pretvorile u pepeo.

Djevojčica bijaše vrlo tužna, jer čak i uz sve to bogatstvo koje ju je okruživalo, skromne crvene cipele izrađene vlastitom rukom pružale su joj osjećaj najveće sreće. Sad su je tjerali da sve vrijeme mirno sjedi, da ne skakuće dok hoda i da ne govori, osim ako joj se obrate, a u njezinu srcu zaplamti tajna vatra i ona stade čeznuti za svojim starim crvenim cipelama više nego za bilo čime na svijetu.

Kad je djevojčica stasala za firmu na Dan nevine dječice, starica je povede starom obogaljenom postolaru da joj izradi poseban par cipela za tu priliku. U postolarevu izlogu stajao je par najfinijih crvenih cipela izrađenih od najfinije kože: djelovale su kao užarene. Pa, premda su te cipele bile upravo sablažnjive za crkvu, dijete koje je biralo gladnim srcem, izabere njih. Staričin je vid bio tako slab da nije vidjela boju cipela, pa plati za njih. Stari postolar namigne djevojčici i zamota cipele.

Sljedećega dana, pripadnici crkve bili su zapanjeni cipelama na djevojčinim nogama. Crvene cipele sjale su kao ulaštene jabuke, poput srca, poput crvenih šljiva. Svi su zurili, čak i ikone na zidu, čak su i kipovi

s neodobravanjem buljili u njezine cipele. No, ona je samo još više zavoljela svoje cipele. Tako da ni kad je biskup poveo misu, ni kad je zbor zapjevao, ni kad su se orgulje zaorile, djevojčici ništa nije bilo tako lijepo kao njezine crvene cipele.

Do večeri starica je već bila saznala za crvene cipele svoje štíćenice. Zaprijetila je: “Nikada, nikad više nemoj obuti te crvene cipele!”. No, sljedeće nedjelje, djevojčica si nije mogla pomoći, pa je odabrala crvene, a ne crne cipele i tako su ona i starica pošle u crkvu kao obično.

Na vratima crkve stajao je stari vojnik s rukom u povezu. Bio je odjeven u kaputić i imao je crvenu bradu. Naklonio se i zamolio za dopuštenje da obriše prašinu s djevojčinih cipela. Dijete izbací nogu, a on zakucka po potplatima njezinih cipela pjevušeći neku veselu pjesmicu, od čega su je zasvrbjeli tabani. “Svakako ostani na plesu”, nasmiješi se on i namigne joj.

Ponovno su svi iskosa gledali u djevojčine crvene cipele. No, njoj su se toliko dopadale te cipele koje su bile žarke kao grimiz, žarke kao maline, žarke kao šipak, tako da skoro ni na što drugo nije mogla misliti te je jedva čula misu. Bila je tako zauzeta okrećući stopala amo-tamo i diveći se svojim crvenim cipelama, da je zaboravila pjevati.

Kad su ona i starica napuštale crkvu, ranjeni vojnik poviče: “Kakvih li lijepih plesnih cipela!” Od tih se riječi djevojka na mjestu zavrti nekoliko puta. Ali kako su joj se noge počele kretati, tako više nisu htjele stati, pa je plesala kroz cvjetne lijehe i oko crkve sve dok se nije činilo kako je izgubila svaki nadzor nad sobom. Plesala je gavotu, pa čardaš, a zatim valcer i tako je prošla kroz polja prekoputa.

Staričin kočijaš poskoči sa svoje klupice i potrči za djevojčicom, podigne je i odnese natrag do kočije, ali djevojčine noge plesale su i dalje u zraku, kao da su još uvijek na tlu. Starica i kočijaš stanu vući i potezati, pokušavajući joj silom svući crvene cipele. Bio je to itekakav prizor, šesiri su letjeli, a noge udarale, ali na kraju su uspjeli smiriti djevojčine noge.

Kad su došli kući, starica uz udarac stavi crvene cipele visoko na policu i upozori djevojčicu da ih nikad više ne takne. No, djevojčica nije mogla a da ih ne gleda i čezne za njima. Za nju su one još uvijek bile

najljepša stvar na svijetu.

Nedugo zatim, kako to sudbina već odredi, starica postade vezana uz postelju, pa se djevojka, čim su liječnici otišli, odšulja u sobu u kojoj su se čuvale crvene cipele. Pogleda u njih onako visoko na polici. Prvo je gledala, pa zurila, i na kraju tako snažno žudila da je spustila cipele s police i obula ih, misleći da nikakvo zlo ne može iz toga proizaći. No čim su joj cipele dotakle prste i pete, preplavi je želja za plesom.

I tako zapleše kroz vrata, niza stube, prvo gavotu, zatim čardaš, a onda krene brzim hrabrim okretima plesati valcer. Djevojka je uživala i nije shvaćala u kakvoj je nevolji, sve dok nije zaplesala nalijevo, a cipele su htjele nadesno. Kad je htjela zaplesati u krug, cipele su uporno plesale prema naprijed. I kako su cipele plesale s djevojkom, umjesto ona u njima, one otplešu s njom ravno niz cestu, kroz blatnjava polja i van u mračnu i sumornu šumu.

Tamo stajaše, oslonjen o drvo, onaj stari vojnik crvene brade s rukom u povezu, odjeven u svoj kaputić. “Jao”, reče on. “Kakvih li lijepih plesnih cipela.” Užasnuta, ona pokuša izuti cipele, ali bez obzira na to koliko snažno vukla, cipele ostadoše pričvršćene. Skakutala je na jednoj nozi, a zatim na drugoj pokušavajući izuti cipele, ali ona noga na tlu nastavi plesati, a stopalo u njezinim rukama vrtjelo se i dalje prema svojem dijelu plesa.

I tako je plesala, plesala i plesala. Preko najviših planina i kroz doline, po kiši, snijegu i suncu, ona je plesala. Plesala je u najmračnijoj noći i u zoru, a još je i dalje plesala u sumrak. No, to nije bio dobar ples. Bio je to stravičan ples i za nju nije bilo odmora.

Uplesala je u crkveno dvorište, ali duh strave nije joj dopustio da uđe. Duh joj uputi sljedeće riječi: “Plesat ćeš u svojim crvenim cipelama dok ne postaneš poput prikaze, poput sablasti, dok ti koža ne bude visjela s kostiju, dok ne ostane više ništa od tebe doli utrobe koja pleše. Plesat ćeš od vrata do vrata kroz sva sela i pokucat ćeš na svaka vrata tri puta, a kad ljudi pogledaju van, ugledat će tebe i prestrašiti se tvoje sudbine. Plešite crvene cipele, plešite.”

Djevojka počne moliti za milost, ali prije nego što je uspjela zaustiti još

koju riječ, crvene cipele je odnesu dalje. Plesala je preko trnja i kroz potoke, preko živica i dalje i dalje, plesala je i plesala, sve dok se nije vratila do svoje stare kuće, a tamo su bili žalobnici. Umrta je starica koja ju je bila posvojila. No, bez obzira na to, ona prođe plešući, a plesala je i dalje, jer je morala. Potpuno iscrpljena i užasnuta, otpleše u šumu gdje je živio gradski krvnik. A sjekira na njegovu zidu zatrese se čim je osjetila kako se ona približava.

“Molim te!” zamoli ona krvnika dok je plesala pokraj njegovih vrata. “Molim te odreži mi cipele, da me oslobodiš te strašne sudbine.” A krvnik sjekirom presječe kopče njezinih crvenih cipela. No, cipele i dalje ostadoše na njezinim stopalima. Stoga mu ona dovikne da joj život ništa ne vrijedi i da joj mora odrezati stopala. I tako joj je odrezao stopala. A crvene cipele zajedno sa stopalima otplesaše kroz šumu, preko brda i nestadoše s vidika. Sada je sirota djevojka bila bogalj i morala je skrbiti se za sebe kao sluškinja drugima, ali nikada, nikad više nije poželjela crvene cipele.

Okrutan gubitak u bajkama

Uistinu zvuči razumno kad pitamo zašto u bajkama postoje takvi okrutni prizori. Ta pojava postoji diljem svijeta u mitovima i narodnoj predaji. Stravičan završetak ove priče tipičan je kraj u bajkama u kojima duhovni protagonist ne može završiti započetu preobrazbu.

Psihološki gledano, ta okrutna epizoda izražava važnu psihičku istinu. Istina je toliko važna da vjerojatno nećemo poslušati upozorenja ako ih se izrazi slabijim riječima – a opet ju je tako lako zanemariti kad kažemo: “Oh, aha, razumijem”, a onda ipak odskakućemo u svoju propast.

U modernome tehnološkom svijetu, okrutne epizode iz bajki zamijenjene su slikama u televizijskim kampanjama, kao što su one kad se prikaže obiteljska fotografija s tragovima krvi na kojoj je jedan član izbrisan kako bi se prikazalo što se događa ako vozimo pijani, ili one koje

pokušavaju ljude odvratiti od zloporabe opojnih droga, pa prikazuju kako jaje krčka u tavi, jer je to ono što se događa mozgu pod utjecajem droge. Motiv okrutnosti prastari je način usmjeravanja pažnje emotivnoga sebstva na vrlo ozbiljne poruke.

Psihološka istina u “Crvenim cipelama” govori da će smisleni život žene biti ugrožen, otet ili zaveden na krivi trag ako ona ne zadrži ili bar povрати svoje temeljne radosti i divlju vrijednost. Priča nam usmjerava pozornost na zamke i otrove u koje odviše lako upadamo kad nam divlja duša gladuje. Kad nema čvrstog sudjelovanja divlje prirode, žena gladuje i postane opsjednuta željama za time da se “bolje osjeća”, da je “puste na miru” i da je, molim, vole.

Kada gladuje, žena će prihvatiti svaku zamjenu koja se nudi, pa tako i one koje joj, poput placeba, nimalo ne pomažu, kao i one koje su razorne i ugrožavaju život, one zbog kojih strahovito gubi vrijeme i talent ili svoj život izlaže fizičkoj opasnosti. Radi se o gladi duše koja ženu prisiljava na to da odabere stvari koje će je natjerati u divlji, neobuzdani ples – a zatim, odviše blizu krvnikovim vratima.

Kako bismo bolje razumjeli tu priču, moramo shvatiti da žena vrlo drastično može izgubiti svoj put kad izgubi instinktivni i divlji život. Jedan od načina na koji možemo zadržati ono što imamo, jedan od načina da pronademo svoj put natrag u divlju ženstvenost, sastoji se u tome da uvidimo kakve sve pogreške može učiniti zarobljena žena. Zatim se možemo vratiti po tom putu i ispraviti stvari. Zatim se možemo ponovno sjediniti.

Kao što ćemo vidjeti, gubitak ručno izrađenih cipela predstavlja gubitak strastvene vitalnosti i života koji je žena sama stvorila te početak prekrotkoga života. To konačno vodi gubitku sposobnosti točnog zapažanja, koji pak vodi pretjerivanju, gubitku stopala, platforme na kojoj stojimo, našega temelja, dubokoga dijela naše instinktivne prirode koja podupire našu slobodu.

“Crvene cipele” pokazuju nam kako započinje propadanje i u kakvom se stanju nađemo ako ne interveniramo u ime naše divlje prirode. Da se razumijemo, kad žena poduzme taj napor da intervenira i da se bori sa

svojim demonom, ma kakav god on bio, to predstavlja jednu od najvrednijih bitaka, i u arhetipskom smislu, a i u dogovornoj zbilji. Premda bi joj se, kao i u bajci, moglo dogoditi da potone na dno zbog gladi, zarobljeništa, povrijeđenog instinkta, destruktivnih odluka i svega drugoga, sjetite se, dno je tamo gdje su živi korijeni psihe. To je mjesto gdje su ženini divlji temelji. Na dnu je najbolje tlo da se ponovno zasadi i razvije nešto novo. U tom je smislu udarac u tlo, iako iznimno bolan, ujedno i mogućnost sadnje.

Premda nikad ne bismo ni sebi ni drugima poželjeli crvene cipele, a ni onakvu propast, u vatrenoj i razornoj srži toga postoji ono nešto što stapa žestinu s mudročću u ženi koja je plesala taj kleti ples, koja je izgubila sebe i svoj kreativni život, koja se dovezla do pakla u jeftinim (ili skupim) kolima, a koja se ipak drži neke riječi, misli, predodžbe, sve dok ne pobjegne svojem demonu kroz neki prolaz u vremenu i danas nam o tome priča.

Dakle, žena kojoj je izmaknuo nadzor nad plesom, koja je izgubila svoj oslonac i svoja stopala i koja razumije ono očajno stanje na kraju bajke, to je žena koja posjeduje osobitu i vrijednu mudrost. Ona je poput saguara, čvrstog i divnog kaktusa koji živi u pustinji. Saguaro možete prostrijeliti mecima, možete rezbariti po njemu, srušiti ga, zgaziti, a on će ipak živjeti, ipak će u sebi nositi spremište živodajne vode, ipak će divlje rasti i s vremenom se sam izliječiti.

Premda bajke završavaju nakon desetak stranica, naš život to ne čini. Mi smo zbirke od nekoliko svezaka. U našem životu, premda se neka epizoda završi uz tresak i propast, uvijek postoji kakva nova epizoda koja nas čeka. Uvijek postoje daljnje prilike da ispravimo, da oblikujemo svoj život onako kako zaslužujemo. Nemojte trošiti vrijeme mrzeći neuspjeh. Neuspjeh je bolji učitelj od uspjeha. Poslušajte, naučite i krenite dalje. To je ono što činimo s ovom bajkom. Slušamo njezinu drevnu poruku. Učimo o uništavalačkim obrascima zato da bismo mogli nastaviti snagom osobe koja može osjetiti stupice, kaveze i mamce prije nego što na njih naleti.

Krenimo raščlaniti tu važnu bajku tako što ćemo pogledati što se događa kad se onaj vitalni život, koji nam je najvažniji, bez obzira na to

kako se činio drugima, kad se onaj život koji najviše volimo, obezvrijedi i pretvori u pepeo.

Ručno izrađene crvene cipele

U priči vidimo da dijete izgubi crvene cipele koje je izradilo za sebe, one koje su mu davale osjećaj posebnoga bogatstva. Djevojčica je bila siromašna, ali inovativna i tražila je svoj put. Napredovala je od toga da ne posjeduje nikakve cipele, do toga da ima cipele koje joj pružaju osjećaj duše bez obzira na poteškoće u vanjskome životu. Ručno izrađene cipele znak su njezina uzdizanja iz teškoga psihičkog postojanja u strastveni život koji si je sama stvorila. Te cipele predstavljaju doslovce golem korak ka uvođenju njezine snalažljive ženske prirode u svakodnevni život. Nije važno što je njezin život nesavršen. Ima nešto što je raduje. Razvit će se.

Taj tipično siromašan, ali inventivan lik u bajkama može predstavljati psihološki motiv za nekoga tko je bogat duhom i koji se polagano osvješćuje i osnažuje tijekom duljega razdoblja. Može se reći da taj lik točno prikazuje svakoga od nas, jer svi mi napredujemo, polako, ali sigurno.

Društveno gledano, cipele odašilju neki signal, način razlikovanja jedne osobe od druge. Umjetnici obično nose cipele koje su poprilično različite od cipela, recimo, inženjera. Cipele nam mogu reći nešto o tome kakvi smo, kojiput čak i o tome što pokušavamo biti, kakva je ta persona koju iskušavamo.

Arhetipski simbolizam cipele seže do drevnih vremena, kad su cipele bile oznaka vlasti: vladari su ih posjedovali, robovi nisu. Čak i danas, velik dio modernoga svijeta uči donositi neumjerene sudove o inteligenciji i sposobnosti osobe na temelju toga nosi li cipele ili ne, i jesu li oni u cipelama “dobro potkovani” ili nisu. Ova verzija priče dolazi iz hladnih sjevernih zemalja, gdje se cipele smatraju sredstvom preživljavanja. Održati stopala suhima i toplima znači održati se na životu

u čičoj zimi. Sjećam se kako mi je teta govorila da je krađa nečijih cipela zimi zločin ravan umorstvu. Ženina kreativna i strastvena priroda u istoj je opasnosti ako ne može zadržati izvore svojega razvoja i radosti. Oni su njezina toplina, njezina zaštita.

Simbol cipela može se shvatiti kao psihološka metafora – one štite i brane ono na čemu stojimo, naša stopala. U arhetipskom simbolizmu, stopala predstavljaju pokretnost i slobodu. U tom smislu, posjedovati cipele za svoja stopala znači imati čvrsta uvjerenja i sredstva da djelujemo u skladu s njima. Bez psihičkih cipela žena se ne može kretati po unutarnjoj i vanjskoj okolini što zahtijeva oštrinu, čula, oprez i otpornost.

Život i žrtvovanje idu jedno s drugim. Crvena je boja života i boja žrtvovanja. Kako bismo mogli živjeti uzbuđljivim životom, moramo podnositi razne žrtve. Ako želite studirati, morate žrtvovati vrijeme i novac i tom pothvatu podariti iznimnu koncentraciju. Ako želite stvarati, morate žrtvovati površnost, nešto sigurnosti, a često i svoju želju da budete omiljeni, da iskažete svoje najžešće uvide, svoje najdalekovidnije vizije.

Problemi se pojavljuju kad se podnose mnoge žrtve, a iz svega toga ne proizlazi baš neki život. Kad je crveno boja gubitka krvi, a ne životne krvi. To se točno događa u bajci. Jedna vrsta živahne i omiljene crvene gubi se spaljivanjem djetetovih ručno izrađenih crvenih cipela. To izaziva čežnju, opsesiju te napokon ovisnost o drugoj vrsti crvene: one koja pripada brzim, jeftinim uzbuđenjima, seksu bez duše; one koja vodi životu bez značenja.

Dakle, kad shvatimo sve aspekte bajke kao sastavnice psihe jedne žene, onda vidimo da dijete izradom crvenih cipela postiže velik uspjeh. Prenosi život s razine bosonoga roba – koji samo ide svojini putem, nosom do poda, ne gleda ni lijevo ni desno – na razinu svijesti koja se zaustavi kako bi stvarala, koja primjećuje ljepotu i osjeća radost, koja sadržava strast i osjeća sitost... kao i sve one stvari koje čine tu integralnu prirodu što je nazivamo divljom.

Činjenica da su cipele crvene upozorava na to da će se raditi o procesu živahnoga života, što uključuje žrtvovanje. Tako i treba biti. Činjenica da

su cipele izrađene rukom i sastavljene od krpica upozorava na to da dijete simbolizira kreativni duh koji, budući da iz nekog razloga nema ni majku ni poduku, sve to sastavlja koristeći se svojom naivnom percepcijom. I, bravo!, kakva li lijepog i duševnoga postignuća.

Kad bi se samo moglo ostaviti na miru ono što je dovoljno dobro, situacija bi za kreativno sebstvo lijepo napredovala. U priči je dijete oduševljeno svojim ručnim radom, činjenicom da je uspjelo, činjenicom da je imalo strpljenja tražiti i skupljati, oblikovati, sastavljati i prilagođivati, iskazivati svoje ideje. Nema veze što je proizvod isprva nezgrapnan – ta mnogi Bogovi stvaranja raznih kultura i vremena nisu stvorili savršenstvo prvi put. Prvi se pokušaj uvijek može poboljšati, kao i drugi, a često i treći i četvrti. To nema nikakve veze s nečijom dobrotom ili vještinom. Život je jednostavno takav, podsjeća i razvija.

Ako dijete puste na miru, ono će izraditi još jedan par crvenih cipela, pa još jedan, pa još jedan, sve dok ne budu tako nezgrapne. Ono će se razvijati. No, bez obzira na djetetovu zavidnu dovitljivost i uspješnost u teškim uvjetima, za nj je sjajna stvar da mu te cipele koje je izradilo pružaju neizmjernu radost, a radost je njegovu životu istodobno krv, duševna hrana i duševni život.

Radost je osjećaj koji žena ima kad pažljivo složi riječi na papiru, kad otrpve pogodi note al punto. Huu! Nevjerojatno! To je osjećaj koji žena ima kad ustvrdi da je trudna i da to želi biti. To je radost koju žena osjeća kad gleda ljude, koje rado gleda, kako se zabavljaju. To je ona radost koju žena osjeća kad učini nešto do čega joj je stalo, o čemu ima jako mišljenje, nešto riskantno, nešto zbog čega se napregnuta, dala sve od sebe i uspjela – možda elegantno, možda ne, ali je to učinila, stvorila nešto, nekoga, umjetnost, bitku, trenutak: svoj život. To je prirodno i instinktivno stanje žene. Divlja žena proizlazi iz takve radosti. Ta duševna situacija priziva Divlju ženu poimence.

No, kako to već biva, u priči se jednoga dana, u izravnoj opreci s jednostavnim crvenim cipelicama izrađenima od krpica, s jednostavnom životnom radošću, pojavi pozlaćena kočija te se uz škripu dokotura u djetetov život.

Zamke

Zamka br. 1: Pozlačena kočija, obezvrijeđen život

U arhetipskom simbolizmu, kočija je doslovna slika, vozilo koje nešto prenosi s jednoga mjesta na drugo. U modernom materijalu snova i suvremenoj narodnoj predaji uglavnom je zamijenjena automobilom, koji djeluje jednako arhetipski. Prema klasičnom načinu shvaćanja, takvo “prijenosno” vozilo smatra se središnjim raspoloženjem psihe koje nas prenosi s jednoga mjesta u psihi na drugo, s jedne ideje na drugu, s jedne misli na drugu i s jednoga pothvata na drugi.

Djetetov ulazak u staričinu pozlačenu kočiju vrlo je sličan ulasku u pozlaćen kavez – tobože nam nudi nešto udobnije, manje stresno, ali umjesto toga nas zapravo zarobljava. Nismo u stanju odmah pojmiti način na koji nas hvata u stupicu, budući da pozlata isprva tako zabljesne. Zamislimo, dakle, da hodamo niz svoju životnu cestu, obuveni u svoje ručno izrađene cipele i odjednom nas preplavi neko raspoloženje, nešto poput: “Možda bi nešto drugo bilo bolje, nešto što nije tako teško, nešto što će mi oduzeti manje vremena i energije, što će mi omogućiti manje naprezanja.”

To se često događa u životu žena. Nalazimo se usred nekog pothvata i to nam daje neki osjećaj koji se može protezati od lošega do dobrog. Kako napredujemo, tako razvijamo svoj život i trudimo se koliko možemo. No, uskoro nas nešto preplavi, nešto što kaže: “Ovo je prilično teško. A pogledaj tamo ono prelijepo nešto. Ona nacifrana stvar djeluje lakšom, finijom, izazovnijom.” Odjednom se pojavi pozlačena kočija, vrata se otvore, spusti se ona malena stuba i mi uđemo. Zavedeni smo. Takva se iskušenja pojavljuju redovito, kojiput svaki dan. Kojiput je teško reći ne.

Tako se i udamo za pogrešnu osobu, jer nam to financijski olakša život. Napustimo ono novo djelo na kojem radimo, pa se vratimo na ono lakše, ali izmučeno, koje šutamo po podu već posljednjih deset godina. Ne

podignemo onu dobru pjesmu na njezinu najfiniju razinu, nego se zaustavimo na trećoj skici, umjesto da je još jedanput pročešljamo.

Scenarij pozlaćene kočije prekriva onu jednostavnu radost crvenih cipela. Premda bismo to mogli protumačiti kao ženino traženje materijalnih dobara i ugone, češće predstavlja izraz jednostavne psihološke želje da nam rad na temeljnim stvarima kreativna života ne bude tako naporan. Želja da nam bude lakše nije stupica, to je nešto što ego prirodno priželjkuje. Joj, ali cijena. Cijena je stupica. Stupica se zatvori kada dijete ode živjeti kod bogate starice. Tamo se mora pristojno ponašati i biti tiho... otvorene čežnje nisu dopuštene, a pogotovo ispunjenje tih čežnji. To je početak duševne gladi kreativnoga duha.

Klasična jungovska psihologija ističe da se gubitak duše događa osobito sredinom života, oko ili nakon tridesetpete. No, za žene u modernoj kulturi, gubitak duše svakodnevna je opasnost, bile mi osamnaest ili osamdeset, udane ili ne, bez obzira na podrijetlo, obrazovanje ili gospodarenje. Mnogi "obrazovani" ljudi popustljivo se smješkuju kad čuju da "primitivni" ljudi imaju beskrajne popise doživljaja i događaja za koje smatraju da im mogu ukrasti dušu – od toga da u pogrešno doba godine ugledaju medvjeda, do ulaženja u kuću koja još nije blagoslovljena nakon što se u njoj zbila smrt.

Premda postoji mnogo toga u modernoj kulturi što je čudesno i što podaruje život, samo u jednoj ulici postoji više medvjeda u pogrešno vrijeme i neposvećenih mjesta smrti nego što ih ima na tisuću četvornih kilometara u divljini. Središnja psihička činjenica i dalje ostaje: stalno moramo stražariti nad našom vezom sa značenjem, strašću, duševnosti i dubokom prirodom. Postoje mnoge stvari koje silom pokušavaju odvući ili zvesti one ručno izrađene cipele, naoko jednostavne stvari kao na primjer kad kažemo: "Poslije ću obaviti taj ples, sadnju, zagrljaj, nalaženje, planiranje, učenje, pomirenje, čišćenje... poslije." Sve su to stupice.

Zamka br. 2: Suha starica, ostarjela sila

U tumačenju snova i bajki onoga tko posjeduje “nosač pristupa”, pozlaćenu kočiju, smatramo glavnom vrijednošću koja pritišće psihi, koja je tjera naprijed, pokreće u smjeru u kojem želi. U ovom slučaju, psihom počinju upravljati vrijednosti starice koja posjeduje kočiju.

U klasičnoj jungovskoj psihologiji, arhetipski lik starijih kojiput se zove “senex”. U latinskom senex znači starac. Točnije i bez rodne atribucije simbol starijih možemo shvatiti kao ostarjelu silu: ona koja djeluje onako kako je svojstveno starcima.^{xcvi}

U bajkama se ta ostarjela sila otjelovljuje starijom osobom koja je često prikazana nekako jednostrano, upozoravajući na to da se psihički proces također jednostrano razvija. U idealnom slučaju, starica simbolizira dostojanstvo, mentorstvo, mudrost, poznavanje sebe, slušanje tradicije, dobro određene granice i iskustvo... uz dobru mjeru čangrizave, staračke, izravne, koketne drskosti za ravnotežu.

No, kad se starica iz bajke tim značajkama koristi negativno, kao u “Crvenim cipelama”, onda nam je to upozorenje da će se aspekti psihe koji bi trebali ostati topli na licu mjesta smrznuti. Ono što je u psihi obično živahno, sad će se ukočiti, poraženo, ili će se iskriviti do neprepoznatljivosti. Kada dijete uđe u staričinu pozlaćenu kočiju te zatim u njezino kućanstvo, jednako je čvrsto zarobljeno kao da je namjerno gurnulo šapu u dvostruku čeličnu stupicu.

Kao što vidimo u priči, kad dopustite da vas primi starica, umjesto da poštujete novu ženu, zapravo dopuštate ostarjelome pristupu da razori inovacije. Umjesto da podučava svoju štice, starica će je pokušati zakočiti. Starica u priči nije mudrac, nego je odana ponavljanju jedne vrijednosti bez eksperimentiranja ili obnavljanja.

Kroz sve prizore u crkvi vidimo da ta jedna vrijednost znači da je kolektivno mišljenje važnije od svega i da bi trebalo prekriti potrebe divlje duše pojedinca. Kolektivno se obično smatra kulturom^{xcvii} koja okružuje pojedinca. Premda je to točno, Jungova definicija je glasila: “mnogi u usporedbi s jednim”. Na nas utječe mnogo kolektiva, kako

skupine kojima se pridružujemo, tako i one kojih nismo članovi. Bez obzira na to jesu li kolektivi oko nas akademski, duhovni, financijski, radni, obiteljski ili drugi, oni na isti način dijele utjecajne nagrade i kazne i članovima i onima koji to nisu. Rade na tome da utječu i nadziru koješta – od naših misli preko našeg izbora ljubavnika do našega životnog djela. Osim toga, mogu i omalovažavati ili obeshrabrivati nastojanja koja nisu u skladu s njihovim željama.

U ovoj priči, starica je simbol čvrstoga čuvara kolektivne tradicije, nekoga tko provodi neupitni status quo, tko podupire ono stajalište: “pristojno se ponašaj, ne diži prašinu, nemoj previše misliti, nemoj pretjerivati s idejama, nemoj se isticati, budi kao i drugi, budi simpatična, reci ‘da’ premda ti se ne sviđa, ne odgovara ti, nije prave veličine i nanosi bol.” I tako dalje.

Slijediti takav beživotni sustav vrijednosti znači do kraja izgubiti povezanost duše. Bez obzira na kolektivne pripadnosti ili utjecaje, u ime divlje duše i našega kreativnog duha ne smijemo se stopiti ni s kojim kolektivom, nego se moramo isticati među onima koji nas okružuju te graditi mostove prema njima ako poželimo. Mi odlučujemo koji će mostovi biti snažni i prometni, a koji će ostati tek naznaka. Oni kolektivi kojima podarimo vezu s nama, bit će oni koji našoj duši i kreativnom životu pružaju najviše pomoći.

Ako žena radi na fakultetu, ona je u akademskom kolektivu. Ne treba se stopiti s bilo kojom okolinom koja taj kolektiv stvara, već mu treba pridodati neku osobnu nijansu. Osim ako je stvorila druge snažne stvari u životu koje to opravdavaju, kao cjelovito stvorenje ne može si priuštiti da se pretvori u jednostranu, zlovoljnu osobu koja se drži one: “obavim posao, idem kući, vratim se...”. Ako žena pokuša postati dijelom kakve organizacije, udruge ili obitelji koja propusti pogledati u nju da bi vidjela od čega je sazdana, koja se ne pita: “Što pokreće tu osobu?” i koja ničime ne nastoji da je izazove ili potakne na neki pozitivan način, onda se smanjuje njezina sposobnost bujanja i stvaranja. Što su gori uvjeti, to dublje ulazi u slanu pustinju gdje ništa ne može rasti.

Odvajanje ženina života i misli od uravnjena kolektivnoga razmišljanja

te razvoj njezinih jedinstvenih talenata među najvažnijim su postignućima koje žena može ostvariti, jer to dušu i psihi sprječava da skliznu u zarobljeništvo. U kulturi koja uistinu promiče individualni razvoj, nikad ne bi mogla postojati ropska klasa bilo koje skupine ili roda.

Pa ipak, dijete se u priči podređuje staričinim konzerviranim vrijednostima. Dijete zatim podivlja, prelazi iz prirodnoga stanja u zarobljeno. Uskoro će je istjerati u divljinu đavolskih crvenih cipela, ali bez urođenih osjeta i mogućnosti da osjeti opasnost.

Ako se isključimo iz našega zbiljskog strasnoga života te uđemo u pozlaćenu kočiju sasušene starice, zapravo preuzimamo personu i ambicije krhkoga starog perfekcionista. Kao i sva zarobljena stvorenja, upadamo zatim u tugu koja nas vodi opsesivnoj čežnji, koja se često karakterizira kao bezimena nemir. Potom smo u opasnosti da zgrabimo prvo što obećava da će nam ponovno podariti osjećaj da živimo.

Važno je držati oči otvorenima i pažljivo odmjeriti ponude jednostavnijeg življenja, lagodnoga puta, osobito ako zauzvat svoju kreativnu radost moramo ubaciti u vatru krematorija, umjesto da potaknemo kakvu vlastitu.

Zamka br. 3: Paljenje blaga, bambre del alma, glad duše

Postoji plamen koji ide uz radost, a postoji i plamen koji ide uz uništenje. Jedno je vatra preobrazbe, a drugo je tek vatra desetkovanja. Mi želimo vatru preobrazbe. No, mnoge žene predaju svoje crvene cipele i pristanu na prekomjerno pranje, ljubaznost, slaganje s nečijim tuđim viđenjem svijeta. Predajemo svoje radosne crvene cipele kad u cijelosti progutamo vrijednosti, propagande i filozofije, pa tako i one psihičke. Crvene cipele pretvaraju se u pepeo kad slikamo, djelujemo, pišemo i bivamo tako da se nam život stišava, vidik smanjuje, a duhovne kosti lome.

Ženin život tada prekrije bljedilo jer postaje *hambre del alma*, izgladnjela duša. Jedino što želi, jest povrat njezina dubokoga života. Jedino što želi, jesu one ručno izrađene crvene cipele. Divlja radost koju predstavljaju možda je spaljena u vatri neupotrebe, ili u vatri

obezvrjeđivanja vlastita rada. Možda je spaljena plamenom samonametnute šutnje.

Znatno previše žena taj stravičan zavjet daje godinama prije nego što nauče da postoji drugačiji put. Dok su bile mlade, nedostajalo im je temeljnog ohrabrenja i podrške, pa su tužne i bezvoljne odložile svoje pero, zatvorile svoje riječi, ugasile svoje pjevanje, zamotale svoja platna i zavjetovale se da ih nikad više neće dotaknuti. U takvim uvjetima žena zajedno sa svojim ručno izrađenim životom nehotice ulazi u peć. Život joj se pretvara u pepeo.

Ženin Život može gasnuti u vatri samomržnje, jer je kompleksi mogu snažno ugristi i, bar na neko vrijeme, uspješno odvratiti od toga da se odveć približi radu ili životu do kojega joj je stalo. Godine prolaze, a ona ne ide, ne kreće se, ne uči, ne saznaje, ne dobiva, ne suočava se, ne postaje.

Planovi koje žena ima sa svojim životom mogu se isto tako desetkovan u plamenu nečije tuđe ljubomore ili otvorene destruktivnosti prema njoj. Obitelj, mentori, učitelji i prijatelji ne bi trebali razorno djelovati ako i kada osjete zavist, ali to čine, neki neprimjetno, a neki i ne baš tako neprimjetno. Nijedna si žena ne može priuštiti da joj kreativni život visi o koncu dok ona služi nekoj antagonističkoj ljubavnoj vezi, roditelju, učitelju ili prijatelju.

Kad se osobni duševni život pretvori u pepeo, žena izgubi životno blago i postaje suhokosna kao Smrt. Nesvjesno, njezina žudnja za crvenim cipelama, divljom radosti, ne samo istraje, nego buja i prelijeva se, pa se konačno pridiže i preuzima vlast, surova i izgladnjela.

Biti se u stanju *hambre del alma*, izgladnjele duše, znači da nam nesmiljeno uskraćuju hranu. Tada žena izgara od gladi za bilo čime što će joj ponovno pružiti osjećaj života. Žena koja je bila zarobljena ne zna drugačije, pa će uzeti nešto, bilo što, što djeluje slično prvotnome blagu, bilo to dobro ili ne. Žena koja umire od gladi za svojim stvarnim duševnim životom možda izvana djeluje “oprano i počešljano”, ali iznutra je ispunjena praznim ustima i ispruženim dlanovima.

U takvu će stanju uzeti svaku hranu, bez obzira na njezino stanje ili

učinak, jer pokušava nadoknaditi prošle gubitke. Premda je to strašna situacija, divlje sebstvo uvijek će nas iznova pokušati spasiti. Ono šapće, cvili, zove, povlači naše beživotno truplo po snovima dok ne postanemo svjesne svojega stanja i ne učinimo nešto kako bismo vratili svoje blago.

Ženu koja prekomjerno uživa – obično u drogama, alkoholu i lošoj ljubavi – i koju tjera glad duše, bolje ćemo razumjeti ako promatramo ponašanje izgladnjele i halapljive zvijeri. Vuka, kao i izgladnjelu dušu, prikazuju kao zlobna, proždrljiva stvora koji napada nevine i nezaštićene, koji ubija ubijanja radi i koji nikada ne zna kad je dosta. Kao što vidite, vuka nije nezasluzen zao glas, kako u bajkama, tako i u stvarnom životu. Ustvari, vukovi su predano društvena bića. Čitav čopor instinktivno je organiziran tako da zdravi vukovi ubijaju samo ono što je potrebno za preživljavanje. Taj se normalni obrazac mijenja samo kad pojedini vuk ili čitav čopor doživi kakvu traumu.

Postoje dva slučaja u kojima vuk prekomjerno ubija. U oba, vuk nije zdrav. Vuk ubija sve što stigne kad boluje od bjesnoće ili štenećaka. Prekomjerno ubija nakon razdoblja gladi. Pomisao da izgladnjelost može mijenjati ponašanje vrlo je važna za žene izgladnjele duše, jer u devet od deset slučajeva žene s duhovnim/psihičkim problemom koji ih tjera u stupice i teško ranjava zapravo su žene koje skapavaju od duševne gladi.

Kod vukova izgladnjelost se javlja kad je dubok snijeg, pa je nemoguće doći do lovine. Jeleni i sobovi prte snijeg, a vukovi slijede njihove tragove. Kad su jeleni zameteni snijegom, prtine nema, pa su i vukovi zameteni. Nastaje razdoblje gladovanja. Vukovima je najopasnije vrijeme za gladovanje zimi. Kod žena gladovanje može nastati u svako doba i to iz bilo kojega smjera, uključujući njezinu vlastitu kulturu.

Za vukove glad obično prestaje u proljeće, kad se snijeg stane topiti. Nakon razdoblja gladi, čopor vjerojatno dobije napadaj ubijanja. Većinu lovine članovi čopora neće pojesti, a neće je niti zakopati. Ostave je. Ubiju mnogo više nego što bi ikad mogli pojesti, mnogi više nego što bi im ikad moglo zatrebati.^{xcviii} Sličan proces događa se kad ženu zarobe i izgladnjuju. Kad je onda odjednom slobodna da ide, čini, bude, ona se također nađe u opasnosti da krene u divljačko uživanje u

prekomjernosti... i da to smatra opravdanim. Djevojka u bajci također smatra opravdanim da se pod svaku cijenu dokopa otrovnih crvenih cipela. Ima nešto u izglednjivanju što zamuti moć prosuđivanja.

Dakle, kad se blago ženina duševna života pretvori u pepeo, umjesto da je tjera očekivanje, ženu opsjedne proždrljivost. Tako, na primjer, ako ženi nije bilo dopušteno izrađivati kipove, onda će odjednom danonoćno kipariti, neće spavati, izglednjivat će svoje nevino tijelo, ugroziti svoje zdravlje i tko zna što još. Možda više ne može ni trenutka ostati budna, ma, posegnimo za drogom... jer tko zna koliko će dugo biti slobodna.

Hambre del alma vezana je i za izglednjivanje atributa duše: kreativnosti, osjetilne budnosti i drugih instinktivnih darova. Ako se od žene očekuje da bude dama koja sjedi tako da joj koljena isključivo ljube jedno drugo, ili ako su je odgajali da padne u nesvijest kad začuje grub govor, ili ako joj nikad nisu dopustili da pije išta osim pasterizirana mlijeka... pazite se kad se jednom oslobodi! Odjednom joj neće više biti dosta koktela, razvalit će se poput pijana mornara, a kočijaši će padati u nesvijest kad začuju njezin govor. Nakon gladi, uvijek postoji strah da ćemo jednoga dana ponovno pasti u zarobljeništvo. Pa onda grabimo što možemo dok možemo.^{xcix}

Prekomjernost kroz ispade ili pretjerano ponašanje pratimo kod žena koje su gladne smislenoga života, života koji ima smisla za njih. Kad žena dulje razdoblje živi bez svojih ciklusa ili kreativnih potreba, onda počne divljati po svemu, alkoholu, drogama, ljutnji, duhovnosti, ugnjetavanju drugih, promiskuitetu, trudnoći, učenju, stvaranju, kontroli, školovanju, urednosti, vježbanju tijela, nezdravoj hrani, da nabrojimo samo nekoliko područja uobičajena pretjerivanja. Kad žene to rade, one nadomještaju gubitak redovitih ciklusa samoizražavanja, izražavanja i zadovoljavanja duše.

Izglednjela žena trpi razdoblja gladi jedno za drugim. Možda planira bijeg, ali vjeruje da je cijena bijega previsoka, da će je stajati previše libida, previše energije. Možda na druge načine nije baš dobro pripremljena za to, na primjer u pogledu školovanja, financija, duha. Na žalost moglo bi se dogoditi da nas gubitak blaga i duboko sjećanje na glad

natjeraju na racionalizaciju kako je prekomjernost poželjna. Osim toga, naravno, takvo je olakšanje i užitek napokon dobiti priliku da uživamo u osjetima... bilo kakvim osjetima.

Žena koja se tek oslobodi gladi jednostavno za promjenu želi uživati u životu. No, umjesto toga njezino otupjelo poimanje emotivnih, racionalnih, psihičkih, duhovnih i financijskih granica potrebnih za preživljavanje dovodi je u opasnost. Tamo negdje čeka je užaren par otrovnih crvenih cipela. Uzet će ih, ma gdje ih našla. To je problem s izgladnjivanjem. Ako nešto djeluje kao da će utoliti čežnju, žena će to zgrabiti, bez suvišnih pitanja.

Zamka br. 4: Povreda temeljnoga instinkta, posljedice zarobljavanja

Instinkt je teško definirati jer su njegove konfiguracije nevidljive, pa premda osjećamo da su dio ljudske prirode otkako je svijeta i vijeka, nitko baš pouzdano ne zna gdje bi se mogle nalaziti u neurološkom smislu, ili kako točno djeluju na nas. U psihološkome smislu, Jung je nagađao da instinkti proizlaze iz psihoidnoga nesvjesnog, onoga sloja psihe u kojem bi se biologija i duh mogli dodirivati. Promislivši o tome, složila bih se, premda bih otišla i dalje, te rekla da je posebno kreativni instinkt jednako tako lirski jezik sebstva kao što je to i sim-bologija snova.

Etimološki, riječ instinkt dolazi od latinskih riječi *instingere*, što znači “podbosti”, ali i *instinctus* “pobuda”, tj. pobuditi ili potaknuti kakav urođeni nagon. Ideja instinkta može se pozitivno vrednovati kao unutarnje nešto što u spoju s promišljanjem i svijesti vodi ljude cjelovitome ponašanju. Žena se rađa s netaknutim instinktima.

Premda bismo mogli reći da je dijete u priči preneseno u novu okolinu, u kojoj izgude njegovu neotesanost i uklone poteškoće iz njegova života, zapravo to označuje kraj djetetove individuacije, njegove težnje za razvojem. A kad zatupljujući lik starice rad kreativna duha vidi kao otpatke, a ne kao bogatstvo, i spali njezine crvene cipele, djevojčica potpuno zanijemi. Rastuži se, što je očekivano stanje kad se kreativni duh izdvoji iz prirodnoga života duše. Štoviše, djevojčin pravilni instinkt da

pobjegne iz te muke prigušuje se do ništavila. Umjesto da hrli novome životu, ona sjedne u psihičku lokvu ljepila. Propustiti bijeg, kad je itekako potreban, izaziva depresiju. Još jedna stupica.

Nazovite dušu kako god želite – brak s divljinom, nade za budućnost, bujica energije, kreativna strast, moj način, ono što činim, Voljena, divlji mladoženja, “pero na Božjem dahu”.^c Kakve god riječi ili predodžbe imali o tom procesu u vašemu životu, to je ono što je zarobljeno. Zato se kreativni duh psihe tako osiromaši.

Proučavanjem raznih vrsta divljih životinja u zarobljeništvu, zaključak je da, bez obzira na to s kolikom ljubavlju bila uređena njihova staništa u zoološkom vrtu, bez obzira na to koliko im ljubavi poklanjali njihovi ljudski čuvari, a uistinu im poklanjaju mnogo ljubavi, životinje se često ne mogu razmnožavati, apetit za hranom i ostalim se smanjuje, a njihovo živahno ponašanje pretvara se u letargiju, bezvoljnost ili nerazmjernu agresiju. Zoolozi takvo ponašanje zarobljenih životinja nazivaju “životinjskom depresijom”. Kad neki stvor padne u zarobljeništvo, njegovi se prirodni ciklusi spavanja, odabira partnera, estrusa, njege, roditeljstva itd. uvijek pogoršavaju. Kad se izgubi prirodni ciklus, slijedi praznina. Ta praznina nije ispunjena, kao što je to budistička ideja svetoga ništavila, nego se doima kao da smo u nekoj zatvorenoj kutiji bez prozora.

Tako žena kad uđe u kućanstvo osušene starice doživi gubitak odlučnosti, moralnu propast, dosadu, jednostavne depresije i nagle napadaje tjeskobe koji su slični simptomima kakve imaju životinje kad ih otupe zarobljeništvo i trauma. Pretjerano pripitomljivanje istiskuje snažne temeljne nagone da se igramo, odnosimo jedni s drugima, nosimo s nečim, lutamo, komuniciramo i tako dalje. Kad žena pristane na pretjeran “pristojan odgoj”, njezini instinkti za te nagone padnu u najdublju tamu njezina nesvjesnoga, izvan njezina automatskoga dosega. Tada se kaže da su joj povrijeđeni instinkti. Ono što bi trebalo doći prirodno, ne dolazi uopće, ili tek nakon previše čupanja, izvlačenja, racionaliziranja i borbe sa samom sobom.

Kad govorim o prekomjernom pripitomljavanju kao o zarobljeništvu, ne govorim o socijalizaciji, procesu kojim se djeca uče ponašati na

manje-više civiliziran način. Društveni razvoj ključan je i važan. Bez njega žena ne može napredovati u svijetu.

No, kad pretjerujemo s pripitomljavanjem, onda je to kao da vitalnoj biti zabranimo plesati. Divlje sebstvo u svojem pravilnom i zdravom stanju nije pokorno ili isprazno. Ono je budno i reagira na svaki pokret ili trenutak. Nije ukočeno u nekom apsolutnom i stalnom obrascu za sve i svaku priliku. Ono ima priliku da donese kreativnu odluku. Žena čiji je instinkt povrijeđen nema tu priliku. Ona je jednostavno nasukana.

Postoje mnogi načini na koje možemo biti nasukani. Žena koja ima povrijeđen instinkt obično se predaje jer joj je teško tražiti pomoć, prepoznati vlastite potrebe. Njezin prirodni instinkt da se bori ili da bježi drastično se usporio ili je uopće izbrisan. Sputana joj je, ili pretjerana, sposobnost da prepozna osjećaj sitosti, užeglosti, budnosti, opreza ili nagona da voli potpuno i slobodno.

Kao i u priči, jedan od najpodližih napada na divlje sebstvo sastoji se u tome da nas tjeraju na pravilno ponašanje, tvrdeći da slijedi nagrada (ako je uopće dobijemo). Premda tom metodom, možda, (naglašavam “možda”) privremeno možemo nagovoriti dvogodišnjakinju da pospremi svoju sobu (nema igranja dok ne pospremiš krevet)^{ci}, ta metoda nikad neće uspjeti u vitalnom životu žene. Iako su dosljednost, upornost i organizacija ključne za provođenje kreativnoga života, staričina naredba djevojčici da se “pristojno ponaša” ubija svaku priliku za razvojem.

Igra je ta, a ne pristojnost, koja predstavlja glavnu arteriju, srž, moždano deblo kreativna života. Nagon za igrom je instinkt. Ako nema igre, nema ni kreativnoga života. Budite dobre, neće biti kreativnoga života. Sjedite mirno, neće biti kreativnoga života. Govorite, mislite i djelujte samo pokorno, neće biti mnogo kreativnih sokova. Svaka skupina, društvo, institucija ili organizacija koja potiče žene da preziru ekscentrično, da budu sumnjičave prema novome i neobičnom, da izbjegavaju žar, vitalnost i inovativnost te da obezličuje osobno, traži kulturu mrtvih žena.

Janis Joplin, blues pjevačica iz šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, dobar je primjer podivljale žene čije su instinkte povrijedile sile koje

razaraju duh. Njezini nastavnici i mnogi članovi njezine bijelačke južnobaptističke zajednice, koja je vjerovala u “dobre curice”, nesmiljeno su napadali njezin kreativni život, bezazlenu znatiželju, ljubav prema životu i ponešto drzovit pristup svijetu tijekom godina odrastanja.

Premda je bila odlična učenica i nadarena slikarica, druge su je djevojke izbjegavale jer se nije šminkala^{cii}, a susjedi zato što se rado penjala na stijenu koja se uzdizala nad gradom pa tamo pjevala s prijateljima i slušala jazz. Kad je napokon umaknula u svijet bluesa, bila je toliko izgladnjela da više nije znala kad je dosta. Nije poznavala nikakva ograničenja vezana za seks, piće i droge.^{ciii}

Postoji nešto i kod Bessie Smith, Anne Sexton, Edith Piaf, Marilyn Monroe i Judy Garland što slijedi taj isti uzorak povrijeđena instinkta i duševne gladi: pokušaji da se “uklope”, neumjerenost, nemogućnost da se zaustave.^{civ} Mogli bismo izraditi dugačak popis nadarenih žena kojima su povrijeđeni instinkti, a koje su u tom stanju ranjenosti donosile neke vrlo loše odluke. Kao i dijete u priči, negdje su usput izgubile svoje ručno izrađene cipele i pronašle put do otrovnih crvenih cipela. Sve su one bile ispunjene tugom, jer su gladovale za duhovnom hranom, za pričom duše, prirodnim lutanjem, samoukrašavanjem prema vlastitim potrebama, Božjem učenju, te jednostavnom i zdravom seksualnošću. No, nehotice su odabirale proklete cipele – vjerovanja, radnje, ideje koje su izazivale sve veću propast života – koje su ih pretvarale u lude rasplesane prikaze.

Nikako ne možemo precijeniti važnost povrede instinkta kad se žene ponašaju suludo ili opsesivno, ili kada zapnu u nekom manje zloćudnom, ali svejedno razornom obrascu. Liječenje povrijeđenoga instinkta počinje priznanjem da se dogodilo zarobljavanje, da je slijedilo izgladnjivanje duše, te da su poremećene uobičajene granice uvida i zaštite. Valja izbrisati taj proces koji je izazvao ženinu zarobljenost i glad koja je slijedila. No, prvo mnoge žene prolaze kroz sljedećih nekoliko faza opisanih u priči.

Zamka br. 5: Pokušaj krijumčarenja tajnoga života, podjela na dvoje

U ovome dijelu priče dijete se sprema na firmu, pa je vode postolaru po nove cipele. Motiv firme relativno je moderan dodatak priči. Vrlo je vjerojatno da su Crvene cipele u arhetipskom smislu debelo prekriven fragment znatno starije priče ili mita o početku menstruacije i života u kojem majčinska zaštita više nije tako snažna, o mladoj ženi koju su ranijih godina starije žene iz njezine zajednice učile budnosti i načinu reagiranja prema vanjskome svijetu.^{cv}

Kaže se da je u matrijarhalnim kulturama drevne Indije, Egipta, Turske i dijelova Azije – za koje se vjeruje da su na tisuće kilometara u svim smjerovima utjecale na našu predodžbu o ženskoj duši – predavanje kane i drugih crvenih pigmenata mladim djevojkama radi bojenja stopala, bilo središnji dio rituala vezanih za prelazak praga.^{cvi} Jedan od najvažnijih rituala prelaska praga ticao se prve menstruacije. Taj ritual slavi prelazak iz djetinjstva u važne sposobnosti darivanja života iz vlastite utrobe te nošenja pripadajuće seksualne moći i svih perifernih ženstvenih moći. Obred se bavio crvenom krvlju u svim fazama: matemična krv menstruacije, rađanje djeteta, pobačaj, a sve to teče prema stopalima. Kao što vidite, izvorne crvene cipele imale su mnoga značenja.

Spomen Dana nevine dječice također je kasniji dodatak. Tiče se kršćanske svetkovine koja je u Europi na kraju zamijenila slavlja staroga poganskoga svijeta vezana za zimski solsticij. Tijekom starijih poganskih slavlja, žene su provodile ritualno pročišćenje ženskoga tijela i ženske duše/duha pripremajući se za prenesen i doslovan novi život u skorašnjem proljeću. Ritualni su, vjerojatno, uključivali skupinu koja tuguje za gubitkom trudnoće^{cvi}, uključujući smrt djeteta ili pobačaj, mrtvorodenčad, izazvane pobačaje i druge važne događaje u seksualnom i reproduktivnom životu žena tijekom stare godine.^{cvi}

Sad se u priči događa jedna od najindikativnijih epizoda psihičkoga ugnjetavanja. Djetetova silovita žudnja za dušom kida niti njezina sasušena ponašanja. Kod postolara, ona pokraj starice prokrijumčari

neobične crvene cipele. Divlja glad za duševnim životom pojurila je na površinu psihe, pa uzima sve što joj padne šaka, jer zna da će uskoro ponovno biti potisnuta.

Takvo eksplozivno psihološko “krijumčarenje” događa se kad žena velike dijelove sebstva potiskuje u sjenovite predjele psihe. Prema mišljenju analitičke psihologije, potiskivanje negativnih i pozitivnih nagona, instinkta i osjećaja u nesvjesno izaziva njihov prelazak u carstvo sjena. Premda ego i superego pokušavaju i dalje nadzirati sjenovite nagone, upravo ta napetost, koju izaziva potiskivanje, djeluje kao mjehurić na automobilskoj gumi. Kako se kotač okreće i guma se zagrijava, pritisak u mjehuriću se pojačava, pa guma na kraju eksplodira i izbacuje sav sadržaj.

Sjena djeluje na sličan način. Zato neka mrgodna osoba može zapanjiti ljude i odjednom darovati milijune dolara kakvom sirotištu. Ili, zašto neka obično draga osoba može odjednom poludjeti i ponašati se kao podivljala raketa. Smatramo da možemo umanjiti opasnost potajnih napada i neočekivanih eksplozija iz sjene, time što ćemo malko otvoriti vrata prema carstvu sjena, pa polako ispuštati razne elemente u manjim skupinama, suočiti se i pregovarati s njima te im naći neku primjenu.

Iako se vrijednosti od kulture do kulture razlikuju, pa se tako u sjenu trpaju razni “negativni” i “pozitivni” aspekti, tipični nagoni koje smatraju negativnima i stoga potiskuju u carstvo sjenki, obuhvaćaju one koji potiču osobu na krađu, varanje, ubojstvo, pretjerano ponašanje itd. Negativni sjenoviti aspekti obično su čudno uzbudljivi, a opet entropijski po svojoj prirodi, jer pojedincima, vezama i većim skupinama otimaju ravnotežu i stalozenost raspoloženja i života.

Međutim, sjena osim toga može sadržavati i božanske, bujne, lijepe i moćne aspekte osobe. Osobito kod žena sjenka gotovo uvijek sadržava vrlo profinjene aspekte bića koji su zabranjeni ili nemaju potporu u njezinoj kulturi. Previše žena na dnu svojega psihičkog bunara nosi vidovitu stvarateljicu, osobu koja precizno izražava istinu, koja daleko vidi, koja bez omalovažavanja može govoriti o sebi, koja se ne povlači pred suočavanjem sa samom sobom, koja radi na usavršavanju svoje

vještine. Pozitivni impulsi u sjeni kod žena u našoj kulturi obično se vrte oko dopuštenja da stvaraju ručno izrađen život. Takvi odbačeni, obezvrijeđeni i “neprihvatljiviji” aspekti duše i sebstva ne leže samo u mraku, nego se i urote oko toga kada će i kako pobjeći u slobodu. Oni krčkaju tamo u nesvjesnome, kuhaju se, kipe, sve dok jednoga dana, bez obzira na čvrstinu poklopca, ne eksplodiraju na sve strane kao razlivena bujica na koju se ne može utjecati.

Tada se događa ono što američki seljaci zovu pokušajem da deset kila blata utrpamo u vreću od pet kila. Ono što izleti iz sjene nije lako zaustaviti nakon što jednom eksplodira. Premda bi bilo mnogo bolje da se mogao naći kakav cjelovit put da žena svjesno proživi radost kreativna duha, a ne da je mora zakopati, kojiput je stjerana uza zid, i to je rezultat.

Život u sjeni događa se kad spisateljice, slikarice, plesačice, majke, tražiteljice, mističarke, studentice ili putnice prestanu pisati, slikati, plesati, skrbiti se, tražiti, gledati, učiti i provoditi. Možda prestaju jer ono na što su potrošile mnogo vremena nije ispalo onako kako su se nadale, ili jer nije dobilo priznanje koje zaslužuje, ili iz nebrojenih drugih razloga. Kad činiteljica zbog bilo čega prestane, energija koja prirodno teče prema njoj tada krene u podzemlje, iz kojega izvire gdje i kad može. Budući da žena osjeća da ne može za dana punom parom navaliti na ono što želi, ona počinje voditi čudan dvostruki život te se tijekom dana pretvara, a kad joj se pruži prilika, čini drugo.

Kad se žena pretvara da život utiskuje u ljubak i uredan paketić, ona zapravo pritišće svu svoju vitalnu energiju dolje u sjenu kao na kakvu oprugu. “Dobro sam, dobro”, kaže takva žena. Gledamo je kako stoji na drugome kraju sobe ili u ogledalu. Znamo da joj nije dobro. Onda jednoga dana čujemo kako se spetljala sa sviračem *piccola* i zbrisala na *Tippicanoe* da bude prvakinja u bilijaru. Pa se pitamo što se dogodilo, jer znamo da mrzi *piccolo* i da je uvijek željela živjeti na Otoku *Orcas*, a ne na *Tippicanoe*, te da nikad nije ništa spominjala u vezi s bilijarom.

Kao i Hedda Gabler u drami Henrika Ibsena, divlja žena može se uz škrgut zuba pretvarati da živi “običnim životom”, ali to uvijek ima svoju cijenu. Hedda potajno živi strastvenim i opasnim životom, upuštajući se u

igre s bivšim ljubavnikom i Smrcu. Izvana se pretvara da je zadovoljna, nosi šeširiće i sluša kako njezin posušeni muž rogobori o svojem prажnjavu životu. Žena izvana može biti pristojna, čak cinična, a krvariti iznutra.

Isto tako žena se, kao Janis Joplin, može pokušati pokoravati sve dok više ne može izdržati, pa njezina kreativna priroda, zahrđala i bolesna od prisilna boravka u sjeni, silovito izleti kako bi se pobunila protiv zakona “odgoja”, na onaj bezglavi način koji ugrožava njezine talente i život.

Možete to nazvati kako god želite, ali vrlo je naporno za ženu vitalnost kad mora krijumčariti život zato što njezinu stvarnom životu nisu odobrili dovoljno prostora za razvoj. Zarobljene i izgladnjele žene štošta krijumčare: neodobrene knjige i glazbu, prijateljstva, seksualne osjećaje, vjersku pripadnost. Krijumčare tajne misli, snove o revoluciji. Kradu vrijeme od svojih drugova i obitelji. Krijumčare blago u kuću. Kradomice uzimaju vrijeme za pisanje, za razmišljanje, za dušu. Krijumčare duh u spavaću sobu, pjesmu prije rada, skok ili zagrljaj kad nitko ne gleda.

Da bi skrenula s toga podvojena puta, žena mora predati svoju krinku. Krijumčarenje lažnoga duševnog života nikad ne funkcionira. Uvijek izleti negdje gdje to najmanje očekujemo. Onda svi očajavaju. Bolje je ustati, stati, bez obzira na ručnu izradu platforme te živjeti najviše što možete, najbolje što možete i prestati krijumčariti kopije. Držite se onoga što za vas nosi pravo značenje i zdravlje.

U priči, dijete prokrijumčari cipele pokraj slabovidne žene. Time se potvrđuje da osušeni perfekcionistački sustav vrijednosti ni sam nema sposobnost oštra uvida, da ne može budno pratiti sve što se događa oko njega. Za povrijeđenu unutarnju psihu i kulturu također je tipično da ne primjećuju osobni jad sebstva. I tako djevojka donosi još jednu u dugom nizu loših odluka.

Pretpostavimo da je svoj prvi korak u zarobljeništvo, ulazak u pozlaćenu kočiju, napravila u neznanju. Recimo da je napuštanje vlastita ručnoga rada nesmotreno, ali tipično za one koji nemaju životnog iskustva. No, sad ona želi te cipele iz postolareva izloga, a što je paradoksalno,

takav nagon za novim životom dobar je i valjan, ali je ipak provela previše vremena kod starice, pa se njezini instinkti ne pobune kad odabere taj smrtonosni potencijal. Ustvari, postolar staje na djetetovu stranu. Namigne i nasmiješi se njezinoj lošoj odluci. Zajedno prokrijumčare crvene cipele.

Žene tako varaju same sebe. Odbacile su blago, što god to bilo, ali kriomice uzimaju razne komadiće kako god stignu. Pišu li? Da, ali u tajnosti, tako da ne dobivaju nikakvu podršku, nikakvu reakciju. Tjera li studentica samu sebe do krajnjih granica? Da, ali potajno, tako da ne dobiva nikakvu pomoć i nema mentora. Što je s ambicioznom ženom koja hini da nema ambicija, ali je srce vuče prema postignućima za sebe, svoje ljude, svoj svijet? Ona je snažna sanjačica, ali se ograničava na teško napredovanje u tišini. Kad nemate osobu od povjerenja, nemate vodiča, nemate makar sitnu skupinu navijača, to vas ubija.

Teško je tako krijumčariti krpice života, ali žene to čine svaki dan. Kad se žena osjeća prisiljenom da krijumčari život, onda se nalazi na najnižem stupnju preživljavanja. Ona kradomice odvlači život iz “njihova” vidokruga, tkogod “oni” bili u njezinu životu. Hini nepristranost i mirnoću na površini, ali kad god vidi kakvo svjetlo, njezina izgladnjela duša izjuri, trči k najbližem živom biću, ozari se, udara, divlje juriša, luđački pleše, iscrpljuje se, a zatim se pokuša povući natrag u mračnu ćeliju prije nego što itko primijeti da je nema.

To čine žene u lošim brakovima. To čine žene kojima nameću osjećaj manje vrijednosti. To čine žene ispunjene stidom, žene koje se boje kažnjavanja, izrugivanja ili poniženja. To čine žene kojima je povrijeđen instinkt. Krijumčarenje je dobro za zarobljenu ženu samo ako krijumčari pravu stvar, samo ako ta stvar vodi k njezinu oslobođenju. Zapravo, krijumčarenje dobrih djelića života koji zadovoljavaju i hrabre, dušu tjera da još odlučnije djeluje na zaustavljanju krijumčarenja te da se oslobodi kako bi mogla živjeti život na otvorenome onako kako se njoj čini prikladnim.

Vidite, divlja duša sadržava nešto što nam neće dopustiti da dovijeka živimo od komadića, jer je ženi koja teži svijesti zapravo nemoguće

nekoliko puta plitko udahnuti zdrav zrak i time se zadovoljiti. Sjećate li se kad ste bili dijete i kad ste otkrili da ne možete umrijeti od zadržavanja daha? Premda možete pokušati izdržati s malo ili nimalo zraka, neki veliki mijeh preuzme kontrolu, nešto divlje i zahtjevno na kraju vas natjera da uvlačite zrak što brže možete. Gutate ga, odgrizate, sve dok ponovno ne dišete punim plućima.

Srećom, takvo što postoji i u duši/psihi. Preuzme nas i natjera na duboko udisanje zdravoga zraka. Iskreno, znamo da ne možemo uistinu preživjeti od krijumčarenja malih gutljaja života. Divlja sila u ženinoj duši traži pristup svemu. Možemo ostati budne i primati one stvari koje su za nas dobre.

Postolar iz priče najavljuje starog vojnika koji poslije oživljava cipele za luđački ples. Postoji previše sličnosti između toga lika i onoga što znamo o drevnom simbolizmu a da bismo pomislili kako je on tek bezazleni promatrač. Prirodni grabežljivac u psihi (i onaj u kulturi) biće je koje mijenja oblik, sila koja se zna prurušiti, baš kao što su stupice, kavezi i otrovni mamci prikriiveni kako bi primamili nesvjesne. Moramo uzeti u obzir i to da postolar varanje starice pretvara u šalu. Ne, vrlo je vjerojatno da je u dosluhu s vojnikom, koji je naravno slika prurušenoga vraga.^{cix} U stara vremena su vrag, vojnik, postolar, grbavac i drugi bili slike koje su se rabile za prikazivanje negativnih sila u zemaljskoj prirodi i ljudskoj naravi.^{cx}

Premda bismo se s pravom mogli ponositi dušom koja je dovoljno hrabra da nešto, bilo što, krijumčari u takvim sušnim uvjetima, Činjenica je da se ne može raditi samo o tome. Cjelovita psihologija ne smije uključiti samo tijelo, um i duh, već jednako tako i kulturu i okolinu. U tome se smislu, na svakoj razini, valja upitati zbog čega neka pojedina žena uopće ima osjećaj da mora ustuknuti, trznuti, puzati i moliti za život koji joj pripada. Kad se pozabavi pritiscima koje stvara svaki sloj unutarnjega i vanjskog svijeta, žena neće niti pomisliti da je krijumčarenje vražjih cipela konstruktivna odluka.

Zamka br. 6: Ustuknuti pred kolektivnim, pobuna u sjeni

Djevojčica prokrijumčari crvene cipele, odmaršira do crkve, ne obraća pozornost na gužvu oko sebe i društvo je napadne. Suseljani je “tuže”. Kažnjena je. Uzimaju joj crvene cipele. No, prekasno je, ona je već zagrizla. Tu se još ne radi o opsesiji, nego o tome da kolektiv nadahnjuje i jača njezino unutarnje gladovanje time što traži da kapitulira pred njegovim uskogrudnim vrijednostima.

Možete pokušati imati tajni život, ali prije ili poslije na vas će se obrušiti superego, negativni kompleks i/ili sama kultura. Teško je skrivati nešto što nije dopušteno, a za čime žudite. Teško je skrivati ukradene užitke, čak i ako nisu od onih koji pružaju okrepu.

U prirodi je negativnih kompleksa i kultura da se bace na svaku razliku između onoga što je konsenzusom prihvaćeno ponašanje i drugačijega nagona pojedinca. Baš kao što neki ljudi polude kad vide otpali list na prilazu kući, tako i negativne prosudbe izvlače svoje pile kako bi amputirale svakoga člana koji se ne pokorava pravilima.

Ponekad kolektiv tjera ženu da bude svetica, da bude prosvijećena, da se ponaša u skladu s pravilima političke korektnosti, da bude staložena, jer svaki od njezinih pothvata čini opus. Ako ustuknemo pred kolektivnim i popustimo pred pritiscima da se prilagodimo bez razmišljanja, onda nas neće izgnati, ali istodobno izdajnički ugrožavamo svoj divlji život.

Neki misle da su prošla ona vremena kad bi žena postala prokleta, jer su je nazvali divljom. Ako je bila divlja, što znači da je djelovala u skladu s prirodnim duševnim sebstvom, onda bi tvrdili da ima “krivo” ili je “pokvarena”. Nije istina da su ta vremena prošla. Ono što se promijenilo, to su tipovi ponašanja kod žena za koje se smatra da su “izmaknuli kontroli”. Primjerice, u raznim dijelovima svijeta danas, ako žena zauzme kakvo političko, društveno ili ekološko stajalište, njezine motive prečesto analiziraju da bi utvrdili je li “podivljala”, tj. poludjela.

Kad se divlje dijete rodi u strogoj zajednici, to obično završi sramotnim iskustvom izbjegavanja. Izbjegavanje je odnos prema žrtvi kao da ona ne postoji. Ono osobi uskraćuje duhovnu brigu, ljubav i druge

psihičke potrebe. Time je se želi natjerati na podređivanje, ili pak ubiti njezin duh i/ili istjerati je iz sela kako bi skapavala i umrla negdje u pustoši.

Kad ženu izbjegavaju, to je gotovo uvijek zbog toga što je učinila ili se sprema učiniti nešto iz divlje palete, a to je često tek izražavanje ponešto drugačijeg vjerovanja ili nošenje neke neodobrene boje – sitne stvari, ali i velike. Moramo imati na umu da se ne radi toliko o tome da se potlačena žena ne želi prilagoditi, nego da se ona ne može prilagoditi a da ne umre. Na kocki je njezin duhovni integritet, pa će se ona pokušati osloboditi na sve moguće načine, čak i ako dovode u rizik i nju samu.

Evo nedavnoga primjera. Prema riječima CNN-a, kad je počeo rat u Zaljevu, muslimanke iz Saudijske Arabije, kojima su vjerske zabrane priječile vožnju, sjele su u automobile i vozile. Nakon rata, te su žene doveli pred sud koji je osudio njihovo ponašanje, pa su ih, nakon mnogo ispitivanja i osuđivanja, predali na skrb njihovim očevima, braći ili muževima, koji su morali obećati da će ih ubuduće držati pod nadzorom.

To je primjer kad se živodajni i napredni biljeg koji žene daju ludom svijetu definira kao skandalozan, sumanut i nekontroliran. Dijete u priči dopušta kulturi oko sebe da ga potisne u još veću sušu. Ponekad je jedina alternativa da ustuknemo pred isušenim kolektivom poduzimanjem nekog uistinu srčanoga koraka. To ne mora nužno biti nešto velebno. Srčanost znači slijediti srce. Postoje milijuni žena koje svakoga dana poduzimaju korake za koje je potrebno mnogo srca. Kolektiv se ne preoblikuje samo tim jednim činom, već trajnim izvođenjem toga čina. Kao što mi je jednom rekla mlada budistička redovnica: “Kapi vode prođu kroz kamen”.

Osim toga, postoji vrlo skriven aspekt većine kolektiva koji potiču ugnjetavanje divljih, duševnih i kreativnih života žena, a to je poticaj koji kultura daje samim ženama da “tuže” jedna drugu i da žrtvuju svoje sestre (ili braću) zabranama koje ne odražavaju vrijednosti ženske prirode. To ne obuhvaća samo poticanje jedne žene da prijavi drugu, pa je tako izloži kazni za to što se ponaša ženstveno i cjelovito ili za osjećaj primjerena užasa ili neslaganja s nepravdom, nego i poticanje starijih žena da

kolaboriraju u fizičkom, mentalnom i duhovnom zlostavljanju žena koje su mlade, nemoćnije, bespomoćne te poticanje mladih žena da odbace i zanemare potrebe žena koje su mnogo starije od njih.

Kad žena odbije pružiti potporu osušenom kolektivu, ona odbija zaustaviti svoje divlje razmišljanje, pa su njezina djela u skladu s time. “Crvene cipele” zapravo nas uče da divlju psihu moramo valjano zaštititi – time što ćemo je same nedvosmisleno cijeliti, što ćemo braniti njezine interese i što je nećemo predati nezdravim uvjetima psihe. Osim toga uče nas i tome da netko, nešto, neka skupina uvijek mjerka ono divlje zbog njegove energije i ljepote, jer ga želi posjedovati kao trofej ili ga želi umanjiti, promijeniti, svladati, umoriti, preoblikovati ili nadzirati. Divljem uvijek treba kakav čuvar na vratima, inače će biti zlouporabljeno.

Kad se kolektiv neprijateljski odnosi prema ženinu prirodnom životu, ona može i mora, kao i ružno pače, izdržati, održati se i tražiti ono čemu pripada, ne prihvatiti omalovažavanje i nepoštovanje te, po mogućnosti, nadživjeti, prerasti i nadići one koji je kleveću.

Problem s djevojčicom u crvenim cipelama jest u tome da ona, umjesto da se osnaži za bitku, gubi dodir s realnošću pa je zarobljava romantika tih crvenih cipela. Važan je vid pobune da njezin oblilc bude učinkovit. Djevojčina očaranost crvenim cipelama zapravo je odvraća od suvisle pobune, neke koja bi promicala promjenu, pronosila poruku, izazvala buđenje.

Bilo bi mi drago da mogu reći da danas više ne postoje sve te stupice za žene, ili da su žene tako mudre da ih već izdaleka mogu otkriti. No, nije tako. Još postoji grabežljivac u kulturi koji i dalje pokušava potkopati i uništiti svaku svijest i svako nastojanje za cjelovitošću. Postoji mnogo istine u uzrečici koja kaže da se za slobode treba svakih dvadeset godina ponovno izboriti. Ponekad se čini da se za njih moramo boriti svakih pet minuta.

No, divlja nas priroda uči da se moramo suočavati s izazovima kako dolaze. Kad netko zlostavlja vukove, oni ne kažu: “Joj, ne. Ne opet!” Oni skaču, bacaju se, trče, zalegnu, grebu, prave se mrtvi, skaču za vrat, što god već treba. Zato se ne smijemo zaprepastiti da postoji entropija,

propadanje, crne godine. Moramo shvatiti da će se stvaril koje zarobljavaju ženinu radost uvijek mijenjati i pretvarati, ali u apsolutnu izdržljivost, libido potreban za sve nužne srčane poteze, nazimo u vlastitoj divljoj prirodi.

Zamka br. 7: Pretvaranje, pokušaj dobrote, normalizacija abnormalnoga

U nastavku priče, djevojka je kažnjena zato što je obula crvene cipele za crkvu. Premda joj pogled bježi prema crvenim cipelama na polici, ona ih ne dira. Prvo je pokušavala živjeti bez duše – nije uspjelo. Zatim je pokušala krijumčariti dvostruki život – ni to nije uspjelo. Sada, na zadnjoj crti obrane, pokušava “biti dobra”.

Problem s tim “biti dobra” jest u tome da ne rješava one skrivene probleme iz sjene, pa će se oni ponovno uzdići kao orkanska oluja, kao golemi val i sručiti se, uništavajući sve što im se nađe na putu. Kad je “dobra”, žena zatvara oči pred svime što je tvrdoglavo, iskrivljeno ili štetno oko nje i pokušava jednostavno “živjeti s time”. Njezini pokušaji da prihvati to abnormalno stanje samo nanose daljnju štetu njezinu instinktu da reagira, istakne, promijeni, utječe na ono što nije dobro, što nije pravedno.

Anne Sexton je o bajci “Crvene cipele” pisala u pjesmi koja se također zove Crvene cipele:

Stojim u ringu u mrtvome gradu vežem crvene cipele...
Nisu moje.
Majčine su.
I njezine majke prije nje.
Prenosimo ih kao nasljedstvo
no skrivamo kao sramotno pismo.
Kuća i ulica kamo pripadaju
skrivene su i sve žene, također

skrivena su...

Pokušavati biti dobar, uredan i pokoran pred unutarnjom ili vanjskom opasnošću ili radi skrivanja ključne psihičke ili zbiljske situacije, ženama oduzima dušu. To ih odvaja od njihova znanja; odvaja ih od njihove sposobnosti djelovanja. Kao i dijete u priči, koje se ne buni naglas, koje pokušava sakriti svoju izgadnjelost, koje se pokušava pretvarati kao da ništa ne izgara u njemu, suvremene žene također imaju taj poremećaj, normalizaciju abnormalnoga. Taj poremećaj hara raznim kulturama. Normalizacija abnormalnoga tjera duh koji bi inače skočio i ispravio situaciju, da potone još dublje u dosadu, pokornost i na kraju, kao i starica, u sljepoću.

Postoji važna studija koja nam pruža uvid u gubitak samozaštitničkog instinkta u žena. Ranih šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća znanstvenici^{cx1} su izvodili pokuse na životinjama da bi odredili nešto o “instinktu bijega” kod ljudi. U jednom pokusu proveli su žicu kroz polovicu velikoga kaveza, tako da pas u kavezu osjeti udar struje svaki put kad stavi nogu na desnu stranu. Pas je vrlo brzo naučio držati se lijeve strane.

Zatim su, u istu svrhu, proveli žicu po lijevoj strani, a desna je bila sigurna. Pas se brzo preorijentirao i naučio držati se desne strane. Zatim su proveli žice tako da cijeli pod u kavezu proizvodi nasumične udare, pa bi pas osjetio udar bez obzira na to gdje je stajao ili ležao. Isprva je bio zbunjen, zatim se prestrašio. Na kraju je “odustao”, legao i primao udare onako kako ih je dobivao, a nije ih više pokušavao izbjeći ili nadmudriti.

No, pokus nije bio gotov. Na kraju su otvorili vrata kaveza. Znanstvenici su očekivali da će pas izjuriti, ali on nije pobjegao. Premda je mogao izaći iz kaveza kad je htio, pas je ležao i primao nasumične udare struje. Iz toga su znanstvenici zaključili sljedeće: stvorenje koje je izloženo nasilju sklono je tome da se tome prilagodi, tako da je zdrav instinkt bijega uvelike smanjen kad nasilje jednom prestane ili se stvorenju omogući sloboda, pa ono ostaje na mjestu.^{cxii}

Kad se radi o divljoj prirodi žena, takva normalizacija nasilja i ono što su znanstvenici zatim nazvali “naučenom bespomoćnošću”, utječe na

žene, pa one ne samo da ostaju sa svojim pijanim partnerima, nasilnim poslodavcima i skupinama koje ih iskorištavaju i uznemiruju, nego osjećaju nemogućnost da ustanu u obranu stvari u koje vjeruju svim srcem: svoje umjetnosti, ljubavi, životnoga stila, politike.

Normalizacija abnormalnoga, čak i u slučajevima kad postoje jasni dokazi da to činimo na vlastitu štetu^{cxiii}, primjenjiva je na svako zlostavljanje fizičke, emotivne, kreativne, duhovne i instinktivne prirode. Žene se s tim problemom susreću svaki put kad ih se dovoljno priguši da ne stanu u obranu svojega duševnog života pred invazivnim projekcijama, bile one kulturne, psihičke ili druge.

Psihički, naučimo se na udare koji su usmjereni na našu divlju prirodu. Prilagođavamo se nasilju prema divljoj i znalačkoj prirodi psihe. Pokušavamo biti dobre i normalizirati abnormalno. Posljedica je toga da gubimo svoju sposobnost bijega. Gubimo sposobnost lobiranja za one elemente duše i života koje smatramo najvrednijima. Kad smo opsjednuti crvenim cipelama, onda razna važna osobna, kulturna i ekološka pitanja padaju u zaborav.

Kad predamo rukom izrađen život, gubi se gotovo čitav smisao, pa se tada mogu dogoditi svakakve povrede psihe, prirode, kulture, obitelji i ostalog. Šteta nanесena prirodi u skladu je s umrtvljivanjem ljudske psihe. Nisu odvojeni, i ne možemo ih smatrati odvojenima. Kad jedna skupina govori o tome da je ono divlje u krivu, a druga skupina tvrdi da je divljem nanесena nepravda, onda nešto svakako nije u redu. U instinktivnoj psihi, Divlja žena gleda u šumu i vidi dom za sebe i sve ljude. No, drugi bi mogli gledati u tu istu šumu i zamisliti je ogoljelu, a svoje džepove ispunjene novcem. To predstavlja ozbiljan razdor u sposobnosti da živimo i pustimo druge živjeti tako da svi mogu živjeti.

Kad sam bila dijete, pedesetih godina dvadesetoga stoljeća, na početku sramotnoga odnosa industrije prema Zemlji, potonuo je tanker u čikaškom bazenu jezera Michigan. Na kraju dana provedena na plaži, majke su ribale svoju dječicu onom žestinom koju obično čuvaju za ribanje drvenih podova, jer su im djeca bila umrljana naftom.

Iz tankera je curila ljigava masa koja je poput velikih plovećih otoka

plutala u krpama dugačkim i širokim kao gradski blokovi. Pri susretu s molovima te su se krpe trgale na komade i tonule u pijesak, a valovi su ih zatim izbacivali na obalu. Godinama plivači nisu mogli plivati a da ih ne prekrije crno blato. Djeca koja su gradila dvorce od pijeska, odjednom bi lopatom ulovila komad gumaste nafte. Ljubavnici se više nisu mogli valjati po pijesku. Psi, ptice, život u vodi, ljudi – svi su oni patili. Sjećam se da sam imala osjećaj kao da su mi bombardirali katedralu.

Povreda instinkta, normalizacija abnormalnoga, to je ono što je majkama dopustilo da sa svoje djece obrišu naftne mrlje, a poslije i druge grijeha tvornica, rafinerija i talionica, da očiste rublje i unutrašnjost svojih voljenih najbolje što znaju. Premda su bile zbunjene i zabrinute, žene su učinkovito odbacile pravedan bijes. Ne sve, ali većina njih naučila je da ne mogu utjecati na zaprepašćujuće događaje. Postojale su goleme kazne za prekidanje šutnje, za bijeg iz kaveza, za isticanje nepravdi, za traženje promjena.

Razvidno je, iz sličnih događaja tijekom života, kad žene ne govore, kad ne govori dovoljno ljudi, da se utišava glas Divlje žene, i tako se u svijetu utiša ono prirodno i divlje. Na kraju se utišaju i vukovi i medvjedi i grabežljivice. Utiša se pjevanje, ples i stvaranje. Utiša se ljubljenje, ispravljanje i održavanje. Utiša se zrak i voda, i glasovi svijesti.

No, u ono doba, iako su sve žene bile zaražene čežnjom za divljom prirodom, izvana su i dalje utrljavale deterdžent na suđe, rabile solnu kiselinu i ostajale, kao što je kazala Sylvia Plath: “privezane za svoje Bendix perilice za rublje”. U njima su prale i ispirale odjeću u vodi koja je prevruća za ljudski dodir i sanjarile o drugačijem svijetu.^{cxiv} Kad su instinkti povrijeđeni, ljudi će “normalizirati” jedan napad za drugim, nepravde i razaranja usmjerena na njih same, njihov podmladak, voljene, domovinu, čak i Bogove.

Normalizacija zaprepašćujućega i nasilničkoga prekida se kad izliječimo ranjeni instinkt. Kad se instinkt izliječi, vraća se Divlja žena. Umjesto da otplešemo u šumu u crvenim cipelama dok nam se život ne pretvori u mučenje bez svrhe, možemo se vratiti ručno izrađenu životu, potpuno svjesnom životu, možemo ponovno izraditi svoje cipele, hodati

na svoj način, govoriti na svoj način.

Premda je istina da mnogo toga možemo naučiti prekidanjem projekcija (zao si, nanosiš mi bol) i promatranjem načina na koje smo zločesti prema sebi, kako samima sebi nanosimo bol, to svakako ne bi trebao biti kraj naših istraživanja.

Kad mislimo da je sve riješeno prekidanjem projekcije i nalaženjem svijesti u sebi, onda padamo u stupicu u stupici. Kojiput to je istina, akojiput nije. Umjesto paradigme ili/ili – ili nešto ne valja oko mene f ili nešto sa mnom nije u redu – korisnije je rabiti model i/i. Tu se radi o unutarnjem problemu ; o vanjskom problemu. Ta paradigma omogućuje potpuno novo istraživanje i svestranije viđanje. Takva paradigma potiče žene da samopouzđano propitaju status quo i da ne gledaju samo sebe, nego i svijet koji ih slučajno, nesvjesno ili zlobno pritišće. Paradigma i/i nije mišljena kao model okrivljivanja, okrivljivanja sebe ili drugih, nego kao način odmjeravanja i procjenjivanja odgovornosti, i unutarnje i vanjske, te onoga što valja promijeniti, tražiti, skicirati. Ona zaustavlja fragmentaciju žene koja pokušava ispraviti sve što je u njezinu doseg, tako da ne umanjuje njezine potrebe, a niti je odvraća od svijeta.

Mnoge se žene nekako znaju održati u tom stanju, ali žive poluživotom, ili četvrtživotom ili čak n-tinom života. Uspijevaju, ali potkraj života postaju ogorčene. Možda osjećaju beznađe, pa se često, kao i novorođenče koje plače i plače a nitko mu ne priskoči u pomoć, namrtvo iscrpe i očajavaju. Slijede umor i rezignacija. Kavez je zaključan.

Zamka br. 8: Ples bez kontrole, opsesija i ovisnost

Starica je donijela tri pogrešne prosudbe. Premda bi u idealnoj situaciji trebala biti zaštitnica, voditeljica psihe, toliko je slijepa da ne vidi pravu prirodu cipela koje je sama platila. Ne vidi koliko je dijete očarano njima, a nije u stanju niti prozreti značaj muškarca s crvenom bradom koji čeka kraj crkve.

Starac s crvenom bradom pokucka po potplatima djevojčinih cipela, a peckav osjećaj potjera djevojčine noge na ples. I tako ona pleše, joj, kako

pleše, ali ne može prestati. Obje, i starica, koja bi trebala djelovati kao čuvarica psihe, i djevojčica, koja bi trebala izraziti radost psihe, odvojene su od instinkta i zdravoga razuma.

Dijete je sve pokušalo: prilagoditi se starici, ne prilagoditi se, krijumčariti, “biti dobro”, izgubiti nadzor i otplesati, ponovno se pribрати i pokušati biti dobro. Tada je akutna izgladnjelost duše i značenja natjera da još jednom dograbi crvene cipele, obuje ih i počne svoj zadnji ples, ples u prazninu nesvjesnoga.

Normalizirala je sušni okrutni život, pa je tako u sjeni izgradila još jaču čežnju za cipelama ludila. Muškarac s crvenom bradom oživio je nešto, ali ne dijete, nego cipele za mučenje. Djevojka svakim okretom sve više odbacuje svoj život, što joj, kao i kod ovisnosti, ne donosi obilje, nadu ili sreću, već traumu, strah i iscrpljenost. Za nju nema odmora.

Kad pokuša uplesati u crkveno dvorište, tamo je dočeka duh strave koji joj ne dopušta da uđe. Duh izgovara svoju kletvu: “Plesat ćeš u crvenim cipelama dok ne postaneš poput prikaze, poput sablasti, dok ti koža ne bude visjela s kostiju, dok ne ostane više ništa od tebe doli utrobe koja pleše. Plesat ćeš od vrata do vrata kroz sva sela i pokucat ćeš na svaka vrata tri puta, a kad ljudi pogledaju van, ugledat će tebe i prestrašiti se tvoje sudbine. Plešite crvene cipele, plešite.” Duh strave time je zarobljuje u opsjednutost koja je usporediva s ovisnošću.

Životi mnogih kreativnih žena slijedili su taj obrazac. Kao tinejdžerka, Janis Joplin se pokušavala prilagoditi običajima svojega gradića. Zatim se pomalo bunila, penjala se noću na brdo i tamo pjevala, družeći se s “umjetničkim tipovima”. Nakon što su njezini roditelji bili pozvani u školu da opravdaju ponašanje svoje kćeri, počela je živjeti dvostrukim životom, izvana djelujući nenametljivo, ali potajno prelazeći državnu granicu kako bi slušala jazz. Krenula je na fakultet, prilično se razboljela zbog zlouporabe raznih opojnih tvari, “reformirala se” i pokušala djelovati normalno. Polako se ponovno propila, sakupila mali glazbeni sastav, petljala s drogama i za ozbiljno obula crvene cipele. Plesala je i plesala dok nije umrla od predoziranja drogom u dobi od dvadeset sedam godina.

Nije je ubila ni glazba, ni pjevanje, ni konačno oslobođenje njezina kreativna života. Ubio ju je manjak instinkta kojim bi prepoznala stupice, da zna kad je dosta, da stvori granice oko zdravlja i boljitka, da razumije zašto pretjerivanje lomi male psihičke kosti, a zatim velike, sve dok se konačno ne sruše svi temelji psihe, pa se osoba pretvori u lokvu, umjesto u snažnu silu.

Bila joj je potrebna samo neka mudrija unutarnja struktura koje bi se bila mogla držati, neki ostatak instinkta koji bi joj dostajao dok ne počne dugotrajan rad na ponovnoj izgradnji unutarnjeg osjećaja i instinkta. Trebala je samo poslušati onaj divlji glas koji živi u svima nama, onaj koji šapće: “Ostani ovdje dovoljno dugo... ostani ovdje dovoljno dugo da ponovno probudiš nadu, da odbaciš svoju vječnu fasadu, da odustaneš od defenzivnih poluistina, da se provučesh, probiješ, ostani dovoljno dugo da vidiš što je za tebe dobro, ostani dovoljno dugo da se osnažiš, da pokušaš s onim pokušajem s kojim ćeš uspjeti, ostani dovoljno dugo da dođeš do cilja, bez obzira na to koliko potrajalo i kojim stilom to postigneš.”

Ovisnost

Duh djeteta u “Crvenim cipelama” ne ubije životna radost, već njezin manjak. Kad žena nije svjesna svojega gladovanja i posljedica uporabe sredstava i stvari koje donose smrt, ona pleše i pleše. Bile to stvari poput negativna razmišljanja, loših veza, nasilničkih situacija, droga ili alkohola – sve su one poput crvenih cipela, kad jednom zaposjednu osobu, teško joj ih je oduzeti.

Suha starica psihe ima glavnu ulogu u toj kompenzacijskoj ovisnosti o prekomjerju. Već je bila slijepa. Sad se, pak, razboli. Nepokretna je i ostavlja potpunu prazninu u psihi. Sada nema nikoga tko bi raskalašenu psihu mogao privesti razumu. Na kraju starica potpuno umre i psihi ne ostavlja nimalo sigurnosti. A dijete pleše. Isprva zakoluta očima u ekstazi, ali poslije, kad je cipele isplešu do iznemoglosti, koluta očima od užasa.

Unutar divlje psihe nalaze se ženini najžešći instinkti preživljavanja. No, ako ne provodi redovito svoje unutarnje i vanjske slobode, onda će

pokornost, pasivnost i vrijeme provedeno u zarobljeništvu, otupjeti njezin urođeni dar vida, zapažanja, sigurnosti i tako dalje, sve ono što joj je potrebno da bi mogla stajati na svojim nogama.

Instinktivna priroda govori nam kada je dosta. Ona je trezvena i radi na očuvanju života. Žena ne može čitav život ispunjen prevarama i ranjavanjem nadomjestiti prekomjernim uživanjem, bijesom ili nijekanjem. Starica u psihi trebala bi odrediti trenutak, ona bi trebala reći kada. U ovoj priči, starica je gotova, krepana.

Kojiput nam je teško primijetiti da gubimo svoje instinkte, jer to je često podmukao proces koji se ne dogodi čitav u jednom danu, nego tijekom duljega razdoblja. Osim toga, gubitak ili umrtvljivanje instinkta često ima punu podršku okolne kulture, a kojiput i drugih žena koje trpe gubitak instinkta zato da bi mogle pripasti kulturi koja prirodnoj ženi ne daje mjesta za razvoj.^{cxv}

Ovisnost počinje kad žena izgubi svoj ručno izrađen i smisleni život, pa se svim silama usredotoči na pronalaženje nečega što mu nalikuje. U priči, dijete stalno iznova pokušava doći do đavolskih crvenih cipela, iako zbog njih sve više gubi nadzor nad sobom. Izgubila je moć razlikovanja, sposobnost da primijeti pravu prirodu stvari. Zbog gubitka izvorne vitalnosti, spremna je prihvatiti smrtonosan surogat. U analitičkoj psihologiji rekli bismo da je predala svoje Sebstvo.

Ovisnost i podivljalost su povezane. Većina je žena barem nakratko bila zarobljena, a neke su to bile beskrajno dugo. Neke su bile slobodne samo in utero. Sve one tijekom tog vremena gube razne količine instinkta. Nekima je povrijeđen instinkt prepoznavanja tko je dobra osoba, pa takva žena često krene na krivi put. Drugima se uvelike uspori sposobnost reakcije na nepravdu, pa često postaju neodlučne mučenice koje se spremaju na osvetu. Trećima je oslabljen instinkt za bijeg ili borbu, pa postaju žrtvama nasilja. Popis je dug. Za razliku od toga, žena koja posjeduje svoj pravi divlji razum, odbacuje nezdrave i nerazumne konvencije.

Zlouporaba opojnih tvari vrlo je stvarna stupica. Droge i alkohol uvelike nalikuju kakvom nasilnom ljubavniku koji se isprva prema vama

dobro ponaša, a zatim vas prebije, ispriča se, neko vrijeme se lijepo ponaša prema vama, pa vas zatim ponovno prebije. Zamka je u tome da pokušavate to izdržati zbog onih dobrih trenutaka, pa se trudite da previdite one loše. To je pogrešno. Tako to nikada ne funkcionira.

Joplinova je također počela provoditi tuđe divlje želje. Preuzela je neku arhetipsku pojavu jer su se drugi bojali toga da je sami preuzmu. Navijali su za njezino buntovništvo kao da bi ih ona mogla osloboditi tako što će umjesto njih podivlja.

Janis se još jedanput pokušala prilagoditi prije svoga dugog puta u opsjednutost. Pridružila se redovima drugih moćnih, ali povrijeđenih žena koje su se odjednom našle u ulozi letećih šamana za mase. I one su se iscrpile i pale s neba. Frances Farmer, Billie Holiday, Anne Sexton, Sylvia Plath, Sara Teasdale, Judy Garland, Bessie Smith, Edith Piaf i Frida Kahlo – na žalost, životi nekih od nama najdražih uzora među divljim ženama i umjetnicama završili su prerano i tragično.

Podivljala žena nije dovoljno snažna da nosi taj željeni arhetip za sve ostale a da se ne prelomi. Podivljala žena nalazi se u procesu ozdravljenja. Nećemo rekonvalescenta moliti da nam klavir odnese na kat. Ženi koja se vraća moramo dati dovoljno vremena da joj se vrati snaga.

Kad crvene cipele nekoga zgrabe i odvedu, ta osoba uvijek isprva ima osjećaj da je ta tvar o kojoj je ovisna, svejedno koja, neka vrsta spasioca. Kojiput im daje osjećaj neizmjerne moći, kojiput lažan osjećaj da imaju dovoljno energije da probdiju noć, stvaraju do zore, nastave bez jela. Ili im, možda, omogućuje san bez straha od demona, smiruje živce, pomaže da se ne brinu toliko o stvarima koje ih tako jako zabrinjavaju, a možda im pomaže da više ne žele ljubiti i biti voljeni. Međutim, naposljetku, kao što vidimo u priči, ona samo stvara zamućenu pozadinu koja tako brzo proleti kraj nas, da zapravo ne možemo živjeti stvarnim životom. Ovisnost^{exvi} je poludjela Baba Jaga koja jede izgubljenu djecu i ostavlja ih pred krvnikovim vratima.

U krvnikovoj kući

Pokušaj skidanja cipela, prekasno

Kad je divlja priroda gotovo pa izumrla, moguće je, u krajnjem slučaju, da ženu svlada kakav shizoidni poremećaj i/ili psihoza.^{cxvii} Mogla bi odjednom ostati u krevetu, odbiti da ustane, bauljati naokolo u kućnom ogrtaču, rastreseno ostavljati po tri upaljene cigarete u pepeljarama, ili pak plakati i ne prestajati, lutati ulicama raščupane kose, naglo ostaviti svoju obitelj kako bi to mogla. Mogla bi biti suicidalna, mogla bi slučajno ili namjerno počiniti samoubojstvo. No, mnogo je uobičajenije da se žena jednostavno umrtvi. Ne osjeća se ni dobro ni loše; jednostavno ne osjeća.

Što se dakle događa sa ženama kad se njihove žive psihičke boje izmuljaju? Što se događa kad izmiješate skrletnu, safirnu i boju topaza? Slikari znaju. Kad izmiješate žive boje, dobit ćete boju blata. Ali ne plodna blata, nego sterilna, bezbojna, neobično mrtva blata koje ne zrači nikakvom svjetlošću. Kad slikari na platnu dobiju tu boju, moraju početi ispočetka.

To je onaj težak dio, to je trenutak u kojem valja odrezati cipele. To boli, kad se odvajamo od ovisnosti o razaranju. Nitko ne zna zašto. Pomislili biste da će ljudima laknuti. Pomislili biste da će se osjećati spašeni u zadnji čas. Pomislili biste da će slaviti. Ali ne, odjednom se prestrave i začuju škrgut zubiju, pa otkriju da sami proizvode taj zvuk. Osjećaju se kao da nekako krvare, iako nigdje ne vide krv. Pa ipak, upravo je ta bol, to odvajanje, to neposjedovanje čvrstoga uporišta, to nepostojanje doma kojem bismo se mogli vratiti, ono što nam je potrebno da bismo počeli iznova, od početka, da bismo se vratili ručno izrađenom životu, onome koji sami oprezno i pažljivo izrađujemo iz dana u dan.

Jest da osjećamo bol zbog odvajanja od crvenih cipela. No, to nam je jedina nada. Radi se o odvajanju ispunjenom apsolutnim blagoslovom.

Stopala će nam ponovno izrasti, pronaći ćemo svoj put, oporavit ćemo se, jednoga ćemo dana ponovno trčati, skakati i pocupkivati. Do tada će naš ručno izrađen život biti spreman. Uvući ćemo se u njega i diviti se kako smo sretno što smo dobile još jednu priliku.

Vraćanje u ručno izrađen život, liječenje povrijeđenih instinkta

Kad bajka tako završi, smrću ili razdvajanjem protagonista, pitamo se: Je li mogla drugačije završiti?

U psihičkom smislu, dobro je, nakon što izbjegnemo gladovanju, stati na pol puta, na usputnom stajalištu, na kakvu dobru mjestu. Nije pretjerano ako odvojimo godinu, dvije da bismo procijenili naše rane, zatražili vodstvo, primijenili lijekove, razmislili o budućnosti. Godina, ili dvije, vrlo je malo vremena. Podivljala žena jest žena koja je na putu natrag. Uči se buditi, obraćati pozornost, prestati biti naivna, neprosvijećena. Preuzima život u svoje ruke. Da bi ih ponovno naučila, od presudne je važnosti da otkrije kako su se duboki ženski instinkti uopće ugasili.

Bilo da je ta povreda nanesena vašoj umjetnosti, riječima, životnome stilu, mislima ili idejama, ili da ste oko sebe ispleli pullover s mnogo rukava, presjecite tu zbrku i krenite dalje. Onkraj želje i žudnje, onkraj pažljivo racionaliziranih metoda o kojima volimo pričati i raspravljati, postoje jednostavna vrata koja čekaju da prodemo kroz njih. S druge strane su nova stopala. Krenite onamo. Na sve četiri ako treba. Prestanite pričati i brinuti se. Jednostavno pođite.

Nemamo nadzora nad time tko nas donosi na ovaj svijet. Ne možemo utjecati na tijek našeg odgoja, ne možemo natjerati kulturu da odjednom postane gostoljubiva. No, dobra je vijest da čak i nakon povrede, čak i u podivljalom stanju, čak i (kad smo već kod toga) u još zarobljenom stanju, možemo vratiti svoj život.

Psihološki, duševni plan za povratak na svoje je sljedeći: budite posebno oprezni i brižljivi pri ponovnom postupnom puštanju u divljinu, izgradite neku etičku ili zaštitnu strukturu koja će vam služiti kao mjerni instrument kad nečega ima previše. (Obično ste već vrlo osjetljivi na situaciju u kojoj nečega ima premalo.) Tako se, dakle, povratak u divlju i slobodnu psihu mora obaviti hrabro, ali i promišljeno. U psihoanalizi volimo reći da je jednako važno kad se školujemo za terapeuta/liječnika, naučiti što ne činiti, kao što je naučiti što činiti. Isto vrijedi i za povratak iz zarobljenštva u divljinu. Pogledajmo to izbliza.

Zamke, stupice i otrovne meke postavljene za divlju ženu oblikovane su unutar njezine kulture. Evo popisa onih koje su zajedničke većini kultura. Žene drugačijeg etničkog ili vjerskoga podrijetla imat će dodatan poseban uvid. Ono što stvaramo jest plan šume u kojoj živimo, u kojoj žive grabežljiva te onoga što je njihov način djelovanja. Kažu da vučica poznaje sva stvorenja na svojem teritoriju kilometrima unaokolo. To joj znanje omogućuje najslobodniji mogući život.

Pronalaženje izgubljenih instinkta i liječenje ranjenih instinkta uistinu su nam nadohvat ruke, jer se instinkt vraća kad žena pažljivo obraća pozornost slušanjem, gledanjem i osjećanjem svijeta oko sebe i kad zatim djeluje onako, kako vidi da to druge čine, brzo, učinkovito i duševno. Prilika da promatramo druge, čiji su instinkti neoštećeni, vrlo je važna kod povrata instinkta. Naposljetku slušanje, promatranje i djelovanje na cjelovit način postaje obrazac s vlastitim ritmom, nešto što provodimo dok ga ne naučimo i dok ponovno ne postane automatski.

Ako nam je divlja priroda bila nečime ranjena, odbijamo leći i umrijeti. Odbijamo normalizirati tu ranu. Prizivamo svoj instinkt i činimo što nam je činiti. Divlja žena po prirodi je žestoka i nadarena. Ali, budući da su je odvojili od njezina instinkta, ona postaje naivna, navikla na nasilje, prilagodljiva kod ekspatrijacije i eksmatrijacije. Ljubavnici, droge, piće, novac, slava i moć ne mogu baš ublažiti učinjenu štetu. Postupno vraćanje u instinktivni život može. Za to je ženi potrebna majka, “dovoljno dobra” divlja majka. A pogodite tko čeka da postane takva majka? Divlja žena pita se zašto vam tako dugo treba da budete s njom, da *uistinu* budete s

njom, ne samo kojiput, nego stalno.

Ako težite tome da učinite nešto što cijenite, vrlo je važno okružiti se ljudima koji apsolutno podupiru vaš rad. Takozvani prijatelji koji imaju iste ozljede, ali nemaju stvarnu želju da ih izliječe, predstavljaju i stupicu i otrov. Takvi vas prijatelji potiču na ispade koji su izvan vaših prirodnih ciklusa, koji nisu usklađeni s vašim duševnim potrebama.

Podivljala žena ne može si priuštiti da bude naivna. Kako se vraća svojem urođenom životu, tako skeptičnim okom mora promotriti neumjerenost i postati svjesna cijene koju zbog nje plaćaju duša, psiha i instinkt. Kao i vučići, pamtimo stupice, njihovu izradu i njihov položaj. Na taj ćemo način ostati slobodne.

Instinkti se ne povlače a da ne ostavljaju za sobom jeku i stazice osjećaja kojima možemo krenuti kad ih budemo tražile. Iako se žena nalazila u baršunastoj šaci pristojnosti i pravila, iako bila na korak od uništenja zbog neumjerenosti, ili je tek zaronila u nju, uvijek čuje šapat divljeg Boga u svojim žilama. Čak i u najgorim uvjetima, onakvima kakvi su prikazani u Crvenim cipelama, instinkti se mogu izliječiti, koliko god teško bili ranjeni.

Da bismo sve to ispravili, uskrisujemo Divlju ženu u svojoj prirodi, uvijek iznova, a svaki put se ravnoteža prevrne previše u ovom ili onom smjeru. Znat ćemo kad se valja zabrinuti, jer u većini slučajeva ravnoteža nam povećava život, a neravnoteža smanjuje.

Jedna od najvažnijih stvari koje možemo učiniti jest život – sav život – smatrati živim tijelom za sebe, tijelom koje diše, u kojemu se stanice obnavljaju, umiru i odbacuju. Bilo bi bedasto kad bismo očekivali od naših tijela da nemaju otpad češće nego jedanput u pet godina. Bilo bi suludo misliti da danas ne bismo trebali osjećati glad jer smo jeli dan prije.

Jednako je blesavo misliti da kad jednom nešto riješimo, to ostaje riješeno, da kad jednom naučimo, zauvijek ostajemo svjesni. Ne, život je golemo tijelo koje raste i smanjuje se na raznim mjestima u razna vremena. Kad smo poput toga tijela, kad činimo što je potrebno za nov rast, kad se provlačimo kroz izmet, kad samo dišemo ili se odmaramo, onda smo vrlo

živi, onda smo unutar ciklusa divlje žene. Kad bismo mogle shvatiti da se čitav posao sastoji u tome da i dalje radimo, bile bismo mnogo žešće i mnogo mirnije.

Kako bismo mogle ostati u svojoj radosti, moramo se kojiput boriti za nju, moramo se ojačati i krenuti punom parom, boriti se onako kako nam se čini najpametnije. Da bismo se pripremile za opsadu, moramo izdržati to vrijeme bez mnogih udobnosti. Možemo izdržati bez većine stvari, gotovo bez svega, tijekom duljih razdoblja, ali ne i bez svoje radosti, ne bez svojih ručno izrađenih crvenih cipela.

Stvarno čudo individuacije i ponovnoga preuzimanja Divlje žene skriva se u činjenici da sve započinjemo taj proces prije nego što smo spremne, prije nego što smo dovoljno snažne, prije nego što dovoljno znamo; započinjemo neki dijalog s mislima i osjećajima koji nas iznutra škakljaju i grme u nama. Odgovaramo prije nego što naučimo jezik, prije nego što naučimo sve odgovore i prije nego što točno znamo s kim razgovaramo.

No, kao i vučica koja svoje mladunče uči loviti i paziti, tako Divlja žena buja kroz nas. Progovaramo njezinim glasom, preuzimamo njezinu viziju i njezine vrijednosti. Ona nas uči kako ćemo poruke o našem povratku odašiljati onima koji su poput nas.

Poznajem nekoliko pisaca kojima nad radnim stolom visi cedulja sa sljedećom rečenicom. Znam čak jednu koja je drži preklopljenu u cipeli. Rečenica je iz pjesme Charlesa Simica, a predstavlja vrhovni naputak za sve nas: “Onaj tko ne zna zavijati, nikad neće pronaći svoj čopor.”^{cxviii}

Ako želite ponovno prizvati Divlju ženu, nemojte se dati zarobiti.^{cxix} S izoštranim instinktima – skočite kamo želite, zavijajte kad vam je do toga, uzmite čega ima, saznajte sve o tome, neka vam oči pokažu što osjećate, sve pregledajte, vidite što možete vidjeti. Plešite u crvenim cipelama, ali provjerite jesu li to one ručne izrade. I tada ćete uistinu biti vitalna žena.

9. POGLAVLJE

Kućenje: povratak sebi

Postoji ljudsko vrijeme i postoji divlje vrijeme. Kad sam bila dijete u sjevernim šumama, prije nego što sam naučila da postoje četiri godišnja doba, mislila sam da ih je na desetke: doba noćnih oluja s grmljavinom, doba munja, doba šumskih krijesova, doba krvi na snijegu, doba ledenoga drveća, pognutoga drveća, rasplakanoga drveća, svjetlucavoga drveća, paniranoga drveća, drveća koje se njiše samo pri vrhu, drveća koje izbacuje svoju djecu. Svidala su mi se doba dijamantnoga snijega, snijega koji se puši, škripavoga snijega, pa čak i prljavog snijega i kamenoga snijega, jer je to značilo da se približava doba cvjetova na rijeci.

Ta su doba bila poput važnih i svetih posjetitelja, a svako je slalo svoje glasnike: otvorene češere, zatvorene češere, miris truloga lišća, miris nadolazeće kiše, pucketavu kosu, ravnu kosu, bujnu kosu, labava vrata, čvrsta vrata, vrata koja se uopće neće zatvoriti, prozorska okna prekrivena ledenim vlatima, prozorska okna prekrivena mokrim laticama, prozorska okna prekrivena žutom peludi, prozorska okna pokapana smolom drveta. Naša je koža također imala svoje cikluse: suha, znojna, prljava, opaljena, meka.

Psiha i duša žena također imaju svoje cikluse i doba djelovanja i samoće, trčanja i ostajanja, sudjelovanja i odmaka, traženja i odmora, stvaranja i inkubacije, ovosvjetovnosti i povrata na mjesto duše. Kad smo djeca i djevojke, instinktivna priroda primjećuje sve te faze i cikluse. Ona se zadržava u našoj blizini, a mi smo svjesne i aktivne u raznim razdobljima u skladu s onime što smatramo prikladnim.

Djeca jesu divlja priroda, pa se pripremaju za dolazak tih razdoblja a da

im to nitko nije niti rekao, ona ih pozdravljaju, žive s njima i iz tih razdoblja čuvaju *recuerdos*, uspomene, za sjećanje – onaj grimizni list u rječniku, ogrlice od anđeoskih krilca srebrnolisnoga javora, snježne grude u zamrzivaču, onaj posebni kamen, kost, štap ili ljuska, ona neobična školjka, ona vrpca s ptičjeg ukopa, dnevnik mirisa iz onoga doba, mirno srce, uzbuđena krv i sve slike u glavi.

Nekoć smo živjeli u skladu s tim dobima i ciklusima godinu za godinom, a oni su živjeli u nama. Smirivali su nas, plesali, tresli, ohrabivali i natjerali da učimo onako kako to čine sva stvorenja. Bili su dio našega duševnog krzna – kože koja je obavijala nas, divlji i prirodni svijet – barem dok nam nisu rekli da zapravo postoje samo četiri godišnja doba, a da žene zapravo imaju samo tri doba – djevojaštvo, odraslu dob i starost. I to je to, smatralo se.

No, ne smijemo dopustiti da mjesečarimo umotani u tu nestalnu i kratkovidnu izmišljotinu, jer zbog nje žene skreću iz svojih prirodnih i duševnih ciklusa, pa zato pate od suhoće, umora i nostalgije. Mnogo je bolje redovito se vraćati našim jedinstvenim duševnim ciklusima, svima ili nekima. Sljedeća priča govori o najvažnijem ženskom ciklusu, povratku kući, divljoj kući, duševnoj kući.

Priču pripovijedaju diljem svijeta, jer je arhetipska, jer sadržava univerzalno znanje o pitanjima duše. Kojiput se bajke i narodne priče izrode iz nekog osjećaja mjesta, osobito duševnih mjesta. Priču pripovijedaju u hladnim zemljama na sjeveru, u bilo kojoj zemlji u kojoj postoji hladno more ili ocean. Verzije te priče pripovijedaju se među Keltima, Škotima, plemenima sjeverozapadne Amerike, narodima u Sibiru i na Islandu. Priča se obično zove “Tuljanova djeva” ili “Sel-kie-o, Pamrauk, Mala tuljanica”; “Eyalirtaq, Tuljanovo meso”. Naslov koji sam nadjenula svojoj psihoanalitičkoj i izvođačkoj inačici glasi “Tuljanovo krzno, Duševno krzno”. Priča govori o tome otkud uistinu potječemo, od čega smo sazdana i kako se svi moramo, redovito, koristiti našim instinktima i pronaći put kući.^{cxx}

Tuljanovo krzno, duševno krzno

Tijekom jednog doba koje je nekoć bilo, sada je zauvijek nestalo, ali će se ubrzo vratiti, dan za danom je bijelo nebo, bijeli snijeg... a sve one sićušne točke u daljini, to su ljudi ili psi ili medvjedi.

Tu ništa ne raste samo od sebe. Vjetar tako snažno puše da su ljudi sad počeli svoje parke i mamleke, čizme, namjerno nositi postrance. Tu se riječi smrzavaju na zraku, a čitave se rečenice moraju lomiti s usana govornika i rastopiti nad vatrom da bi ljudi znali što je rečeno. Tu ljudi žive u bijeloj i bujnoj kosi stare Annuluk, stare bake, stare čarobnice, same Zemlje. A živio je tu i muškarac... muškarac koji je bio tako usamljen da su tijekom godina suze izbrazdale duboke jame na njegovim obrazima.

Pokušavao se smijati i biti sretan. Lovio je. Polagao je stupice i dobro spavao. No, priželjkivao je društvo ljudi. Kojiput, kad je bio u kajaku u plićaku, pa bi se približio kakav tuljan, kojiput bi se sjetio starih priča o tome kako su tuljani nekoć bili ljudi, a jedini podsjetnik na to doba bile su njihove oči, koje su odražavale one poglede, mudre, divlje i nježne poglede. Kojiput bi onda osjetio takvu bol usamljenosti da su mu suze krenule niz dobro poznate pukotine na njegovu licu.

Jedne večeri lovio je sve do u noć, ali ništa nije pronašao. Kako se mjesec uzdigao na nebu, a ledeni plovci počeli svjetlucati, došao je do velike istočkane stijene u moru. Njegovu se oštru oku učini da se na toj staroj stijeni nešto vrlo ljupko pokreće.

Veslao je tiho i dubokim zamasima da se približi, a tamo navrh stijene plesala je mala skupina žena, nagih kao prvoga dana kad su ih položili na majčin trbuh. Eto, bio je usamljen muškarac, bez ljudskih prijatelja, osim u sjećanju, pa je ostao i gledao. Žene su bile poput bića sazdanih od mjesečeva mlijeka, koža im je sjala malim srebrnim točkama nalik na one na lososu u proljeće, a ruke i noge bile su im duge i ljupke.

Bile su toliko lijepe da je muškarac opčinjen sjedio u čamcu, a voda je pljusкала i nosila ga sve bliže i bliže stijeni. Čuo je kako se te

veličanstvene žene smiju... bar se doimalo kao da se smiju, ili je to možda bila voda koja se smijala na rubu stijene? Muškarac je bio zbunjen, jer je bio toliko očaran. No, nekako se samoća, koja mu je poput mokra krzna pritiskala grudi, odignula, pa je bez razmišljanja, kao da mu je to bilo predodređeno, skočio na stijenu i ukrao jedno od tuljanovih krzna što su tamo ležala. Sakrio se iza nekog izdanka i gurnuo krzno u svoju *qutnguq*, parku.

Uskoro, jedna od žena povika glasom koji je bio najljepši što ga je ikada čuo... poput kitova koji se dozivaju u zoru... ili ne, možda je više nalikovao novorođenim vučićima koji se koturaju u proljeće... ili, zapravo ne, bilo je to nešto bolje od toga, ali nema veze jer... ta što te žene sad rade?

Gle, navlačile su svoja tuljanova krzna, pa su tuljanice jedna po jedna spuznule u more, sretno lajući i dozivajući. Osim jedne. Najviša među njima tražila je svoje krzno na sve strane, ali nigdje ga nije bilo. Muškarac osjeti hrabrost – zbog čega, nije znao. Izađe iz svojega skrovišta i obrati joj se: “Ženo... budi... moja. Ja sam... usamljen... muškarac.”

“Joj, ne mogu biti žena”, reče ona. “Ja sam od onih drugih, onih koji žive temečvanek, ispod.”

“Budi... mi... ženom”, ustraje muškarac. “Za sedam ljeta, vratit ću ti tvoje krzno, pa možeš ostati ili otići po želji.”

Mlada se tuljanica zagleda u njegovo lice očima koje bi, da nije njezina prava podrijetla, bile ljudske. Nevoljko reče: “Poći ću s tobom. Za sedam ljeta, odluka će biti donesena.”

I tako su s vremenom dobili dijete koje su nazvali Ooruk. A dijete bijaše spretno i debelo. Zimi je majka Ooruku pripovijedala priče o stvorenjima koja su živjela pod morem dok je otac svojim dugačkim nožem rezbario medvjeda u granulitu. Kad je majka nosila Ooruka u krevet, kroz dimni otvor pokazivala mu je oblake i sve njihove oblike. No, umjesto da mu priča o oblicima gavrana, medvjeda i vuka, pričala mu je priče o morževima, kitovima, tuljanima i lososima... jer to su bila bića koja je poznavala.

No, kako je vrijeme prolazilo, njezino se tijelo počelo sušiti. Prvo se

perutalo, zatim pucalo. Počela joj se ljuštiti koža s vjeđa. Kosa joj stade padati na tlo. Postala je *naluaq*, blijedo bijela. Punašnost je nestajala. Pokušala je skrivati šepanje. Svakog su joj dana oči, bez njezine volje, postajale sve mutnije. Počela je rukom pipati put jer vid joj se mračio.

I tako je to išlo dok jedne noći Ooruka ne probudi povika i on se uspravi u kožama za spavanje. Začu riku poput medvjede, a to je njegov otac korio njegovu majku. Začu plač poput srebra što udara o stijenu, a to bješe plač njegove majke.

“Sakrio si moje tuljanovo krzno prije dugih sedam godina, a sada dolazi osma zima. Želim da mi se vrati ono od čega sam sazdana!”, povika tuljanica.

“A ti, ženo, ti bi me ostavila kad bih ti ga dao”, urlao je muž.

“Ne znam što bih učinila. Znam samo da moram imati ono čemu pripadam.”

“A ti bi me ostavila bez žene, a dječaka bez majke. Ti si zla.”

Tako rekavši, povuče u stranu kožu koja je prekrivala vrata i nestane u noć.

Dječak je jako volio svoju majku. Bojao se da će je izgubiti, i usnu plačući... a onda ga je vjetar probudio. Neobičan vjetar... kao da ga je dozivao: “Oooruk, Ooorukkk.”

Ustane iz kreveta, tako žurno da je parku odjenuo obrnuto, a mukluke navukao tek napola. Čuvši kako netko stalno doziva njegovo ime, izleti u zvjezdanu noć.

“Oooooooooorukkkkk.”

Dječak otrči do stijene nad morem, a tamo, daleko na vjetrovitoj pučini, plivao je golemi odrpani srebrni tuljan... glava mu je bila neizmijerna, brkovi su mu padali na prsa, oči su mu bile duboko žute.

“Oooooooooorukkkkk.”

Dječak se s mukom spusti niz stijenu i na dnu se spotakne o kamen – ne, o smotuljak koji se otkoturao iz pukotine u stijeni. Kosa mu je šibala lice kao tisuću ledenih igala,

“Oooooooooorukkk.”

Dječak raskopa smotuljak i istrese ga – bilo je to tuljanovo krzno njegove majke. Joj, i mirisalo je na nju, pa kad je privukao krzno licu i udahnuo njezin miris, njezina duša proleti kroz njega kao nagli ljetni povjetarac.

“Joooj”, zajauče od boli i radosti te ponovno podigne krzno k licu i ponovno njezina duša prođe kroz njegovu. “Joooj”, ponovno zajauče, jer ga ispuni beskrajna ljubav prema majci.

A stari srebrni tuljan tamo daleko... polako utone pod vodu.

Dječak se popne na stijenu i otrči kući s krznom koje je lepršalo za njim. Upadne u kuću. Majka zgrabi njega i krzno u naručaj te zatvori oči od zahvalnosti zbog toga što je oboje na sigurnome.

Odjene svoje krzno. “Joj, majko, ne!”, poviče dijete.

Ona podigne sina, obgrli ga rukom pa krene trčeći i posrćući prema moru koje je rikalo.

“Joj, majko, ne ostavljaj me!”, poviče Ooruk.

I odmah se vidjelo da ona želi ostati s djetetom, željela je to, ali nešto ju je zvalo, nešto što je starije od nje, starije od njega, starije od vremena.

“Joj, majko, ne, ne, ne!”, vikalo je dijete. Ona ga pogleda s izrazom goleme ljubavi. Primi dječakovo lice među dlanove, pa mu udahne sladak dah u pluća, jedanput, dvaput, triput. Zatim, s njim kao s nekim dragocjenim svežnjem pod rukom, zaroni u more, sve dublje i dublje, pa još malo dublje, a tuljanica i njezino dijete s lakoćom su disali pod vodom.

Plivali su tako, duboko, snažnim zamasima sve dok nisu ušli u podvodnu špilju tuljana, gdje su svakakva stvorenja blagovala, pjevala, plesala i razgovarala, a veliki srebrni tuljan koji je prizivao Oorukas noćnoga mora zagrlj dječaka i nazove ga svojim unukom.

“Kako ti je tamo gore, kćeri?”, upita veliki srebrni tuljan.

Tuljanica skrene pogled i reče: “Povrijedila sam čovjeka... muškarca koji mi je pružio sve što ima. Ali, ne mogu mu se vratiti, jer ću inače biti zarobljena.”

“A dječak?” – upita stari tuljan. “Moje unučće?” Rekao je to tako ponosno da mu je glas zadrhtao.

“Mora se vratiti, oče. Ne može ostati. Nije mu još vrijeme da bude tu s nama.” Pa zaplače. Zajedno su plakali.

I tako prođe nekoliko dana i noći, sedam – da budemo točni, a sjaj se vrati u tuljaničinu kosu i oči. Poprimila je krasnu tamnu boju, vratio joj se vid, tijelo joj se ponovno zaobli, a plivala je neobogaljena. Pa ipak, dođe vrijeme da vrati dječaka na zemlju. Te su noći djed tuljan i dječakova prekrasna majka plivali s dječakom između sebe. Vraćali su se sve više i više, prema gornjem svijetu. Tamo su nježno položili Ooruka na kamenu obalu na mjesecini.

Majka ga je uvjerala: “Uvijek ću biti s tobom. Samo dotakni što sam ja doticala, pruće za vatru, moj *ulu*, nož, rezbarije vidri i tuljana u kamenu, a ja ću ti udahnuti dah u pluća da možeš pjevati svoje pjesme.”

Stari srebrni tuljan i njegova kći dugo su ljubili dijete. Naposljetku se otrgnu i otplivaju natrag na pučinu, pa bacivši još jedan pogled na dječaka, nestanu pod površinom. A Ooruk ostane, jer još nije bilo njegovo vrijeme.

Kako je vrijeme prolazilo, izrastao je u moćna bubnjara, pjevača i pripovjedača, a govorilo se da je to sve zato što je kao dijete preživio to što su ga veliki duhovi tuljana odnijeli na pučinu. Ponekad ga se i sada, u sivoj jutarnjoj izmaglici, može vidjeti kako kleči na jednoj stijeni u moru kraj izvučena kajaka, pa se doima kao da razgovara s jednom tuljanicom koja često dolazi blizu obale. Premda su je mnogi pokušali uloviti, nikad nisu uspjeli. Poznata je pod imenom Tanqigcaq, bistra, sveta, a kažu da njezine oči, premda je tuljanica, mogu prikazati ljudske poglede, one mudre, divlje i nježne poglede.

Gubitak osjećaja duše kao inicijacija

Tuljan je jedan od najljepših simbola divlje duše. Kao i instinktivna priroda žena, tuljani su osobita stvorenja koja su se tijekom stoljeća razvijala i prilagođivala. Kao i naša tuljanica, pravi tuljani dolaze na obalu samo u doba parenja i sisanja. Majka tuljanica snažno je predana svojem

mladuncetu oko dva mjeseca, voli ga, štiti i hrani isključivo iz onoga što je pohranjeno u njezinu tijelu. Tijekom toga razdoblja, težina se maloga petnaestokilaša učetverostruči. Tada se majka vrati u more, a mladunac koji je sada sposoban za život i odrastao, počne samostalan život.

Među etničkim skupinama diljem svijeta, pa tako i mnogima u polarnom krugu i Zapadnoj Africi, kaže se da ljudi nisu uistinu živi sve dok im duša ne rodi duh, skrbi se za njega i hrani, ispunjavajući ga snagom. Naposljetku se duša povlači u neki udaljen dom, a duh počinje samostalan život u svijetu.^{cxvi}

Simbol tuljana kao duše još je snažniji jer kod tuljana postoji neka “poslušnost”, neka pristupačnost koja je dobro znana onima koji žive u njihovoj blizini. Tuljani imaju pomalo pseću prirodu, prirodno su nježni. Iz njih zrači neka čistoća. No znaju vrlo brzo reagirati, povući se ili napasti ako im se prijeti. Duša je također takva. Čeka u blizini. Njeguje duh. Ne otrči kad ugleda nešto novo, neobično ili teško.

No ponekad, osobito kad nije naviknuo na ljude i samo leži tako u onom blaženom stanju u kojem se tuljani s vremena na vrijeme izgleda nalaze, tuljan ne zna predvidjeti ljudske običaje. Kao i tuljanica u priči, kao i duše mladih i/ili neiskusnih žena, tuljan nije svjestan tuđih namjera i moguće opasnosti. I tada mu uvijek ukradu krzno.

Tijekom godina rada s pričama o “zarobljeništvu” i “krađi blaga” te analize mnogih muškaraca i žena, utvrdila sam da se gotovo u svačijem procesu individuacije događa bar jedna važna krađa. Neki ljudi to nazivaju krađom neke “velike prilike” u životu. Drugima je to otimanje ljubavi ili oduzimanje duha, slabljenje osjećaja sebstva. Neki to opisuju kao odvlačenje pozornosti, prekid, smetnju ili raskid s nečim što im je od suštinske važnosti: umjetnost, ljubav, snovi, nada, vjera u dobro, razvoj, čast, težnje.

Najčešće nas ta velika krađa jednostavno zaskoči. Kod žena se to događa iz istih razloga kao i u ovoj inuitskoj priči: zbog naivnosti, lošeg uvida u motive drugoga, manjka iskustva kod projekcije budućnosti, ili zato što ne obraća pozornost na sve okolne pokazatelje i zato što sudbina u tkanje života uvijek upleće i kakvu pouku.

Ljudi koji su pokradeni nisu loši. Nemaju krivo. Nisu glupi. Ali su, na neki važan način, neiskusni ili su pak u nekoj vrsti psihičkoga drijemeža. Bilo bi pogrešno kad bismo ta stanja pripisali samo mladima. To se može svakome dogoditi, bez obzira na godine, etničku pripadnost, godine školovanja ili čak dobre namjere. Jasno je da se krađa zacijelo razvije u čudnovatu priliku za arhetipsku inicijaciju^{cxixii} onih kojima se dogodila... a to su gotovo svi.

Proces ponovnoga pronalaženja blaga i smišljanja kako da se osvježimo, razvija četiri suštinska konstrukta u psihi. Kad se izravno suočimo s dvojbom i kad se spustimo do *río abajo río*, rijeke pod rijekom, onda se uvelike pojača naša odlučnost u traženju povrata svijesti. S vremenom postaje nam jasno što nam je najvažnije. Ispunjava nas potrebom da smislimo kako ćemo se osloboditi, psihički ili na neki drugi način, i upotrijebiti novostečenu mudrost. Naposljetku, što je najvažnije, razvija našu srednju prirodu, onaj divlji i zračni dio psihe koji putuje i po duševnom i po ljudskom svijetu.

Tuljanovo krzno, duševno krzno iznimno je vrijedna priča, jer nam daje jasne i sažete naputke o točnim mjerama koje moramo poduzeti da bismo se razvili i pronašli svoj put kroz taj arhetipski zadatak. Jedan od glavnih i potencijalno najrazornijih problema s kojima se žene suočavaju jest taj da započinjaju razne psihološke inicijacijske procese a da nemaju inicijatore koji su i sami završili taj proces. Nemaju iskusnu osobu koja zna kako postupati. Kad inicijatori ne prođu čitav proces inicijacije, previdaju važne vidove procesa a da to i ne znaju, pa novaku kojiput nanose veliku štetu, jer rade s fragmentiranom slikom inicijacije, slikom koja je često umrljana ovime ili onime.^{cxixiii}

Na drugom kraju spektra nalazi se žena koja je doživjela krađu, koja teži znanju i svladavanju situacije, ali koja je ostala bez uputa pa ne zna da više toga valja provježbati kako bi se dovršio proces učenja, pa tako stalno ponavlja prvu fazu, fazu krađe. Zapravo nema naputaka. Umjesto da otkrije koje su potrebe zdrave divlje duše, ona postaje žrtvom nedovršene inicijacije.

Budući da su kod tolikih žena kroz tolike generacije prekinuti ili

fragmentirani matrilinarni pravci inicijacije – kad starije žene podučavaju mlade određenim psihičkim činjenicama i procedurama divljega ženskog – sva sreća da imamo arheologiju bajke iz koje možemo učiti. Iz tih dubokoumnih uzoraka možemo rekonstruirati sve što moramo znati, a možemo i usporediti naše predodžbe o cjelovitim psihološkim procesima žene s onima koje nalazimo u bajkama. U tom su smislu bajke i mitovi naši inicijatori: oni su mudraci koji podučavaju one koji slijede.

Dakle, dinamika priče Tuljanova krzno, duševno krzno najvrednija je ženama koje nisu dovršile ili su samo napola prošle proces inicijacije. Kad znamo sve što valja poduzeti kako bismo dovršile ciklički povratak kući, onda se čak i iskrivljena inicijacija može razmrsiti, ponovno posložiti i pravilno dovršiti. Pogledajmo što nam priča kazuje o tome kako postupiti.

Gubitak krzna

Razvoj znanja, kao u inačicama “Modrobradog”, “Matovilke”, “Vražje babice”, “Trnoružice” i drugih, proizlazi iz toga da isprva nismo svjesni, zatim nas nekako prevare, pa onda nekako ponovno pronađemo svoj put do moći. Tema sudbonosnog zarobljavanja koje iskušava našu svijest i završava dubokom spoznajom vječna je tema bajki o ženskim likovima. Takve bajke sadržavaju bremenite upute za sve nas o tome što nam je činiti ako i kad nas zarobe te kako se izvući iz toga sposobne da *pasar atravez del bosque como una loba*, da se provučemo kroz šumu poput vučice, *con un ojo agudo*, prodorna oka.

Tuljanovo krzno, duševno krzno ima retrogradni motiv. Pripovjedači takve priče zovu “povratne priče”. U većini bajki čovjek je začaran, pa se pretvori u životinju. Ovdje imamo suprotnu situaciju: životinja se privodi ljudskom životu. Priča nam daje uvid u strukturu ženske psihe. Tuljanska djeva, kao i divlja priroda ženine psihe, tajanstven je spoj životinjskoga i nečega što može snalažljivo živjeti među ljudima.

Krzno u toj priči nije toliko predmet koliko prikaz osjećajnog i

bivstvenoga stanja – stanja koje je kohezivno, duševno i pripada ženskoj divljoj prirodi. Kad se žena nalazi u tom stanju, ona je potpuno u sebi i svoja, a ne izvan sebe, a i ne pita se radi li dobro, dobro djeluje i misli dobro. Premda je to stanje bivanja “u sebi” nešto s čime povremeno gubi vezu, vrijeme koje je prije toga provela u njemu održava je dok obavlja svoj posao u svijetu. Periodički povratak u divlje stanje puni njezine psihičke baterije koje su joj potrebne za projekte, obitelj, veze i kreativni život u površinskom svijetu.

Na kraju se umori svaka žena koja je daleko od svojega duševnog doma. Tako i treba. Tada ona ponovno potraži svoje krzno kako bi oživjela svoj osjećaj sebstva i duše, kako bi ponovno izgradila svoje prodorno, oceansko znanje. Taj veliki ciklus odlaženja i vraćanja, odlaženja i vraćanja, refleksivan je u instinktivnoj prirodi žene i urođen svim ženama čitav život, od djevojaštva, adolescencije i rane odrasle dobi, preko ljubavi, majčinstva, vještina, mudrosti, pa sve do starješinske dobi i dalje. Te faze nisu nužno kronološki poredane, jer često su sredovječne žene novorođene, starije žene strasne ljubavnice, a malene djevojčice dobro upoznate s vještičjim čarima.

Uvijek iznova zbog već navedenih razloga i trajnije prisile gubimo taj osjećaj da se potpuno nalazimo u svojoj koži. One koje predugo rintaju bez odmora također su u opasnosti. Duševno krzno nestaje onda kad ne obraćamo pozornost na ono što zapravo radimo, a osobito na cijenu koju to ima za nas.

Duševno krzno gubimo kad se previše povežemo s egom, kad smo prezahtjevne, perfekcionista^{cxxiv}, nepotrebno mučene, tjerane slijepom ambicijom, ili nezadovoljne – sobom, obitelji, zajednicom, kulturom, svijetom – a ništa ne govorimo ili činimo protiv toga, ili kad se pretvaramo da smo drugima neiscrpan izvor, ili kad ne poduzimamo sve što bismo mogle da pomognemo sebi. Joj, postoji jednako toliko načina da izgubimo duševno krzno, koliko ima i žena na svijetu.

To suštinsko duševno krzno možemo zadržati jedino ako zadržimo i iznimno čistu svijest o njegovoj vrijednosti i upotrebi. No, kako nitko ne može dosljedno održavati oštru svijest, tako nitko ne može niti zadržati

duševno krzno apsolutno svakoga trenutka dana i noći. No, možemo njegovu krađu održavati na čistom minimumu. Možemo razviti ono *oyo agudo*, ono prodorno oko koje nadzire situaciju i u skladu s njom štiti naš psihički teritorij. No, *Tuljanovo krzno*, *duševno krzno* priča je o događaju koji bismo mogli nazvati teškom pljačkom. Takva velika krađa može se ubuduće ublažiti, uz svijest, ako obratimo pozornost na naše cikluse i na zov koji nam kaže da odemo i da se vratimo kući.

Svako stvorenje na zemlji vraća se kući. Ironično je da smo izgradili skloništa u divljini za ibise, pelikane, čaplje, vukove, ždralove, jelene, miševe, losove i medvjede, ali ne i za sebe na onim mjestima na kojima živimo iz dana u dan. Shvaćamo da je gubitak staništa najkatastrofalniji događaj za slobodna stvorenja. Strastveno ističemo kako su prirodni teritoriji drugih vrsta okruženi gradovima, rančevima, autocestama, bukom i drugim smetnjama, kao da nismo i mi time okruženi, kao da to ne utječe i na nas. Znamo da životinje, kako bi preživjele, moraju bar s vremena na vrijeme imati neki dom, mjesto na kojem se osjećaju i zaštićeno i slobodno.

Gubitak mirnijeg staništa tradicionalno nadomještamo odlaskom na odmor ili praznike, što tobože predstavlja pružanje užitka sebi, samo što su praznici obično sve samo to ne. Nemir naše radne svakodnevice možemo ispraviti time što ćemo smanjiti one aktivnosti koje naše deltoide i trapezoide vežu u bolne čvorove. Sve je to vrlo dobro, ali za psihi duševnoga sebstva odmor nije isto što i sklonište. "Izlasci" i "slobodno vrijeme" nisu isto što i povratak kući. Mirnoća nije isto što i samoća.

Gubitak duše možemo kontrolirati time što ćemo se odmah na početku držati krzna. Na primjer, kod nadarenih žena koje upoznajem kroz praksu, vidim da se krađa duševnoga krzna može dogoditi putem veze koja nije u svojoj pravoj koži, a neke od tih veza su upravo otrovne. Potrebne su i volja i snaga da prevladamo takve veze, ali se to može postići, osobito ako se, kao i u priči, probudimo i čujemo glas iz kuće koji nas priziva natrag k suštinskome sebstvu u kojem je naša neposredna mudrost čitava i dostupna. S toga mjesta žena može bistra oka odlučiti što mora imati i što želi činiti.

Teška pljačka duševnoga krzna događa se i mnogo suptilnije kroz krađu ženinih resursa i njezina vremena. Svijet čezne za utjehom, za ‘ bokovima i grudima žene. Priziva nas tisućama ruku, milijunima glasova, maše nam, štipka nas i vuče, traži našu pažnju. Kojiput nam se čini kao da svagdje kamo se okrenemo postoji netko ili nešto u svijetu što treba, želi, priželjkuje. Neki ljudi, problemi i stvari privlačni su i šarmantni; drugi su možda zahtjevni i ljutiti; a treći se pak čine tako srce drapateljno bespomoćni, da naša sućut, protiv naše volje, pretekne, pa nam mlijeko stane teći po trbuhu. No, osim ako se radi o pitanju života i smrti, uzmite si vremena, stvorite vrijeme za koje ćete “navući mjedeni grudnjak”^{cxxxv}. Nemojte više biti krava-muzara. Obavite rad koji je potreban da se vratite kući.

Premda vidimo da se krzno može izgubiti zbog razorne i pogrešne ljubavi, ono se može izgubiti i u pravoj, najdubljoj ljubavi. Krađu krzna baš ne izaziva ispravnost neke osobe ili stvari ili pak njihova neispravnost, nego se radi o cijeni koju nešto ima za nas. Radi se o tome koliko nas vremena, energije, promatranja, pažnje, strepnje, nukanja, upućivanja, učenja i vježbanja to stoji. Sve te djelatnosti psihe nalikuju gotovinskoj isplati s psihičke štedne knjižice. Ne radi se tu o samim energijskim isplata, jer one su važan dio životne razmjene. Radi se o minusu zbog kojega ostajemo bez krzna, o tome da nam blijede i otupljuju najoštriji instinkti. Radi se o manjku budućih uplata energije, znanja, priznanja, ideja i uzbuđenja, zbog čega žena osjeća da psihički umire.

U trenutku kad mlada tuljanica u priči izgubi svoje krzno, ona je u krasnoj potrazi, bavi se poslom slobode. Pleše i pleše, pa ne obraća pozornost na ono što se zbiva oko nje. Sve mi osjećamo taj žarki život kad smo u našoj pravoj divljoj prirodi. To je jedan od znakova da smo u blizini Divlje žene. Sve ulazimo u svijet u stanju plesa. Uvijek krećemo netaknuta krzna.

Pa ipak, bar dok se malo ne osvijestimo, sve prolazimo kroz tu fazu individuacije. Sve mi doplivamo do stijene, plešemo i ne obraćamo pozornost. To je trenutak u kojem se na nas obruši najvarljiviji aspekt psihe, pa poslije odjednom pogledamo i više ne možemo pronaći ono što

nam pripada ili ono čemu mi pripadamo. Tada nam nekako čudno nedostaje osjećaj duše, štoviše, skriven je. Pa lutamo naokolo, napola ošamućene. Nije dobro donositi odluke kad smo ošamućene, a ipak to činimo.

Znamo da se loše odluke donose na razne načine. Jedna žena se prerano uda. Druga prerano ostane trudna. Treća nađe lošeg druga. Četvrta napusti svoju umjetnost zato da bi “imala stvari”. Petu zavedu razni prividi, šestu obećanja, sedmu previše “dobrog ponašanja” a premalo duše, a osmu pak previše zračnosti i nedovoljno zemlje. U slučajevima u kojima žena nosi samo polovicu svojeg krzna, a druga je polovica nestala, ne radi se nužno o lošim odlukama, nego o tome da predugo izbiva iz duševnoga doma pa presuši i nikome, a osobito sebi, nije baš od neke koristi. Postoje stotine načina na koje možemo ostati bez duševnoga krzna.

Ako se pozabavimo simbolom životinjske kože, otkrit ćemo da se u svih životinja, pa tako i u nas, piloerekcija – nakostriješena dlaka – pojavljuje kao reakcija na stvari koje vidimo i na stvari koje osjećamo. Dizanje dlake izaziva “srhove” i budi sumnjičavost, oprez i druge zaštitničke crte. Inuiti kažu da i krzno i pera vide što se događa u daljini, pa stoga angakok, šaman, nosi mnoga krzna i mnoga pera kao stotine očiju da bi bolje vidio tajanstva. Tuljanovo krzno jest simbol duše koji ne pruža samo toplinu, nego svojim osjetilom vida predstavlja i sustav pravodobna upozoravanja.

U lovačkim kulturama, krzno je jednako hrani kao najvažniji sastojak preživljavanja. Rabi se za izradu čizama, podstavljanje vjetrovki, za vodootpornost kako bi se spriječile ozeblina na licu i zglobovima. Krzno dječicu drži na sigurnom i suhom, štiti i grije ranjiv ljudski trbuh, leđa, stopala, šake i glavu. Gubitak krzna predstavlja gubitak zaštite, topline, upozorenja, instinktivnog uvida. U psihološkom smislu, gubitak krzna navodi ženu da traži ono što misli da bi trebala, umjesto onoga što uistinu želi. Navodi je da slijedi onoga ili ono što na nju ostavlja naj snažniji dojam – bilo to za nju dobro ili ne. Zatim slijede mnogi skokovi i premalo gledanja. Postaje šaljiva umjesto oštra, smijehom odbacuje i odgađa stvari.

Povlači se pred sljedećim korakom, pred silaskom u dubine psihe koji je potreban kako bi tamo dovoljno dugo ostala da se nešto dogodi.

Vidimo, dakle, da je u svijetu u kojem cijene žene koje nešto stalno tjera da idu sve dalje i dalje i dalje, vrlo lako ukrasti duševna krzna, lako do te mjere da se prva krađa događa negdje između sedme i osamnaeste godine. U toj dobi većina djevojaka već započne svoj ples na stijeni u moru. U toj dobi većina ih je već posegnula za duševnim krznom, ali ga nije pronašla tamo gdje ga je ostavila. Pa, premda se isprva čini da se to događa radi razvoja srednje strukture u psihi – to jest, sposobnosti da naučimo istodobno živjeti u svijetu duha i u vanjskoj stvarnosti – prečesto nema toga razvoja, a ni ostatka inicijacijskog iskustva, pa žena odrana luta kroz život.

Iako smo možda pokušali spriječiti ponovnu krađu time što smo se praktički ušili u svoje duševno krzno, samo mali broj žena doživi zrelost a da sačuvaju više od tek nekoliko čuperaka početnoga krzna. Odložimo krzno dok plešemo. Učimo o svijetu, ali gubimo krzno. Otkrijemo da bez krzna polako počnemo kopniti. Budući da je većina žena odgojena tako da to stoički podnosi, kao što su to činile i njihove majke prije njih, nitko ne primjećuje to kopnjenje, sve dok jednoga dana...

Kad smo mlade, a naš je duševni život u sukobu sa željama i zahtjevima kulture i svijeta, uistinu se osjećamo kao da smo nasukane daleko od kuće. Međutim, kao odrasle i dalje same sebe tjeramo sve dalje od kuće kao rezultat naših odluka o tome tko, što, gdje i koliko dugo. Ako nas u djetinjstvu nisu nikad naučili povratku duševnom domu, onda ad infinitum ponavljamo obrazac “krađe i izgubljenog lutanja”. No, čak i ako nas je vlastita loša odluka skrenula s pravoga smjera – predaleko od onoga što nam je potrebno – ne gubite nadu, jer uređaj za navođenje u našoj je duši. Sve mi možemo naći put natrag.

Usamljen muškarac

U vrlo sličnoj priči radi se o ženi koja namami kita na snošaj tako što mu ukrade peraju. U drugim verzijama “Tuljanova krzna, duševnoga krzna” dijete je kojiput djevojčica, a kojiput riblji dječak. Kojiput je starina na pučini ugledna starica. Budući da se rodovi tako često zamjenjuju u inačicama tih priča, muškost i ženskost likova znatno je manje važna od samoga propisanoga procesa. U tom smislu, razmotrimo usamljena muškarca koji krade ono krzno koje predstavlja ego ženine psihe.

Zdravlje ega često je određeno time kako određujemo granice u vanjskome svijetu, koliko je snažno oblikovan naš identitet, do koje mjere razlikujemo prošlost, sadašnjost i budućnost, te koliko se naše viđenje poklapa s dogovornom stvarnošću. Motiv da se ego i duša nadmeću u nadzoru životne sile vječan je motiv ljudske psihe. Ego i njegovi apetiti često vode na početku života; često nam skuha nešto što uistinu dobro miriše. Ego je vrlo snažan tijekom toga razdoblja. Dušu tjera da bude “mala od kužine”.

No, u nekom trenutku, ponekad nakon dvadesete, ponekad nakon tridesete, najčešće nakon četrdesete, premda neke žene nisu zapravo spremne do pedesete, šezdesete, pa čak sedamdesete ili osamdesete, napokon dopuštamo duši da preuzme vodstvo. Moć se premješta s drangulija i prčkarija na duševnost. Pa premda duša ne preuzima vodstvo tako da ubije ego, ego je svrgnut i dobiva druga zaduženja u psihi, a ona se uglavnom svode na to da služi pitanjima duše.

Od trenutka kad se rodimo u nama postoji neki divlji nagon koji želi da nam duša upravlja životom, jer ego ne razumije sve. Zamislite ego na trajnoj, razmjerno kratkoj uzici; njegovo prodiranje u tajne života i duha je ograničeno. Obično se prestraši. Loša mu je navika da svu numinoznost svodi na “to je samo”. Ego zahtijeva razvidne činjenice. Dokazi vezani za osjećaj ili tajanstvenost kod ega ne nailaze često na dobrodošlicu. Zato je ego usamljen. Vrlo je ograničen u svojim konstruktima: ne može potpuno sudjelovati u tajanstvenijim procesima duše i psihe. Pa ipak, usamljen

muškarac čezne za dušom, kao kroz maglu prepoznaje duševne i divlje stvari kada su blizu.

Neki ljudi rabe riječi duša i duh kao da su međusobno zamjenjive. No, u bajkama je duša uvijek pro-gynitor i progenitor duha. U ezoteričnoj hermeneutici, duh je biće koje se rađa iz duše. Duh zadobiva tvarnost ili se otjelovljuje kako bi sakupio novosti o običajima svijeta, pa ih zatim nosi natrag duši. Odnos između duše i duha, kad se ne ometa, odnos je savršene simetrije – jedno obogaćuje drug., Zajedno, duša i duh tvore ekosustav, kao u jezercu u kojem bića s dna hrane ona s površine, a ona s površine hrane ona s dna.

U jungovskoj psihologiji, ego se često opisuje kao maleni otok svijesti koji pluta u moru nesvjesnog. Međutim, u folkloru je ego prikazan kao biće s apetitom, a često ga simboliziraju ne pretjerano bistar čovjek, ili životinja, okružen silama koje mu se doimaju vrlo začudne i nad kojima pokušava zadobiti kontrolu. Kojiput ego vrlo barbarskim i razornim sredstvima u tome uspijeva, ali na kraju, napretkom junaka ili junakinje, najčešće izgubi vlast.

Na početku našega života, ego znatiželjno pristupa duševnom svijetu, ali najčešće ga zanima taženje vlastitih apetita. Ego se izvorno rađa kao potencijal, a oblikuje ga, razvija i ispunjava idejama, vrijednostima i dužnostima svijet oko nas: naši roditelji, učitelji, naša kultura. A tako i treba biti, jer on postaje naš pratilac, naš oklop i naš izviđač u vanjskome svijetu. Međutim, ako se divlja priroda ne može probiti kroz ego, pa mu pridati boje, soka i instinktivne reakcije, onda duša neće, ne može, biti zadovoljna tom nepotpunošću svojega rada, bez obzira na to što je kultura možda zadovoljna onime što je stvoreno u egu.

Usamljeni muškarac u priči pokušava sudjelovati u životu duše. No, kao i ego, on nije baš sazdan za to, pa pokušava na silu zgrabiti dušu, umjesto da razvije neki odnos s njom. Zašto ego krade tuljanovo krzno? Kao i sva druga usamljena i gladna bića, sviđa mu se svjetlo. On vidi svjetlo i mogućnost približavanja duši, pa se prišulja i ukrade jednu od njezinih ključnih krinki. Ego si ne može pomoći. On je onakav kakav jest: privlači ga svjetlo. Premda ne može živjeti pod vodom, čezne za vezom s

dušom. Ego je sirov u usporedbi s dušom. Način na koji obavlja stvari obično nije evokativan ili osjećajan. No osjeća sićušnu i slabo shvaćenu čežnju za prelijepim svjetlom. A to ga nekako i na neko vrijeme smiruje.

I tako, gladno duše, naše vlastito sebstvo ega krade krzno. “Ostani sa mnom” – prošapće ego. “Usrećit ću te – time što ću te izolirati od duševnoga sebstva i tvojih ciklusa vraćanja duševnom domu. Jako, jako, jako ću te usrećiti. Molim te, molim te ostani.” I tako, kao što i treba biti na početku ženske individuacije, duša se prisiljava na vezu s egom. Svjetovna funkcija podložnosti duše egu događa se zato da bismo naučile običaje u svijetu, načine prikupljanja, kako djelovati, kako razlikovati dobro od ne tako dobrog, kada krenuti, kada ostati, kako živjeti s drugim ljudima, da bismo naučile mehaniku i makinacije kulture, zadržale posao, držale dijete, brinule se o tijelu, brinule se za posao... sve one stvari koje se tiču vanjskoga svijeta.

Izvorna je svrha razvoja takva važnoga konstrukta u psihi žene, brak tuljanice i usamljena muškarca, brak u kojem je ona definitivno podložna, stvaranje privremenog aranžmana koji će na kraju proizvesti duhovno dijete koje istodobno može živjeti u svjetovnom i divljem svijetu te prelaziti iz jednoga u drugi. Kad se jednom to dijete rodi, razvije i prođe inicijaciju, ono se ponovno pojavljuje u vanjskome svijetu i veza s dušom je izliječena. Premda usamljeni muškarac, ego, ne može vječno dominirati – jednoga će se dana, naime, morati pokoriti zahtjevima duše do kraja ženina života – život s tuljanicom/duševnom ženom pružio mu je dodir veličine, pa je stoga zadovoljen, obogaćen i smjeran, sve u isti čas.

Duhovno dijete

Vidimo, dakle, da savez suprotnosti između ega i duše proizvodi nešto beskrajno vrijedno, duhovno dijete. Istina je i to da se međuoplodnja događa čak i kad ego grubo prodire u suptilnije aspekte psihe i duše. Paradoksalno je da krađom duševne zaštite i njezine sposobnosti da

nestane u vodi kad joj se prohtije, ego sudjeluje u stvaranju djeteta koje će imati dvojno podrijetlo, svijet i dušu, djeteta koje će moći amo-tamo prenositi poruke i darove između njih.

U nekim od najsajajnijih priča, kao što su galska “Ljepotica i zvijer”, meksička “Bruja Milagra” i japanska “Tsukino Waguma: Bjelosrpi medvjed”, nalaženje puta natrag k svojem pravom psihičkom poretku započinje hranjenjem ili njegovom usamljene i/ili ranjene žene, muškarca ili životinje. Činjenica da se takvo dijete, dijete koje će imati mogućnost da putuje po dva vrlo različita svijeta, može roditi ženi koja je u tom odranom stanju i “udana” za nešto u sebi ili vanjskom svijetu što je tako usamljeno i nerazvijeno, jedno je od stalnih čuda psihe. Kad smo u takvom stanju, nešto se događa u nama, nešto što proizvodi osjećajno stanje, sićušni novi život, mali plamen koji raste pod nesavršenim, teškim, pa čak neljudskim uvjetima.

To duhovno dijete je la niña milagrosa, čudesna djevojčica, koja ima sposobnost da začuje poziv, da čuje onaj udaljen glas koji kaže da je vrijeme povratka, vraćanja sebi. Dijete je dio naše srednje prirode koja nas tjera, jer ono čuje upućeni poziv. To dijete koje ustaje iz sna, iz kreveta, odlazi iz kuće u vjetrovitu noć i silazi do divljega mora, navodi nas da kažemo: “Bog mi je svjedok, krenut ću ovim putem” ili “Izdržat ću” ili “Neću dopustiti da me odvrate”, ili “Pronaći ću način da nastavim”.

Dijete je ono koje vraća tuljanovo krzno, duševno krzno svojoj majci. Dijete je ono koje joj omogućuje da se vrati kući. Dijete je duhovna sila koja nas tjera da nastavimo naš važan rad, da se odgurnemo, promijenimo svoj život, poboljšamo zajednicu, pridružimo se pokušajima da se svijet uravnoteži... a sve to tako da se vratimo kući. Ako želimo sudjelovati u tim stvarima, valja sklopiti taj teški brak između duše i ega, i donijeti duhovno dijete na svijet. Vraćanje i povratak ciljevi su za majstorstvo.

Bez obzira na okolnosti u kojima se žena nalazila, duhovno dijete, stari tuljan koji se izdiže nad morem da pozove svoju kćer kući, te otvoreno more uvijek su blizu. Uvijek. Nedavno su me, zajedno sa skupinom umjetnica/vidarica^{cxxvi} pozvali u savezni ženski zatvor u Pleasantonu u Kaliforniji, da održim predstavu i predavanje skupini od stotinu žena koje

su se intenzivno uključile u program duhovnoga razvoja.

Tamo sam vidjela malo “prekaljenih” žena. Umjesto toga, vidjela sam na desetke žena u raznim stanjima tuljaništva. Mnoge od njih bile su figurativno, ali i doslovno “zarobljene” zbog krajnje naivnih odluka koje su donosile u životu. Kakvi god bili razlozi njihova boravka tamo, te unatoč vrlo sputanim uvjetima, svaka od njih je očito bila u procesu stvaranja duhovnoga djeteta koje je oprezno i bolno sazdana od njezina vlastita tijela, od njezinih kostiju. Svaka je od njih istodobno tražila i svoje duševno krzno, svaka od njih bila je u procesu prisjećanja na put povratka duševnom domu.

Jedna od umjetnica u našoj družini, mlada crna violinistica imenom India Cook, svirala je ženama. Bile smo vani u dvorištu. Bilo je vrlo hladno, a vjetar je fjukao oko prospekta na otvorenoj sceni. India je povlačila gudalo po žicama svoje električne violine i svirala u nekom molu tako da nam je probijalo grudi. Njezina je violina uistinu jecala. Velika žena iz plemena Lakota navalila mi se na ruku i promuklo prošaptala: “Taj zvuk... ta violina otvara neko mjesto u meni. Mislila sam da je ono zauvijek čvrsto zaključano.” Njezino široko lice bilo je i zbunjeno i eterično. Srce mi je prepuklo, ali nekako dobro, jer sam vidjela da bez obzira na to što joj se bilo dogodilo, ona još čuje onaj zov preko mora, onaj zov kući.

U priči o tuljanovu krznu, tuljanica pripovijeda djetetu priče o tome što živi i raste pod morem. Daje mu upute svojim pričama, oblikuje dijete koje se rodilo iz njezina saveza s egom. Ona oblikuje dijete i podučava ga području i običajima “drugog”. Duša svoje divlje dijete psihe priprema za nešto vrlo važno.

Isušenje i obogaljenje

Većinom su ženske depresije, dosade i lutalačka zbunjenost izazvane oštro ograničenim duševnim životom u kojem su inovacija, impulsi i

stvaranje ili ograničeni ili zabranjeni. Žene iz kreativne sile primaju snažne impulse za djelovanje. Ne možemo previdjeti činjenicu da kultura kažnjavanjem i ograničavanjem prirodnih i divljih instinkta kod žena još uvijek otima i onemogućuje njezine talente.

Iz te situacije možemo pobjeći ako negdje postoji kakva podzemna rijeka ili makar izvorčić koji utječe iz nekoga duševnog predjela u naš život. Ali ako žena “daleko od kuće” preda svu svoju moć, onda će se prvo pretvoriti u maglu, zatim u izmaglicu, a na kraju u dašak svojega prijašnja divljega sebstva.

Potajno odnošenje ženina prirodnoga krzna i njezino daljnje sušenje i obogaljenje podsjeća me staru priču koju je jednom moj ujak Vilmos pričao kako bi umirio i podučio ljutita člana naše porodice koji se prestrogo odnosio prema nekom djetetu. Ujak Vilmos posjedovao je beskrajnu strpljivost i nježnost u odnosu prema ljudima i životinjama. Bio je prirodni pripovjedač u tradiciji *mesemondók* te vješt u primjeni priča kao blagoga lijeka.

Dode neki čovjek krojaču, szabó, i proba odijelo. Dok je tako stajao pred ogledalom, primijeti da mu je donji rub prsluka pomalo neravan.

“Joj” – reče krojač, “ne brinite se zbog toga. Samo povucite kraći kraj lijevom rukom i nitko neće niti zamijetiti.”

Mušterija to učini, ali primijeti da mu rever na kaputiću strši.

“Ah, to” – reče krojač. “Nije to ništa. Samo malo okrenite glavu i pritisnite ga bradom.”

Mušterija pristane, a kako to učini, tako primijeti da mu je unutarnji šav hlača malo prekratak, pa kroj nije dovoljno dubok kako mu ne bi bilo tijesno među nogama.

“Joj, ne brinite se zbog toga” – reče krojač. “Samo povucite unutarnji šav desnom rukom i sve će biti savršeno.” Mušterija se složi i kupi odijelo.

Sljedeći dan odjene odijelo i učini sve “preinake” rukama i bradom. Dok je tako šepesao kroz park s bradom na reveru, jednom rukom na

prsluku, a drugom se držeći za prepone, dva starca prekinu igru dame kako bi ga promotrila dok je teturao pokraj njih.

“Joj, m’Isten, Bože moj!”, reče prvi. “Pogledaj toga jadnog bogalja!”

Drugi malo razmisli, a zatim promrmlja, “Igen, da, strašno je kad si takav bogalj, ali znaš, pitam se... gdje je kupio takvo lijepo odijelo?”

Reakcija ovoga drugog starca predstavlja uobičajenu reakciju kulture na ženu koja je razvila besprijeckornu personu, ali koja je u sebi sva skvrčena od pokušaja da ju i održi. No, da, bogalj je, ali pogledaj kako lijepo izgleda, pogledaj kako je dobra, pogledaj kako je uspješna. Kad se isušimo, takvi obogaljeni pokušavamo hodati i doimati se kao da sve držimo pod nadzorom, kao da je sve u redu i točno kako treba biti. Bilo da nam nedostaje duševno krzno, ili da nam ne odgovara krzno koje nam je kultura izradila, zgrčeni smo od pokušaja da se pretvaramo da to nije tako. No, kad to činimo, život nam se smanjuje, a cijena za nas raste.

Kad se žena počne sušiti, sve joj je teže funkcionirati unutar divlje prirode. Ideje, kreativnost, sam život, sve to buja od vlage. Žene u tom stanju često sanjaju snove o mračnome muškarcu: nasilnici, uhode ili silovatelji im prijete, drže ih taocima, krađu od njih ili još mnogo gore. Kojiput su takvi snovi traumatski snovi koji proizlaze iz stvarnoga nasilja. No, češće su to snovi žena koje se isušuju, koje ne obraćaju pozornost na instinktivnu stranu svojega života, koje se potkradaju i koje same sebi uskraćuju kreativnu funkciju. To su snovi žena koje ništa ne poduzimaju da bi si pomogle ili čak svesrdno rade na tome da prečuju poziv koji stiže s mora.

Tijekom godina svoje prakse vidjela sam mnoge žene u tom isušenom stanju. Neke od njih imale su tek blagi oblik toga, druge su jače patile. Uz to sam od tih žena čula mnoge snove o ranjenim životinjama, a učestalost tih snova u posljednjih deset godina dramatično raste (u žena i muškaraca). Teško je previdjeti da se porast učestalosti snova o ranjenim životinjama poklapa s razaranjem divlje prirode u ljudima, ali i oko njih.

U tim je snovima životinja – srna, gušter, konj, medvjed, bik, kit i tako dalje – obogaljena, baš kao i čovjek u priči s odijelom, baš kao i tuljanica. Premda su snovi o ranjenim životinjama komentari uvjeta u kojima je

ženina instinktivna psiha i njezin odnos s divljom prirodom, istodobno ti snovi zrcale i duboke rane u kolektivnom nesvjesnom vezane za gubitak instinktivna života. Ako kultura iz bilo kojeg razloga ženama brani cjelovit i zdrav život, one će sanjati snove o ranjenim životinjama. Premda psiha redovito poduzima sve moguće napore da se pročisti i osnaži, svaki trag bičevanja “izvana” bilježi se i na nesvjesnom “iznutra”. Sanjačica tako ne osjeća samo učinak toga što je sama izgubila vezu s Divljom ženom, nego i toga što je svijet izgubio svoju vezu s dubokom prirodom.

Kojiput, dakle, nije samo žena ta koja se isušuje. Ponekad se suše i pucaju suštinski oblici njezine mikro-okoline – obitelji ili radnoga mjesta, na primjer – ili šire kulture, a to utječe na nju i tišti je. Da bi mogla pridonijeti poboljšavanju tih uvjeta, mora se vratiti u vlastitu kožu, vlastitom instinktivnom razumu i svojoj kući.

Kao što smo vidjeli, teško je prepoznati situaciju u kojoj se nalazimo sve dok ne postanemo kao tuljanica u njezinoj mucu: gulimo se, šepamo, gubimo sapu, postajemo slijepi. Stoga je poseban dar neizmjerne vitalnosti psihe što nam se duboko u nesvjesnom nalazi pozivatelj, neka starina koja se izdigne na površinu naše svijesti i bez prestanka zove kako bismo se vratili svojoj pravoj prirodi.

Začuti zov starine

Kakav je to uzvik s mora? Taj glas na vjetru koji priziva dijete iz kreveta i tjera ga u noć sličan je onom snu koji ulazi u svijest spavača kao bestjelesni glas i ništa više. To je jedan od najsnažnijih snova koje uopće možemo sanjati. Ono što nam taj glas u snu govori smatra se izravnim prijenosom iz duše.

Kaže se da se snovi s bestjelesnim glasovima mogu javljati u bilo koje vrijeme, ali osobito kad je duša u nevolji: kad duboko sebstvo, da tako kažemo, prijede na stvar. Puf! Ženina duša govori. I kaže nam što slijedi.

U priči stari tuljan izlazi iz svojeg elementa zato da stane pozivati. To predstavlja duboku karakteristiku divlje psihe. Ako ne obraćamo pažnju na izmjenu svojih doba i vrijeme povratka, Starina će doći po nas, pa će nas zvati i zvati dok nešto u nama ne reagira.

Hvala Bogu za taj prirodni zov koji se pojačava kako naša potreba za povratkom raste. Taj se znak za povratak kući uključi kad se postaje “pre-“, bilo u pozitivnom ili u negativnom smislu. Vrijeme za povratak kući može isto tako biti kad postoji previše pozitivne stimulacije, kao i kad je trajan nesklad. Možemo nečemu preintenzivno pristupati. Nešto nas može previše iscrpiti. Možda nas previše vole, premalo vole, možda previše radimo, premalo radimo... sve to mnogo stoji. Kad je nečega “previše”, onda se postupno isušujemo, srce nam se umori, energija nam slabi, a ona tajanstvena čežnja za “nečime” – gotovo nikad nemamo neko drugo ime za to – sve se više budi u nama; Starina zove.

Zanimljivo je u ovoj verziji priče da je maleno duhovno dijete ono koje čuje zov s mora i na njega reagira. Dijete je ono koje krene preko leda i stijena, koje nasumce slijedi zov i koje slučajno naleti na zamotano krzno svoje majke.

Djetetov nemiran san pronicav je i točan prikaz nemira koji žena osjeća kad čezne za povratkom u svoju psihičku domovinu. Budući da je psiha potpun sustav, svi njezini elementi zabruje na poziv. Ženin nemir tijekom toga razdoblja često je popraćen razdražljivošću i osjećajem da je sve preblizu za utjehu ili predaleko za mir. Osjeća se pomalo, do jako “izgubljeno”, jer je predugo izbivala iz kuće. Takvi su osjećaji upravo oni osjećaji koje valja osjećati. Oni su poruka koja kaže: “Sada dođi ovamo.” Taj osjećaj rastrzanosti dolazi od toga da, svjesno ili nesvjesno, čujemo kako nas nešto doziva, priziva, nešto što ne možemo odbiti a da sebi ne nanesimo štetu.

Ako ne krenemo kad je vrijeme, duša će doći po nas, kao što vidimo iz sljedećih redaka pjesme pod nazivom “Žena što živi na dnu jezera”.

... jedne noći
otkucaj srca na vratima.

Vani, žena u magli,
kose od granja, u haljini od korova,
s nje kaplje zelena jezerska voda.
Kaže: “Ja sam ti,
dolazim izdaleka.
Dođi sa mnom, nešto ti moram pokazati...”
Okrene se da pođe, plašt joj se rastvori,
Odjednom, zlatna svjetlost... svagdje, zlatna svjetlost... ^{cxxvii}

Stari tuljan diže se noću, a dijete lunja noću. U ovoj, kao i u mnogim drugim pričama, vidimo kako glavni lik otkriva neku zapanjujuću istinu ili kakvo neprocjenjivo blago dok tapka u mraku. Taj motiv nalazimo svagdje u bajkama, a događa se bez obzira na sve, milom ili silom. Ništa ne ističe svjetlo, čudo ili blago tako dobro kao mrak. “Mračna noć duše” već je skoro postala poštapalica u nekim dijelovima kulture. Pronalazak božanskoga događa se u mraku Hela ili Hada ili “tamo”. Povratak Krista dolazi kao žar iz sumraka pakla. Azijska božica sunca Amaterasu provali iz mraka ispod planine. Sumerska božica Inanna, u svojem vodenom obliku, plamti kao bijelo zlato u netom izbrazdanoj crnoj zemlji. U planinama u Chiapas kaže se da žuto sunce mora probušiti rupu u najcrnijoj huipil, košulji, kako bi se moglo uzdići na nebu.

Slika lutanja i prolaženja kroz mrak pronosi drevnu poruku koja govori “Nemoj se bojati neznanja”. U raznim fazama i razdobljima našega života tako treba biti. Taj motiv u pričama i mitovima potiče nas da slijedimo zov, čak i ako nemamo pojma kamo valja krenuti, u kojem smjeru i koliko dugo. Znamo samo da se, kao i dijete u priči, moramo uspraviti, ustati i izvidjeti. Možda ćemo se potepati po mraku neko vrijeme pokušavajući naći ono što nas doziva, ali budući da smo uspjele ne oglušiti se o poziv divljega, bez iznimke ćemo naletjeti na duševno krzno. Kad udahnemo to stanje duše, automatski ulazimo u osjećajno stanje koje govori “Ovo je dobro. Znam što mi treba.”

Lutanje u mraku i traženje duševnoga krzna mnogim današnjim ženama nije najgora stvar. Ono što ih mnogo više plaši jest uranjanje u

vodu, stvarni povratak kući, a osobito stvarni odlazak. Premda se žene vraćaju same sebi, navlače krzno, čvrsto ga zatvore i sad su spremne krenuti, teško je poći. Uistinu je vrlo, vrlo teško prestati, predati ono čime su se tako predano bavile i jednostavno otići.

Predugi ostanak

Tuljanica iz priče suši se jer je predugo ostala. Njezine boljke jednake su onima koje mi doživljavamo kad predugo ostajemo. Koža joj se posuši. Koža je najbolji osjetilni organ koji imamo, govori nam kad nam je hladno, pretopio, kad smo uzbuđeni, prestrašeni. Kad žena predugo izbiva iz kuće, njezina sposobnost da primijeti svoja stajališta prema sebi i drugima isušuje i puca. Ulazi u “stanje leminga”. Budući da ne primjećuje što je previše a što nije dovoljno, ona odjuri ravno preko vlastita ruba.

Vidimo u priči da joj kosa ispada, da gubi na težini, postaje anemična verzija onoga što je nekoć bila. Kad mi predugo ostanemo, također gubimo svoje ideje, naš odnos s dušom se istanji, krv nam se razrijedi pa teče polako. Tuljanica počinje šepati, oči joj gube vlagu, polako slijepi. Kad mi kasnimo kući, oči nam nemaju zašto sjajiti, kosti nam otežaju, čini nam se kao da nam se živčane ovojnice odmataju i više se ne možemo usredotočiti na to tko smo i što smo.

Na šumovitim brežuljcima Indiane i Michigana živi dojmjljiva skupina farmera čiji su se preci prije mnogo vremena doselili s brežuljaka Kentuckyja i Tennesseeja. Premda im je govor pretrpan gramatičkim izmišljotinama – “Ne imam...” i “Prije neki dan...” – čitaju Bibliju, pa rabe i one lijepe, zvučne riječi kao što su opačine, miomirisani i hvalospjev.^{cxxviii} Osim toga, poznaju i mnoge opise primjenjive na žene koje su iscrpljene i nesvjesne. Ljudi iz zaleđa ne poliraju svoje riječi, nego ih odsijecaju, nanižu u komade koje zovu rečenicama i onda ih grubo odbace. “Predugo upregnuta”, “od rada joj otpale stražnje noge”, “toliko umorna da ne vidi jarko crvenu štalu”, te osobito grubi opis “sisu daje

krepanom leglu”, što znači da joj život protječe u nekom jalovu ili jadnu braku, poslu ili pothvatu.

Kad žena predugo izbiva iz kuće, sposobnost da se pogurne naprijed u životu sve joj više slabi. Umjesto da vuče izabranu zapregu, ona visi u nekoj drugoj. Već škilji od umora, pa niti ne vidi mjesto na kojem bi našla pomoć i utjehu. Krepano leglo su ideje, zadaci, zahtjevi koji ne uspijevaju, ne žive i ne donose joj život. Takva žena blijedi, ali je svadljiva, sve manje spremna na kompromis, a opet – raspada se. Fitelj joj je sve kraći i kraći. Pop-kultura to zove “izgorjeti”, ali to je više od toga – to je *hambre del alma*, izgladnjela duša. Tada postoji samo jedna mogućnost, napokon žena zna što joj je činiti – ne što bi mogla, možda, onako, nego što mora – vratiti se kući.

U priči je obećanje ludom radovanje. Muškarac koji je i sam prilično isušen, sa svim onim dugim brazdama na licu zbog toga što je tako dugo bio usamljen, navede tuljanicu da uđe u njegovu kuću i srce obećavši joj da će joj nakon nekoga vremena vratiti krzno, a ona onda po želji može ostati s njim ili se vratiti u svoju zemlju.

Koja još žena to obećanje ne zna naizust? “Čim ovo završim, mogu otići. Čim uspijem otići... Kad dođe proljeće, idem. Kad završi ljeto, idem. Kad djeca opet krenu u školu... Kasnije u jesen, kad je drveće onako lijepo, onda ću otići. Pa, ne može čovjek u zimi nikamo. Jednostavno ću pričekati proljeće... Ovaj put, časna riječ.”

Povratak kući osobito je važan za one koje su bile zapletene u zemaljske stvari pa su predugo ostale. Koliko je to dugo? To je različito od žene do žene, ali dovoljno je reći da žene znaju, točno znaju, kad su predugo ostale u svijetu. Znaju kad je vrijeme da se vrate kući. Tijela su im tu, sada, ali misli su im negdje daleko, daleko.

Umiru za novim životom. Dahću u želji za morem. Žive još samo za sljedeći mjesec, samo dok ne prođe polugodište, ne mogu dočekati kraj zime pa da se ponovno osjete živima, samo čekaju onaj tajanstveno određen datum negdje u budućnosti kad će biti slobodne da učine nešto čudesno. Misle da će umrijeti ako ne... (popunite prazninu). Sve je to popraćeno i nekom crtom žalovanja. Javlja se angst. Javlja se uciviljenost.

Javlja se nujnost. Javlja se čežnja. Javlja se čupanje niti iz suknje i dugo zurenje kroz prozor. A to nije privremena nelagoda. To ostaje i postaje sve jače i jače kako vrijeme prolazi.

Pa ipak, žene nastavljaju svoju svakodnevnu rutinu, djeluju posramljeno, ponašaju se kao da su krive i nategnuto se smiješe. “Da, da, da, znam” – govore. “Trebala bih, ali, ali, ali...” Upravo je “ali” u njihovim rečenicama ono što jasno otkriva da su ostale predugo.

Žena koja nije prošla proces inicijacije, a koja se nalazi u tom jadnom stanju, misli – što je pogrešno – da će imati veće duhovne koristi od ostanka nego od odlaska. Druge su pak zauzete time da, kao što kažu u Meksiku, *dar a algo un tirón fuerte*, uvijek vuku Djevicu za rukav, što znači da svesrdno rade na tome da dokažu kako su prihvatljivije, da su dobre osobe.

No, ima i drugih razloga za podijeljenu ženu. Nije navikla da drugima prepusti kormilo. Možda je navikla na “litaniju o klincima” koja glasi: “Ali moji klinci trebaju ovo, moji klinci trebaju ono i tako dalje”.^{cxxix} Ne shvaća da žrtvujući svoju potrebu za povratkom uči djecu da podnesu istu žrtvu kad odrastu.

Neke se žene boje da njihova okolina neće shvatiti njihovu potrebu za povratkom. Svi možda i neće. Ali žena mora ovo sama shvatiti: kad žena ode kući u skladu sa svojim ciklusima, onda se oni oko nje počnu baviti svojim individuacijskim radom, vlastitim životnim problemima. Njezin povratak kući i drugima omogućuje rast i razvoj.

Kod vukova ne postoji taj podijeljen osjećaj oko dolaženja i odlaženja, jer oni rade, množe se, odmaraju i lutaju u ciklusima. Oni su dio skupine koja dijeli rad i skrb dok drugi iskorištavaju slobodno vrijeme. Dobro je tako živjeti. To je život koji sadržava sav integritet divljega ženskog.

Valja objasniti da odlazak kući raznim ženama predstavlja razne stvari. Moj prijatelj slikar, Rumunj, znao je da mu je baka u fazi odlaženja kući kad bi odnijela drveni stolac u stražnji vrt i sjedila zureći otvorenih očiju u sunce. “To je lijek za moje oči, to je korisno” – govorila bi. Ljudi su znali da je ne treba uznemirivati, a ako nisu znali, uskoro bi saznali. Važno je shvatiti da odlazak kući ne stoji nužno novaca. Stoji vremena. Stoji

snažne volje da kažete “Odlazim” i da to i mislite. Možete doviknuti preko ramena, kao što to preporučuje moja draga prijateljica Jean: “Idem sad, ali ću se vratiti”, ali svejedno morate nastaviti put kući.

Postoje mnogi putevi kući: neki su svakodnevni, neki božanski. Kljentice mi nabrajaju sljedeće svakodnevne pothvate koji za njih predstavljaju vraćanje kući... premda vas moram upozoriti da se točan položaj prolaza prema kući mijenja s vremena na vrijeme, tako da mjesto na kojem se nalazi ovaj mjesec može biti drugačije nego prošli. Ponovno čitanje poglavlja u knjigama ili pojedinih pjesama koje su ih dirnule. Provesti, pa makar samo nekoliko minuta, pokraj rijeke, brzaca ili potoka. Ležati na tlu u nejednakom, pjegavom svjetlu. Biti s voljenom osobom a da djeca nisu prisutna. Sjediti na trijemu i vaditi nešto iz ljosaka, plesti, guliti voće. Šetati ili voziti jedan sat u bilo kojem smjeru, a zatim se vraćati. Sjesti na bus u nepoznatom smjeru. Izrađivati bubnjeve i slušati glazbu. Pozdravljati izlazeće sunce. Voziti nekamo gdje se gradska svjetla ne sukobljavaju s noćnim nebom. Moliti. Važan prijatelj. Sjediti na mostu i mahati nogama preko ruba. Držati dojenče. Sjediti pokraj prozora u kafiću i pisati. Sjediti okružena drvećem. Sušiti kosu na suncu. Staviti ruke u bačvu kišnice. Saditi biljke i svakako jako uprljati ruke. Ugledati ljepotu, ljupkost, dirljivu krhkost ljudskih bića.

Dakle, kod povratka kući ne radi se nužno o transkontinentalnom i mukotrpnom putovanju, ali ipak ne želim ostaviti dojam da je jednostavan, jer bilo putovanje lako ili teško, osjećat ćete veliki otpor vezan za odlazak kući.

Postoji još nešto što će nam objasniti odgodu povratka kod žena, nešto što je mnogo tajanstvenije, a to je ženina prekomjerna identifikacija s arhetipom vidarice. Arhetip je golema sila koja je za nas istodobno tajanstvena i poučna. Kad smo blizu nje, kad je oponašamo i kad imamo uravnotežen odnos s njom, u nama se talože goleme rezerve. Svaki arhetip nosi svoje karakteristike koje opravdavaju ime koje mu nadjenemo: velika majka, božansko dijete, sunčani junak i tako dalje.

Arhetip velike vidarice sadržava mudrost, dobrotu, znanje, skrb i sve one druge stvari koje povezujemo s vidanjem. Dakle, dobro je biti onako

velikodušan, mio i susretljiv kao što je arhetip velike vidarice. Ali samo do neke mjere. Taj nagon žena da “sve izliječe, sve poprave” velika je zamka sazdana od onoga što vlastita kultura očekuje od nas, a to je uglavnom pritisak da dokažemo kako ne stojimo samo besposleno, zauzimamo mjesto i zabavljamo se, nego da nosimo neku vrijednost koja će nas isкупiti – za neke dijelove svijeta čak je opravdano reći, da dokažemo kako imamo neku vrijednost, pa nam zato valja dopustiti da živimo. Takvi se pritisci uvode u našu psihu kad smo vrlo mlade i kad ih još nismo u stanju procijeniti i oduprijeti im se. To za nas postaje zakon... osim ako, ili do onog trena, kad ih krenemo propitivati.

No, jedna osoba ne može čitavo vrijeme odgovarati na krikove svijeta koji pati. Iskreno možemo samo odabrati da reagiramo na one koji nam dopuštaju redovit povratak kući, inače nam se svjetla u srcu gotovo u potpunosti priguše. Kojiput postoji razlika između onoga čemu srce želi pomoći i bogatstva naše duše. Ako žena cijeni svoje duševno krzno, odlučivat će o tim stvarima u odnosu prema tome koliko je blizu “kuće” i koliko se često vraćala.

Premda arhetipovi mogu kroz kraća razdoblja izbijati iz nas tijekom onoga što nazivamo numinoznim doživljajem, nijedna žena ne može stalno emanirati arhetip. Samo sam arhetip može izdržati takve projekcije kao što su svemogućí, velikodušni, vječno ispunjen energijom. Možemo ih pokušati dostići, ali to su ideali, a ljudi ih ne mogu, a i ne trebaju dosegnuti. Pa ipak, zamka traži od žena da se izmuče pokušavajući dosegnuti tu nestvarnu razinu. Da bismo izbjegle toj zamci, moramo naučiti reći “Stani” i “Prestani” i, naravno, stajati iza toga.

Žena mora otići, biti sama sa sobom i dokučiti kako se uopće uhvatila u neki arhetip.^{xxxx} Treba vratiti i razviti temeljni divlji instinkt koji određuje “samo dotud i ne dalje, samo toliko i ne više”. Tako će žena ostati na pravom tragu. Preporučuje se da ode kući na neko vrijeme, čak i ako time razljuti druge, a ne da ostane i propadne, pa na kraju otpuzi u ritama.

Dakle, umorne žene, žene privremeno umorne od svijeta, žene koje se bojite toga da odvojite vrijeme za sebe, koje se bojite prestanka, probudite se već jednom! Prebacite pokrivač preko onog zvona koje vas stalno

poziva da vječno pomažete ovome, pomažete onome, pomažete u onoj drugoj stvari. Ako to budete htjele, ono će i dalje biti na svojem mjestu, da ga otkrijete kad se opet vratite. Ako ne odemo kući kad je vrijeme, onda izgubimo fokus. Ako pronađemo krzno, ponovno ga čvrsto navučemo i izgladimo, pa odemo kući, onda ćemo biti mnogo učinkovitije kad se vratimo. Postoji izreka koja glasi: “Ne možeš se ponovno vratiti kući.” To nije istina. Iako se ne možete ponovno zavući u maternicu, možete se vratiti svojoj duševnoj kući. I to nije samo moguće, to je i prijeko potrebno.

Oslobađanje, uranjanje

Što je to nagon povratka? To je instinkt vraćanja, odlaženja na mjesto koje pamtimo. To je sposobnost da, noću ili danju, pronađemo svoj dom. Svi znamo kako se vratiti kući. Bez obzira na to koliko je vremena prošlo, svi ćemo naći put. Prolazimo kroz noć, kroz nepoznate zemlje, kroz strana plemena, bez zemljovida i pitamo starije osobe koje susrećemo putem: “Koji je pravi put?”

Točan odgovor na pitanje “Gdje je dom?” složeniji je... ali na neki način to je unutarnje mjesto, mjesto negdje u vremenu, više nego u prostoru, gdje se žena osjeća čitavom. Dom je tamo gdje se neka misao ili osjećaj može održati, a ne da ih netko prekine ili nam ih otme, jer nešto drugo zahtijeva naše vrijeme ili pažnju. Kroz povijest, žene su nalazile razne puteve da to postignu, da stvore to mjesto za sebe, čak i ako su im dužnosti i zadaci bili beskrajni.

To sam prvi put vidjela u zajednici svojega djetinjstva, gdje su mnoge pobožne žene ustajale prije 5 ujutro i u dugim tamnim haljinama koračale kroz sivu zoru kako bi kleknule u hladnom brodu crkve, a periferni bi im vid bio prekriven rupcima koje bi navukle nad čelo. Zabile bi lice u svoje crvene šake i molile, pričale Bogu priče, uvlačile u se mir, snagu i uvid. S vremena na vrijeme teta Katerina bi me povela sa sobom. Kad sam

jednom rekla: “Tu je tako tiho i lijepo”, namignula mi je dok me utišavala. “Nemoj nikome reći; to je jako važna tajna.” A to je i bila, jer u to su doba puteljak koji je vodio prema crkvi u zoru i zamračena unutrašnjost same crkve bila jedina dva mjesta na kojima je bilo zabranjeno ometati ženu.

Pravo je i valjano da se žene izbore, oslobode, uzmu, izrade, smišljaju kako postići, primijeniti svoje pravo da idu kući. Dom je održano raspoloženje, ili smisao koji nam dopušta da iskusimo osjećaje koje ne doživljavamo nužno u svakodnevnom svijetu: udivljenje, viziju, mir, slobodu od briga, slobodu od zahtjeva, slobodu od stalnoga kljucanja. Svi ti darovi od kuće namijenjeni su tome da ih pohranimo u psihi kako bismo ih poslije mogle upotrijebiti u površinskom svijetu.

Premda postoje mnogi fizički prostori kamo možemo otići kako bismo “napipale” put natrag u svoj posebni dom, fizički prostor sam po sebi nije dom: on je samo sredstvo koje uljuljka ego u san tako da same možemo prijeći ostatak puta. Sredstva kojima žene dolaze do doma su mnogobrojna: glazba, umjetnost, šuma, pjena oceana, izlazak sunca, samoća. Sve nas to prenosi kući u hranjiv unutarnji svijet koji posjeduje vlastite ideje, red i hranu.

Dom je onaj netaknut instinktivni život koji jednako tako lako funkcionira kao i podmazani zglob, gdje je sve onako kako treba biti, gdje sve zvuči dobro, gdje je dobro svjetlo, a mirisi nas više smiruju nego uznemiruju. Kako tamo provodimo vrijeme nije važno. Važno je samo ono što će vratiti ravnotežu. To je dom.

To nije samo vrijeme kontemplacije, nego i učenja, otkrivanja zaboravljenoga, neupotrebljavanog i zakopanog. Tamo možemo zamišljati budućnost i mozgati nad putokazom ožiljaka u psihi, naučiti što je dovelo do čega i kamo ćemo dalje ići. Kao što o povratku Sebstva piše Adrienne Rich u svojoj dojmljivoj pjesmi “Uranjanje u olupinu”^{cxviii}

Postoje ljestve.

Ljestve su uvijek tamo

vise bezazleno

kraj boka škune...

Spuštam se...

Došla sam da istražim olupinu...

Došla sam da pogledam nanesenu štetu

i blaga koja su ostala...

Najvažnije što vam mogu reći o vremenu tog ciklusa povratka kući jest: kad je vrijeme, onda je vrijeme. Čak i ako niste spremni, čak i ako stvari nisu dovršene, čak i ako vas baš danas čeka dobra zarada. Kad je vrijeme, onda je vrijeme. Tuljanica se vrati u more, ne zato što joj je baš do toga, ne zato što je danas baš dobar dan za to, ne zato što joj je život sav divan i uredan – nema divnog i urednog vremena ni za koga. Ona ide jer je vrijeme, pa mora.

Svi mi imamo svoje najdraže metode kako ćemo sami sebe nagovoriti da ne odvojimo to vrijeme za odlazak kući. Pa ipak, kad vratimo svoje instinktivne i divlje cikluse, nalazimo se pod psihičkom obvezom da svoj život uredimo tako da ga sve više živimo u skladu s njima. Argumenti o valjanosti i pogrešnosti odlaženja u svrhu povrata kući su beskorisni. Jednostavna istina glasi: kad je vrijeme, onda je vrijeme.^{cxxxii}

Neke se žene nikad ne vrate kući, pa umjesto toga žive *a la zona zombi*, u zoni zombija. Najokrutniji oblik toga beživotnog stanja je taj da žena funkcionira, hoda, govori, djeluje, čak i postiže mnoge stvari, ali više ne osjeća učinak onoga što je pošlo po krivu – jer da osjeća, njezina bi je bol istoga trena nagnala da se posveti ispravljanju toga.

Ali ne, žena u takvom stanju šepesa dalje, ispruženih ruku, obranjena od bolna gubitka doma, slijepa i, kao što kažu na Bahamima, “Ode u sparat”, što znači da joj je duša otišla bez nje, pa se ona sad, bez obzira na to što činila, osjeća nekako nesadržajno. U tom stanju žene imaju čudan osjećaj da mnogo toga postižu, ali ne osjećaju baš neko zadovoljstvo. Čine ono što su mislile da žele, ali blago u njihovim rukama nekako se pretvorilo u prašinu. Vrlo je dobro kad je žena u takvom stanju svjesna toga. Nezadovoljstvo predstavlja tajna vrata u važnu životvornu promjenu.

Žene s kojima radim, a koje nisu bile kod kuće dvadeset ili više godina,

uvijek plaču kad prvi put ponovno stanu na to psihičko tlo. Iz raznih razloga, koji su se u danom trenutku činili dobrima, provele su godine prihvaćajući stalan izgon iz domaje, zaboravile su kako je neizmjereno dobro kad kiša padne na suhu zemlju.

Za neke je dom početak nekoga pothvata. Žene ponovno zapjevaju nakon što su godinama nalazile razloge zašto ne bi. Posvete se učenju nečega što već dugo snažno priželjkuju. Traže izgubljene ljude i stvari u svojim životima. Vrate svoj glas i pišu. Odmaraju se. Stvore neki kutak svijeta za sebe. Donose velike ili teške odluke. Čine nešto što će ostaviti trag.

Nekima je dom šuma, pustinja, more. Zapravo je dom holograf. Sva sila mu se nalazi u makar jednom drvetu, u usamljenom kaktusu u prozoru cvjećarnice, u smirenoj bari. Isto je tako u punoj snazi u žutom listu koji leži na asfaltu, u crvenoj glinenoj tegli koja čeka na neku sadnicu, u kapi vode na koži. Kad usmjerite duševni pogled, vidjet ćete dom na nebrojenim mjestima.

Na koliko dugo se vraćamo kući? Na onoliko vremena koliko možemo, ili dok ponovno ne pronađemo sebe. Koliko često je to potrebno? Mnogo češće ako ste “senzitivac” i vrlo aktivni u vanjskom svijetu. Rjeđe ako ste debelokožac i ne toliko “istaknuti”. Svaka žena u svojem srcu zna koliko često i na koliko dugo. Radi se o procjeni stanja sjaja u očima, ustreptalosti raspoloženja, vitalnosti osjeta.

Kako ćemo uskladiti potrebu za povratkom kući sa svakodnevnim životom? Moramo “uplanirati” dom u svoj život. Zapanjujuće je kako žene lako “odvoje vrijeme” ako se radi o bolesti, ako ih dijete treba, ako se auto pokvari, ako imaju zubobolju. Odlasku kući mora se pripisati jednaka vrijednost, čak je valja izraziti kriznim razmjerima, ako je potrebno. Jer, neporeciva je istina da će, ako žena ne ode kad je vrijeme, ona tanka napuklina u njezinoj duši/psihici postati usjek, a usjek će se pretvoriti u razjapljenu provaliju.

Ako žena apsolutno cijeni svoje cikluse odlaženja kući, onda će ih i oni oko nje naučiti cijiniti. Istina je da se znatni “dom” može dosegnuti ako odvojimo vrijeme od klepetanja svakodnevne rutine, vrijeme koje je

nepovredivo i isključivo za nas. "Isključivo za nas" predstavlja razne stvari raznim ženama. Nekima je boravak u sobi sa zatvorenim vratima, ali ipak dostupnoj drugima, lijep povratak kući. Drugima je, međutim, potrebno da na mjestu s kojega će zaroniti kući nema ni najmanje smetnje. Da nema onog: "Mama, mama, gdje su mi cipele?". Da nema onog: "Dušo, treba li nam nešto iz dućana?"

Takva žena ulaz u svoj duboki, dom priziva tišinom. No me molestes. Potpuna Tišina, pisano velikim početnim slovima. Njoj je tišina zvuk vjetra kako prolazi gustom šumom. Njoj je tišina huk planinskog brzaca. Za nju je grom tišina. Za nju je životvorna tišina prirodni red u prirodi, koji ništa ne traži zauzvat. Svaka žena izabere ono što može i ono što mora.

Bez obzira na trajanje vašega boravka kod kuće, bio to sat ili dani, drugi ljudi vam mogu gladiti mačku, premda vaša mačka tvrdi da jedino vi to činite kako treba. Vaš pas će vam pokušati usaditi grižnju savjesti kao da napuštate dijete na autocesti, ali oprostit će vam. Trava će malo posmediti, ali će ponovno oživjeti. Vi i vaše dijete međusobno ćete si nedostajati, ali ćete biti sretni nakon povratka. Vaš partner će možda grintati. Preživjet će. Vaš šef će možda prijetiti. I on/ona će preživjeti. Predugi ostanak je ludilo. Odlazak kući sačuvat će vam razum.

Kada kultura, društvo ili psiha ne podupiru ciklus povratka kući, mnoge žene bez obzira na to nauče kako preskočiti ogradu ili prokopati prolaz ispod nje. Kronično se razbole ili krađu vrijeme za čitanje u krevetu. Smiješe se onim zubatim osmijehom kao da je sve u redu, a onda za to vrijeme neprimjetno uspore svoj rad.

Mnoge žene misle, kad im se naruši ciklus povratka kući, da se moraju posvađati sa šefom, s djecom, roditeljima ili partnerom kako bi se oslobodile da mogu otići, kako bi nametnule svoje psihičke potrebe. Tako se događa da usred neke svađe žena uporno govori: "E pa, ja odoh. Budući da si takav/va _____ [popuni prazninu] i očito ne mariš za _____ [popuni prazninu], onda ja jednostavno odlazim, hvala na pitanju." Motor zabruji, zariče, šljunak poleti i ode ona.

Ako se žena mora izboriti za ono što joj po pravu pripada, onda osjeća

da je njezina želja za odlaskom kući opravdana, njezino pravo apsolutno dokazano. Zanimljivo je primijetiti da se i vukovi, kad je potrebno, bore za ono što žele, bilo to hrana, san, seks ili mir. Čini se da je borba za ono što želimo, pravilna instinktivna reakcija na zapreku. Pa ipak, za mnoge se žene ta borba mora voditi i iznutra, ili isključivo iznutra, protiv čitavog unutarnjega kompleksa koji je isprva uopće doveo do negacije njezine potrebe. Agresivnu kulturu također možete potisnuti mnogo bolje nakon što ste otišli kući pa se vratili.

Ako se morate boriti svaki put kad odlazite, možda biste trebali pažljivo procijeniti odnos s ljudima u vašoj blizini. Ako možete, bolje je naučiti ljude oko sebe da ćete biti više toga i drugačiji kad se vratite, da ih ne napuštate, nego da učite nešto novo o sebi i da se vraćate u stvarni život. Osobito ako ste umjetnica, okružite se ljudima koji razumiju vašu potrebu za domom, jer je vjerojatno da ćete češće od ostalih morati kopati po psihičkom tlu doma kako biste mogli naučiti cikluse stvaranja. Dakle, budite kratki, ali jasni. Moja prijateljica Normandi, nadarena spisateljica, kaže da je vježbala i da je rečenicu svela na: "Idem ja." To su najbolje riječi. Recite ih. Zatim idite.

Razne žene imaju razne kriterije s pomoću kojih procjenjuju koliko traje korisno i/ili potrebno vrijeme koje provode kod kuće. Većina nas ne može uvijek otići na onoliko dugo koliko želi, pa odlazimo na onoliko dugo koliko možemo. Tu i tamo odemo na onoliko dugo koliko moramo. Kojiput odemo do kad nam počne nedostajati ono što smo ostavili za sobom. Kojiput uronimo, izronimo, pa ponovno uronimo "na refule". Većina žena koja se vraća u svoje prirodne cikluse ponovno se kreće između to dvoje, usklađuje okolnosti i potrebe. Jedna stvar je sigurna, dobro je držati maleni kovčeg pokraj vratiju. Za svaki slučaj.

Srednja žena: disanje pod vodom

U priči se pojavljuje čudan kompromis. Umjesto da tuljanica ostavi dijete,

ili da ga zauvijek povede sa sobom, ona ga povede u posjet onima koji žive “ispod”. Dijete zbog majčine krvi prihvate kao člana tuljanskoga klana. U podzemnom svijetu podučavaju ga običajima divlje duše.

Dijete predstavlja novi poredak u psihi. Tuljanica mu je u pluća udahnula nešto svojega daha, posebnu vrstu oživljavanja, i time ga je, u psihološkom smislu, pretvorila u srednje biće^{cxxxiii}, biće koje je poveznica između dvaju svjetova. Pa ipak, premda je dijete prošlo inicijaciju u podzemlju, ono ne može tu i ostati, nego se mora vratiti na zemlju. Otad ono ima posebnu ulogu. Dijete koje je zaronilo i ponovno izašlo na površinu nije u potpunosti ego, nije u potpunosti duša, nego je negdje između.

U dubokoj srži svih žena postoji ono što Toni Wolffe, jungovska psihoanalitičarka koja je živjela u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća, zove “srednja žena”. Srednja žena stoji između svijeta dogovorne stvarnosti i mističnoga nesvjesnog, te posreduje između njih. Srednja žena je odašiljač i primatelj između dviju ili više vrijednosti ili ideja. Ona je ta koja provodi nove ideje, mijenja stare za inovativne, prevodi između svijeta racionalnoga i svijeta zamišljenog. Ona “čuje” stvari, “zna” stvari i “osjeća” što bi trebalo uslijediti.

Ta srednja točka između svijeta razuma i svijeta zamišljaja, između osjećaja i razuma, između tvari i duha – između svih suprotnosti i svih nijansi značenja koje možemo zamisliti – dom je srednje žene.

Tuljanica iz priče emanacija je duše. Ona može živjeti u svim svjetovima, u površinskom svijetu tvari i u dalekom svijetu, ili podzemlju, koji je njezin duhovni dom, ali ne može predugo ostati na zemlji. Ona i ribar, ego-psiha, stvore dijete koje također može živjeti u oba svijeta, ali ne može predugo ostati u duševnom domu.

Tuljanica i njezino dijete zajedno tvore sustav u ženinoj psihi koja je kao živi lanac. Tuljanica, duševno sebstvo, prenosi misli, ideje, osjećaje i impulse iz vode u srednje sebstvo, koje zatim iznosi te stvari na kopno i u svijest vanjskoga svijeta. Struktura djeluje i u obratnom smjeru. Događaji iz našega svakodnevnoga života, naše prošle traume i radosti, naši strahovi i nade za budućnost, sve se to prenosi iz ruke u ruku prema duši,

koja to komentira u našim snovima, šalje svoje osjećaje kroz naša tijela ili nas probija trenutkom nadahnuća s idejom na kraju.

Divlja žena je spoj zdravoga razuma i duševnoga razuma. Srednja žena je njezin dvojnik, pa također poznaje oboje. Kao i dijete u priči, srednja žena potječe s ovoga svijeta, ali s lakoćom putuje u dublje slojeve psihe. Neke žene rađaju se s tim darom. Druge to usvajaju kao vještinu. Nije bitno kako do toga dolazimo. Ali, jedan od učinaka redovita odlaženja kući je taj da se srednja žena psihe svaki put osnaži kad žena ode i vrati se.

Izranjanje

Čuđenje i bol povratka na mjesto divljega doma sastoji se u tome da možemo doći u posjet, ali ne možemo ostati. Bez obzira na to koliko je divno u tom najdubljem domu, ne možemo zauvijek ostati pod vodom, nego se moramo vratiti na površinu. Kao i Ooruk, kojega nježno polože na stjenovitu obalu, tako se i mi vraćamo svojem svakodnevnom životu prožeti novim životom. Bez obzira na to, tužan je trenutak kad vas vrate na obalu i kad ste ponovno prepušteni sami sebi. U drevnim mističnim ritualima, osobe koje su prošle inicijaciju, a sad se vraćaju u vanjski svijet, također osjećaju kako ih prožima gorkasto raspoloženje. Radosni su i osvježeni, ali i isprva pomalo nujni.

Lijek protiv takve kratkotrajne tuge tuljanica daje sinu kad kaže: “Uvijek ću biti s tobom. Samo dotakni što sam ja doticala, pruće za vatru, moj ulu, nož, rezbarije vidri i tuljana u kamenu, a ja ću ti udahnuti dah u pluća da možeš pjevati svoje pjesme.”^{cxxxiv} Njezine su riječi neko posebno divlje obećanje. One govore da ne bismo trebali provesti previše vremena odmah žudeći za povratkom. Umjesto toga, trebamo shvatiti to oruđe, baviti se njime, pa ćemo osjetiti njezinu prisutnost kao da smo koža na bubnju o koju lupka divlja ruka.

Inuiti to oruđe nazivaju oruđem “prave žene”. To je ono što žena treba da bi “izrezbarila život za sebe”. Njezin nož reže, kroji, oslobađa, oblikuje,

prilagodava materijale. Njezino poznavanje pruća za vatru omogućava joj da zapali vatru u najtežim uvjetima. Njezine rezbarije u kamenu izražavaju njezino mistično znanje, njezine vještine vidanja i njezin osobni savez s duhovnim svijetom.

U psihološkom smislu, te metafore tipiziraju snagu koja je uobičajena za divlju prirodu. U klasičnoj jungovskoj psihologiji, neki bi taj tandemski savez mogli nazvati Os ego-sebstvo. Rječnikom bajki, nož je među ostalim vidovito oruđe kojim presijecamo tminu i uviđamo skrivene stvari. Oruđe za potpalu tipizira sposobnost da si priskrbimo hranu za sebe, da pretvorimo stari život u novi, da odbijemo negativnost i da prekalimo razne materijale. Izrada fetiša i talismana pomaže junaku ili junakinji bajke da se prisjete kako je snaga divljega svijeta blizu.

Za modernu ženu, *ulu*, nož, simbolizira uvid, volju i sposobnost da ukloni ono površno, odredi jasan završetak i stvori novi početak. Kad pali vatru ona izjavljuje da je spremna uzdići se iz neuspjeha, stvoriti strast u svoje ime i spaliti nešto do temelja ako je to potrebno. Rezbarije u kamenu utjelovljuju njezino sjećanje na vlastitu divlju svijest, njezin savez s prirodnim instinktivnim životom.

Kao i dijete tuljanice, doznajemo da će nas duševna majka prožeti ako se približimo njezinu djelu. Iako je otišla k svojem narodu, njezina se puna snaga može osjetiti kroz žensku snagu uvida, strasti i veze s divljom prirodom. Njezino obećanje glasi da ćemo osjetiti njezin dah ako se povežemo s oruđem psihičke snage – njezin dah ući će u naša pluća i ispuniti nas svetim dahom pjevanja. Stari Inuiti kažu, kad se božanski dah izmiješa s ljudskim, čovjek stvara snažne i svete pjesme.^{cxxxv}

Mi težimo za tim svetim pjesmama i pjevanjem. Želimo snažne riječi i pjesme koje se čuju pod vodom i diljem zemlje. Težimo za tom divljom pjesmom, za prilikom da pod morem upotrijebimo taj divlji jezik koji učimo naizust. Kad žena izgovara svoju istinu, pokreće svoje namjere i osjećaje, ostaje u vezi s instinktivnom prirodom, ona pjeva, ona živi u bujici divljeg daha u duši. Takav život predstavlja ciklus za sebe, ciklus koji se stalno nastavlja, dalje i dalje i dalje.

Zato Ooruk niti ne pokušava zaroniti natrag pod vodu ili moliti majku

da ide s njom kad ona krene natrag na pučinu i nestane iz vida. Zato on ostaje na zemlji. Dobio je obećanje. Kad se vraćamo u taj klepetavi svijet, osobito ako smo na neki način bili izolirani na putu kući, ljudi, strojevi i drugi predmeti djeluju nam nekako nepoznato, pa čak i žamor naših bližnjih pomalo čudno zvuči. Ta faza povratka zove se ponovni ulazak i prirodna je. Osjećaj da potječemo s nekoga stranog svijeta prođe nakon nekoliko sati ili dana. Nakon toga ćemo provesti dobar komad vremena u našem svakodnevnom životu, osnažene energijom koju smo skupile na putu kući i prakticirajući privremeno jedinstvo s dušom kroz praksu samoće.

Dijete tuljanice u priči očituje zatim svoju srednju prirodu. Postane bubnjar, pjevač, pripovjedač. U tumačenju bajki, bubnjar bubnjanjem postaje srce u središtu novoga života ili osjećaja koji se treba probuditi i odzvanjati. Bubnjar može prestrašiti i otjerati, ali i prizvati. Pjevač prenosi poruke amo-tamo između velike duše i svakodnevnoga sebstva. Prirodom i tonom glasa pjevač može rastaviti, uništiti, izgraditi i stvoriti. Za pripovjedača se kaže da se prišuljao i slušao Bogove kako govore u snu.^{cxxxvi}

Dakle, kroz sva ta kreativna djela, dijete živi ono što mu je tuljanica udahнула. Dijete živi ono što je naučilo pod vodom, život odnosa s divljom dušom. Tad se nađemo ispunjene udarcima bubnja, ispunjene pjevanjem, ispunjene slušanjem i izgovaranjem vlastitih riječi: novim pjesmama, novim načinima gledanja, novim načinima djelovanja i razmišljanja. Umjesto da pokušavamo “produljiti čaroliju”, jednostavno živimo. Umjesto da se opiremo poslu koji smo odabrale ili ga se bojimo, s lakoćom mu se posvetimo: žive, ispunjene novim predodžbama, znatiželjne da vidimo što slijedi. Ta ipak je osoba koja se vratila kući preživjela odlazak na pučinu s velikim duhovima tuljana.

Praksa namjerne samoće

U sivoj izmaglici jutra, sad odraslo dijete kleči na stijeni u moru i razgovara ni manje ni više nego s tuljanicom. Ta namjerna i svakodnevna praksa samoće dopušta mu da bude u blizini doma, i što je ključno, ne samo time što će na dulja razdoblja zaroniti onamo gdje se nalazi duša, nego, što je jednako važno, time što može nakratko prizvati dušu natrag na površinski svijet.

Kako bi mogla razgovarati s divljim ženskim, žena mora privremeno napustiti svijet i ući u stanje samoće. U engleskom jeziku nekad se riječ *alone* (sam) smatrala dvjema riječima – *all one* (čitav)^{exxxvii}, u značenju cjelovitosti, biti jedinstven, bilo suštinski ili privremeno. upravo je to cilj samoće, biti cjelovit. Ona je lijek za ono iskrzano stanje koje je tako uobičajeno za suvremenu ženu, ono koje je natjera, kako veli stara uzrečica: “da skoči na konja i odjaše u svim smjerovima”.

Samoća nije manjak energije ili radnje, kao što neki misle, nego blagodat divljih zaliha koje dobivamo iz duše. U drevna vremena, svrhovita samoća služila je i olakšanju i prevenciji. Koristila se za liječenje umora i sprječavanje iscrpljenja. Koristila se i kao proročanstvo, kao način slušanja unutarnjega sebstva da bi se zatražili savjeti i upute koje inače nije moguće čuti u žamoru svakodnevnog života.

Žene u stara vremena, ali i suvremene domorodačke žene označuju neko izdvojeno sveto mjesto za takvu razmjenu i propitivanje. Kažu da se tradicionalno žena izdvaja tijekom menstruacije, tijekom onoga vremena kad žena živi mnogo bliže samospoznaji nego obično, kad se opna između nesvjesnoga i svjesnog uma znatno stanji. Osjećaji, sjećanja, osjeti koji su obično isključeni iz svijesti bez otpora sad prelaze u nju. Kad žena odabere samoću tijekom toga vremena, veća je količina materijala koju može prosijati.

Međutim, razmjenom koju sam imala sa ženama iz Sjeverne, Srednje i Južne Amerike, te ženskim potomcima nekih slavenskih plemena, otkrila sam da se “ženska mjesta” rabe u svako doba, ne samo tijekom

menstruacije, štoviše, svaka žena često ima vlastito “žensko mjesto”, što je obično neko određeno drvo, mjesto uz vodu, u nekoj šumi, pustinji ili oceanskoj špilji.

Iskustvo koje sam stekla analizirajući žene navodi me na pomisao da predmenstrualna čangrizavost žena nije samo fizički sindrom, nego se jednako tako može pripisati gušenju njezine potrebe da odvoji dovoljno vremena za svoje oživljavanje i obnovu.^{cxxxviii} Uvijek se smijem kad netko citira rane antropologe koji su tvrdili da su razna plemena žene smatrala “nečistima” kad su imale menstruaciju i tjerala ih da napuste selo dok to ne “prođe”. Sve žene znaju da bi, čak i kada bi postojao takav prisilni ritualni izgon, svaka žena, sve do jedne, napuštale selo, kad bi došlo vrijeme, tužno obješene glave, bar dok ne bi nestala s vidika, a onda bi odjednom zaplesala niz puteljak i čitavam se putem hihotala.

Kao i u priči, ako utvrdimo redovitu praksu namjerne samoće, onda prizivamo razgovor između sebe i divlje duše koja dolazi do obale. To ne činimo samo zato da bismo “bili u blizini” svoje divlje i duševne prirode, nego je, kao i u tradiciji mistike otkako je svijeta i vijeka, svrha toga saveza da postavljamo pitanja i da nas duša savjetuje.

Kako možemo prizvati dušu? Postoji mnogo načina: meditacijom, ili ritmovima trčanja, bubnjanja, pjevanja, pisanja, slikanja, sviranja, vizijama velike ljepote, molitvom, kontemplacijom, običajima i ritualima, mirnim stajanjem, čak i raspoloženjima i idejama koje nas prenose u stanje transa. Sve su to psihička zazivanja koja dozivaju dušu iz njezina obitavališta.

Međutim, zauzimam se za one metode za koje nisu potrebni rekviziti i određena mjesta te koje se mogu jednako tako postići za minutu kao i za dan. To znači da se koristimo samo svojim umom kako bismo prizvale duševno sebstvo. Svatko od nas poznaje bar jedno stanje uma kojim će prizvati takvu samoću. Za mene je samoća ponešto nalik na presavijenu šumu koju nosim svagdje sa sobom, pa je rastvorim oko sebe kad osjetim potrebu. Sjednem pokraj velikoga starog drveća svojega djetinjstva. S te izvidnice postavljam pitanja, dobivam odgovore, a zatim do sljedeće prigode sažmem svoj šumski predio natrag na veličinu ljubavne poruke.

To je neposredan i kratak doživljaj prosvjetljenja.

Za namjernu samoću uistinu nam je potrebna samo sposobnost da isključimo sve što nam odvlači pozornost. Žena može naučiti kako isključiti druge ljude, buku i brbljanje, bez obzira na to je li usred rasprave kakvoga upravnog odbora, bez obzira na to proganja li je kuća koju treba očistiti buldožerom, bez obzira na to okružuje li je osamdeset blagolagoljivih rođaka koji se svađaju, pjevaju i plešu kako bi se probili kroz trodnevne karmine. Ako ste ikad bili tinejdžerka, zacijelo znate tehniku isključivanja. Ako ste ikad bili majka dvogodišnjaka koji pati od nesаницe, znate kako stvoriti namjernu samoću. To nije teško učiniti, teško je samo prisjetiti se kako se to radi.

Premda bi nam svima bilo draže da za odlazak kući imamo neko skrovište koje je mnogo čvršće, kamo odlazimo da nitko ne zna gdje smo, pa se vratimo mnogo kasnije, vrlo je korisno prakticirati samoću i u sobi prepunjenoj stotinama ljudi. Isprva vam to možda zvuči čudno, ali iskreno rečeno, ljudi stalno razgovaraju s dušom. No, umjesto da svjesno ulaze u to stanje, mnogi odjednom padnu u nj ili “progledaju” i “nađu se” u njemu.

Budući da se to smatra tako neprikladnim, naučili smo kamuflirati takva razdoblja duševne komunikacije nazivajući ih trivijalnim imenima. Tako su dobila sljedeće nazive: “razgovarati sa sobom”, biti “izgubljen u mislima”, “zuriti u prazno”, ili “snatriti”. Ti eufemizmi usađeni su u mnoge dijelove naše kulture jer nas na žalost odmalena uče osjećaju srama ako nas ulove kako razgovaramo s dušom, osobito na tako prozaičnim mjestima kao što su posao ili škola.

Svijet obrazovanja i poslovanja nekako smatra da je vrijeme provedeno nasamo neproduktivno, a zapravo je najplodnije. Divlja duša usmjerava ideje prema našoj mašti, nakon čega ih razvrstavamo kako bismo pronašli one koje ćemo provesti, koje su najprikladnije i najproduktivnije. Druženje s dušom obasjava nas svjetlom duha, voljom da nametnemo naše talente, ma koji god oni bili. Upravo je taj kratak, čak trenutačan, ali svejednako namjeran savez ono što nam pruža potporu da bismo izrazili naš unutarnji život. Tako umjesto da ga sakrijemo u

samoinverziji srama, straha od kazne ili napada, letargiji, samodopadnosti ili drugih opravdanja i izgovora koji nas ograničavaju, puštamo unutarnji život na površinu da se valja, blješti, plamti svima na vidjelo.

I tako, osim što skupljamo informacije o svemu o čemu nešto želimo saznati, korištenje samoće može se primijeniti i da bismo procijenili koliko smo dobri u području koje odaberemo. Prije smo vidjeli kako dijete ostaje pod vodom sedam dana i noći, što je učenje jednoga od najstarijih ciklusa prirode. Sedam se često smatra ženskim brojem, mističnim brojem koji je jednak podjeli mjesečeva ciklusa na četiri dijela: mlađak, prva četvrt, pun mjesec, posljednja četvrt. U ženskoj tradiciji uobičajeno je da na puni mjesec treba propitati stanje vlastita bivanja: stanje prijateljstava, kućnoga života, druga, djece.

U stanju samoće to možemo učiniti jer za to vrijeme možemo usredotočiti sve aspekte sebstva na jednu točku u vremenu, pa ih možemo ispitivati, propitivati, saznati. Što oni/mi/duša želi u tom trenutku, pa onda to i postići, ako je moguće. Tako možemo napraviti ključna mjerenja našega sadašnjeg stanja. Postoje mnogi aspekti našega života koje možemo stalno procjenjivati: životno okružje, posao, kreativni život, obitelj, drug, djeca, majka/otac, seksualnost, duhovni život i tako dalje.

Mjerenja kojima se koristimo u toj procjeni jednostavna su: Što treba manje? i Što treba više? Propitujemo instinktivno sebstvo, ne logično, ne vezano za ego, nego vezano uz Divlju ženu, koji posao, koje prilagodbe, otpuštanje ili naglašavanje treba poduzeti. Jesmo li još uvijek duhom i dušom na pravom smjeru? Vidi li se unutarnji život na površini? Što valja podebljati, zaštititi, opteretiti ili otežati? Što valja odbaciti, premjestiti ili promijeniti?

Nakon nekog razdoblja vježbanja, kumulativni učinak namjerne samoće počinje djelovati kao kakav nužni sustav disanja, prirodan ritam pridodavanja znanja, sitnih prilagodbi i vječnoga brisanja nepotrebnog. Taj učinak nije samo snažan, nego i praktičan, jer samoća živi duboko dolje na hranidbenom lancu: premda nam treba nešto namjere i dosljednosti, ona se može prakticirati bilo kada, bilo gdje. Tijekom vremena, što više vježbate, vidjet ćete kako ćete sami smišljati pitanja za

dušu. Kojiput ćete imati samo jedno pitanje. Kojiput možda nećete imati baš nijedno, pa ćete se samo htjeti odmarati na stijeni pokraj duše i disati s njom.

Urođena ekologija žene

U priči se kaže kako mnogi pokušavaju uloviti dušu da bi je zarobili i ubili, ali nijednom lovcu to ne uspijeva. Tako nam bajke govore da je divlja duša neuništiva. Čak i ako radimo, općimo, odmaramo se ili igramo izvan ciklusa, to neće ubiti Divlju ženu, to će samo iscrpiti nas. Dobra je vijest da možemo učiniti potrebne ispravke i ponovno se vratiti našem prirodnom ciklusu. S pomoću ljubavi i skrbi za naša prirodna doba štitimo život od toga da ga povuče nečiji tuđi ritam, nečiji tuđi ples, nečija tuđa glad. Potvrđujući naše jasno određene cikluse za seks, stvaranje, odmor, igru i rad ponovno učimo definirati i razlikovati sva naša divlja osjetila i doba.

Znamo da ne možemo živjeti konfisciranim životom. Znamo da postoji vrijeme kad privremeno moramo napustiti sve ljudske, čovječanske i zemaljske stvari. Naučili smo da smo poput vodozemaca: možemo živjeti na zemlji, ali ne zauvijek, moramo se povremeno vraćati u vodu i kući. Prekomjerno civilizirane i prekomjerno opresivne kulture pokušavaju spriječiti žene da se vrate kući. Odviše često je tjeraju s vode, sve dok ne postane tanka poput trske i dok se ne zamračí.

No, kad se začuje poziv na dulji odlazak kući, dio nje uvijek čuje, čeka da bi čuo. Kad se začuje poziv kući, ona će slijediti, ona se tajno ili ne tako tajno pripremala da ga slijedi. Ona i svi saveznici njezine unutarnje psihe vratit će moć povratka. Taj proces ulijevanja snage ne tiče se samo tu i tamo neke žene, tiče se svih nas. Sve se mi zapetljamo u zemaljske obveze. No, Starina na pučini doziva sve nas. Sve se moramo vratiti.

Nijedan od načina povratka ne ovisi o financijama, društvenom statusu, obrazovanju ili tjelesnoj pokretljivosti. Čak i ako vidimo samo jednu vlat

trave, čak i ako ne vidimo ni pedalj neba, čak i ako imamo samo jednu žilavu travku koja se probija kroz pukotinu na nogostupu, ipak možemo vidjeti svoje cikluse u prirodi i s njom. Sve mi možemo otplivati na pučinu. Sve možemo razgovarati s tuljanom sa stijene. Sve žene moraju osjetiti taj savez, majke s djecom, žene s ljubavnicima, žene bez partnera, zaposlene žene, žene u depresiji, žene na visokom položaju, introvertirane žene, ekstrovertirane žene, žene s iznimnim odgovornostima.

Jung je rekao: “Bilo bi mnogo bolje kad bismo jednostavno priznali naše duhovno siromaštvo... Kad duh oteža, on se obrati vodi... Stoga put duše... vodi k vodi.”^{cxxxix} Povratak kući i razdoblja razgovaranja s tuljanom sa stijene u moru naša su djela urođene cjelovite ekologije jer to predstavlja povratak vodi, susret s divljim prijateljem, onim koji nas više od svih drugih voli neprekidno, bez zadržke i iznimno trajno. Trebamo samo pogledati u te duševne oči i naučiti da smo “divlji, mudri i skrbni”.

10. POGLAVLJE

Bistra voda: njegovanje kreativna života

Kreativnost mijenja oblik. Jedan tren je ovakva, drugi onakva. Ona je nalik na blještav duh koji nam se svima pojavi, a opet ga je teško opisati jer se mišljenja o tome što su vidjeli u tom sjajnom bljesku ne slažu. Je li uporaba pigmenata i platna, ili komadića boje i tapeta, dokaz njezina postojanja? A što je s perom i papirom, cvjetnim rubovima vrtnih stazica, izgradnjom sveučilišta? Je, je. A lijepo izglacati ovratnik ili zakuhati revoluciju? Je. S ljubavlju dodirivati lišće biljaka, zaraditi u “onoj sjajnoj prilici”, pronaći svoj glas, ljubiti nekoga kako treba? Je. Primiti vruće tijelo novorođenčeta, odgojiti dijete do odrasle dobi, pomoći u podizanju naroda s poda? Je. Baviti se brakom kao i voćnjakom, što on i jest, tražiti psihičko zlato, nalaziti onu ljupku riječ, sašiti plavi zastor? Sve je to dio kreativna života. Sve te stvari potječu od Divlje žene, *río abajo río*, rijeke pod rijekom, koja neprestance utječe u naše živote.

Neki kažu da se kreativni život nalazi u idejama, neki kažu da je u djelima. Čini se, u većini slučajeva, da se nalazi u jednostavnom biću. Ne radi se o majstorstvu, premda je to samo za sebe vrlo dobro. Radi se o ljubavi za nešto, o tolikoj ljubavi za nešto – bila to osoba, riječ, slika, ideja, zemlja, čovječanstvo – da s tim pretekom možemo jedino stvarati. Ne radi se o tome da želimo, to nije nikakav čin volje: jednostavno moramo.

Kreativna sila prolazi tlom naše psihe i traži prirodne udoline, arroyos, kanale koji postoje u nama. Pretvaramo se u njezine pritoke, njezin bazen: mi smo njezine bare, jezera, brzaci i skloništa. Divlja kreativna sila teče u naša korita, kako u ona s kojima se rodimo, tako i u ona koja kopamo vlastitim rukama. Ne moramo ih ispuniti, moramo ih samo sagraditi.

Arhetipska predaja sadržava ideju da će biće, kreativna sila, izvor duše čuti, napipati i nastaniti se u posebnom psihičkom mjestu koje pripremimo. Bez obzira na to priziva li se ta sila biblijskim “kreni i pripremi mjesto za dušu” ili, kao u filmu *Polje snova*^{cxl} u kojem farmer začuje glas koji zatraži od njega da duhovima igrača iz prošlosti sagradi polje za baseball, “Ako ga sagradiš, doći će”, priprema prikladna mjesta navodi veliku kreativnu silu na juriš.

Kad jednom ta velika podzemna rijeka nađe svoje estuarije i grane u našoj psihi, naš kreativni život puni se i prazni, diže i pada u mijeni doba, baš kao i divlja rijeka. Takvi ciklusi navode na izradu, hranjenje, padanje i umiranje, sve u svoje vrijeme, uvijek iznova.

Kad nešto stvorimo u rijeci u nekom trenutku, to hrani one koji dolaze na rijeku, hrani životinje daleko niz rijeku, i druge u dubini. Kreativnost nije usamljen pokret. U tome se sastoji njezina moć. Što god ona dotakne, tko god je čuje, vidi, osjeti, poznaje, sve okrijepi. Zato nas pogled na nečiju tuđu kreativnu riječ, sliku, ideju ispunjava i nadahnjuje na vlastiti kreativni rad. Jedan kreativni čin sadržava potencijal da nahrani čitav kontinent. Jedan kreativni čin može bujicu navesti da prođe kroz kamen.

Zato je ženina kreativna sposobnost njezina najvrednija imovina jer izvana daje, a iznutra je hrani na svim razinama: psihički, duhovno, mentalno, emotivno i financijski. Divlja priroda pruža beskrajne mogućnosti, djeluje kao porođajni kanal, krijepi, taži žeđ, hrani našu glad za dubokim divljim životom. U idealnom slučaju, na toj rijeci nema brana, preusmjerenja i zlouporabe.^{cxli}

Rijeka Divlje žene hrani nas i odgaja da postanemo bića nalik na nju: životvorna bića. Dok stvaramo, to nas divlje i tajanstveno biće stvara i ispunjava ljubavlju. Prizvane smo onako kako sunce i voda prizivaju životinje. Toliko nas to oživi da i mi zauzvrat stvaramo život: raspucavamo se, cvjetamo, dijelimo i množimo, oplođujemo, inkubiramo, prenosimo i proizvodimo.

Kreativnost očito proizlazi iz nečega što se uzdiže, kotura, provali i ulijeva u nas, a ne iz nečega što samo tako stoji i nada se da bismo, kojiiko god zaobilazno, mogle pronaći svoj put u nj. U tome smislu nikad ne

možemo “izgubiti” svoju kreativnost. Ona je uvijek tu, pa nas ili ispunjava ili se sukobljava sa svim preprekama koje joj se nađu na putu. Ako ne pronade neki put koji vodi u nas, ona će se povući, skupiti energiju i ponovno pojuriti glavom prema naprijed sve dok ne probije svoj put. Toj upornoj energiji možemo izbjeći samo ako stalno gradimo ograde prema njoj, ili ako dopustimo da je otruju razorna negativnost i nemar.

Ako vapimo za kreativnom energijom, ako nam je teško provesti ono plodno, maštovito, idejno, ako se teško koncentriramo na vlastitu viziju, teško djelujemo u skladu s njome ili je teško provodimo, onda se nešto poremetilo na spoju glavnoga toka i pritoka. Istodobno, možda vam kreativne vode teku kroz zagađen okoliš u kojem svi oblici života mašte ugibaju prije nego što uspiju sazreti. Kad je ženi oduzet kreativni život, onda su najčešće sve te okolnosti uzrok problema.

Budući da je Divlja žena *río abajo río*, rijeka pod rijekom, kad utječe u nas i mi tečemo. Ako je otvor iz nje k nama zapriječen, onda smo i mi zapriječene. Ako su njezine struje zatrovane našim negativnim unutarnjim kompleksima ili okolinom osoba oko nas, onda su onečišćeni i osjetljivi procesi koji oblikuju naše ideje. Tada postajemo kao rijeka koja sahne. To nije mala stvar, nešto što možemo zanemariti. Gubitak jasnoga kreativnog tijeka vodi psihičkoj i duhovnoj krizi.

Kad se rijeka onečisti, sve stane ugibati, jer jedno ovisi o drugome. Kod stvarne rijeke šaš na rubu vode smeđi zbog manjka kisika, pelud ne nalazi ništa što je dovoljno živo da bi se moglo oploditi, žabočun se ruši i više nema kolijevki među njegovim korijenjem u kojima bi se skrili vodeni ljljani, na vrbama više nema resa, gušteri ne nalaze družice, a vodencvjetovi se ne izliježu. Zato ribe neće skakati, ptice neće zaranjati, a vukovi i druge životinje koje se dolaze osvježiti, odu dalje ili pak uginu, jer su pili zatrovanu vodu ili jeli lovinu koja je jela biljke koje su umirale pokraj vode.

Kada kreativnost na ovaj ili onaj način stagnira, ishod je uvijek isti: glad za svježinom, krhkost plodnosti, premalo mjesta za manje oblike života koji bi živjeli među većim oblicima života, nepretvaranje ove ideje u onu, nepostojanje novih legla, novoga života. Tad se osjetimo

bolesnima i želimo krenuti dalje. Besciljno lutamo, pretvarajući se da možemo živjeti bez bujna kreativnoga života, ali ne možemo, ne smijemo. Kako bismo vratile kreativni život, moramo očistiti i razbistriti vode. Moramo gacati po mulju, očistiti otrove, osloboditi otvore, zaštititi tok od buduće štete.

Među govornicima španjolskoga jezika pripovijeda se stara priča pod nazivom *La Llorona*, Uplakana žena. Neki kažu da potječe iz ranog 16. stoljeća, kad su konkvistadori pokorili astečke i nahuatl narode Meksika, ali je znatno starija od toga. To je priča o rijeci života koja se pretvorila u rijeku smrti. *Protagonista* je sablasna riječna žena koja je plodna i velikodušna, a koja stvara iz vlastita tijela. Ona je siromašna, očaravajuće lijepa, a bogata dušom i duhom.

La Llorona je neobična priča jer se s vremenom stalno razvija kao da ima kakav vlastiti unutarnji život. Poput velike pješčane dine koja napreduje po tlu, uzima što joj se nađe na putu i gradi na tome sve dok zemlja ne postane dio njezina tijela, tako se ova priča izgrađuje na psihičkim problemima svake generacije. Kojiput se priča o *La Lloroni* pripovijeda kao priča o *Ce*, *Malinalli* ili *Malinche*, domorodačkoj ženi za koju kažu da je bila prevoditeljica i ljubavnica španjolskog osvajača Hernána Cortésa.

No, prva verzija *La Llorone* koju sam čula, opisuje je kao junakinju sindikalnoga rata gore u šumama Sjevera, gdje sam odrasla. Sljedeći put kad sam je čula, *La Llorona* se bavila likom koji je dio prisilne repatrijacije Meksikanaca iz Sjedinjenih Država pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Čula sam tu priču i u nebrojenim verzijama na jugozapadu, od kojih jednu od španjolskih farmera podrijetlom od doseljenika kojima je dodijeljena zemlja, a koji kažu da je žena sudjelovala u ratovima što su se vodili zbog dodjeljivanja zemlje u Novom Meksiku; bogati poduzetnik iskoristio je siromašnu ali lijepu Španjolku.

Nedavno sam sakupila tri druge verzije. Prva je priča o duhovima: *La Llorona* luta i zapomaže noću u kampu autodomova. Druga je priča o prostitutki koja ima sidu: *La Llorona* obavlja svoj zanat pokraj jezera u

Austinu. Posljednju verziju, koja me zapanjila, ispričalo mi je maleno dijete. Prvo ću vam ispričati glavne crte velike priče o *La Lloroni*, a onda ćete čuti najnoviji, najzačudniji obrat priče.

La Llorona

Bogati *hidalgo*, plemić, udvara se lijepoj, ali siromašnoj ženi i zadobije njezinu naklonost. Ona mu rodi dva sina, ali on se ne udostoji oženiti je. Jednoga dana objavi da se vraća u Španjolsku, gdje će se oženiti bogatom ženom koju mu je odabrala njegova obitelj i da će povesti svoje sinove sa sobom.

Mlada žena poludi i počne se ponašati kao i sve velike luđakinje koje su vrištale kroz povijest. Noktima izgrebe njegovo lice, izgrebe vlastito lice, čupa njegovu odjeću, Čupa svoju odjeću. Podigne dva sinčića i otrči s njima do rijeke, gdje ih baci u bujicu. Djeca se utope, a *La Llorona* padne na obali od tuge i umre.

Hidalgo se vrati u Španjolsku i oženi onom bogatom ženom. Duša *La Llorone* uspne se na nebo. Tamo joj čuvar vrata kaže da će ići u raj, jer je patila, ali da ne može ući *dok* ne vrati duše svoje djece iz rijeke.

I zato se danas kaže da *La Llorona*, uplakana žena, obalu rijeke mete svojom dugom kosom i uranja duge prste slične trskama u vodu kako bi pretražila dno rijeke da nađe svoju djecu. A zato i živa djeca ne smiju ići na rijeku poslije mraka, jer bi ih *La Llorona* mogla zamijeniti s vlastitom djecom i zauvijek ih odvesti sa sobom.^{cxlii}

E sad, što se tiče moderne verzije *La Llorone*. Kako se kultura mijenja pod raznim utjecajima, tako se mijenja i naše razmišljanje, naš pristup i naši problemi. Priča o *La Lloroni* također se mijenja. Dok sam lani u Coloradu skupljala priče o duhovima, Danny Salazar, desetogodišnjak bez prednjih zubiju i s nadrealno velikim stopalima na mršavom tijelu (koje će jednoga dana biti visoko), ispričao mi je tu priču. Rekao mi je da *La Llorona* nije

ubila djecu iz razloga opisanih u staroj priči.

“Ne, ne” tvrdio je Danny. *La Llorona* je išla s bogatim *hidalgom* koji je imao tvornice na rijeci. Ali nešto je pošlo po krivu. Za vrijeme trudnoće *La Llorona* je pila iz rijeke. Njezina djeca, blizanci, rodili su se slijepi i s plivačim kožicama između prstiju, jer je *hidalgo* otrovao rijeku otpadom iz svojih tvornica.

Hidalgo je rekao *La Lloroni* kako ne želi ni nju ni njezinu djecu. Oženio se bogatašicom koja je željela stvari proizvedene u njegovim tvornicama. *La Llorona* je bacila djecu u rijeku jer bi imala pretežak život. Zatim se ona srušila mrtva od tuge. Otišla je na nebo, ali joj je Sveti Petar rekao da će moći ući u raj tek nakon što nađe duše svojih sinova. Sada *La Llorona* traži i traži svoju djecu po onečišćenim rijekama, ali jedva nešto vidi, jer je voda tako zamućena i tamna. Sada njezin duh pretražuje dno svojim dugim prstima. Sada luta obalama rijeka i čitavo vrijeme doziva svoju djecu.

Onečišćenje divlje duše

Ta verzija *La Llorone* pripada onoj kategoriji koju *cantadoras y cuentistas* nazivaju *temblón*, priče za drhtanje. One izvana zabavljaju, ali su namijenjene izazivanju drhtaja svijesti u slušateljima, drhtaja koji treba dovesti do misaonosti, kontemplacije i djelovanja. Bez obzira na promjenjivost motiva u toj priči tijekom vremena, tema ostaje ista: razaranje plodnoga ženskog. Bilo da se trovanje divlje ljepote događa u unutarnjem svijetu ili u vanjskome, bolno je tome svjedočiti. U modernoj kulturi ponekad jedno smatramo razornijim od drugoga, ali oba su jednako ključna.

Premda kojiput tu priču s dvjema verzijama pričam u drugim kontekstima^{exliiii}, kad je uzimam kao metaforu za slabljenje kreativnoga tijeka, ona kod žena izaziva drhtaj jer odveć znaju. Ako gledamo tu priču kao stanje psihe pojedine žene, dobro ćemo razumjeti slabljenje i

rasipanje ženina kreativnoga procesa. Kao i druge priče s grubim završetkom, i ova služi da bi podučila ženu što *ne* valja činiti i kako povući loše odluke da umanjí njihov negativni utjecaj. Ako odaberemo suprotni psihički smjer od onoga koji je odabrao protagonist u priči, uglavnom možemo naučiti kako jahati na valovima, a ne utopiti se u njima.

Ova priča koristi se metaforama prelijepe žene i čiste rijeke kako bi opisala ženin kreativni proces u njegovu normalnome stanju. No tu, kad se nalazi u interakciji s razornim animusom, i žena i rijeka sahnu. U toj situaciji žena čiji kreativni život nestaje, poput *La Llorone* doživljava otrovanje, deformaciju, želju da sve ubije. Naposljetku, to je tjera na naizgled beskraju potragu kroz ruševine njezina prijašnjega kreativnog potencijala.

Kako bi se popravio njezin psihički ekološki sustav, rijeka se mora ponovno očistiti. U ovoj nas priči ne zanima kvaliteta naših kreativnih proizvoda, nego određenje našega kreativnog života i skrb za njega. Iza samog pisanja, slikanja, razmišljanja, viđanja, djelovanja, kuhanja, razgovora, smješkanja, izrađivanja, nalazi se rijeka, *río abajo río*. Rijeka pod rijekom krijepi sve što činimo.

U simbologiji velike vode predstavljaju mjesto za koje se smatra da iz njega potječe sam život. Na hispanskome jugozapadu, rijeka simbolizira sposobnost življenja, stvarnoga življenja. Slave je kao ženu, *la madre grande*, Veliku Majku, čije rijeke ne samo što teku jarcima i koritima, nego se i izljevaju iz ženskih tijela pri rađanju. Rijeku smatraju *Gran Dama* koja šeće zemljom i vrti svoju punu suknju satkanu od plavetnila ili srebra, a kojiput i zlata, pa liježe s tlom kako bi ga napravila dobrim za uzgoj.

Neke od mojih starih prijateljica u Južnom Teksasu kažu da *El Río Grande* nikako ne može biti muška rijeka, nego da je ženska. Smiju se i kažu: Ta kako bi rijeka mogla biti išta drugo doli *La Dulce Acequia*, slatka raspuklina, između stvari zemlje? O rijekama za vrijeme oluje, vjetra, nagla izlivanje u sjevernom Novom Meksiku govore kao o rijeci koja se tjera, rijeci koja u svojem stanju uzbuđenosti dodiruje sve što može kako

bi potaknula razvoj.

Vidimo da rijeka tu simbolizira neku žensku velikodušnost koja uspaljuje, uzbuđuje, čini strastvenim. Dok stvaraju, ženama bliješte oči, riječi im izlaze u melodiji, lica im se zažare životom, sama kosa kao da im jače sjaji. Uzbuđuju ih ideje, uspaljuju mogućnosti, misli ih strastveno obuzimaju i u tom trenutku, kao i od velikih rijeka, očekuje se da poteknu i ostanu u stalnom tijeku na svojem kreativnom putu. Tako se žene osjećaju ispunjene. A to je i stanje rijeke pokraj koje je *La Llorona* nekoć živjela, prije razaranja.

No kojiput, kao i u priči, ženin kreativni život preuzme nešto što želi stvarati samo iz ega, što nema trajne duševne vrijednosti. Ponekad iz njezine kulture dolaze pritisci koji govore da su njezine kreativne ideje beskorisne, da ih nitko neće željeti, da bi bilo jalovo nastaviti. To je onečišćenje. To je ulijevanje olova u rijeku. To truje psihu.

Zadovoljavanje ega je dopustivo i na svoj način važno. Problem je u tome da riganje negativnih kompleksa napada svu svježinu, novost, potencijal, novorodenost, sve što je u stanju pupanja, lakunu, ali i ono što je napola izraslo i što je staro i štovano. Kad počne prekomjerna bezdušna proizvodnja, otrovni otpad ulijeva se u čiste rijeke, pa ubija i kreativni impuls i energiju.

Otrov u rijeci

Postoje mnogi mitovi o onečišćenju i zaustavljanju kreativnoga i divljega, bilo da govore o trovanju čistoće u obliku otrovne magle koja se nekad širila otokom Lecijom, gdje su bila pohranjena povjesma što su ih prele Suđenice^{cxliv}, ili o zločincima koji bi zatrpavali seoske izvore, tako izazivajući patnju i smrt. U posljednje vrijeme najdublje su priče “Jean de Florette” i “Manon des Sources”.^{cxlv} U tim pričama, dva muškarca, koji se nadaju kako će siromašnom grbavcu, njegovoj ženi i kćerkici oteti zemlju koju oni pokušavaju oploditi cvijećem i drvećem, zatrpavaju izvor koji

hrani tu zemlju i time izazivaju propast duševne i radišne obitelji.

Najuobičajeniji učinak onečišćenja u ženinu kreativnu životu jest gubitak vitalnosti. On onemogućuje žensku sposobnost stvaranja ili djelovanja “tamo vani” u svijetu. Premda postoje doba u ženinim ciklusima zdravoga kreativnoga života, kad rijeka kreativnosti privremeno nestane pod zemljom, ipak se nešto u to vrijeme razvija. Tada inkubiramo. To je poprilično drugačiji osjećaj od osjećaja duhovne krize.

U prirodnome ciklusu možda postoji kakav nemir ili nestrpljivost, ali nikada nemamo osjećaj da nam umire divlja duša. Znamo razliku jer procjenjujemo naša očekivanja: Čak i kad nam je kreativna energija vezana za dugu inkubaciju, ipak se radujemo ishodu, osjećamo kako u nama pucketa i izvire taj novi život koji se rađa i bruji u nama.

No, kad kreativni život odumire jer se ne brinemo za zdravlje rijeke, onda je to potpuno druga stvar. Tada se osjećamo upravo kao ta rijeka koja umire, osjećamo gubitak energije, umor. Ništa ne prilazi, ne uzbukava, ne podiže lišće, ne hladi, ne grije. Gasnemo, usporavamo se u negativnom smislu, zatrovani onečišćenjem, ili uzmicanjem i stagnacijom svih naših bogatstava. Sve nam se čini umrljanim, mutnim i otrovnim.

Kako bi se ženin kreativni život mogao onečistiti? Zamuljanost kreativna života prodiere kroz svih pet faza stvaranja: nadahnuće, koncentraciju, organizaciju, provedbu i održavanje. Žene koje su izgubile jednu ili više tih faza navode da se “ne mogu dosjetiti” ničega što bi im bilo novo, korisno ili dojmljivo. Lako ih “smetu” ljubavne veze, previše posla, previše igre, umor ili strah od neuspjeha.^{exlvi}

Kojiput ne mogu ujediniti djelovanje organizacije, pa njihov projekt leži razasut naokolo u stotinama dijelova. Kojiput problemi proizlaze iz ženine naivnosti glede vlastite ekstroverzije: misli kako nekoliko koraka prema vanjskome svijetu znači da je uistinu nešto učinila. To je kao da nečemu izradite ruke, ali ne i noge ili glavu i onda to nazovete dovršenim. Žena se tada nužno osjeća nepotpunom.

Ponekad žena posrne preko vlastite introvertiranosti, pa bi najradije željom prizvala stvari u život: možda misli da je dovoljno promišljati neku ideju i da nema potrebe za vanjskom manifestacijom. Osim što se

ipak osjeća orobljenom i nedovršenom. Sve su to pokazatelji onečišćenja u rijeci. Proizvodi se nešto što nije život, nego nešto što sprječava život.

Kojiput je napadaju oni oko nje ili glasovi koji kukaju u njezinoj glavi: “Tvoj rad nije dovoljno pravilan, nije dovoljno dobar, nije dovoljno ovo, nije dovoljno ono. Previše je grandiozan, previše infinitezimalan, previše nevažan, predugo traje, prejednostavan je, pretežak”. To je kao ulijevanje kadmija u rijeku.

Postoji još jedna priča koja opisuje isti proces, ali se koristi drugim simbolima. U grčkoj mitologiji postoji epizoda u kojoj Bogovi odrede da će skupina ptica imenom Harpije^{cxlvii} kazniti Fineja. Kad god se pred Finejem nađe hrana, jato uleti, dio hrane ukrade, dio raspe, a ostatak onečisti izmetom, pa tako jadnik ostane potpuno izgladnio.^{cxlviii}

To doslovno onečišćenje može se shvatiti i u prenesenom značenju kao niz kompleksa unutar psihe čiji je jedini *raison d'être* onečišćenje stvari. Ta je priča svakako *temblón*, priča za drhtanje. Zbog nje drhtimo, jer to poznajemo, jer smo svi to iskusili. “Sindrom Harpija” ocrnjivanjem uništava talente i napore i to unutarnjim dijalogom koji uvelike omalovažava. Žena razradi kakvu ideju, a Harpija se posere na nju. Žena kaže: “Pa, mislila sam učiniti to i to.” Harpija kaže: “To je glupa ideja, nikome do toga nije stalo, upravo je smiješno pojednostavnjena. Pazi što govorim, tvoje su ideje sve blesave, ljudi će se smijati, uistinu nemaš što reći”. Tako govore Harpije.

Izgovori su drugi oblik onečišćenja. Od raznih spisateljica, slikarica, plesačica i drugih umjetnica već sam čula sve izgovore koji su smišljeni otkad se Zemljina kora ohladila. “Joj, prihvatit ću se toga uskoro.” U međuvremenu je drži ona nacerena depresija. “Trudit ću se, da, ugurat ću svoje pisanje tu i tamo, ta napisala sam dvije pjesme lani, da, i završila jednu sliku i dio druge u posljednjih osamnaest mjeseci, da, kuća, djeca, muž, dečko, mačka, beba, trebaju moju svekoliku pažnju. Prihvatit ću se ja već toga, nemam novca, nemam vremena, ne mogu naći vrijeme, ne mogu odvojiti vrijeme, ne mogu započeti dok nemam one najfinije i najskuplje instrumente ili iskustva, jednostavno mi sad nije do toga, atmosfera mi još nije prava. Samo mi treba još barem jedan dan da to

dovršim, samo mi treba još nekoliko dana da to dovršim. Samo mi treba nekoliko tjedana samo za mene da to dovršim, samo, samo, samo...”

Vatra na rijeci

Davne 1970., rijeka Cuyahoga kod Clevelanda postala je tako onečišćena da se zapalila. Onečišćen kreativni tok može odjednom provaliti u obliku otrovne vatre koja ne gori samo od otpadnih plinova u rijeci, nego spaljuje i sve oblike života. Previše psihičkih kompleksa koji svi djeluju istodobno mogu rijeci nanijeti golemu štetu. Negativni psihološki kompleksi se propinju i dovode u pitanje vašu vrijednost, vaše namjere, vašu iskrenost i vaš talent. Osim toga odašilju upozorenja koja jasno daju do znanja da morate teško raditi kako bi “zaradili za život”, da morate raditi ono što vas iscrpljuje, što vam ne ostavlja vremena za stvaranje, što razara vašu volju za maštanjem.

Zlonamjerni kompleksi krađu i kažnjavaju ženinu kreativnost, a to se uglavnom vrti oko obećanja duševnom sebstvu da će “vrijeme za stvaranje” dobiti negdje daleko u mutnoj budućnosti. Ili obećanja da će događanja napokon početi čim bude imala nekoliko dana zaredom slobodno. To su gluposti. Kompleks jednostavno nema tu namjeru. To je samo još jedan od načina gušenja kreativnog impulsa.

Istodobno, glasovi možda šapuću: “Samo ako imaš doktorat, onda je tvoj rad pristojan, samo ako te Kraljica pohvali, samo ako primiš tu i tu nagradu, samo ako te objave u tom i tom časopisu, samo ako, ako, ako.”

To samo-akanje je zapravo trpanje nezdrave hrane u dušu. Jedno je hraniti se bilo čime, drugo je primiti pravu okrepu. Najčešće je logika kompleksa krajnje pogrešna, premda će vas pokušati uvjeriti u suprotno.

Jedan od najvećih problema kreativnoga kompleksa jest optužba da ništa od onoga što radite neće uspjeti, jer ne razmišljate logično, jer niste logični, jer ono što ste dosad učinili nije logično i zato je osuđeno na propast. Prvo i prvo, prvotne faze stvaranja nisu logične – niti bi trebale

biti. Ako vas kompleks time uspije zaustaviti, onda vas je zarobio. Recite mu nek sjedne i zašuti ili neka ode dok ne završite. Upamtite, da je logika baš sve na svijetu, onda bi zacijelo muškarci jahali postrance.

Vidjela sam žene koje satima rade poslove koje preziru kako bi mogle kupiti vrlo skupe predmete za svoju kuću, partnere ili djecu, a svoje velike talente guraju u stranu. Vidjela sam žene koje inzistiraju na tome da očiste sve u kući prije nego što sjednu kako bi pisale... a znate, s tim čišćenjem kuće vam je čudno... nema kraja. Sjajan način da se žena zaustavi.

Žena mora pripaziti da joj pretjerana odgovornost (ili pretjeran ugled) ne pokradu njezine prijeko potrebne kreativne odmone, oduške i oduševljenja. Mora lupiti šakom o stol i odbiti pola onoga što misli da bi “trebala” raditi. Nije mišljeno da se umjetnost stvara samo u ukradenim trenucima.

Rasipanje planova i projekata, kao da ih vjetar nosi, događa se kad žena pokuša organizirati kakvu kreativnu ideju, a ta ideja jednostano leti sve dalje i dalje, pa se sve više zbuni i spetlja. Ona je ne slijedi konkretno jer, opet, nema vremena da sve zapiše i organizira, ili je pak doziva toliko drugih stvari da izgubi nit i više je ne može pronaći.

Osim toga može se dogoditi da ženina okolina pogrešno shvati ili ne poštuje ženin kreativni proces. Na njoj je da ih obavijesti o tome da “onaj pogled” u njezinim očima ne znači da je ona tek prazno područje koji valja ispuniti. Znači da na vršku prsta balansira veliku kuću od karata na kojima su ispisane ideje, da pažljivo spaja te karte s pomoću sićušnih kristalnih kostiju i sline, pa kad bi ih samo mogla sve spustiti na stol, a da se ne raspadnu ili polete na sve strane, onda bi mogla ostvariti prizor iz nevidena svijeta. Kad joj se obrate u takvom trenutku, stvaraju harpijski vjetar koji uništi čitavu strukturu. Kad joj se obrate u takvom trenutku, slamaju joj srce.

Međutim, žena bi to mogla i sama sebi učiniti, ako govori o svojim idejama sve dok iz njih ne nestane svako uzbuđenje, ili ako ne lupi šakom o stol zbog ljudi koji krišom odnose njezino kreativno oruđe i materijale, ili zbog jednostavnoga previda kad ne kupi pravu opremu kako bi pravilno izvela svoje kreativno djelo, ili kad nebrojeno puta stane pa krene,

kad dopušta svima do jednog da je prekidaju kad god žele, tako da joj projekt neslavno propadne.

Ako kultura u kojoj žena živi napada kreativnu funkciju svojih članova, ako cijepa ili lomi bilo koji arhetip ili izopačuje njegov ustroj ili značenje, onda će se to jednako tako ugraditi u psihu članova te kulture u slomljenome stanju – kao sila slomljenih krila, a ne zdrava i ispunjena vitalnošću i mogućnostima.

Kad se u ženinoj psihi aktiviraju ti ranjeni elementi vezani uz omogućivanje kreativnog života i njegovo hranjenje, onda nije lako imati čak i najmanji uvid u to što ne valja. Bivanje u kompleksu nalik je na boravak u crnoj vreći. Mračno je, ne vidite što vas drži, znate samo da vas je nešto zarobilo. Tada privremeno nismo u mogućnosti organizirati naše misli ili prioritete, pa počnemo djelovati bez razmišljanja, kao i životinje u vreći. Premda kojiput djelovanje bez razmišljanja može biti vrlo korisno, kao npr. u pretpostavci “prva misao, dobra misao”, sada to nije tako.

Tijekom zatrovana ili zaustavljena stvaranja, žena svojem krasnom duševnom sebstvu daje “lažnu hranu”. Ona se pokušava ne obazirati na stanje animusa. I tako mu ona tu i tamo dobaci kakvu malu radionicu ili omogući malo vremena za čitanje. No, na kraju u svemu tome nema sadržaja. Žena zavarava, a koga drugoga, nego sebe.

Dakle, kad ta rijeka umre, u njoj nema tijeka, nema životne sile. Hindusi kažu da se Šiva, koji sadržava sposobnost djelovanja, bez Šakti, otjelovljene ženske životne sile, pretvara u beživotno tijelo. Ona predstavlja životnu energiju koja oživljava muški princip, a muški princip zauzvrat oživljava djelovanje u svijetu.^{cxlix}

Vidimo, stoga, da rijeku valja uravnoteženo održavati između njezina otrovanja i pročišćenja, inače se sve svede ni na što. No, da bismo mogli nastaviti na isti način, neposredna okolina mora biti hranjiva i dostupna. Što su osnovne potrebe, poput hrane i vode, sigurnosti i zaštite manje dostupne, to su nam skućenije mogućnosti. A što su nam mogućnosti skućenije, to imamo manje kreativnog života, jer kreativnost raste iz mnoštva, iz beskonačne kombinacije svih stvari.

Razorni *hidalgo* iz priče dubok je, ali istodobno prepoznatljiv, dio

ranjene žene. On je njezin animus, koji je tjera na borbu, ali ne borbu sa stvaranjem – često ne može niti dospjeti do te točke – nego borbu za jasno dopuštenje, čvrst unutarnji potporni sustav, da stvara po volji. Zdrav animus mišljen je da sudjeluje u radu rijeke, a tako to i treba biti. On je pomagač, gleda kako bi vidio treba li nešto obaviti. No, u priči *La Llorona* on preuzima vodstvo, sprječava vitalni novi život. Žena tada ima sve manje i manje kreativnih opcija. Animus dobiva na snazi, pa se poigrava sa ženom, omalovažava njezin rad. On to radi tako da uništava rijeku.

Pogledajmo prvo parametre tog animusa općenito, a zatim možemo prijeći na otkrivanje načina na koji ženin kreativni život propada kada dolazi do negativnog utjecaja animusa te što i kako ona treba poduzeti u vezi s tim. Kreativnost je mišljena da bude čin jasne svijesti. To je čin koji odražava bistrinu rijeke. Animus je čovjek na rijeci. On je upravitelj. On je skrbnik i zaštitnik vode.

Muškarac na rijeci

Prije nego što možemo pojmiti što je muškarac u priči učinio time što je onečistio rijeku, moramo vidjeti kako ono što on predstavlja treba biti pozitivan konstrukt u ženinoj psihi. Prema klasičnoj jungovskoj definiciji, *animus* je duševna sila u žena i smatra se muškom. No, mnoge psihoanalitičarke, pa tako i ja, osobnim su promatranjem stale pobijati klasično viđenje i tvrditi umjesto toga da oživljujući izvor u žena nije muški i stran, nego ženski i poznat.^{cl}

Bez obzira na to, mislim da muški koncept animusa nosi veliko značenje. Postoji vrlo snažna meduveza između žena koje se boje stvaranja, iskazivanja svojih ideja u svijetu i slika u njihovim snovima o ranjenim ili ranjavajućim muškarcima. Isto tako, snovi žena koje imaju snažnu sposobnost iskazivanja, često sadržavaju snažni muški lik koji se stalno pojavljuje u raznim oblicima.

Animus se najlakše može shvatiti kao sila koja ženama pomaže da u

vanjskome svijetu djeluju u svoje ime. Animus pomaže ženi da izrazi svoje posebne ženske unutarnje misli i osjećaje na konkretne načine – emotivno, seksualno, financijski, kreativno i drugačije – a ne unutar nekoga konstrukta koji se oblikuje prema standardnome muškom razvoju u danoj kulturi.

Muški likovi u ženskim snovima kao da pokazuju da animus nije duša žene, već “od, iz i za” dušu žene.^{cli} U uravnoteženom i neizopačenom obliku, animus je onaj potrební “premostitelj”. On posjeduje čudesne sposobnosti koje ga osposobljavaju da radi kao donositelj i premostitelj. On je kao trgovac duše. Izvozi i uvozi znanje i proizvode. Odabire najbolje od ponuđenog, uređuje najbolju cijenu, slijedi, prati.

Drugi način na koji to možemo razumjeti jest ako razmišljamo o Divljoj ženi, o duševnom sebstvu, kao o umjetnici, a o animusu kao o ruci umjetnice.^{clii} Divlja žena je vozač, animus tjera motor. Ona napiše pjesmu, on je uglazbi. Ona smisli, on daje savjet. Bez njega se drama stvara u mašti, ali nikad ne napiše ili izvede. Bez njega je pozornica možda prepuna, ali se zastor nikada ne digne i svjetla nikad ne upale.

Kad bismo zdrav animus preveli španjolskom metaforom, bio bi *el agrimensor*, zemljomjer, koji poznaje položaj zemlje i svojim kompasom i špagom mjeri udaljenost između dviju točaka. On određuje rubove i utvrđuje granice. Zovite ga i *el jugador*, meštrom od igara, onime tko proučava i zna kako i gdje položiti oznaku kako bi se zaradilo ili pobijedilo. To su neki od najvažnijih aspekata čvrstog animusa.

Animus tako putuje po stazi između dvaju teritorija, a kojiput i tri: podzemnoga svijeta, unutarnjeg svijeta i vanjskog svijeta. Animus u oba smjera prenosi sve ženine osjećaje i ideje kao svežanj preko tih jazova, jer on se snalazi u svim svjetovima. On unosi ideje “izvana” natrag u nju, a ideje iz njezina duševna sebstva prenosi preko mosta do sazrijevanja i “na tržnicu”. Bez graditelja i održavatelja takve transkontinentalne prevlake, ženin unutarnji život ne može se namjerno odražavati u vanjskom svijetu.

Ne morate ga nazivati animusom, zovite ga kako želite. No, shvatite da trenutačno unutar ženske kulture postoji sumnjičavost prema muškome, strah od “potrebe za muškim”. To proizlazi iz trauma koje su nastale u

obitelji ili kulturi tijekom prijašnjih vremena, a koje su tek počele zacjeljivati. Tada su se prema ženama odnosili kao prema robovima, a ne osobama. Svježe je sjećanje Divlje žene na vrijeme kad su nadarene žene odbacivane kao otpad, kad žena nije smjela imati ideje osim ako ih je potajno ugrađivala i hranila u muškarcu koji ih je onda iznosio u svijet pod vlastitim imenom.

No, na kraju, mislim da ne možemo odbaciti ni jednu metaforu koja nam pomaže vidjeti i biti. Ne bih imala povjerenja u paletu na kojoj nedostaje crvena, plava, žuta ili crna i bijela boja. A ne biste ni vi. Animus je jedna od osnovnih boja na paleti ženske psihe.

Dakle, animus, ili kontraseksualna narav žena, nije sama duševna priroda žena, nego duboka psihička inteligencija koja ima sposobnost djelovanja, koja putuje amo-tamo između svjetova. Ta se sila može otvoriti prema van i djelovati prema željama ega, provoditi podražaje i ideje duše, izazivati ženinu kreativnost i to na javne i konkretne načine. Glavni je ključ za razvoj animusa stvarna *manifestacija* unutarnjih misli, podražaja i ideja.

Nadalje, animus je element ženine psihe koji valja vježbati, zadavati mu redoviti trening kako bi mogao djelovati. Ako ga se zanemari u psihičkome životu žene, onda atrofira kao i mišić koji je predugo bio nepokretan.

Iako neke žene teoretiziraju kako priroda ratnice, amazonska priroda, priroda lovkinje može zamijeniti taj “element muškoga u ženskome”, prema mojemu mišljenju, postoji toliko nijansi i slojeva muške prirode, kao što je određeno intelektualno određivanje pravila, zakonodavstvo, postavljanje granica, koji su ženama u suvremenom svijetu iznimno vrijedni. Takvi muški atributi ne proizlaze iz ženina instinktivna psihičkoga temperamenta u istomu obliku ili tonu kao oni iz njezine ženske prirode.^{cliii}

Dakle, budući da živimo u svijetu koji traži i meditativno i vanjsko djelovanje, mislim da je vrlo korisno primijeniti koncept muškej prirode ili animusa u žena. Kod prave ravnoteže, animus djeluje kao pomagač, sudrug u pomaganju, ljubavnik, brat, otac, kralj. To znači da je animus

kralj ženske psihe, kao što bi rado mislio netko tko to promatra s ranjenoga patrijarhalnoga gledišta. To znači da postoji kraljevski aspekt u ženskoj psihi, kralj koji predano služi divljoj prirodi, kojemu je zadatak da djeluje u ime žene i za njezinu dobrobit, da upravlja onime što mu ona dodjeljuje, da vlada onim psihičkim prostorom koji mu ona daruje.

E, to je kako bi trebalo biti, ali u našoj priči animus traži druge ciljeve na štetu divlje prirode, pa kako se rijeka puni otpadom, tako i sam tijekom počne trovati druge aspekte kreativne psihe, a osobito ženinu još nerođenu djecu.

Što to znači kad psiha animusu preda snagu rijeke, pa je on zloupotrijebi? Kad sam bila dijete, netko mi je jednom rekao da je jednako tako lako stvarati za dobro, kao i stvarati za loše. Ne slažem se s time. Znatno je teže održavati rijeku čistom. Mnogo je lakše dopustiti da propadne. Recimo zato da je održavanje čistoće toka prirodni izazov s kojim se svi moramo suočiti. Nadamo se da ćemo očistiti mrlje što brže i što pomnije možemo.

No, što ako nam nešto preuzme kreativni tok, pa ga čini sve prljavijim? Što ako nas to zarobi, što ako u tome počnemo izopačeno nalaziti sadržaj, ne samo da nam se to sviđa, nego i da se oslanjamo na to, da od toga živimo i da se kroz to osjećamo živima? Što ako nas to ujutro diže iz kreveta, odvodi nekamo, natjera da u vlastitoj glavi postanemo netko? To su sve stupice koja čekaju na nas.

Hidalgo u priči predstavlja onaj vid ženine psihe koji se, da to kažemo običnim rječnikom, "pokvario". Iskvario se, izvlači korist iz proizvodnje otrova, vezan je nekako za nezdrav život. Nije mudar, a žena kojoj tobože služi, nikada ga neće voljeti.

Za ženu je vrlo dobro ako ima odani lik animusa, koji je snažan, dalekovidan, koji čuje i u vanjskome i u podzemnomu svijetu, koji može predvidjeti što će se vjerojatno dalje dogoditi, i koji određuje zakone i pravdu prema ukupnosti onoga što osjeća i vidi u svim svjetovima. No ovaj je nevjernik. Uloga *hidalg*a, kralja ili mentora u ženinoj psihi trebala bi pomoći u ostvarenju njezinih mogućnosti i ciljeva, izraziti ideje i ideale koji su joj važni, odvagnuti pravdu stvari, brinuti se za oružje, smišljati

strategiju kad je ugrožena, pomoći u ujedinjavanju svih njezinih psihičkih teritorija.

Kad animus postane opasnost ovako kako vidimo u priči, žena gubi povjerenje u svoje odluke. Kako njezin animus slabi zbog svoje jednostranosti, voda se u rijeci iz nečega što je bitno za život pretvara u nešto čemu valja pristupati s jednakom oprežnošću kao i prema plaćenom ubojici. Tada dolazi do gladi u zemlji i onečišćenja na rijeci.

Stvarati se na latinskom kaže *creare*, što znači proizvoditi, činiti (život), proizvoditi ono čega ranije nije bilo. Kad pijemo iz onečišćene rijeke, onda završava unutarnji, a time i vanjski život. U priči se zbog onečišćenja deformiraju djeca, a ta djeca predstavljaju mlade ideje i ideale. Djeca predstavljaju našu sposobnost da proizvedemo nešto čega prije nije bilo. Moramo shvatiti da ta deformacija novoga potencijala dolazi kad počnemo propitivati svoje sposobnosti, a osobito naš legitimitet razmišljanja, djelovanja ili bivanja.

Nadarene žene, čak i kad vrate svoj kreativni život, čak i kad lijepo stvari teku iz njihovih ruku, iz njihovih pera, iz njihovih tijela, još sumnjaju jesu li one *prave* spisateljice, slikarice, umjetnice, ljudi. Naravno da su prave, premda možda vole biti opsjednute pitanjem što je to “pravo”. Poljoprivrednica je prava poljoprivrednica kad pregledava svoju zemlju i planira što će sijati u proljeće. Trkačica je prava kad napravi prvi korak, cvijet je pravi kad je još skriven u matičnoj peteljci, drvo je pravo kad je tek sjemenka u češeru. Staro drvo je pravo živo biće. Pravo je ono što sadržava život.

Razvoj animusa razlikuje se od žene do žene. On nije savršeno oblikovano stvorenje koje proizade iz božjega krila. Čini se da posjeduje neku prirođenu ili urođenu značajku, no mora i “odrastiti”, mora ga se učiti i vježbati. Mišljeno je da bude snažna i izravna sila. No, kad razne kulturne sile povrijede animus, nešto što je umorno ili zlobno ili pak neko mrtvilo koje neki nazivaju “neutralnošću” ispriječi se između unutarnjega svijeta psihe i vanjskoga svijeta praznog lista, čistog platna, praznog plesnog podija, upravnog odbora, skupa. To “nešto” zgrušava rijeku, zatrpava mišljenje, pokvari pero ili kist, ukoči zglobove na neodređeno

vrijeme, skoruje svježije ideje i zato patimo.

U psihi postoji neobična pojava: kad žena ima negativan animus, svaki pokušaj kreativna stvaranja izaziva ga na napad. Ona primi pero, tvornica na rijeci izbaci otrov. Ona razmišlja o upisu na fakultet ili krene na neki tečaj, ali zastane na pola puta, gušeći se od manjka unutarnje okrepe i potpore. Žena se zaleti, ali stalno zapinje. Sve je više nedovršenih ručnih radova, nikad zasađenih cvjetnih gredica, nepoduzetih šetnji, nenapisanih brižnih poruka, nenaučenih stranih jezika, neposjećenih satova glazbe, neistkanih tkanina koje čekaju i čekaju...

To su deformirani oblici života. To su otrovana djeca *La Llorone*. I sva su ona odbačena u rijeku, sva su bačena natrag u onu istu zatrovanu vodu koja im je uopće i nanijela štetu. U najboljim arhetipskim uvjetima očekuje se da grgolje u vodi i onda se poput feniksa izdignu iz pepela u nekom novom obliku. No, tu nešto nije u redu s animusom, pa tako i sa sposobnošću da pokažemo i provedemo svoje ideje u svijetu. A rijeka je tako ispunjena izmetom kompleksa da se iz nje ništa ne može izdići u novi život.

Sad dolazimo do onoga teškoga dijela: moramo ući u mulj i sve to ponovno pronaći. Kao i *La Llorona*, moramo pretražiti rijeku da bismo našli svoj duševni život, svoj kreativni život. I još nešto, jednako teško: moramo očistiti rijeku, tako da *La Llorona* može gledati, da zajedno s njom nađemo duše te djece i u miru ponovno stvaramo.

Kultura pogoršava “tvornice” i onečišćenje svojom neizmjernom moći da obezvrijedi žensko – a i svojim nerazumijevanjem muške prirode premošćivanja.^{cliv} Kultura prečesto ženin animus drži u progonstvu tako što ustraje na onim nerješivim i besmislenim pitanjima koje kompleksi tobože smatraju valjanima, a koja zastrašuju mnoge žene: “No, jesi li ti *prava* spisateljica [umjetnica, majka, kći, sestra, žena, ljubavnica, radnica, plesačica, osoba]?” “Jesi li *uistinu* talentirana [nadarena, vrijedna]?” “Zar *uistinu* možeš reći nešto što je vrijedno [zanimljivo, korisno čovječanstvu, korisno u pronalaženju lijeka za bedrenicu]?”

Ne čudi da se ženina produktivnost smanjuje kad se ženski animus bavi negativnom psihičkom proizvodnjom, jer nestaju njezina sigurnost i

stvaralačka snaga. Žene koje se bore s tim problemom kažu mi da “ne vide izlaz” iz takozvane spisateljske blokade (kad smo već kod toga, ne vide ni uzrok). Njihov animus izvlači sav kisik iz rijeke, pa se osjećaju “iznimno umorne” i pate od “golema gubitka energije”, čini im se da se ne mogu “pokrenuti”, osjećaju se kao da ih “nešto koči”.

Vraćanje rijeke

Priroda život/smrt/život pokreće Sudbinu, veze, ljubav, kreativnost i sve drugo u velikim i divljim obrascima u kojima se sljedeće izmjenjuje ovim redom: stvaranje, povećanje, snaga, rastvaranje, smrt, inkubacija, stvaranje itd. Krađa ili nedostatak ideja, misli, osjećaja, ishod je poremećena toka. Evo kako vratiti rijeku.

Primate okrepu kako biste počeli čistiti rijeku. Kvarni otrovi u rijeci očiti su kad žena odbija iskrene komplimente vezane za njezin kreativni život. Možda se dogodilo malo onečišćenje, kao u usputnom “Joj, baš lijepo što mi dajete takav kompliment” ili na rijeci nešto dramatično nije u redu: “Joj, ta krama” ili “Mora da ste ludi”. Pa čak i defenzivno pitanje “Naravno da sam krasna, kako to niste primijetili?” Sve su to znakovi ranjena animusa. Dobre stvari utječu u ženu, ali se istoga trenu onečiste.

Da bi uklonila tu pojavu, žena vježba primanje komplimenata (čak i ako isprva djeluje kao da se baca na kompliment kako bi ga ovaj put sačuvala za sebe), uživa u njima, bori se sa zloćudnim animusom koji davatelju komplimenta želi reći “To ti samo misliš, niti ne slutiš koje je sve pogreške učinila, ne vidiš uistinu kakav je ona zapravo bezveznjak... itd.”

Negativne komplekse osobito privlače najsočnije ideje, najrevolucionarnije i najkrasnije ideje i najneobuzdaniji oblici kreativnosti. Dakle, tu nema šale, moramo prizvati čišći animus i upokojiti stari, to jest, poslati ga u arhivski sloj psihe kamo pohranjujemo ispuhane i složene podražaje i katalizatore. Tamo postaju izložci, a ne

čimbenici ili afekti.

Reagirajte – tako se, naime, čisti rijeka. Vukovi vode neobično kreativan život. Svaki dan donose na desetke odluka, odabiru ovaj ili onaj put, procjenjuju udaljenost, koncentriraju se na lovinu, izračunavaju svoje izgledе, grabe priliku, snažno reaguju kako bi postigli svoj cilj. Njihova sposobnost da pronađu skriveno, da ujedine namjere, da se fokusiraju na željeni ishod i djeluju u svoje ime kako bi ga postigli, sve su to značajke koje su potrebne za kreativnu dosljednost u ljudi.

Da bismo stvarali, moramo moći reagirati. Kreativnost je sposobnost da reagiramo na sve što se oko nas zbiva, da odaberemo neku od stotina mogućih misli, osjećaja, radnji i reakcija i da to ujedine u jedan odgovor, izraz ili poruku koji nose trenutak, strast i značenje. U tome smislu, zbog gubitka našega kreativnog miljea zapravo smo ogtaničeni samo na jedan put, oduzeti su nam, potisnuti ili cenzurirani osjećaji i misli, ne djelujemo, ne govorimo, ne radimo ili ne bivamo.

Budite divlje – tako ćete, naime, očistiti rijeku. Rijeka ne utječe onečišćena, to je naše postignuće. Rijeka ne presušuje, mi je zaustavljamo. Ako joj želimo dati njezinu slobodu, moramo dopustiti i našem idejnom životu da se oslobodi, da buja, da sve pripusti, da isprva ne cenzurira ništa. To je kreativni život. Sazan je od božanskoga paradoksa. Da bismo mogli stvarati, moramo biti spremni da budemo krajnje glupi, da sjedimo na prijestolju na leđima magarca i da nam padaju rubini iz usta. Onda će rijeka poteći, onda možemo stajati u bujici i pustiti da nas preplavi. Možemo raširiti svoje suknje i košulje i uloviti onoliko koliko možemo nositi.

Započnite – tako se, naime, čisti onečišćena rijeka. Ako ste prestrašeni, bojite se neuspjeha, kažem, ta počnite napokon, doživite neuspjeh ako morate, pridignite se, počnite ponovno. Ako ponovno doživite neuspjeh, nema veze. Pa što onda? Počnite ponovno. Ne koči nas neuspjeh, nego nas zaustavlja nevoljkost da ponovno počnemo. Bojite se, pa što onda? Ako se bojite da će nešto iskočiti i ugristi vas, dajte to onda, za ime svijeta, napokon obavite. Neka iskoči taj vaš strah i neka vas ugrize, tako da možete prijeći preko toga i nastaviti. Prijeći ćete preko toga. Strah će proći.

U ovom je slučaju bolje da se suočite s njime, osjetite ga i prebrodite, nego da ga stalno iskorištavale kako biste izbjegli čišćenje rijeke.

Zaštitite svoje vrijeme – tako se, naime, izbacuju otrovi. Poznajem vatrenu slikaricu ovdje na Stijenjaku koja objesi sljedeći znak na lanac kojim zatvara prilaz svojoj kući kad slika ili razmišlja: “Danas radim i ne primam goste. Znam da mislite kako se to ne odnosi na vas jer ste moj bankar, agent ili najbolji prijatelj. Ali – odnosi se.”

Kiparica koju poznajem objesi sljedeći znak: “Ne ometajte, osim ako sam dobila na lutriji ili je viđen Isus na autocesti za Taos”. Kao što vidite, pozitivni animus ima izvrsne granice.

Budite dosljedni. Kako još bolje izbaciti otrove? Uporno tvrdeći da nas ništa neće spriječiti da očitujemo animus, da nastavimo sa svojim pothvatima koji nam pokreću dušu i daju krila, sa svojom umjetnošću, s psihičkim krpanjem i šivanjem, bilo da se osjećamo snažne ili ne, bilo da se osjećamo spremne ili ne. Ako je potrebno, privezat ćemo se za jarbol, stolac, stol, drvo, kaktus – gdje god stvaramo.

Negativni kompleksi se protjeruju ili preobražavaju – zadnjim dijelom puta vodit će vas vaši snovi – tako da lupimo šakom o stol, jednom zauvijek i kažemo: “Volim svoj kreativni život više nego surađivati s vlastitom opresijom”. Kad bismo zlostavljale svoju djecu, na vratima bi nam se pojavila Služba za socijalni rad. Kad bismo zlostavljale svoje kućne ljubimce, došlo bi nam Društvo za zaštitu životinja. Ali ne postoji Kreativna ophodnja ili Duševna policija koja intervenira kad izglednjemo vlastitu dušu. Samo smo mi tu. Mi smo jedine koje bdijemo nad duševnim sebstvom i junačkim animusom. Neobično je okrutno ako ih polijevamo samo jedanput na tjedan, jedanput u mjesecu ili čak jedanput na godinu. Oboje imaju cirkadijalne ritmove. Trebaju nas i trebaju vodu naše djelatnosti svaki dan.

Zaštitite svoj kreativni život. Ako želite izbjeći *hambre del alma*, duševnu glad, nazovite problem pravim imenom – i ispravite ga. Vježbajte svoj posao svaki dan. I onda nemojte dopustiti nijednoj misli, nijednom muškarcu, nijednoj ženi, nijednom partneru, nijednom prijatelju, nijednoj vjeri, nijednom poslu i nijednome podmuklom glasu da vas

prisili na glad. Ako je potrebno, pokažite sjekutiće.

Oblikujte svoj pravi rad. Izgradite tu kolibu topline i znanja. Dovucite svoju energiju odande ovamo. Ustrajte na ravnoteži između svakodnevnih obveza i osobnog ushićenja. Zaštite dušu. Ustrajte na kvaliteti kreativnoga života. Ne dopustite da vam to ukradu vlastiti kompleksi, vlastita kultura, intelektualni otpad, ili kakve šuplje, aristokratske, pedagoške ili političke tralalajke.

Pružite okrepu kreativnom životu. Premda su mnoge stvari dobre i hranjive za dušu, većina njih pripada četirima temeljnim skupinama hrane Divlje žene: vrijeme, pripadanje, strast i suverenost. Napravite zalihu. To održava čistoću rijeke.

Kad očistite rijeku, ona može slobodno poteći, ženin kreativni učinak povećava se i zatim nastavlja u prirodnim ciklusima povećanja, smanjenja i ponovnoga povećanja. Ništa se neće odvući ili predugo trovati. Ako se i dogodi kakvo prirodno onečišćenje, ono će se brzo neutralizirati. Rijeka, kao naš sustav okrepe, vraća se, možemo ući u nju bez straha, možemo bezbrižno iz nje piti i pokraj nje smirivati izmučenu dušu *La Llorone*, vidati njezinu djecu i vratiti ih njoj. Možemo spriječiti proces onečišćenja iz tvornice, ustoličiti novi animus. Možemo živjeti svoj život onako kako želimo i kako mi smatramo da je prikladno, tamo pokraj rijeke, držeći svoju mnogobrojnu djecu na rukama i pokazivati im njihov odraz u čistoj i bistroj vodi.

Koncentracija i žrvanj mašte

U Sjevernoj Americi je najpoznatija verzija priče o djevojčici sa žigicama ona Hansa Christiana Andersena. Govori o osjećaju koji se pojavljuje kad nemamo okrepe i izgubimo koncentraciju te čemu to vodi. To je vrlo stara priča koja se odavno priča na razne načine, kojiput se radi o ugljaru koji upotrijebi zadnje komade ugljena da se zagrije dok sanja o prošlim vremenima. U nekim se verzijama simbol žigica zamijeni nečim drugim,

kao u “Malom cvječaru” o muškarcu slomljena srca koji se zagleda u nutrinu svojih zadnjih cvjetova, pa mu duša odleti iz ovoga života.

Premda bi netko prema površinskom sloju samoga pripovijedanja mogao reći da su to sentimentalne priče, misleći pritom na njihovu prekomjernu emotivnu sladunjavost, bilo bi pogrešno odbaciti ih tek tako. Zapravo su te priče, u svojoj srži, duboki izrazi psihe koja je negativno zatravnjena do one mjere kad duh stvarnog blistavog života počne odumirati.^{clv}

Teta Katerina, koja je došla u Ameriku nakon Drugoga svjetskoga rata, bila je prva koja mi je ispričala ovu verziju *Djevojčice sa žigicama*. Tijekom rata, tri neprijateljska naroda provalila su i zauzela njezino skromno mađarsko selo. Uvijek je započinjala priču govoreći kako nježni snovi u teškim uvjetima ništa ne valjaju, kako u grubom času valja imati grube snove, stvarne snove, one koji će se ostvariti ako predano radimo i ispijamo svoje mlijeko u zdravlje djevice Marije.

Djevojčica sa žigicama

Bila jednom mala djevojčica koja nije imala ni majke ni oca, a živjela je u mračnoj šumi. Na rubu šume bilo je selo i ona je saznala da bi tamo mogla kupiti žigice za pola novčića, pa da bi ih mogla prodati na ulici za čitav novčić. Kad bi prodala dovoljno žigica, mogla bi kupiti koru kruha, vratiti se u svoj zaklon u šumi i spavati tamo u odjeći koju je imala.

Zima je došla i bilo je vrlo hladno. Nije imala cipele, a kaput joj je bio tako tanak da je mogla gledati kroza nj. Noge su joj već prešle onaj stupanj kad poplave, prsti na njima bili su bijeli, a takvi su joj bili i prsti na rukama i vršak nosa. Lutala je ulicama i molila neznance bi li, molim lijepo, kupili žigice od nje? Ali nitko nije zastao i nitko nije obraćao pozornost.

I tako je sjela jedne večeri i rekla: “Imam žigice. Mogu zapaliti vatru i ugrijati se.” No nije imala ni potpale ni drva. Odluči ipak zapaliti žigice.

Dok je sjedila tako ispruženih nogu, zapali prvu. Čim je to učinila, doimalo se kao da su zima i snijeg potpuno nestali. Umjesto snijega koji je letio, ugleda sobu, krasnu sobu s velikom tamnozelenom keramičkom peći na kojoj su bila ukrasna željezna vratašca. Peć je isijavala toliko topline da je zrak lelujaao. Priljubila se uz peć i osjećala božanstveno.

No odjednom vatra ugasne i ona se ponovno nađe na snijegu drhteći tako snažno da su joj zveckale kosti na licu. I tako kresne drugu žigicu, a svjetlo padne na zid zgrade do nje i ona odjednom ugleda što je s druge strane. U sobi koja se vidjela kroza zid nalazio se snježno-bijeli stolnjak koji je prekrivao stol i na kojem je stajao porculanski servis najčišće bijele boje, a na pladnju je bila netom ispečena guska, no tek što je posegnula za tim jelom, slika nestade.

Ponovno je bila u snijegu. No sad je više nisu boljela koljena i bedra. Sad ju je zima štipala i žarila penjući se uz njezine ruke i tijelo, pa ona upali treću žigicu.

U njezinu svjetlu ugleda prekrasno božično drvce, lijepo ukrašeno bijelim svijećama s čipkastim volanima, krasnim staklenim ukrasima i tisućama malih točkica svjetla za koje nije znala otkud dolazi.

Pa pogleda uz to golemo drvo, koje se penjalo i penjalo i uzdizalo sve dalje i dalje prema stropu, sve dok se nije pretvorilo u zvijezde na nebu iznad njezine glave, a jedna zvijezda proleti nebom i ona se sjeti kako joj je majka rekla da kad netko umre, zvijezda padne.

I odjednom se niotkuda pojavi njezina baka, tako topla i mila, a dijete osjeti veliku sreću što je vidi. Baka podigne svoju pregaču, omota je oko djeteta i objema rukama čvrsto ga zagrlji tako da se dijete osjeti zadovoljnim.

No baka počne nestajati. A dijete je palilo sve više i više žigica da zadrži baku kod sebe... sve više i više žigica da zadrži baku kod sebe... sve više i više... i zajedno se počnu uspinjati put neba gdje nije bilo zime, ni gladi ni patnje. A ujutro, među kućama, našli su djevojčicu kako leži, mrtvu.

Odvracanje destruktivne mašte

To je dijete u okolini koja ne mari. Ako ste i vi u takvoj okolini, otidite. Dijete je u sredini koja ne cijeni ono što ona posjeduje – plamičke na žigicama – početak svake kreativne prilike. Ako je i vas to snašlo, okrenite leđa i odšecite. Dijete se nalazi u psihičkoj situaciji u kojoj nema mnogo opcija. Prepustila se svojem “mjestu” u životu. Ako se to vama dogodilo, izvucite se iz toga prepuštanja i navalite. Kad se Divlja žena nađe u stupici, ona se ne predaje, ona krene naprijed izbačenih kandži i bori se.

Što bi trebala učiniti naša djevojčica sa žigicama? Da su joj instinkti očuvani, imala bi velik izbor. Otići u neki drugi grad, ušuljati se u vagon, sakriti u podrum s ugljenom. Divlja bi žena znala što sljedeće treba učiniti. Ali djevojčica sa žigicama više ne poznaje Divlju ženu. Divlja mala djevojčica se smrzava i od nje ostaje samo osoba koja hoda naokolo u transu.

Za tijek kreativnoga života važno je da budemo okruženi stvarnim ljudima koji nas griju, koji pomažu i slave našu kreativnost. Inače se smrzavamo. Okrepa je zbor glasova iznutra i izvana, koji primjećuje stanje ženina bivanja, koji se brine da je ohrabri i, ako je potrebno, da joj pruži utjehu. Nisam sigurna koliko prijatelja čovjeku treba, ali svakako jedno ili dvoje koji smatraju da je vaš talent, koji god on bio, *pan de cielo*, mana s neba. Svaka žena ima pravo na zbor koji pjeva Aleluja.

Kad je žena izložena hladnoći, naginje tome da živi od maštarija a ne od djelovanja. Mašta te vrste velik je anestetik za žene. Poznajem žene koje su nadarene krasnim glasovima. Poznajem žene koje su prirodne pripovjedačice, gotovo sve što dopire iz njihovih usta, svježje je oblikovano i fino istkano. No, one su izolirane ili se na neki način osjećaju obespravljeno. Plahe su, što je često krinka za izglednjeli animus. Teško im je steći dojam da dobivaju potporu iznutra ili od prijatelja, obitelji, zajednice.

Da biste izbjegli sudbinu djevojčice sa žigicama, postoji jedna vrlo

važna stvar koju morate poduzeti. Tko god ne podupire vašu umjetnost, vaš život, nije dostojan vašega vremena. Grubo, ali istinito. Inače samo ušećemo u priču o djevojčici sa žigicama, odjevene u njezine rite, pa smo prisiljene živjeti nekim četvrt-životom koji nam smrzava svaku misao, nadu, nadarenost, pisanje, glumu, oblikovanje i ples.

Glavni cilj djevojčice sa žigicama trebao bi biti toplina. No, u priči nije. Umjesto toga, ona pokušava prodati žigice koje su izvor topline. Kad to činimo, žensko ne dobiva više topline, a ni više bogatstva, mudrosti ili daljnjega razvoja.

Toplina je misterij. Nekako nas liječi i rađa. Ona olabavljuje prečvrste stvari, potiče tijek, tajanstveni nagon *bivanja*, prvi let svježih ideja. Što god bila, toplina nas privlači sve bliže i bliže.

Djevojčica sa žigicama nalazi se u okolini u kojoj ne može napredovati. Nema topline, nema potpale, nema ogrjeva. Što bismo mi učinili da smo na njezinu mjestu? Ponajprije, mogli bismo ne održavati taj svijet mašte koji djevojčica gradi time što pali žigice. Postoje tri vrste maštarija. Prva je ugodna maštarija, neka vrsta sladoleda za razum, isključivo za uživanje, kao npr. sanjarije. Druga vrsta mašte je namjerno zamišljanje. To se rabi kao sredstvo koje nas gura u djelovanje. Svaki uspjeh – psihološki, duhovni, financijski i kreativni – započinje takvim maštarijama. Zatim postoji i treća vrsta, ona koja sve zaustavi. To je maštarija koja u presudnim trenucima zaustavlja pravilno djelovanje.

Na nesreću, to je ona maštarija kojom se bavi djevojčica sa žigicama. To je maštarija koja nema nikakve veze sa zbiljom. Tu se radi o osjećaju da se ništa ne može poduzeti, tako da bismo baš mogli potonuti u jalove maštarije. Kojiput je maštarija u ženinoj glavi. Kojiput joj dolazi putem boce alkohola ili igle (ili njezina nedostatka). Kojiput je prenosnik dim trave, ili mnoge sobe, opremljene krevetom i neznancem, koje lako padaju u zaborav. Žene u tim situacijama glume djevojčicu sa žigicama iz noći u noć neprestano maštajući, a svako se jutro bude mrtve i smrznute. Postoji mnogo načina na koje možemo zaboraviti svoju namjeru, izgubiti koncentraciju.

Dakle, što bi to moglo spriječiti i vratiti pouzdanje duše i

samopouzdanje? Moramo pronaći nešto što se uvelike razlikuje od onoga što je imala djevojčica. Moramo prenijeti naše ideje na mjesto gdje za njih postoji potpora. To je vrlo velik korak i ide zajedno s fokusom: pronaći okrepu. Nema nas mnogo koji možemo stvarati isključivo na vlastiti pogon. Potreban nam je baš svaki dodir anđeoskih krila do kojega možemo doći.

Većinu vremena ljudi imaju krasne ideje: oličit ću taj zid u boju koja mi se sviđa; osmislit ću projekt u koji se može uključiti čitav grad; izradit ću pločice za svoju kupaonicu, pa ako mi se uistinu svide, onda ću neke i prodati; nastavit ću školovanje, prodati kuću i putovati, imati dijete, ostaviti ovo i započeti ono, krenuti svojim putem, srediti se, pomoći da se ispravi ova ili ona nepravda, zaštititi nezaštićene.

Takvi projekti trebaju njegu. Treba im vitalna potpora – *toplih* ljudi. Djevojčica sa žigicama je odrpana. Kao u onoj staroj pjesmi, tako je već dugo na dnu da joj se to čini kao vrh. Na njezinoj razini nitko ne može uspijevati. Želimo se postaviti u situaciju u kojoj se poput biljaka i drveća možemo okrenuti prema suncu. No, mora postojati sunce. A da bismo to učinili, moramo se *kretati*, a ne samo tako sjediti. Moramo nešto poduzeti što će promijeniti našu situaciju. Ako se ne pomaknemo, vratit ćemo se na ulicu i ponovno prodavati žigice.

Prijatelji koji vas vole i pružaju toplinu vašem kreativnom životu najbolja su sunca na svijetu. Kad žena, kao djevojčica sa žigicama, nema prijatelja, ona se također smrzava od tjeskobe, a kojiput i od ljutnje. Čak i ako ima prijatelja, ti prijatelji možda nisu sunca. Možda pružaju utjehu, umjesto da ženu obavijeste o njezinim sve smrznutijim uvjetima. Oni je tješe – ali to je daleko od okrepe. Okrepa vas pokreće s jednoga mjesta na drugo. Okrepa je nalik na psihičke žitne pahuljice.

Razlika između utjehe i okrepe jest sljedeća: ako imate biljku koja je bolesna jer je držite u mračnom ormaru, pa joj uputite neke brižne riječi, onda je to utjeha. Ako izvadite biljku iz ormara, stavite je na sunce, napojite je i onda s njom razgovarate, onda je to okrepa.

Smrznuta žena bez okrepe sklona je neprestanim snatrenjima o tome “što bi bilo kad bi bilo”. No, čak i ako je u tom smrznutu stanju, *osobito*

ako je u takvu smrznutu stanju, mora odbaciti utješnu maštariju. Utješna maštarija zacijelo će nas ubiti. Znete kako idu ubojite maštarije: “Jednog dana...” i “E, da bar imam...” i “On će se promijeniti...” i “Kad bih se samo znala kontrolirati... kad uistinu budem spremna, kad budem imala dovoljno xyz, kad djeca odrastu, kad budem sigurnija, kad nađem nekoga drugog, čim...” i tako dalje.

Djevojčica sa žigicama ima unutarnju baku koja je odvede u svijet mašte, u “nebesa”, umjesto da zalaje “Probudi se! Ustani! Bez obzira na sve, pronađi toplinu!”. No, nebesa u toj situaciji neće pomoći Divljoj ženi, zarobljenom divljem djetetu ili djevojčici sa žigicama. Ne valja uključiti utješne maštarije. One su zavodljive, ubojite i odvlače nam pozornost s pravoga zadatka.

Vidimo da djevojčica sa žigicama u priči izvodi neku trampu, neku loše smišljenu trgovinu, kad prodaje svoje žigice, jedinu stvar koju posjeduje a koja bi joj mogla dati toplinu. Kad žene više nisu u vezi sa skrbnom ljubavi divlje majke, onda se njihov život u vanjskome svijetu svodi na puko preživljavanje. Ego se jedva bori za život, uzima izvana tek osnovnu okrepu, pa se svake večeri vraća onamo otkud je krenuo, uvijek iznova. Zatim tamo iscrpljen zaspi.

Takva se žena ne može probuditi u život s budućnošću, jer je njezin jadni život nalik na kuku na kojoj iz dana u dan visi. Kad u sklopu nekoga inicijacijskog obreda provodimo neko vrijeme pod teškim uvjetima, onda je to dio odvajanja od lagode i ugodnosti. Kao dio inicijacije, uvijek dođe do zaključka, pa “novoizbrušena” žena započinje duhovni i kreativni životom koji se osvježio i postao mudriji. Međutim, za ženu u stanju djevojčice sa žigicama moglo bi se reći da je prolazila kroz inicijaciju koja je pošla krivo. Neprijateljski uvjeti tu ne služe produbljanju, nego desetkovanju. Valja odabrati drugo mjesto, drugu okolinu, druge potpore i voditeljstvo.

Kroz povijest, a osobito u muškoj psihologiji, bolest, izgon i patnja često su shvaćeni kao inicijacijsko odvajanje koje ponekad nosi važno značenje. No, za žene postoje dodatni inicijacijski arhetipovi koji proizlaze iz ženine urođene psihologije i tjelesnosti: rađanje je jedan od

njih, snaga krvi drugi, a njima pripadaju i zaljubljenost ili primanje skrbne ljubavi. Kad primete blagoslov nekoga u koga se ugledate, kad vam netko stariji pruža dubokoumnu podršku svojim poučavanjem, sve to predstavlja intenzivne inicijacije, inicijacije koje sadržavaju vlastite napetosti i uskrsnuća.

Moglo bi se reći da je djevojčica sa žigicama došla tako blizu, a opet ostala tako daleko od tranzicijske razine kretanja i djelovanja koja bi bila dovršila inicijaciju. Premda posjeduje materijal potreban za inicijacijsko iskustvo u svojem jedinom životu, nema nikoga u njoj ili oko nje tko bi vodio taj psihički proces.

U najnegativnijem psihičkom smislu, zima donosi poljubac smrti – to jest, hladnoću – svemu što dotiče. Hladnoća ispisuje kraj svake veze. Ako želite nešto ubiti, samo budite hladni prema tome. Čim se smrznu osjećaji, razmišljanje ili djelovanje neke osobe, veza nije više moguća. Kad ljudi žele napustiti nešto u sebi ili ostaviti nekoga drugoga, onda ga zanemaruju, odbijaju, izostave, ulažu veliki napor da ne bi morali čuti ni glas onoga drugog ili baciti pogled na nj. Takvo je stanje i u psihi djevojčice sa žigicama.

Djevojčica sa žigicama luta ulicama i preklinje neznance da od nje kupe žigice. Taj prizor nas upozorava na pojavu koja najviše uznemiruje kod ranjenoga instinkta u žena, a to je davanje svjetla za nisku cijenu. Malena svjetla na žigicama ovdje, nalik su na veća svjetla, lubanje na štapu, u priči o Vasilisi. Predstavljaju mudrost, a što je još važnije, potpaljuju svijest, zamjenjuju mrak svjetlom, bacaju novo svjetlo na nešto što je već bilo sagorjelo. Vatra je glavni simbol ponovnoga oživljavanja u psihi.

Nalazimo našu djevojčicu u velikoj nevolji, ona moli da joj, u zamjenu za nešto, u stvari, mnogo vrednije od onoga što bi primila – za svjetlo – udijele novčić. Bilo da se ta “velika vrijednost u zamjenu za manju vrijednost” nalazi unutar naše psihe ili da je to naše iskustvo u vanjskome svijetu, ishod je isti: daljnji gubitak energije. Žena tada ne može reagirati na vlastite potrebe. Nešto što želi živjeti moli za taj život, ali ga ne usliši. To je netko tko, poput grčkoga duha mudrosti, Sofije, uzima svjetlo iz

ponora, ali ga rasprodaje u naletima beskorisnih maštarija. Loši ljubavnici, gadni šefovi, situacije u kojima je iskorištavaju, podmukli kompleksi svih vrsta – sve to navodi ženu na takve odluke.

Kad djevojčica odluči paliti žigice, ona svoje bogatstvo troši na maštarije umjesto na djelovanje. Ona iskorištava svoju energiju trenutačno. To je razvidno i u ženinu životu. Odlučila je krenuti na fakultet, ali joj treba tri godine da se odluči na koji. Naslikat će tu seriju slika, ali budući da nema mjesta na kojem bi ih izložila, onda joj slikanje nije prioritet. Ona želi učiniti ovo ili ono, ali ne troši vrijeme za učenje, za razvoj osjećajnosti ili vještine potrebne da bi to dobro činila. Ispisala je deset bilježnica snovima, ali ju je zarobilo očaranje tumačenjem, pa njihovo značenje ne može provesti u djelo. Zna da mora napustiti, započeti, prestati, otići, ali to ne čini.

A vidimo i zašto. Kad su ženini osjećaji smrznuti, kad više ne osjeća samu sebe, kad njezina krv, njezina strast više ne dopiru do ekstremiteta njezine psihe, kad je očajna – onda je svijet mašte mnogo ugodniji od bilo čega drugoga čega se može dokopati. Njezine malene žigice gore, jer nema drva koje bi mogle zapaliti, pa umjesto toga spaljuju psihu, kao da se radi o velikoj suhoj cjepanici. Psiha počinje zavaravati samu sebe, živi u maštanome plamenu ispunjenih čežnji. Takvo maštanje je laž: ako je dovoljno često ponovite, počet ćete vjerovati u nju.

Takva preobrazba tjeskobe, u kojoj se problemi ili teme umanjuju nadobudnim maštarijama o neostvarivim rješenjima ili ljepšim vremenima, ne napada samo žene, ona je glavni kamen spoticanja čitavog čovječanstva. Peć u mašti djevojčice sa žigicama predstavlja tople misli. Ona je i simbol središta, srca, ognjišta. Govori nam da djevojčica mašta o stvarnome sebstvu, srcu psihe, toplini unutarnjega doma.

No, odjednom se peć ugasi. Djevojčica sa žigicama, kao i sve žene u toj psihičkoj situaciji, odjednom se ponovno nađe kako sjedi u snijegu. Iz toga vidimo da je takva maštarija trenutačna i razorna. Jedino gorivo joj je naša energija. Čak i ako se žena koristi svojim maštarijama kao grijanjem, opet će se naći izložena gadnoj hladnoći.

Djevojčica sa žigicama i dalje pali žigice. Svaka njezina maštarija

sagorijeva, pa se dijete ponovno nađe u snijegu i smrzava se. Kad se psiha smrzava, osoba se okreće samoj sebi i nikome drugome. Pali se i treća žigica. To je trojka iz bajke, čaroban broj, trenutak u kojem se treba zbiti nešto novo. No, u ovom slučaju ne zbiva se ništa novo jer mašta zatrpava djelovanje.

Ironično je da priča sadržava božično drvice. Božično drvice se razvilo iz pred-kršćanskoga simbola vječnoga života – zimzelena. Čovjek bi mogao pomisliti kako će je to spasiti, ideja o zimzelenoj duševnoj psihi koja vječno raste i vječno se kreće. No, soba nema stropa. Ideja života ne može se zadržati u psihi. Zatravljenost je preuzela maha.

Baka je tako topla, tako ljubazna, pa ipak je ona onaj zadnji morfij, onaj san pod utjecajem kukute. Privlači dijete u smrtni san. U krajnje negativnom smislu, to je san pokornosti, san otupjelosti – “Sve je u redu, podnijet ću ja to”, san nepriznavanja – “Jednostavno ću pogledati na drugu stranu”. To je san zloćudne maštarije, i nadamo se da će u njemu čarobno nestati sve nedaće.

Psihička činjenica jest, kad se libido ili energija smanje do one točke u kojoj im se dah više ne poznaje na zrcalu, pojavljuje se priroda život/smrt/život, koju ovdje utjelovljuje baka. Njezin je zadatak pojaviti se u prigodi nečije smrti, inkubirati tu dušu koja je za sobom ostavila svoju ljusku i njegovati je do onoga trenutka kad se bude mogla iznova roditi.

To je blagoslov svačije psihe. Čak i u slučaju bolnoga kraja, kao što je to kod djevojčice sa žigicama, postoji zraka svjetla. Kad prođe dovoljno vremena i podnesemo dovoljno nezadovoljstva i pritiska, onda će Divlja žena psihe raspiriti novi život u ženinoj glavi, pa joj tako dati priliku da još jednom djeluje u svoje ime. Kao što vidimo iz patnje koja je prethodila, mnogo je bolje liječiti ovisnost o maštarijama, nego sjediti i čekati da vas uskrise.

Obnavljanje kreativne vatre

Zamislimo sad da imamo sve na broju, da su nam jasne naše namjere, da se ne utapamo u eskapističkim maštarijama, da smo zaokruženi i da nam kreativni život cvjeta. Potreban nam je još jedan atribut, moramo znati što valja poduzeti *kada*, a ne *ako*, izgubimo fokus, tj. kad se na neko vrijeme iscrpimo. Što? Zar nakon sveg toga rada možemo izgubiti fokus? Da, samo privremeno, ali to je prirodan poredak. Srećom su umjesto nas sve to već smislili ljudi iz naroda Istočne Europe. Poznaju krasnu priču pod nazivom “Tri zlatne vlasi”.

Priča je to koju pripovjedači prenose već stotinama, možda tisućama godina, jer ona prikazuje arhetip. Takva je priroda arhetipova... ostavljaju trag za sobom, probijaju se u priče, snove, ideje smrtnika. Tamo se pretvaraju u univerzalnu temu, u niz naputaka. Prebivaju tko zna gdje, ali putuju kroz vrijeme i prostor da u svaku novu generaciju unesu mudrost. Postoji uzrečica koja kaže da priče imaju krila. Mogu preletjeti Karpatima i smjestiti se na Uralu. Mogu zatim zavinuti do Sierra, letjeti uz prijevojem i skoknuti na Stijenjak, pa dalje i dalje.

Sljedeća verzija “Tri zlatne vlasi” potječe iz Rumunjske. Postoje i germanska i keltska verzija. Poznaju je i u pustinjском graničnom području koje pokriva dio Meksika i Sjedinjenih Država. Radi se o priči koja govori o ponovnom fokusiranju nakon gubitka koncentracije. Fokus se sastoji od toga da osjetimo, čujemo i slijedimo upute duševnoga glasa. Mnogim ženama fokusiranje dobro uspijeva, ali kad izgube fokus, onda podsjećaju na perinu koja pukne, pa se razleti po poljima.

Važno je spremati naše osjete i ono što čujemo iz divlje prirode. Neke žene to čine u svojem dnevniku, u koji bilježe svako pero koje proleti, druge to čine kreativnom umjetnošću, plesom, slikanjem ili pisanjem scenarija. Sjećate se Babe Jage? Ona posjeduje veliki lonac, leti nebom u kotliću koji je zapravo mužar s tučkom. Drugim riječima, posjeduje spremnik u koji stavlja stvari. Posjeduje način razmišljanja, način da se pokrene s jednoga mjesta na drugo, a da se ništa ne izgubi. Da, spremanje

je rješenje problema kad gubimo energiju. To i još nešto. Da vidimo...

Tri zlatne vlasi

Jednom je, u dubokoj mračnoj noći, onakvoj noći kad je zemlja crna, drveće nalikuje kvrgavim šakama, a nebo je tamnomodre boje ponoći, dakle, jednom je neki starac teturao kroz šumu, a grane gotovo da su ga oslijepile. Greble su ga po licu, a on je u ruci držao sićušni fenjer. Svijeća u fenjeru sve se više smanjivala. Muškarac je imao dugu požutjelu kosu, okrhnutе žute zube i zavinute žute nokte. Bio je pognut, a leđa su mu bila obla kao vreća brašna. Koža mu je bila tako izbrazdana da mu je u naborima visjela s brade, pazuha i bokova.

Primio bi se za jedno drvo, pa bi se povukao naprijed, zatim zgrabio drugo drvo i povukao se naprijed, pa se tako veslajući i teško dišući probijao kroz šumu.

Svaka košćica u njegovim stopalima bola ga je kao žeravica. Sove u drveću kričale su zajedno s njegovim zglobovima dok se tako pomicao kroz tamu. Na velikoj udaljenosti ugleda sićušno treperavo svjetlo, kolibu, vatru, dom, mjesto za odmor, pa se s mukom nastavi probijati prema tome malenome svjetlu. Napokon stigne do vrata, tako umoran, tako iscrpljen, sićušno svjetlo u njegovu fenjeru zgasne, a starac upadne kroz vrata i sruši se.

U kolibi, sjedila je starica ispred krasne vatre koja je plamtjela svom snagom, pa se požuri k njemu, skupi ga u naručje i odnese do vatre. Držala ga je na rukama poput majke koja drži svoje dijete. Sjedila je i ljuljala ga sjedeći na svojem stolcu za ljuljanje. I tako su sjedili, jadni krhki starac, tek vreća kostiju, i snažna starica koja ga je ljuljala amo-tamo i govorila: “No, no. No, no. No, no.”

Ljuljala ga je tako čitavu noć, pa prije nego što je došlo jutro, a bilo je već blizu, on se pretvori u mnogo mlađega muškarca – sad je postao krasan mladić zlatne kose i vrlo snažnih udova. A ona ga je i dalje ljuljala.

“No, no. No, no. No, no.”

Kako se jutro još više približilo, mladić se pretvorio u maleno, vrlo lijepo dijete zlatne kose ispletene kao pšenica.

Baš kad je trebalo svanuti, starica brzo istragne tri zlatne vlasi s djetetove prelijepe glavice i baci ih prema pločicama. Zazvučale su ovako: Ciiiiiiiiin! Ciiiiiiiiin! Ciiiiiiiiin!

A djetješce u njezinim rukama, spuzne joj niz krilo i potrči prema vratima. Pogleda na tren preko ramena u staricu, dobaci joj čaroban osmijeh, a zatim se okrene i poleti u nebo gdje je postalo sjajno jutarnje sunce.^{clvi} Stvari su noću drugačije, pa da bismo razumjeli ovu priču, moramo se spustiti u noćnu svijest, u stanje u kojem smo brže svjesni svake škripe i pucketanja. Noć je vrijeme kad smo bliži svojem ja, kad smo bliži suštinskim idejama i osjećajima koje toliko i ne primjećujemo tijekom dana.

Noć je svijet Majke Nyx, žene koja je stvorila svijet. Ona je Stara majka dana, jedna od baba života i smrti. Kad je u bajkama noć, znamo da se nalazimo u nesvjesnom. Sveti Ivan od Križa nazivao je to “mračna noć duše”. U našoj priči doba je kad energija u obliku prastaroga muškarca sve više slabi. Vrijeme je kad nam snaga visi o koncu, što će se pokazati važnim.

Izgubiti fokus znači izgubiti energiju. Apsolutno najgore što možemo pokušati kad izgubimo fokus jest užurbano se trsiti da sve ponovno zbijemo na hrpu. Ne valja požurivati. Kao što vidimo iz priče, valja sjesti i ljuljati se. Strpljenje, mir i ljuljanje obnavljaju ideje. Držati ideju i imati strpljenje da je ljuljamo nešto je što bi neke žene mogle nazvati luksuzom. Divlja žena kaže da je to prijeka potreba.

Vukovi sve znaju o tome. Kad se pojavi kakav uljez, vukovi će možda režati, lajati, pa čak i ugristi nametljivca, ali će se isto tako možda povući na sigurnu udaljenost u svoju skupinu i sjesti s njima kao što bi to učinila kakva obitelj. Samo tako sjede i zajedno dišu. Prsni koševi se dižu i spuštaju, šire i skupljaju. Oni se fokusiraju, učvršćuju tlo pod nogama, usredotočuju se i donose odluke o tome što je bitno, što dalje valja učiniti. Odluče “ništa ne poduzeti odmah, samo tako sjediti i disati, samo se skupa

ljuljati.”

Često nam se dogodi, kad ideje ne teku glatko, ili kad ih ne obrađujemo kako treba, da izgubimo fokus. To je dio prirodnoga ciklusa i događa se jer se ideja otrča ili izgubimo sposobnost da je sagledamo na neki novi način. Ostarimo i počnemo škripati kao i starac u “Tri zlatne vlasi”. Premda postoje mnoge teorije o kreativnim “kočnicama”, istina je da blaga pristižu i nestaju kao i klimatske prilike ili godišnja doba – uz iznimku psiholoških kočnica o kojima smo prije govorili, kao kad ne posegnemo za vlastitom istinom, kad se bojimo odbacivanja, kad nas je strah reći što znamo, kad se brinemo jesmo li dostatni, kad se onečisti tok i tako dalje.

Priča je sjajna upravo zato što opisuje čitav ciklus ideje, maleno sićušno svjetlo koje joj je pridruženo, a prikazuje naravno samu ideju, pa zatim kako se umara i zamalo ugasi, što je sve dio njezina prirodnoga ciklusa. U bajkama loš događaj znači da valja iskušati nešto novo, da treba uvesti novu energiju, da se valja savjetovati s pomagačem, vidaricom, čarobnom silom.

Ponovno se susrećemo sa starom *La que sabé*, ženom starom dva milijuna godina. Ona je “ta koja zna”. Obnavljamo se i liječimo kad se nalazimo uz njezinu vatru.^{clvii} Starac se vuče upravo prema toj vatri i njezinim rukama, jer bez njih će umrijeti.

Starac je iscrpljen dugotrajnim radom na zadatku koji smo mu zadali. Jeste li kad vidjeli ženu koja radi kao da je sam vrag vuče za nožni palac, a onda se samo odjednom sruši i više ne ide dalje? Jeste li ikad vidjeli kako žena diže paklenu buku oko nekoga društvenog problema, a onda samo jednog dana okrene leđa i veli “Ma, k vragu i s tim.” Animus joj se iscrpio. Prijeko mu je potrebno da ga ljulja *La que sabé*. Žena čija je ideja ili energija oslabjela, usahla ili uopće nestala mora znati put k toj staroj *curanderi*, vidarici, tako da može svoj umorni animus odnijeti onamo na obnavljanje.

Radim s mnogim ženama koje su vrlo vatrene društvene aktivistice. Bez iznimke, na kraju ciklusa, one se izmore, vuku se kroz šumu škripavih nogu, fenjer im treperi, samo što se ne ugasi. To je trenutak u

kojem vele: “Dosta mi je. Odustajem. Vratit ću svoju novinarsku iskaznicu, propusnicu, sindikalnu knjižicu...”, što god. Sele se u Auckland. Gledat će televiziju, grickati kekse i nikad više neće pogledati kroz prozor u svijet. Kupovat će loše cipele, preseliti se u naselje u kojem se nikada ništa ne događa i ostatak života gledat će televizijski prodajni kanal. Od sada će se baviti svojim poslom, okretati glavu... i tako dalje, i tako dalje.

Kakva god bila njihova predodžba o odmoru, premda iz njih progovara krajnji umor i frustracija, tvrdim da je to dobra ideja, da je to vrijeme za odmor. Na to obično zakriče: “Odmor?! Kako se mogu odmarati kad čitav svijet ide kvragu točno pred mojim očima?”

No, na kraju, žena se sad mora odmoriti, ljuljati, fokusirati. Mora se pomladiti, vratiti energiju. Misli da ne može, ali može, jer krug žena, bile to majke, studentice, umjetnice ili aktivistice, uvijek se zatvori da popuni mjesto onih koji odlaze na odmor. Kreativna se žena mora sada odmoriti i poslije se vratiti svojem intenzivnom radu. Mora otići do starice u šumi, do oživljavatelja, do Divlje žene u jednom od njezinih mnogih lajtmotiva. Divlja žena *očekuje* da će se animus redovito iscrpljivati. Ona se ne zaprepasti kad joj upadne kroz vrata. Spremna je. Neće nam priskočiti sva u panici. Jednostavno će nas pridignuti i zagrliti dok ne vratimo svoju snagu.

Ni mi ne bismo trebali paničariti kad izgubimo zalet ili fokus. Kao i ona, moramo se mirno držati ideje i provesti neko vrijeme s njom. Bez obzira na to fokusiramo li se na vlastiti razvoj, svjetska pitanja ili našu vezu, animus će se iscrpiti. Ne radi se tome hoće li, nego kad će. Svako dovršavanje dugotrajnih pothvata, kao što su završavanje školovanja, ispisivanje zadnje stranice rukopisa, zaokruživanje svojega djela ili njega bolesnika, sadržava u sebi trenutke kad nekoć mlada energija ostari, padne i ne može više dalje.

Za žene bi bilo bolje da to prihvate na početku pothvata, jer ih umor obično iznenadi. Onda zapomažu, mucaju, šapću o neuspjehu, nedostatnosti i sličnome. Ne, ne. Taj gubitak energije je takav kakav jest. To je priroda.

Pretpostavka o vječnoj snazi u muškome jest pogrešna. To je introjkcija kulture koju valja iskorijeniti iz psihe. Takve nas krive predodžbe dovode do toga da nas razočaraju, kako muška energija u unutarnjem krajoliku, tako i muškarci u kulturi. Svi oni samo prirodno trebaju odmor da vrate snagu. *Modus operandi* prirode život/smrt/život cikličan je i primjenjiv je na sve i sva.

U priči se tri vlasi bacaju na pod. Postoji uzrečica: “Baci nešto zlata na pod.” Izvedena je iz *desprender las palabras*, koja u pripovjedačkoj tradiciji, tradiciji *cuentistas*, znači da valja odbaciti neke riječi kako bi se priča učinila snažnijom.

Vlas simbolizira misao, ono što proizlazi iz glave. Kad se dio odbaci, dječarac postaje nekako lakši, pa iz njega krene još jača svjetlost. Tako će i naše istrošene ideje ili pothvati jače sjati, ako im oduzmete koji dio pa ga odbacite. Upravo to čini i kipar kad uklanja još koji komadić mramora da otkrije što više skrivena oblika. Namjere, ili djela koja su se umorila, uvelike ćemo obnoviti ili osnažiti ako neke ideje odbacimo, pa se fokusiramo na ono što ostane.

Izvadite tri vlasi iz svojeg pothvata i odbacite ih na tlo. Tamo se pretvaraju u budnicu. Kad ih odbacite, proizvodite psihičku notu, zvon, brujanje u ženskom duhu koje ponovno priziva djelovanje. Kad čujemo kako padaju neke od naših mnogih ideja, onda to zvuči kao najava nove ere ili nove prilike.

Zapravo, stara *La que sabé* pomalo obrezuje ono muško. Znamo da će drvo snažnije rasti ako otpilimo dijelove koji su se sasušili. Također znamo da će neke biljke rasti u većem grmu ili mnogo bujnije, ako im odrežemo cvjetove. Za divlju je ženu ciklus porasta i padanja animusa prirodan. To je drevni, prastari proces. Otkako je svijeta i vijeka, žene tako pristupaju svijetu ideja i njihovoj pojavnosti. Tako to žene čine. Starica u bajci o *Tri zlatne vlasi* nas podučava, zapravo nas ponovno podučava, kako se to radi.

Dakle, u čemu se sastoji svrha tog povrata i fokusiranja, toga prizivanja jastreba, toga trčanja s vukovima? Sastoji se u tome da nađemo najosjetljiviju točku, da krenemo ravno na klicu i kosti svega i bilo čega u

našemu životu, jer u tome je naš užitak, u tome je naša radost, tamo se nalazi ženin Rajski vrt, ono mjesto gdje postoji i vrijeme i sloboda da bivamo, lutamo, pitamo se, pišemo, pjevamo, stvaramo i ne bojimo se. Kad vukovi otkriju užitak ili opasnost, isprva se potpuno umire. Postaju nalik na kipove, potpuno se fokusiraju, tako da vide, da čuju, da osjete što je *tamo*, što je tamo u najelementarijem obliku.

To nam nudi Divlja žena: sposobnost da vidimo što je pred nama, usredotočivanjem, zaustavljanjem, gledanjem, mirisanjem, slušanjem, osjećanjem i kušanjem. Fokusiranje je upotrebljavanje svih naših osjeta, uključujući intuiciju. Žene pristižu iz toga svijeta kako bi zatražile svoje pravo glasa, pravo na vlastite vrijednosti, maštu, vidovitost, priče, davna ženska sjećanja. A to je djelo fokusa i stvaranja. Ako izgubite fokus, sjednite i budite mirni. Uzmite tu ideju i ljuljajte je amo-tamo. Zadržite dio, a dio odbacite i ona će se sama obnoviti. Ne morate učiniti ništa više.

11. POGLAVLJE

Strastvenost: pronalaženje svete seksualnosti

Prljave božice

Postoji biće koje živi u divljem podzemlju ženine prirode. To biće je naša osjetilna priroda, pa kao i svako cjelovito biće posjeduje vlastite prirodne i hranjive cikluse. To je ljubopitljivo biće, društveno, kojiput pršti energijom, a kojiput je nepomično. Reagira na podražaje koji obuhvaćaju osjete: na glazbu, kretnje, jelo, piće, mir, tišinu, ljepotu, tamu.^{clviii}

Upravo taj vid žene posjeduje strastvenost. To nije strastvenost kao u “mala, mala, bi l’ mi dala”. To je nalik na podzemnu vatru koja se rasplamsa pa se smiri, u ciklusima. S pomoću energije koja se tu oslobađa, žena djeluje onako kako misli da je prikladno. Ženina strastvenost nije samo stanje seksualnog uzbuđenja, nego stanje intenzivne osjetilne budnosti koje obuhvaća njezinu seksualnost, ali se ne ograničava na nju.

Dalo bi se mnogo toga napisati o iskorištavanju i zlouporabi ženine osjetilne prirode te o tome kako ona i drugi potiču vatru suprotno njezinim prirodnim ritmovima ili je potpuno pokušavaju ugušiti. No, usredotočimo se radije na jedan aspekt koji je žarko, definitivno divlji i koji isijava toplinu koja nas grije dobrim osjećajem. Tom se osjetilnom izrazu kod suvremenih žena pridaje malo pozornosti, a često je i u potpunosti zabranjen.

Postoji vid ženine seksualnosti koji se u drevna vremena nazivao svetim opscenim, ne onako kako mi danas rabimo tu riječ, nego u

značenju duhovite seksualne mudrosti. Nekad su postojali kultovi božica koji su bili posvećeni razuzdanoj ženskoj seksualnosti. Nisu bili pogrdni, nego su se bavili predstavljanjem dijelova nesvjesnoga koji su još i danas tajanstveni i uglavnom neistraženi.

Sama ideja seksualnosti kao nečega svetog, te posebno opscenosti kao oblika svete seksualnosti, ključna je za divlju prirodu. U drevnim ženskim kulturama postojale su božice opscenosti – a tako su ih nazivali zbog njihove bezazlene, a opet prepredene raskalašenosti. Pa ipak, jezik, barem engleski, otežava naše razumijevanje “opscenih božica” kao nečega što ne bi bilo vulgarno. Evo što znači riječ opsceno i neke druge srodne riječi. Iz tih značenja, mislim da je očito zašto se taj oblik staroga štovanja božica potisnuo.

Razmislite o sljedeće tri definicije iz rječnika i dođite sami do zaključka:

- *Dirt*: srednjovjekovni engleski, *drit*, vjerojatno iz islandskoga -izmet. Značenje se proširilo na prljavštinu, uglavnom zemlju, prašinu i sl. te *opscenost* svake vrste, osobito jezičnu.
- *Dirty word (prljav izraz)*: *opscen* izraz, trenutno se rabi i za ono što je društveno ili politički neprihvaćeno ili sumnjivo, često zbog nezaslužene kritike ili klevetanja ili zbog neusklađenosti s trenutačnim trendovima.
- *Opscen*: iz hebrejskog, *ob*, u značenju čarobnjak, vračara.

Uza sve to klevetanje, ipak postoje ostaci priča diljem svjetskih kultura koji su preživjeli razne čistke. Oni nam daju do znanja da opsceno uopće nije vulgarno, nego da prije nalikuje kakvom čarobnom prirodnom biću koje bismo vrlo rado primili u goste i prihvatili kao najboljeg prijatelja.

Prije nekoliko godina, kad sam započela s pripovijedanjem priča o “prljavim božicama”, žene su se smiješile, a zatim smijale kad su čule za ženske pothvate, stvarne i mitološke, koji su se koristili seksualnošću, senzualnošću u neku svrhu: da olakšaju tugu, izazovu smijeh, i tako isprave nešto što je pošlo naopako. Također me se dojmilo kako su žene dolazile do praga kad su se smijale tim stvarima. Prvo su morale odbaciti naučeno koje im je govorilo da to ne priliči dami. Vidjela sam kako u

pogrešnoj situaciji ono što bi priličilo damama upravo guši ženu, umjesto da joj omogući disanje. Kako biste se smijali, morate biti u mogućnosti hitro udahnuti, pa izdahnuti. Kineziologija i tjelesne terapije poput Hakomi metode¹⁸ govore nam da disati znači osjećati svoje osjećaje, pa kad ne želimo osjećati, onda prestanemo disati i zadržimo dah.

Kad se smije, žena uistinu prodiše, a kad to čini, onda možda osjeti nedopuštene osjećaje. A koji bi to mogli biti? Pa, ispostavi se da se ne radi toliko o osjećajima koliko o olakšanju za osjećaje, a u nekim slučajevima melemima za osjećaje, kao što su izbacivanje zaustavljenih suza i zaboravljenih sjećanja, ili pucanje lanaca oko senzualne osobnosti.

Shvatila sam da je važnost tih starih božica opscenosti u njihovoj sposobnosti da olabave ono što je pretijesno, da odagnaju nužnost, da dovedu tijelo u humor koji ne pripada razumu nego samome tijelu, da održavaju prohodnost tih prolaza. Tijelo se smije pričama o kojotu, o Ujaku Trungpau^{clix}, rečenicama Mae West i sl. Opscene božice izazivaju protok važnih neuroloških i endokrinih lijekova kroz tijelo.

Sljede tri priče koje utjelovljuju opsceno, onako kako mi ovdje rabimo tu riječ, u značenju neke seksualne/osjetilne očaranosti koja izaziva dobre emocije. Sve tri priče mogu se iskoristiti kao poučne priče za žene. Dvije su drevne, jedna je suvremena. Govore o prljavim božicama. Tako ih nazivam jer već dugo lutaju podzemljem. U pozitivnom smislu, one pripadaju plodnoj zemlji, blatu, gnojivu psihe - kreativnoj tvari iz koje potječe sva umjetnost. Zapravo, prljave božice predstavljaju onaj vid Divlje žene koji je ujedno seksualan i svet.

Baubo: Božica trbuha

Postoji dojmljiva uzrečica: *Ella habla por en medio en las piernas,*

¹⁸ Hakomi terapija je sustav psihoterapije koju su utemeljili Ron Kurtz i drugi iz Hakomi Instituta u Boulderu, država Kolorado. Terapija se temelji na načelima misaonosti, nenasilja i jedinstva duha i tijela, (op. prev.)

“progovara iz mjesta među nogama”. Takve pričiće “iz mjesta među nogama” nalazimo diljem svijeta. Jedna od njih priča je o Baubo, božici iz drevne Grčke, takozvanoj “Božici opscenosti”. Ima ona i starija imena, npr. *Jamba*, a čini se da su je Grci posudili iz mnogo starijih kultura. Arhetipske divlje božice svete seksualnosti, i plodnosti život/smrt/život, postoje otkako je svijeta i vijeka.

Postoji samo jedan poznati osvrt na Baubo u pisanju koje nam je preostalo iz drevnih vremena, što nam izravno daje na znanje da je njezin kult razoren i zakopan pod navalom raznih osvajanja. Imam snažan osjećaj da negdje, možda pod nebrojenim šumovitim brežuljcima i Šumskim jezerima Europe i Istoka, postoje hramovi izgrađeni njoj u čast, zajedno s artefaktima i koštanim ikonama.^{clx}

Dakle, nije slučajno da su rijetki čuli za Baubo, no upamtite, treba nam samo okrhak kako bismo rekonstruirale cjelinu. A okrhak imamo, jer postoji priča u kojoj se Baubo pojavljuje. Ona je jedna od najljupkijih i najpikarskijih visosti koje su živjele na Olimpu. Ovo je moja pripovjedačka, *cantadora*, verzija koja se temelji na starim divljim ostacima Baubo koji se još presijavaju u postmatrijarhalnim grčkim mitovima i homerskim himnama.^{clxi}

Majka Zemlje, Demetra, imala je prekrasnu kćer, Perzefonu. Ta se kći jednoga dana igrala vani i naišla na osobito ljubak cvijet, pa posegne vršcima prstiju kako bi obuhvatila njegovo ljupko lišće. Odjednom se zemlja zatrese i raspukne u golemu nepravilnu brazdu. Iz dubine zemlje dojuri Had, Bog podzemlja. Stajao je visok i moćan u crnoj kočiji koju su vukla četiri konja boje duhova.

Had zgrabi Perzefonu u svoju kočiju, a njezini velovi i sandale samo polete. Duboko, duboko, duboko u zemlju potjera on svoje konje. Perzefonini krikovi gubili su se kako se pukotina na zemlji zatvarala kao da se ništa nije niti dogodilo. Zemljom se prošire tišina i vonj izgažena cvijeća.

Djevojčini jauci pronosili su se kroz planinske stijene, grgoljili u vodenom uzviku s dna mora. Demetra začu kako stijene viču. Začu i kako

voda plače. Strgne vijenac iz besmrtno kose i razmota tamne velove s ramena, pa poleti preko zemlje nalik na veliku pticu, tražeć, dozivajući svoju kćer.

Te noći neka starica na rubu špilje kazala je svojim sestrama kako je taj dan začula tri krika: jedan, mladim glasom koji je vrisnuo od užasa, drugi koji je molećivo dozivao, a treći, majke koja jeca.

Perzefone nigdje nije bilo, pa tako počne Demetrina luda, dugo-mjesečna potraga za voljenim djetetom. Demetra je bjesnila, jecala, vrištala, pitala, pretraživala sva kopna, ispod, iznutra, iznad, molila milost, molila smrt, ali nikako da pronade svoje zlato.

I tako ona, koja je sve navodila na vječni rast, baci prokletstvo na sva plodna polja na svijetu, vrišteći od jada: “Umri! Umri! Umri!” Zbog Demetrina prokletstva, djeca se nisu rađala, pšenica za kruh nije rasla, nije bilo cvijeća za proslave, ni grana za mrtve. Sve je ležalo uvelo i sisalo isušenu zemlju i usahlu dojku, Demetra se više nije kupala. Halje su joj bile natopljene blatom, kosa raščupana. Premda joj je bol razdirala prsa, nije se predavala. Nakon dugog pitanja i traženja, te raznih zgoda, od čega nije bilo nikakve koristi, napokon se sruši kraj bunara u selu u kojem je nisu poznavali. Dok je tako oslonila bolno tijelo o hladan kamen bunara, prilazila joj je neka žena, ili bolje rečeno, neka vrsta žene. Ta žena doplesala je do Demetre njišući bokovima onako kao da predlaže snošaj i pritom tresući dojčkama. Kad ju je Demetra ugledala, nije mogla a da se malko ne nasmije.

To rasplesano žensko bilo je uistinu čarobno, jer nije imala glavu, nego su joj bradavice bile na mjestu očiju, a vulva na mjestu usta. Poče uveseljavati Demetru izgovarajući tim ljupkim ustima zgodne masne šale. Demetra se nasmiješi, zatim zahihoće, pa se nasmije iz dubine trbuha. I tako su se dvije žene zajedno smijale, mala Baubo, Božica trbuha i snažna Božica Majka Zemlje, Demetra.

Upravo je taj smijeh izvukao Demetru iz njezine depresije i dao joj energije da nastavi potragu za svojom kćeri, koja je uz pomoć Baubo, starice Hekate i sunca Helija naposljetku urodila plodom. Perzefonu su vratili majci. Svijet, zemlja i ženski trbusi ponovno su bujali.

Oduvijek sam tu malu Baubo voljela više nego bilo koju drugu božicu u grčkoj mitologiji, možda i više od bilo kojega drugoga lika. Bez sumnje potječe od neolitskih božica trbuha koje su prikazane kao tajanstvene figure bez glave, a kojiput i bez ruku i nogu. Smiješno je tvrditi da su to figure plodnosti, jer one su mnogo više od toga. One su talismani ženskih razgovora – znate, onih koje žene nikad, nikad ne bi vodile pred muškarcem, osim u vrlo neobičnim prigodama. Takvih razgovora.

One predstavljaju senzibiliteti i izrazi koji su jedinstveni u svijetu: grudi i ono što osjećaju u tim osjetljivim stvorenjima, usne vulve, u kojima žena osjeća ono što drugi tek mogu zamisliti, ali samo ona zna. A smijeh iz trbuha jedan je od najboljih lijekova za žene.

Oduvijek sam vjerovala da je *Kaffeeklatsch* ostatak drevnih ženskih rituala zajedništva, nekoga starog rituala razgovora iz trbuha, kad žene govore iz utrobe, kad govore istinu, kad se smiju k'o blesave, kad se osjećaju žive, kao da se vraćaju kući, kao da je sve bolje.

Kojiput je teško navesti muškarce da odu kako bi žene mogle biti nasamo zajedno. Znam samo da su u nekadašnja vremena žene poticale muškarce da odu na "ribičiju". To je trik kojim se žene odavna koriste kako bi natjerale muškarce da odu na neko vrijeme, kako bi mogle biti ili same ili s drugim ženama. Žene rado s vremena na vrijeme žive u isključivo ženskom okružju, bilo same ili s drugima. To je prirodni ženski ciklus.

Muška energija je zgodna. Više nego zgodna – raskošna je, velebna. Ali, kojiput je isuviše nalik na Godiva čokolade. Žudimo za čistom hladnom rižom i bistrom vrućom juhom za nekoliko dana, da pročistimo nepce. To s vremena na vrijeme moramo učiniti.

Uz to nam Baubo, mala božica trbuha, daje zanimljivu ideju da malo opscenosti može pomoći u prekidanju depresije. Istina je i da određene vrste smijeha, koje proizlaze iz svih tih priča koje žene govore jedne drugima, onih ženskih priča koje se kreću u rasponu od dvosmislenih do potpuno neukusnih... da sve te priče potiču libido. One ponovno potiču vatru ženina zanimanja za život. Ono što tražimo su Božica trbuha i trbušni smijeh.

Spremite, dakle, te “prljave pričice”, one koje bi Baubo pričala, u svoju vidarsku škrinjicu. Ta mala pripovjedačka vrsta snažan je lijek. Smiješna, “prljava” priča ne samo da uklanja depresiju, nego može izrezati ono crno srce iz bijesa, pa žena biva sretnija nego prije. Pokušajte, vidjet ćete.

E sad, ne mogu mnogo toga reći o daljnja dva aspekta priče o Baubo, jer o tome treba raspravljati u malim, isključivo ženskim skupinama, ali mogu reći sljedeće: Baubo ima još jedan aspekt, ona vidi kroz bradavice. Muškarci to ne razumiju, ali žene u radionicama oduševljeno kimaju glavom i kažu: “Znam točno što želiš reći!”

Vidjeti kroz bradavice svakako je osjetilni atribut. Bradavice su psihički organi koji reagiraju na temperaturu, strah, ljutnju, buku. One su jednako tako osjetila kao i oči u glavi.

Što se tiče “govorenja iz vulve”, to je, simbolično, govorenje iz *primae materiae*, temeljne, najiskrenije razine istine – životnoga otvora. Što još treba reći nego da Baubo govori iz glavne žile, duboka rudnika, doslovno iz dubine. U priči o Demetri koja traži svoju kćer, nitko ne zna koje riječi Baubo zapravo izgovara. Ali, možemo si misliti.

Kojot Dick¹⁹

Mislim da su šale koje je Baubo ispričala Demetri bile ženske šale o svim onim lijepo oblikovanim predajnicima i prijarnicima: genitalijama. Ako je tako, onda je Baubo možda Demetri ispričala priču poput ove koju sam čula prije nekoliko godina od ravnatelja starog kampa za autodomove u Nogalesu. Zvao se Stari Red i tvrdio je da ima indijanske krvi.

Nije stavio zube i nije se brijao već nekoliko dana. Njegova draga žena, Willowdean, imala je zgodno, ali ispaćeno lice. Rekla mi je da je jednom slomila nos u nekoj kavanskoj tučnjavi. Imali su tri Cadillaca, od kojih

¹⁹ Igra riječi: Dick je muško ime, skraćeno od Richard, ali i vulgarni naziv za muško spolovilo (op. prev.)

nijedan nije bio u voznom stanju. Imali su čivavu koju su držali u ograđenom prostoru u kuhinji. On je bio od onih muškaraca koji imaju šešir na glavi čak i dok sjede na zahodu.

Sakupljala sam priče i parkirala svoju malu Napanee kamp-kućicu na njihovo područje. “Onda, znate li kakve priče o ovim krajevima?”, upitala sam, misleći na zemlju i okoliš.

Stari Red podlo pogleda svoju ženu, razvuče lice u osmijeh i počne joj se izazovno podsmijevati. “Ispričat ću joj o Kojotu Dicku.”^{“clxii}

“Red, nemoj joj ispričati tu priču. Red, nemoj.”

“E baš ću joj ispričati o Kojotu Dicku”, potvrdi Stari Red.

Willowdean zabije glavu u ruke i kao da govori stolu reče: “Nemoj joj ispričati tu priču, Red, stvarno ti kažem.”

“Odmah ću joj ispričati, Willowdean.”

Willowdean sjedne ukoso na stolac i rukama prekrije oči kao da je upravo oslijepila.

Evo što mi je ispričao Stari Red. Rekao je da je čuo tu priču “od jednog Navajo Indijanca koji je to čuo od Meksikanca koji je to čuo od nekog Hopi Indijanca”.

Nekoć davno živio je Kojot Dick i bio je i najpametnije i najblesavije stvorenje koje je itko ikad vidio. Uvijek je bio gladan nečega, pa je varao ljude da bi došao do onoga što želi, a ostalo vrijeme bi spavao.

E, pa, jednoga dana, dok je Kojot Dick spavao, njegovu penisu postane uistinu dosadno i on odluči ostaviti Kojota i krenuti u neku svoju pustolovinu. Tako se penis odvojio od Kojota Dicka i otrčao niz cestu. Zapravo, skakutao niz cestu, s obzirom na samo jednu nogu i to.

I tako je skakao i skakao i dobro se zabavljao, pa je skočio s ceste u šumu, gdje je – O, ne! – uskočio ravno u gaj kopriva. “Ja!” vikne. “Au, au, au!” vrisne. “Upomoć! Upomoć!”

Sve to urlanje probudi Kojota Dicka, pa kad je posegnuo dolje da pokrene srce uobičajenim kurbлом, njega nije bilo! Kojot Dick trčao je niz cestu držeći se za medunožje, pa napokon naiđe na svoj penis koji je

bio u najgoroj mogućoj nevolji. Nježno Kojot Dick podigne svoj pustolovni penis iz kopriva, pogladi ga i smiri, pa ga vrati kamo i pripada.

Stari Red se smijao kao luđak, u napadu kašlja, izbuljenih očiju i sve što ide uz to. "I to je priča o starom Kojotu Dicku."

Willowdean ga prekori: "Zaboravio si joj ispričati kraj."

"Koji kraj? Već sam joj ispričao kraj", mrgodio se Stari Red.

"Zaboravio si joj ispričati pravi kraj te priče, ti stari prndonjo."

"E, pa ako se tako dobro sjećaš, zašto joj ti ne kažeš?" Zvono na vratima zazvoni i on ustane sa svojega škripavog stolca.

Willowdean pogleda ravno u mene, a oči su joj se krijesile: "Kraj priče je pouka". U tom trenu Baubo je zaposjela Willowdean, jer se ova počne smijuljiti, pa cerekati, a zatim se tako dugo smijala iz trbuha da su joj čak suze došle, pa joj je trebalo nekoliko minuta da kaže ove zadnje dvije rečenice, jer je morala ponoviti svaku riječ dva-tri puta dok je lovila zrak.

"Pouka je da ga je zbog tih kopriva, čak i nakon što ga je Kojot Dick izvadio iz njih, pimpek svrbio ko lud do kraja života. I zato se muškarci uvijek stisnu uz žene i hoće se trljati o njih s onim pogledom "joj, kako me svrbi". Znaš, taj zajednički pimpek svrbi ih još otkako je prvi put pobjegao."

Ne znam što me se na tome dojmilo, ali smo sjedile tamo u njezinoj kuhinji, vrištale i lupale po stolu sve dok nismo praktički izgubile kontrolu nad mišićima. Nakon toga, imala sam osjećaj kao da sam upravo pojela veliki komad svježega hrena.

To je uistinu priča kakve mislim da je Baubo pripovijedala. Njezin repertoar obuhvaća sve što žene navodi na takav smijeh, neobuzdan, kad vas nije briga što vam se vide krajnici, kad vam trbuh visi i dojke vam se tresu. Ima nešto u tom seksualnom smijehu što se razlikuje od smijeha zbog pitomijih stvari. "Seksualni" smijeh dopire daleko i duboko u psihi, rastrese svakakve stvari, svira nam na kostima i izaziva protok bajnog osjećaja kroz tijelo. To je neki divlji užitak koji pripada psihičkom repertoaru svake žene.

Sveto i senzualno/seksualno žive vrlo blizu jedno drugome u psihi, jer obraćamo pozornost na njih zbog nekog osjećaja čuđenja koji ne proizlazi iz intelektualizacije, nego iz doživljaja na fizičkim putevima u tijelu, iz nečega što nas na trenutak ili zauvijek promijeni, protrese, dovede do vrhunca, izgladi naše bore, nauči plesnom koraku, zvižduku, pravom naletu života, bio to poljubac, vizija, trbušni smijeh ili nešto drugo.

U svetom, opscenom, seksualnom, uvijek čeka neki divlji smijeh, kratki val tihoga smijeha, bapski zločesti smijeh, onaj piskutavi smijeh, smijeh koji je divlje životinjski ili pak onaj triller koji je kao da prelazimo glazbenu ljestvicu. Smijeh je skrivena strana ženske seksualnosti, fizički je, elementaran, strastven, osnažuje nas i stoga uzbuđuje. On je seksualnost koja nema neki cilj, kao što to ima genitalno uzbuđenje. To je seksualnost radosti, samo na trenutak, iskrene senzualne ljubavi koja leti slobodna, pa živi, umire i ponovno živi od vlastite energije. Svet je, jer je tako ljekovit. Senzualan je, jer budi tijelo i osjeća je. Seksualan je, jer uzbuđuje i izaziva valove užitka. Nije jednodimenzionalan, jer smijeh je nešto što dijelimo sa sobom kao i s mnogim drugima. Smijeh je najdivlja ženska seksualnost.

Evo još jednog uvida u ženske priče i prljave božice. Ovo je priča na koju sam naišla kao dijete. Zapanjujuće je što sve djeca čuju, a što odrasli misle da ne čuju.

Put u Ruandu

Bilo mi je dvanaestak godina i bili smo na jezeru Big Bass u državi Michigan. Nakon što su skuhalo doručak i ručak za četrdesetero ljudi, sve moje lijepe okrugle rođakinje, moja majka i moje tete, sjedile su na suncu na ležaljka, sunčale se, pričale i zafrkavale. Muškarci su “lovili ribe” – što je značilo da su se otišli zabavljati, psovati i pričati svoje šale i priče. Ja sam se igrala u blizini žena.

Odjednom sam čula prodorno vrištanje. Sva uplašena potrčala sam

onamo gdje su sjedile žene. No, one nisu vikale od boli. Žene su se smijale, a jedna od mojih teta stalno je, kad god bi ulovila zrak između krikova, ponavljala: "... prekrile lice... prekrile lice!" A ta čudna rečenica bi kod svih njih izazvala novi napadaj smijeha.

Vrištale su, urlale, hvatale zrak i dalje vrištale još dugo, dugo. Jednoj je teti na krilu ležao časopis. Mnogo kasnije, dok su žene drijemale na suncu, izvukla sam časopis ispod njezine ruke dok je spavala, pa sam legla ispod ležaljke i čitala širom otvorenih očiju. Na stranici je bila anegdota iz Drugoga svjetskoga rata. Glasila je ovako:

General Eisenhower krenuo je u obilazak svojih postrojba u Ruandi. [Možda se radilo o Borneu. Možda se radilo o generalu MacArthuru. Imena mi tada nisu mnogo značila.] Guverneru je bila želja da sve domorotkinje stanu jedna do druge uz cestu tako da, u znak dobrodošlice, pozdravljaju i mašu Eisenhoweru dok on prolazi u svojem džipu. Jedini problem bio je taj da domorotkinje nisu nosile nikakvu odjeću, nego samo niske perli i kojiput sitni tanga-pojas.

Ne, ne, to neće ići. Zato je guverner pozvao poglavicu i izložio mu svoju nevolju. "Nema brige", reče poglavica. Kad bi guverner mogao nabaviti nekoliko desetaka suknji i bluza, on će se pobrinuti da žene budu odjevene za tu jedinstvenu, posebnu prigodu. Guverner i lokalni misionari pobrinuli su se za nabavu.

No, na dan velike parade, tek nekoliko minuta prije nego što će se Eisenhower provesti dugom cestom u svojem džipu, pokazalo se da su domorotkinje odjevene u suknje, ali im se bluze nisu svidjele, pa su ih ostavile kod kuće. I sad su sve žene stajale s obje strane ceste u suknjama, ali golih grudi, a nisu odjenule ni išta drugo, pa tako ni rublje. Dakle, guverner je dobio napadaj kad je čuo što se dogodilo, pa je ljutito pozvao poglavicu koji ga je uvjerio kako je razgovarao sa ženom i da su žene smislile plan kako da prekriju grudi kad general bude prolazio pokraj njih. "Jesi li siguran?", urlao je guverner.

"Jako, jako siguran", rekao je poglavica.

E, pa nije preostalo vremena za raspravu, a mi samo možemo nagađati

kako je general Eisenhower prolazeći u svojem džipu reagirao kad su žene golih grudi jedna za drugom elegantno podizale prednjicu svojih širokih sukanja kako bi njome prekrile lice.

Ležala sam ispod ležaljke prigušujući smijeh. Bila je to najšašavija priča koju sam ikada čula. Bila je to divna priča, uzbudljiva priča. No, intuitivno sam znala da je zabranjena, pa sam je zadržala za sebe još godinama. Ponekad bih usred teških vremena, napetih vremena, pa čak i prije pisanja ispita na fakultetu, pomislila na žene u Ruandi kako suknjama prekrivaju lica i zacijelo se smiju iza njih. Pa bih se i ja nasmijala i onda bi mi se javio osjećaj uravnoteženosti, snage i prizemljenosti.

To je nedvobno još jedan dar ženskih šala i zajedničkog smijeha. Sve to postaje lijek za teške dane, tonik za poslije. To je dobra, čista, prljava zabava. Možemo li zamisliti seksualno i razulareno kao sveto? Da, osobito ako je ljekovito. Jung je primijetio da je često, kad bi netko došao u njegovu ordinaciju i tužio se na neki seksualni problem, pravi problem ležao u nekoj boljci duha ili duše. Kad bi osoba govorila o duhovnom problemu, često bi se radilo zapravo o problemu seksualne naravi.

U tom smislu, seksualnost se može pokazati kao lijek za duh i zato postaje sveta. Kad je seksualni smijeh ljekovit, onda je to sveti smijeh. A što god bilo, to što izaziva ljekovit smijeh, također je sveto. Kad smijeh pomaže a da ne šteti, kad smijeh obasja, uredi, preuredi, potvrdi silu i snagu, onda je to smijeh koji izaziva zdravlje. Kad smijeh ljude čini sretnima što su živi, što su tu, svjesnijima ljubavi, uzvišenima erosom, kad odagna njihovu tugu i odvoji ih od ljutnje, onda je to sveto. Kad su zbog njega veći, bolji, velikodušniji, osjećajni, onda je to sveto.

U arhetipu Divlje žene postoji mnogo više mjesta za prirodu prljavih božica. U divljoj prirodi sveto i razulareno, sveto i seksualno nisu odvojeni, nego žive zajedno kao, vjerujem, skupina prastarih žena koje čekaju tamo malo dalje da ih posjetimo. One su tu u našoj psihi, čekaju da se pojavite, iskušavaju međusobno svoje priče i smiju se k'o blesave.

12. POGLAVLJE

Označavanje teritorija: granice bijesa i oprosta

Bjelosrpi medvjed

Pod vodstvom Divlje žene ponovno prisvajamo ono drevno, intuitivno, strastveno. Kad naš život odražava njezin, onda pribrano djelujemo. Provodimo, ili učimo kako to činiti ako već ne znamo. Poduzimamo korake potrebne za prikazivanje naših ideja u svijetu. Usredotočujemo se kad izgubimo koncentraciju, obaziremo se na osobne ritmove, zbližavamo se s prijateljima i partnerima koji su u skladu s divljim i cjelovitim ritmovima. Odabiremo veze koje krijepe naš kreativni i instinktivni život. Trudimo se da krijepimo druge. A i spremne smo primljive partnere učiti divljim ritmovima, ako je potrebno.

No, postoji još jedna strana vještine, a to je kad se nosimo s onime što se jedino može nazvati ženskim bijesom. Potrebno je izbaciti taj bijes. Kad se žena sjeti izvora svojega bijesa, ima osjećaj da nikad neće prestati škrutati zubima. No, ironično je da osjećamo snažnu potrebu da iskažemo taj bijes, jer nas uznemirava i truje. Rado bismo požurile i riješile ga se.

No, potiskivanje neće uspjeti. To je kao da pokušavate vatru spemiti u jutenu vreću. Ne valja ni sebe ili nekoga drugoga spržiti bijesom. I sad stojimo tako i držimo taj snažan osjećaj koji nam je, tako smatramo, došao nepozvan. Pomalo je nalik na opasan otpad – tu je, nitko ga neće, ali nema baš mnogo smetlišta za nj. Moramo daleko putovati da bismo našle mjesto

gdje ćemo ga zakopati. Evo književne verzije japanske priče koja se zove *“Tsukina Waguma, Bjelosrpi medvjed”*, a koja nam može pomoći u sagledavanju toga problema. Priču mi je ispričao nar. I. Sagara, veteran Drugoga svjetskoga rata i pacijent Veteranske bolnice Hines u Illinoisu prije mnogo godina.

Bila jednom jedna mlada žena koja je živjela u mirisnoj borovoj šumi. Muž joj je godinama bio daleko, boreći se u ratu. Kad je konačno otpušten, otklipsao je kući vrlo loše raspoložen. Nikako nije htio ući u kuću, jer se naviknuo spavati na kamenju. Držao se postrani i ostajao u šumi dan i noć.

Mlada je žena bila vrlo uzbuđena kad je saznala da joj muž napokon dolazi kući. Kuhala je i kupovala i kupovala i kuhala i pripremila same zdjelice i tanjuriće slasnoga bijelog tofua i triju vrsta ribe, pa triju vrsta algi i riže začinjene crvenom paprikom i krasnih hladnih škampa, velikih i narančastih.

Plaho se smiješeći, odnijela je hranu u šumu i klekla pokraj svojeg ratom izmučena muža, pa mu ponudila sva ta krasna jela koja je pripremila. No, on skoči na noge, prevrne poslužavnike tako da se tofu rasuo, riba poletjela u zrak, alge i riža pale u blato, a veliki se narančasti škampi otkotrljali niz puteljak.

“Pusti me na miru!”, zaurla on i okrene joj leđa.

Tako se razbjesnio da ga se ona uplašila. Tako se na kraju, u očaju, našla pred špiljom vidarice koja je živjela podalje od sela.

“Muž mi je bio teško ranjen u ratu”, reče žena. “Stalno bjesni i ništa ne jede. Ne želi ući u kuću i živjeti sa mnom kao prije. Možete li mi dati napitak koji će ga učiniti onako nježnim i skrbnim kao što je nekad bio?”

Vidarica je utješi: “Mogu ti to učiniti, ali potreban mi je poseban sastojak. Ostala sam, na žalost, bez dlaka bjelosrpa medvjeda. Zato se moraš popeti na planinu, pronaći crnoga medvjeda i donijeti mi jednu dlaku iz znaka polumjeseca na njegovu vratu. Tada ću ti moći dati što ti treba, pa će sve opet biti dobro.”

Neke žene bi takav zadatak prestrašio. Neke bi žene smatrale da je

čitav taj trud pretjeran. No, ne i ona, jer ona je žena koja ljubi. “Joj! Tako sam ti zahvalna”, reče ona. “Dobro je znati da se nešto može učiniti.”

I tako se pripremila za putovanje, pa sljedećega jutra krene na planinu. Vedro poviče: “Arigato zaishō”, jer se tako pozdravlja planina i kaže: “Hvala ti što mi dopuštaš da se penjem na tvoje tijelo.”

Popela se na obronke planine, gdje su stijene nalikovale velikim hljebovima kruha. Uspela se na zaravan prekrivenu šumom. Drveće je imalo duge viseće grane i lišće nalik na zvijezde.

“Arigato zaishō”, vedro poviče. Tako je zahvaljivala drveću što je podignulo svoje kose kako bi ona mogla proći ispod. Pronašla je put kroz šumu i ponovno se počela penjati.

Sad je bilo teže. Na planini je raslo trnovito cvijeće koje joj se hvatalo za rub kimona, a stijene su je greble po sitnim dlanovima. U sumrak su oko nje letjele čudne tamne ptice i strašile je. Znala je da su to *muen-botoke*, duhovi mrtvih koji nemaju rođaka, pa stoga zapjeva neke molitve za njih: “Ja ću vam biti rođakinjom. Otpratit ću vas na počinak.”

I dalje se penjala, jer ona je bila žena koja ljubi. Penjala se dok nije ugledala snijeg na planinskom vrhuncu. Uskoro su joj se smočila i smrzla stopala, ali se i dalje penjala sve više i više, jer ona je bila žena koja ljubi. Počela je oluja, snijeg joj je letio ravno u oči i duboko u uši. Zaslijepljena i dalje se penjala sve više i više. A kad je snijeg prestao, žena vedro poviče: “Arigato zaishō”, kako bi zahvalila vjetru što joj više ne zastire vid.

Sklonila se u plitku špilju, pa jedva da se cijela uvukla u nju. Premda je imala svežanj pun hrane, nije jela, nego se pokrila lišćem i zaspala. Ujutro, zrak je bio miran, a kroz snijeg se čak tu i tamo nazirala koja zelena biljčica. “E, sad”, pomisli ona. “Sad valja pronaći Bjelosrpa medvjeda.”

Tražila je čitav dan i prije sumraka pronašla velike hrpe izmeta, pa nije morala dalje gledati, jer je pred njom divovski crni medvjed teškim koracima grabio kroz snijeg, ostavljajući za sobom duboke tragove šapa i pandži. Bjelosrpi medvjed žestoko zariče i uđe u svoj brlog. Ona posegne u svoj svežanj pa hranu koju je ponijela stavi u zdjelicu. Postavi zdjelicu pred brlog i otrči u svoje sklonište da se sakrije. Medvjed osjeti miris hrane i dojuri iz brloga, ričući tako glasno da je sa stijena počelo otpadati

sitno kamenje. Medvjed s daljine obiđe hranu, više puta onjuši zrak, a zatim proguta hranu jednim zalogajem. Veliki medvjed krene natrag i nestane u svojem brlogu.

Sljedeće večeri žena učini isto, stavi hranu u zdjelu, ali sad, umjesto da se vrati u svoje sklonište, ona se povuče samo na pola puta. Medvjed nanjuši hranu, digne se iz svojega brloga, zariče da su zvijezde gotovo pale s neba, krene oko hrane, vrlo oprezno ispita zrak i naposljetku poždere hranu i uvuče se ponovno u brlog. To se ponavljalo iz večeri u večer, dok jedne tamnomodne noći žena ne osjeti dovoljno hrabrosti da pričeka još bliže medvjedovu brlogu.

Stavila je hranu u zdjelicu pred brlog i stane tik do ulaza. Kad je medvjed nanjušio hranu i izjurio, nije ugledao samo hranu, kao obično, nego i par sitnih ljudskih nogu. Medvjed nakrivi glavu i zariče tako glasno da su kosti u ženinu tijelu zabrujale.

Žena se tresla, ali nije uzimala. Medvjed se umah podigne na stražnje noge, škljocne čeljustima i zariče tako da žena ugleda njegovo crvenosmeđe nepce. Pa ipak, nije pobjegla. Medvjed zariče još jedanput i ispruži prednje šape kao da će je zgrabiti, a njegovih deset pandža visjelo je kao deset dugačkih noževa nad njezinom glavom. Žena se tresla kao list na oluji, ali ostade na mjestu.

“Molim te, dragi medvjede”, kumila je “molim te, dragi medvjede, prešla sam sav taj put jer mi treba lijek za muža.” Medvjed prednjim šapama udari u tlo da snijeg poleti, pa se zagleda u ženino prestrašeno lice. Ženi se na tren učini kao da u medvjedovim starim, starim očima vidi odraz planinskih lanaca i čitavih dolina, rijeka i sela. Preplavi je dubok mir i ona se prestane tresti.

“Molim te, dragi medvjede, hranila sam te ovih nekoliko večeri. Hoćeš li mi, molim te, dati jednu dlaku iz polumjeseca na tvome vratu?” Medvjed zastane i pomisli: ta ženica bila bi lak zalogaj. No, odjednom ga preplavi sažaljenje prema njoj. “Istina je”, reče Bjelosrpi medvjed, ali ne odmakne pandže od njezine glave, “bila si dobra prema meni. Možeš dobiti jednu od mojih dlaka. No, uzmi je brzo, zatim otiđi i vrati se svojima.”

Medvjed podigne svoju veliku njušku tako da se pokazao bijeli polumjesec na njegovu vratu, pa žena ugleda snažno bilo medvjedova srca. Žena položi jednu ruku na medvjedov vrat, a drugom uhvati jednu sjajnu bijelu dlaku. Brzo je iščupa. Medvjed krene unazad i zaurla kao da je ranjen. Njegova se bol zatim stiša u ljutito frktanje.

“Joj, hvala ti, Bjelosrpi medvjede, velika ti hvala.” Žena se klanjala i klanjala. Ali medvjed zabrunđa i naglo krene korak naprijed. Rikao je riječima koje žena nije razumjela, a ipak ih je nekako znala već čitav život. Okrenula se i pojurila niz planinu koliko su je noge nosile. Trčala je pod krošnjama zvjezdolika lišća. Čitavim putem kroz šumu vikala je “Arigato zaishō”, da zahvali drveću što podiže svoje grane kako bi mogla proći. Posrtala je preko stijena koje su nalikovale velikim hljebovima kruha, vičući “Arigato zaishō” da zahvali planini što joj dopušta da se penje po njezinu tijelu.

Premda joj je odjeća bila odrpana, kosa raščupana, a lice umrljano, otrčala je niz kamene stube što su vodile do sela, niz prašnjavu cestu i ravno kroz mjesto na drugu stranu u stračaru u kojoj je vidarica sjedila i potpirivala vatru.

“Gle, gle! Imam je, našla sam je, zatražila je, dlaku Bjelosrpa medvjeda!”, poviče mlada žena.

“Ah, dobro”, reče vidarica uz osmijeh. Dobro pogleda ženu, uzme čistu bijelu dlaku i okrene je prema svjetlu. Odvagne dugu dlaku na ruci, izmjeri je prstom i uzvikne: “Da! To je prava dlaka Bjelosrpa medvjeda.” Zatim se odjednom okrene i baci dlaku duboko u vatru, a dlaka zapucketa i zacvrči sve dok je jarkonarančasti plamen ne proguta.

“Ne!”, vrisne žena. “Što ste to učinili!?”

“Smiri se. Dobro je. Sve je u redu”, reče vidarica. “Sjećaš li se svakoga koraka koji si napravila da se uspneš uz planinu? Sjećaš li se svakoga koraka koji si poduzela da zadobiješ povjerenje Bjelosrpa medvjeda? Sjećaš li se što si vidjela, što si čula i što si osjećala?”

“Da”, reče žena. “Vrlo se dobro sjećam.”

Stara vidarica joj se nježno nasmiješi i reče: “Molim te, kćeri, otiđi

sada kući s tim novim razumijevanjem i nastavi isto tako sa svojim mužem.”

Bijes kao učitelj

Glavni motiv ove priče prisutan je diljem svijeta. Kojiput se žena mora popeti, a kojiput muškarac. Čarobne stvari koje traže su trepavica, dlaka iz nosa, zub ili neki drugi tjelesni element. Varijacije toga motiva nalaze se u Koreji, Njemačkoj i na Uralu. U Kini je darovatelj tigar. U Japanu je životinja u priči kojiput medvjed, a kojiput lisac. U Rusiji se traži medvjedova brada. U jednoj verziji dlaka koja se traži jest dlaka s brade same Babe Jage.

Priča o Bjelosrpom medvjedu spada, kao i druge u ovoj knjizi, u kategoriju priča koje nazivam pričama otvaranja. Priče otvaranja dopuštaju nam da nazremo skrivene ljekovite strukture i dublja značenja, a ne samo onaj očit sadržaj. Sadržaj tih priča pokazuje nam da će strpljivost pomoći kod ljutnje, ali dublja poruka govori o tome što žena mora učiniti kako bi vratila red u psihi, pa time izliječila ljutito sebstvo.

U pričama otvaranja stvari su više naznačene nego izrečene. Donja struktura ove priče otkriva čitav uzorak prema kojemu se možemo suočiti s bijesom i izliječiti od njega. Valja potražiti mudru i mirnu vidarsku silu (otići vidarici), prihvatiti se izazova da krenemo na psihički teritorij na koji nikad prije nismo išli (popeti se na planinu), prepoznati varke (uhvatiti se ukoštac sa stijenama, trčati pod krošnjama), smiriti svoje stare opsesivne misli i osjećaje (susresti se s *muen-botoke*, nemirnim duhovima bez rođaka koji bi ih pokopali), pozivati veliko sućutno Sebstvo (strpljivo hraniti medvjeda i primiti njegovu uzvratnu ljubaznost), razumjeti onu stranu sućutne psihe koja riče (shvatiti da medvjed, sućutno Sebstvo, nije pitom).

Priča pokazuje kako je važno dovesti to psihološko znanje na zemlju, u naš pravi život (sići s planine i doći natrag u selo), naučiti da se vidanje

sastoji u procesu pitanja i vježbanja, a ne u jednoj ideji (spaljivanje dlake). Srž priče glasi: “Primijeni sve te stvari na nečiji bijes i sve će biti dobro” (savjet vidarice da krene kući i primijeni ta načela).

Priča spada u skupinu priča koje počinju prizorom u kojem junak moli ili poziva neko ranjeno, usamljeno stvorenje ove ili one vrste. Ako promatramo priču kao da su sve njezine sastavnice dio psihe pojedine žene, onda vidimo da u psihi postoji vrlo ljutit i izmučen odjeljak koji se prikazuje slikom muža, povratnika iz rata. Nježan duh psihe, žena, preuzima na sebe zadatak da pronađe lijek za ljutnju i bijes, tako da ona i njezina ljubav mogu ponovno živjeti u miru i ljubavi. To je vrijedan pothvat za sve žene, jer djeluje na bijes i često nam omogućuje da pronađemo svoj put k opraštanju.

Priča nam pokazuje da je strpljivost, baš kao i odlazak u potragu za lijekom, dobra za svježi ili stari bijes. Premda će za svakoga liječenje i uvid biti drugačiji, priča predlaže neke zanimljive ideje o tome kako pristupiti tom procesu.

Priča o Bjelosrpom medvjedu dolazi nam iz Japana koji je jednom imao velikog kraljevića, filozofa imenom Shotoku Taishi, koji je živio na prijelazu šestoga i sedmoga stoljeća. Podučavao je, među ostalim, da psihički rad valja obavljati i u unutarnjem i u vanjskome svijetu. Štoviše, podučavao je toleranciju prema svakom čovjeku, svakoj životinji i *svakom osjećaju*.

Čak su i sirovi ili zbrkani osjećaji oblik svjetla što pucketa i pršti od energije. Svjetlo bijesa možemo iskoristiti u pozitivnom smislu da pogledamo mjesta koja obično ne vidimo. Negativna je uporaba kad destruktivno usredotočimo bijes na jednu sićušnu točku sve dok poput kiseline koja izaziva čir na želucu ne progori ravno kroz sve nježne slojeve psihe.

No, postoji još jedna upotreba. Svi osjećaji, čak i bijes, sadržavaju znanje, uvid, ono što neki zovu prosvjetljenje. Naš bijes može na neko vrijeme postati našim učiteljem... nešto čega se nećemo tako brzo riješiti, nego nešto zbog čega ćemo se popeti na planinu, što ćemo personificirati, od čega ćemo učiti, s čime ćemo se suočiti u sebi, a zatim ga oblikovati u

nešto korisno na svijetu, ili nešto što ćemo vratiti u prah. U divljini bijes nije nešto što stoji zasebno. On je tvar koja čeka na naš trud preobražavanja. Ciklus bijesa nalik je na sve druge cikluse: raste, opada, umire i oslobađa se u obliku nove energije.

Kad dopustimo da nas bijes podučí, pa ga time preobrazimo, onda se on rasplíne. Energija nam se vraća na korištenje u druga područja, osobito na područje kreativnosti. Premda neki ljudi tvrde da znaju stvarati iz svojega kroničnoga bijesa, problem je u tome da bijes ograničava pristup kolektivnom nesvjесnom – neiscrpnom spremniku zamišljajnih slika i misli – tako da osoba koja stvara iz bijesa naginje tome da uvijek iznova stvara jedno te isto, pa ne nastaje ništa novo. Nепreobražen bijes može postati stalna mantra o tome kako smo potlačeni, povrijeđeni i izmučeni.

Jedna od mojih prijateljica i suizvođačica, koja tvrdi da je oduvijek gnjevna, ne prihvaća ama baš nikakvu pomoć u vezi s tim. Kad piše scenarije o ratu, piše o tome kako su ljudi zli, kad piše scenarije o kulturi, onda se pojavljuju slični zli likovi. Kad piše scenarije o ljubavi, pojavljuju se isti zli ljudi s lošim namjerama. Bijes nagriza naše vjerovanje da se može dogoditi nešto dobro. Nešto se dogodi nadi. A iza gubitka nade obično stoji ljutnja: iza ljutnje bol; iza boli, obično neka vrsta mučenja, kojiput nedavna, a češće neka od prije mnogo, mnogo vremena.

U fizičkom posttraumatskom radu znamo da, što prije riješimo ozljedu, to će se manje proširiti ili pogoršati njezini učinci. Osim toga, što se brže trauma dovede pod nadzor i razriješi, to je brže vrijeme oporavka. To vrijedi i za psihičke traume. U kojem bismo stanju bili da smo slomili nogu kao dijete, a trideset godina poslije još nije dobro namještena?

Izvorna trauma izazvala bi goleme smetnje u drugim sustavima i ritmovima tijela, kao što su imunološki, osteopatski i lokomotorni obrasci i tako dalje. Upravo se o tome radi i kod starih psihičkih trauma. Mnogi se nisu njima pozabavili na vrijeme, bilo iz neznanja ili zbog zanemarivanja. E pa sad, vratili smo se iz rata, da tako kažemo, ali osjećamo se kao da smo još u ratu duhom i tijelom. No, ako bijes – tj. posljedicu traume – čuvamo u sebi, umjesto da tražimo rješenja za nj, što ga je izazvalo, što možemo učiniti u vezi s tim, onda se do kraja života zatvaramo u sobu

prepunu toga. Tako ne možemo živjeti, ni povremeno ni bilo kako. Postoji život s onu stranu bezumna bijesa. Kao što vidimo iz priče, potrebna je svjesna vježba da bismo ga doveli pod nadzor i izliječili. I mi to možemo. Uistinu, sve što nam treba jest penjati se korak po korak.

Uvođenje iscjelitelja: penjanje na planinu

Dakle, umjesto da se pokušamo “pristojno ponašati” i ne osjetiti svoj bijes, ili pak da ga upotrijebimo kako bismo spalili sve živo u krugu od sto kilometara, bolje je pozvati bijes da sjedne s nama, popije malo čaja i porazgovara, tako da saznamo što je prizvalo našega gosta. Isprva se bijes ponaša kao ljutiti muž iz priče. Ne želi razgovarati, ne želi jesti, jedino želi sjediti, tužiti se, ili da ga se pusti na miru. U tom ključnom trenutku moramo prizvati vidaricu, naše mudro sebstvo, naš najjači izvor da vidimo dalje od ljutnje i razdraženosti ega. Vidarica je uvijek “dalekovidna”. Ona nam može reći kakvo dobro može proizaći iz istraživanja toga naleta osjećaja.

Vidarice u bajkama obično predstavljaju miran i neuznemiren aspekt psihe. Iako se svijet izvana možda raspada, unutarnju vidaricu to uopće ne potresa, ona zadržava svoj mir kako bi se domislila najboljem načinu djelovanja. Svaka ženska psiha sadržava tu “ispravljačicu”. Ona je dio divlje prirodne psihe i mi se rađamo s njom. Ako smo je izgubili, možemo je ponovno prizvati i mirno proučiti situaciju koja u nama izaziva bijes, projicirati se u budućnost i s te izvidnice odlučiti na što bismo bili ponosni, pa se tako i ponijeti.

Gnjev ili razdražljivost koju prirodno osjećamo vezano za razne vidove života i kulture snažniji su ako su se u djetinjstvu ponavljali slučajevi nepoštovanja, potresnih događaja, nemara ili velikih nejasnoća.^{clxiii} Osoba koja je primala takve udarce osjetljiva je na daljnje ozljede, pa se koristi svim obrambenim mehanizmima kako bi ih izbjegla.^{clxiv} Veliki gubitak moći, što znači gubitak sigurnosti da smo

vrijedni skrbi, poštovanja i brige, izaziva iznimnu tugu i ljutite dječje zakletve da, kad jednom budemo odrasli, nećemo dopustiti da nas itko ikada više tako povrijedi.

Uz to, ako je žena odgajana uz oštra ograničenja sloboda, držanja, jezika i sl. te tako da ima manje pozitivnih očekivanja od drugih u obitelji, onda će se njezina normalna ljutnja vjerojatno pogoršati zbog tema, intonacija, gesta, riječi i drugih osjetilnih podražaja koji je podsjetite na izvorne događaje.^{clxv} Rane iz djetinjstva možemo vrlo dobro rekonstruirati ako dobro promotrimo zbog čega se odrasli razljute.^{clxvi}

Ljutnju želimo upotrijebiti kao kreativnu silu. Želimo je iskoristiti za promjenu, razvoj i zaštitu. Dakle, bilo da se žena bavi nekim teškim trenutkom vezanim za potomstvo ili nekom dugovječnijom ranom koja peče, perspektiva vidarice je ista: kad vlada mir, onda možemo i učiti, onda možemo doći do kreativnih rješenja, ali kad plamti divlja vatra, u nama ili oko nas, onda ona sve spaljuje i za sobom ostavlja samo pepeo. Kad budemo gledali unatrag, moramo na naša djela moći časno pogledati. Moramo imati nešto što možemo pokazati kao rezultat naše ljutnje.

Premda stoji da kojiput moramo bijesu dati oduška prije nego što se možemo početi smirivati, to valja činiti uz neki nadzor. Inače je to kao da kresnemo žigicu i bacimo je na benzin. Vidarica kaže: da, taj se bijes može promijeniti, samo mi treba nešto iz drugoga svijeta, nešto iz instinktivnoga svijeta, svijeta u kojem životinje još govore i u kojem žive duhovi.

U budizmu postoji potraga koja se zove *nyūbu*, što znači odlazak na planinu kako bi shvatili sebe i ponovno uspostavili vezu s Bogovima. Radi se o veoma starom ritualu vezanom za cikluse priprema zemlje, sijanja i žetve. Premda bi bilo bolje da se popnemo na pravu planinu, ako je moguće, postoje planine i u podzemnom svijetu, u vlastitoj podsvijesti. Na sreću, svi mi nosimo ulaz u podzemni svijet u samoj našoj psihi, tako da bez odgađanja možemo krenuti na planinu po obnavljanje.

Kod pripovijedanja, kao i u mitovima, planina se ponekad rabi kao simbol da se opišu razine vještine koju netko mora steći prije nego što se može popeti na sljedeću razinu. Najniži dijelovi planine, obronci, često

predstavljaju težnju k svijesti. Sve što se događa na obroncima predstavlja sazrijevanje svijesti. Srednji dio planine često se smatra strmim dijelom procesa, onim dijelom koji preispituje znanje koje je stečeno na donjim razinama. Viši dijelovi prikazuju intenzivnije učenje: zrak je rijedak, potrebne su izdržljivost i odlučnost da ne odustanemo. Planinski vrh prikazuje suočavanje s najvišom mudrošću, kao što je starica koja živi na vrhu planine, ili u ovoj priči, mudri stari brundo.

Dakle, dobro je krenuti na planinu kad ne znamo što bismo drugo poduzeli. Kad se nađemo u potrazi o kojoj ne znamo mnogo, onda nam to daje život i razvija dušu. Penjući se na nepoznatu planinu usvajamo istinsko znanje o instinktivnoj psihi i kreativnim djelima na koja je spremna – to nam je cilj. Razni ljudi uče na razne načine. No, instinktivno, cikličko gledište koje proizlazi iz divljeg nesvjesnoga postaje jedino koje shvaća život, naš život, i daje mu značenje. Upravo nam ono daje nepogrešive upute o tome što sljedeće valja učiniti. Gdje možemo pronaći taj proces koji će nas osloboditi? Na planini.

Na planini nalazimo i dodatne upute o tome kako prevladati bol, negativizam, durenje, sve ono što je isprva obično zajamčeno. Jedna je rečenica “*Arigato zaishō*” koju žena pjeva kao zahvalu drveću i planini što je propuštaju. Doslovce prevedeno, rečenica znači “Hvala ti, privide.” Na japanskom *zaisho* znači jasan način gledanja na stvari koje su suprotne dubljim razumijevanjem nas samih i svijeta.

Privid se događa kad nešto stvara sliku koja nije prava, kao što je isijavanje topline na cesti, zbog čega se cesta doima vijugavom. Točno je da toplina isijava, ali cesta nije uistinu vijugava. To je obmana. Prvi dio informacije je točan, no, drugi dio, zaključak, nije.

Planina u priči ženi omogućuje prolaz, a drveće podiže svoje grane kako bi je propustilo. To simbolizira uklanjanje privida, što ujedno omogućuje ženi da nastavi svoju potragu. U budizmu kažu da postoji sedam velova privida. Svaki put kad jedan od njih spadne, kaže se da osoba shvati još jedan vid stvarne prirode života i sebstva. Podizanje velova čini nas dovoljno snažnima da podnesemo bit života, da sagledamo obrasce događaja, ljudi i stvari te da naposljetku naučimo kako

ne valja tako smrtno ozbiljno shvatiti prvi dojam, nego da treba pogledati iza toga, sve dalje i dalje.

U budizmu je podizanje velova potrebno za prosvjetljenje. Žena u priči je na putovanju kako bi unijela svjetlost u tamu bijesa. Da bi to mogla učiniti, mora shvatiti mnoge slojeve zbilje tamo na planini. U životu ima toliko obmana. “Ona je lijepa, zato je poželjna”, može biti obmana. “Ja sam dobra, zato ću biti prihvaćena”, također može biti obmana. Kad tražimo svoju istinu, onda tražimo i uklanjanje privida. Kad progledamo kroz te privide, koji se u budizmu nazivaju “prepreke prosvjetljenju”, onda možemo otkriti skrivenu stranu bijesa.

Postoje neke uobičajene obmane vezane za bijes: “Ako moj bijes nestane, onda ću se promijeniti, postat ću slabija.” (Prva premisa je točna, ali zaključak je netočan.) “Naučila sam svoj bijes od oca [majke, bake itd.] i sada sam osuđena na to da se tako osjećam čitav život.” (Prva izjava točna; zaključak netočan.) Te obmane ispitujemo tako da tražimo, propitujemo, proučavamo, virimo pod drveće i penjemo se na tijelo planine. Privid nestaje kad uđemo u rizik da se suočimo s onim vidom naše prirode koji je uistinu divlji: s mentorom života, bijesa, strpljivosti, sumnje, umora, tajanstvenosti, udaljenosti i domišljatosti... s Bjelosrpim medvjedom.

Dok je žena na planini, ptice dolijeću do nje. To su *muen-botoke*, duhovi preminulih bez obitelji koja bi ih hranila, tješila i stavila na počinak. Žena postaje njihova obitelj dok se moli i brine za njih, dok ih tješi. To nam je korisno za razumijevanje sirotih mrtvacu u psihi. To su kreativne misli, riječi i ideje u ženinu životu koje su otrpjele preranu smrt, što uvelike pridonosi njezinu bijesu. Moglo bi se čak reći da je bijes rezultat duhova koji nisu pravilno pokopani. Na kraju ovoga poglavlja, pod podnaslovom *Descansos*, nalaze se napuci o tome kako izaći na kraj s *muen-botoke* u ženinoj psihi.

Kao i u priči, vrijedi umilostiviti mudra medvjeda, instinktivnu psihi i davati mu duhovnu hranu, bilo da je to crkva, molitva, arhetipska psihologija, snovi, umjetnost, alpinizam, vožnja kanuom, putovanje ili što već. Da bismo se približili misteriju medvjeda, moramo mu dati hrane. To

je popriličan put, srediti bijes: ukloniti privide, prihvatiti to kao poduku, zamoliti za pomoć instinktivne psihe, pokopati mrtvu prošlost.

Medvjed duha

Što nas simbol medvjeda, za razliku od lisca, jazavca ili ptice quetzal, uči o suočavanju s ljutitim sebstvom? Za naše pretke, medvjed je bio simbol oživljavanja. Stvorenje dugo vremena spava, udarci srca mu se svedu gotovo na ništicu. Mužjak često oplodi ženku tik prije zimskoga sna, ali jajašce i spermij se čudom ne spoje odmah. Još dugo zasebno plutaju u materničnoj tekućini. Pri završetku zimskoga sna, jajašce i spermij se sjedine i počne podjela stanica, tako da se mladunci kote u proljeće kad se majka probudi, točno na vrijeme da se brine za svoju mladunčad i da ih podučava. Ne samo zbog buđenja iz zimskoga sna kao iz smrti, nego mnogo više zbog buđenja ženke s novim mladuncima, ta je životinja duboka metafora našega života, jer se povrat i porast pojave iz nečega što se doimalo umrtvljenim.

Medvjeda povezuju s mnogim božicama lova: Artemidom i Dianom u Grčkoj i Rimu, *Muerte* i *Hecoteptl*, božicama blata u latinskim kulturama.

Božice su ženama podarile vještinu praćenja, znanja, “iskopavanja” psihičkih aspekata svih stvari. Japancima je medvjed simbol odanosti, mudrosti i snage. U sjevernom Japanu gdje živi pleme Ainu, medvjed može izravno razgovarati s Bogom i ljudima donositi njegove poruke. Bjelosrpi medvjed smatra se svetim bićem, jer mu je taj bijeli znak na grlu podarila budistička Božica Kwan-Yin, to je i njezin znak. Kwan-Yin je božica Duboke sućuti, a medvjed njezin poslanik.^{clxvii}

Medvjed se, u psihi, može razumjeti kao sposobnost upravljanja životom, osobito osjećajnim životom. Medvjeda snaga predstavlja sposobnost kretanja u ciklusima, potpune budnosti, ili smirivanja u zimskom snu koji obnavlja energiju za sljedeći ciklus. Slika medvjeda uči nas da možemo na emotivni život staviti tlačni ventil te osobito da

možemo istodobno biti žestoki i velikodušni. Možemo biti suzdržani i dragocjeni. Možemo štititi svoj teritorij, jasno odrediti granice, protresti nebesa ako treba, a opet istodobno biti na raspolaganju, dostupni i životvorni.

Dlaka s medvjeda grla je talisman, podsjetnik na ono što smo naučili. Kao što vidimo, neprocjenjivo je važna.

Vatra koja preobražava i pravilno djelovanje

Medvjed ženi iskazuje veliko milosrđe kad joj dopušta da istrgne dlaku s njegova krzna. Ona žuri niz planinu i vježba sve one geste, pjesme i hvale koje su spontano proizašle iz nje dok se pela uz planinu. Otrči vidarici, sva napeta. Možda je rekla: “Pogledaj, učinila sam to, učinila sam što si mi rekla. Izdržala sam. Pobijedila.” Stara vidarica, koja je ujedno i ljubazna, pričekava trenutak, pusti ženu da uživa u svojem postignuću, a zatim ubaci teškom mukom dobivenu dlaku u vatru.

Žena je zapanjena. Što je ta luda vidarica sad učinila? “Pođi kući”, reče vidarica. “Provodi ono što si naučila.” U Zen-budizmu trenutak kad dlaka padne u vatru i vidarica izgovori te jednostavne riječi predstavlja upravo *onaj* trenutak u kojem dolazi do pravoga prosvjetljenja. Obratite pozornost na činjenicu da se prosvjetljenje ne događa na planini. Ono se događa kad se spaljivanjem dlake Bjelosrpa medvjeda razbija projekcija o čarobnom lijeku. Svi se mi suočavamo s tim problemom jer se svi nadamo da ćemo, ako predano radimo i krenemo na kakvu uzvišenu, svetu potragu, naći nešto, neku tvar, neko tvarno ovo ili ono što će – bijes! – sve ponovno dovesti u red.

No, stvari tako ne funkcioniraju. Sve se događa upravo onako kako je opisano u priči. Možemo imati sve znanje svijeta, ali se sve svodi na jednu stvar: provedbu. Sve se svodi na to da odemo kući i korak po korak provedemo ono što znamo. Koliko god često to bilo potrebno, na koliko god dugo može ili zauvijek, već prema tome što dođe prije. Vrlo je utješno

znati da točno znamo što i kako valja učiniti kad nas obuzme divlji bijes: pričekati da prođe, ukloniti privid, odvesti ga na uspon, razgovarati s njim i poštivati ga kao učitelja.

Priča nam daje mnoge pokazatelje, mnoge ideje o uravnoteženju: stvoriti strpljenje, pružiti ljubaznost razbjesjelom i dati mu vremena da prebrodi svoj bijes introspekcijom i potragom. Postoji stara uzrečica: Prije Zena, planine bjehu planine, a drva bjehu drva. Za vrijeme Zena, planine bjehu prijestolja duhova, a drva bjehu glasovi mudrosti. Nakon Zena, planine bjehu planine, a drva bjehu drva.

Dok je žena bila na planini i učila, sve je bilo čarobno. Sad, kad se vratila s planine, takozvana čarobna dlaka spaljena je u vatri koja razara obmane, pa je sad vrijeme za “nakon Zena”. Život ponovno treba postati običan. Pa ipak, ona posjeduje ono bogatstvo iskustva s planine. Ona posjeduje znanje. Sada se energija koja je bila vezana u bijesu može upotrijebiti u druge svrhe.

Žena koja je izašla na kraj sa svojim bijesom sada se vraća u svakodnevni život s novim znanjem, novim osjećajem da može vještije živjeti svoj život. No, jednoga dana u budućnosti, nešto – pogled, riječ, intonacija, osjećaj da gospodare njome, da je cijene ili manipuliraju protiv njezine volje, jedno od toga – nešto će se opet pojaviti. Tada će ostatak njezine boli zahvatiti plamen.^{clxviii}

Bijes koji je preostao od starih rana može se usporediti s ranom od šrapnela. Možemo iskopati gotovo sve komadiće rasprsnuta metala, ali ostaju one najsitnije krhotine. Čovjek bi pomislio, kad smo većinu izvadili, da je to to. Ali nije. U nekim situacijama te najsitnije krhotine okrenu se i zavrnu u nama, pa izazovu bol koja se doima jednaka onom izvornom ranjavanju (bijes se rađa).

No taj val ne budi onaj izvorni i preveliki bijes, nego njegov vrlo sitan djelić, dražila koja su zaostala u psihi nikad nećemo moći dokraja izrezati. Ona izazivaju bol koja je gotovo jednako intenzivna kao i bol prvotne rane. Tada se osoba ukoči u strahu od punoga naleta boli, što naposljetku izaziva još veću bol. Uključena su u drastične manevre na tri fronte: na

prvoj pokušavaju kontrolirati vanjski događaj; na drugoj pokušavaju kontrolirati bol koja se javlja iz stare rane iznutra, a na trećoj pokušavaju bijegom osigurati sigurnost položaja psihološki puzeći spuštene glave. Jednostavno nadilazi moći pojedinca da se sukobi s tom trojkom i pokuša ih sve odjednom nokautirati. Zato je prijeko potrebno da zastane usred svega, povuče se i krene u samoću. Jednostavno je previše kad se istodobno morate boriti i izlaziti na kraj sa svime, a osjećate se kao da su vas ranili sačmaricom. Kad se žena popne na planinu, ona se povuče, razriješi prvo stariji događaj, zatim onaj noviji, odluči koje joj je stajalište, zatrese grivom, podigne uši i vrati se kako bi djelovala s dostojanstvom.

Nitko od nas ne može potpuno pobjeći svojoj povijesti. Možemo je svakako gurnuti u pozadinu, ali svejedno je tamo. Međutim, ako učinite to za sebe, premostit ćete bijes, pa će se na kraju sve smiriti i biti dobro. Ne savršeno, ali dobro. Moći ćete krenuti dalje. Vrijeme šrapnelskoga bijesa bit će prošlost. Svaki ćete put sve bolje i bolje izlaziti s time na kraj, jer ćete znati kad je vrijeme da ponovno pozovete vidaricu, popnete se na planinu, oslobodite se obmane da je sadašnjost točna i proračunana repriza prošlosti. Žena se sjeti da može istodobno biti žestoka i velikodušna. Bijes nije poput bubrežnoga kamenca – ako dovoljno dugo čekate, onda će već izaći iz vas. Ne, ne. Morate poduzeti prave korake. Onda će bijes proći i počet će pojačano stvaranje.

Pravednički bijes

Okrenuti drugi obraz, to jest, šutjeti pred nepravdom ili zlostavljanjem, to je nešto što valja vrlo oprezno odvagnuti. Jedno je koristiti se pasivnim otporom kao političkim sredstvom, kao što je to Gandhi učio mnogobrojne ljude, a potpuno je drugo kad se žene potiče ili prisiljava na tišinu zato da prežive nemoguću situaciju iskvarene ili nepravedne moći u obitelji, zajednici ili svijetu. Žene se tada silom odvajaju od svoje divlje prirode, pa njihova šutnja nije ozbiljnost, nego snažna obrana protiv

nasilja. Drugi griješe kad misle da se žena, samo zato što šuti, slaže sa životom takvim kakav jest.

Postoje vremena kad je presudno važno da ispustimo bijes koji će zatresti nebesa. Postoji vrijeme – premda je to vrlo rijetko, ali svakako postoji – kad treba izbaciti sve svoje streljivo. To se mora dogoditi kao reakcija na ozbiljan prekršaj, prekršaj koji je velik i uperen protiv duše ili duha. Prvo valja iskušati sve ostale razumne puteve promjene. Ako svi oni propadnu, onda moramo odabrati pravo vrijeme. Svakako postoji pravo vrijeme za stopostotni bijes. Kad žena obraća pažnju na svoje instinktivno sebstvo, kao što to čini muškarac u sljedećoj priči, onda će znati kad je vrijeme. Intuitivno će znati i djelovati. I to je dobro. Potpuno u redu.

Priča nam stiže sa srednjeg Istoka. Sufije, budisti i hindusi – svi oni pripovijedaju razne verzije te priče.^{clxix} Ona spada u kategoriju priča koja govori o izvođenju zabranjena ili nedopuštena djela kako bi se otkupio život.

Usahlo drveće

Bio jednom čovjek kojega je njegova naprasita ćud stajala više izgubljena vremena i dobrih prijatelja nego bilo što drugo u njegovu životu. Pristupio je starcu u ritama i upitao: “Kako da steknem nadzor nad tim demonom gnjeva?” Starac uputi mlađega čovjeka da ode do isušene oaze daleko u pustinji pa da sjedne tamo kraj usahla drveća i crpi slankastu vodu za putnike koji bi onuda mogli proći.

I tako čovjek, pokušavajući prevladati svoj bijes, odjaše u pustinju do mjesta s usahlom drvećem. Odjeven u halje i kaftan da se zaštiti od pješćanih oluja, mjesecima je crpio kiselu vodu i davao je svima koji su prilazili. Godine su prolazile i više nije doživljavao napadaje bijesa.

Jednoga dana dođe neki tamni jahač u mrtvu oazu i s visoka pogleda muškarca koji mu je ponudio vodu iz zdjelice. Jahač se naruga zamućenoj vodi, odbije je i nastavi jahati.

Muškarac koji je nudio vodu istoga trena osjeti napadaj bijesa tako snažno da ga zaslijepi, pa srušivši jahača s deve ubije ga na licu mjesta. Jao! Istoga trena bi mu žao što ga je obuzeo takav bijes. Pogledaj samo što je od toga nastalo.

Odjednom, velikom brzinom dojuri drugi jahač. Jahač ugleda prizor i poviče: “Hvala Alahu, ubio si čovjeka koji je krenuo ubiti kralja!” I u tom trenutku, mutna se voda u oazi razbistri i ponovno postane slatka, a usahlo se drveće oaze zazeleni i počne veselo cvasti.

Priču valja shvatiti simbolično. Ne radi se tu o ubijanju. Radi se o tome da naučimo kako ljutnju ne osloboditi nasumce, nego u pravom trenutku. Priča počinje kad muškarac nauči davati vodu, život, čak i pod sušnim uvjetima. Većini žena davanje života je urođen impuls. Većinu vremena to im vrlo dobro ide. Međutim, postoji i vrijeme za navalu osjećaja iz želuca, vrijeme za pravu ljutnju, pravi bijes.^{clxx}

Mnoge žene osjetljive su onako kako je pijesak osjetljiv na val, kako je drveće osjetljivo na kakvoću zraka, kako vuk s udaljenosti od dva kilometra čuje drugu životinju koja je došla na njegov teritorij. Žene koje su tako ugođene imaju sjajan dar da brzinom munje vide, čuju, osjete, prime i prenesu slike, ideje i osjećaje. Većina žena osjeća i najmanju promjenu nečijega tuđeg temperamenta, zna pročitati lica i tijela – a to se zove intuicija – te često iz spleta sitnih pokazatelja prepoznaje što im je na umu. Da bi mogla upotrijebiti te divlje darove, žena mora biti otvorena prema svim stvarima. No, upravo joj zbog te otvorenosti granice bivaju ranjive, pa su zato izložene ranjavanju duha.

Žena može u većoj ili manjoj mjeri imati isti problem kao i muškarac u priči. Možda u sebi nosi neki oblik općenita bijesa koji je tjera da kljuca, kljuca, kljuca, da se koristi hladnoćom kao anestetikom ili da dijeli slatke riječi a zapravo kani kazniti ili poniziti. Možda će nametnuti svoju volju onima koji ovise o njoj ili će im prijetiti prekidom veze ili nježnosti. Možda neće pohvaliti ili zahvaliti tamo gdje je potrebno te će se općenito ponašati kao da su joj instinkti teško ranjeni. Podrazumijeva se naravno da osobu koja se prema drugima tako odnosi žestoko napada neki demon u

vlastitog psihi koji se prema njoj odnosi jednako tako.

Mnoge takve žene odluče krenuti u čistilački pohod, pa odluče da više neće biti sitničave, da će biti “ljubavnije”, da će više davati. To je hvalevrijedna odluka i često je veliko olakšanje za one oko nje, sve dok se ne poistovjeti previše s idejom velikodušne osobe, kao što je to muškarac u priči. On je tamo u oazi, služi druge i osjeća se sve bolje i bolje. On se poistovjeti s jednolikošću, ali i s ispraznošću svojega života.

Tako se i žena koja izbjegava svaki sukob počinje bolje osjećati. No, to je privremeno. To nije ono učenje koje tražimo. Učenje koje tražimo je znanje o tome kad osloboditi pravu ljutnju, a kad ne. Priča ne govori o težnji k nježnoj svetosti. Ona govori o cjelovitom i divljem djelovanju. Vukovi većinu vremena izbjegavaju sukobe, ali kad moraju braniti teritorij, kad ih netko ili nešto stalno proganja, ili pokušava stjerati u kut, onda eksplodiraju onom žestinom koja im je svojstvena. To se rijetko događa, ali sposobnost izražavanja te ljutnje postoji u njihovu repertoaru, a trebala bi biti i u našem.

Mnogo se govori o tome da ljutita žena posjeduje golemu moć da izazove strah i drhtanje u svojoj okolini. No nije pravedno da je na takvu glasu, jer je to zapravo prevelika projekcija promatračeve osobne tjeskobe. U svojoj instinktivnoj psihi, žena, kad je se izazove, posjeduje moć da bude ljutita na promišljen način – a to *jest* moćno. Ljutnja je jedan od njoj prirodnih načina da posegne za stvaranjem i očuvanjem ravnoteže do koje joj je stalo, svega onoga što uistinu voli. To je ne samo njezino pravo, nego i, u određenim trenucima i u određenim okolnostima, njezina moralna dužnost.

Za žene to znači da postoji doba kad valja pokazati očnjake, snažnu sposobnost obrane teritorija, i reći: “Dotud i ni mrvicu dalje, odavde ja preuzimam, i sad pazi, sad ću ja nešto reći, ovo će se svakako promijeniti.”

Kao i muškarac s početka *Usahla drveća* i kao ratnik u *Bjelosrpom medvjedu*, mnoge žene u sebi sadržavaju iscrpljena, ratom izmorena vojnika koji jednostavno više ne želi ništa čuti, ne želi razgovarati o tome, ne želi se time baviti. Zbog toga se u psihi stvara isušena oaza. To je,

izvana ili iznutra, uvijek područje velike tišine koje samo čeka, samo moli da se dogodi neka rika, da nešto pukne, da se skrši ili protrese nešto što će ponovno stvoriti život.

Muškarac u priči isprva biva potresen što je ubio jahača. No, kad shvati da je u tom slučaju primjenjivo ono pravilo “prva pomisao, prava pomisao”, onda ga više ne sputava ono prejednostavno pravilo “nikad se nemoj ljutiti”. Kao i u *Bjelosrpom medvjedu*, prosvjetljenje se ne događa tijekom samoga čina, već se dogodi tek kad se razbije obmana, pa dobijemo uvid u skriveno značenje.

Descansos^{clxxi}

Dakle, vidimo da nam je želja pretvoriti bijes u vatru za kuhanje umjesto u vatru za spaljivanje. Vidimo da rad na bijesu ne možemo zaključiti bez rituala oprosta. Govorili smo o ženinu bijesu koji često proizlazi iz situacije u njezinoj izvornoj obitelji, iz kulture oko žene, a kojiput i iz traume koju je doživjela kao odrasla osoba. No, bez obzira na izvor bijesa, nešto se mora dogoditi što će ga prepoznati, blagosloviti, staviti pod nadzor i otpustiti.

Mučene žene često razviju sjajan dar zapažanja upravo sablasne dubine i širine. Premda nikada ne bih nikome poželjela mučenje zato da nauči tajne ulaze i izlaze iz nesvjesnoga, činjenica je da se, kad proživimo veliku represiju, pojavljuju talenti koji služe kao nadomjestak i zaštita.

U tom smislu žena koja živi i duboko ulazi u mučenički život nesumnjivo posjeduje neprocjenjiv uvid. Premda je do njega došla putem boli, ako je obavila mukotrpan rad na održanju svijesti, svejedno će živjeti dubokim i plodnim duševnim životom i žestoko vjerovati u sebe, bez obzira na povremena kolebanja ega.

Postoji razdoblje u našem životu, obično u srednjoj dobi, kad žena mora donijeti odluku – a to je vjerojatno najvažnija psihička odluka njezina budućeg života – hoće li biti ogorčena ili neće. Žene često ulaze u

to razdoblje na prijelazu iz tridesetih u četrdesete godine. Tada se nalaze na točki kad im je svega već puna kapa, kad im je “dosta”, kad je “kap prelila čašu” i kad “pošize” i postanu “crknute”. Možda su im se srušili svi snovi iz dvadesetih. Možda ima slomljenih srca, razorenih brakova, prekršenih obećanja.

Tijelo koje živi već neko dulje vrijeme, skuplja otpad. To se ne može izbjeći. No, kad bi se žena vratila u svoju instinktivnu prirodu, umjesto da je preplavi ogorčenje, onda bi ponovno oživjela, ponovno bi se rodila. Vučići se rađaju svake godine. Obično su to male kmečave životinjice stisnutih očiju i tamna krzna, prekrivene blatom i slamom, ali se odmah razbude, zaigrani i nježni, željni bliskosti i pažnje. Žele se igrati, žele rasti. Žena koja se vrati Divljoj ženi, također će se vratiti u život. Ona će se htjeti igrati. Ona će htjeti rasti. Ali prvo mora doći do pročišćenja.

Rado bih vas upoznala s *Descansos*. Ako ste ikada putovali kroz Meksiko, Novi Meksiko, južni Kolorado, Arizonu ili dijelove Juga, zacijelo ste vidjeli male bijele križeve pokraj puta. To su *descansos*, počivališta. Naći ćete ih i na rubu stijena pokraj vrlo slikovitih, ali opasnih cesta u Grčkoj, Italiji i drugim mediteranskim zemljama. Kojiput križevi stoje u skupinama po dva, tri ili pet. Na njima pišu imena ljudi – Jesús Mendez, Arturo Buenofuentes, Jeannie Abeyta. Kojiput su imena ispisana čavličima ili bojom, a ponekad su urezana u drvo.

Često su raskošno ukrašeni umjetnim ili pravim cvijećem ili svjetlucaju jer je na njih nalijepljena nasjeckana čista slama, od čega se sjaje kao zlato u suncu. Katkad se *descanso* sastoji samo od dva štapa ili dva komada cijevi špagom svezana jedan preko drugog, zabijena u zemlju. Na najstjenovitijim prijevojima, križevi su samo oslikani na veliku stijenu pokraj ceste.

Descansos su simboli koji označavaju smrt. Točno tu, upravo na ovom mjestu, nečije putovanje kroz život neočekivano je zaustavljeno. Dogodila se automobilska nesreća, ili je netko hodao uz cestu i umro od toplinskog udara, ili se pak dogodila neka tučnjava. Nešto se dogodilo što je zauvijek promijenilo život te i drugih osoba.

Žene umiru stotinama puta već prije svoje dvadesete. Krenu u ovom ili

onom smjeru i onda ih presijeku. Imaju nade i snove koje također netko presiječe. Svatko tko tvrdi drugačije, još spava. Sve to tjera vodu na mlin *descansos*.

Dok sve to produbljuje individuaciju, diferencijaciju, odrastanje i prerastanje, pupanje, buđenje te rađanje svijesti, oni također predstavljaju duboke tragedije i moraju se kao takvi odžalovati.

Kad izradite *descanso*, onda pogledate svoj život i označite gdje su se dogodile male smrti, *las muertes chiquitas*, i velike smrti, *las muertes grandotas*. Rado crtam lentu vremena ženina života na velikim, dugačkim kolutovima bijeloga masnog papira i stavljam križ na ona mjesta koja označuju trenutke u kojima su umirali dijelovi i djelići njezina sebstva i njezina života, počevši od ranoga djetinjstva, pa sve do danas.

Označujemo trenutke u kojima nismo kretali nekim putem, u kojima su nam prepriječili neke puteve, trenutke zasjeda, izdaja i smrti. Stavljam male križeve na one dijelove lente vremena koje je trebalo oplakivati ili koje još treba oplakati. Zatim u pozadini napišem “zaboravljeno” za ono što žena osjeća, ali što još nije izbilo na površinu. Napišem i “oprosteno” za ono što su žene uglavnom već izbacile iz sebe.

Predlažem vam da i vi načinite *descanso*, da sjednete s lentom vremena svojega života i kažete: “Gdje su ti križevi? Gdje su ona mjesta koja valja upamtiti, koja valja blagosloviti?” Svi oni imaju značenja koja su vas dovela do vašega života danas. Morate ih se sjetiti, ali ih morate istodobno i zaboraviti. Za to treba vremena. I strpljenja.

Sjetite se kako je žena u *Bjelosrpom medvjedu* izgovorila molitvu i umirila mrtve duše koje su lutale kao siročad. To je ono što činimo s *descansos*. *Descansos* su svjesna praksa koja pokazuje samilost i štovanje prema sirotim mrtvima u vašoj psihi, pa ih napokon odvede na počivalište. Oni preobražavaju. Vrlo je dobro nešto pritisnuti o zemlju, tako da vas ne može slijediti uokolo. Vrlo je dobro odvesti to na počivalište.

Ranjen instinkt i bijes

Žene (i muškarci) pokušavaju zaključiti stare epizode tako da kažu: “Ja/on/ona/oni sam/je/su dao/la/li sve od sebe”. Ali opraštanje nije kad kažemo “dali su sve od sebe”. Čak i da je istina, ta odsječna rečenica otklanja svaku mogućnost zacjeljivanja. To je kao kad čvrsto svežemo zavoj na duboku ranu. Ako tako svezan zavoj ostavimo dulje vrijeme, onda ćemo izazvati gangrenu zbog manjka cirkulacije. Nijekanje ljutnje i boli ne funkcionira.

Kad je ženi ranjen instinkt, onda se obično suočava s nekoliko izazova glede bijesa. Ponajprije, često joj je teško prepoznati kad joj se nešto nameće, kad joj provaljuje na njezin teritorij, pa zato ne primjećuje vlastiti bijes sve dok je već ne spopadne. Kao i kod muškaraca na početku *Usahla drveća*, njezina ćud spopada je kao iz kakve zasjede.

Ta odgoda izazvana je ranjavanjem instinkta kod djevojčica, kad se od njih traži da ne primijete razdor, da pokušaju pod svaku cijenu biti mirotvorci, da se ne miješaju i da podnesu bol sve dok se stvari ne smire ili privremeno prođu. Obično takve žene ne djeluju u skladu sa svojim bijesom u pravom trenutku, pa ili skaču pred rudo ili im se reakcija javlja s tjednima, mjesecima, ili čak godinama zakašnjenja, pa onda shvate što su trebale, mogle ili rado bile rekle ili napravile.

To se obično ne događa zbog stidljivosti ili povučenosti, nego zbog pretjerana razmišljanja, pretjeranih pokušaja da budemo ljubazne i nedovoljna djelovanja iz duše. Divlja duša zna kada i kako djelovati, samo kad bi žena slušala! Pravilna reakcija donosi sa sobom uvid i pravi omjer sućuti i snage. Povrijeđeni instinkt valja ispraviti vježbanjem i obilježavanjem čvrstih granica te vježbanjem nepokolebljivih i, kad je moguće, velikodušnih reakcija, ali opet postojanih.

Ženi će možda biti teško otpustiti ljutnju čak i kad joj ometa život, čak i kad je tjera da opsesivno razmišlja o davnim događajima kao da su se jučer dogodili. Razmišljati o traumama, neko vrijeme čak intenzivno razmišljati o njoj, vrlo je važno za liječenje. No, na kraju sve rane valja zašiti i pustiti da zacijele kao ožiljak.

Kolektivni bijes

Kolektivna ljutnja ili bijes također je prirodna funkcija. Postoji pojava skupne ozljede, skupne tuge. Žene koje se sociološki, politički ili kulturno osvijeste često otkriju da se moraju pozabaviti tim kolektivnim bijesom koji uvijek iznova ključa u njima.

Psihički je vrlo zdravo za žene da osjete tu ljutnju. Psihički je vrlo zdravo za njih da tu ljutnju zbog nepravde upotrijebe kako bi se domislile načina da izazovu korisne promjene. Psihički *nije* zdravo za njih da neutraliziraju svoju ljutnju tako da ne osjećaju, jer onda neće poticati na evoluciju i promjenu. Kao i kod osobnog bijesa, kolektivna ljutnja također podučava. Žene se mogu savjetovati s njom, propitivati je nasamo ili s drugima. Nije isto kad nosimo naokolo neki stari urođeni bijes i kad ga promiješamo nekim novim štapom da vidimo ima li kakve konstruktivne koristi od njega.

Kolektivni bijes može se dobro upotrijebiti kao motivacija da potražimo ili ponudimo potporu, smislimo načine da navedemo skupine ili pojedince na dijalog ili da tražimo odgovornosti, napredak i poboljšanja. To su valjani procesi u ponašanju žena koje dolaze k svijesti, kojima je stalo do onoga što im je bitno i vrijedno. Duboke reakcije na nepoštovanje, prijetnje i ozljede, dio su zdrave instinktivne psihe. One su prirodni i očekivani dio učenja o kolektivnim svjetovima duše i psihe.

Zapeti u starom bijesu

Ako i kada bijes ponovno postane brana kreativnoj misli i djelovanju, onda ga valja ublažiti ili promijeniti. Kojiput za one koji su proveli znatno vrijeme izlazeći na kraj s traumom, bilo da je izazvana nečijom okrutnosti, zanemarivanjem, nedostatkom poštovanja, bezobzirnošću, ohološću, neznanjem ili čak sudbinom, dođe vrijeme da oprostite kako bi mogli

pustiti psihu da se vrati u normalno stanje smirenosti i mira.^{clxxii}

Kad žena teško otpušta svoju ljutnju ili bijes, onda je to često zato što se koristi bijesom da bi se osnažila. Premda je to možda ispočetka bilo mudro, sada mora postati oprezna, jer stalan bijes je poput vatre koja spaljuje njezinu primarnu energiju. Kad ste u tom stanju, onda to nalikuje brzom vožnji kroz život uz “gas do daske”, kao da pokušavate živjeti uravnoteženim životom, a pritom papučicu ubrzanja držite čvrsto pritisnutu do poda. Plamen bijesa ne bi trebalo shvatiti kao nadomjestak za strastven život. To nije život u svojem najboljem obliku; to je samo obrana koja nam je bila potrebna radi zaštite, ali ju je sada preskupo održavati. Nakon nekog vremena ta vatra postane beskrajno vruća, onečišćuje naše ideje crnim dimom te zastire druge načine gledanja i shvaćanja.

Neću vam baš bezočno lagati i reći da možete sav svoj bijes pročititi danas ili sljedeći tjedan i da će zauvijek nestati. Tjeskoba i muke prošlih vremena pojavljuju se u psihi na cikličkoj osnovi. Premda duboko čišćenje uklanja veći dio prastare boli i bijesa, nikad se ne mogu dokraja ukloniti njihovi ostaci. Međutim, trebao bi preostati samo vrlo fini pepeo, a ne proždrljiva vatra. Čišćenje preostaloga bijesa mora se pretvoriti u povremen higijenski ritual, ritual koji nas opušta, jer kad nosimo stari bijes dulje nego što je to korisno, onda nosimo stalnu, iako nesvjesnu, napetost.

Ponekad se ljudi zbune i misle da zadržavanje preživljena bijesa znači gundati, bjesniti, raditi ispade, bacati i rušiti stvari oko sebe. U većini slučajeva to se ne događa. Obično to znači da ste čitavo vrijeme umorni, da imate debeli sloj ciničnosti, da uništavate nadu, nježnost, obećanje. To znači da se bojite kako ćete izgubiti prije nego što otvorite usta. To znači da u sebi dosežete žarište, vidjelo se to izvana ili ne. To znači mučne, duboko ukopane tišine. To znači da se osjećate bespomoćno. No, postoji i izlaz, putem oprosta.

“Oh, jao, oprost?”, kažete vi. Bilo što, samo to ne? Ali duboko u srcu znate da će jednoga dana u nekom trenutku doći do toga. Možda neće doći sve dok ne budete na samrtnoj postelji, ali doći će. Razmislite o ovome:

mnogi ljudi imaju problema s oprostom jer su ih učili da je to jedan čin koji valja dovršiti u jednoj prilici. To nije tako. Oprost ima mnoge slojeve, mnoga doba. U našoj kulturi postoji predodžba da je oprost stopostotna ponuda. Sve ili ništa. Osim toga uče nas i da oprostiti znači previdjeti, hiniti kao da se stvar nije niti dogodila. To također nije točno.

Žena koja može poraditi na dobrim 95 posto oprosta za nekoga ili nešto tragično i štetno gotovo zaslužuje da je se proglasi blaženom, ako već ne sveticom. Ako se omjer sastoji od 75 posto oprosta i 25 posto “Ne znam hoću li ikada moći u potpunosti oprostiti, čak ne znam niti želim li”, to je već bliže normi. No, 60 posto oprosta popraćeno s 40 posto “Ne znam, nisam sigurna, još radim na tome”, potpuno je u redu. Razina od 50 posto oprosta ili manje dobiva status djela u nastajanju. Manje od 10 posto? Ili ste tek počeli ili se zapravo još niste potrudili.

No, u svakom slučaju, kad dosegnete nešto više od pola, ostatak će doći s vremenom, obično u malim obrocima. Važan dio oprosta jest *započeti* i *nastaviti*. Dovršavanje svega toga je životno djelo. Imate ostatak života da poradite na onom manjem postotku. Iskreno, kad bismo sve mogli shvatiti, onda bismo mogli sve i oprostiti. No, većina mora provesti dugo razdoblje u alkemijskoj kupki da bi došla do toga. To je u redu. Imamo vidaricu, dakle imamo strpljenja da to izguramo do kraja.

Neki ljudi zbog svojega prirođenog temperamenta mogu lakše oprostiti od drugih. Nekima to dođe kao prirodni dar, a neki to moraju usvojiti kao vještinu. Čini se, zapravo, da vitalnost i osjećajnost utječu na našu sposobnost da nešto jednostavno pustimo. Visoka vitalnost i visoka osjećajnost ne dopuštaju nam uvijek da nepravde jednostavno pustimo. Ako ne opraštate lako, ne znači da ste loši. A ne znači ni da ste svetica ako oprostite. Svakome njegovo i u pravom trenutku.

Međutim, kako bismo uistinu mogli ozdraviti, moramo izreći svoju istinu, i to ne samo žaljenje i bol, nego i koja je šteta nastala, koja ljutnja, koje gađenje i, osim toga, kakva se želja za samokažnjavanjem ili osvetom rodila. Stara vidarica psihe razumije ljudsku prirodu sa svim njezinim slabostima i dijeli oprost na temelju izgovaranja gole istine. Ne samo da nam daje još jednu priliku, nego najčešće daje mnogo prilika.

Promotrimo sad četiri stupnja oprosta kojima se već godinama koristim u svom radu s traumatiziranim ljudima. Svaki stupanj ima nekoliko slojeva. Njima se možemo baviti bilo kojim redoslijedom i koliko god dugo želimo, ali sam ih navela onim redoslijedom koji predlažem svojim klijentima.

Četiri stupnja oprosta

1. Odustajanje – pustiti na miru
2. Susprezanje – suzdržati se od kažnjavanja
3. Zaborav – odvratiti od sjećanja, ne razmišljati o tome
4. Oprost – otpustiti dug

ODUSTAJANJE

Da bismo mogli početi opraštati, dobro je neko vrijeme namjerno odustati. To znači odmoriti se neko vrijeme od razmišljanja o osobi ili događaju. Ne radi se o tome da nešto ostavimo nedovršenim, nego je to prije kao da odlazimo na odmor. To nas sprječava da budemo iscrpljeni, dopušta nam jačanje na drugi način, da osjetimo druge radosti u svojem životu.

To je dobra praksa za konačno otpuštanje koje poslije dolazi s opraštanjem. Ostavite tu situaciju, sjećanje, problem onoliko puta koliko vam je potrebno. To nije zamišljeno kao previd, nego više kao jačanje i snaženje odvajanjem od problema. Odustati znači uzeti ono pletivo, ono pero, otići na to more, učiti ili ljubiti nešto što vas jača i namjerno odbaciti problem na neko vrijeme. To je pravilno, dobro i ljekovito. Problemi prošlih ranjavanja opsjedat će ženu mnogo manje ako zajamči ranjenoj psihi da će joj sada dati ljekovit melem, pa se poslije pozabaviti čitavom pričom o tome tko ju je gdje ranio.

SUSPREZANJE

Druga faza je susprezanje, osobito u smislu suzdržavanja od kazne – niti misliti o tome, niti djelovati po tom pitanju, po sitno ili naveliko. Osobito je korisno vježbati tu vrstu nadzora, jer tako koncentriramo problem umjesto da dopustimo da se razlije. To nas usredotočuje za onaj trenutak kad krenemo na sljedeću razinu. To ne znači oslijepiti, odumrijeti ili izgubiti samozaštitničku spremnost. To znači unijeti malo dostojanstva u situaciju i vidjeti hoće li koristiti.

Susprezati se znači imati strpljenja, pripremiti se, usmjeriti osjećaje. To je moćan lijek. Napravite što možete. To je režim pročišćenja. Ne morate sve učiniti, odaberite jedno, recimo strpljenje, i vježbajte to. Možete se suzdržati od toga da kažnjavate govorom, mrmljanjem ili da predbacujete i imate neprijateljski nastup. Kad se suzdržavate od nepotrebna kažnjavanja, onda jačate integritet djelovanja i duše. Susprezanje je vježba velikodušnosti, pri kojoj dopuštamo velikoj sućutnoj prirodi da sudjeluje u stvarima koje su prije izazivale osjećaje u rasponu od blage razdraženosti do bijesa.

ZABORAV

Zaboraviti znači izbaciti iz sjećanja, ne razmišljati o tome – drugim riječima, pustiti, olabaviti stisak, osobito kad se radi o sjećanju. Zaboraviti ne znači pretvarati se da nam mozak ne radi. Svjesno zaboraviti znači pustiti neki događaj, ne ustrajati na tome da ga zadržimo u središtu pozornosti, nego dopustiti da se preseli u pozadinu ili siđe s pozornice.

Svjesno zaboravljanje vježbamo tako da odbijamo prizvati onaj zapaljivi materijal, odbijamo se sjetiti. Zaborav je aktivan, a ne pasivan pothvat. To znači ne izvući određen materijal, ne okretati ga stalno amotamo, ne uzbuđivati se stalnim mislima, slikama ili osjećajima. Svjesno zaboraviti znači voljno odbaciti stalne opsesije, namjerno se udaljiti i izgubiti iz vida, ne okretati se, te tako živjeti u novom krajoliku, stvarati novi život i nova iskustva o kojima možemo razmišljati umjesto starih.

Takav zaborav ne briše sjećanje nego smiruje osjećaje vezane za to sjećanje.

OPROST

Postoje mnogi načini i obroci opraštanja osobi, zajednici, narodu zbog nekoga prekršaja. Važno je upamtiti da “konačan” oprost nije predaja. To je svjesna odluka da prestanemo predbacivati, što uključuje opraštanje duga i odustajanje od odluke da se osvetimo. Vi odlučujete o trenutku oprosta i o ritualu kojim ćete obilježiti taj događaj. Vi odlučujete za koji dug ćete sada reći da ga ne treba više plaćati.

Neki odabiru svekoliki oprost: oslobođenje osobe od bilo kakve naknade sad ili poslije. Drugi odluče prekinuti zadovoljštinu koju već primaju, otpustiti dug, reći “što je bilo, bilo je” i sad je dosta povrata. Druga vrsta oprosta je kad otpuštate a da osoba nije morala dati nikakvu emotivnu ili drugu naknadu.

Dovršavanje oprosta nekima znači popustljivo se odnositi prema drugome, a to je najlakše kod razmjerno bezopasnih prekršaja. Jedan od najdubljih oblika oprosta jest pružanje neke samilosne pomoći krivcu.^{clxxiii} To ne znači da morate gurnuti glavu u lavlje ralje, nego da reagirate sa stajališta milosti, sigurnosti i pripravnosti.^{clxxiv}

Oprost je vrhunac sveg odustajanja, susprezanja i zaborava. To ne znači odustati od svoje zaštite, nego od svoje hladnoće. Duboki oprost jest kad prestanete isključivati drugoga, tj. kad prestanete odgurivati, ignorirati, hladno se odnositi, gospodariti i glumiti. Za duševnu psihu je bolje kad strogo ograničavate vrijeme koje provodite s ljudima s kojima vam je teško, nego da se ponašate kao bezosjećajna lutka.

Oprost je čin stvaranja. Možete odabrati jedan od mnogih načina da to učinite. Možete oprostiti za sada, oprostiti dokad, oprostiti do sljedeći put, oprostiti i ne pružiti više priliku – pravila se mijenjaju ako se dogodi još jedan incident. Možete pružiti još jednu priliku, još nekoliko prilika, još mnogo prilika, pružiti priliku samo ako. Možete oprostiti dio, sve ili pola prekršaja. Možete upotrijebiti svekoliki oprost. Odluka je na vama.^{clxxv}

Kako znamo jesmo li oprostile? Osjećate tugu zbog tih okolnosti umjesto bijesa, osjećate žaljenje prema osobi, a ne ljutnju. Nekako se ne možete sjetiti što biste još rekli o svemu tome. Razumijete patnju koja je uopće bila dovela do prekršaja. Radije biste ostali izvan te okoline. Ne čekate ni na što. Ništa ne želite. Nemate omču oko gležnja koja seže od tamo daleko do ovamo. Slobodni ste. Možda se nije pokazalo baš kao *živjeli su sretni do kraja života*, ali svakako vas od danas nadalje čeka svježje *Bilo jednom davno*.

13. POGLAVLJE

Ožiljci iz bitke: članstvo u klanu ožiljaka

Suze su rijeke koje vas nekud vode. Plakanje stvara rijeku oko barke koja nosi vaš duševni život. Suze podižu vašu barku sa stijena, sa suhog tla i nose je nekamo niz rijeku na neko novo, bolje mjesto.

Postoje čitavi oceani suza koje žene nisu nikad isplakale jer su ih naučili da tajne svojih majki i očeva, tajne svojih muškaraca, tajne svojega društva i vlastite tajne odnesu u grob. No za ženinu divlju dušu je zapravo bolje kad plaču. Za žene su suze početak inicijacije u Klan ožiljaka, ono bezvremensko pleme žena svih boja, svih nacija, svih jezika, koje su kroz stoljeća proživjele nešto veliko i ostale ponosno stajati.

Sve žene imaju osobne priče koje su jednako velike i snažne kao i numen u bajkama. No, postoji jedna određena vrsta priča koje govore o ženinim tajnama, osobito onima koje su povezane sa sramom. Te priče imaju neke od najvažnijih sadržaja kojima žena može posvetiti svoje vrijeme. Mnogim ženama te su priče usađene, ne kao dragulji u kruni, nego kao sitan crni šljunak pod kožom duše.

Tajne kao ubojice

Tijekom svoje dvadesetogodišnje prakse čula sam tisuće “tajnih priča”, priča koje su uglavnom čuvane u tajnosti godinama, ako ne i čitav život. Bilo da je ženina tajna obavijena šutnjom koju je sama nametnula, ili joj prijeti netko moćniji od nje, ona se duboko boji obespravljenja, glasa

nepoželjne osobe, narušavanja odnosa koji su joj važni, a kojiput i fizičke kazne ako otkrije svoju tajnu.

Neke ženske tajne priče govore o izricanju bezočne laži ili iskazivanju neke namjerne zlobe koja je nekome donijela probleme ili bol. Međutim, prema mojem iskustvu, takve priče su rijetkost. Većina ženskih tajni vrti se oko kršenja nekoga društvenog ili moralnoga kodeksa kulture, vjere ili osobnoga vrijednosnog sustava. Neka od tih djela, događaja i odluka, osobito ona koje se odnose na ženinu slobodu u nekom ili svim područjima njezina života, kultura često smatra sramotnima za žene, ali ne i za muškarce.

Problem tajnih priča okruženih sramom jest taj da one odvajaju ženu od njezine instinktivne prirode, koja je uglavnom radosna i slobodna. Kad u psihi postoji neka mračna tajna, žena joj ne može doći ni blizu i zapravo se osigurava protiv kontakta s bilo čime što će je na to podsjetiti ili dovesti njezinu već ionako kroničnu bol do neke još intenzivnije razine.

Taj obrambeni manevar je uobičajen, pa, kao i posljedice traume, potajno utječe na odluke koje će žena donijeti ili neće donijeti u vanjskome svijetu: kojim knjigama, filmovima ili događajima se hoće ili neće baviti, čemu se hoće ili neće smijati, kojim interesima će se posvetiti. U tom se smislu događa zarobljavanje divlje prirode koja bi trebala biti slobodna da čini, bude i istražuje što god želi.

Tajne uglavnom prate one teme koje nalazimo u dramama. Evo nekih: izdaja, zabranjena ljubav, nekažnjena znatiželja, očajnička djela, djela pod prisilom, neuzvrćena ljubav, ljubomora i odbacivanje, osveta i bijes, okrutnost prema sebi ili drugima, neprihvaćene strasti, želje i snovi, neprihvaćeni seksualni interesi i opredjeljenja, neplanirane trudnoće, mržnja i agresija, slučajna smrt ili ozljeda, prekršena obećanja, gubitak hrabrosti, ljutnja, nedovršavanje nečega, nemogućnost da nešto učinimo, potajno zadiranje i manipulacija, zanemarivanje, zlostavljanje – popis se nastavlja, a većina tema spada u kategoriju žalosne pogreške.^{clxxvi}

Tajne također, kao i bajke i snovi, prate one iste energijske obrasce i strukture koje nalazimo u drami. No, umjesto da prate junačku strukturu, one slijede tragičnu. Junačka drama započinje junakinjom na putovanju.

Kojiput junakinja nije psihički budna. Kojiput je odviše slatka i ne primjećuje opasnost. Kojiput je već doživjela zlostavljanje, pa čini očajničke korake zarobljena stvorenja. Bez obzira na to kako krene, junakinja na kraju pada u šake nečemu ili nekome što ili tko je stavlja na gadnu kušnju. Zatim se s pomoću svoje domišljatosti, i jer ima ljude kojima je do nje stalo, oslobađa i izađe snažnija iz svega toga.^{clxxvii}

U tragediji junakinju zgrabe, prisile ili otjeraju ravno u pakao te je konačno svlada činjenica da nitko ne čuje njezine krikove ili da zanemaruju njezine molitve. Ona gubi nadu, gubi dodir s dragocjenošću svojega života i malaksa. Umjesto da uživa u pobjedi nad nedaćama ili u mudrosti svojih odluka i svojoj izdržljivosti, biva ponižena i umrtvljena. Tajne koje žene čuvaju gotovo su uvijek junačke drame pretvorene u tragedije koje ničemu ne vode.

Postoje i dobre vijesti. Način na koji ćemo tragičnu dramu ponovno pretvoriti u junačku sastoji se u tome da otvorimo tajnu, kažemo nekome o njoj, napišemo drugi kraj, istražimo svoju ulogu u njoj i svoje atribute dok smo je trpili. Takvo učenje sastavljeno je od jednakog omjera boli i mudrosti. Preživljavanje toga predstavlja pobjedu dubokog i divljeg duha.

Dakle, te sramne ženske tajne prastara su priča. Svatko tko je u sebi nosio tajnu na vlastitu štetu, prekriven je sramom. U tom univerzalnom pothvatu skriva se arhetipski obrazac: junakinja je ili prisiljena nešto učiniti ili je u nečemu zarobljena zbog gubitka instinkta. Obično nema mogućnosti da ispravi te ružne uvjete. Šuti zbog neke zakletve ili srama. Pokorava se jer se boji da će izgubiti ljubav, štovanje ili temeljne uvjete za život. Da bi se tajna još bolje čuvala, baca se kletva na osobu ili osobe koje bi je mogle razotkriti. Toj osobi prijete nečim strašnim, ove ili one vrste, ako ikada otkrije tajnu.

Ženama govore da su određeni događaji, odluke i okolnosti u njihovu životu, obično one povezane sa seksom, ljubavi, novcem, nasiljem i/ili drugim poteškoćama koje haraju čovječanstvom, krajnje sramotne prirode i stoga ne pružaju nikakvu mogućnost odrješenja. To nije točno.

Svatko će donijeti kakvu lošu odluku riječju ili djelom prije nego što postane pametniji i shvati kakve posljedice to nosi sa sobom. Ništa na

ovome svijetu ili u svemiru nije neoprostivo. Ništa. “Oh, ne!” kažete. “*To što sam ja učinila potpuno je neoprostivo.*” Rekoh, *ništa* što čovjek može učiniti, čini ili bi mogao učiniti nije neoprostivo. Baš ništa.

Sebstvo nije neka kaznena sila koja juri naokolo i kažnjava žene, muškarce i djecu. Sebstvo je divlji Bog koji razumije prirodu svih stvorenja. Često nam je teško “pravilno postupiti”, osobito kad nam oduzmu temeljne instinkte, uključujući intuiciju. Tada je teško razmišljati o ishodu unaprijed, umjesto tek nakon gotova čina. Divlja duša posjeduje duboko sućutnu stranu koja računa i s tom činjenicom.

U arhetipu tajne, na dio ženine psihe pada neka čarolija poput kakve crne mreže, pa ona vjeruje da se tajna nikada ne smije otkriti, štoviše, ona mora vjerovati da će je, ako ipak otkrije tajnu, sav pošten svijet trajno prezirati. Zbog te dodatne prijetnje, zajedno s tajnim sramom, žena ne nosi samo taj jedan teret nego dva.

Takvim se prijetećim čarolijama bave samo osobe koje borave u nekom malom, crnom prostoru svojega srca. Među osobama koje posjeduju toplinu i ljubav prema čovječnosti, događa se upravo suprotno. Takve bi osobe pomogle pri izvlačenju tajne jer znaju da od nje nastaje rana koja neće zacijeliti sve dok toj stvari ne posvetimo razgovor i savjet.

Mrtva zona

Čuvanje tajne odvaja ženu od onih koji bi joj mogli pružiti ljubav, pomoć i zaštitu. Zbog toga ona sama nosi taj teret tuge i straha, kojiput i u ime čitave skupine, bila to njezina obitelj ili kultura. Nadalje, kako je govorio Jung, čuvanje tajne odvaja nas od nesvjesnog. Kad postoji kakva sramotna tajna, onda uvijek postoji i mrtva zona u psihi žene, mjesto koje ne osjeća i ne reagira pravilno na daljnje životne emotivne događaje, bilo njezine, bilo tuđe.

Mrtva zona je pod velikom zaštitom. To je mjesto nebrojenih vrata i zidova, a na svakom je dvadeset lokota, dok *homunculi*, mali stvorovi u

ženinim snovima, uvijek dalje grade sve više i više vrata, prepreka, osiguranja, da tajna ne bi pobjegla.

Međutim, nema načina da prevarimo Divlju ženu. Ona je svjesna mračnih smotuljaka u ženinoj glavi koji su omotani okolo-naokolo raznom užadi i trakama. Ta mjesta ne reagiraju na svjetlo ili blagost – do te mjere su prekrivena. I naravno, budući da psiha ima snažnu moć nadomještanja, tajna će ionako pronaći izlaz, ako ne putem stvarnih riječi, a ono u obliku nagle melankolije, povremena i tajanstvena bijesa, raznim vrstama tjelesnih tikova, grčeva i boli, razgovora koji ostaju visjeti u zraku nakon nagla i neobjašnjiva prekida te naglih čudnih reakcija na filmove pa čak i televizijske reklame.

Tajna uvijek nalazi izlaz, ako ne izravnim riječima, onda somatski i to najčešće tako da je se ne može izravno rješavati i pomagati joj. Pa što onda žena čini kad otkrije da tajna izlazi? Juri za njom uz veliku potrošnju energije. Tuče je, umata i zakapa natrag u mrtvu zonu te priziva svoje homunkule – unutarne čuvarke i branitelje ega – da sagrađe još vrata, još zidova. Žena se zatim, oblivena krvavim znojem, nasloni na najnoviju grobnicu u svojoj psihi i puše kao lokomotiva. Žena koja u sebi nosi tajnu iscrpljena je žena.

Moje tete, *nagynénik*, pripovijedale su jednu priču o toj temi tajni. Nazivale su je “Žena s kosom od zlata” ili “Arányos Haj, Zlatna kosa”.

Žena s kosom od zlata

Bila jednom neobična, ali prelijepa žena duge zlatne kose, fine kao zlatne niti. Bila je siromašna i nije imala ni majke ni oca, a živjela je sama u šumi i radila za tkalačkim stanom izrađenim od crnih orahovih grana. Nasilnik koji je bio ugljenarov sin pokušao ju je natjerati na brak, a ona mu je, u pokušaju da ga se riješi, darovala malo svoje zlatne kose.

No on nije niti znao niti mario što je to bilo duhovno, a ne materijalno zlato koje mu je ona dala, pa kad je pokušao prodati njezinu kosu za robu

na tržnici, ljudi su mu se rugali i mislili da je lud.

Bijesan, vratio se noću u ženinu kolibu i ubio je svojim rukama, a zatim zakopao njezino tijelo kraj rijeke. Dugo nitko nije niti primijetio da je nema. Nitko nije ni pitao za nju ili za njezino zdravlje. No, u grobu je ženina zlatna kosa rasla i rasla. Lijepa kosa uvijala se i probijala poput opruge prema gore kroz crnu zemlju, pa je rasla i frkala se, sve više i više, dok grob nije bio prekriven poljem lelujave zlatne trske.

Pastiri su odrezali nešto spiralne trske da izrade frule, a kad su zasvirali u njih, sićušne su frule zapjevale i nisu prestajale pjevati sljedeću pjesmu:

*Tu počiva žena zlatne kose
Umorena i zakopana
To učini sin ugljenara
Jer ona htjede živjeti.*

Tako su otkrili tko je muškarac koji je ubio ženu zlatne kose, pa su ga doveli pred sud. I otad su svi koji žive u divljim šumama svijeta, kao i mi, ponovno sigurni.

Premda priča naoko daje onaj uobičajeni naputak da budemo oprezni na usamljenim mjestima u šumi, unutarnja poruka je duboka, a to je da životna sila prelijepa divljakinje otjelovljena u njezinoj kosi nastavlja svoj rast i razvoj, pa prenosi svjesno znanje, premda je naoko ušutkana i zakopana. Priča je vjerojatno djelić neke mnogo dulje i drevnije priče o smrti i uskrsnuću usredotočene na neku božicu.

Ovaj je komadić krasan i vrijedan, a osim toga nam govori nešto i o prirodi tajne, pa čak možda i što je to što odumire u psihi kad se ženin život ne cijeni kako valja. U ovoj priči tajna je ubojstvo žene koja živi duboko u šumi. Ona predstavlja koru²⁰, što je u ženinoj psihi aspekt žene koja se ne želi udati. Onaj dio žene koji se želi držati zasebice mističan je i samotna na dobar način te se bavi razvrstavanjem i tkanjem ideja, misli i pothvata.

²⁰ Kora, grč. kore, lik mlade idealizirane djevojke, (op. prev.)

Upravo je ta samodostatna divljakinja najizloženija ranjavanju zbog traume ili čuvanja tajne... taj cjelovit osjećaj sebstva koji ne mora biti okružen mnogim stvarima da bi bio sretan; to srce ženske psihe koje u miru tka u šumi na crnom tkalačkom stanu od orahovine.

Nitko u bajci ne pita zašto je ta životna žena odsutna. To nije neobično u bajkama, a ni u pravom životu. Obitelji mrtvih žena u “Modrobradam” također ne dolaze tražiti svoje kćeri. Kulturno gledano, to ne treba tumačiti. Na žalost, svi mi znamo što to znači, a mnoge žene, previše njih, razumiju iz prve ruke taj nedostatak pitanja. Često se žena koja u sebi nosi tajnu susreće s istom reakcijom. Premda ljudi možda poimaju da je ubodena u središte srca, slučajno ili namjerno previđaju dokaz njezina ranjavanja.

Međutim, čudesnost divlje psihe sastoji se djelomice i u tome da, bez obzira na to koliko strašno žena bila “umorena”, bez obzira na težinu njezine rane, njezin psihički život se nastavlja i uzdiže nad površinu, gdje će u duševnim uvjetima ponovno ispjevati svoj put prema gore i van. Tada se svjesno poima strašno zlo koje je učinjeno i psiha se počne obnavljati.

Zanimljiva je ta ideja, zar ne, da ženina životna sila može i dalje rasti, premda je žena naoko beživotna? To je obećanje da će čak i u beskrvnim uvjetima divlja životna sila održavati život i razvoj naših ideja, pa makar i samo privremeno, pod zemljom. Već će one s vremenom probiti svoj put na površinu. Životna sila neće popustiti sve dok mjesto i okolnosti smrti zakopane žene ne budu razotkrivene.

Kao što to čine pastiri u priči, valja uzeti daha i prožeti trsku duševnim dahom iliti *pneumom* kako bi se saznalo pravo stanje stvari u psihi i odlučilo što sljedeće valja učiniti. To je rad na uzvikivanju. Zatim slijedi kopanje.

Dok neke tajne snaže čovjeka – primjerice, one koje rabimo kao dio strategije za postizanje natjecateljskoga cilja ili one sretne koje čuvamo samo zato da bismo uživali u njima – sramne tajne su itekako drugačije, onoliko drugačije koliko se sjajna kolajna razlikuje od krvava noža. Ove posljednje trebaju uočiti i razmotriti sućutni ljudi pod velikodušnim uvjetima. Stravično je kad vidimo koliko žena muči i kori samu sebe kad

čuva kakvu sramotnu tajnu. Sva ona krivnja i mučenje koje bi navalilo na ženu kad bi otkrila tajnu ionako pada na nju, premda je nije nikome otkrila – ono je napada iznutra.

Divlja žena ne može tako živjeti. Sramotne tajne proganjaju ljude. Ne mogu spavati jer im se sramotna tajna poput bodljikave žice zabada u trbuh dok se pokušavaju osloboditi. Sramotne tajne ne razaraju samo ženino mentalno zdravlje, nego i njezin odnos s Divljom ženom. Divlja žena iskapa stvari, baca ih u zrak, juri za njima naokolo. Ona ne zakapa i ne zaboravlja. Ako nešto i zakopa, zna što i gdje, pa neće proći mnogo vremena prije nego što to ponovno iskopa.

Na psihu vrlo loše djeluje kad čuvamo tajnu srama. Tajne izbijaju u materijalu snova. Psihoanalitičar često mora pogledati s onu stranu očitog, a kojiput čak i arhetipskoga sadržaja snova da otkrije kako san zapravo objavljuje upravo onu tajnu koju sanjatelj ne može, ne smije izreći naglas.

Postoje mnogi snovi koji se prilikom analize pokažu kao snovi o pregolemim i sveobuhvatnim osjećajima koje sanjatelj u stvarnom životu ne može izraziti. Neki od tih snova tiču se tajni. Takvi snovi najčešće sadržavaju slike svjetla, električnog ili nekog drugog, kako treperi i/ili gasne, to su snovi u kojima se sanjatelj razboli jer je nešto pojeo, snovi u kojima sanjatelj ne može umaknuti opasnosti i snovi u kojima sanjatelj pokušava vikati, ali nema glasa.

Sjećate se *canto hondo*, duboke pjesme, i *hambre del alma*, izglednjele duše? S vremenom se te dvije sile, kroz snove i ženinu vlastitu divlju životnu silu, uzdignu na površinu psihe i izbacuju onaj nužni urlik, urlik koji oslobađa. Žena tada pronalazi svoj glas. Ona zapjeva, povikne svoju tajnu i svijet je čuje. Njezin psihički oslonac ponovno će se uspostaviti.

Ova bajka, i druge nalik na nju, lijekovi su koje treba primijeniti na te tajne rane, jer predstavljaju ohrabrenje, savjet i rješenje. Ono što stoji iza izgradnje mudrosti iz bajki jest činjenica da je ranjavanje sebstva, duše i psihe s pomoću tajni ili drugim putevima, dio života većine ljudi, bili oni žene ili muškarci. Ne mogu se izbjeći ni ožiljci. No, postoji lijek za te rane, a svakako postoji i izlječenje.

Postoje općenite rane, a postoje i rane koje su specifične za muškarce i

rane koje su specifične za žene. Abortus ostavlja ožiljak. Spontani pobačaj izaziva ožiljak. Kad izgubite dijete bilo koje dobi, zadobivate ožiljak. Kojiput i bliskost s drugom osobom stvara ožiljno tkivo. Moglo bi nastati veći ožiljci kao rezultat naivnih odluka, zarobljenosti, ali i pravih odluka. Postoji jednako toliko oblika ožiljaka koliko i tipova psihičkoga ranjavanja.

Kad potiskujemo tajni materijal okružen sramom, strahom, ljutnjom, krivnjom ili poniženjem, zapravo zatvaramo i sve ostale dijelove nesvjesnog koji su blizu mjesta tajne.^{clxxviii} To je slično kao kad se ubrizgava anestetik u, recimo, gležanj neke osobe radi operacije. Veći dio noge iznad i ispod gležnja također će pasti pod utjecaj anestetika i u njemu više neće biti osjeta. Tako djeluje i čuvanje tajne u psihi. To je stalni intravenozni drip anestetika koji umrtvljuje mnogo veće područje od onoga o kojemu se zapravo radi.

Bez obzira na vrstu tajne, bez obzira na to koliko je boli sadržano u čuvanju te tajne, psihi to uvijek jednako pogađa. Evo primjera. Obitelj muškarca koji je prije četrdeset godina počinio samoubojstvo tri mjeseca nakon vjenčanja, natjerala je njegovu udovicu da skriva ne samo dokaze o njegovoj teškoj depresivnoj bolesti, nego i svoju duboku emotivnu tugu i ljutnju iz toga vremena. Kao rezultat toga, ona je razvila “mrtvu zonu” glede njegove tjeskobe, svoje tjeskobe, pa i njezina bijesa zbog kulturne stigme koja je obilježavala čitav događaj.

Dopustila je muževoj obitelji da je izda time što je pristala na njihovo traženje da nikad ne otkrije činjenicu njihova dugogodišnjega okrutnoga odnosa prema njezinu mužu. Svake godine na godišnjicu njegove smrti, obitelj je šutjela. Nitko je nije nazvao da je pita “Kako se osjećaš? Želiš li društvo? Nedostaje li ti? Zacijelo ti nedostaje. Kako bi bilo da izađemo i odemo nekamo zajedno?” Žena je iznova kopala grob svojega muža i zakapala svoju tugu, sama, godinu za godinom.

Na kraju je počela izbjegavati druge dane sjećanja: godišnjice i rođendane, pa i vlastiti. Mrtva zona proširila se iz središta tajne, ne samo otvoreno prekrivajući prigode za sjećanje, nego se prostirala i na slavlja, pa i dalje. Žena je prezirala sve te obiteljske i prijateljske događaje, jer ih

je naoko smatrala gubljenjem vremena.

No, na nesvjesnoj razini oni su predstavljali prazne geste, jer nitko joj se nije približavao u njezinim trenucima očaja. Njezina kronična tuga, to sramotno čuvanje tajne progridli su svoj put u ono područje njezine psihe koje upravlja osjećajima povezanosti. Najčešće ranjavamo druge ondje gdje smo i sami ranjeni, ili pak vrlo blizu tog područja.

No, ako žena želi zadržati sve svoje instinkte i slobodno se kretati u svojoj psihi, onda može otkriti svoju tajnu ili tajne jednom čovjeku od povjerenja te ih zatim izgovarati koliko god je potrebno. Obično ne dezinficiraju ranu samo jedanput, pa onda zaborave na nju, već je treba njegovati i ispirati nekoliko puta prije nego što zacijeli.

Kad se napokon tajna razotkrije, duši je potrebno da i govornik i slušatelj pokažu snažniju reakciju od “Hmm, joj, zbilja, baš šteta” ili “Ha čuj, život je težak”. Govornik se mora potruditi da ne umanjí značenje te stvari. Velik je blagoslov ako je slušatelj osoba koja može slušati punim srcem i cviliti, drhtati i osjetiti ubod boli u vlastitom srcu a ne srušiti se. Liječenje od tajne djelomice se sastoji i od toga da je ispričamo tako da drugi budu ganuti. Tako se žena počne oporavljati od srama jer prima onu pomoć i njegu koja joj je nedostajala tijekom prvotne traume.

Takav razgovor potičem u malim, povjerljivim skupinama žena tako što zamolim žene da skupe i donesu fotografije svojih majki, teta, sestara, partnerica, baki i drugih žena koje su im važne. Zatim poredamo sve te slike. Neke su ispucale, neke se ljušte, neke su oštećene vodom ili otiscima šalice od kave, neke su poderane, pa ponovno zalijepljene, neke su umotane u flispapir. Mnoge na poleđini imaju krasnim starinskim rukopisom ispisane poruke: “Ma, šališ se!” ili “Zauvijek tvoja” ili “To smo Joe i ja u Atlantic Cityju” ili “Tu sam ja i moja gala cimerica” ili “To su cure iz tvornice”.

Predložim da svaka žena počne riječima: “To su žene moje loze” ili “To su žene od kojih sam naslijedila”. Žene promatraju slike svojih rođakinja i prijateljica pa pune sućuti počnu pripovijedati priče i tajne svake od njih onako kako ih one znaju: velike radosti, velike rane, velike patnje, velike pobjede u životu svake od tih žena. Tijekom vremena koje

provodimo zajedno dolazi do mnogih trenutaka kad više ne možemo nastaviti, jer mnoge, mnoge suze podignu mnoge, mnoge barke sa suhog doka i onda neko vrijeme sve zajedno jedrimo.^{clxxix}

Ono što je tu vrijedno jest pravo žensko pranje rublja jednom za svagda. Ona uobičajena zabrana o pranju obiteljskog veša u javnosti je ironična jer se obično “prljavi veš” ne pere ni unutar obitelji. Duboko dolje, u najmračnijem kutu podruma, obiteljski “prljavi veš” samo leži već skrućen od vječne tajne. Ustrajanje na tome da nešto zadržimo za sebe djeluje kao otrov. U stvarnosti to znači da žena ne prima nikakvu potporu iz svoje okoline koja bi joj pomogla da se nosi s problemima koji izazivaju njezinu bol.

Mnoge osobne tajne priče žena spadaju u onu vrstu o kojoj ne mogu raspravljati s obitelji i prijateljima, jer oni ili ne vjeruju ili to shvaćaju olako ili obilaze oko toga, a, iskreno, imaju i razumljiv razlog za to. Kad bi raspravljali, osvjetljavali, radili na tome, onda bi morali i podijeliti tugu te žene. Onda se ne mogu pribrano držati. Onda nema onog “Joj, paaaa...” i onda tišina. Onda ne mogu reći “Moramo raditi i pokušati ne razmišljati o takvim stvarima”. Ne, ako ženin drug, obitelj, zajednica dijele tugu zbog smrti zlatokose žene, onda svi oni moraju zauzeti svoje mjesto u pogrebnoj povorci. Onda svi moraju plakati nad grobom. Nitko se ne može izvući iz toga, inače će to za njih imati teške posljedice.

Kad žene više razmišljaju o problemu vlastitoga tajnog srama nego što to čine ostali članovi njihove obitelji ili zajednice, onda same svjesno pate.^{clxxx} Psihička svrha obitelji, da drži zajedno, nikada se ne ispunjava. Pa ipak divlja priroda traži da se okolina očisti od dražila i prijatnji, da se što više smanji broj stvari koje tlače. Dakle, obično je tek pitanje vremena kad će žena prizvati hrabrost iz svojih duševnih kostiju, odrezati kakvu zlatnu trsku za sebe i snažnim glasom zapjevati svoje tajne.

No evo što valja činiti sa sramotnim tajnama, ako proučimo arhetipske savjete izvedene iz desetaka bajki poput “Modrobradog” “Gos’na Lisca”, “Mladoženje razbojnika”, “Mary Culhane”^{clxxxi} i drugih, u kojima junakinja na ovaj ili onaj način odbija čuvati tajnu, pa se tako oslobađa da živi punim životom.

Pogledajte što vidite. Ispričajte to nekome. Nikada nije prekasno. Ako smatrate da to ne možete naglas reći, napišite im. Odaberite osobu za koju instinktivno osjećate da je pouzdana. Bolje je kad je ona Pandorina kutija koju se bojite otvoriti negdje vani, umjesto da trune u vama. Ako vam je to draže, potražite psihoterapeuta koji zna kako izaći na kraj s tajnama. To će biti osoba koja ima milosti, koja ne trubi stalno o dobru i zlu, koja shvaća razliku između krivnje i kajanja i koja poznaje prirodu tugovanja i uskrisivanja duha.

Bez obzira na to o kojoj se tajni radi, shvaćamo da je ona sad doživotni dio našeg rada. Iskupljenje zacjeljuje nekoć otvorenu ranu. Ipak će postojati ožiljak. Kod promjene vremena, taj će ožiljak ponovno boljeti. To je priroda iskrene tuge.

Godinama su sve vrste klasične psihologije pogrešno mislile da je žalovanje proces koji obavite jednokratno, po mogućnosti tijekom jedne godine, i da je time stvar završena, a sa svakim tko nije pokazao sposobnost ili volju da to dovrši tijekom toga razdoblja, svakako nešto nije u redu. No, sad znamo što ljudi već stoljećima instinktivno znaju: da kod određenih ozljeda, šteta i posramljenosti žalovanje nikad nije gotovo, pri čemu je žalovanje zbog gubitka djeteta zbog smrti ili napuštanja jedno od trajnijih, ako ne i najtrajnije.

U studiji^{clxxxii} dnevnika vođenih tijekom mnogih godina, dr. Paul C. Rosenblatt utvrdio je da se ljudi oporavljaju od najveće duševne tuge u prvih godinu-dvije nakon tragedije, ovisno o sustavu potpore koju čovjek prima i slično. Međutim, nakon toga osoba i dalje doživljava razdoblja aktivnoga žalovanja. Premda se ta stanja sve više prorjeđuju i kraće traju, jakost žalovanja slična je ili jednaka onoj razdirućoj boli kakvu je osoba osjetila prvi put.

Taj podatak nam pomaže da shvatimo normalnost dugotrajne tuge. Ako se tajna i ne otkrije, žalovanje se nastavlja i to doživotno. Čuvanje tajni suprotno je prirodnoj samozacjeljujućoj higijeni psihe i duha. To je samo razlog više da otkrijemo tajne koje čuvamo. Otkrivanje i žalovanje uskrisuju nas iz mrtve zone. To nam omogućuje da napustimo mrtvački kult tajni. Možemo žalovati, i to snažno žalovati, pa iz toga izaći umrljani

suzama, a ne stidom. Možemo izaći iz toga produbljeni, potpuno priznati i ispunjeni novim životom.

Divlja žena će nas grliti dok žalujemo. Ona je instinktivno Sebstvo. Ona zna kako podnijeti naše vrištanje, naše jauke, našu želju za smrću bez umiranja. Ona će najbolje lijekove staviti na najgora mjesta. Ona će nam šaptati i mrmljati u uho. Ona će osjetiti bol zbog naše boli. Ona će to podnijeti. Ona neće pobjeći. Premda će biti ožiljaka, i to mnogih, valja upamtiti da je ožiljak u svojoj otpornosti i sposobnosti da podnese pritisak jači od kože.

Žrtveni kaput

Kojiput u radu sa ženama pokazujem kako će izraditi dugi žrtveni *kaput* od tkanine ili nekog drugog materijala. Žrtveni kaput jest kaput koji slikom, riječima ili raznim stvarima koje prišijemo ili pribodemo na njega prikazuje sve pogrdne riječi koje je žena tijekom života morala podnositi, sve uvrede, sve klevete, sve traume, sve rane i sve ožiljke. On je izričaj njezina iskustva žrtvenoga *janjeta*. Kojiput im treba tek dan-dva za izradu takva kaputa, a ponekad su im potrebni mjeseci. Osobito je koristan u nabranjanju svih ozljeda, udaraca i porezotina u ženinu životu.

Prvo sam izradila žrtveni kaput za sebe. Uskoro je tako otežao da mi je bio potreban zbor Muza da nose šlep. Zamislila sam da ću izraditi taj žrtveni kaput i da ću, nakon što sav taj psihički otpad stavim na jedan fizički predmet, razbiti dio svoje stare izranjenosti time što ću ga spaliti. No, znate li što se dogodilo? Objesila sam kaput tako da visi sa stropa u hodniku i svaki put kad bih prošla pokraj njega, osjećala sam se dobro a ne loše. Otkrila sam da *ovarios* žena koje nose takav kaput a ipak čvrsto hodaju, pjevaju, stvaraju i mašu repom, u meni izazivaju udivljenje.

Otkrila sam da to vrijedi i za žene s kojima radim. Na kraju, kad jednom izrade svoj žrtveni kaput, nikada ga ne žele uništiti. Žele ga zauvijek sačuvati, pa što je gadniji i krvaviji, to bolje. Kojiput ih

nazivamo i borbenim kaputima, jer su dokaz izdržljivosti, neuspjeha i pobjeda pojedinih žena i njihovih rođakinja.

Dobra je ideja i da žene izračunaju svoju starost, ali ne u godinama, nego u ratnim ožiljcima. “Koliko imaš godina?”, kojiput me tko pita. “Imam sedamnaest ratnih ožiljaka”, odgovaram. Obično ljudi niti ne trepnu, nego sretno na isti način počnu računati svoju dob u ratnim ožiljcima.

Baš kao što su Lakota Indijanci slikali znakove na životinjske kože kako bi zabilježili zimske događaje i kao što su Asteci, Maye i Egipćani imali svoje kodekse koji su bilježili velike događaje u plemenu, ratove i pobjede, tako i žene imaju svoje žrtvene kapute, svoje borbene kapute. Pitam se što će naše unuke i praunuke misliti o tim kronikama našega života. Nadam se da će im se sve to morati objašnjavati.

Nemojte da to netko pogrešno shvati, zaslužili ste to teškim odlukama u svojem životu. Ako vas upitaju za nacionalnost, etničko ili obiteljsko podrijetlo, tajanstveno se nasmiješite. Recite, “Klan ožiljaka”.

14. POGLAVLJE

La selva subterránea: inicijacija u podzemnu šumu

Bezruka djeva

Ako je priča sjeme, onda smo mi njezino tlo. Kad samo čujemo priču, doživljavamo je kao da smo mi junakinja koja ili propada, ili pobijedi na kraju. Ako čujemo priču o vuku, onda neko vrijeme lutamo i znamo kao vuk. Ako čujemo priču o grlici koja napokon pronalazi svoje ptiće, onda nam neko vrijeme nešto treperi u našim pernatim grudima. Kad je to priča o izvlačenju svetoga bisera iz pandže devetoga zmaja, poslije smo iscrpljeni i zadovoljni. U nas se vrlo stvarno utiskuje znanje samim slušanjem priče.

Među jungovcima to se naziva “tajanstvo sudjelovanja” – izraz posuđen od antropologa Levy-Bruhla – a rabi se da označi vezu u kojoj se “osoba ne doživljava odvojenom od predmeta ili stvari koju promatra”. Među frejdovcima to se naziva “projektivnom identifikacijom”. Među pripovjedačima se to zove “sućutnom čarolijom” i označuje sposobnost uma da se odmakne na neko vrijeme od svojega ega, stopi s nekom drugom zbiljom, tamo doživi i uči ideje koje ne može naučiti ni u kojem drugom obliku svijesti, pa ih zatim donese natrag u dogovornu zbilju.^{clxxxiii}

“Bezruka djeva” je sjajna priča, to je priča u kojoj vidimo kako nožni prsti starih noćnih religija vire ispod slojeva radnje. Priča je oblikovana tako da slušatelj sudjeluje u ispitu hrabrosti junakinje, jer potrebno je

mного vremena da se ispriča, a još više da vam sjedne. Obično podučavam tu priču tijekom sedam večeri, a kojiput, ovisno o slušateljima, tijekom sedam tjedana ili katkad sedam mjeseci – pri čemu provodim jednu večer, tjedan ili mjesec za svaku muku u priči – a imam i razloga za to.

Priča nas uvlači u svijet koji leži duboko ispod korijena drveća. Iz te perspektive vidimo da “Bezruka djeva” nudi materijal za čitav životni proces žene. Bavi se većinom ključnih putovanja ženine psihe. Za razliku od drugih priča koje smo obradili u ovoj knjizi, a koje govore o određenom zadatku ili određenom učenju što se događa tijekom nekoliko dana ili tjedana, “Bezruka djeva” pokriva dugogodišnje putovanje – putovanje ženina cjelokupna života. Dakle, ta je priča nešto posebno, pa ako je želite usvojiti u dobrom ritmu, onda je valja čitati i sjediti sa svojom Muzom, okretati dio po dio priče i to tijekom poduljeg razdoblja.

“Bezruka djeva” govori o inicijaciji žene u podzemnu šumu ritualom izdržljivosti. Riječ *izdržljivost* zvuči kao da znači “nastaviti bez prekida”, međutim, premda je to povremeni dio zadataka koji su sadržani u priči, riječ *izdržljivost* znači i “očvrsnuti, učiniti otpornim, robusnim, ojačati”. To je glavni smjer priče i ujedno generativna odlika ženina duga psihičkoga života. Ne nastavljamo samo nastavljanja radi. Izdržljivost znači da nešto stvaramo.

Učenje izdržljivosti događa se u čitavoj prirodi. Jastučici na vučjim šapama mekani su poput gline kad se vučići tek rode. Tek kad ih roditelji vode u pregled teritorija, na lutanje, u šetnje, onda im šape otvrdnu. Onda se mogu penjati i skakati preko oštra šljunka, preko kopriva, čak i preko krhotina stakla, a da se ne ozlijede.

Vidjela sam vučice kako bacaju mladunče u najhladnije brzace koje mogu naći, kako trče sve dok mladunac već pada s nogu, pa onda trče još malo. One snaže njihov slatki mali duh, unose u nj snagu i otpornost. U mitovima, učenje izdržljivosti jedan je od rituala Velike divlje majke, arhetipa Divlje žene. Snaženje potomstva njezin je bezvremenski ritual. Ona nas kali, čini nas moćnima i izdržljivima.

Mjesto na kojem se događa to učenje i usvajaju ti atributi jest *la selva*

subterranea, podzemna šuma, podzemni svijet ženskoga znanja. To je divlji svijet koji živi ispod ovoga. Dok smo tamo, prožete smo instinktivnim jezikom i znanjem. S te istaknute točke razumijemo ono što se ne može tako lako razumjeti s gledišta površinskoga svijeta.

Djeva u ovoj priči svladava nekoliko silazaka. Kako završi jedan krug silaženja i preobrazbe, tako upada u još jedan. Ti alkemijski krugovi su potpuni, svaki ima *nigredo*, gubitak, *rubedo*, žrtvovanje i *albedo*, dolazak svjetla, jedno za drugim. Kralj i kraljeva majka imaju i svoje krugove. Sve to silaženje i gubitak i nalaženje i jačanje prikazuje cjeloživotnu žensku inicijaciju u obnavljanje divljeg.

“Bezruka djeva” se u raznim dijelovima svijeta naziva “Srebrnoruka”, “Bezruka mladenka” ili “Voćnjak”. Folkloristi broje više od stotinu verzija priča. Naša se verzija, uglavnom, može naći diljem Istočne i Srednje Europe. No, ako ćemo pravo, duboko žensko iskustvo koje je sadržano u priči nalazi se svagdje gdje postoji čežnja za Divljom majkom.

Moja teta Magdalena imala je lukav običaj kod pripovijedanja. Ulovila bi svoje slušatelje nespremne tako što bi započela priču s “To se dogodilo prije deset godina”, pa nastavila s pričom iz srednjega vijeka, zajedno s vitezovima, opkopima i sličnim. Ili bi rekla “Nekoć davno, baš prošli tjedan...”, a onda bi ispriopjerala priču o vremenu dok ljudi još nisu ni odjeću nosili.

Evo dakle novo-drevne priče “Bezruka djeva”.

Nekoć davno prije nekoliko dana, muškarac koji je živio malo dalje uz cestu još je posjedovao veliki kamen kojim je žitarice seljana mljeo u brašno. Mlinar je osiromašio i nije više imao ništa doli velika gruba mlinskog kamena u spremištu i velika rascvjetala stabla jabuke iza njega.

Jednoga dana, dok je nosio srebrnozubu sjekiru u šumu kako bi odsjekao neke suhe grane, neki čudan starac pojavi se iza drva. „Nema potrebe da se mučiš i siječeš drva”, nagovaraše ga starac. “Obasut ću te bogatstvom ako mi daš ono što stoji iza tvojega mlina.”

“Što stoji iza mojega mlina osim rascvjetala stabla jabuke?”, pitao se

mlinar i pristao na starčevu pogodbu.

“Za tri godine doći ću da uzmem što mi pripada”, zagrgolji stranac i šepesajući nestane među drvećem.

Mlinar sretne svoju ženu na putu. Istrčala je bila iz njihove kuće, a pregača joj se vijorila, kosa raščupala. “Mužu, mužu, kad je otkucao puni sat, u kući nam se našao ljepši sat na zidu, drvene stolce zamijenili su stolci presvučeni baršunom, prazna ostava sad je prepuna lovine, a iz škrinja i kutija nam se sve prelijeva. Molim te, reci što se dogodilo?” I u tom trenu na njezinim prstima se pojaviše zlatni prstenovi, a kosu joj obuhvati zlatni dijamem.

“Ah”, reče mlinar gledajući u čudu kako mu se haljetak pretvara u saten. Drvene cipele na kojima su pete već bile tako izlizane da je koračao nagnut unatrag, sad mu se pred očima pretvore u fine cipele. “Pa, to je od nekoga stranca”, zapanjeno reče. “U šumi sam naišao na starca u tamnom kaputiću, a on mi je obećao veliko bogatstvo ako mu dam ono što nam je iza mlina. Lako ćemo, ženo, zasaditi novu jabuku.”

“Jao, mužu.!” , zavapi žena i problijedi kao mrtvac. “Čovjek u crnom kaputu bio je Vrag, a ono što stoji iza mlina jest drvo, da, ali i naša rođena kći tamo mete dvorište vrbovom metlom.”

Tako roditelji pođu kući, posrćući i roneći suze koje su padale na sve to bogatstvo. Kći im ostade neudana tri godine, a imala je ćud nalik na prve slatke proljetne jabuke. Onoga dana kad je Vrag krenuo po nju, ona se okupa, odjene bijelu haljinu i stane u krug krede koji je nacrtala oko sebe. Kad je Vrag posegnuo za njom da je zgrabi, nevidljiva ga sila odbaci preko dvorišta.

Vrag zavrišti: “Ne smije se više kupati, inače joj ne mogu prići.” Roditelji su bili prestravljeni, pa su tako prolazili tjedni, a ona se nije kupala dok joj kosa nije ostala bez sjaja, nokti postali kao crni polumjeseci, koža posivjela, a odjeća potamnijela i skrutila se od prljavštine.

Sad, kad je djeva svakoga dana sve više nalikovala kakvoj zvijeri, Vrag se vratio. No, djevojka zaplače i suze joj poteku kroz prste i niz ruke. Šake i ruke joj postanu blistavo bijele i čiste. Vrag se razbjესni: “Odsijeci joj

šake, inače joj ne mogu prići.” Otac je bio zgrožen. “Hoćeš da odrežem šake rođenom djetetu?” Vrag zaurla: “Sve će pomrijeti ovdje, uključujući tebe, tvoju ženu i sva polja dokle ti pogled seže.”

Otac je bio tako prestrašen da je poslušao, pa moleći kćer za oprostjenje, počne brusiti svoju srebrnozubu sjekiru. Kći se pokori rekavši: “Tvoje sam dijete, čini što moraš.”

I on učini, a na kraju nitko nije znao reći tko je glasnije zavikao, kći ili otac. I tako je završio onaj život koji je djevojka poznavala.

Kad je Vrag ponovno došao, djevojka je toliko plakala da su batrljci koji su joj ostali od udova ponovno postali čisti pa opet nešto odbaci Vraga kad ju je pokušao zgrabiti. Kunući riječima koje su izazivale plamene po šumi, nestade zauvijek, jer više nije imao nikakva prava na nju.

Otac je ostario kakvih stotinu godina, kao i žena mu. Budući da su bili pravi ljudi iz šume, nastavili su kako su znali i umjeli. Stari otac ponudi kćeri da joj izgradi dvorac velike ljepote i tamo je smjesti u bogatstvu do kraja života, ali kći reče da joj se čini prikladnijim da postane prosjakinja i ovisi o dobroti drugih. Tako su joj zamotali ruke u čistu gazu i u zoru ona ode i ostavi za sobom život koji je poznavala.

Hodala je i hodala. U podne joj znoj prošara prljavštinu na licu. Vjetar joj razmrsi kosu tako da je bila nalik na rodino gnijezdo ispletено na sve strane. Usred noći dođe do kraljevskoga voćnjaka gdje je mjesečina obasjala voće koje je visjelo s drveta.

Nije mogla ući, voćnjak je bio okružen opkopom. Padne na koljena jer je bila izgladnjela. Tad se pojavi sablasni duh u bijelom i zatvori branu tako da se opkop isuši.

Djeva zakorakne među kruške i nekako osjeti da su sve te savršene kruške pobrojane i označene te da imaju i čuvara. Pa ipak, jedna se grana uz škripu savila tako nisko da ju je mogla dotaknuti. Prisloni usne uz zlatnu kruškinu kožu i počne jesti, stojeći tako na mjesečini, ruku zamotanih u gazu, kose raščupane, nalik na ženu iz blata, bez-ruka djeva.

Vrtlar je sve to promatrao, ali je prepoznao čaroliju duha koji je štitio

djevu, pa se nije umiješao. Nakon što je pojela krušku, djevojka se povuče preko opkopa i usne u nekom skrovištu u šumi.

Sljedećeg jutra kralj dođe kako bi izbrojao svoje kruške. Ustvrđi da jedna nedostaje, pa pogledavši gore i pogledavši dolje, ne nađe nestalu voćku. Kad je upitao vrtlara, ovaj objasni: “Prošle noći dva su duha isušila opkop i ušla u vrt pri jakoj mjesecini, a ona bez ruku pojela je krušku koja joj se sama nudila.”

Kralj reče da će te noći on stražariti. Kad je pao mrak, kralj ode u vrt s vrtlarom i čarobnjakom koji je znao kako razgovarati s duhovima. Trojica sjednu pod drvo i čekahu. U ponoć, djeva dolebdí kroz šumu, odjevena u prljave rite, kose razuzdane, lica prošarana, ruku bez šaka, s duhom u bijelom kraj sebe.

Ušli su u voćnjak jednako kao i prije. I opet se drvo ljupko savije do njezina dosega, pa ona povećera krušku s vrha grane.

Čarobnjak se približi, ali ne previše, i upita: “Jesi li s ovoga svijeta ili nisi?” A djevojka odgovori: “Bila sam jednoć sa *svijeta*, a opet nisam s *ovoga* svijeta.”

Kralj ispita čarobnjaka: “Jesi li čovjek ili duh?” Čarobnjak odgovori da je oboje. Kraljevo srce poskoči pa on potrči k njoj i povikne: “Neću te ostaviti. Od danas nadalje brinut ću se za tebe.” U dvorcu joj da izraditi par srebrnih šaka koje su joj pričvrstili na ruke. I tako se kralj oženio bezrukom djevom.

Došlo je vrijeme kad je kralj morao otići u rat u neku daleku zemlju, pa zamoli majku da se brine za njegovu mladu kraljicu, jer je voli svim srcem. “Ako rodi, odmah mi pošalji poruku.”

Mlada kraljica rodi zdravo dijete i kraljeva majka pošalje glasnika da kralju dojaví sretnu vijest. No, glasnik se putem umori, a što je bio bliže rijeci, to mu se sve više spavalo, pa na kraju zaspi na obali rijeke. Vrag izađe iza drveta i zamijeni poruku drugom u kojoj je stajalo da je kraljica rodila dijete koje je napola pas.

Kralja ta vijest užasne, ali ipak pošalje poruku majci neka voli kraljicu i brine se za nju u to strašno doba. Mladić koji je nosio poruku ponovno

dođe do rijeke i težak kao da se prejeo na kakvu slavlju, uskoro zaspi uz rub vode. Nato Vrag ponovno izađe i promijeni poruku tako da je glasila: “Ubij kraljicu i njezino dijete.”

Staricu majku potrese takav zahtjev i ona pošalje glasnika da donese potvrdu. Amo-tamo trčali su glasnici, svaki bi zaspao na rijeci, a Vrag bi promijenio poruke tako da su postajale sve gore, pa je zadnja glasila “Sačuvaj jezik i oči kraljice kao dokaz da je ubijena.”

Starica majka ne mogaše ubiti dragu mladu kraljicu. Umjesto toga, žrtvovala je srnu, izvadila joj jezik i oči, pa ih spremila. Zatim pomogne mladoj kraljici da priveže dijete na grudi, obavije je velom i reče da mora bježati kako bi spasila svoj život. Žene su plakale i poljubile se za rastanak.

Mlada je kraljica lutala dok nije došla do najveće i najdivljije šume koju je ikad vidjela. Tražila je put preko, kroz i okolo, pokušavajući pronaći puteljak. Kad se već mračilo, onaj isti duh u bijelom pojavi se ispred nje i dovede je do bijedne gostionice koju su držali ljubazni ljudi iz šume. Neka druga djeva u bijelom uvede kraljicu unutra, nazvavši je imenom. Dijete su polegli na počinak.

“Kako znate da sam kraljica?”, upita djeva.

“Mi koji smo iz šume pratimo te stvari, kraljice moja. Sad se odmarajte.”

I tako je kraljica ostala u gostionici sedam godina i bila je zadovoljna svojim djetetom i životom. Polako su joj i šake ponovno izrasle, prvo kao male ručice dojenčeta, ružičaste kao biseri, zatim kao male ruke djevojčice, i naposljetku kao ženske ruke.

Tijekom toga vremena, kralj se vratio iz rata, a starica majka mu se obrati u plaču: “Zašto si htio da ubijem ta dva nevinašca?”, pa mu pokaže oči i jezik.

Začuvši tu strašnu priču, kralj posrne i neutješno zaplače. Majka uvidje njegovu tugu i reče mu kako su to oči i jezik srne, a da je kraljicu i dijete poslala u šumu.

Kralj se zakleo da neće niti jesti niti piti i da će pretražiti svaki pedalj

zemlje, sve dok ih ne nađe. Tražio ih je sedam godina. Šake mu postadoše crne, brada pljesnivo smeđa poput mahovine, oči crvene i osušene. Cijelo to vrijeme nije niti jeo niti pio, ali sila jača od njega pomagala mu je da preživi.

Napokon je došao do gostionice koju su držali ljudi iz šume. Žena u bijelom pozove ga da uđe i on legne, umoran. Žena mu položi veo na lice i on zaspi. Kako je disao dahom najdubljeg sna, veo se uzdizao i naposljetku spuzne s njegova lica. Probudi se i pronade prelijepu ženu i krasno dijete kako ga promatraju.

“Ja sam tvoja žena, a ovo je tvoje dijete.” Kralj je bio spreman povjerovati, ali spazi da djeva ima šake. “Zbog mojih muka te uz dobru skrb, šake su mi ponovno izrasle”, reče djeva. A žena u bijelom donese srebrne šake iz škrinje u kojoj su ih čuvale. Kralj ustade, zagrlji kraljicu i svoje dijete, a radosna se vijest pronese šumom.

U gostionici se lijepo počastiše svi duhovi i gosti. Poslije su se kralj i kraljica s djetetom vratili starici majci, održali drugo vjenčanje i imali još mnogo djece, od kojih je svako ovu priču ispričalo stotini drugih, koji su tu priču ispričali stotini drugih, baš kao što si ti jedno od stotine drugih kojima ja to pričam.

Prva faza – pogodba u neznanju

U prvoj fazi priče, povodljiv i gramzljiv mlinar napravi lošu pogodbu s Vragom. Mislio je da će se obogatiti, a zatim shvati da će cijena biti vrlo, vrlo visoka. Mislio je da će trampiti stablo jabuke za bogatstvo, a zapravo otkrije da je svoju kćer obećao Vragu.

U arhetipskoj psihologiji sve elemente neke bajke smatramo opisima aspekata psihe pojedine žene. Dakle, ako razmišljamo o ovoj bajci, moramo se kao žene odmah na početku pitati: “Koja je to loša pogodba koju svaka žena napravi?”

Premda bismo u razne dane mogle odgovoriti na razne načine, postoji

jedan odgovor koji je stalan u životu svih žena. Iako nam je to mrsko priznati, uvijek je iznova najgora pogodba našega života kad odustanemo od našeg duboko znalačkoga života i prihvatimo neki koji je mnogo krhkiji; kad predamo svoje zube, svoje pandže, svoje osjete, svoj njuh; kad predamo našu divlju prirodu radi obećanja koje djeluje bogato, ali se ispostavi da je šuplje. Kao i otac u bajci, pravimo tu pogodbu, a ne shvaćamo koliko će nam jada, boli i štete nanijeti.

Možemo biti jako pametne u stvarima svijeta, a opet svaka od nas u prvoj prilici isprva odabere onu lošu pogodbu. Takva strašna pogodba stvar je golema i važna paradoksa. Premda se loš odabir može shvatiti kao patološki autodestruktivna reakcija, mnogo češće se pretvara u prijelomni događaj koji nam donosi goleme mogućnosti ponovna razvoja snage instinktivne prirode. U tome smislu, iako nastaje gubitak i tuga, loša pogodba, kao i rođenje i smrt, predstavlja onaj itekako potreban skok u dubinu koji nam Sebstvo priređuje kako bi uvelo ženu duboko u njezinu divljinu.

Ženina inicijacija započinje lošom pogodbom koju je učinila davno, dok je još drijemala. Odabirući ono što joj se sviđjelo kao bogatstvo, zauzvrat je predala vlast nad nekim, a često i svakim dijelom svojega strastvena, kreativna i instinktivna života. Takav ženski psihički drijemež stanje je koje se može usporediti s mjesečarenjem. Dok traje, hodamo i govorimo a opet spavamo. Ljubimo, radimo, ali naše odluke pokazuju pravu stranu našega stanja: senzualna, znatiželjna, dobra i uzbudljiva strana naše prirode ne osjeća u cijelosti.

To je stanje kćeri u bajci. Ona je oku krasno stvorenje, bezazlena. Pa ipak, mogla bi zauvijek mesti dvorište iza mlina – amo-tamo, amo-tamo – a da nikad ne razvije znanje. Njezina metamorfoza nema metabolizma.

Dakle, priča počinje nenamjernom ali teškom izdajom mladoga ženskog, bezazlenog.^{clxxxiv} Može se reći da otac, simbol one funkcije psihe koja bi nam trebala pokazivati put u vanjskom svijetu, zapravo vrlo malo zna o tome kako vanjski i unutarnji svijet rade kao dvojac. Kad očinska funkcija psihe ne posjeduje znanje o stvarima duše, onda nas se lako izdaje. Otac ne shvaća jednu od temeljnih stvari koje posreduju između

svijeta duše i svijeta tvari – to jest, da mnoge stvari koje nam se prikazuju nisu onakve kakve nam se čine pri prvome susretu.

Inicijacija u takvu vrstu znanja inicijacija je koju nitko od nas ne želi, premda ćemo je svi mi, prije ili poslije, primiti. Tako mnoge bajke – “Ljepotica i zvijer”, “Modrobradi”, “Lisac Reynard” – počinju s ocem koji kćer dovodi u opasnost.^{clxxxv} No, iako otac upada u smrtonosnu pogodbu jer ne poznaje mračnu stranu svijeta ili nesvjesnoga, u ženinoj psihi taj stravičan trenutak za nju označuje dramatičan početak: proboj svijesti i lukavosti.

Nijednom svjesnom stvorenju na tom svijetu nije dopušteno da zauvijek ostane bezazleno. Kako bismo mogli napredovati, vlastita instinktivna priroda tjera nas da se suočimo s činjenicom da stvari nisu kakvima se isprva čine. Divlja kreativna funkcija tjera nas da učimo o mnogim stanjima bivanja, poimanja i znanja. To su oni mnogobrojni kanali kroz koje nam se Divlja žena obraća. Gubitak i izdaja su, dakle, oni prvi skliski koraci u dugom inicijacijskom procesu koji nas odvedu u *la selva subterranea*, podzemnu šumu. Tamo, kojiput prvi put u životu, dobivamo priliku da se prestanemo odbijati od zidova koje smo sami izgradili, pa da naučimo kako, umjesto toga, proći kroz njih.

Dok gubitak bezazlenosti u žene često zanemaruju u svijetu, u podzemnoj šumi ženu koja je proživjela smrt svoje bezazlenosti smatraju nečim posebnim, djelomice zato što je bila povrijeđena, ali mnogo više jer je nastavila, jer predano radi na tome da shvati, da ukloni slojeve svojega poimanja i obrambenih mehanizama da uvidi što leži ispod toga. U tome svijetu, gubitak bezazlenosti smatraju ritualom inicijacije.^{clxxxvi} Pozdravljaju činjenicu da ona sad jasnije vidi. Slave je i poštuju jer je izdržala i dalje uči.

Sklapanje loše pogodbe nije tipično samo za psihu mladih žena, ono se događa i ženama bilo koje dobi koje nisu prošle inicijaciju ili nisu dovršile inicijaciju u tim stvarima. Kako bilo koja žena upada u takvu pogodbu? Bajka započinje simbolom mlina i mlinara. Tako je i psiha mlin ideja; ona preživa predodžbe i usitnjava ih kako bi postale korisna okrepa. Ona prima sirovine u obliku ideja, osjećaja, misli i poimanja, pa ih otvara tako

da ih učini korisnima za okrepu.

Ta psihička sposobnost često se naziva procesiranjem. Kad procesiramo, onda razvrstavamo sve sirovine u psihi, sve stvari koje smo naučili, čuli, za kojima smo čeznuli i koje smo osjetili tijekom nekog razdoblja. Onda ih razbijemo na sastavne dijelove i pitamo: “Kako da to najbolje iskoristim?” Takvim se procesiranim idejama i energijom koristimo kako bismo proveli najduševnije zadatke i poticali naše razne kreativne pothvate. Na taj način žena ostaje i čvrsta i živahna.

No, u priči mlin ne melje. Mlinar psihe je nezaposlen. To znači da se ništa ne radi sa svim onim sirovinama koje svaki dan ulaze u naš život i da ne izvlačimo smisao iz svih onih zrna znanja koja nam doiijeću u lice iz svijeta i podzemlja. Ako mlinar^{clxxxvii} nema posla, onda se psiha prestala hraniti na one neizmjerne važne načine.

Mljevenje zrnja ima veze s kreativnim nagonom. Iz nekog razloga, kreativni je život ženine psihe na mrtvoj točki. Žena koja se tako osjeća čuti da više ne odiše idejama, da je ne pokreću zamisli, da više ne melje fino kako bi našla srž stvari. Mlin je umuknuo.

Izgleda da postoji neki prirodni drijemež u koji ljudi upadaju u određenim trenucima u životu. Odgajajući vlastitu djecu i radeći s istom skupinom nadarene djece tijekom nekoliko godina, vidjela sam kako taj san obavija djecu oko jedanaeste godine. Tada se počnu strogo uspoređivati s drugima. Tijekom toga razdoblja, njihove se dotad bistre oči zastiru i premda su uvijek u pokretu kao skočigume, često umiru od totalne hladnoće. Bilo da su previše *cool* ili prepristojna, ne reaguju na ono što se događa duboko u njima, pa san postupno prekriva njihovu bistrootku, živahnu prirodu.

Zamislimo nadalje da nam tijekom toga razdoblja ponude nešto u zamjenu ni za što. Da smo sami sebe na silu uvjerali kako će nam nešto dopasti ako i dalje spavamo. Žene znaju što to znači.

Kad žena preda svoje instinkte koji joj govore kad je vrijeme da kaže *da*, a kada da kaže *ne*, kad napusti svoj uvid, intuiciju i druge divlje odlike, onda se nađe u situaciji koja je obećavala zlato, a na kraju nanosi bol. Neke žene predaju svoju umjetnost zbog nakaradna braka iz koristi, neke

napuste svoj životni san kako bi bile dobra *žena*, kći ili djevojka, a neke ostave svoje pravo zvanje kako bi živjele životom za koji se nadaju da će biti zdraviji, prihvatljiviji, da će donijeti više ispunjenja.

Tako, i na druge načine, gubimo svoje instinkte. Umjesto da su nam životi ispunjeni mogućnošću prosvjetljenja, prekriva nas neka vrsta “protamnjenja”. Naša izvanjska sposobnost da sagledamo prirodu stvari i naš unutarnji vid veselo hrču, tako da kad nam Vrag pokuca na vrata, mi odmesečarimo do njih i pustimo ga da uđe.

Vrag simbolizira mračnu silu psihe, grabežljivca, kojega u bajci ne prepoznaju kao takvog. Taj Vrag je arhetipski razbojnik koji treba, želi, siše svjetlo. U teoriji, kad bi mu se svjetlo dalo – to jest, kad bi mu se dao život s mogućnošću ljubavi i kreativnosti – onda Vrag više ne bi bio Vrag.

U našoj bajci, Vrag je prisutan jer ga je privuklo slatko svjetlo mlade djevojke. Njezino svjetlo nije bilo kakvo svjetlo, nego svjetlo djevojačke duše zarobljene u stanju mjesečarenja. Jao, kakva li slatka zalogaja. Njezino svjetlo žari srcolomnom ljepotom, ali ona svoje vrijednosti nije svjesna. Takvo svjetlo, bilo da je to žar ženina kreativna života, njezine divlje duše, tjelesne ljepote, inteligencije ili pak velikodušnosti, uvijek privlači grabežljivca. Takvo svjetlo koje je osim toga nesvjesno i nezaštićeno uvijek predstavlja metu.

Radila sam sa ženom koju su drugi prilično iskorištavali, bio to muž, djeca, majka, otac ili neznanci. Imala je četrdeset godina i još je u unutarnjem razvoju bila u toj fazi pogodbe/izdaje. Njezina umilnost, topao i gostoljubiv glas, njezin ljupki način, ne samo da su privlačili one koji su uzimali žara od nje, nego se oko njezine duševne vatre okupila i takva gomila da se sama nije mogla ogrijati.

Loša pogodba koju je napravila bila je da nikada ne kaže ne, zato da bi je stalno voljeli. Grabežljivac njezine psihe ponudio joj je zlato ljubavi ako napusti svoj instinkt koji govori “Dosta je dosta.” U potpunosti je shvatila što čini samoj sebi kad je sanjala da četveronoške puzi kroz gomilu, pokušavajući kroz šumu nogu dosegnuti dragocjenu krunu koju je netko ubacio u sredinu.

Instinktivni sloj njezine psihe upozoravao ju je na to da je izgubila

suverenitet nad vlastitim životom i da će morati četveronoške raditi na tome da ga vrati. Da bi vratila krunu, žena je morala promisliti o svojem vremenu, davanju i pažnji koju pruža drugima.

Rascvjetala jabuka u bajci simbolizira lijepi aspekt žene, onu stranu prirode čiji je korijen uronjen u svijet Divlje majke, gdje ga hrane od ispod. Stablo je arhetipski simbol individuacije: ono se smatra besmrtnim, jer njegove će sjemenke nastaviti život, njegovo korijenje štiti i obnavlja, ono je dom čitavom prehranbenom lancu. Kao i žena, stablo ima svoja doba i faze rasta, ima svoju zimu i svoje proljeće.

U jabučnjacima Sjevernih šuma, seljaci svoje kobile i pse zovu Cura, a rasvjetale voćke Gospa. Stabla u voćnjaku su mlade gole žene proljeća – “prvi nos”, kao što smo znali reći. Od svih stvari, to je najbolje obilježavalo proljeće, miris grmova voćnih cvjetova bio je mnogo važniji od poludjelih crvendaća koji su poskakivali izvodeći salta u dvorištu i jači od izdanaka koji su na poljima izlazili kao sićušni plamenovi zelene vatre iz crne zemlje.

Osim toga, postojala je i uzrečica o jabukama: “Mlada u proljeće, gorko voće: druga strana, slatka k’o led.” To je značilo da jabuka ima dvojnju prirodu. U kasno proljeće izgleda krasna i okrugla i kao da je poprskana izlaskom sunca. A ipak je bila prekisela za jelo: od toga bi vam se nakostriješili živci i rekli biste iju! No, malo dalje u godini, zagristi u jabuku bilo je kao da rastvarate kakav slatki bombon ispunjen sokom.

Jabuke i djeve međusobno su zamjenjivi simboli ženskoga Sebsrva, a voćka je simbol krijepljenja i sazrijevanja našeg poznavanja toga Sebsrva. Ako je naše znanje o običajima vlastite duše nezrelo, onda nas ona ne može krijepiti, jer znanje još nije zrelo. Kao i kod jabuka, potrebno je vrijeme da sazrije, korijeni moraju pronaći uporište, a mora proći bar jedno godišnje doba, ako ne i više. Ako djevičanska duša i nadalje ne dođe u kušnju, onda se ništa više ne može dogoditi u našem životu. No, ako dobijemo podzemne korijene, onda možemo sazrijeti i krijepiti dušu, Sebstvo i psihi.

Da, rascvjetala jabuka jest metafora za plodnost. Ali još više označuje iznimno senzualni kreativni nagon i sazrijevanje ideja. Sve je to djelo *las*

curanderas, travarki, koje žive duboko u stijenama i *montañas*, planinama, nesvjesnog. One tamo kopaju po dubokom nesvjesnom, a zatim nama dostavljaju taj rad. Mi radimo na radu koji nam one daju, pa se kao rezultat rađaju moćna vatra, oštri instinkti i duboko znanje, a mi se razvijamo i napredujemo i u unutarnjem i u vanjskom svijetu.

Drvo koje tu imamo simbolizira raskoš divlje i slobodne prirode u ženinoj psihi, a opet psiha ne shvaća vrijednost toga. Moglo bi se reći da je čitava psiha usnula pred golemim mogućnostima ženske prirode. Kad govorimo o ženi/stablu, onda mislimo na žensku rascvjetalu energiju koja nam pripada i koja dopire do nas u ciklusima, koja redovito opada i vraća nam se kako psihičko proljeće slijedi psihičku zimu. Kad se taj rascvjetali impuls u našem životu ne bi obnavljao, onda bi se zastrla nada, a zemlja našeg uma i srca ostala bi nepokretna. Rascvjetala jabuka jest naš duboki život.

Vidimo kako psiha razorno djeluje kad omalovažava vrijednost mladoga elementarno ženskoga – kad otac za jabuku kaže: “Lako ćemo zasaditi novu.” Psiha ne prepoznaje vlastitu Božicu stvarateljicu u njezinu otjelovljenju rascvjetala stabla. Mladim se sebstvom trguje, a ne prepoznaje se njegova vrijednost ili uloga kao korijenskoga glasnika Divlje majke. Pa ipak, upravo to neznanje izaziva početak inicijacije izdržljivosti.

Nezaposleni mlinar kojem je loše krenulo, počeo je sjeći drva. Težak je to posao, sjeći drva, zar ne? Stalno nešto treba dizati i vući. Pa ipak, sjeća drva simbolizira golema psihička bogatstva, sposobnost prikupljanja energije za zadatke koji su pred nama, za razvoj ideja, za dovlačenje sna, koji god on bio, u naš doseg. Pa kad mlinar počne sjeći drva, moglo bi se reći da je psiha započela vrlo težak posao privođenja svjetla i topline.

No, siroti ego uvijek traži neki lakši put. Kad Vrag mlinaru predloži da će ga osloboditi teškoga rada u zamjenu za svjetlo dubokoga ženskog, neuki mlinar pristaje. Na taj način pečatimo svoju sudbinu. Duboko u zimskim dijelovima našega uma, mi smo otporna loza i znamo da preobrazba bez rada ne postoji. Znamo da ćemo se morati spaliti do temelja, ovako ili onako, a zatim uspravno sjesti usred pepela onoga što

smo nekad mislili da jesmo pa nastaviti od toga.

No, druga strana naše prirode, dio koji više priželjkuje mlitavost, nada se da to neće biti tako, nada se da težak rad može prestati tako da se drijemež nastavi. Kad onda dođe grabežljivac, već smo spremni za njega, jer nam lakne kad zamislimo da možda postoji kakav lakši put.

Kad izbjegavamo sjeći drva, onda će se umjesto toga odsjeći šake naše psihe... jer bez psihičkog rada, te šake sahnju. Želja za pogodbom o teškome radu tako je ljudska i uobičajena, da je upravo nevjerojatno ako nađemo živu osobu koja nije sklopila takav pakt. Ta je odluka tako uobičajena da kad bismo nabrajali primjere žena (ili muškaraca) koje bi rado napustile sječju drva i živjele lagodnijim životom, pa tako izgubile šake – to jest, nadzor koji imaju nad vlastitim životom – e, onda bismo još dugo, dugo bili tu.

Na primjer, žena se uda iz pogrešnih razloga i odsiječe svoj kreativni život. Žena ima jednu seksualnost, a prisiljava se prihvatiti drugu. Žena želi biti, ići, učiniti nešto veliko, a ostane kod kuće i umjesto toga broji spajalice. Žena želi živjeti svoj život, a umjesto toga sakuplja malene komadiće života, kao da su ostaci špage. Žena je svoja osoba, ali daje ruku, nogu ili očnu jabučicu za svakoga ljubavnika koji pokuca na vrata. Žena je ispunjena bujnom kreativnošću a pozove svoje vampirske prijatelje na skupno sisanje. Žena osjeća potrebu da nastavi svoj život, a nešto u njoj kaže: “Ne, kad imaš omču, onda si sigurna.” To je ono vražje: “Dat ću ti ovo, ako ti meni daš ono”, pogodba u neznanju.

Dakle, ono što je trebalo biti hranjivo, rascvjetalo stablo psihe, gubi moć, gubi svoj cvat, gubi energiju, prodano je, prisiljeno na predaju svojega potencijala a ne shvaća pogodbu koju je napravilo. Čitava drama gotovo uvijek započinje i preuzima nadzor izvan ženine svijesti.

Pa ipak, valja istaknuti da je to mjesto gdje svi počnu. U priči otac predstavlja gledište vanjskoga svijeta, kolektivni ideal koji tjera žene da budu usahle umjesto divlje. Pa ipak, nije sramotno, a ni prijekora vrijedno, ako ste predale svoje rascvjetale grane. Da, zacijelo ste patile zbog toga. A možda ste ih i predale na nekoliko godina, možda čak i desetljeća. Međutim, postoji nada.

Majka u bajci objavljuje čitavoj psihi što se zbilo. Ona govori: “Probudi se! Pogledaj što si učinila!” I svi se tako brzo probude, da boli.^{clxxxviii} Svejedno su to dobre vijesti, jer se ona niškorišti majka u psihi, ona koja je nekoć pomagala u razvodnjavanju i otupljivanju funkcije osjećaja, sada odjednom probudila i shvatila stravično značenje pogodbe. Sada ženina bol postaje svjesna. A kad je svjesna, onda žena nešto može učiniti s njom. Može je upotrijebiti da nešto nauči kroz nju, da se osnaži kroz nju, da postane žena koja zna.

Dugoročno će biti još i boljih vijesti. Ono što je predano može se ponovno tražiti natrag. Može ga se vratiti na pravo mjesto u psihi. Vidjet ćete.

Druga faza – sakaćenje

U drugoj fazi priče, roditelji posrćući dođu kući, roneći suze koje padaju na sve ono divno ruho. Na dan tri godine poslije, Vrag dolazi po njihovu kćer. Ona se okupala i odjenula bijelu haljinu. Stoji u krugu koji je kredom iscrtala oko sebe. Kad Vrag posegne za njom da je zgrabi, neviđena ga sila odbaci preko dvorišta. On joj naredi neka se ne kupa. Ona postaje nalik na kakvu životinju, ali joj suze kapnu na ruke i Vrag je ponovno ne može dotaknuti. On naredi ocu da joj odreže šake tako da joj suze ne mogu kapati na njih. To se i dogodi, pa tako prestaje onaj život koji je poznavala. No, suze joj se slijevaju i niz batrljke, pa je Vrag ni sada ne može svladati i on odustaje.

Kći je obavila iznimno dobar posao, ako uzmemo u obzir okolnosti. Pa ipak otupimo kad jednom prođemo tu fazu i shvatimo što su nam učinili, kako smo se pokorili volji grabežljivca i uplašena oca tako da smo završili bez ruku.

Nakon toga, naš duh reagira tako da se kreće kad se mi krećemo, da poseže kad mi posežemo, da hoda kad mi hodamo, ali u svemu tome nema osjećaja. Otupimo kad shvatimo što se dogodilo. Užasnuti smo tom

razmjenom. Mislimo da naš konstrukt unutarnjeg roditelja uvijek mora biti budan, da mora reagirati i štititi našu rascvjetalu psihu. Sad vidimo što se događa kad to nije tako.

Tri godine prođu između pogodbe i trenutka kad se Vrag vrati. Te tri godine predstavljaju vrijeme kad žena ne posjeduje jasnu svijest o činjenici da je ona sama žrtva. Ona je žrtva paljenica koja se podnosi zbog neke loše pogodbe. U mitologiji je trogodišnje razdoblje vrijeme nadolaska odlučujućega trenutka, kao kod trogodišnje zime koja prethodi *Ragnaroku*, Sumraku bogova u skandinavskoj mitologiji. U mitovima poput ovih, dogodi se tri godine nečega, a zatim počinje razaranje iz čijih se ruševina rađa novi svijet mira.^{clxxxix}

Taj broj godina simbolizira vrijeme kad se žena pita što će joj se sad dogoditi, pita hoće li se uistinu dogoditi ono čega se najviše boji – da će je neka razorna sila potpuno odnijeti sa sobom. Bajkoviti simbol trojke slijedi ovaj obrazac: Prvi pokušaj nije dobar. Drugi pokušaj, i dalje ne valja. Treći pokušaj, ah, sad će se nešto dogoditi.

Uskoro će se napokon skupiti dovoljno energije, dovoljno duševnoga vjetra da pokrene psihičku barku i otpuše je daleko na pučinu. Lao Tzu^{cxc} kaže: “Tao je rodio Jedno. Jedno je rodilo Dvoje. Dvoje je rodilo Troje. Troje je dalo život nebrojenome mnoštvu.” Do trenutka kad dođemo do sile “trojke” bilo čega, to jest, do transformativnoga trenutka, atomi poskoče, pa tamo gdje je bila klonulost, sad je kretanje.

Tri godine bez muža može se shvatiti kao psiha u inkubaciji u kojoj bi bilo preteško imati još neku vezu koja bi nam odvlačila pozornost. Rad koji valja obaviti u te tri godine jest što jače snaženje samoga sebe, iskoristiti za sebe sve svoje psihičke mogućnosti, postati koliko je god moguće svjesniji. To znači, izaći iz svoje patnje i uvidjeti što ona znači, kako djeluje, koji obrazac slijedi, proučavati druge s istim obrascem koji su sve to prošli i oponašati ono što nam se čini da ima smisla.

Upravo to promatranje nevolje i rješenja traži od žene da ostane sama, i to je dobro, jer kao što ćemo vidjeti poslije u priči, njezin je zadatak da nađe mladoženju u donjem svijetu, a ne u površinskom. Gledano unatrag, žene vide da se njihov inicijacijski silazak dugo pripremao, kojiput

godinama, dok napokon i odjednom ne padnu preko ruba i u brzace, najčešće jer ih netko gurne, premda povremeno naprave elegantan skok sa stijene... no, rijetko.

To razdoblje kojiput obilježava neka dosada. Žene će često reći da im je raspoloženje takvo da ne mogu baš točno odrediti što je to što žele, bilo da se radi o poslu, ljubavniku, vremenu ili kreativnom radu. Teško je koncentrirati se. Teško je biti produktivan. Ta živčana uznemirenost tipična je za ovu fazu duhovnoga razvoja. Samo će nas vrijeme odvesti, ne tako daleko niz cestu, do ruba s kojega moramo pasti, zakoraknuti ili zaroniti.

Kad priča dođe do te točke, otkriva nam se fragment starih noćnih religija. Mlada žena se kupava, odjene bijelu odjeću, nacrtava krug kredom oko sebe. To je stari ritual božica, kupanje – pročišćenje – odijevanje bijele haljine – odora silaska u zemlju mrtvih – te crtanje kruga čarobne zaštite – svete misli – oko sebe. Sve to djeva obavlja u nekoj vrsti transa, kao da izvlači upute iz nekog davno prošloga vremena.

Postoji trenutak krize za nas kad čekamo ono što zacijelo predstavlja našu propast, naš kraj. To nas natjera da, kao i djeva, načulimo uši kako bismo čuli taj daleki glas iz predačkih vremena, glas koji nam govori kako ostati čvrst, kako duh održati jednostavnim i čistim. Jednom sam u očaju sanjala glas koji je rekao: “Dotakni sunce.” Nakon toga sna, svaki dan, kuda god bih išla, oslanjala sam leđa, taban, dlan na pravokutnike sunčeva odsjaja na zidovima, podovima i vratima. Oslanjala sam se i odmarala na tim zlatnim oblicima. Djelovali su kao turbina na moj duh. Ne znam kako, znam samo da jesu.

Ako slušamo glasove iz snova, slike, priče i našu umjetnost, one koji su nam prethodili, jedni druge, nešto će nam se udijeliti, čak i nekoliko stvari, koje su ritual, osobni psihički običaj, a služe smirivanju te faze procesa.^{cxci}

Kosti ove priče potječu iz doba u kojem su navodno Božice češljale kosu smrtnicama i jako ih voljele. U tom smislu, dakle, shvaćamo da su silasci u ovoj priči oni koji vuku ženu drevnoj prošlosti, njezinim predačkim majčinskim lozama u podzemlju. Zadatak je vratiti se kroz izmaglicu vremena do mjesta na kojem nas čeka *La que sabé*. Ona je za

nas pripremila opsežno podzemno učenje koje će našem duhu i nama u vanjskome svijetu biti od velike koristi.

U starim religijama čovjek postaje imun, nedostupan zlu, kad se ogrne čistoćom i pripremi za smrt. Kad oko sebe postavimo zaštitu Divlje majke – krug kredom – onda se naš psihički silazak može nastaviti, a da ne skrećemo s kursa i da nam živost ne oduzima ona vražja oporbena sila psihe.

Eto nas kako svečano odjeveni i što bolje zaštićeni čekamo svoju sudbinu. No, djeva plače, suze joj kaplju na ruke. Isprva, kad psiha nesvjesno plače, to ne čujemo, nego samo osjetimo kako nas preplavljuje osjećaj bespomoćnosti. Djeva i dalje plače. Njezine suze su rađanje onoga što je štiti, onoga što pročišćuje ranu koju je zadobila.

C. S. Lewis pisao je o bočici dječjih suza kojih jedna kap liječi svaku ranu. Suze u mitu otapaju ledeno srce. U inuitskoj priči “Kameno dijete”^{excii}, vruće dječjačke suze izazivaju pucanje hladna kamena iz kojeg izlazi duh-zaštitnik. U priči “Mary Culhane”, demon koji je zgrabio Mary ne može ući ni u koju kuću u kojoj je neko iskreno srce isplakalo suze: to smatra “svetom vodicom”. Tijekom čitave povijesti, suze su obavljale tri zadatka: prizivale duhove na jednu stranu, odbijale one koji bi prigušivali i vezali jednostavnu dušu te liječile rane zadobivene lošim pogodbama.

Postoje trenuci u ženinu životu kad plače i plače i plače, pa premda ima i pomoć i potporu svojih bližnjih, ipak i dalje plače. Kojiput to plakanje tjera grabežljivca od nje, tjera nezdravu želju ili dobit koja će je uništiti. Suze su dio krpanja poderotina u psihi, kroz koje je curila i nestajala energija. Stvar je ozbiljna, ali ono najgore se ne događa – ne kradu nam svjetlo – jer nas suze čine svjesnima. Kad plačemo, nikako ne možemo ponovno zaspati. Kakav god san zatim došao, uvijek služi kao odmor fizičkom tijelu.

Kojiput žena kaže: “Dosta mi je plakanja, već sam umorna od toga, želim prestati.” No, njezina duša je ta koja proizvodi suze, a one su njezina zaštita. Stoga mora nastaviti dok ne prođe vrijeme potrebe. Neke se žene dive količini vode koju njihova tijela mogu proizvesti dok plaču. To neće zauvijek trajati, samo dok duša nije gotova sa svojim mudrim

izrazom.

Vrag pokušava prići kćeri, ali ne može, jer se okupala i plakala. On priznaje da mu je moć oslabljena tom svetom vodicom i traži da se ona više ne kupa. No, umjesto da je to ponizi, izaziva upravo suprotan učinak.^{exciii} Počinje nalikovati nekoj životinjskoj sili, divljoj prirodi koja se skriva u njoj, a to je također oblik zaštite. Može se dogoditi da se u toj fazi žena manje ili drugačije zanima za svoj izgled. Možda će hodati naokolo odjevena više kao naramak pruća nego kao osoba. Dok razmišlja o svojoj nevolji, nestaju mnogi raniji interesi.

“Pa”, kaže Vrag, “ako oljuštim tvoj civilizirani sloj, možda ti mogu zauvijek ukrasti život.” Grabežljivac je želi poniziti, oslabiti je svojim zabranama. Vrag misli, ako djeva bude neokupana i prljava, moći će joj ukrasti vlastitu osobu. No, događa se upravo suprotno, jer čađavu ženu, ženu blata, Divlja žena voli i štiti bezuvjetno.^{exciv} Čini se da grabežljivac ne razumije da je njegove zabrane samo još više približavaju snažnoj divljoj prirodi.

Vrag se ne može približiti divljem sebstvu. Takvo bivanje posjeduje čistoću koja na kraju odbacuje nesmotrenu ili razornu energiju. Spoj toga i njezinih čistih suza priječi pristup zloj stvari koja joj želi propast, pa ona može živjeti punijim životom.

Nadalje, Vrag navodi oca na sakaćenje vlastite kćeri, on joj mora odrezati šake. Ako otac ne pristane, demon prijeti da će ubiti čitavu psihi: “Sve će pomrijeti ovdje, uključujući tebe, tvoju ženu i sva polja dokle ti pogled seže.” Vražji je naum da kći izgubi šake – to jest, svoju psihičku sposobnost da primi, drži, pomogne sebi ili drugima.

Očinski element psihe nije zreo, ne može se suprotstaviti tom žestokom grabežljivcu, pa kćeri odsiječe šake. On pokušava moliti milost za svoju kćer, ali cijena je – razaranje čitave kreativne moći psihe – previsoka. Kći se podvrgava oskrvnuću, krvna žrtva je dovršena, ono što je u drevna vremena označavalo potpuni silazak u podzemni svijet.

Činom gubitka šaka, žena probija svoj put u *la selva subterranea*, podzemno područje inicijacije. Kada bi to bila grčka drama, tragični zbor bi sad zaridao i plakao, jer iako joj taj čin omogućuje da stekne golemu

moć, to je trenutak u kojem je sasječena ženina bezazlenost, a ona se nikad više neće vratiti u istom obliku.

Srebrnozuba sjekira potječe iz drugoga arheološkog sloja staroga divljega ženskog, u kojem srebrna boja osobito označuje mjesec i svijet duše. Srebrnozuba sjekira zove se tako jer se u stara vremena izrađivala od kaljena čelika, a oštrica se brusila dok nije postala sjajno srebrnkaste boje. U staroj minojskoj religiji, sjekira božice označavala je ritualni put osobe koja prolazi inicijaciju i mjesta koja su se smatrala svetima. Čula sam od dvije hrvatske pripovjedačice da se u starim ženskim religijama koristilo malenom ritualnom sjekirom kako bi se odsjekla pupčana vrpca novorođena djeteta i tako dijete oslobodilo iz podzemlja da može živjeti na ovome svijetu.^{cxcv}

Srebrna boja sjekire povezana je sa srebrnim šakama koje će naposljetku pripasti djevi. Ovo je zakučast dio jer prikazuje ideju da odstranjivanje psihičkih šaka može biti ritualno. U starim ženskim religijama postojala je ideja da se mladica obrezuje sjekirom kako bi mogla bolje rasti.^{cx cvi} Nekad davno postajalo je duboko štovanje stvarnoga drveća, zbog njegove sposobnosti da umire pa se zatim povratu u život te zbog svih onih životvornih stvari koje pruža ljudima, kao što su drvo za ogrjev i kuhanje, grane za kolijevke, štapove za hodanje, zidove za skrovište, lijekove za vrućice, a i mjesta za penjanje kako bi se vidjelo u daljinu i, ako je potrebno, sakrilo od neprijatelja. Drvo je uistinu bilo velika divlja majka.

U drevnoj ženskoj religiji takva sjekira pripada božici, a ne ocu. Taj dio priče daje naslutiti da je očevo posjedovanje sjekire rezultat spajanja stare i novije religije, od kojih je starija razudena, a svakako i zaboravljena. Pa ipak, bez obzira na izmaglice vremena i/ili slojeve koji zastiru te stare ideje o ženskoj inicijaciji, ako slijedimo priču poput ove naše, možemo iz toga spleta izvući ono što nam je potrebno: možemo od tih djelića sastaviti kartu koja nam pokazuje put silaska i ponovnog vraćanja.

Oduzimanje psihičkih ruku možemo razumjeti onako kako su taj simbol shvaćali naši preci. U Aziji, nebeska se sjekira rabila kako bi se

čovjek odvojio od svojega neprosvijedjenog sebstva. Motiv sječe kao inicijacije, središnji je u našoj priči. Ako se u modernim društvima šake ega moraju odrezati da ponovno steknemo svoju divlju funkciju, svoje ženske osjete, onda neka odu, kako bi nas to odvratilo od svih kušnji nevažnih stvari u našem dosegu, što god to bilo čega se možemo držati da ne napredujemo. Ako je tako da se moramo privremeno lišiti svojih šaka, onda neka bude. Predajte ih.

Otac zamahne srebrnim sječivom, pa premda osjeća strašno kajanje, važniji mu je vlastiti život i život svekolike psihe, premda neki pripovjedači jasno ističu da se najviše boji upravo za svoj život. Ako shvatimo oca kao organizacijsko načelo, neku vrstu vladara izvanjske ili svjetovne psihe, onda vidimo da ženino otvoreno sebstvo, njezino svakodnevno, vladajuće sebstvo ega, ne želi umrijeti.

To je potpuno razumljivo. To se uvijek događa kod silaska. Silazak privlači neki dio nas, kao da je to nešto krasno, tamno, gorko-slatko. Istodobno nas odbija, pa prelazimo psihičke ulice, autoceste, pa čak kontinente kako bismo ga izbjegli. Ipak, tu vidimo da rascvjetalo stablo mora otrpjeti amputaciju. Pomisao na to možemo izdržati jedino uz obećanje da nas netko, negdje ispod površine psihe, čeka, čeka da nam pomogne, da nas izliječi. A to i jest tako. Netko velik nas čeka da nas ponovno izgradi, da preobrazi ono što se oštetilo, da poveže udove koji su ozlijeđeni.

Tamo na selu gdje sam odrasla, oluje s munjama i tučom nazivali su “oluje koje sijeku”, kojiput i “oluje koje kose”, kao Smrt s kosom, jer takve oluje sasijeku sva živa bića uokolo: stoku, a kojiput i ljude, ali uglavnom plodonosne biljke i drveće. Nakon velike oluje, čitave bi obitelji isplazile iz svojih podruma i nadvile se nad zemlju da vide kakva je pomoć potrebna usjevima, cvijeću, drveću. Najmlađa dječica kupila bi rasute grane pune lišća i voća. Starija djeca uspravljala bi biljke koje su još živjele, posječene. Vezali bi ih drvenim štapićima, daščicama i bijelim krpenim zavojima. Odrasli bi rastavili ili zakopali ono što je zauvijek bilo posječeno.

Kao što ćemo vidjeti, takva brižna obitelj čeka i djevu u podzemlju. U

toj metafori rezanja šaka vidimo da će nešto proizaći iz toga. Kad god nešto u podzemlju više ne može živjeti, ono se ruši i rasiječe zato da bi se iskoristilo na neki drugi način. Ta žena u priči nije stara, nije bolesna, ali ipak je valja rastaviti jer više ne može biti onakva kakva je bila. No, postoje sile koje čekaju na to da joj pomognu.

Time što joj odreže ruke, otac produbljuje njezin silazak, ubrzava *dissolutio*, težak gubitak najdražih vrijednosti, što znači svega, gubitak izvidnice, gubitak obzora, gubitak sigurnosti u ono što vjerujemo i radi čega vjerujemo. Ideja koja se skriva u domorodačkim ritualima diljem svijeta jest da valja ispremiješati ono obično kako bi se onima koji prolaze inicijaciju lako predstavilo ono mistično.^{cxvii}

Važnost ostatka psihičkoga tijela i njegovih atributa ističe se kad se ruke odsijeku, pa znamo da nerazumni vladar, otac u psihi više ne može dugo živjeti, jer će duboka i razudena žena obaviti svoj rad, s njihovom pomoći i zaštitom ili bez nje. Pa kako god se to isprva činilo odvratnim, ta će nova verzija njezina tijela biti od pomoći.

Dakle, pri tom silasku gubimo psihičke šake, one dijelove tijela koji su nalik na dva mala ljudska bića sama za sebe i po sebi. U stara vremena, prsti su se uspoređivali s rukama i nogama, a zglavak s glavom. Ta bića znaju plesati, znaju pjevati. Jednom sam pljeskala kadencu s Reneom Heredim, velikim gitaristom flamenka. U flamenku dlanovi govore, ispuštaju zvukove nalik na riječi, kao “Brže, ljepoto, uzvini se, zaroni, osjeti me, osjeti ovu glazbu, osjeti ovo i ovo i ovo.” Te su ruke bića za sebe.

Ako proučite jaslice na području Sredozemlja, najčešće vidite da su ruke pastira i Tri kralja, ili pak Marije i Josipa, okrenute tako da im dlanovi gledaju u smjeru Božanskoga djeteta, kao da je dijete svjetlo koje mogu primati kroz kožu svojih dlanova. U Meksiku to vidimo i na kipovima velike Božice Guadalupe koja svoje ljekovito svjetlo na nas baca pokazujući nam dlanove svojih šaka. Moć ruku zabilježena je u čitavoj povijesti. U Kayenti, u rezervatu Navajo Indijanaca, postoji *hogan*²¹ na

²¹ Koliba Navajo Indijanaca izgrađena od zemlje i pruča, prekrivena blatom. Dolazi od

kojemu se pokraj vrata vidi prastari crveni otisak dlana. To znači: “Tu smo sigurni”.

Mi žene dotičemo mnogo ljudi. Znamo da je naš dlan neka vrsta senzora. Bilo tijekom zagrljaja ili kad ih potapšemo po ramenu ili tek dodirnemo, očitavamo ljude koje dotičemo. Ako smo povezane s *La que sabé*, znamo što drugi osjeća primajući signal kroz naše dlanove. Nekima ta informacija dolazi u obliku slika, pa čak i riječi, pa ih izvještava o osjećajnom stanju druge osobe. Moglo bi se reći da u rukama postoji neka vrsta radara.

Ruke nisu samo prijammnici, nego i odašiljači. Kad se rukujemo s nekom osobom, možemo poslati poruku, pa to često i činimo nesvjesno pritiskom, intenzitetom, trajanjem i temperaturom kože. Osobe koje svjesno ili nesvjesno smjeraju zlo imaju dodire koji se doimaju kao da buše rupe u psihičkom duševnom tijelu drugoga. Na drugom psihološkom polu, ruke postavljene na neku osobu mogu smirivati, tješiti, uklanjati bol i liječiti. To je ženino znanje kroz stoljeća koje se prenosi s majke na kćer.^{cxcviii}

Grabežljivac u psihi zna sve o dubokoj tajni povezanoj sa šakama. U mnogim dijelovima svijeta postoji krajnje patološki način pokazivanja nehumanosti time što otmu žrtvu i onda joj odrežu šake, jer time razude ljudsku funkciju osjećanja, viđenja i vidanja. Ubojica ne osjeća, pa ne želi niti da njegova žrtva nešto osjeća. Upravo je to namjera Vraga, jer neiskupljeni aspekt psihe ne osjeća, pa ga njegova luda zavist prema onima koji osjećaju tjera na tu razornu mržnju. Ubiti ženu rezanjem, tema je mnogih priča. Ali ovaj Vrag je više od ubojice, on sakati. Njemu je potrebno sakaćenje, pri čemu se ne radi o onoj vrsti pravljenja ožiljaka koji su dekorativni ili jednostavno služe inicijaciji, nego o namjeri da ženu zauvijek onespособi.

Kad kažemo da su ženi odrezane šake, mislimo da je odvojena od samoutjehe, od neposredna samoliječenja, tako bespomoćna da ne može učiniti ništa doli slijediti drevni put. Zato je prikladno da i dalje plaćemo

Navajo riječi *hooghan* u značenju kuća, dom. (op. prev.)

tijekom toga vremena. To je naša jednostavna i moćna zaštita protiv demona koji nanosi toliku bol da nitko od nas ne može u cijelosti shvatiti njegove motive ili *raison d'être*.

U bajkama postoji lajtmotiv koji se naziva “bačen predmet”. Junakinja koju progone vadi čarobni češalj iz kose i baca ga iza sebe, a taj češalj naraste u šumu tako gusta drveća da ne bismo mogli ni grablje zabiti među njih. Ili pak junakinja posjeduje bočicu s vodom, pa je otvori i poprska put za sobom. Kapljice se pretvore u poplavu koja uspješno uspori progonitelja.

U našoj priči, mlada žena plače i plače po svojim batrljcima, a Vraga odbacuje nekakvo polje sile oko nje. On je ne može zgrabiti kako je namjeravao. Tu su suze “bačeni predmet”, vodeni zid koji drži Vraga na udaljenosti, ne zato što ga dimu ili smekšaju, ne, nego zato što ima nečeg u čistoći iskrenih suza što slama njegovu moć. A nalazimo da je tomu tako kad plaćemo za ljubav Božju jer na obzoru nema ničega, ničega doli najtmurnijih, najmračnijih i najneiskuplje-nijih mogućnosti, a ipak nas suze spase da ne izgorimo do temelja.^{cxix}

Kći mora žalovati. Zapanjuje me koliko malo žena danas plače, a i kad plaču, plaču da bi se ispričale. Zabrinjava me kad stid ili neuporaba počnu zatrpavati neku prirodnu funkciju. Od suštinske je važnosti da budete rascvjetalo stablo i da budete vlažni, inače ćete se slomiti. Plakanje je dobro, valjano. Ono ne liječi dvojbu, ali omogućuje da se proces nastavi a ne da propadne. Sada, dakle, onaj život koji je djeva poznavala, njezino dosadašnje razumijevanje života prestaje i ona silazi na još jednu nižu razinu u podzemlju. Mi slijedimo njezine stope. Idemo dalje, premda smo ranjivi i lišeni zaštite ega, poput drva kojemu je oguljena kora. Pa ipak smo moćni, jer smo naučili kako odbaciti Vraga preko dvorišta.

U tom trenutku vidimo da nam u životu, bez obzira na sve što činili, planovi ega jednostavno kliznu iz ruku. Dogodit će se promjena u našem životu, velika promjena, bez obzira na to kakve zgodne daljnje planove imao naš mali temperamentni ego. Moćna sudbina počinje upravljati našim životom – ne mlin, ne metenje, ne spavanje. Naš život, onaj koji smo poznavali, sad je gotov. Žudimo za time da budemo sami, možda da

nas puste na miru. Ne možemo se više oslanjati na očinsku dominantnu kulturu – prvi put smo usred učenja svojega stvarnoga života. Idemo dalje.

To je vrijeme u kojem sve što cijenimo gubi ritam. Jung nas podsjeća na izraz kojim se koristi Heraklit, *enantiodromia* – što znači teći unatrag. No, to kretanje unazad može predstavljati više od regresije u osobno nesvjesno, ono može biti iskren povratak djelotvornim drevnim vrijednostima, dubljim idejama.^{cc} Ako shvatimo tu fazu inicijacije izdržljivosti kao korak unatrag, onda se mora shvatiti i kao korak od pedeset kilometara nadolje, natrag u carstvo Divlje žene.

Zbog svega toga Vrag da kopitima vjetra i bijesan nestane. U tom smislu, kad žena osjeti da joj više ne ide, da se ne zna ophoditi sa svijetom kao dosad, ona još posjeduje moć u čistoći duše, snažna je u svojem ustrajanju na tuzi, i time natjera ono što je želi uništiti na povlačenje.

Psihičko tijelo izgubilo je svoje dragocjene šake, istina je. No, ostatak psihe će nadomjestiti taj gubitak. Još posjedujemo stopala koja znaju put, duševni razum kojim vidimo nadaleko, grudi i trbuh kojima osjećamo, baš kao i egzotična i tajanstvena božica trbuha, Baubo, koja predstavlja duboku instinktivnu prirodu žena... i koja također nema ruke.

S takvim bestjelesnim i sablasnim tijelom idemo dalje. Spremamo se učiniti sljedeći silazak.

Treća faza – lutanje

U trećoj fazi priče, otac nudi kćeri da je opremi bogatstvom za čitav život, ali kći kaže da će krenuti dalje i ovisiti o sudbini. U zoru, s rukama zamotanima u čistu gazu, odlazi od života koji je poznavala.

Ponovno postaje neuredna i slična životinji. Kasno u noći, izgladnjela, dolazi do voćnjaka u kojem su sve kruške pobrojane.^{cci} Duh ispušta vodu iz opkopa oko voćnjaka i dok je zapanjeni vrtlar promatra, ona pojede krušku koja joj se ponudi.

Inicijacija je proces kojim se okrećemo od našega prirodna nagnuća da ostanemo nesvjesni i odlučimo da ćemo, bez obzira na sve – patnju, težnju, izdržljivost – pokušati dosegnuti svjesno jedinstvo s dubljim razumom, divljim Sebstvom. U priči majka i otac pokušavaju povući djevu natrag u nesvjesno stanje: “Ah, ostani ovdje s nama, povrijeđena si, ali mi ćemo nešto poduzeti da zaboraviš.” Hoće li, sad kad je porazila Vraga, takoreći počivati na lovorikama? Hoće li se, bezruka, povrijeđena, povući u neke udaljene dijelove psihe, gdje će se netko brinuti za nju do kraja života, a ona treba samo plutati dalje i raditi što joj kažu?

Ne, ona se neće poput kiselinom unakažene ljepotice zauvijek povući u zamračenu sobu. Ona će se odjenuti, psihički liječiti što bolje može i krenuti niz još jedne kamene stubu do dubljega carstva psihe. Stari dominantni dio psihe nudi se da je skrivenu zauvijek drži na sigurnome, ali njezina instinktivna priroda to odbija, jer osjeća da mora težiti potpunoj budnosti bez obzira na sve.

Rane su joj zamotane u bijelu gazu. Bijelo je boja zemlje smrti, ali i boja alkemijskog uskrsnuća duše iz podzemlja, *albedo*. To je boja koja naviješta ciklus silaska i povratka. Tu na početku djeva postane lualica, a to je samo za sebe i po sebi uskrsnuće u novi život i smrt u starom. Lutanje je vrlo dobar izbor.

Žene u toj fazi često istodobno osjete očaj i čvrstu odlučnost da krenu na to unutarnje putovanje, bez obzira na sve. Kad napusti jedan život radi drugoga, ili jednu fazu života radi druge, ili čak jednoga ljubavnika radi nijednoga drugog nego radi sebe same, žena to i čini. Kad prelazi iz doba djevojaštva u doba mlade žene, kad od udane žene postaje usidjelica, kad iz srednje dobi prelazi u stariju, kad prijeđe staračku granicu, kad krene ranjena, ali s novim, vlastitim sustavom vrijednosti – to je smrt i ponovno ustajanje. Blago silaska sastoji se u tome da ostavimo neku vezu ili roditeljski dom, da ostavimo za sobom zastarjele vrijednosti, da postanemo vlastita osoba te, kojiput, duboko zaronimo u divljinu jer jednostavno *moramo*.

Eto nas, dakle, kako silazimo u neko drugo svjetlo, pod drugo nebo, s nepoznatim tlom pod nogama. Međutim, hodamo ranjivo jer nemamo

oslonac, ne držimo se, ne hvatamo, ne znamo – jer nemamo ruke.

Majka i otac – kolektivni aspekt i ego aspekt psihe – više nemaju onu moć koju su nekad imali. Otriježnila ih je krv koja je prolivena zbog njihove nepažnje. Pa premda djevi nude svaku udobnost, bespomoćni su sad pri usmjerivanju njezina života, jer je sudbina vuče da živi kao lualica. U tom smislu, majka i otac umiru. Njezini novi roditelji su vjetar i cesta.

Arhetip lualice izgrađuje ili izaziva pojavu drugog: arhetipa vuka-samotnjaka ili autsajdera. Ona je izvan naoko sretnih obitelji u selima, izvan tople sobe i vani na hladnom – to je sada njezin život.^{ccii} To postaje živa metafora za žene na tom putovanju. Nekako osjećamo da nismo dio života koji se vrti oko nas. Vergl zvuči daleko, izvikivači, žicari, sav se taj veličanstveni cirkus vanjskoga života zaklima i sruši u prašinu dok se mi i dalje spuštamo u podzemlje.

Tu nam stara noćna religija ponovno prilazi cestom ususret. Dok stara priča o Hadu koji silom odvlači Perzefonu u podzemlje predstavlja finu dramu, mnogo starije priče iz majčinski usredotočenih religija, kao što su one o Ištar i Inanni, pokazuju nesumnjivu vezu “čežnje za ljubavlju” između djeve i kralja iz podzemlja.

U tim starim vjerskim verzijama, djevu taj neki mračni Bog ne mora zgrabiti i odvući u podzemlje. Djeva zna da mora otići, zna da je to dio božanskog rituala. Premda se možda boji, ona otpočetka *želi* otići i upoznati svojega kralja, svojeg mladoženju u podzemlju. Silazeći na svoj način, ona se tu preobražava, uči duboko znanje i ponovno izlazi u vanjski svijet.

Klasični mit o Perzefoni i bajka o Bezrukoj djevi fragmenti su čvršće povezanih drama prikazanih u starijim religijama. Ono što je nekoć bila čežnja za pronalaženjem Voljenoga u podzemlju, s vremenom je postala pohota i otmica u kasnijim mitovima.

U vrijeme velikih matrijarhata podrazumijevalo se da će ženu prirodno nešto povesti u podzemlje, da će je tamo odvesti i voditi moći njezine duboke ženstvenosti. To se smatralo dijelom njezina naukovanja, a usvajanje toga znanja neposrednim iskustvom bilo je najviše postignuće. Priroda tog silaska arhetipska je srž i *Bezruke djeve* i mita o Demetri i

Perzefoni.

Dakle, u našoj priči djeva sad luta naokolo, drugi put u svojoj neopranoj životinjskoj prirodi. To je pravilan način silaženja – u stanju koje govori: “Nije me baš previše briga za svjetovne stvari.” A kao što vidimo, njezina ljepota svejednako blista. Ideja neopranoosti također je ritual iz starih vremena koji kulminira kupanjem i odijevanjem nove odjeće, što predstavlja prelazak u novu ili obnovljenu vezu sa Sebstvom.

Vidimo da je bezruka djeva prošla čitav jedan silazak i preobrazbu – buđenje. U alkemiji postoje tri faze: *nigredo*: crna faza ili mračna razorna faza, *rubedo*: crvena faza ili faza žrtvovanja i *albedo*: bijela faza ili faza ponovnog ustajanja. Pogodba s Vragom je bila *nigredo*, zatamnjenje; rezanje ruku bila je *rubedo*, žrtva; a odlazak od kuće zamotana u bijelo, *albedo*, novi život. A sada, kao lualica, ponovno je bačena u *nigredo*. Ali sada više nema staroga sebstva, a duboko sebstvo, golo sebstvo je moćna lualica.^{cciii}

Djeva sad nije samo odrpana, nego i gladna. Kleči pred voćnjakom kao da je oltar – što i jest, oltar divljih podzemnih Bogova. Kako se spuštamo u primarnu prirodu, dokida se stari, automatski način na koji smo se hranili. Svjetovne stvari koje su nam bile hrana izgube okus. Naši ciljevi nas više ne uzbuđuju. Naša postignuća više nam nisu zanimljiva. Kamo god pogledamo u površinskom svijetu, za nas nema hrane. Stoga je to jedno od najčišćih čuda psihe, da pomoć stiže kad smo tako bespomoćni, i to točno na vrijeme.

Ranjivu djevu posjećuje izaslanik duše, duh u bijelom. Duh u bijelom uklanja prepreke njezinoj okrepi. On isušuje opkop s pomoću brane. Opkop ima skriveno značenje. Prema starim Grcima, u podzemlju rijeka Stiks dijeli zemlju živih od zemlje mrtvih. Njezina voda ispunjena je sjećanjima na sva prošla djela mrtvih od početaka vremena. Mrtvi znaju kako očitati ta sjećanja i razvrstati ih, jer imaju pojačan vid koji dolazi od bivanja bez tvarnoga tijela.

No, za žive ta rijeka predstavlja otrov. Osim ako ih preko otprati duhovni vodič, utopit će se i potonuti do još jedne razine podzemlja, razine koja je poput magle i tamo će zauvijek lutati. Dante je imao

Vergilija, *Coatlíque* je imala živu zmiju koja ju je otpratila do svijeta vatre, a bezruka djeva ima duha u bijelom. Dakle, vidimo, prvo žena bježi od ne-budne majke i lakoma, nesposobna oca, a zatim se preda vodstvu divlje duše.

U priči duhovni vodič prati bezruku djevu preko u podzemno carstvo drveća, kraljev voćnjak. To je također ostatak stare religije. Duhovni vodiči uvijek su u starim religijama pridruženi mladima koji prolaze inicijaciju. Grčki mitovi prepuni su izvještaja o mladim ženama koje prate vučice ili lavice ili drugi likovi koji služe kao inicijatori. Čak i u sadašnjim religijama prirode, kao među Navajo Indijancima, tajanstveni *yeibecheis* su životinjski elementi koji prate inicijaciju i rituale ozdravljenja.

Psihička ideja koja se tu skriva jest da u podzemlju, kao i u ljudskom nesvjesnom, postoji pregršt neobičnih i zanimljivih značajki, slika, arhetipova, zavođenja, prijetnji, blaga, mučenja i ispita. Za ženino putovanje individuacije važno je da posjeduje duhovni zdrav razum, ili da je prati vodič koji ga ima, tako da ne padne u fantazmagoriju nesvjesnoga, da se ne izgubi u tom draškavom materijalu. Kao što vidimo iz priče, važnije je ostati uz svoju glad i krenuti od toga.

Kao i Perzefona prije nje, i Božica život/smrt/život prije nje, djeva pronalazi svoj put u zemlju čarobnih voćnjaka, gdje je čeka kralj. Stara religija sada sve jače prosijava kroz tu priču. U grčkim mitovima^{civ} postojala su dva stabla koja su se prepletala nad vratima podzemlja, a Elizij, mjesto kamo su dospijevali mrtvi koje se smatralo kreposnima, sastojalo se od čega? – da, od voćnjaka.

Elizij se opisuje kao mjesto stalnoga dana, gdje duše mogu odabrati da budu ponovno rođene na zemlji kad im se prohtije. On je *Doppelgänger*, dvojniki površinskoga svijeta. Možda će se ovdje zbiti teške stvari, ali njihovo značenje, i učenje koje pružaju, drugačiji su od onih s površinskoga svijeta. U površinskom svijetu sve se tumači u svjetlu jednostavnih dobitaka i gubitaka. U podzemlju ili drugom svijetu, sve se tumači u svjetlu tajanstva pravog vida, pravoga djela te razvoja u kojem postajemo osoba velike unutarnje snage i znanja.

U priči se sada radnja usredotočuje na voćku, koja se u drevna vremena zvala Drvo života, Drvo spoznaje, Drvo života i smrti ili Drvo znanja. Za razliku od drveća s iglicama ili lišćem, voćka je drvo obilne hrane – i ne samo hrane, jer drvo pohranjuje i vodu u svojem voću. Voda, prvotna tekućina rasta i stalnosti, crpi se korijenima koji drvo hrane kapilarnim putem – mrežom milijardi staničnih nakupina nevidljivih oku – pa voda stiže u voće i zaobli ga da postane onako lijepo.

Zbog toga se voće smatra prožetim dušom, životnom silom koja se razvija iz vode, zraka, zemlje, hrane i sjemena, sadržava sve to u nekoj mjeri te osim toga ima božanstven okus. Žene koje se okrijepe tim voćem, vodom i sjemenom rada u podzemnoj šumi, zaoble se u skladu s tim u psihičkom smislu: njihove psihe postanu bremenite i nastave sa stalnim sazrijevanjem.

Kao majka koja svojem djetetu ponudi dojku, tako se i kruška u voćnjaku saginje da bi djevi dala svoje voće. Taj majčinski sok jest sok obnova. Djeva se krijepi jedući krušku, no još je dojmljivije sljedeće: nesvjesno, njegovo voće, sagiba se kako bi je nahranilo. U tom smislu, nesvjesno joj na usne utiskuje cjelov sebe samog. Daje joj da okusi Sebstvo, dah i srž njezina divljeg Boga, divlju pričest.

Pozdrav koji Mariji upućuje njezina rođakinja Elizabeta^{ccv} u Novom Zavjetu vjerojatno je ostatak toga drevnog razumijevanja među ženama: “I blagoslovljen plod utrobe tvoje”, kaže joj ona. U ranijim noćnim religijama, ženama bremenitima znanjem jer su tek prošle inicijaciju njihove bi rođakinje izricale dobrodošlicu u svijet živih nekim krasnim blagoslovom.

Zapanjujuće značenje koje priča nosi jest da u najmračnijim vremenima ženskoga nesvjesnog, maternično nesvjesno, Priroda, hrani žensku dušu. Žene opisuju kako ih je usred njihova silaska u najmračniju tamu dotaknuo vrh krila i kako su osjetile olakšanje. Osjećaju da se zbiva neko unutarnje hranjenje, kao da izvor blagoslovljene vode izviruje iz osušena tla... otkud, ne znaju. Izvor ne rješava njihovu patnju, ali ih hrani kad ničega drugoga nema. On je mana u pustinji. On je voda iz kamena. On je hrana koja dolazi niotkuda. On taži glad tako da možemo nastaviti.

A u tome i jest čitava svrha... da nastavimo. Da nastavimo prema našoj znalačkoj sudbini.

Priča oživljava znanje o prastarom obećanju: obećanju da će silazak krijepiti premda je mračno, premda osjećamo kako smo se izgubile. Čak i usred toga kad ne znamo, kad ne vidimo, kad “lutamo slijepe”, postoji ono “Nešto”, onaj neobuzdano prisutan “Netko” tko drži korak. Ako mi odemo nalijevo, ono ode nalijevo. Ako mi krenemo nadesno, ono nas slijedi u stopu, pridržava nas, krči nam put.

Sad smo u novom *nigredu* lutanja i ne znamo što će od nas biti, a onda nas u tom vrlo jadnom stanju nešto dovede da večeramo s Drva života. Jest s Drva života u zemlji mrtvih stara je metafora oplodnje. U zemlji mrtvih, vjerovalo se, duša se može udahnuti u neku voćku ili bilo koju jestivu stvar, tako da je njezina buduća majka pojede, a duša skrivena u voćki započela bi svoju obnovu u njezinu tijelu. Dakle, tu, gotovo na pola puta, preko kruške dobivamo tijelo Divlje majke, jedemo ono što ćemo i same postati.^{ccvi}

Četvrta faza – nalaženje ljubavi u podzemlju

Sljedećeg jutra kralj izađe kako bi izbrojao svoje kruške. Jedna nedostaje i vrtlar mu odaje što je vidio. “Prošle noći dva su duha isušila opkop i ušla u vrt pri jakoj mjesecini, a ona bez ruku pojela je krušku koja joj se sama nudila.”

Te noći kralj drži stražu zajedno s vrtlarom i svojim čarobnjakom, koji zna kako razgovarati s duhovima. U ponoć, djeva dolebd i kroz šumu, odjevena u prljave rite, kose razuzdane, lica prošarana, ruku bez šaka, s duhom u bijelom kraj sebe.

I opet se drvo ljupko savije do njezina dosega, pa ona povečera krušku s vrha grane. Čarobnjak se približi, ali ne previše, i upita: “Jesi li s ovoga svijeta ili nisi?” A djevojka odgovori: “Bila sam jednoc sa *svijeta*, a opet nisam s *ovoga* svijeta.”

Kralj ispita čarobnjaka: “Je li čovjek ili duh?” Čarobnjak odgovori da je oboje. Kralj potrči k njoj i obeća joj svoju vjernost i ljubav: “Neću te ostaviti. Od danas nadalje brinut ću se za tebe.” Oni se vjenčaju i on za nju da izraditi par srebrnih šaka.

Kralj je biće mudrosti iz podzemlja psihe. On nije tamo neki obični kralj, on je jedan od glavnih čuvara ženina nesvjesnoga. On nadzire floru rastuće duše – njegov voćnjak (i njegove majke) bogat je drvećem života i smrti. On pripada obitelji divljih Bogova. Kao i djeva, može mnogo toga podnijeti. A kao i djevi, sprema mu se još jedan silazak. No, o tome poslije.

U nekom smislu možemo reći da uhodi djevu. Psiha uvijek slijedi svoje procese. To je vrlo sveta pretpostavka. Znači da ako lutate, postoji netko drugi – bar jedan, a često i više njih – tko je prekaljen i iskusan i tko čeka da pokucate na vrata, udarite o kamen, pojedete krušku ili se jednostavno pojavite kao biste objavili svoj dolazak u podzemlje. Ta skrbrna pojava čeka i traži lutajućeg tragača. Žene su toga vrlo svjesne. One to zovu mali treptaj svjetla, uvid, predosjećaj ili pojava.

Vrtlar, kralj i čarobnjak tri su zrela utjelovljenja arhetipskoga muškoga. Oni odgovaraju svetom trojstvu ženskoga utjelovljenom u djevi, majci i starici. U ovoj priči, drevne trostruke Božice ili Tri-Božice-u-Jednoj predstavljene su na sljedeći način: djevu predstavlja bezruka djeva, a majku i staricu predstavlja kraljeva majka koja kasnije ulazi u priču. Obrat koji priču čini “modernom” jest taj da slika vraga prikazuje lik koji je u drevnim ženskim inicijacijskim obredima obično predstavljao staricu u njezinoj dvojnoj prirodi davateljice i oduzimateljice života. U našoj priči Vrag je prikazan samo kao oduzimatelj života.

Međutim, vrlo je vjerojatno da je u davna vremena ta priča izvorno prikazivala staricu u ulozi inicijatora/smutljivca koji otežava život slatkoj mladoj junakinji zato da bi se ona otisnula iz zemlje živih u zemlju mrtvih. Psihički se to može povezati s konceptima u jungovskoj psihologiji, teologiji i starim noćnim religijama koji kažu da sebstvo, ili našim riječima – Divlja žena, sije opasnosti i izazove u psihi kako bi se čovjek u očaju vratio natrag u svoju izvornu prirodu, tražeći odgovore i snagu, tako

se ponovno ujedinio s velikim divljim Sebstvom, pa se zatim, što je moguće više kretao zajedno s njim kao jedno.

U nekom smislu to izvrtanje u priči izvrće i naše spoznaje o drevnim procesima ženina povratka u podzemlje. No, zapravo, nadomještanje starice Vragom danas je za nas itekako bitno, jer da bismo otkrili drevne običaje nesvjesnoga, često se moramo boriti s Vragom u obliku kulturnih, obiteljskih ili intrapsihičkih zapovijedi koje obezvrjeđuju duševni život divljega ženskoga. U tom smislu priča djeluje u oba smjera jer s jedne strane ostavlja dovoljno kosti starog rituala da ga možemo rekonstruirati, a s druge strane pokazuje nam kako nas prirodni grabežljivac pokušava odvojiti od moći koje nam s pravom pripadaju, kako nam pokušava oduzeti naš duševni rad.

Glavni su pokretači preobrazbe prisutni u vrtu u tome trenu, prema približnom redosljedu pojavljivanja: djeva, duh u bijelom, vrtlar, kralj, čarobnjak te majka/starica i vrag. Tradicionalno predstavljaju sljedeće intrapsihičke sile:

DJEVA

Kao što smo vidjeli, djeva predstavlja iskrenu i ranije sanjivu psihu. No, ispod njezine blage vanjštine leži junakinja-ratnica. Ona posjeduje izdržljivost vuka samotnjaka. U stanju je podnijeti prljavštinu, čađu, izdaju, ozljeđu, usamljenost i izgon osobe koja prolazi inicijaciju. U stanju je lutati podzemljem i vratiti se, obogaćena, u površinski svijet. Premda ih možda nije u stanju artikulirati kad tek siđe, ona slijedi upute i naputke stare Divlje majke, Divlje žene.

DUH U BIJELOM

U svim legendama i bajkama duh u bijelom predstavlja vodiča, onoga tko posjeduje urođeno blago znanje, tko krči put za ženino putovanje. Među nekim *mesemondók* smatra se da je taj duh dio nekog starog dragocjenog razmrskanog Boga koji se i dalje udahnjuje u ljude. Svojom

odjećom duh u bijelom čvrsto je povezan s mnogobrojnim božicama život/smrt/život iz raznih kultura koje se sve odijevaju u sjajnu bijelu boju – La Llorona, Berchta, Hel i tako dalje. To daje naslutiti da je duh u bijelom pomagač majke/starice koja je u arhetipskoj psihologiji i Božica život/smrt/život.

VRTLAR

Vrtlar je kultivator duše, onaj koji obnavlja i čuva sjeme, tlo i korijen. On je sličan *Kokopelliju*, grbavu Duhu iz predaje Hopi Indijanaca, koji svakoga proljeća dolazi u sela i oplođuje i usjeve i žene. Vrtlareva je funkcija obnavljanje. Psiha žene mora stalno sijati, oblikovati i žeti novu energiju kako bi nadomjestila ono što je staro i istrošeno. Postoji prirodna entropija, ili habanje i trošenje psihičkih dijelova. To je dobro, tako psiha i treba raditi, ali čovjek mora uzgajati nove energije da bi njima spremno popunio praznine. To je uloga vrtlara u psihičkom radu. On vodi računa o potrebama za promjenom i osvježivanjem. Intrapsihički postoji stalan život, stalno dijeljenje smrti, stalno nadomještanje ideja, zamisli, energija.

KRALJ

Kralj^{ccvii} predstavlja škrinju znanja u podzemlju. On posjeduje sposobnost da unutarnje znanje iznese u svijet i stavi ga u uporabu, a da pritom ne okoliša, muca ili se ispričava. Kralj je sin majke kraljice/starice. Poput nje, i vjerojatno slijedeći njezin primjer, on se uključuje u mehanizme vitalnih procesa psihe: neuspjeh, umiranje i vraćanje svijesti. Kasnije u priči, kad luta i traži svoju izgubljenu kraljicu, on će proći onu vrstu smrti koja će ga od civiliziranoga kralja pretvoriti u divljeg. On će pronaći svoju kraljicu i tako se ponovno roditi. U psihičkom smislu to znači da će stara središnja stajališta psihe umrijeti kako ona usvaja sve veća znanja. Stari pristupi će se zamijeniti novima ili obnovljenim stajalištima koja se tiču gotovo svega u ženinu životu. U tom smislu kralj predstavlja obnovu vladajućih pristupa i zakonitosti ženske psihe.

MAG

Mag, ili čarobnjak^{ccviii}, kojega kralj vodi sa sobom kako bi tumačio što vidi, predstavlja izravnu čaroliju ženskih moći. Stvari kao trenutačno sjećanje, oči koje vide na tri tisuće milja u daljinu, sućutna sposobnost da gledamo tuđim očima – bile one ljudske ili životinjske – sve to pripada instinktivnom ženskom. Čarobnjak dijeli te moći pa ih, prema tradiciji, pomaže održavati i provoditi u vanjskome svijetu. Premda mag može biti bilo kojeg roda, ovdje je to snažan muški lik sličan postojanom bratu iz bajki koji svoju sestru voli do te mjere da će učiniti sve što je potrebno kako bi joj pomogao. Mag uvijek posjeduje potencijal prelaženja. U snovima i u pričama on se pojavljuje kao muškarac jednako često kao i u obliku žene. Može biti muško, žensko, životinja ili bilo što, baš kao što se i starica, njegova ženska protuteža, također s lakoćom može prurušiti. U svjesnom životu, mag daje poticaj ženskoj sposobnosti da se u bilo kojem trenutku prikaže kako god želi.

KRALJICA MAJKA/STARICA

Kraljica majka/starica u ovoj je priči kraljeva majka. Taj lik predstavlja mnoge stvari, među ostalim i rodnost, golemu moć da raskrinka trikove grabežljivca te sposobnost da ublaži kletve. Riječ rodan znači više nego plodan, to znači da se može oploditi, onako kako se u zemlju može nešto posaditi. Ona je ta crna zemlja koja svjetluca od tinjca, crnih dlakavih korijena i sveg života koji je prethodio, a koji se raspao u mirisni kal humusa. Riječ plodnost sa sobom nosi značenje sjemena, jajašaca, bića, ideja. Rodnost je ona temeljna tvar u koju se sjeme polaže, priprema, grije, inkubira, čuva. Zato se stara majka obično naziva njezinim najstarijim imenima – Majka tla, Majka Zemlja, Mama i Ma – jer ona je to blato koje pokreće ideje.

VRAG

U ovoj se priči dvojna priroda ženine duše, koja ju istodobno gnjavi i vida, zamijenila jednim likom, Vragom. Kao što smo već prije rekli, lik vraga predstavlja prirodnoga grabežljivca u ženinoj psihi, protuprirodni, *contra naturam*, aspekt koji se suprotstavlja razvoju psihe i pokušava uništiti čitavu dušu. To je sila koja je odvojena od svojega životvornog aspekta. To je sila koju valja prevladati i staviti pod nadzor. Lik vraga nije isto što i ono drugo prirodno u ženskoj psihi što gnjavi i mami, sila koju nazivam alter-duša. Alter-duša često se pokazuje u ženskim snovima te bajkama i mitovima kao postariji lik koji mijenja oblik, a koji privlači i prisiljava ženu na silazak, što u idealnom slučaju završava njezinim sjedinjenjem s najdubljim bogatstvima.

Dakle tu, u tom podzemnom voćnjaku, čeka snažan skup moćnih dijelova psihe, muških i ženskih. Zajedno tvore *conjunctio*. To je alkemičarski izraz, a označuje više preobražajno jedinstvo nesličnih tvari. Kad se te suprotnosti trljaju jedna o drugu, rezultiraju pokretanjem određenih intrapsihičkih procesa. Djeluju kao kremen kad njime kresnemo o kamen da zapalimo vatru. Duševna energija, uvid i znanje proizvode se spajanjem i pritiskom različitih elemenata koji nastanjuju isti psihički prostor.

Prisutnost one vrste *conjunctio* koju nalazimo u našoj priči upozorava pokretanje zelenoga ciklusa život/smrt/život. Kad ugledamo taj rijedak i dragocjen skup, znamo da se sprema neko duhovno vjenčanje, da će se dogoditi duhovna smrt i da će se roditi neki novi život. Ti čimbenici predviđaju što će se dogoditi. *Conjunctio* nije nešto po što možete jednostavno otići pa to i uzeti. To je nešto što se događa jer se obavlja težak, vrlo težak posao.

Dakle, eto nas, u našoj blatnjavoj odjeći, kako idemo cestom koju nikad nismo vidjeli, s biljegom Divlje žene koji sve više sjaji iz nas. Moglo bi se reći da *conjunctio* inzistira na snažnoj reviziji vaše stare osobe. Ako ste tu u voćnjaku, a zajedno s vama i ti prepoznatljivi psihički

aspekti, onda se ne možete vratiti – idemo dalje.

Što se još može reći o tim kruškama? One postoje radi onih koji gladuju na svojem dugačkom podzemnom putovanju. Tradicionalno se upotrebljava nekoliko voćki za predstavljanje ženske utrobe. Najčešće su to kruške, jabuke, smokve i breskve, premda uglavnom sve što ima izvanjski i unutarnji oblik, a u središtu sjemenku koja može izrasti u živo biće – jaja, na primjer – može označavati tu odliku ženskog, “život unutar života”. Kruške tu arhetipski predstavljaju nalet novoga života, sjeme novoga sebstva.

U većini mitova i bajki voćke su pod vlašću Velike majke, stare Divlje majke, a kralj i njegovi ljudi su njezini pomagači. Kruške u voćnjaku su pobrojane jer se u tom preobražajnom procesu valja brinuti o svim stvarima. Ne radi se tu o nekom nasumičnom naumu. Sve se bilježi i označuje. Stara Divlja majka zna koliko tih preobražajnih tvari posjeduje. Kralj dođe kako bi izbrojio kruške, ali ne radi nekog ljubomornog čuvanja vlasništva, nego kako bi otkrio je li se pojavio netko novi u podzemlju tko će početi duboku inicijaciju Duševni svijet uvijek čeka novaka i lutalicu.

Kruška koja se naginje da bi nahranila djevu nalik je na zvono koje odzvanja čitavim podzemnim voćnjakom i priziva izvore i sile – kralja maga vrtlara, a zatim i staru majku – koji pritrče kako bi pozdravili novaka, podržali ga i pomogli mu.

Sveti likovi tijekom svih razdoblja uvjeravaju nas i ohrabruju time što nam govore da je na otvorenoj preobražajnoj cesti već “neko mjesto pripremljeno za nas”. A do toga mjesta nas njuhom, intuicijom privlači ih priziva sudbina. Svi mi na kraju dospijemo u kraljev voćnjak. To se tako i pristoji.

Tri su muževna atributa ženine psihe u ovoj epizodi – vrtlar, kralj i čarobnjak – čuvari, pitaoci i pomagači u ženinu podzemnom putovanju, gdje ništa nije onako kako se isprva doimlje. Kako kraljevski dio ženine podzemne psihe sazna da se dogodila promjena u ustroju vrta, tako dovodi maga psihe koji razumije stvari iz ljudskoga i iz duhovnoga svijeta, koji se bavi razlikama između psihičkog ovog i onog u nesvjesnom.

I tako promatraju dok duh ponovno isušuje opkop. Kao što smo već

spomenuli, opkop predstavlja simbol sličan simbolu rijeke Stiks, što je bila otrovna rijeka preko koje su se mrtvi prevozili iz zemlje živih u zemlju mrtvih. Ona nije bila otrovna za mrtve, samo za žive. Čuvajte se osjećaja smirenosti i postignuća koji ljude može zvesti da pomisle kako je duhovni čin ili završetak duhovnog ciklusa točka na kojoj se možemo zaustaviti i zauvijek odmarati na lovorikama. Opkop je mjesto na kojem se mrtvi odmaraju, završetak na kraju života, ali živa žena ne može predugo ostati pokraj njega, inače postane letargična u ciklusima izrade duše.^{ccix}

Simbolom okrugle rijeke, opkopa, priča nas upozorava da ta voda nije samo voda, nego određena vrsta vode. Ona je granica, baš kao i krug koji je djeva nacrtala oko sebe kako bi odvratila Vraga. Kad prijeđemo u ili kroz taj krug, onda ulazimo ili prolazimo do drugoga stanja bivanja, drugoga stanja svijesti ili njezina nedostatka.

Tu djeva prolazi kroz stanje nesvijesti koje je rezervirano za mrtve. Ona ne smije piti vodu ili prolaziti kroz nju, nego smije samo prijeći njezino suho korito. Budući da žena mora prilikom svojega silaska proći kroz zemlju mrtvih, kojiput se zbuni i misli da mora umrijeti. No, to nije tako. Zadatak je proći kroz zemlju mrtvih kao živo biće, jer se tako proizvodi svijest.

Dakle, taj opkop je vrlo važan simbol, a činjenica da ga duh u priči isuši pomaže nam da shvatimo što moramo učiniti na našem putovanju. Ne smijemo leći i usnuti sladak san o tome što smo dosad postigli u našem radu. Niti bismo trebali skočiti u rijeku u nekom ludom pokušaju ubrzavanja procesa. Postoji smrt s malim početnim slovom i Smrt s velikim početnim slovom. Ona koju psiha traži u tom procesu ciklusa život/smrt/život jest *la muerte por un instante*, smrt zasad, a ne *La Muerte Eterna*, Smrt zanavijek.

Čarobnjak pride duhovima, ali ne preblizu, i pita: “Jesi li s ovoga svijeta ili nisi?”, a djeva, odjevena u izgužvano i divlje odijelo kakve *creature*, ogoljena od ega i popraćena svijetlećim bijelim tijelom duha, kaže magu da je u zemlji mrtvih premda je jedna od živih. “Bila sam jednoć sa *svijeta*, a opet nisam s *ovoga* svijeta.” Kad kralj upita

čarobnjaka: “Je li čovjek ili duh?”, čarobnjak odgovara da je oboje.

Djevin tajnovit odgovor priznaje da pripada zemlji živih, a opet ulazi u ritam život/smrt/život, te da je zbog toga istodobno čovjek koji silazi i sjenka svoje prijašnje osobe. Možda živi danju na površinskom svijetu, ali na preobrazbi radi u podzemlju, a ona zna kako boraviti u oba svijeta, kao i *La que sabé*, “ona koja zna”. Sve je to zato da nauči svoj put, da raskrči svoj put do iskrenoga i divljega sebstva.

U radionicama vezanima za materijal *Bezruke djeve* postavljam nekoliko pitanja kako bih pomogla ženama da razjasne svoja putovanja u podzemlju. Pitanja postavljam tako da mogu odgovoriti i pojedinačno i kolektivno. Postavljanje pitanja čini svjetlucavu mrežu koja se plete dok žene međusobno razgovaraju, pa onda tu mrežu bacaju u svoj zajednički um i izvlače je ispunjenu sjajnim, tekućim, nepokretnim, zadavljenim i dišućim oblicima unutarnjega života žena, tako da svi vide i da onda mogu raditi s time.

Kad odgovaraju na jedno pitanje, nadolaze druga, a da bismo više naučile, odgovaramo i na ta. Evo nekih pitanja: Kako čovjek istodobno živi na površinskom svijetu i u podzemlju iz dana u dan? Što moramo učiniti da bismo same sišle u podzemlje? Koje životne okolnosti pomažu ženama u tom silasku? Je li moguće odabrati hoćemo li otići ili ostati? Koju ste spontanu pomoć dobili od instinktivne prirode tijekom takva razdoblja?

Kad su žene (ili muškarci) u tom stanju dvojnoga državljanstva, one kojiput griješe, jer misle da je sjajna ideja napustiti svijet, ostaviti onaj svakodnevni život zajedno s njegovim obvezama, zadacima koji ne samo zovu, nego nas i razdražuju do besvijesti. No, to nije najbolji način, jer vanjski je svijet u tom vremenu jedino uže oko gležnja žene koja visi, luta, radi okrenuta naglavce u podzemlju. To je iznimno važno doba, kad ono svakodnevno mora imati svoju pravu ulogu i stvarati napetost i ravnotežu “onoga svijeta”, jer tako pomaže da se sve privede dobrome kraju.

I tako lutamo svojim putem pitajući se – ako ćemo pravo, zapravo mumljamo pred sebe – “Jesam li s ovoga svijeta ili s drugoga?” i odgovarajući: “Pripadam obama svjetovima.” I kako napredujemo, tako

se stalno podsjećamo na to. Žena u takvom procesu mora pripadati obama svjetovima. Upravo je takvo lutanje ono što joj pomaže da istisne svaki i najmanji djelić otpora, zadnju mogućnost oholosti, da ukloni i zadnje primjedbe kojih se možemo dosjetiti, jer takvo lutanje umara. No, ta posebna vrsta umora natjera nas da konačno predamo sve strahove i ambicije ega i jednostavno slijedimo što dođe. Doći će naše dublje i potpunije razumijevanje vremena koje provedemo u podzemnoj šumi.

U priči se i druga kruška savija da nahrani djevu, a kako je kralj sin stare Divlje majke, a voćnjak pripada njoj, mlada djeva zapravo kuša voće tajne života i smrti. Budući da je voće prva slika ciklusa cvjetanja, rasta, sazrijevanja i povlačenja, kad ga osoba koja prolazi inicijaciju pojede, ona internalizira psihički sat ili mjerač vremena koji poznaje obrasce život/smrt/život i koji odonda uvijek zvoni kad je vrijeme da jednu stvar pustimo umrijeti i da se posvetimo rađanju druge.

Kako ćemo pronaći tu krušku? Uranjamo u tajanstva ženskoga, cikluse zemlje, kukaca, životinja, ptica, drveća, cvijeća, godišnjih doba, tijek rijeka i njihovih razina vode, linjanje i opadanje krzna životinja tijekom godine, cikluse zagasitosti i sjaja u našim individuacijskim procesima, naše cikluse porasta i opadanja seksualnosti, religioznosti, uspona i silaženja.

Jesti krušku znači hraniti našu duboku kreativnu glad za pisanjem, slikanjem, kiparenjem, tkanjem, govorenjem što mislimo, stajanjem iza toga, iznošenjem nada, ideja i stvaralaštva kakve svijet nikad prije nije vidio. Strašno krijepi kad u naš moderni život ponovno uključimo neke drevne ženske obrasce i načela urođene senzibilnosti i ciklusa koji nam sad obogaćuju život.

To je prava priroda psihičkog drveta: ono raste, daje, koristi se, ostavlja sjemenke za novo, voli nas. To je tajna život/smrt/život. To je obrazac koji potječe iz vremena prije vode, prije svjetla, obrazac koji je nepokolebljiv. Kad jednom naučimo te cikluse, bilo da pripadaju kruški, drvetu, voćnjaku, fazama i dobima ženina života, možemo biti sigurni da će se uvijek iznova ponavljati, u istom ciklusu i na isti način. Obrazac je sljedeći: u svem umiranju postoji beskorisnost koja postaje korisna kako

prolazimo kroza sve to. Koje ćemo znanje usvojiti, otkrivamo dok napredujemo. Kod svega živoga gubitak donosi sa sobom i puni dobitak. Naš je posao tumačiti taj ciklus život/smrť/život, živjeti njime što elegantnije znamo, zavijati kao divlji pas kad ne možemo – i nastaviti, jer ispred nas je brižna podzemna obitelj u psihi koja će nas prigrliti i pomoći nam.

Kralj pomaže djevi da s više sposobnosti živi u podzemlju svojega rada. A to je dobro, jer kojiput se prilikom silaska žena ne osjeća baš kao ministrant, nego prije kao kakvo jadro čudovište koje je slučajno odlutalo iz laboratorija. No, sa svojega stajališta, podzemni likovi vide nas kao blagoslovljen život koji se bori. Očima podzemnika, mi smo jak plamen koji paluca o tamno staklo kako bi ga probio i oslobodio se. A onda svi pomagači iz donjega doma pritrče da nas podrže.

U stara vremena, žena je silazila u podzemlje zato da bi se udala za kralja (u nekim ritualima čini se nije bilo kralja, pa se osoba vjerojatno izravno vjenčala s Divljom ženom podzemlja), a tu u priči vidimo ostatak toga kad kralj baci jedan pogled na djevu i trenutno je zavoli, bez sumnje ili kolebanja, kao nekoga svoga. On je prepoznaje kao nekoga od svojih, ne *unatoč* njezinu bezrukou, divljem, lutalačkom stanju, nego upravo zbog njega. Tema bivanja bez, a ipak zbrinut, nastavlja se. Čak i ako lutamo u nekom neoprano, izgubljenom, poluslijepom i bezrukou stanju, velika sila iz Sebstva može nas voljeti, pa nas privine na srce.

Žene u tom stanju obično osjećaju veliko uzbuđenje, onakvo kakvo žena osjeća kad misli da je upoznala partnera koji ima mnogo značajki o kojima je sanjala. To je čudno vrijeme, paradoksalno vrijeme, jer smo iznad zemlje a opet ispod zemlje. Lutamo, a ipak nas vole. Nismo bogati, a ipak smo siti. Jungovskim riječima, takvo se stanje naziva “napetost suprotnosti”, kad se ponešto sa svakoga pola psihe postavlja u isto vrijeme i stvara novo tlo. Freudovska psihologija to zove “bifurkacija”, kad se neko bitno raspoloženje ili pristup u psihi podijeli na dva polariteta: crno i bijelo, dobro i zlo. Među pripovjedačima, to se stanje naziva “dvaput rođen”. To je doba kad se kroz neki tajanstveni izvor događa drugo rođenje, pa nakon toga duša ima dvije krvne loze, jednu iz fizičkoga

svijeta, jednu iz nevidljiva svijeta.

Kralj kaže da će je štiti i voljeti. Sad je psiha svjesnija: doći će do braka, vrlo zanimljiva braka, između živoga kralja zemlje mrtvih i bezruke žene iz zemlje živih. Brak između takvih dviju različitih strana stavio bi i najsnažniju ljubav među ljudima na kušnju, zar ne? Pa ipak je taj brak povezan sa svim onim pikarskim brakovima u bajkama kad se povezu dva energična, ali različita života. Pepeljuga i kraljević, žena i medvjed, djevojka i mjesec, tuljanica i ribar, pustinjska djeva i kojot. Duša preuzima znanje i jedne i druge jedinke. To znači dvaput se roditi.

U brakovima iz bajki, kao i u onima iz površinskoga svijeta, velika ljubav i jedinstvo između različitih jedinki može trajati zauvijek ili samo do onoga trenutka kad je gotova lekcija. U alkemiji brak suprotnosti znači da će se uskoro dogoditi neka smrt i neko rođenje, a to ćemo uskoro vidjeti i u našoj priči.

Kralj naruči za djevu par duhovnih ruku, koje će u podzemlju djelovati u njezino ime. U ovoj fazi žena postaje spretna u svojem putovanju: njezina pokornost putovanju je potpuna, nema više čvrsta tla pod nogama, a, da tako kažemo, nema više ni uzde u rukama. Kad bi imala ruke da njima drži uzde, onda bi to u podzemlju značilo da počinje učiti kako prizvati, usmjeriti, tješiti i obraćati se silama toga svijeta, ali isto tako kako odvratiti njegove neželjene aspekte kao što su sanjivost i slično. Ako simbol ruke u površinskom svijetu sadržava osjetilni radar za druge, onda simbolička ruka podzemlja vidi u mraku i kroz vrijeme.

Ideja nadomještanja izgubljenih dijelova udova srebrom, zlatom ili drvom ima dugotrajnu povijest kroz vjekove. U bajkama iz Europe i polarnoga kruga, prerada srebra je umijeće *homunkula*, baukova, *dvergara*, kobolta, gremlina i vilenjaka, a preneseno u psihološke vode, oni su elementarni aspekti duha koji žive duboko u psihi i kopaju po njoj tražeći dragocjene ideje. Ta su stvorenja maleni psihopompi, glasnici između duševne sile i ljudskih bića. Otkako pamtimo, stvari iz radene od plemenitih metala povezane su s tim radišnim, prilično mrzovoljnim kopačima. To je još jedan primjer kako psiha radi u naše ime premda nismo prisutni na svim radnim mjestima u sva vremena.

Kao i kod svih stvari duha, srebrne ruke sadržavaju u sebi i povijest i tajnu. Postoje mnogi mitovi i priče što opisuju kako su nastale magične proteze, tko ih je oblikovao, tko ih je izradio, nosio, izlio, hladio, ulaštio i prilagodio. Kod starih Grka, srebro je jedan od plemenitih metala iz Hefestove kovačnice. Kao i djeva, Bog Hefest obogaljen je u nekoj drami koja se ticala njegovih roditelja. Vjerojatno je da su Hefest i kralj u našoj priči međusobno zamjenjivi likovi.

Hefest i djeva sa srebrnim rukama arhetipski su brat i sestra; oni oboje imaju roditelje koji nisu svjesni njihove vrijednosti. Kad se Hefest rodi, njegov otac, Zeus, zahtijeva da ga daju nekome, a majka, Hera, pokorava se – barem dok dijete ne odraste. Tada ona Hefesta ponovno vrati na Olimp. Postao je zlatar i srebrnar zapanjujućih sposobnosti. Između Zeusa i Here nastaje neki sukob, jer je Zeus bio ljubomorani Bog. Hefest se u tom sukobu postavi na majčinu stranu, a Zeus mladića baci niz Olimp pri čemu ovome stradaju obje noge.

Hefest, koji je sada obogaljen, ne odustaje i ne želi umrijeti. Mijehom raspuše najveću vatru koju je ikada zapalio u svojoj kovačnici i izradi par nogu od srebra i zlata od koljena nadalje. Nastavio je izrađivati svakojake čarobne stvari te postao Bog ljubavi i tajanstvene obnove. Moglo bi se reći da je zaštitnik onih stvari i ljudi koji su razuđeni, rascjepljeni, razdvojeni, napukli, okrhnuti i iskrivljeni. Osjeća posebnu naklonost prema onima koji su rođeni kao bogalji i prema onima kojima su pukla srca ili se razbili snovi.

Na sve njih primjenjuje lijekove koje izrađuje u svojoj čudesnoj kovačnici, sastavlja srca koncima od najfinijega zlata, jača obogaljene udove zlatnim i srebrnim presvlakama te ih prožima čarobnim odlikama koje nadoknađuju štetu nastalu obogaljenjem.

Nije slučajno da se jednooke, šepave, one usahljeh udova ili drugih tjelesnih razlika tijekom povijesti smatralo ljudima koji posjeduju posebna znanja. Njihova ozljeda ili različitost već ih zarana tjera u dijelove psihe koji su inače rezervirani za vrlo, vrlo stare ljude. A i nadzire ih taj brižni zanatlija u psihi. Jednom prigodom izradio je dvanaest djevojaka s udovima od srebra i zlata koje su hodale i govorile. Legenda

kaže da se zaljubio u jednu od njih i da je molio bogove da je učine čovjekom, ali to je već priča za sebe.

Kad dobijete srebrne ruke, onda vas prožmu vještine duhovnih ruku – vidarski dodir, sposobnost gledanja u mraku, sposobnost moćna znanja putem tjelesnoga osjeta. Ruke sa sobom nose čitavu psihičku *médica* s pomoću koje njeguju, liječe i pružaju potporu. U toj fazi djeva dobiva dodir ranjene vidarice. Te će joj psihičke ruke pomoći da bolje shvati misterije podzemlja, ali će ih zadržati i kao darove kad jednom dovrši svoj rad i ponovno izađe na površinu.

Tipično je za taj dio silaska da se događaju sablasna, čudna i ljekovita djela koja potječu od nekud izvan volje ega i koja su rezultat dobivanja duhovnih ruku – to jest, tajanstvena ljekovita snaga. U stara vremena te su tajanstvene sposobnosti pripadale staricama u selu. No, one ih nisu dobile s prvim sijedim kosama; sakupljale su ih tijekom godina takva rada, rada izdržljivosti. A o tome se i kod nas radi.

Ruke od srebra, moglo bi se reći, predstavljaju djevino krunjenje za još jednu ulogu. Okrunjena je tako ne krunom na glavi, nego srebrnim šakama na krajevima svojih ruku. To je njezino krunjenje za kraljicu podzemlja. Primijenimo ovdje još malo paleomitologije, pa razmislimo o grčkoj mitologiji u kojoj Perzefona nije samo kći svoje majke, nego i kraljica u zemlji mrtvih.

U manje poznatim pričama o njoj ona trpi razne muke, kao što je, na primjer, kad tri dana visi s Drveta svijeta da bi iskupila duše onih koji nemaju dovoljno vlastite patnje kako bi im to produbilo duh. U “Bezrukoj djevi” odražava se i ženski *Cristo*. Paralela se može i dalje vući činjenicom da Elizij, mjesto na kojemu Perzefona živi u podzemlju, znači “zemlja jabuka” – jer je *alisier* pred-galska riječ za *sorb*²², jabuku – a arturijanski *Avalon* znači isto. Bezruka djeva izravno je povezana s rascvjetalim stablom jabuke.

To je drevna kriptologija. Kad je naučimo čitati, vidimo da su Perzefona iz zemlje jabuka, bezruka djeva i rascvjetalo stablo jabuke isti

²² Sorb: engleska riječ za biljku *Sorbus domestica* i njezin plod, oskоруša, (op. prev.)

putnik u divlje predjele. U svemu tome vidimo da su nam bajke i mitovi ostavili jasan zemljovid znanja i prakse iz prošlosti te put koji trebamo slijediti u sadašnjosti.

Sada bismo, na kraju četvrtog zadatka bezruke djeve, *mogli* reći da je završen njezin rad silaženja jer je sada postala kraljicom života i smrti. Ona je lunarna žena koja zna što se događa u noći, čak i sunce mora proći pokraj nje u podzemlju kako bi se obnovilo za novi dan. No, to još nije *lysis*, razrješenje. Tek smo na središnjoj točki preobrazbe, na mjestu gdje nas drže u ljubavi, a opet pripravne na polagani skok u još jednu provaliju. I tako, nastavljamo.

Peta faza – Uznemiravanje duše

Kralj odlazi u rat u daleko kraljevstvo i moli majku da se brine za njegovu mladu kraljicu te da mu pošalju poruku ako mu žena rodi. Mlada kraljica rodi zdravo dijete, pa majka pošalje sretnu poruku. No, glasnik zaspri na rijeci, a Vrag se pojavi i promijeni poruku tako da glasi: “Kraljica je rodila dijete koje je napola pas.”

Kralj je užasnut, ali pošalje poruku natrag u kojoj kaže majci neka voli i skrbi za kraljicu u tim strašnim trenucima. Glasnik ponovno zaspri na rijeci, a Vrag se ponovno pojavi i promijeni poruku tako da glasi: “Ubij kraljicu i njezino dijete.” Starica majka, potresena tim zahtjevom, pošalje glasnika da dobije potvrdu, pa tako glasnici jure amo-tamo i svaki put zaspri na rijeci. Poruke koje Vrag mijenja postaju sve zlobnije, a zadnja glasi: “Spremi kraljičin jezik i oči kao dokaz da je ubijena.”

Kraljeva majka odbije ubiti slatku mladu kraljicu. Umjesto toga žrtvuje srnu, spremi njezin jezik i oči i sakrije ih. Pomogne mladoj kraljici privezati djetesce na grudi, pa je prekrije velom i kaže joj da mora bježati kako bi spasila život. Žene plaču i poljube se za rastanak.

Kao i Modrobradi, Jazon poznat po zlatnome runu, *hidalgo* iz “La Llorone” i drugi muževi/ljubavnici iz bajki i mitova, kralj se oženi i onda

mora otputovati. Zašto ti mito-muževi uvijek odskakuću tako brzo nakon prve bračne noći? Razlog je u svakoj priči drugačiji, ali bitna psihička činjenica uvijek je ista: kraljevska energija u psihi pada u drugi plan i povlači se tako da se može dogoditi drugi korak u ženinome procesu te da bi se ispitalo njezino novopronađeno psihičko stajalište. Što se kralja tiče, on je nije napustio, jer je čuva njegova majka u njegovoj odsutnosti.

Sljedeći je korak izgradnja djevina odnosa sa starom Divljom majkom i rađanjem. Ispituje se ljubavna veza između djeve i kralja te između djeve i stare majke. Jedna se tiče ljubavi između suprotnosti, a druga ljubavi prema dubokom ženskom Sebstvu.

Odlazak kralja univerzalni je lajtmotiv u bajkama. Kad osjećamo kako nam se potpora ne toliko uskraćuje koliko udaljava, možemo biti sigurni da samo što nije počelo razdoblje kušnje, kad će se tražiti od nas da se hranimo samo duševnim sjećanjem dok se voljena osoba ne vrati. Tada će naši snovi, osobito oni najdojmljiviji, najprodorniji biti jedina ljubav koju ćemo neko vrijeme imati.

Evo nekih snova koji su žene itekako održali tijekom te sljedeće faze.

Jedna nježna i duhovna žena srednjih godina sanjala je da je u zemlji ugledala par usana koje su joj šaptale kad je legla na zemlju, a onda su je neočekivano poljubile u obraz.

Druga, vrlo radišna žena, sanjala je varljivo jednostavan san: da spava čitave noći savršenim snom. Rekla je da se, kad se probudila iz sna, osjećala savršeno odmorenom, da su joj svaki mišićni snop, svaki živac i svaka stanica u organizmu bili točno na svojem mjestu.

Treća pak žena sanjala je da ima operaciju srca i da operacijska dvorana nema krova, tako da je svjetlo kod operacije bilo samo sunce. Osjećala je kako joj sunčeva svjetlost dotiče ogoljelo srce. Čula je kako kirurg kaže da nije potrebno dalje operirati.

Snovi poput ovih, iskustva su divlje ženske prirode. Emotivno, a često i tjelesno duboki, oni su osjećajna stanja nalik na zalihu hrane. Možemo crpiti iz njih kad nam se smanje duhovne porcije.

Dok kralj jaše u neku pustolovinu, ljubav i sjećanje čuvaju njegov

psihički doprinos silasku. Djeva shvaća da joj je kraljevsko načelo podzemlja odano i da je neće napustiti, baš kao što joj je obećao prije braka. Često je u to doba žena “puna Sebe”. Ona je trudna, što znači ispunjena rađanjem ideje o tome kakav bi joj život mogao biti ako se samo pozabavi svojim radom. To je čarobno i frustrirajuće razdoblje, kao što ćemo vidjeti, jer to je ciklus silazaka, dakle, drugi već čeka iza ugla.

Upravo zbog tog naleta novoga života doima se da će ženin život ponovno posrtati preblizu ruba, pa ponovno skočiti ravno u ponor. No, ovaj će je put ljubav unutarnjega muškog i staroga Divljega Sebstva poduprijeti kao nikada dosad.

Savez kralja i kraljice podzemlja stvara dijete. Dijete napravljeno u podzemlju čarobno je dijete koje ima sav potencijal koji se povezuje s podzemljem, kao što su oštar sluh i urođen osjet, no ovdje je ono u fazi *Anlage*, ili “ono što će tek postati”. U tome trenutku žene na putovanju imaju zapanjujuće ideje – neki bi ih mogli nazivati velebnima – koje su rezultat toga da imaju nove, mladenačke oči i očekivanja. Kod vrlo mladih, to je možda nešto jednostavno, kao nalaženje novih interesa i novih prijatelja. U starijih žena, to bi moglo sa sobom nositi čitavu tragikomičnu epifaniju razvoda, rekonstitucije i uobičajenoga živjela-tako- sretna-do-kraja-života.

Duhovna beba tjera komotne žene da se u dobi od četrdeset i pet godina odjednom počnu penjati po Alpama. Duhovna beba ženu natjera da odbaci čitav život fiksacije na podni vosak i umjesto toga upiše fakultet. Duhovna beba je razlog zbog kojeg žene koje ljenčare u sigurnosti kreću na otvorenu cestu pognute pod teretom naprtnjače.

Rađanje je psihički ekvivalent procesu u kojemu postajemo svoja osoba, tj. nepodijeljena psiha. Prije tog rođenja novog života u podzemlju, žena će vjerojatno misliti da su svi dijelovi i osobe unutar nje nešto poput mješavine lotalica koje nasumično ulaze i izlaze iz njezina života. Pri podzemnome rođenju, žena nauči da sve što prođe kraj nje *jest* dio nje. Kojiput je teško razlikovati sve te aspekte psihe, osobito kod onih nagnuća i nagona koje smatramo odbojnim. Izazov ljubavi prema neprivlačnim aspektima sebe jednako je tako veliki pothvat kao i bilo koji

drugi koji je junakinja ikada poduzela.

Kojiput se bojimo da identifikacija više od jednoga sebstva unutar psihe može značiti da imamo kakvu psihozu. Premda je istina da ljudi s psihotičnim poremećajima također proživljavaju mnoga sebstva, pa se s njima identificiraju ili im se pak žestoko suprotstavljaju, osoba koja nema psihotične poremećaje svoja unutarnja sebstva drži u redu, uredno i racionalno. Iskorištava ih u dobre svrhe, osoba se razvija i napreduje. Za većinu je žena skrb za unutarnja sebstva i njihov razvoj, kreativno djelo, put znanja, a ne razlog da se obeshrabre.

Dakle, bezruka djeva čeka dijete, novo maleno divlje sebstvo. Tijelo u trudnoći čini ono što želi. Novi život se priključi, dijeli, bubri. Žena u tome stanju psihičkoga procesa mogla bi ući u još jednu *enantiodromia*, psihičko stanje u kojem ono što smo nekad smatrali vrijednim više nije tako vrijedno, pa se nadalje može zamijeniti novim i snažnim čežnjama za čudnim i neobičnim vidicima, doživljajima, pothvatima.

Na primjer, za neke je žene brak jednom bio završetak i svrha svega. No u enantiodromiji rado bi se oslobodile: brak je loš, brak je bljak, brak je neuzvišeni *shit*, sranje. Zamijenite riječ brak riječima *ljubavnik*, *posao*, *tijelo*, *umjetnost*, *život* i *moćnosti* pa ćete ugledati točan način razmišljanja ovoga vremena.

A onda, tu su i snažne želje za nečim. O, joj! Žena možda želi biti blizu vode, ili ležati na trbuhu, lica u zemlji, udisati taj divlji miris. Možda će imati potrebu da juri protiv vjetra. Možda će morati nešto zasaditi, plijeviti, vući stvari iz zemlje ili ih stavljati u zemlju. Možda će morati mijesiti i peći, do lakata u tijestu.

Možda će se morati penjati na brda, skačući sa stijene na stijenu i iskušavati svoj glas u planini. Možda će joj trebati sati zvjezdanih nebesa gdje su zvijezde nalik na puder za lice razasut na mramornom podu. Možda će misliti da će umrijeti ako ne pleše naga u oluji, sjedi savršeno mirna, vrati se kući umrljana tintom, bojama, suzama ili mjesecom.

Novo sebstvo je na putu. Naš unutarnji život, onaj koji smo dosad poznavali, čeka promjena. Premda to ne znači da bismo u sklopu nekog suludog čišćenja trebali odbaciti one poštene aspekte svojega života, a

pogotovo ne one aspekte koji nam pružaju potporu, to znači da pri silasku u površinski svijet i ideje blijede, pa ćemo neko vrijeme biti nemirni i nezadovoljni jer se zadovoljstvo, ispunjenje, nalazi u procesu rađanja u unutarnjoj zbilji.

Ono za čime žudimo nikada ne mogu ispuniti neki drug, neki posao, novac, neko novo ovo ili ono. Ono za čime žudimo pripada drugom svijetu, svijetu koji nas održava u životu žene. A to djetinje sebstvo koje čekamo proizlazi upravo iz toga – čekanja. Kako prolazi vrijeme u našem životu i radu u podzemlju, tako se dijete razvija i zatim rodi. U većini slučajeva ženini će snovi predvidjeti to rođenje; žene doslovce sanjaju o novom djetetu, novom domu, novom životu.

Sada kraljeva majka i mlada majka ostaju jedna s drugom. Kraljeva majka je – pogodite tko! – stara *La que sabé*. Ona zna kako to sve ide. Kraljica majka predstavlja istodobno majčinstvo poput Demetrina i starost poput Hekatine^{ccx} u ženskome nesvjesnom^{ccxi}.

Ženska alkemija djeve, majke i stare vidarice, *curandere*, odražava se u odnosu između bezruke djeve i kraljeve majke. One su slična psihička jednadžba. Premda je u našoj priči kraljeva majka pomalo površno prikazana, stara majka, kao i djeva na početku priče, sa svojim ritualom bijele haljine i krugom krede, poznaje drevne rituale, kao što ćemo i vidjeti.

Kad se jednom rodi to djetinje sebstvo, stara kraljica majka kralju pošalje poruku o djetetu mlade kraljice. Glasnik djeluje potpuno normalno, ali kako se približava rijeci, tako postaje sve sanjiviji i zaspi, a Vrag iskoči. To je znak koji nam govori da će se tijekom toga sljedećeg zadatka u podzemlju psiha ponovno naći pred izazovom.

Prema grčkoj mitologiji, u podzemlju postoji rijeka Leta, a kad pijemo njezinu vodu, onda zaboravimo sve što smo rekli i učinili. Psihološki to znači zaspati pred našim stvarnim životom. Teklić koji treba spojiti te dvije glavne sastavnice nove psihe i uspostaviti komunikaciju među njima još se ne može suprotstaviti razornoj/zavodljivoj sili u psihi. Komunikacijska funkcija psihe postaje pospana, legne, zaspi i zaboravi.

A sad pogodite tko je uvijek negdje u akciji? Pa valjda stari lovac na

djeve, gladni Vrag. Riječ *Vrag* upozorava nas na to da je priča prekrivena novijim vjerskim materijalom. No, glasnik, rijeka, i san koji izaziva zaborav, otkrivaju da je stara religija točno ispod fabule, odmah u sljedećem sloju.

To je arhetipski obrazac silaska otkako je svijeta i vijeka, pa i mi slijedimo taj bezvremeni sustav. I mi tako za sobom ostavljamo niz stravičnih zadataka. Vidjele smo zahuktali dah Smrti. Hrabro smo se nosile sa šumama koje nas grabe, drvećem koje hoda, korijenjem preko kojega posrćemo i zasljepljujućom maglom. Mi smo psihičke junakinje s kovčegom prepunim kolajni. Ta, tko bi nam sada mogao zamjeriti? Želimo se odmoriti. Zaslužile smo odmor jer smo uistinu mnogo toga prošle. I tako legnemo. Pokraj krasne rijeke. Nismo zaboravile sveti proces, samo... samo... pa, rado bismo se odmorile, samo koji tren, znate, samo ćemo načas zatvoriti oči...

I prije nego što se snađemo, eto Vraga skok na skok. Mijenja poruku koja je trebala prenijeti ljubav i slavlje tako da prenosi gađenje. Vrag predstavlja psihičku iritaciju koja nas vraški muči i prezrivo nam govori: “Jesi li se vratila svojoj staroj bezazlenosti i naivnosti sada kad si voljena? Sad kad si rodila? Misliš li da je sada sve gotovo, ludo jedna?”

Budući da smo blizu Lete, hrćemo dalje. To je pogreška koju sve žene čine – ne jedanput, nego više puta. Zaboravimo sjetiti se Vraga. Poruka se od slavljeničke “Kraljica je rodila prekrasno dijete” pretvara u klevetničku “Kraljica je rodila polupsa.” U sličnim verzijama priče, promijenjena poruka još je jasnija: “Kraljica je rodila polupsa jer je imala snošaj sa zvijerima u šumi.”

Slika polupsa u priči nije slučajna, nego je zapravo veličanstven fragment starih teocentričnih²³ religija Europe sve do Azije. Tada su ljudi štovali troglavu Božicu. Troglavu božicu predstavljaju među ostalima i Hekata, Baba Jaga, Majka Holle, Berchta i Artemida. Svaka od njih se pojavljivala ili je imala usku vezu s tim životinjama.

²³ Teocentričan – koji ima svoje ishodište i središte u Božici; usp. teocentričan. (op. prev.)

U starijim su religijama te i druge snažne divlje božice nosile žensku tradiciju inicijacije i podučavale žene na svim stupnjevima ženskoga života, od djevojke preko majke do starice. Rađanje polupsa iskrivljena je degradacija drevnih divljih Božica čije su instinktivne prirode smatrali svetima. Novije religije pokušavale su zatrovati sveta značenja trostrukih Božica tvrdeći da ta posvećena bića opće sa životinjama i potiču svoje sljedbenike da i oni to čine.

Tada su potisnuli Divlju ženu i zakopali je duboko, duboko pod zemljom, pa ne samo da je ono divlje u ženama počelo nestajati, nego se o njemu moralo govoriti šaptom i na tajnim mjestima. U mnogim su slučajevima žene koje su voljele staru Divlju majku morale pažljivo čuvati svoj život. Na kraju se znanje probilo samo u bajkama, folkloru, transu i snovima. Hvala Božanstvu!

Dok smo u “Modrobradom” učili o prirodnom grabežljivcu kao onome tko odsijeca ženine ideje, osjećaje i djela, ovdje, u “Bezrukoj djevi”, proučavamo znatno suptilniji, ali svejednako vrlo moćni aspekt grabežljivca, onaj s kojim se moramo suočiti u našoj psihi, ali sve češće i u društvu izvan i oko nas.

“Bezruka djeva” otkriva kako grabežljivac posjeduje sposobnost da iskrivi ljudsko viđenje i ono ključno razumijevanje koje nam je potrebno da razvijemo moralno dostojanstvo, raspon gledanja i budne reakcije u životu i svijetu. U “Modrobradom” grabežljivac ne ostavlja nikoga na životu. U “Bezrukoj djevi”, Vrag iz priče dopušta život, ali pokušava spriječiti ženino ponovno povezivanje s dubokim poznavanjem Divlje žene, one instinktivne prirode koja sadržava automatsku valjanost poimanja i djelovanja.

Dakle, kad Vrag mijenja poruku, to se može u nekom smislu smatrati pravim dokazom stvarnoga povijesnog događaja, događaja koji je osobito relevantan za suvremene žene u njihovu psihičkom radu silaženja i svijesti. Valja primijetiti da mnogi aspekti kulture (to jest, kolektivnoga i dominantnog sustava vjerovanja neke skupine ljudi koji žive dovoljno blizu da mogu utjecati jedni na druge) još uvijek djeluju kao Vrag što se tiče ženina unutarnjeg rada, osobnoga života i psihičkih procesa. Time što

ovo odreže, ono izbriše, pa odsiječe korijen ovdje i zatvori neki otvor ondje, “vrag” u kulturi, i intrapsihički grabežljivac, tjera već generacije žena da se osjećaju ustrašene, a ipak lutaju naokolo nemajući ni najmanjeg pojma o uzrocima ili o vlastitu gubitku divlje prirode koja bi im sve razjasnila.

Premda je istina da grabežljivac osobito voli lovinu koja ima izglednjelu dušu, usamljenu dušu ili joj je na neki drugi način oduzeta moć, bajke nam pokazuju da ga privlače i svijest, preoblikovanje, oslobađanje i nova sloboda. Čim postane svjestan nečega takvog, evo ga na licu mjesta.

Mnogobrojne fabule ističu grabežljivca, pa tako i bajke u ovoj knjizi, bajke “Cap of Rushes”²⁴ Engleska bajka slična priči o Pepeljugi. Zabilježio ju je “Allerleirauh”²⁵ te mitove o grčkoj Andromedi i astečkoj Malinche. Sredstva, kojima se koriste, obuhvaćaju omalovažavanje junakova cilja, pogrđan rječnik kojim se opisuje lovinu, slijepi sudovi, zabrane i neopravdane kazne. To su sredstva kojima grabežljivac mijenja životvorne poruke između duše i duha u smrtonosne poruke koje nas zarezuju u srce, izazivaju u nama stid i, što je još važnije, sprječavaju da poduzmemo pravedne korake.

Na kulturnoj razini možemo ponuditi mnogo primjera načina na koji grabežljivac oblikuje ideje i osjećaje kako bi ukrao ženino svjetlo. Jedan od najdojmljivijih primjera gubitka prirodnoga poimanja su generacije žena^{ccxii} čije su majke prekinule tradiciju učenja, pripremanja i uvođenja kćeri u temeljni tjelesni aspekt ženskosti, menstruaciju. U našoj kulturi, ali i u mnogim drugima, Vrag je promijenio značenje poruka tako da su prvo krv, a zatim svi ciklusi krvi postali okruženi poniženjem umjesto udivljenjem. Zbog toga su milijuni mladih žena izgubili naslijeđe čudsnoga tijela i umjesto toga, zaradile su strah da umiru, da su bolesne

²⁴ Joseph Jacobs u svojoj knjizi *English Fairy Tales* [Engleske bajke], 1890. godine Shakespeare je sličnu fabulu iskoristio u svojoj drami *Kralj Lear*; u kojoj odnos Leara i Kordelije podsjeća na odnos djevojčice i oca iz bajke. (op. prev.)

²⁵ Jedna od bajki što su ih zabilježila braća Grimm. Bavi se problemom incesta, (op. prev.)

ili da ih Bog kažnjava. Kultura i pojedinci unutar kulture dobili su Vražju iskrivljenu poruku, pa su je uzbuđeno prosljedili a da je nisu niti proučili, pa su tako ženin trenutak pojačana osjeta, osjećajnosti i seksualnosti pretvorili u trenutak stida i kazne.

Kao što vidimo iz priče, kad grabežljivac prodre u neku kulturu, bila to psiha ili društvo, razni aspekti ili pojedinci te kulture moraju iskoristiti oštar uvid, čitati između redaka, držati svoju poziciju, da ih ne bi povukli sa sobom nevjerovatni, ali uzbudljivi zahtjevi grabežljivca. Kad postoji previše grabežljivca a premalo divlje duše, onda osjećajne, društvene i vjerske strukture kulture počnu prirodno pretvarati u neprirodno, divlje u nedivlje, te se baviti mračnim razmišljanjima o instinktivnoj prirodi. Tada neprirodne i bolne metode zamijene ono čemu se nekad prilazilo misaono i mudro.

No, bez obzira na to koliko Vrag lagao i pokušavao promijeniti lijepe poruke o ženinu stvarnom životu i učiniti ih zlobnima, ljubomornima i iscrpljujućima, kraljeva majka uviđa što se događa, pa odbija žrtvovati svoju kćer. Suvremenim rječnikom, ona ne želi prigušiti kćer, ne želi je spriječiti da govori istinu, ne želi je poticati da se pretvara da je manje kako bi mogla izmanipulirati više toga. Lik divlje majke iz podzemlja riskira osvetu ako slijedi ono za što zna da je najmudriji smjer. Umjesto da pristane, ona nadmudri grabežljivca. Ne predaje se. Divlja žena zna što je cjelovito, zna što će pridonijeti boljitku žene, prepoznaje grabežljivca, zna što učiniti u vezi s tim. Čak i kad smo pod pritiskom najizopačenijih kulturnih ili psihičkih poruka, čak i ako u kulturi ili osobnoj psihi divlja grabežljivac, ipak čujemo njezine izvorne divlje upute i slijedimo ih.

Zato žene uče kad zarone u divlju instinktivnu prirodu, kad obave rad duboke inicijacije i razvoja svijesti. Razvojem divljega vida, sluha, bivanja i djelovanja, na sebe preuzimaju golemo osposobljavanje. Žene uče tražiti grabežljivca umjesto da ga pokušaju otjerati, ignorirati ili biti ljubazne prema njemu. Nauče sve trikove, krinke i načine na koje grabežljivac razmišlja. Uče “čitati između redaka” u porukama, naredbama, očekivanjima ili običajima koji su se od iskrenih izopacili u manipulativne. Nakon toga, bilo da grabežljivac proizlazi iz vlastita

psihičkoga miljea ili iz kulture izvan nas, postanemo lukave i možemo se suočiti s njime, pa učiniti što treba.

Vrag u priči simbolizira sve što kvari razumijevanje dubokih ženskih procesa. Znete, ne treba vam Torquemada^{ccxiii} da satjera duše žena u kut. Može ih se jednostavno progoniti dobrom voljom novih ali neprirodnih običaja, koji u pretjeranom obliku ženi otimaju njezinu okrepljujuću divlju prirodu i sposobnost izrade duše. Žena ne mora živjeti kao da je rođena tisuću godina prije Krista. Ali ipak, staro znanje je univerzalno znanje, vječno i besmrtno znanje, koje će biti jednako tako relevantno za pet tisuća godina kao i danas, kao i prije pet tisuća godina. To je arhetipsko znanje, a takvo znanje je bezvremeno. Nije loše upamtiti da je i grabežljivac bezvremeni.

U jednom potpuno drugačijem smislu, zamjenitelj poruka, budući da je urođena i oporbena sila koja postoji u psihi i u svijetu, prirodno se suprotstavlja novom djetinjem Sebstvu. Pa ipak, paradoksalno, budući da moramo reagirati kako bismo se protiv nje borili ili je uravnotežili, sama ta bitka neizmjenno nas snaži. U našem osobnom psihičkom radu stalno dobivamo zamijenjene poruke od Vraga – “Dobra sam, nisam dobra. Moj rad je produbljeni rad, moj rad je blesav. Ostavljam trag u svijetu, ne napredujem. Hrabra sam, kukavica sam. Znalac sam, trebala bih se sramiti sama sebe.” To u najmanju ruku zbunjuje.

I tako, kraljeva majka žrtvuje srnu umjesto mlade kraljice. U psihi, kao i u kulturi općenito, postoji čudna psihička idiosinkrazija. Vrag se ne pojavljuje samo kad ljudi gladuju i kad su prikraćeni, nego kojiput i onda kad se zbio neki događaj velike ljepote, u ovom slučaju rođenje prekrasna novorođenčeta. Da ponovimo, grabežljivca uvijek privlači svjetlo, a što je svjetlije od novoga života?

Međutim, postoje i drugi zavaravatelji u psihi koji također pokušavaju umanjiti ili umrljati ono novo. U ženskome procesu učenja podzemlja, psihička je činjenica da će se, kad rodimo nešto lijepo, pojaviti i nešto zlobno, makar samo na tren, nešto što je ljubomorno, što nema razumijevanja ili pokazuje negodovanje. Jedan ili više upornih antagonista tada će kaljati djetetovo ime, dijete nazivati ružnim i osuđivati

ga. Rođenje izaziva buđenja kompleksa, negativne majke i negativna oca, te drugih nijekajućih stvorenja iz psihičkog smetlišta, koji će barem pokušati oštro kritizirati novi poredak, ako ne i obeshrabriti ženu i njezina novog potomka, ideju, život ili san.

To je onaj isti scenarij drevnih očeva, Krona, Urana i Zeusa, koji su uvijek pokušavali pojesti ili izagnati svoje potomstvo zbog nekoga mračnog straha da će ih djeca svrgnuti. Jungovskim riječima, ta bi se razorna sila nazivala kompleksom, organiziranim nizom osjećaja i ideja u psihi, čega ego nije svjestan i zato više-manje može s nama činiti što ga je volja. Na psihoanalitičkoj se razini kao protuotrovom koristimo sviješću o vlastitim slabostima i talentima, tako da kompleks ne može samostalno djelovati.

Freudovskim rječnikom, reklo bi se da ta razorna sila proizlazi iz Ida, mračne, neodređene ali beskrajne psihičke zemlje u kojoj, rasute poput olupina i oslijepljene nedostatkom svjetla, žive sve zaboravljene, potisnute i odbojne ideje, nagoni, želje i djela. Tu se, na psihoanalitičkoj razini, do razrješenja dolazi sjećanjem na pozadinske misli i nagone, koje zatim iznosimo u svijest, opisujući ih, imenujući i katalogizirajući, kako bismo smanjili njihovu snagu.

Prema nekim pričama s Islanda, ta magična razorna sila u psihi kojiput je *Brak*, ledeni čovjek. Postoji drevna priča u kojoj se događa savršeno ubojstvo. *Brak*, muškarac od leda, ubija ljudsku ženu koja ne uzvraća njegovu naklonost. Ubija je ledenom sigom oblikovanom poput bodeža. Siga, baš kao i muškarac, rastopi se na suncu sljedećeg dana, pa od oružja koje bi upućivalo na ubojicu ne ostane ni traga. No, ni od ubojice ne ostane ni traga.

Mračan lik ledenoga čovjeka iz svijeta mitova posjeduje jednako sablasnu tajanstvenost pojavljivanja/nestajanja, kao i kompleksi u ljudskoj psihi, a i isti *modus operandi* kao i Vrag u priči o Bezruknoj djevi. Zato pojavljivanje Vraga i uspijeva do te mjere dezorijentirati novaka. Kao i ledeni čovjek, on dolazi niotkuda, obavi svoj ubilački zadatak, zatim nestaje, rastapa se ni u što, ne ostavlja ni traga.

No, ta nam priča ostavlja sjajan trag: ako se osjećate kao da ste izgubili

svoj poziv, svoju iskru, ako se osjećate zbunjeno, pomalo smeteno, onda potražite Vraga, onoga koji duši sprema zasjedu unutar vaše psihe. Ako ga ne vidite, ne čujete, ne možete ga uhvatiti na djelu, pretpostavite da je aktivan i, što je najvažnije od svega, klonite ga se – bez obzira na to koliko ste umorni, koliko vam se spava, koliko želite zatvoriti oči pred stvarnim radom.

U stvarnosti, kad žena ima kompleks Vraga, to se upravo tako događa. Ide ona, gleda svoja posla, dobro joj ide, kad odjednom – bum! Vrag iskoči i sav njezin dobar rad gubi energiju, počne šepati, kašlje, kašlje još malo i napokon se sruši. Demonski kompleks, koristeći se glasom ega, napada kreativnost, ideje, snove. U priči se pojavljuje kao neko unutarnje izrugivanje ili umanjivanje ženina iskustva iz podzemlja. Vrag laže i kaže da je ženino vrijeme u podzemlju proizvelo zvijer, kad je zapravo proizvelo prekrasno dijete.

Kad su razni sveci pisali kako su se borili da zadrže vjeru u svoga odabranoga Boga, da ih je noću napadao Vrag koji im je uši palio riječima namijenjenima slabljenju njihove odlučnosti, oči izbijao stravičnim prikazama i sve u svemu razvlačio dušu preko razbijena stakla, onda su govorili upravo o toj pojavi, Vragu koji iskače. Psihička zasjeda namijenjena je slabljenju ne samo vaše vjere u sebe, nego i u pažljivi i pipavi rad koji obavljate u nesvjesnom.

Potrebna je poprilična količina vjere da biste nastavili u tom trenutku, ali moramo, pa to i činimo. Kralj, kraljica i kraljeva majka, svi elementi psihe, vuku u jednom smjeru, u našem smjeru, pa moramo ustrajati s njima. U ovom je trenutku to rad koji ulazi u svoju posljednju fazu. Bilo bi uistinu šteta i vrlo bolno sada ga napustiti.

Kralj u našoj psihi je postojan. Neće ga baš srušiti prvi udarac. Neće se sav smežurati od mržnje i osvete kao što se to Vrag nada. Kralj, koji toliko voli svoju ženu, zaprepašten je tom izopačenom porukom, ali šalje natrag poruku kojom traži od majke da se u njegovoj odsutnosti skrbi za kraljicu i njezino dijete. To je ispit naše unutarnje sigurnosti... mogu li dvije sile ostati povezane, čak i ako je jedna ili druga prikazana odvratnom i prezira vrijednom? Može li jedna ostati vjerna drugoj bez obzira na sve? Može li

se savez nastaviti čak i ako se sjeme sumnje predano sije? Dosad odgovor glasi – da. Ispit koji treba dokazati postoji li brak izdržljive ljubavi između divljega podzemlja i zemaljske psihe, položen je, i to s odličnim uspjehom.

Na putu natrag k dvorcu, glasnik ponovno zaspi pokraj rijeke, pa Vrag mijenja poruku tako da glasi: “Ubij kraljicu”. Tu se grabežljivac nada da će psiha postati polarizirana i ubiti samu sebe, odbaciti čitav jedan aspekt sebe, onaj ključni, onaj netom probuđeni, ženu koja zna.

Kraljeva majka je užasnuta tom porukom, pa se ona i kralj dopisuju mnogo puta amo-tamo, pri čemu svako od njih pokušava razjasniti poruku onoga drugog, dok konačno Vrag ne promijeni kraljevu poruku tako da glasi: “Ubij kraljicu i izrezi joj oči i jezik kao dokaz.”

Tu već imamo djevu koja nema svjetovno hvatište, koja nema šake, jer je Vrag naredio da joj se odrežu. Sad zahtijeva daljnju amputaciju. Sada želi da bude i bez stvarnoga govora i bez stvarnoga vida. To je priličan vrag, a opet nas njegov zahtjev zapanjuje. Jer on želi da se dogodi upravo ono ponašanje koje opterećuje žene od pamtivijeka. On želi da djeva poštuje sljedeća pravila: “Nemoj vidjeti život onakvim kakav jest. Nemoj razumjeti cikluse života i smrti. Nemoj težiti za svojim čežnjama. Nemoj govoriti o svim tim divljim stvarima.”

Stara Divlja majka, utjelovljena u kraljevoj majci, ljutita je zbog Vražje naredbe, pa kaže: To je previše. Ona jednostavno odbije. U ženinu radu psiha kaže: “To je previše. To ne mogu, ne želim, tolerirati.” Pa psiha zatim, kao rezultat vlastita duhovnog iskustva u inicijaciji izdržljivosti, počne djelovati lukavije.

Stara Divlja majka mogla je zadignuti suknju, osedlati par konja i pojuriti u daljinu da pronađe sina i odredi kakva ga je to sila zaposjela da je poželio ubiti svoju krasnu kraljicu i prvorođeno dijete, ali ona to ne čini. Umjesto toga pošalje mladu novakinju, onako kako drevni običaj nalaže, na još jedno simbolično inicijacijsko mjesto, u šumu. U nekim ritualima inicijacijsko je mjesto špilja ili ispod planine, ali u podzemlju, gdje obiluje simbolikom drveća, najčešće se radi o šumi.

Shvatite što to znači: poslati djevu na još jedno inicijacijsko mjesto

ionako bi bio prirodni tijek stvari, čak i da Vrag nije iskočio i mijenjao poruke. Tijekom silaska postoji nekoliko mjesta za inicijaciju, jedno za drugim, od kojih svako nosi svoju pouku i ugodu. Vrag, mogli bismo reći, zapravo osigurava da osjetimo kako je važno ponovno ustati i odjuriti do sljedećega.

Sjetite se, postoji prirodno razdoblje nakon porođaja, tijekom kojega se smatra da žena pripada podzemlju. Posuta je njegovom prašinom, napojena njegovom vodom, jer je tijekom trudova upoznala misterij života/smrti/boli/radosti. Dakle, privremeno “nije ovdje”, nego je još uvijek “tamo”. Treba joj vremena da se ponovno pojavi.

Djeva je poput žene nakon porođaja. Ustaje s podzemnoga ginekološkog stola gdje je rodila nove ideje, novi pogled na život. Sad je umotana u veo, s djetetom na prsima, pa ide dalje. U verziji braće Grimm, novorođenče je muško i zove se Tugomil (Sorgenreich, op. prev.). Ali u teacentričnim religijama, duhovno dijete koje se rodi iz ženine pustolovine s kraljem podzemlja zove se Veselka.

Tu se po podu vuče još jedan rep stare religije. Nakon rođenja djevina novoga sebstva, kraljeva majka šalje mladu kraljicu na dugu inicijaciju koja će je, kao što ćemo vidjeti, podučiti definitivnim ciklusima ženina života.

Stara Divlja majka djevi daje dvostruki blagoslov: veže dijete na djevina mlijekom ispunjena prsa tako da djetinje Sebstvo može primati okrepu bez obzira na daljnja zbivanja. Zatim, prema tradiciji starih kultova Božica, umata djevu u velove, jer je to glavna odjeća koju Božica nosi kad putuje na nekom svetom hodočašću, kad ne žele da ju prepoznaju ili odvrte od njezinih namjera. U Grčkoj mnogobrojne skulpture i duboki reljefi prikazuju novakinje eleuzinskih rituala umotane u velove kako čekaju na sljedeći korak u inicijaciji.

Što predstavlja taj simbol umatanja u velove? On označuje razliku između skrivanja i prerušavanja. Pokazuje kako se osoba drži sebe, kako se ne prikazuje javnosti, kako ne odaje svoju tajanstvenu prirodu. Predstavlja očuvanje erosa i tajanstvenosti divlje prirode.

Kojiput nam je teško održati novu životnu energiju u preobražajnom

kotliču dovoljno dugo da bi nam nešto novo pripalo. Moramo je zadržati za sebe, a ne da je čitavu podijelimo svima koji nas pitaju, ili kad nam se odjednom prikrađe neko tiho nadahnuće, pa nam kaže da bi bilo dobro prevrnuti kotlič i istočiti našu najfiniju duševnost u usta drugih ili na tlo.

Kad stavimo veo na nešto, onda to pojačava njegovo djelovanje i osjećaje. To je nadaleko i naširoko poznato ženama. Moja baka je govorila “velom zastrti zdjelu”. To znači staviti bijelu krpu na zdjelu s tijestom koje smo izmijesili, tako da se predigne. Veo za kruh i veo za psihu služe u iste svrhe. Postoji snažna pjenica u duši žena u silasku. Postoji moćna fermentacija. Kad smo prekrivene velom, onda num jača tajanstveni uvid. Kad gledamo kroz veo, svi nam ljudi izgledaju kao maglovita bića, svi događaji, svi predmeti, sve je obojeno kao u zoru, ili u snu.

Šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća žene su se zastirale velovima kose. Puštale su da im naraste vrlo duga, izravnavale su je i nosile kao zastor, kao način zastiranja lica – kao da je svijet previše raspuknut, previše ogoljen, pa bi kosa mogla prekriti njihovo nježno sebstvo. Postoji srednjoistočni ples s velovima, a naravno, i suvremene Muslimanke nose veo. Babuška iz Istočne Europe i *trajes* koje žene u Srednjoj i Južnoj Americi nose na glavi također su uspomene na veo. Žene u Indiji također nose velove kao normalnu stvar, a to čine i Afrikanke.

Gledajući tako po svijetu, pomalo sam počela žaliti suvremene žene koje nemaju velove koje bi mogle nositi. Jer, biti slobodna žena i rabiti veo po volji znači imati moć Tajanstvene žene. A ugledati takvu ženu pod velom, moćan je doživljaj.

Jednom sam ugledala nešto zbog čega će me velovi fascinirati do kraja života: sestričnu Evu, kako se priprema za svoje večernje vjenčanje. Meni je bilo otprilike osam godina, a sjedila sam na njezinu kovčegu, s cvjetnim aranžmanom u kosi koji mi je već stajao ukoso i s jednom čarapicom oko gležnja, a drugom već uvučenom u cipelu. Prvo je odjenula dugačku bijelu satensku haljinu s četrdeset malih satenom presvučenih gumba, a zatim navukla duge bijele satenske rukavice s po deset satenom presvučenih gumba. Spustila je veo preko svojega krasnoga lica i preko

ramena sve do poda. Teta Tereza namještala je veo da lelujavu pada na sve strane, mumljajući Bogu neka ga učini savršenim. Ujak Sebestyen zaustavio se zapanjen na pragu, jer Eva više nije bila smrtnica. Bila je Božica. Iza vela, oči su joj se činile srebrnkaste, a kosa nekako zvjezdana. Usta su joj se doimala poput crvenoga cvijeta. Pripadala je samo sebi, cjelovita i snažna, taman izvan dosega na neki valjani način.

Neki kažu da himen predstavlja veo. Drugi, da je iluzija veo. Nitko nema krivo. Ali ima još nešto u tome. Ironično je da je veo, iako uporabljen da sakrije nečiju ljepotu od tuđe požude, također i dio opreme *femine fatale*. Nositi veo određene vrste, u određeno vrijeme, s određenim ljubavnikom i uz određene poglede, znači isijavati intenzivnu i maglovitu erotičnost koja uistinu oduzima dah. U ženskoj psihologiji, veo je simbol ženine sposobnosti da preuzme koju god pojavu ili sadržaj želi.

Postoji dojmrljiva numinoznost one koja je pod velom. Ona udahnuje takvo strahopoštovanje svima s kojima se susreće da oni zastanu kao ukopani, tako obuzeti štovanjem njezine pojave da je moraju ostaviti na miru. Djeva u priči obavijena je velom da bi krenula na put, zato je nedodirljiva. Nitko se ne bi usudio pridignuti taj veo bez njezina dopuštenja. Nakon sve one prodornosti Vraga, ona je potpuno zaštićena. Žene također prolaze takvu preobrazbu. Kad je žena u tom zastrtom stanju, razumne osobe dobro znaju da ne valja prodirati u njezin psihički prostor.

Dakle, nakon svih onih lažnih poruka u psihi, pa čak i kod izгона zaštićene smo nekim uzvišenim opamećenjem, nekom hranjivom okrepljujućom samoćom koja izvire iz naše veze sa starom Divljom majkom. Ponovno smo na putu, ali pod paskom. Budući da nosimo veo, označene smo kao ona koja pripada Divljoj ženi. Mi smo njene, pa iako nismo nedostupne, na neki smo način izdvojene od potpuna uranjanja u svakodnevni život.

Zabave gornjega svijeta nas ne privlače. Lutamo da nađemo to mjesto, domovinu u nesvjesnom. Kao što se za voćke u cvatu kaže da nose lijepi veo, tako smo sad mi i djeva rascvjetale jabuke koje se kreću i traže šumu kojoj pripadamo.

Ubijanje srne predstavljalo je ženama ritual ponovna oživljavanja.

Vodila bi ga neka starija žena poput kraljeve majke, jer ona bi bila nadležni “znalac” ciklusa života i smrti. Žrtvovanje srne otkriva još više stare religije. Žrtvovanje srne bio je drevni ritual koji je trebao osloboditi njezinu nježnu, a opet prštavu energiju.

Kao i žene u silasku, ta sveta životinja bila je poznata po žilavom preživljavanju hladnih i očajnih zima. Srne se smatraju krajnje učinkovitima u traženju hrane, rađanju i življenju unutar dubokih ciklusa prirode. Vjerojatno je da su sudionici takva rituala pripadali nekom klanu i da je zamisao koja je stajala iza žrtvovanja bila da se novaka nauči sve o smrti, ali i prožme odlikama same te divlje životinje.

Eto, i ovdje se ponovno pojavljuje žrtva – ustvari, dvostruka krvna žrtva, *rubedo*. Prvo je žrtvovanje srne, životinje koja je sveta za krvnu lozu drevne Divlje žene. U drevnom bi ritualu ubijanje srne izvan ciklusa značilo oskvrnuće stare Divlje majke. Ubijanje životinja opasan je posao, jer razne dobrodušne i susretljive jedinke putuju prerusene kao životinje. Ubijati neku od njih izvan ciklusa značilo je dovesti u opasnost osjetljivu ravnotežu prirode i izazvati osvetu mitoloških dimenzija.

No, bitna je činjenica da je žrtvovanje majčinskoga stvorenja, srne, koje predstavlja žensko tijelo znanja, a zatim hranjenje mesom te životinje, odijevanje njezinom kožom radi topline i pokazivanja pripadnosti klanu, *pretvaranje* u tu životinju, bio sveti ženski ritual otkako je svijeta i vijeka. Zadržati oči, uši, njušku, rogove i razne iznutrice znači imati moć koju simboliziraju njihove razne funkcije: dalekovidnost, oštar njuh, brze kretnje, čvrsto tijelo, glas za prizivanje vlastite vrste i tako dalje.

Drugi *rubedo* pojavljuje se kad se djeva odijeli od dobre stare majke i kralja. To je razdoblje u kojemu trebamo pamtiti, ustrajati na duhovnoj okrepi premda smo odvojeni od onih sila koje su nas održavale u prošlosti. Ne možemo zauvijek ostati u ekstazi savršena saveza. Za većinu nas to nije pravi put. Naš se rad više sastoji u tome da se u nekom trenutku odbijemo od tih vrlo uzbuđljivih sila, a opet ostanemo svjesno povezane s njima i nastavimo na sljedeći zadatak.

Činjenica je da se možemo fiksirati na neki osobito krasan aspekt

psihičkog saveza i ostati tamo zauvijek, sišući tu svetu sisu. To ne znači da je okrepa razorna. Dapače, okrepa je apsolutno ključna za putovanje i to u priličnoj količini. Zapravo, ako je nema u dovoljnoj mjeri, onda će tragač izgubiti snagu, pasti u depresiju i stišati se do šapta. Ali ako ostanemo na našem najdražem mjestu u psihi, primjerice samo na ljepoti, samo na ushitu, individuacija se jako uspori. Gola istina jest da one svete sile koje nađemo u svojoj psihi moramo jednoga dana napustiti, bar privremeno, tako da se može dogoditi sljedeća faza procesa.

Kao i u priči, kad dvije žene u suzama jedna drugoj kažu zbogom, tako i mi moramo reći zbogom dragocjenim unutaršnjim silama koje su nam neizmjeno pomogle. I tada, s našim novim djetinjim Sebstvom na srcu i grudima, krećemo na put. Djeva je ponovno na putu, luta prema velikoj šumi s velikom nadom da će nešto proizići iz te velike dvorane drveća, nešto što čini dušu.

Šesta faza – Carstvo divlje žene

Mlada kraljica dolazi do najveće, najdivljije šume koju je ikada vidjela. Ne vide se nikakvi puteljci. Nekako se probija preko i kroz i okolo. Kad se već mračilo, onaj isti bijeli duh koji joj je prije pomagao kod opkopa dovede je do neke bijedne gostionice koju su vodili ljubazni ljudi iz šume. Žena u bijelom pozove je da uđe i oslovi je imenom. Kad je mlada kraljica upitala otkud joj zna ime, žena u bijelom kaže: “Mi koji smo iz šume pratimo te stvari, kraljice moja.”

Tako kraljica ostane sedam godina u šumskoj gostionici i sretna je sa svojim djetetom i životom. Polako su joj i šake ponovno izrasle, prvo kao male ručice dojenčeta, zatim kao male ruke djevojčice, i naposljetku kao ženske ruke.

Premda je ta epizoda najkraća u priči, zapravo je najdulja i s obzirom na vrijeme koje prolazi i na činjenicu privođenja zadatka njegovu sazrijevanju. Djeva je ponovno lutala, a sada se, takoreći, vrati kući na

sedam godina – odvojena od muža, istina, ali inače doživljava obogaćenje i obnovu.

Njezino je stanje ponovno izazvalo sućut duha u bijelom – koji sad postaje njezinim vodičem – pa je dovede do toga doma u šumi. Takva je ta beskrajno milosrdna priroda duboke psihe tijekom ženina putovanja. Uvijek postoji još jedan pomagač, pa još jedan. Taj duh koji je vodi i zbrinjava pripada staroj Divljoj majci, a kao takav predstavlja instinktivnu psihu koja uvijek zna što slijedi i što dolazi nakon toga.

Ta velika divlja šuma koju djeva nalazi predstavlja arhetipsko sveto inicijacijsko tlo. Ona je poput Leuke²⁶, divlje šume za koju su stari Grci tvrdili da raste u podzemlju, ispunjena svetim i drevnim drvećem i prepuna zvijeri, divljih i pitomih. Tu bezruka djeva nalazi svoj mir na sedam godina. Budući da je to šumovito područje, a nju simbolizira rascvjetala jabuka, to je napokon njezina domovina, mjesto na kojemu njezina vatrena i rascvjetala duša ponovno hvata korijen.

A tko je žena u dubokoj šumi koja vodi gostionicu? Kao i duh odjeven u jarko bijelu boju, ona je aspekt stare trostruke Božice, pa da se očuvala baš svaka faza izvorne bajke, onda bi u gostionici bila i neka ljubazna/žestoka starica u nekoj ulozi. No, taj se dio priče izgubio, pomalo nalikuje rukopisu iz kojega su neke stranice istrgnute. Element koji manjka vjerojatno je bio potisnut tijekom jedne od onih starih oluja koje su divljale između stare religije prirode i novije religije, prilikom kojih je trebalo odlučiti koje će vjerovanje prevladati. No, ono što nam jest preostalo, vrlo je snažno. Voda te priče nije samo duboka, nego i bistra.

Vidimo dvije žene koje se tijekom sedam godina upoznaju. Duh u bijelom je kao telepatska Baba Jaga u “Vasilisi”, a koja predstavlja staru Divlju majku. Kao što Jaga kaže Vasilisi, premda je nikad prije nije vidjela: “O, da, poznajem tvoju obitelj”, tako i ženski duh koji je gostioničarka u podzemlju, već poznaje mladu kraljicu, jer i ona pripada svetoj Divljoj ženi koja sve zna.

²⁶ Leuka ili Leukipa jedna je od Okeanida koju Had siluje, pa se ona od tuge pretvori u jablan, (op. prev.)

I ponovno nastaje važan prekid u priči. Ne spominju se točni zadaci i učenje tih sedam godina, osim što kaže da su se odmarali i oživljavali. Premda bismo mogli reći da prekid nastaje jer su učenja stare religije prirode tradicionalno držana u tajnosti, pa se stoga ne bi niti navodila u takvoj priči, mnogo je vjerojatnije da je postojalo još sedam aspekata, zadataka ili epizoda u ovoj priči, jedan za svaku godinu koju djeva provodi u šumi učenja. Ali čekaj, ta ništa u psihi nije izgubljeno, sjećate se?

Možemo se sjetiti svega i oživjeti sve što se dogodilo tijekom tih sedam godina iz onih malih krhotina koje imamo iz drugih izvora o ženskoj inicijaciji. Ženska inicijacija je arhetip, pa premda arhetip ima mnoge varijacije, srž mu je ista. Dakle, evo što znamo o inicijaciji ako pregledamo druge bajke i mitove, usmene i pisane.

Djeva ostaje sedam godina, jer je to razdoblje jedno doba ženina života. Sedam je broj koji se pripisuje mjesečevu ciklusu, a to je i broj drugih razdoblja svetoga vremena: sedam dana stvaranja, sedam dana u tjednu i tako dalje. No, onkraj toga mitskoga shvaćanja postoji jedno mnogo veće, a to je sljedeće:

Ženski je život podijeljen u faze po sedam godina. Svako sedmogodišnje razdoblje predstavlja određeni niz iskustava i učenja. Te se faze mogu konkretno shvatiti kao razdoblja odrasloga razvoja, ali se mogu i prije shvatiti kao duhovne faze razvoja koje ne moraju nužno odgovarati ženinoj kronološkoj dobi, premda kojiput to i čine.

Od početka vremena ženski je život podijeljen u faze, od kojih većina ima veze s promjenjivom moći njezina tijela. Korisno je podijeliti ženin tjelesni, duhovni, osjećajni i stvaralački život u odjeljke, jer tako može očekivati i pripremati se za “ono što slijedi”. Ono što slijedi u ovlasti je instinktivne Divlje žene. Ona uvijek zna. Pa ipak, tijekom vremena, kako su nestajali stari divlji rituali inicijacije, tako su se skrivale i upute koje su mlađe žene dobivale do starijih o tim urođenim ženskim fazama.

Empirijsko promatranje ženskoga nemira, čežnje, promjene i razvoja vraća stare obrasce ili faze ženskoga života ponovno na svjetlo dana. Premda fazama možemo pridati određene naslove, sve su one ciklusi

dovršavanja, starenja, umiranja i novoga života. Sedam godina koje djeva provodi u šumi trebaju je naučiti detaljima i dramama koje su povezane s tim fazama. Sljedeće ciklusi po sedam godina koji se protežu kroz čitav ženski život. Svaki od njih ima svoje rituale i svoje zadatke. Na nama je da ih upišemo.

To vam nudim samo kao metaforu za psihički razvoj. Doba i faze ženina života predviđaju i zadatke koje valja ispuniti i stajališta koja trebamo zauzeti. Na primjer, ako prema sljedećoj shemi živimo dovoljno dugo da uđemo u psihičko mjesto i fazu maglovitih bića, mjesto gdje je svaka misao nova kao sutrašnji dan i stara kao početak vremena, onda ćemo se naći kako prihvaćamo još jedno stajalište, još jedan način gledanja, a i otkrivanja i postizanja zadataka svijesti s te točke.

Sljedeće metafore su fragmenti. Ali ako dobijemo dovoljno široke metafore, onda možemo iz onoga što je poznato i onoga što osjećamo u vezi s drevnim znanjem sazdati neki novi uvid za nas koji je ne samo numinozan, nego nam se u ovome času i čini prihvatljivim. Te se metafore okvirno temelje na empirijskom iskustvu i promatranju, razvojnoj psihologiji i pojavama koje se nalaze u mitovima stvaranja, koji su jedne od boljih izvornih kostiju bilježaka o ljudskoj psihi.

Te faze nisu čvrsto povezane s kronološkom dobi jer su neke žene od osamdeset godina razvojno gledano još uvijek u svojem ranom djevojaštvu, neke žene u dobi od četrdeset u psihičkom svijetu maglovitih bića, a neke dvadesetogodišnjakinje nose tolike ratne ožiljke kao dugovječne starice. Doba nisu hijerarhijski poredana, nego jednostavno pripadaju ženskoj svijesti i porastu njihova duševnoga života. Svako doba predstavlja promjenu pristupa, promjenu zadataka i promjenu vrijednosti.

0-7 doba tijela i sanjanja/socijalizacija uz očuvanje mašte

7-14 doba odvajanja a opet spajanja razuma i zamišljajnoga

14-21 doba novoga tijela/rano djevojaštvo/ rastvaranje a opet zaštićivanje senzualnosti

21-28 doba novoga svijeta/novoga života/ istraživanje svjetova

28-35 doba majke/ učenje majčinstva za druge i sebe

35-42 doba tragača/ učenje majčinstva za sebstvo/trazenje sebstva
42-49 doba rane starosti/ nalaženje daleka taborišta/ohrabrivanje drugih
49-56 doba podzemlja/ učenje riječi i rituala
56-63 doba izbora/ odabir svojega svijeta i posla koji još treba obaviti
63-70 doba kad postajemo čuvarica/ preslagivanje svega naučenoga
70-77 doba podjetinjavanja/ još više starosti
77-84 doba maglovitih bića/ nalaženje više velikoga u malome
84-91 doba tkanja purpurnim koncem/ razumijevanje tkanja života
91-98 doba eteričnoga/ manje govorenja, više bivanja
98-105 doba *pneume*, daha
105 + doba bezvremenosti

Za mnoge se žene prva polovica tih faza ženskoga znanja, recimo do dobi od četrdeset i nešto, premješta sa stvarnoga tijela instinktivnih dječjih spoznaja na tjelesno znanje duboke majke. No, u sljedećoj etapi faza, tijelo gotovo potpuno postaje unutarnji mehanizam osjeta, a žene postaju sve suptilnije.

Kako žena prolazi kroz te cikluse, tako se njezini slojevi obrane, zaštite, gustoće sve više stanjuju, sve dok joj ne počne prosijavati duša. Zapanjuje do koje mjere sve više osjećamo i vidimo kretanje duše unutar tjelesne psihe kako starimo.

Dakle, sedam je broj inicijacije. U arhetipskoj psihologiji postoje doslovce deseci osvrta na simbol sedmice. Jedan osvrt smatram osobito vrijednim kao pomoć ženama da razlikuju zadatke koji ih čekaju, te kao navođenje njihova trenutačna položaja unutar podzemne šume. To je osvrt iz prastarih odlika koje se pripisuju sedmorim osjetilima. Ti simbolički atributi pripadaju navodno svim ljudima te predstavljaju inicijaciju u dušu metaforama i stvarnim sustavima tijela.

Prema tom drevnom učenju, osjeti predstavljaju aspekte duše ili “unutarnje sveto tijelo”, pa valja raditi s njima i razvijati ih. Premda je taj rad predugačak da ga sad ovdje izlažem, rado bih privirila u to staro naslijeđe. Postoji sedam osjeta, pa tako i sedam područja zadataka: živost,

osjećaj, govor, okus, vid, sluh i njih.^{ccxiv}

Kažu da su svi ti osjeti pod utjecajem neke energije s neba. Da sad to malo prizemljimo – kad žene koje rade u skupini govore o tim stvarima, opisuju ih, istražuju, pročešljavaju, onda mogu se koristiti tim metaforama iz istoga izvora da bi zavirile u tajnu osjeta: vatra animira, zemlja daje novi osjećaj, voda daje govor, zrak daje okus, izmaglica daje vid, cvijeće daje sluh, južni vjetar daje njuh.

Imam snažan osjećaj, koji proizlazi iz te male krpice staroga inicijacijskoga rituala u ovom dijelu priče, uglavnom fraze “sedam godina”, da se na faze čitava ženina života, kao i na stvari poput sedam čula i drugih stvari, koje se tradicionalno broje u sedmicama, upozoravalo nekadašnje novake koji su to onda uključivali u svoj rad. Stari pripovjedački fragment koji me se uvelike dojmio potječe od stare švapske kazivačice, Cratynane, koja je rekla da su davno žene znale odlaziti na nekoliko godina na neko mjesto u planinama, baš kao što su muškarci odlazili na duga razdoblja s vojskom u službi kralja.

Dakle, za vrijeme djevina učenja u dubokoj šumi događa se još jedno čudo. Njezine šake ponovno počnu rasti u fazama, prvo kao ruke dojenčeta. Možemo to shvatiti kao da je njezino razumijevanje svega što se zbilo isprva imitativno kao kod dojenčadi. Kako se njezine šake pretvaraju u šake djeteta, tako ona razvija konkretno, ali ne i apsolutno razumijevanje svih stvari. Kad napokon postanu ženske šake, onda ona već posjeduje izvježbano i produbljeno razumijevanje onoga nekonkretnog, metaforičkoga, svetoga puta na kojem se nalazi.

Dok provodimo ono duboko instinktivno znanje o svim stvarima koje učimo tijekom života, vraćaju nam se naše šake, šake naše ženskosti. Zabavno je kojiput promatrati same sebe dok tek ulazimo u neku psihičku fazu tako da oponašamo ponašanje koje bismo rado usvojile. Poslije, kako napredujemo, tako urastamo u našu duhovnu fazu, u naš pravi oblik.

Kojiput se koristim drugom verzijom te priče u predstavama i tijekom psihoanalize. U ovoj verziji mlada kraljica odlazi do bunara. Kako se sagiba ne bi li uzela vode, dijete joj padne u bunar. Mlada kraljica vrisne, a duh se pojavi i upita zašto ne spašava dijete. “Zato što nemam ruke!”

poviče ona. “Pokušaj”, kaže duh i kako djeva ispruži ruke u vodu, posežući za djetetom, tako joj se šake istoga trena obnove i dijete je spašeno.

To je također snažna metafora za ideju spašavanja djetinjega Sebstva, duševnoga Sebstva, od toga da ponovno zaluta u nesvjesnom, da zaboravimo tko smo i što moramo činiti. Upravo je to trenutak u našem životu kad s lakoćom možemo odbiti čak i vrlo šarmantne ljude, vrlo očaravajuće ideje, vrlo privlačnu cirkusku glazbu, osobito ako ne krijepi ženin savez s divljim.

Mnogim je ženama čudesna ta preobrazba u kojoj se, iz nekoga koga odvuče ili zarobi sama ideja ili osoba koja joj pokuca na vrata, pretvori u ženu iz koje zrači *La Destina*, koja posjeduje duboku spoznaju vlastite sudbine. Žena tada na taj nov i snažan način odlazi u život pogleda usmjerena u daljinu, dlanova okrenutih prema van i netaknuta sluha za instinktivno sebstvo.

U ovoj je verziji djeva obavila svoj posao, tako da se, kad joj je potrebna pomoć vlastitih šaka da bi osjetile i zaštitile njezin razvoj, one pojave. One se regeneriraju strahom od gubitka djetinjega Sebstva. Obnavljanje ženina nadzora nad životom i radom ponekad izaziva trenutni prekid rada, jer možda još nije potpuno sigurna u svoju novopronađenu snagu. Možda će je neko vrijeme morati iskušavati da bi shvatila koliki joj je doseg.

Često moramo reformirati svoju predodžbu koja glasi: jednom bez moći (šaka), uvijek bez moći. Nakon svih naših gubitaka i patnji otkrivamo da ćemo biti nagrađene ako posegnemo, time što ćemo uhvatiti dijete koje nam je tako dragocjeno. To je trenutak u kojem žena osjeća da napokon ponovno ima nadzor nad svojim životom i dlanove s pomoću kojih će vidjeti i ponovno oblikovati život. Čitavim su joj putem pomagale intrapsihičke sile i ona je u velikoj mjeri sazrela. Sad je uistinu “unutar sebe”.

Dakle skoro smo došli do kraja lutanja po širokoj zemlji te duge priče. No, pred nama se prostire još jedna etapa *crescenda* i dovršavanja. Budući da je to uvod u tajnu/svladavanje izdržljivosti, krenimo žurno na taj

posljednji dio našega podzemnog putovanja.

Sedma faza – Divlja mladenka i mladoženja

Sad se kralj vraća, te on i njegova majka shvate da je Vrag sabotirao njihove poruke. Kralj se zavjetuje na pročišćenje – neće niti jesti niti piti i pretražit će svaki pedalj zemlje da nađe djevu i dijete. Traži ih sedam godina. Šake mu postanu crne, brada pljesnivo-smeđa poput mahovine, oči crvene i osušene. Tijekom toga vremena nit' jede nit' pije, ali sila jača od njega pomaže mu da preživi.

Naposljedku dođe do gostionice koju drže ljudi iz šume. Tu ga prekriju velom, on spava i probudi se te ugleda krasnu ženu i prelijepo dijete kako ga promatraju. “Ja sam tvoja žena, a ovo je tvoje dijete”, kaže mlada kraljica. Kralj bi rado povjerovao, ali vidi da djeva ima šake. “Zbog mojih muka te uz dobru skrb, šake su mi ponovno izrasle”, reče djeva. A duhovna žena u bijelom donese srebrne šake iz škrinje u kojoj su ih čuvale. Priredi se duhovno slavlje. Kralj, kraljica i dijete vrate se kraljevoj majci i održe drugo vjenčanje.

Tu na kraju žena, koja je obavila taj težak silazak, okuplja postojanu četvorku duhovnih moći: kraljevski animus, djetinje sebstvo, staru Divlju majku i djevu koja je prošla inicijaciju. Oprana je i pročišćena mnogo puta. Žudnja ega za sigurnim životom više ne vodi igru. Sad ova četvorka upravlja psihom.

Konačno sjedinjenje i ponovno vjenčanje ostvareno je zbog patnje i lutanja kralja. Zašto on, kralj podzemlja, mora lutati? Nije li on kralj? Pa, istina je zapravo da i kraljevi moraju obaviti svoj psihički rad, čak i arhetipski kraljevi. Unutar te priče postoji stara, i krajnje tajanstvena, ideja da se i druge sile u psihi moraju pomaknuti ako se jedna promijeni. Tu djeva nije više ona žena kojom se oženio, nije više krhka zalutala duša. Sada je prošla inicijaciju, sada poznaje svoje ženske običaje u svim stvarima. Sada je postala mudra kroz priče i savjete stare Divlje majke.

Ima šake.

Zato kralj mora patiti da bi se razvio. U nekom smislu, kralj ostaje u podzemlju, ali kao lik animusa, predstavlja ženinu prilagodbu kolektivnom životu – on pronosi u gornji svijet, ili izvanjsko društvo, one glavne ideje koje je ona naučila na svojem putu. Stvar je jedino u tome što još nije iskusio što i ona, a to mora učiniti kako bi mogao prenijeti u svijet to što ona jest i što zna.

Nakon što ga stara Divlja majka izvijesti o tome da ga je Vrag prevario, on i sam uranja u svoju preobrazbu lutanjima i nalaženjem, baš kao što je to činila i djeva prije njega. On nije izgubio šake, ali je izgubio svoju kraljicu i potomka. Tako animus oponaša put kojim je prošla djeva.

To sućutno ponavljanje preustrojava ženin način bivanja u svijetu. Preusmjeriti animus na taj način znači uvesti ga u ženin osobni rad. To je možda i odgovor na pitanje kako to da je bilo muških novaka u suštinski ženskoj inicijaciji u Eleuzini. Muškarci su preuzimali zadatke i muke ženskog učenja kako bi pronašli svoje psihičke kraljice i psihičke potomke. Animus ulazi u vlastitu sedmogodišnju inicijaciju. Tako će se ono što je žena naučila ne samo odraziti na njezinoj unutarnjoj duši, nego i ispisati na njezinoj vanjštini, pa će ona i djelovati prema van u skladu s time.

Kralj, dakle, luta po šumi inicijacije i tu ponovno imamo osjećaj da nedostaje još sedam epizoda – sedam faza inicijacije animusa. No i sad imamo fragmente iz kojih možemo crpiti, imamo mi svoje metode. Jedan je od pokazatelja taj da kralj ne jede sedam godina, a ipak se održi na životu. Nedobivanje okrepe povezano je s posezanjem ispod naših nagona i apetita za nekim dubljim značenjem koje stoji iza i ispod toga. Kraljeva inicijacija ima veze s učenjem nekoga produbljenja u odnosu prema razumijevanju apetita, seksualnih^{ccxv} i drugih. Ima veze s učenjem vrijednosti i ravnoteže ciklusa koji održavaju ljudsku nadu i sreću.

Osim toga, budući da je on animus, njegovo traženje ima veze i s nalaženjem potpuno iniciranoga ženskog u psihi i održavanjem toga kao glavnoga cilja, bez obzira na sve što mu se još može ispriječiti na putu. Treće, njegova inicijacija u divlje sebstvo, dok se na sedam godina

pretvara u životinju po prirodi, dok se ne kupa sedam godina, događa se da bi se ogulili svi slojevi prekomjerno civilizirana hitina koje je stekao. Taj animus obavlja pravi rad kako bi se pripremio za pokazivanje i provedbu stvarnoga duševnoga Sebstva novoinicirane žene u svakodnevnom životu.

Onaj dio priče koji se odnosi na veo što ga kralju stavljaju na lice dok spava najvjerojatnije je još jedan fragment starih mističnih rituala. Postoji krasan kip u Grčkoj koji prikazuje upravo to: novaka pod velom, glave pognute kao da se odmara, čeka ili spava.^{ccxvi} Vidimo da animus ne može djelovati ispod *njezine* razine znanja jer će se ona ponovno rascijepiti između onoga što u sebi osjeća i zna, i onoga kako se kroz svoj animus, ponaša prema van. Dakle, animus mora lutati u prirodi, u vlastitoj muškoj prirodi, također u šumi.

Nije čudo da su i djeva i kralj natjerani na lutanje kroz psihičko tlo na kojem se zbivaju takvi procesi. Mogu se naučiti samo u divljoj prirodi, samo uz kožu Divlje žene. Uobičajeno je da žena koja je prošla takvu inicijaciju nađe svoju podzemnu ljubav prema divljoj prirodi kako se pojavljuje u njezinu gornjosvjetskom životu. Psihički se oko nje širi miris šumske vatre. Uobičajeno je da počne *ovdje* provoditi ono što je naučila *tamo*.

Jedna od čudesnih stvari vezanih za tu dugotrajnu inicijaciju jest da žena koja prolazi taj proces i dalje živi svojim redovitim životom površinskoga svijeta: ljubi ljubavnike, rađa novorođenčad, juri za djecom, ganja umjetnost, lovi riječi, nosi hranu, boje, kaleme, bori se za ovo ili ono, ukapa mrtve, obavlja sve one svakodnevne zadatke uz to što je na svojem dubokom, dalekom putovanju.

Žena je u to vrijeme često rastrzana u dva smjera, jer je preplavljuje potreba da uđe u šumu kao da je rijeka i da pliva u zelenilu, da se uspne na vrh litice i sjedne licem prema vjetru. To je vrijeme kad unutarnji sat otkuca trenutak koji natjera ženu da naglo poželi neko nebo koje može nazvati svojim, neko drvo koje može obgrliti, neku stijenu o koju može pritisnuti obraz. A ipak mora živjeti i svojim gornjosvjetskim životom.

Itekako joj služi na čast da, premda to često poželi učiniti, tada ne

odmagli u vidu lastina repa. Barem ne zauvijek. Jer upravo je taj vanjski život ono što u njoj stvara dovoljno napetosti za obavljanje onih podzemnih zadataka. Bolje je tijekom toga vremena ostati na svijetu nego ga napustiti, jer je bolje da s tom napetošću stvara dragocjen i dalekosežno promijenjen život koji se nikako drugačije ne bi mogao ostvariti.

Dakle, vidimo animus u njegovoj preobrazbi kako se priprema da postane jednakopravni partner djevi i djetinjem Sebstvu. Napokon se nađu i vrate staroj majci, mudroj majci, majci koja sve to može podnijeti, koja pomaže svojim razumom i mudrošću... pa su sada svi zajedno i ljube jedno drugo.

Pokušaj demonskoga da preuzme dušu neopozivo je propao. Izdržljivost duše stavljena je na ispit koji je položila. Žena prolazi taj ciklus jedanput u sedam godina, prvi put vrlo ovlaš, a obično, bar jednom, vrlo teško, pa poslije toga više u smislu obilježavanja ili obnavljanja. Sad na kraju, odmorimo se i pogledajmo taj bujni krajolik ženine inicijacije i njezinih zadataka. Kad jednom prođemo taj ciklus, onda možemo odabrati neki ili sve zadatke zato da obnovimo svoj život u bilo kojemu trenutku i iz bilo kojeg razloga. Evo nekih:

- napustiti stare roditelje psihe, sići na nepoznato psihičko tlo oviseći o dobroj volji svakoga koga sretnemo na tom putu
- povezati rane nanesene lošom pogodbom koju smo napravili u nekom trenutku u životu
- lutati psihički gladni i osloniti se na to da će nas priroda nahraniti
- pronaći Divlju majku i njezinu potporu
- stupiti u dodir sa zaštitničkim animusom podzemlja
- razgovarati s psihopompom (čarobnjakom)
- ugledati drevne voćnjake (energijske oblike) ženskoga
- inkubirati i poroditi duhovno djetinje Sebstvu
- podnijeti nesporazum te opetovano odvajanje od ljubavi
- začađiti se, zablatiti, uprljati
- ostati u carstvu šumskih ljudi sedam godina dok dijete ne uđe u dob

razuma

- čekati
- obnoviti unutarnji vid, unutarnje znanje, unutarnje zacjeljivanje šaka
- nastaviti dalje, premda izgubimo sve osim duhovnoga djeteta
- pronaći i prihvatiti svoje djetinjstvo, djevojaštvo i ženstvo
- reformirati svoj animus kao divljeg prirodnog muškarca, voljeti ga i da on voli nas
- konzumirati divlji brak u prisutnosti stare Divlje majke i novoga djetinjega Sebstva

Činjenica da i bezruka djeva i kralj prolaze istu muku sedmogodišnje inicijacije zajedničko je tlo ženskoga i muškoga. To nam daje snažan osjećaj da između tih dviju sila, umjesto antagonizma, može biti duboke ljubavi, osobito ako je ukorijenjena u traženju vlastita sebstva.

“Bezruka djeva” životna je priča o nama stvarnim ženama. Ne govori o dijelu našega života, nego o čitavom životu. Uči nas zapravo da za žene rad predstavlja opetovano lutanje kroz šumu. Naša psiha i duša posebno su tome prilagođene tako da možemo prolaziti psihičkim podzemljem, zaustavljati se tu i tamo, slušati glas stare Divlje majke, hraniti se voćkama duha i ponovno se sjediniti sa svima i svime što volimo.

Isprva je to vrijeme s Divljom ženom teško. Liječiti ranjene instinkte, odagnati naivnost, s vremenom naučiti najdublje aspekte psihe i duše, pridržavati se toga što smo naučili, ne okrenuti se, braniti ono u što vjerujemo... sve to zahtijeva beskrajnu i tajanstvenu izdržljivost. Kad se pojavimo iz podzemlja nakon nekog od naših tamošnjih pothvata, možda ćemo izvana djelovati nepromijenjeno, ali iznutra smo vratile veliku žensku divljinu. Na površini smo još uvijek prijateljski raspoložene, ali ispod kože svakako više nismo pitome.

15. POGLAVLJE

Tajno praćenje: *canto hondo*, duboka pjesma

Tajno praćenje znači da imate tako lagan hod da se možete nečujno šuljati, da se možete slobodno kretati kroz šumu, gledati a da vas ne vide. Vučica tako prati sve i svakoga tko prolazi njezinim teritorijem. To je njezin način prikupljanja informacija. To je isto kao prikazati se, pretvoriti se u dim i zatim ponovno prikazati.

Vukovi se znaju veoma nježno kretati. Čuje ih se onako kako se čuju *los angelos timidos*, plahi anđeli. Isprva slijede i kao sjenka prate stvorenje koje ih zanima. Zatim se, odjednom, pojave ispred stvorenja i vire s pola lica zlatnim okom iza drveta. Odjednom se vuk okrene i nestane takvom brzinom da nam se zamuti slika njegova bijela paperjastoga repa, a onda se vrati i opet pojavi iza neznanca. To znači tajno praćenje.

Divlja žena potajno prati ljudske žene već godinama. Malo je spazimo. Malo je opet nevidljiva. Pa ipak se tako često pojavljuje u našem životu i to na toliko različitih načina da se osjećamo okružene njezinim slikama i nagonima. Prilazi nam u snovima i u pričama jer želi vidjeti tko smo i jesmo li već spremne pridružiti joj se. Ako samo pogledamo sjenku koju bacamo, vidjet ćemo da to nije sjenka dvonožna čovjeka, nego krasan oblik nečega slobodnog i divljeg.

Nama je namijenjen stalni boravak na njezinu teritoriju, ne da budemo puki turisti, jer i mi potječemo iz te zemlje: ona je istodobno naša domovina i naše naslijeđe. Divlja sila naše duševne psihe tajno nas prati s razlogom. Postoji uzrečica još iz srednjega vijeka koja kaže, ako silazite, a slijedi vas velika sila, pa ako je ta velika sila u stanju zgrabiti vašu sjenu,

onda ćete i vi postati sila za sebe.

Velika divlja sila naše psihe kani postaviti svoju šapu na našu sjenu jer nas tako prisvaja. Kad Divlja žena jednom zgrabi našu sjenu, onda ponovno pripadamo sebi, onda smo ponovno u pravom okružju i domu koji nam pripada.

Većina se žena toga ne boji, dapače, jedva čekaju da se ponovno nađu s njom. Kad bi ovoga trena mogle pronaći brlog Divlje žene, odmah bi uronile i skočile joj sretno u krilo. Samo ih valja uputiti u pravome smjeru, što je uvijek nadalje, dolje u vlastiti rad, dolje u vlastiti unutarnji život, dolje kroz tunel u brlog.

Počele smo našu potragu za divljim, bilo kao djevojčice ili kao odrasle žene, jer smo usred nekoga divljega pothvata osjetile da smo blizu neke divlje pojave što nam pruža potporu. Možda smo pronašle njezine tragove u svježem snijegu snova. Ili smo psihički primijetile neku svijenu grančicu tu i tamo, šljunak preokrenut tako da mu se vidi mokra strana... pa smo znale da je nešto blagoslovljeno prošlo našim putem. Osjetile smo u vlastitoj psihi zvuk poznatoga daha iz daljine, doživjele potresanje tla i odmah smo u sebi znale da se kreće nešto snažno, netko važan, neka divlja sloboda u nama.

Nismo se mogle otrgnuti od toga, pa smo slijedile, učile sve više i više, kako skočiti, kako trčati, kako tajno pratiti sve što nam prelazi preko psihičkoga teritorija. Počele smo tajno pratiti Divlju ženu, a ona je zauzvrat s ljubavlju tajno pratila nas. Urlikala je, a mi smo joj pokušavale odgovoriti, čak i prije nego što smo se sjetile kako se govori njezinim jezikom, pa čak i prije nego što smo točno znale s kim razgovaramo. A ona nas je čekala i poticala. To je čudo divlje i instinktivne prirode u nama. Znamo bez znanja. Bez potpuna uvida shvaćamo da izvan samih granica ega postoji čudesna i skrbna sila. Kao dijete, Opal Whitely napisala je sljedeće riječi o pomirbi sa silom iz divljine.

Večeras blizu sumraka odvela sam

djevojku bez vida
nedaleko u šumu
gdje bjehu mrak i sjenke.
Vodila sam je prema sjeni
koja nam je prilazila.
Ova joj dotakne obraze
svojim baršunastim prstima.
Pa je sad i djevojka
Sklona sjenkama.
A strah koji je imala, nestade.

Stvari, koje su već stoljećima izgubljene, žene mogu pronaći ako slijede sjenke koje bacaju. I ako izrade svijeću za Guadalupe, jer ta izgubljena i ukradena blaga bacaju sjenke na naše snove, zamišljajne sanje, stare, stare priče, pjesme i na svaki nadahnuti trenutak. Žene diljem svijeta – vaša majka, moja majka, vi i ja, vaša sestra, prijateljica, naše kćeri, sva ona plemena žena koja još nismo upoznale – sve mi sanjamo o onome što je izgubljeno, što se sljedeće treba probuditi iz nespješnog. Sve mi sanjamo iste snove diljem svijeta. Nikad nismo bez zemljovida. Nikada nismo jedna bez druge. Sjedinjavamo se putem naših snova.

Snovi nadomještaju, pružaju zrcalo u kojem se u dubokome nespješnom najčešće odražava ono što je izgubljeno i što je potrebno za ispravak i ravnotežu. Nespješno stalno proizvodi slike koje podučavaju. Dakle, kao i izgubljeni kontinent iz priča, tako i divlja zemlja snova izlazi iz naših usnulih tijela, uzdiže se u pari kako bi izgradila zaštitničku domaju za sve nas. Ona je kontinent našega znanja. Ona je zemlja našega Sebstva.

A evo što sanjamo: sanjamo arhetip Divlje žene, sanjamo o ponovnom susretu. Pa se svakodnevno opetovano rađamo iz toga sna i stvaramo iz njegove energije tijekom dana. Opetovano se rađamo svake noći iz toga istoga divljeg sna, pa se vraćamo u svjetlo dana s oštrom dlakom u ruci, umrljanih tabana od vlažne zemlje, s mirisom oceana, šume ili kuharske vatre u kosi.

Iz te zemlje ulazimo u našu svakodnevnu odjeću, naš dnevni život.

Doputujemo s tog divljeg mjesta kako bismo sjele pred računalo, pred lonac za kuhanje, pred prozor, pred nastavnike, knjige, klijente. Unosimo ono divlje u rad poduzeća, naše poslovne poteze, naše odluke, umjetnost, djelo naših ruku i srca, našu politiku, planove, kućni život, obrazovanje, industriju, vanjske poslove, slobode, prava i dužnosti. Divlje žensko nije samo održivo u svim svjetovima; ono *održava* sve svjetove.

Priznajmo. Mi žene gradimo domovinu, svaka sa svojom parcelom zemlje koju smo izvukle iz noćnoga sna, dnevnoga posla. Rasprostiremo tu zemlju u sve većim krugovima, polako, polako. Jednoga će se dana to pretvoriti u neprekinutu zemlju, uskrsnulu zemlju koja se vratila iz mrtvih. *Munda de la Madre*, psihički matični svijet, koji postoji u suživotu i jednakosti s drugim svjetovima. Taj svijet se gradi od naših života, naših povika, našega smijeha, naših kostiju. To je svijet vrijedan izgradnje, svijet vrijedan života u njemu, svijet u kojemu prevladava pristojno divlje zdravlje.

Kad razmišljamo o reklamaciji zemljišta, onda bismo mogle pomisliti na buldožere i zidare, na restauraciju stare strukture, a to je i moderna uporaba te riječi. Međutim, staro značenje te riječi dolazi od francuske *reclaimer*, što znači “prizvati natrag jastreba puštenoga da leti”. Da, navesti nešto divlje da se vrati kad ga prizovemo. Stoga je to prema svojem značenju izvrsna riječ za nas. Koristimo se glasom našega uma, života i naše duše da prizovemo natrag intuiciju, maštu, da prizovemo natrag Divlju ženu. I ona dolazi.

Žene tome ne mogu pobjeći. Ako treba nastati promjena, onda smo to mi. Nosimo *La que sabé*, Onu koja zna. Ako treba nastati unutarnja promjena, onda je mora provesti pojedina žena. Ako treba nastati svjetska promjena, mi žene imamo svoj način da pospješimo njezino ostvarenje. Divlja nam žena šapće riječi i načine, a mi slijedimo. Ona trči, pa stane i čeka da vidi pratimo li je. Ona nam nešto, mnogo toga, mora pokazati.

Dakle, ako ste na rubu toga da se otrgnete, da uđete u neki rizik – usuditi se ponašati na zabranjeni način – onda iskopajte najdublje kosti koje možete, oplodite divlje i prirodne aspekte žena, života, muškaraca,

djece, zemlje. Upotrijebite svoju ljubav i valjane instinkte da biste znale kada zarežati, skočiti, zamahnuti, ubiti, povući se, zavijati do zore. Da bi živjela što bliže numinoznom divljem, žena mora češće zabacivati glavu, mora posjedovati više njuškave intuicije, više kreativnoga života, više prljanja, više samoće, više ženskoga društva, više prirodnoga života, više vatre, više kuhanja riječi i ideja. Mora usvajati više sestrinstva, sijanja, korijena, ljubaznosti prema muškarcima, revolucije u susjedstvu, više pjesništva, slikanja priča i činjenica iz divljega ženskoga. Više terorističkih krojačkih sijela, i više urlikanja. Mnogo više *canto hondo*, mnogo više duboke pjesme.

Mora istresti svoje krzno, koračati starim puteljcima, provesti svoje instinktivno znanje. Sve bismo mogle potvrditi svoje članstvo u drevnom klanu ožiljaka, ponosito nositi borbene ožiljke našega vremena, ispisati svoje tajne na zidovima, odbiti da budemo posramljene, voditi na putu kroz i van. Nemojmo previše trošiti na ljutnju. Umjesto toga, neka nas osnaži. Više od svega budimo lukave i upotrijebimo svoju žensku pamet.

Imajmo na umu da se najbolje ne može sakriti. Meditacija, obrazovanje, sve te analize snova, sve znanje o onome svijetu, nemaju nikakve vrijednosti ako sve to zadržimo za sebe ili unutar maloga kruga odabranih. Dakle, pokažite se, izađite iz skrovišta. Ostavite duboke stope, jer možete. Budite ona starica u stolcu za ljuljanje koja ljulja ideju sve dok se ideja ne pomladi. Budite ona hrabra i strpljiva žena iz *Bjelosrpoga medvjeda* koja nauči kako progledati kroz obmanu. Nemojte da vam upaljene žigice i maštarije odvuču pozornost kao u *Djevojčici sa žigicama*.

Izdržite dok ne nađete one kojima pripadate, kao ružno pače. Pročistite kreativnu rijeku tako da *La Llorona* pronađe što joj pripada. Kao i bezruka djeva, pustite neka vas izdržljivo srce vodi kroz šumu. Kao i *La Loba*, prikupite kosti izgubljenih vrednota i dopjevajte ih natrag u život. Oprostite koliko god možete, oprostite malo i stvarajte puno. Ono što ćete danas učiniti utjecat će na vašu matrilinearnu lozu u budućnosti. Kćeri kćeri vaših kćeri vjerojatno će vas se sjećati i, što je najvažnije, krenuti vašim stopama.

Načini i sredstva za život u instinktivnoj su prirodi mnogobrojni, a

odgovori se mijenjaju kako se vi i svijet mijenjate, tako da se ne može reći: “Učinite to i to, na taj određeni način i sve će biti u redu.” No, tijekom života, kad bih se susrela s vukovima, uvijek sam pokušala dokučiti kako to oni, uglavnom, žive u takvom skladu. Dakle, uime mira, predlažem vam da započnete odmah s nečim sa sljedećega popisa. Za one koji se bore, možda bi bilo vrlo korisno da počnu s brojem deset.

OPĆA VUČJA PRAVILA ZA ŽIVOT

1. Jedite.
2. Odmarajte se.
3. Između toga lutajte.
4. Gradite privrženost.
5. Volite djecu.
6. Prigovarajte na mjesečini.
7. Naćulite uši.
8. Bavite se kostima.
9. Ljubite.
10. Urličite često.

16. POGLAVLJE

Vučja trepavica

Ako ne odeš u šumu, nikada ti se ništa neće dogoditi i život ti nikada neće započeti.

“Ne idi u šumu, ne idi”, rekoše.

“Zašto ne? Zašto da ne odem u šumu večeras?”, upita ona.

“Veliki vuk živi ondje koji proždire ljude poput tebe. Ne idi u šumu, ne idi. Ozbiljno ti kažemo.”

Naravno, otišla je. Otišla je u šumu, bez obzira na sve, i naravno da je srela vuka, upravo kako su joj i rekli.

“Vidiš, rekli smo ti”, zakriještali su.

“Ovo je moj život, a ne bajka, tupani”, reče ona.

“Moram otići u šumu i moram upoznati vuka, ili mi život neće nikada započeti.”

No, vuk kojega je srela bio je u stupici, u stupici bijaše vučja noga.

“Pomozi mi, joj, pomoz mi! Eeeeeej, eeeeej, eeeeeeej!”, urlikao je vuk. “Pomozi mi, joj, pomoz mi!”, urlikao je, “pa ću te valjano nagraditi.” Jer vukovi su takvi, u pričama poput ove.

“Kako ću znati da mi nećeš nauditi?”, upita ona – jer na njoj je bilo da postavlja pitanja, “Kako ću znati da me nećeš ubiti i ostaviti da ležim tu kao kostur?”

“Pogrešno pitanje”, reče vuk. “Jednostavno ćeš mi morati vjerovati na

riječ.” I vuk ponovno poče tuliti i plakati.

“Oj, eeeej! Eeeeej! Eeeeej!
Postoji samo jedno pitanje
vrijedno postavljanja, lijepa djevo
đeejjjeejeej
ejjjjjjeeeejjj
duuuuhuuuššššš?”

“Eh, vuče. Riskirat ću. Eto, na!” I ona otvori zamku i vuk izvuče šapu koju ona poveže ljekovitim biljem i travama.

“Ah, hvala ti dobra djevo, hvala ti”, uzdahne vuk. A budući da je čitala previše pogrešnih vrsta priča, ona poviče “Hajde onda i ubij me sada, pa da smo gotovi s time.”

Ali ne, to se nije zbilo. Umjesto toga, vuk joj stavi šapu na ruku.

“Ja sam vuk iz drugoga vremena i mjesta”, reče on. Pa iščupavši trepavicu sa svoga oka, da joj je i reče. “Koristi se ovim i budi mudra. Od sada ćeš znati tko je dobar, a tko baš i ne; samo pogledaj mojim očima i jasno ćeš vidjeti.

Što pusti me živjeti
Darujem ti život
kakvim dosad ne življaše.
Upamti, postoji samo jedno pitanje
vrijedno postavljanja lijepa djevo,
đeejjjeejeej
ejjjjjjeeeejjj
duuuuhuuuššššš?”

I tako se ona vrati svome selu,
sretna što je još živa.

A ovaj put kad bi kazali,
“Ostani tu i budi mi ženom”,
ili, “Učini kao što ti kažem”,
ili “Reci što želim da kažeš

i ostani neispisana
kao na dan kad si došla”,
ona bi podigla vučju trepavicu
i pogledala kroz nju
i vidjela njihove razloge
kako ih nikada prije nije vidjela.

A sljedeći put
kad je mesar vagao meso
pogledala je kroz vučju trepavicu
i vidjela da važe i svoj palac.
Pogledala je i svojega prosca
koji je rekao “Tako ti odgovaram”,
i vidjela da njezin prosac
ne odgovara baš ničemu.
Pa se tako i još mnogo puta
spasila
ne od svih,
ali od mnogih nevolja.

Štoviše, kroz taj novi vid, ne samo što je vidjela podmukle i okrutne,
već joj se srce stade širiti, jer je gledala svaku osobu i iznova ih mjerila
kroz taj dar vuka kojega je spasila.

I vidjela je one koji su uistinu bili velikodušni
i otišla k njima,
našla je svojega druga
i ostala do kraja svojih dana,
otkrivala je hrabre
i približavala im se,
uočavala je vjerne
i pridružila im se,
vidjela je čuđenje pod ljutnjom
i pohitala da ga utješi,
vidjela je ljubav u očima plahih
i obratila im se,

vidjela je patnju u krutima
i vabila njihov smijeh,
vidjela je potrebitost čovjeka bez riječi
i govorila za njega,
vidjela je vjeru duboko u ženi
koja je tvrdila da je nema
te njezinu probudila iz svoje.
Vidjela je sve stvari
trepavicom vuka
sve stvari prave
i sve stvari lažne,
sve stvari suprotstavljene životu
i sve stvari okrenute životu
sve stvari viđene jedino
očima onog
koji srce važe srcem,
a ne samo umom.

Tako je naučila da je istina što kažu, da je vuk najmudriji od svijetu. Ako pažljivo poslušate, vuk u svojem zavijanju uvijek postavlja najvažnije pitanje – ne gdje se nalazi sljedeći obrok, ni gdje je sljedeća borba, ni gdje je sljedeći ples?

već najvažnije pitanje
kako bi ugledao i progledao
izmjerio vrijednost svega što živi,
đeejjeejjeej
ejjjjjeejjjj
duuuuuuuššššš?”
đeejjeejjeej
ejjjjjeejjjj
duuuuuuuššššš?”
Gdje je duša?
Gdje je duša?
Otići u šumu, idi van.

Ako ne odeš u šumu,
nikad ti se neće ništa dogoditi
i život ti nikada neće započeti.

Otiđi u šumu, idi van.

Otiđi u šumu, idi van.

Otiđi u šumu, idi van.

Izvadak iz izvorne prozne pjesme Clarise Pinkole Estes, “Vučja trepavica”, © copyright 1970, iz: *Rowing Songs for the Night Sea Journey, Contemporary Chants*.

Pogovor:

priča kao lijek

Ovdje ću vam pokušati izložiti nešto od pripovjedačke tradicije iz koje potječem.^{ccxvii}

Kad god se ispriповijedi neka bajka, padne noć. Bez obzira na to gdje se nalazilo obitavalište, bez obzira na vrijeme, bez obzira na godišnje doba, pripovijedanje priča natjera zvjezdano nebo i bijeli mjesec da siđu sa svoda i nagnu glave nad slušatelje. Kojiput se do kraja priče prostorija ispuni zorom, kojiput preostane kakva krhotina zvijezde, a kojiput iskrzana nit olujna neba. Što god preostalo, to je za nas blago s kojim možemo raditi, iskoristiti ga za izradu duše.

Vrijeme za priču često određuju unutarnja osjetljivost i izvanjska potreba. Neke tradicije odvajaju posebno vrijeme za kazivanje priča. Među plemenima *puebla*, priče o kojotima rezervirane su za zimsko kazivanje. Određene priče Istočne Europe pripovijedaju se u jesen nakon žetve. U arhetipskom i vidarskom radu odvagujemo trenutak za pripovijedanje. Pozorno uzimamo u obzir vrijeme, mjesto, osobu i potreban lijek. No, najčešće su i ta mjerenja slabašna. Uglavnom kazujemo priče kad nas one prizovu, a ne obratno.

U mojim tradicijama postoji pripovjedačko naslijede, pri čemu jedan/na pripovjedač/ica prenosi svoje priče skupini “sjemenki”. “Sjemenke” su pripovjedači za koje se majstor nada da će nastaviti tradiciju onako kako su naučili. Odabir “sjemenki” tajanstven je proces koji se ne može podvrgnuti točnoj definiciji jer se ne temelji na nekom pravilniku, nego na odnosu. Ljudi odabiru jedni druge, kojiput nam prilaze, ali najčešće posnemo jedni preko drugih pa se onda međusobno

prepoznamo kao da se znamo stoljećima.

U toj tradiciji priče se smatraju laganom tetovažom ispisanom na koži onoga tko ih je proživio. Učenje *curandera*, *cantadora* i *cuentista* vrlo je slično. Proizlazi iz čitanja toga blijedog pisma na duši, razvoja onoga što ondje pronađemo.

Osim toga, u tradiciji *cantadora/cuentista*, postoje roditelji, bake i djedovi, a kojiput i kumovi neke priče, a to je osoba koja vam je priču prenijela, ili vas obdarila njome (majka ili otac priče) te osoba koja je naučila osobu koja je vas naučila pričati (kumovi priče).

Mislim da tako i valja.^{ccxviii} Autorstvo priče je bitno jer ono održava genealošku pupkovinu; mi smo na jednom kraju, posteljica je na drugom. Kumovi priče su obično oni koji su dali i neki blagoslov zajedno s pričom. Kojiput dugo traje dok ispričamo podrijetlo priče, prije nego što dođemo do same priče. To nabranje majke priče, pa bake priče nije dug i dosadan uvod, nego je samo za sebe začinjeno malim pričama. Dulja priča koja slijedi jest poput glavnoga jela.

Pripovijedanje predstavlja iznošenje, izvlačenje; to nije za neradnike. Premda postoje trampe priča, kada dvoje ljudi razmjenjuju priče kao dar jedno drugome, uglavnom su se vrlo dobro upoznali; razvili su, ako se već nisu rodili s time, odnos srodstva. A to je kako treba biti.

Premda neki shvaćaju priče kao puku rasonodu, priče u najstarijem smislu predstavljaju vidarsko umijeće. Neki to osjećaju kao poziv, a najbolji su, koliko ja znam, oni koji su legli s pričom i pronašli sve njezine odgovarajuće dijelove u sebi na dubini.

Radeći s pričama rukujemo arhetipskom energijom, koja je uvelike nalik na elektricitet. Može oživiti i prosvijetliti, ali na krivome mjestu u krivo vrijeme i u krivom omjeru, baš kao i lijek, može imati sve one neželjene učinke. Kojiput ljudi koji sakupljaju priče ne shvaćaju što traže kad traže priču te dimenzije. Arhetip nas mijenja; ako nema promjene, onda nismo stupili u stvarni dodir s arhetipom. Prenošnje priče velika je odgovornost; moramo biti sigurni da ljudi koji kazuju priču imaju i prave osigurače za nju.

Kod najboljih kazivača koje poznajem, priče rastu iz njihova života

kao što korijeni uzgajaju drvo. Priče su uzgojile *njih*, od njih učinile ono što jesu. Prepoznamo razliku. Znamo kad je netko uzgojio priču, a kad je priča uzgojila njih. Moja tradicija bavi se ovim posljednjim.

Kojiput me neki neznanac zamoli za priču koju sam iskapala i oblikovala godinama. Sve je stvar odnosa. Kao čuvarica tih priča, mogu ih dati, a i ne moram. To ne ovisi ni o kakvom planu u pet točaka, nego o znanosti duše, ovisno o danu i odnosu.

Model matice i naučnika pruža onu opreznu atmosferu u kojoj uspijevam pomoći svojim učenicima da traže i razviju priče koje će ih prihvatiti, koje će sijati kroz njih, a ne samo ležati na površini njihova bića poput kakve bižuterije. Postoje razni načini. Nema baš mnogo lakih načina, mnogo je više onih teških. Svakako nas, u priči, u lijeku, osposobljava količina vlastite osobe koju smo spremni žrtvovati i unijeti u nju.

U pripovjedačkoj tradiciji *cantadora*, baš kao i *mesemondók*, postoji nešto što se zove *La Invitada*, “gošća” ili prazan stolac pri svakom kazivanju. Kojiput tijekom kazivanja duša jednoga ili više slušatelja priđe i sjedne onamo jer osjeća potrebu. Premda možda imam predviđen materijal za čitavu večer, često ga promijenim kako bih izliječila duh koji sjedne na prazan stolac ili se pak igrala s njime. “Gošća” uvijek govori u ime potreba sviju.

Potičem ljude da sami iskapaju priču jer se u izguljenim zglobovima, spavanju na hladnom tlu, hvatanju u mraku i pustolovinama na putu skriva čitava vrijednost toga. Na svakoj priči mora biti malo prolivene krvi da bi mogla sadržavati lijek.

Nadam se da ćete krenuti u svijet i pustiti da vam se priče događaju, da ćete raditi s njima, zalijevati ih svojom krvlju, suzama i smijehom dok se ne rascvatu, dok se vi sami ne rascvatete. Tada ćete spoznati kakav lijek proizvode te kako i kada ga primijeniti. To je taj rad. To je jedini rad.

Zahvale

Moj rad na instinktivnoj prirodi žena traje gotovo već dva desetljeća. Tijekom toga razdoblja, mnogi su ljudi ušli u moj život, mnogi svjedoci koji su pružali potporu i bili korisni. U mojim tradicijama obično danima traje da zahvalimo ljudima; to je i razlog zašto većina naših svečanosti, od bdijenja do vjenčanja, mora trajati bar tri dana, jer se prvi dan mora provesti u smijehu i plaču, drugi u svađi i viđanju, a treći dan u mirenju nakon čega slijedi mnogo pjesme i plesa. Dakle, svim ljudima u mojem životu koji još uvijek pjevaju i plešu:

Bogieju, mojem mužu i ljubavniku, koji mi je pomogao u uređivanju i koji je naučio raditi na stroju za transkribiranje kako bi mi mogao pomoći u prepisivanju rukopisa... uvijek iznova. *Tiaji*, koja je došla sama od sebe i bavila se administrativnim poslovima, nabavljala namirnice i nasmijavala me, uvjerivši me još više da je odrasla kći ujedno i sestra. *Yanceyju Stockwellu* i *Mary Kouri*, kojima je bilo stalo do mojega pisanja od početka. *Craigu M.*, za njegovu dugogodišnju poticajnu ljubav. *Jean Carlson*, mojoj prijateljici po dobi i čangrizavosti, koja me podsjetila da ustanem i obiđem tri kruga. Pokojnoj *Jan Vanderburgh*, koja je ostavila svoj posljednji dar. *Betsy Wolcott*, koja je tako velikodušna s psihičkom podrškom koju pruža tuđoj radosti. *Nancy Pilzner Dougherty*, jer je rekla što bi se moglo zbiti u budućnosti. *Kate Furler*, iz Oregona i *Moni Angniq McElderry*, iz Kotzebuea na Aljasci, za ono pravljenje priča do kasno u noć prije dvadeset godina. *Aruindu Vasavadi*, hinduskom jungovskom psihoanalitičaru i starješini u mojoj psihičkoj porodici. *Stevu Sanfieldu*, što također voli onu opernu ženu s Juga čija stopala nisu lijepo stajala u klizaljicama. *Opalangi Pugh*, sestri po viđanju i suputnici. *Fran Lees*, *Staci Wertz Hobbit* i *Joan Jacobs*, jer su mi nadarene i dalekovidne sestre po peru. *Joanni Hildebrand*, *Connie Brown*, *Bobu Brownu*, *Tomu Manningu* iz tvrtke Critter Control, *Eleanori Alden*, predsjednici Jungova društva u Denveru i *Anni Cole*, jahačici sa Stijenjaka, za njihovu ljubav i potporu tijekom svih ovih godina. *Izvornim divljim ženama iz La Foret* –

bile ste prisutne od početka. Mojim *analizandicama* koje su tijekom godina pokazivale veliku širinu i dubinu te mi otkrivale mnoge nijanse sjene i mnoge odlike svjetla. Mojoj *rodbini i svojti, mojim obiteljima, mojem plemenu, mojim starješinama*, i živima i onima u duhu, jer su ostavili tragove za sobom.

Mojoj *braći i sestrama griotama, cantadorama, cuentistas i mesemondók, pripovjedačima, folkloristima, prevoditeljima*, zbog njihova prijateljstva i neizmjerne velikodušnosti: *Nagyhovi Maier*, mađarskom romskom znanstveniku, *Roberti Macha*, mayanskoj prevoditeljici, *L a Pat: Patriciji Duirava Kuening*, pjesnikinji i vrsnoj prevoditeljici. *Muškarcima i ženama iz indijanskoga, znanstveno-fantastičkoga, židovskoga, kršćanskoga, muslimanskoga i poganskog foruma na CIS-u*, što su ponudili čudne i zanimljive činjenice. *Mariji de los Angeles Zenaida Gonzalez de Salazar*, sjajnoj stručnjakinji za Nahuatl i Asteke. *Opalangi Pugh*, grioti i stručnjakinji za afrički i afričkoamerički folklor. *Magynéni Liz Hornyak, Mary Pinkola, Josephu Pinkola i Roelfu Slumanu*, hungaristima. *Makoto Nomura*, stručnjakinji za japansku kulturu. *Cherie Karo Schivartz*, međunarodnoj pripovjedačici, folkloristici, osobito za židovsku kulturu. *J. J. Jeromeu*, što je hrabar kazivač. *Leifu Smithu i Patriciji J. Wagner* iz Pattern Research, jer su bili prisutni i postojani. *Armini Neal*, umirovljenoj likovnoj oblikovateljici izložaba iz denverskoga Prirodoslovnoga muzeja jer je velikodušno zaronila u svoje bilješke. *La Chupatinti: Pedri Abacadaba*, ženi koja piše pisma za selo Uvallama. *Tiaji Kareninnoj Kaplinski*, interkulturalnoj posrednici. *Reini Pennington*, suputnici kroz Aljasku, za njezine blagoslove. Svim *pripovjedačima* tijekom mogega života koji su me obdарили pričama, trampili priče, sijali priče, ostavili mi priče kao svoje duhovno ili obiteljsko nasljedstvo te koji su zauzvrat primali moje priče na dar, brinući se za njih kao za vlastitu djecu, kao i ja za njihove.

Tami Simon, audio-producentici, umjetnici i sjajnoj nadahnjivačici jer me pitala što znam. *Devonu Christensenu*, majstoru detalja i čuvaru kormila. Njima i njihovoj ekipi u Sounds True: *Patti Polman, Marci Marchand, Morganu Baysu, Denise Barnes, Beth Quist, Joeu Pezzillu*,

Davidu Eisenbergu, Jay Trolinger, Josephu Gerlachu, Stevenu Van Zandtu, Farrellu Loweu, Marku Gustafsonu, Marilyn T. i alter-egu svih njih, The Duck, što su se brinuli za posao i pružili mi golemu podršku tako da mogu posvetiti vrijeme ovome pisanom djelu.

Nancy Mirabella, jer je prevela južnoameričke mistike i jer mi je rekla za Rocky Mountain Women's Institute. Zavodu *Rocky Mountain Women's Institute*, jer su mi 1990/91. dodijelili stipendiju i predavačko mjesto te osobito za potporu *Cheryl Bezio-Gorham* i mojim tamošnjim su-umjetnicama: *Patti Leota Genack*, slikarici; *Vicky Finch*, fotografkinji, *Karen Zidwick*, spisateljici; *Hanni Kahn*, koreografkinji; *Carole McKelvey*, spisateljici; *Dee Farnsworth*, slikarici.

Women's Alliance i majstorskoj tkalji *Charlotte Kelly*, jer su me doveli da predajem u Sierra Madres tijekom onoga tjedna kad je knjiga *Žene koje trče s vukovima* dospjela na tržište. Bio je to velik dar upoznati tako snažnu skupinu umjetnica, vidarica i aktivistica; okružile su me tijekom toga tjedna kao matični brodovi koji prate netom porinutu barku na pučinu. *Ruth Zaporah*, umjetnica performansa i profesionalna "schmata" reperica, *Vivienne Verdon-Roe*, aktivistkinja-redateljica; *Fran Peavey*, aktivistkinja-komičarka; *Ying Lee Kelley*, revolucionarka i supredsjedateljica Rainbow Coalition; *Naomi Newman*, židovska pripovjedačica; *Rhiannon*, džez-pjevačica i kazivačica; *Colleen Kelley*, budistička umjetnica; *Adele Getty*, autorica i bubnjarica; *Kyos Featherdancing*, indijanska ritualistica; *Rachel Bagby*, afričkoamerička pjevačica i aktivistica; *Jalaja Bonheim*, plesačica i gracija; *Norma Cordell*, indijanska kazivačica i učiteljica; *Tynowyn*, izrađivačica bubnjeva i glazbenica; *Deena Metzger*, autorica i junakinja; *Hiah Park*, korejska plesačica; *Barbara Borden*, bubnjarica; *Kay Tift*, koja razvrstava niti; *Margaret Pavel*, koja priprema tkalački stan; *Gail Benevenuto*, "glas"; *Rosemary Le Page*; jedna od tkalja, *Pat Enochs*; umjetnica skrbnosti; i *M'hijas, mes lobacitas*, vi štenad koja znate tko ste. I naposljetku, *ženi koja vrišti*, ali je nećemo imenovati.

Jean Shinoda Bolen, jer je jasna i postojana *madre del alma*, jer mi je bila velik primjer i jer mi je dala Valerie. *Valerie Andrews*, autorica i

nomad, jer mi je darovala vrijeme i jer mi je dala Neda. *Ned Leavitt, ser humano*, moj agent, nadaren za prenošenje stvari amo-tamo među svjetovima. *Ginny Faber*, moja urednica u Ballantine, koja je tijekom rađanja ove knjige rodila jedno savršeno djelo, divlje maleno dijete, *Susannah*.

Mojim talentiranim *jungovskim kolegama iz IRSJA i IAAP-a*, koji cijene i štite pjesnike i pjesništvo. Mojim prošlim i sadašnjim *kolegama i budućim psihoanalitičarima* iz C. G. Jung Center of Colorado te *psihoanalitičkim kandidatima IRSJA*, jer ih uzbuđuje učenje i jer strastveno slijede svoje prave ciljeve.

Molly Moyer, božanskoj radnici u knjižari Tattered Cover, koja mi je stalno šaptala ohrabrenja u uho te trima velikim knjižarskim majkama Denvera koje u svojim trgovinama drže sve interkulturalne knjige kojima sam se ikada mogla nadati: *Kasha Songer*, The Book Garden; *Clara Villarosa*, The Hue-Man Experience Bookstore; *Joyce Meskis*, The Tattered Cover. Mojim trima odraslim kćerima, *Tiaji, Christini i Melissi*, čiji životi kao žena me nadahnjuju. *Leeju Lawsonu*, nadarenom umjetniku i prijatelju-duhu, koji se ostavio onoga bla-bla koji krade dušu i nazvao stvari svojim imenom. *Normandi Ellis*, pjesnikinji i autorici jer me podsjetila na neizrečena značenja neizrecivoga. *Jean Yancey*, jednostavno zato što živi u moje doba. Autorima *Marku Grahamu i Stephenu Whiteu, Hanni Green, Ijudima* u The Open Door Bookstore, *članovima društva Poets of the Open Range i pjesnicima* u Naropa Institute, zbog njihove podrške i jer im je važno to što riječi imaju značenje. *Sestrama i braći pjesnicima* koji me puštaju da stvaram kroz njihova srca.

Mikeu Wesleyju, glavnom Macintosh stručnjaku u CW Electronics, jer je na hard disku ponovno pronašao čitav “izgubljeni” rukopis, te *Lonnie Wright*, glavnom serviseru koji je probudio moj SE 30 iz mrtvih u više od jedne prilike. *Autorima Litforuma i računaljskim majstorima* diljem svijeta, u Japanu, Meksiku, Francuskoj, Sjedinjenim Državama, Ujedinjenom Kraljevstvu, jer su u ponoć sjedili za računalima i razgovarali sa mnom o ženama i vukovima.

Mojim učiteljima: *svim knjižničarima*, čuvarima riznica ispunjenih

svim uzdasima, tugama, nadama i srećama čovječanstva, moja duboka hvala; uvijek ste mi pomagali, uvijek ste bili mudri, bez obzira na to koliko čudan bio moj prohtjev, *Manishi Roy* koja me zadivila bengalskim ženama. *Billu Harlessu, Glen Carlson, Jeffu Raffu, Donu Williamsu, Lyn Cowan, Joseu Arguellesu* za ranu podršku. *Georgiji O'Keefe*, koja se nije nasmijala kad sam joj u devetnaestoj rekla da sam pjesnikinja. *Dorothy Day*, koja je rekla da je korijen trave bitan. Kao što je jedan pisac to rekao, "ludim ženama u crnom", redovnicama koje su bile vizionari: *Sestrama Svetoga Križa*, osobito s. *John Michela*, s. *Mary Edith*, s. *Francis Loyola*, s. *John Joseph*, s. *Mary Madaleva* te s. *Maria Isobela* i s. *Maria Conception*. *Bettini Steinke*, koja me je naučila vidjeti bijelu crtu koja se proteže po najvišem naboru pliša. *Uredniku* u "The Sixties", koji mi je napisao deset riječi koje su me održale dvadeset godina. Mojim jungovskim i psihološkim učiteljima kojih ima mnogo, ali osobito i to primjerom, *Toni Wolff, Harry Wilmer, James Hillman* i *Carl Gustav Jung*, čijim se radom koristim kao odskočnom daskom, ne samo u njegovo djelo, nego i u drugom smjeru. Strašno me privuklo Jungovo djelo jer je živio i prihvatio život umjetnika, kipario je, pisao, čitao sveske, ulazio u grobnice, veslao po rijekama – to je umjetnikov život.

Umjetničko-humanističkom savjetu države Kolorado (Colorado Council on the Arts and Humanities), programu *Artist in Residence* i *Young Audiences*, osobito umjetničkim ravnateljima *Danielu Salazaru*, *Patty Ortiz* i *Maryju Ewellu* zbog njihove živosti i entuzijazma. *Marilyn Auer*, urednici i suizdavaču, te *Tomu Aueru*, izdavaču i glavnom uredniku časopisa *The Bloomsbury Review* zbog dva T, topline i trknutosti te dva LJ, ljubaznosti i u-ljudenosti. Onima koji su prvi objavili moje djelo, dajući mi tako duhovnu transfuziju da nastavim s ovim: *Tom DeMers, Joe Richey, Anne Richey, Joan Silva, David Chorlton, Antonia Martinez, Ivan Suvanjjeff, Allison St. Claire, Andrei Codrescu, Jose Armijo, Saltillo Armillo, James Taylor III* i *Patricia Calhoun*, divlja žena iz okruga Gilpin. Onim pjesnicima koji su svjedočili: *Dana Pattilo, Charlie Mehrhoff, Ed Ward* i trima Marijama, *Maria Estevez, Maria Ignacio, Maria Reyes Marquez*.

Svim *hobitima, goblinima, malikima i tintilinićima* u Reiversu, jednom od meni dražih kafića za pisanje. Osobito *dečkima iz kućice na drvetu*, bez čije stalne pomoći i čvrstih mišljenja ova knjiga ne bi bila napisana. *Malim selima u Koloradu i Wyomingu* u kojima živim, mojim *susjedima, prijateljima te serviserima oba spola* koji su donosili priče iz svih krajeva svijeta. *Lois i Charlie Kubin*, majci i ocu mojega muža, koji su mu dali toliko duboke ljubavi da je ispunjen njome, pa je pretače na mene i našu obitelj. I na kraju, onom vrlo starom “stablu poruka”, hrastu u šumi u kojoj sam kao dijete voljela pisati. Mirisu dobre zemlje, zvuku neobuzdane vode, duhovima prirode koji svi jure na cestu da vide tko to prolazi. Svim ženama koje su išle ispred mene i učinile put ponešto jasnijim i ponešto lakšim. Te, s beskrajnom nježnošću, La Lobi.

Bilješke

Jezik pripovijedanja i pjesništva snažna je sestra jezika snova. Iz analize mnogih snova (kako suvremenih, tako i drevnih iz pisanih svjedočanstava) tijekom vremena, kao i iz svetih tekstova i djela mistika poput Katarine Sijenske, Franje Asiškoga, Rumija i Eckharta te djela mnogih pjesnika kao što su Dickinsonova, Millayova, Whitman i tako dalje, čini se da unutar psihe postoji funkcija stvaranja pjesništva i umjetnosti koja se rađa kad osoba spontano ili namjerno krene u blizinu instinktivnog središta psihe.

To mjesto u psihi, gdje se susreću snovi, priče, pjesništvo i umjetnost, čini tajanstveno stanište instinktivne ili divlje naravi. U suvremenim snovima i pjesništvu te u starijim narodnim pričama i pisanjima mistika, čitav milje toga središta shvaćen je kao biće s vlastitim životom. U pjesništvu, slikarstvu, plesu i snovima najčešće se simbolizira kao jedan od golemih elemenata, kao što su ocean, nebeski svod, zemaljsko tlo, ili kao personificirana sila, kao Kraljica nebeska, Bijeli jelen, Prijatelj, Voljena, Ljubavnik ili Drug.

Iz središta se uzdižu božanska pitanja i ideje kroz osobu koja pak doživljava “ispunjenje nečime što nisam Ja”. Osim toga, mnogi umjetnici vlastite ideje i pitanja rođena iz ega nose do ruba središta, pa ih bace unutra, s pravom osjećajući da će im se vratiti prožeta novinom ili oprana iznimnim psihičkim osjećajem života. Na svaki način, to izaziva naglo i duboko buđenje, promjenu ili obogaćivanje osjeta, raspoloženja ili srca toga čovjeka. Kada smo netom obogaćeni, mijenja se raspoloženje. Kad se mijenja raspoloženje, mijenja se srce. To je razlog što su slike i jezik, koji se bude iz toga središta, tako važni. Spojeni, imaju moć mijenjanja jedne stvari u drugu, na način koji je putem same volje teško i mučno postići. U tome smislu, središnje je Sebstvo, instinktivno Sebstvo, i iscjelitelj i davatelj života.

¹ Os ego-sebstvo fraza je Edwarda Ferdinanda Edingera (*Ego and Archetype*,

New York, Penguin, 1971.) kojom opisuje Jungovo viđenje Ega i Sebstva kao komplementarnoga odnosa, od kojih oboje – pokretač i pokretano – trebaju ono drugo kako bi funkcionirali (C. G. Jung, *Collected Works*, sv. 11, 2. izd., Princeton, Princeton University Press, 1972., odi. 39.

ii Vidi pogovor, *Priča kao lijek*

iii *El duende* je doslovno vilenjački vjetar ili sila iza radnji i kreativnoga života neke osobe, uključujući način na koji hoda, zvuk glasa, čak i način na koji diže mali prst. To je izraz koji se rabi u flamenku, a rabi se i kao naziv sposobnosti “razmišljanja” u pjesničkim slikama. Među južnoameričkim pripovjedačima, glasi za sposobnost ispunjenja duhom koji je više od vlastita duha. Bilo da ste umjetnik ili gledatelj, slušatelj ili čitatelj, kada je *el duende* prisutan, vidite ga, čujete ga, čitate ga, osjećate ga u plesu, glazbi, riječima, umjetnosti: znate da je prisutan. Kada *el duende* nije prisutan, i to znate.

iv Jedna od najvažnijih prijelomnica u razvoju korpusa za proučavanje psihologije žena je da žene same promatraju i opisuju što se događa u njihovim životima. Etnička pripadnost žene, njezina rasa, vjera, vrijednosti jednoobrazne su, pa se sve moraju uzeti u obzir jer zajedno tvore njezin osjećaj duše.

v *Escherichia coli*, bacil koji izaziva gastroenteritis, a prenosi se zaraženom vodom za piće.

vi Romul i Rem, blizanci iz Navajo mita – to su tek neki od mnogih slavni blizanaca iz mitova.

vii Stari Meksiko.

viii Pjesma “Sjajna životinja” Tonyja Mofeita, pjesnika *bluesa*, nalazi se u njegovoj knjizi *Lutninous Animal* (Cherry Valley, New York: Cherry Valley Editions, 1989.)

ix U talmudskoj verziji ove priče, “Četvorica koja su ušla u raj”, četiri rabina ulaze u *pardes*, raj, kako bi proučili nebeske tajne, a trojica od njih polude na ovaj ili onaj način nakon što ugledaju Šekinu – drevno žensko Božanstvo.

x *The Transcendent Function* u C. G. Jung, *Collected Works*, sv. 8, 2. izd. (Princeton: Princeton University Press, 1972.), str. 67-91

xi To drevno biće neki nazivaju i “žena izvan vremena”.

xii Prirodni grabežljivac pojavljuje se u bajkama u obličju razbojnika, životinjskoga mladoženje, silovatelja, siledžije, a kojiput zle žene raznih vrsta.

Slike u ženskim snovima u bliskoj su vezi s rasporedom prirodnih grabežljivaca u bajkama s protagonisticama.

Pogubne veze, nasilne osobe od autoriteta i negativni kulturalni propisi utječu na snove i folklorne predodžbe jednako toliko, ili čak više, kao i vlastiti urođeni arhetipski obrasci, koje Jung naziva arhetipskim čvorovima prirođenim psihi svake osobe. Priča zapravo više pripada kategoriji “susret sa silom života i smrti”, nego kategoriji “susret s vješticom”.

^{xiii} Postoje objavljene verzije u zbirkama Jakoba i Wilhelma Grimma, Charlesa Perraulta, Henrija Pourrata i drugih. Osim toga postoje i usmene verzije diljem Azije i Srednje Amerike.

^{xiv} U folkloru, mitovima i snovima, prirodni grabežljivac gotovo uvijek ima i vlastitoga grabežljivca ili uhodu. Borba između to dvoje konačno je ono što izaziva promjenu ili donosi ravnotežu. Kad se to ne dogodi, ili kad se ne pojavi kakav dobrohotni antagonist, priča se najčešće naziva pričom strave i užasa, horor pričom. Nedostatak pozitivne sile koja stoji u uspješnoj antitezi s negativnim grabežljivcem unosi najdublje strahove u srca ljudi.

^{xv} Bruno Bettelheim, *Uses of Enchantment: Meaning and Importance of Fairytales* (New York, Knopf, 1976.) [U nas prevedeno kao: *Smisao i značenje bajki* (prev. Vladimir Jakić, Poduzetništvo Jakić, Cres, 2000.) (op. prev.)]

^{xvi} Von Franzova, na primjer, kaže da je Modrobradi “ubojica i ništa više...” Marie Louise von Franz, *Interpretation of Fairytales* (Dallas, Spring Publications, 1970), str. 125

^{xvii} Prema mojem mišljenju, Jung se bavio mišlju da su i stvoritelj i stvoreno u fazi evolucije, gdje svijest jednoga utječe na drugoga. Sjajna je to ideja da ljudi mogu utjecati na silu koja stoji iza arhetipa.

^{xviii} Poziv s pokvarena telefona jedan je od dvadeset najčešćih scenarija koje ljudi sanjaju. U tipičnom snu, telefon ne radi ili sanjačica ne može otkriti kako radi. Žice su prerezane, tipkovnica ne radi, zauzeta je linija, ne može se sjetiti broja za hitne slučajeve ili je taj broj u kvaru. Takve telefonske situacije u snovima zvuče slično kao krivo izrečene ili krivotvorene poruke u pismima, kao što je to u narodnoj priči *Bezruka djeva*, u kojoj vrug slavljeničku poruku mijenja u zlokobnu.

^{xix} Kako bi se zaštitio identitet spomenutih osoba, izmijenjeni su ime i lokacija skupine.

^{xx} Kako bi se zaštitio identitet spomenutih osoba, izmijenjeni su ime i lokacija skupine.

^{xxi} Kako bi se zaštitio identitet spomenutih osoba, izmijenjeni su ime i lokacija skupine.

^{xxii} Kako bi se zaštitio identitet spomenutih osoba, izmijenjeni su ime i lokacija skupine.

^{xxiii} U svakodnevnom životu postoje mnogi kradljivci svjetla i ubojice svijesti. Grabežljiva osoba za vlastitu zabavu ili korist uglavnom otima kreativne sokove žene koju ostavlja blijedu i začuđenu zbivanjima, dok on postaje sve ružičastiji i snažniji. On ne želi da žena obrati pozornost na svoje instinkte, da ne bi otkrila kako joj je na um, maštu, srce, seksualnost ili što već bilo, priključen sifon. Obrazac prema kojemu predajemo svoj suštinski život možda je počeo već u djetinjstvu, potaknut skrbnicima koji su htjeli da djetetova nadarenost i ljupkost uljepša njihovu vlastitu prazninu i glad. Takav odgoj urođenom grabežljivcu daje neizmjernu snagu, a nas usmjerava da postanemo lovina. Dok se instinkti ne dovedu u prvotno stanje, žena koja je tako odgojena iznimno je ranjiva, pa je mogu dotući neizgovorene i razorne psihičke potrebe drugih. Uglavnom, žena s dobrim instinktima zna da se grabežljivac smjestio negdje u blizini, kad se nađe u odnosu ili situaciji koja joj život smanjuje, umjesto da ga povećava.

^{xxiv} Razne početke i krajeve priča možemo proučavati čitav život. Steve Sanfield, sjajan židovski pripovjedač, autor, pjesnik i prvi gost-pripovjedač u Sjedinjenim Državama 1970-ih, ljubazno mi je predao umijeće sakupljanja početaka i krajeva kao umjetnički oblik sam po sebi.

^{xxv} Pojam “dovoljno dobra” majka isprva sam zapazila u radovima Donalda Winnicotta. To je elegantna metafora, jedna od onih fraza koja govori mnogo toga tek trima jednostavnim riječima.

^{xxvi} Jungovska psihologija kaže da je struktura majke u psihi izgrađena u arhetipskim, osobnim i kulturnim slojevima. Ukupnost tih slojeva ono je što čini njezinu dostatnost ili manjak u internaliziranoj strukturi majke.

Razvojna psihologija tvrdi da se izgradnja dostatne interne majke, čini se, događa u fazama, pri čemu se svaka sljedeća faza izgrađuje na stupnju svladavanja prošle. Zlostavljanje djeteta može razoriti ili pomaknuti sliku majke u psihi, dijeleći slojeve na polaritete koji su antagonistički, a ne kooperativni. Time se mogu ne samo deaktivirati ranije faze razvoja, nego i destabilizirati

sljedeće, tako što će se izgraditi fragmentarno ili idiosinkratično.

Razvojne napukline koje djeluju destabilizirajući na stvaranje povjerenja, snage i skrbi o sebi mogu zacijeliti, jer struktura nije građena kao zid od opeka (koji bi se srušio da se odozdo izvuče previše opeka), nego je spletena kao mreža. Zato toliko žena (i muškaraca) prilično dobro funkcionira, unatoč mnogim rupama ili napuklinama u sustavu skrbi. Naginju onim aspektima majčinskoga kompleksa kod kojih je psihička mreža najmanje oštećena. Traganje za mudrim i skrbnim vodstvom može pomoći da se mreža popravi, bez obzira na to koliko je godina osoba živjela s ozljedom.

^{xxvii} Simbolima maćehe, očuha, njihove djece i obitelji, bajke se koriste i negativno i pozitivno. Zbog velike stope drugih brakova u Sjedinjenim Državama, postoji određena osjetljivost vezana uz uporabu tih simbola u negativnom smislu, ali postoje i mnoge priče o pozitivnim i ljubaznim priženjenim i usvajateljskim obiteljima, od kojih su najpoznatije ona o ljubaznom starijem paru u šumi koji nabasa na napušteno dijete, te ona o drugom partneru roditelja koji prihvaća dijete koje je na neki način oslabljeno, pa djetetu vraća zdravlje ili mu pomaže pronaći iznimnu snagu.

^{xxviii} To ne znači da ne treba biti susretljiv kad je to opravdano i po našoj slobodnoj volji. Pristojnost o kojoj ovdje govorimo jest ona ropska koja graniči s ulagivanjem. Proizlazi iz očajničke želje za nečime, spojene s osjećajem nemoći. To je kao kad dijete koje se boji pasa govori “dobri pesek, dobri pesek”.

^{xxix} *Maná* je melanezijska riječ koju je Jung preuzeo iz antropoloških studija s početka dvadesetoga stoljeća.

Prema njegovu mišljenju, one opisuju magičnu kvalitetu koja okružuje i zrači kroz određene ljude, talismane, prirodne elemente kao što su more i planine, drveće, biljke, stijene, mjesta i događaje. Za razliku od antropologa koji su proučavali tu pojavu, plemenski ljudi doživljavaju tu energiju kao nešto što je istodobno pragmatično i mistično, poučno i ganutljivo. Osim toga, iz izvještaja mistika tijekom vremena, koji su bilježili svoje uspjehe i padove s takozvanom *manom*, znamo da pripadanje suštinskoj prirodi koja proizvodi taj učinak uvelike nalikuje zaljubljenosti: očajni smo bez nje, isprva možda oduzima mnogo vremena i traje dok se nešto ne izrodi, ali se poslije ostvaruje bogata i duboka veza.

^{xxx} Homunkuli su mala stvorenja, kao što su tintilinići, vilenjaci i drugi “mali

ljudi?”. Premda neki kažu da homunkul nije u potpunosti čovjek, oni u čijem nasljedstvu ima neku ulogu smatraju da ima nadljudske kvalitete: lukavo izvodi razne sljeparije, a na svoj način čak i proizvodi novi život.

^{xxxii} Neki omalovažavaju životinjsku psihi, ili se izdvajaju iz duhovnosti i povezanosti sa životinjama. Dio problema leži u shvaćanju da životinje nisu duševne ili ispunjene dušom. U nekom trenutku u vremenu, možda i ne tako daleko, čudit ćemo se što se taj antropocentrizam ikada ukorijenio, baš kao što se sada čudimo da je diskriminacija ljudi prema boji kože ikada bila prihvatljiva vrijednost.

^{xxxiii} Ako sad to ne spriječi i ne popravi, to će se začepljenje nastaviti i kod onih koje dolaze nakon nje.

^{xxxiiii} U radionicama žene kojiput izrađuju lutke od grančica, a kojiput od mahuna, jabuka, žita, kukuruza, tkanine ili rižina papira. Neke na tim materijalima slikaju, neke vezu, neke ih lijepe. Na kraju se u izloženom nizu nalaze deseci lutaka, često izrađenih od istih materijala, ali svaka onoliko drugačija i jedinstvena kao i žena koja ju je izradila.

^{xxxv} Jedan je od glavnih problema starijih teorija o ženinoj psihi taj da je pogled na život žena bio ograničen. Nisu mogli zamisliti da žena može biti onoliko toga koliko jest. Klasična psihologija bila je prije studija zgrčenih žena, a ne žena koje se pokušavaju osloboditi, žena koje se protežu i posežu. Instinktivna narav traži psihologiju koja promatra žene u usponu, ali i žene koje se uspravljaju nakon godina svijena života.

^{xxxvi} Intuicija o kojoj govorimo nije ista kao Jungove tipološke funkcije: osjećaji, razmišljanje, intuicija i osjeti. U ženskoj (i muškoj) psihi, intuicija je više od tipologije. Pripada instinktivnoj psihi, duši, i čini se da je urođena, da prolazi proces sazrijevanja te da posjeduje sposobnosti zapažanja, konceptualizacije i simbolizacije. To je funkcija koja pripada svim ženama bez obzira na tipologiju.

^{xxxvii} U većini slučajeva čini se da je bolje otići kad ste pozvani (ili gurnuti), kad barem još djelujete kao da ste gipki i otporni, nego suzdržavati se, opirati, odgađati sve dok psihičke sile ne dođu po vas, pa vas ionako provuku kroz sve to krvave i izubijane. Kojiput nema mogućnosti za dostojanstvo. Ali kad je ima, onda ćete potrošiti manje energije ako je prihvatite.

^{xxxviii} Majka noći, jedna od Božica život/smrť/život iz slavenskih plemena.

^{xxxix} Diljem Srednje Amerike, *la máscara*, krinka, naznačuje da je osoba uspjela

postići jedinstvo s duhom koji prikazuju maska i odjeća koju nosi. Identifikacija s duhom putem odjeće i ukrasa na licu gotovo se u potpunosti izbrisala iz Zapadnoga društva. Pa ipak, pređenje i tkanje sami su po sebi načini da pozovemo duh i da se prožmemo njime. Postoje ozbiljni dokazi da su izrada niti i tkanine nekoć bile vjerska praksa koja se koristila za podučavanje ciklusa života, smrti i zagrobnosti.

^{xxxix} Dobro je imati nekoliko persona, napraviti zbirku, sašiti nekoliko, i sakupljati ih kako prolazimo kroz život. Kako starimo, tako ćemo uvidjeti da uz takvu raspoloživu zbirku možemo biti što god želimo, kad god želimo.

^{xl} Jednostavno rečeno, raditi na organski način znači ostati više na strani osjetila i osjećaja, nego intelektualizacije. Kojiput, kao što je govorio moj pokojni kolega, pomaže razmišljati onako kako bi shvatio bistar desetogodišnjak.

^{xli} Slučajno su to kvalitete uspješna duševnoga života, ali i uspješna poslovnoga i financijskoga života.

^{xlii} Jung je smatrao da putem snova možemo doći u dodir s najstarijim izvorom. (*C. G. Jung Speaking*, ur. William McGuire i R.F.C. Hull, Princeton: Princeton University Press, 1977.)

^{xliii} Zapravo se radi o fenomenu hipnagogičkoga i hipnopomnoga stanja koje je nešto između sna i jave. U laboratorijima za istraživanje sna dokumentirano je da pitanje koje se postavi na početku polusna naizgled tijekom kasnijih faza sna pretražuje činjenice pohranjene u mozgu, te tako dobivamo izravan odgovor nakon buđenja.

^{xliv} Blizu mjesta gdje sam odrasla, živjela je neka starica u stračari u šumi. Svaki dan pojela bi žličicu zemlje. Rekla je da to sprečava dolazak patnje.

^{xliv} U tradiciji usmeno prenošene i pisane bajke u vezi s tim postoje mnoge proturječnosti. Neke priče kažu da će mudrost u ranoj dobi pospješiti duboku starost. Druge upozoravaju da nije dobro biti star dok je čovjek mlad.

Za usporedbu postoje neke uzrečice koje se mogu razumjeti na mnoge razne načine, ovisno o kulturi i vremenu iz kojega potječu. Neke mi, s druge strane, djeluju više kao *koan* nego kao uputa. Drugim riječima, o tim rečenicama valja razmisliti, a ne ih doslovno shvatiti, jer razmišljanje na kraju može dovesti do *satori* ili iznenadnoga prosvjetljenja.

^{xlvi} Ta je alkemija vjerojatno proizašla iz zapažanja koja su mnogo starija od metafizičkog pisanja. Nekoliko starih pripovjedačica iz Istočne Europe i

Meksika ispričale su mi da simbolizam crne, crvene i bijele proizlazi iz menstrualnoga i reproduktivnoga ciklusa žene. Sve žene koje su imale menstruaciju znaju da crna prikazuje močvarni sloj na maternici koja nije trudna.

Crveno simbolizira i zadržavanje krvi u maternici tijekom trudnoće, kao i krvavu mrlju koja najavljuje početak trudova, pa tako dolazak novoga života. Bijelo je majčino mlijeko koje teče kako bi se nahranio novi štíćenik. To se smatra potpunim ciklusom intenzivne transformacije. Tjera me na razmišljanje o tome je li aikemija bila kasniji pokušaj da se stvori neka posuda slična maternici i čitava skupina simbola i radnji koja bi bila slična ciklusima menstruacije, trudnoće, rađanja i dojenja. Osim toga, vjerojatno je da postoji arhetip trudnoće koji ne valja doslovce shvatiti, a koji utječe na oba spola, pa stoga valja pronaći način da ga se smisleno simbolizira.

^{xlvii} Godinama sam proučavala crvenu boju u mitovima i bajkama, crvenu nit, crvene cipele, crvenu kapuljaču i tako dalje. Vjerujem da su mnogi fragmenti iz mita i bajki proizašli iz starih “crvenih božica” koje upravljaju čitavim spektrom ženske transformacije – svim “crvenim” događajima – seksualnošću, rađanjem i erotskim, a izvorno su dio arhetipa triju sestara rođenja, smrti i ponovnoga rođenja, kao i dio mita o izlazećem i umirućem suncu diljem svijeta.

^{xlviii} Štovanje predaka, izraz iz klasične antropologije, trebalo bi se zapravo zvati *srodstvo* s precima, stalan odnos s onima koji su bili prije nas.

^{xlix} U Anatoliji se nalazi iskopina neolitskoga grada (Troja, op. ur.) po imenu Çatal Hüyük, gdje su nađene mnoge ženske kosti.

^l Postoje i druge inačice te priče, kao i druge epizode i u nekim slučajevima, epilozii ili antiklimaksi pridodani na kraju središnje priče.

^{li} Na zdjelama i ikonama istočnoga Balkana i Jugoslavije primjećujemo snažnu simboliku oblika zdjelice, koju Gimbutasova datira u 5 do 6000 godina pr.Kr. Marija Gimbutas, *The Goddesses and Gods of Old Europe: Myths and Cult Images* (Berkeley: University of California Press, 1974. redigirano izdanje, 1982)

^{lii} Slika točkice pojavljuje se i u snovima, često kao stvar koja postaje nešto drugo. Neki od mojih kolega koji su liječnici misle da bi to moglo simbolizirati embrij ili jajašce u najranijoj fazi. Pripovjedači često govore o točkici kao o jajašcima.

^{liii} Moguće je da duh i svijest pojedinca imaju nešto rodno u sebi, pa da je ta

muževnost ili ženstvenost duha i drugoga urođena, bez obzira na fizički spol.

^{liv} *Krik Krak Krout, now this story's out. Krik Krak Krun, now this story's done.* Takav završetak priče tradicionalan je u zapadnoj Africi. Naučila me afroamerička *griota* Opalanga Pugh.

^{lv} Postoji dječja pjesma na Jamajci koja je možda ostatak te priče: “Samo da se uvjeriš je li pristanak do kraja pristanak, upitaj je opet i opet i opet i opet.”

^{lvi} Pas se ponaša ponešto drugačije u zajednici pasa nego kao kućni ljubimac ljudske obitelji.

^{lvii} Robert Bly, u privatnom razgovoru, 1990.

^{lviii} To ne znači da se veza privodi kraju, nego da određeni aspekti veze mijenjaju kožu, gube svoje oklope, nestaju bez traga, u vidu lastina repa, a onda se odjednom pojave u drugačijem obliku, boji i teksturi.

^{lix} Tijekom jednoga od mojih posjeta meksičkom zelenilu, dobila sam zubobolju, pa me *boticario* poslao ženi poznatoj po ublaživanju zubne boli. Dok mi je stavljala svoje lijekove, pričala mi je o *Txati*, velikom duhu. Iz njezine pripovijesti jasno je da je *Txati* božica život/smrť/život, a ipak se ne spominje u akademskoj literaturi. Među ostalim, *la curandera* mi je ispričala da je *Txati* velika vidarica koja je i dojka i grob. *Txati* sa sobom nosi bakrenu zdjelu. Okrene li je na jednu stranu, sadržava i izlijeva hranu, okrene li je na drugu stranu, postaje posudom za duše netom preminulih. *Txati* nadzire rađanje, vođenje ljubavi i smrt. Vjeruje se da prilikom izazvanih i spontanijih pobačaja te smrti, prima tijelo u posudu, pa je vrti i vrti dok se tijelo smanjuje, sve dok ne bude jednako sitno kao najsitniji vrh trna na plodovima kaktusa, *nopales*. Zatim ga izlije u utrobu žene i čeka da bi vidjela što će se dalje dogoditi.

^{lx} Postoje mnoge verzije priče o Sedni. Ona je snažno božanstvo koje živi pod vodom i čiju naklonost vidari traže kad je mole da vrati zdravlje i život onima koji su bolesni ili umiru.

^{lxi} Zacijelo ona o “potrebi za prostorom” može biti stvarna potreba za samoćom, ali to je vjerojatno najpopularnija “bijela laž” današnjih veza. Umjesto da razgovaramo o stvarima koje uznemiravaju, nama je “potreban prostor”. To je odrasla verzija onoga “Pas mi je pojeo domaću zadaću” ili “umrla mi je baka...” po peti put.

^{lxii} Također i ono ne-još-lijepo.

^{lxiii} Iz nezaboravne pjesme “Integritx”. Adrienne Rich: *The Fact of a Doorframe, Poems Selected and New, 1950-1984*. New York: W. W. Norton, 1984.

^{lxiv} Premda neki jungovski psihoanalitičari smatraju da je Andersen bio “neurotičan” i da zato nije korisno proučavati njegovo djelo, mislim da je ono vrlo važno, osobito *priče* koje je odlučio uljepšati, osim samoga *načina* na koji ih je uljepšao, jer prikazuju patnju male djece, patnju duševnoga sebstva. Rezanje, komadanje i trganje mlade duše nije *samo* tema uobičajena za vrijeme i mjesto Andersenova života. Ono je i dalje ključni svjetski problem duše. Premda je tema zlostavljanja duše i duha djece, odraslih i starijih nešto što se umanjuje romantičarskom intelektualizacijom, mislim da se Andersen pošteno s time suočava.

Klasična psihologija uopće potječe iz vremena prije društvenoga razumijevanja širine i dubine zlostavljanja djece u svim klasama i kulturama.

^{lxv} Seoska pripovjedačica jest pripovjedačica koja nije preplavljena ciničnošću i koja je zadržala svoj zdrav razum i smisao za noćni svijet. Prema toj definiciji, obrazovana osoba odgojena na asfaltu kakve metropole također može biti seoska. Ta se riječ odnosi više na stanje duha nego na fizički habitat osobe. Kao dijete, priču o Ružnom pačetu čula sam od triju Kata, seoskih pripovjedačica.

^{lxvi} To je jedan od glavnih razloga zbog kojeg odrasla osoba kreće na psihoanalizu: razvrstati i složiti roditeljske, kulturne, povijesne i arhetipske čimbenike i komplekse, zato da bi se, kao i u *La Iloroni*, rijeka mogla održavati što bistrijom.

^{lxvii} Sizif, Kiklop i Kaliban: ta su tri muška lika poznata po svojoj izdržljivosti, sposobnosti da budu surovi i po debeloj koži. U kulturama u kojima ženama nije dopušteno da se razviju u svim smjerovima, najčešće im nedostaje razvoj u tim takozvanim muževnim moćima. Kad se kod žena psihički i kulturno sputava taj muževni razvoj, onda im nije dopušteno držati kalež, stetoskop, kist, vreću, političku fotelju i tako dalje.

^{lxviii} Vidi djela Alice Miller: *Drama of the Gifted Child, For Your Own Good, Thou Shalt Not Be Aware* (u bibliografiji)

^{lxix} Primjeri odvajanja žene od njezina načina rada i života ne moraju biti dramatični da bi nešto dokazali. Među najnovijima su zakoni koji otežavaju ženama (ili muškarcima) da zarađuju radeći kod kuće, pa da tako istodobno budu povezane s poslovnim svijetom, kućanstvom i djecom.

^{lxx} Na svijetu i dalje postoji ropstvo. Kojiput ga ne nazivaju tako, ali kad osoba ne može slobodno “otići” i ako je se kažnjava što “bježi”, onda je to ropstvo. Postoji i ropstvo u doslovnome smislu. Osoba koja se nedavno vratila s Karipskog otočja ispričala mi je da je neki srednjoistočni princ odsjeo u tamošnjem luksuznom hotelu zajedno sa svojom pratnjom koja je uključivala nekoliko ropkinja. Čitavo hotelsko osoblje uzvrtilo se oko toga da spriječi njihov susret s poznatim dužnosnikom iz Sjedinjenih Država, crncem, koji je također odsjeo u hotelu.

^{lxxi} To uključuje djetinje majke kojima je tek dvanaest godina, tinejdžerke, starije, one koje su zatrudnile u noći ljubavi ili noći užitka, ili noći ljubavi i užitka, ali i one koje su žrtve silovanja u obitelji. Sve su one ostale bez zaštite i bile žestoko napadane zbog kulture koja je klevetala i izopćila njih i njihovu djecu.

^{lxxii} Postoje razni pisci koji su pisali o toj temi. Vidi radove Roberta Blyja, Guya Corneaua, Douglasa Gillettea, Sama Keena, Johna Leeja, Roberta L. Moorea itd.

^{lxxiii} Jedan od najbedastijih mitova o starenju jest taj da žena postaje tako potpuna da joj ništa ne treba i da postane izvor svega za sve oko sebe. Ne, ona je i dalje poput stabla kojem treba vode i zraka, bez obzira na starost. Starica je istovjetna stablu: nema konačnosti, nema nagla završetka, tek raskoš korijena i grana, a ako ga pravilno njegujemo, i mnogo cvatnje

^{lxxiv} Tako mi je rekla moja prijateljica Faldiz, Španjolka.

^{lxxv} Jungovci rabe tu riječ za označavanje bezazlene lude u bajkama koja obično na kraju pobijedi. (Dolazi od njemačke riječi *Dummling*, *Dümmling* u značenju priprost, čist, budalast čovjek, osobito dobar junak u bajkama – op. prev).

^{lxxvi} Jan Vanderburgh, u osobnom razgovoru.

^{lxxvii} Postoji predrasuda u jungovskoj psihologiji koja često zaklanja dijagnozu ozbiljnoga poremećaja, a to je da je introvertnost normalno stanje, bez obzira na stupanj smrtne tišine dotične osobe. Ustvari, mrtvačka tišina koja se kojiput označuje kao introvertnost najčešće skriva kakvu duboku traumu. Kada je žena “plaha” ili duboko “introvertna” ili bolno “skromna”, važno je pogledati ispod toga i otkriti je li to prirođeno ili posljedica kakve ozljede.

^{lxxviii} Carolina Delgado, jungovka, socijalna radnica i umjetnica iz Houstona, rabi *ofrende* kao posudu s pijeskom, projekivni materijal za ocrtavanje psihičkoga stanja pojedinca.

^{lxxix} Popis žena koje su “drugačije” vrlo je dugačak. Sjetite se bilo kojeg uzora

tijekom posljednjih nekoliko stoljeća i vidjet ćete kako je mnogo vjerojatnije da je započela na rubu, da potječe iz neke podskupine ili od negdje izvan glavne struje.

^{lxxx} Tehuanske žene uvijek tapšaju i dodiruju, ne samo svoju djecu i ne samo svoje muževe, ne samo bake i djedove, ne samo hranu, odjeću, kućne ljubimce, nego i jedna drugu. To je vrlo taktilna kultura u kojoj se ljudi doimaju kao da cvatu. Isto tako, kad promatramo vukove u igri, vidimo da se bacaju jedan na drugog u nekoj vrsti koturava plesa. Ta veza preko kože kao da govori: “Pripadaš, pripadamo.”

^{lxxx} Prema neformalnim zapažanjima unutar raznih izoliranih etničkih skupina moglo bi se reći da, premda se radi o plemenskim samotnjacima – koji možda žive s plemenom samo povremeno i ne slijede nužno vrijednosti glavnine plemena čitavo vrijeme – središnja skupina i muškarcima i ženama prilazi s poštovanjem bez obzira na oblik, veličinu i dob. Kojiput se međusobno zafrkavaju zbog ovoga ili onoga, ali to nije ni zlobno ni isključivo. Čini se da je taj pristup tijelu, rodu i dobi dio širega pogleda i ljubavi prema raznolikoj prirodi.

^{lxxxii} Neki tvrde da je sentimentalno cijeniti stare običaje življenja i određene “domorodačke, stare ili drevne” vrijednosti: sladunjavo priželjkivanje prošlih vremena, nelogična bajkovita maštarija. Kažu da su žene u prošlim vremenima imale težak život, da su harale bolesti i tako dalje. Istina je da su žene u prošlosti i u sadašnjosti morale/moraju teško raditi, često u nasilničkim uvjetima, da su ih zlostavljali/zlostavljaju, da su harale/haraju bolesti. To je istina, a vrijedi i za muškarce.

Međutim, u domorodačkim skupinama i kod mojih vlastitih naroda, i južnoameričkoga i mađarskoga, koji su itekako plemenski u svojem stvaranju klanova, izradi totema, predenju, tkanju, sađenju, sijanju, rađanju, nalazim da bez obzira na težinu životnih uvjeta i na poteškoće, stare vrijednosti – čak i ako ih moramo otkopati ili ponovno naučiti – cijelo vrijeme pružaju potporu i duši i psihi. Mnogi od tih takozvanih “starih običaja” oblik su okrepe koja se nikad ne kviri i koja se, dapače, povećava što se njome više koristimo.

Premda svemu možemo pristupiti na svet i na svjetovan način, mislim da se ne radi o sentimentalnosti, nego o jasnoj razumnosti kad se divimo i oponašamo određene “drevne vrijednosti”. U mnogim slučajevima napad na naslijede starih i duševnih vrijednosti predstavlja, još jednom, pokušaj odvajanja žene od

nasljeđa njezine matrilinarnne loze.

Istodobno preuzimanje prošlih znanja, sadašnjih moći i budućih ideja blagotvorno djeluje na dušu.

^{lxxxiii} Ako postoji kakav “zao duh” u ženskim tijelima, onda ga je najvjerojatnije onamo unijela kultura koja je uvelike zbunjena u pogledu prirodnoga tijela. Premda je istina da žena samoj sebi može biti najgori neprijatelj, dijete se ne rodi u mržnji prema vlastitu tijelu, nego, kao što vidimo kad ga promatramo, apsolutno uživa u otkrivanju i uporabi tijela.

^{lxxxiv} Ili očevo, kad smo već kod toga.

^{lxxxv} Godinama se već bez pitanja proizvodi i distribuira golema količina materijala vezana uz veličinu i građu ljudskoga tijela, osobito ženskog. Uz neke iznimke, glavninu tih djela stvaraju pisci/spisateljice koji/e su izgleda nesretni/e zbog raznih građa ili su im te građe odvratne. Jednako je važno čuti mišljenje žena koje su mentalno zdrave bez obzira na građu, ali osobito onih koje su zdrave i krupne. To nije dio ove knjige, ali “unutarnja žena koja vrišti” čini se uglavnom dubokom projekcijom i introjekcijom kulture. Trebalo bi to dobro proučiti i razmotriti u kontekstu dubljih kulturnih predrasuda i patologija koje, osim veličine, uključuju još mnoge ideje kao što su hipertrofija seksualnosti u kulturi, glad duše, hijerarhijske strukture i kaste u građi tijela i tako dalje. Bilo bi dobro, da tako kažemo, polegnuti kulturu na psihanalitičarski kauč.

^{lxxxvi} S arhetipskoga stajališta, moguće je da opsesija oblikovanjem fizičkoga tijela pomalo probija kad se čini da je naš svijet ili Svijet toliko izmaknuo kontroli da ljudi umjesto njega pokušavaju kontrolirati taj sićušni teritorij vlastita tijela.

^{lxxxvii} Prihvati u smislu jednakosti, kao i prestanka izrugivanja.

^{lxxxviii} Martin Freud, *Glory Reflected: Sigmund Freud, Man and Father* (New York: Vanguard Press, 1958)

^{lxxxix} U mnogim pričama o čarobnim tepisima postoje mnogi razni opisi stanja toga tepiha: crveni, plavi, stari, novi, perzijski, indijski, iz Istambula, posjedovala ga sitna starica koja ga je iznosila samo kad ... i tako dalje.

^{xc} Čarobni sag središnji je arhetipski motiv u srednjoistočnim čudesnim pričama. Jedna od njih je “Sag carevića Huseina”, slična “Priči o careviću Ahmedu” te se

nalazi u zbirci *1001 noć*.

^{xc}i Postoje prirodne tvari u tijelu, od kojih su neke dobro dokumentirane, kao npr. serotonin, za koje se vjeruje da izazivaju radosne osjećaje. Postaju dostupne molitvom, meditacijom, kontemplacijom, uvidom, korištenjem intuicije, transom, plesom, određenom tjelesnom aktivnošću, pjesmom i drugim dubokim stanjima duše.

^{xcii} Prilikom interkulturalnih istraživanja dojmile su me se skupine koje, izgurane iz glavne struje, ipak zadrže i ojačaju svoj integritet. Zapanjuje me, što uvijek iznova primjećujem, da se toj obespravljenoj skupini koja zadrži svoje dostojanstvo na kraju često divi ona ista glavna struja koja ju je bila istjerala.

^{xciii} Jedan od mnogih načina da izgubimo vezu s precima i rođacima jest da zaboravimo gdje su pokopani.

^{xciv} Pseudonim za zaštitu njezine osobe.

^{xcv} Ntozake Shange, *for colored girls who have considered suicide when the rainbow is enuf* (New York: Macmillan, 1976.)

^{xcvi} Od latinskog korijena sen, u značenju star, dolaze sljedeće riječi: senora, senor, senat i senilan.

^{xcvii} Postoje i unutarnje i vanjske kulture. One se nevjerojatno slično ponašaju.

^{xcviii} Barry Holston Lopez to u svojem djelu *Of Wolves and Men* naziva “mesnim pijanstvom” (New York: Scribner’s, 1978.)

^{xcix} “Pretjerivati” je lako, bez obzira na to jesmo li odgojeni na cesti ili u svilenim čarapama. Lažni prijatelji, prenemaganje, umrtvljivanje boli, samozaštitničko ponašanje, zastiranje vlastita svjetla, sve to može napasti čovjeka, bez obzira na podrijetlo.

^c Opatica Hildegard iz Bingena, poznata i kao Sv. Hildegard. Vidi: rukopis 2, Wiesbaden, Hessische Landesbibliothek

^{ci} U Uvodu u psihologiju tehnika “nema keksa dok ne napišeš zadaću” zove se Premackovo načelo ili “bakino pravilo”. Čak i klasična psihologija izgleda priznaje da takvo pravilo potječe od starijih.

^{cii} Joplinova nije iskazivala političko stajalište time što se nije šminkala. Kao i mnogim adolescentima, koža joj je bila prekrivena aknama. Uostalom, čini se da se u srednjoj školi doživljava više kao prijatelj kolegama, nego kao potencijalna dragana.

Tijekom 60-ih godina dvadesetoga stoljeća u Sjedinjenim Državama, mnoge su novopečeno militantne žene izbjegavale šminku kao politički iskaz, uglavnom da pokažu kako se ne žele prikazivati kao poslastice koje će muškarci konzumirati. Valja reći za usporedbu da u mnogim domorodačkim kulturama oba roda oslikavaju lica i tijela kao sredstvo odbijanja ili privlačenja. Ustvari, samoukrašavanje pripada u žensko kreativno područje, pa je odluka o tome kako će se i hoće li se ukrasiti u svakom slučaju osobni izraz koji otkriva ono što žena želi.

^{ciii} Za vrlo dobru biografiju Janis Joplin, koja je proživljavala modernu verziju *Crvenih cipela*, vidi Myra Friedman, *Buried Alive: The Biography of Janis Joplin* (New York: Morrow, 1973). [Obnovljeno izdanje objavljeno 1992. godine (op. prev.)]

^{civ} To ne znači da valja previdjeti organsku etiologiju i u nekim slučajevima i jatrogena oštećenja kod nekih.

^{cv} Sadašnje verzije *Crvenih cipela* vjerojatno jasnije prikazuju kako se originalni sadržaj tih rituala iskrivio i pokvario, nego što bi to učinile tisuće stranica povijesnih istraživanja. Pa ipak, preostale verzije, premda samo ostaci, neprocjenjive su, jer nam noviji, okrutni slojevi bajke točno govore o tome što trebamo znati kako bismo preživjeli i bujali u kulturi i/ili psihičkom okružju koji slijede razorni proces prikazan u samoj bajci. U tom smislu, na čudan način imamo sreću, jer imamo nepotpunu priču koja jasno označuje psihičke stupice koje nas čekaju danas i ovdje.

^{cvi} Rituali nekadašnjih i današnjih domorodačkih žena često se zovu ritualima “puberteta” ili “plodnosti”.

Međutim, te se fraze, barem od sredine devetnaestoga stoljeća u antropologiji, arheologiji i etnologiji, kuju s muškog stajališta. To su fraze koje na žalost iskrivljuju i fragmentiraju proces ženskih života, a ne prikazuju stvarnu zbilju.

Metaforički, žena prolazi i prema gore i prema dolje kroz otvore u kostima vlastite zdjelice, mnogo puta i na mnoge načine, a svaki put stječe novo znanje. Taj proces traje tijekom čitava ženina života. On ne započinje s menstruacijom i ne završava u menopauzi... što je takozvana faza “plodnosti”. Mnogo je prikladnije sve rituale “plodnosti” nazivati ritualima prelaska pragova, budući da svaki nosi ime u skladu sa svojim preobražajnim moćima, ne samo po onome što bi se moglo postići izvana, nego po onome što se postiže iznutra. Ritual

blagoslivljanja kod Navajo Indijanaca nazvan “Put ljepote” dobar je primjer kad jezik i ime definiraju srž stvari.

^{cvii} *Mourning Unlived Lives – A Psychological Study of Childbearing Loss*, jungovske psihoanalitičarke Judith A. Savage, sjajna je knjiga i jedna od rijetkih koje se bave tom temom koja je ženama iznimno važna. (Wilmette, Illinois: Chiron Books, 1989).

^{cviii} Rituali poput hatha i tantra joge te plesa i drugih predstava koje uređuju naš odnos s tijelom vraćaju nam neizmjernu snagu.

^{cix} U nekim narodnim predajama kaže se da Vragu nije ugodno u ljudskom obliku, da mu nekako ne odgovara, pa zato šepa. U bajci djevojci u crvenim cipelama odrežu stopala, pa stoga i ona mora šepati, jer je takorekuć “plesala s Đavlom”, preuzevši tako njegovo “šepanje”, tj. njegov neljudski pretjeran i umrtvljujući život.

^{cx} U kršćansko se doba alat drevnoga postolara izjednačio s vražjim sredstvima mučenja: turpija, štipaljka, kliješta, čekić, šilo. U poganska vremena postolari su bili duhovno odgovorni za smirivanje duhova životinja od kojih je potjecala koža za cipele, potplate, uloške i obojke. U šesnaestom stoljeću se svagdje već u nepoganskoj Europi znalo da “fals prophetes are maid of Tinklaris and schoeclouters”, tj. da su kotlokrpe i postolari lažni proroci.

^{cxii} Studije o normalizaciji nasilja i naučenoj bespomoćnosti provode eksperimentalni psiholog dr. Martin Seligman i drugi.

^{cxiii} Lenore E. Walker u svojoj prijelomnoj knjizi o zlostavljanim ženama, *The Battered Woman* (New York: Harper & Row, 1980), primjenjuje to načelo na pitanje zašto žene ostaju s partnerima koji ih teško zlostavljaju.

^{cxiiii} Ili na štetu onih oko nas koji su mladi i bespomoćni.

^{cxv} I nekad i danas se ženski pokret, N.O.W. (Nacionalna ženska organizacija, op. prev.) i druge organizacije, od kojih su neke ekološki, a druge obrazovno ili pravno nastrojene, razvijaju, šire i sastoje od mnogih, mnogih žena koje su ulazile u velike opasnosti da bi istupile i podignule glas te, možda najvažnije, nastavile govoriti punim glasom. Na području prava čuju se mnogi glasovi, i ženski i muški.

^{cxvi} Kad vršnjakinje i starije žene drže neku ženu pod kontrolom, umanjuje se prijepor i povećava sigurnost tih žena koje moraju živjeti u neprijateljskim uvjetima.

Međutim, u drugim uvjetima, u psihološkom smislu to žene gura u stopostotnu izdaju drugih, pri čemu se prekida još jedno matrilinearno nasljedstvo -postojanje starijih koji će govoriti u ime mladih žena, koje će intervenirati, presuditi, savjetovati se s kim treba, kako bi se izborile za uravnoteženo društvo i prava za sve.

U drugim kulturama u kojima se rod shvaća kao sestra ili kao brat, hijerarhijski parametri koje nameću dob i moć, ublaženi su skrbnim odnosom i odgovornošću prema svakoj pojedinoj osobi.

Žene koje su izdaju doživjele kao djeca stalno očekuju da će ih tako izdati i ljubavnik, poslodavac i kultura. Prvo iskustvo izdaje često potječe iz nekog događaja, jednoga ili mnogih, unutar rođene ženske ili obiteljske loze. To je samo još jedno čudo psihe da bi takva žena i dalje mogla imati toliko povjerenja, unatoč brojnim izdajama.

Izdaje se događaju kad oni koji imaju moć vide nevolju, ali okrenu glavu. Izdaja se događa kad ljudi krše obećanja, kad se povlače nakon što su zavjetovali da će pomoći, zaštititi, zastupati, držati stranu, hrabro djelovati, kad se pretvaraju da su zauzeti, ravnodušni i tako dalje.

^{cxvi} Ovisnost je sve što iscrpljuje život, a pritom postiže da se “doima” boljim.

^{cxvii} Izgladnjivanje, podivljalogost ili ovisnost nisu *per se* uzroci psihoze, nego prije kakav izvorni oblik napada na snagu psihe, tako da bi u teoriji oportunistički kompleks mogao preuzeti oslabljenu psihu. Zato je važno izliječiti ranjeni instinkt, tako da osoba ne bude u sve gore ili ranjivom stanju.

^{cxviii} Charles Simic, *Selected Poems* (New York: Braziller, 1985)

^{cxix} ELEMENTI ZAROBLJAVANJA

- Uzmite neki original.
- Rano je pripitomite, po mogućnosti prije govora ili kretanja.
- Socijalizirajte je pretjerano, do krajnjih granica.
- Izazovite glad kod njezine divlje prirode.
- Izolirajte je od patnji i sloboda drugih, tako da nema predložka s kojim bi mogla usporediti svoj život.
- Naučite je samo jednom gledištu.
- Nemojte joj ispunjavati potrebe (ostavite je na suhom ili hladnom) i neka svi

vide, ali da joj nitko ne kaže.

– Neka se odvoji od svojega prirodnog tijela, time ćete prekinuti njezin odnos s tim bićem.

– Pustite je u okolinu u kojoj može pretjerati sa stvarima koje su joj ranije bile uskraćene, stvarima koje su istodobno uzbudljive i opasne.

– Dajte joj prijatelje koji su također izgledniji i koji je potiču na neumjerenost.

– Neka njezini ranjeni instinkti razuma i zaštite i dalje budu neliječeni.

– Neka se Smrt naseli blizu nje zbog njezina pretjerivanja (premalo hrane, previše hrane, droge, nedovoljno sna, previše sna itd.)

– Neka se bori s ponovnom uspostavom persone “dobre curice” i uspije, ali samo s vremena na vrijeme.

– Zatim, na posljatku, neka se ponovno fanatično baci na psihološki ili fiziološki ovisničko pretjerivanje koje samo po sebi umrtvljuje, ili to čini zluporabom (alkohol, seks, bijes, pokornost, moć itd.)

– Sada je zarobljena. Obrnite taj proces, pa će biti slobodna. Izliječite njezine instinkte, pa će biti snažna.

^{cxx} Tema ove priče, pronalaženje ljubavi i doma te suočavanje s prirodom smrti, jedna je od mnogih varijacija koje se mogu naći diljem svijeta. (Sredstvo pripovijedanja, koje se sastoji od toga da morate odlomiti smrznute riječi s usana govornika i topiti ih nad vatrom da ustvrdite što je rečeno, također se nalazi diljem svijeta u starim zemljama.)

^{cxxi} Isti kažu i da se duša ne inkarnira, i ne rađa duh, dok nije sigurna da tijelo u kojemu treba obitavati uistinu napreduje. Zato često djetetu ne daju ime do sedam dana ili dva mjeseca ciklusa ili čak i dulje nakon rođenja, jer se time dokazuje da je tijelo dovoljno snažno da u njega uđe duša, koja zatim rađa duh. Nadalje, isti narodi stoga smatraju pametnim da se dijete nikada ne tuče, jer to istjeruje duh iz tijela, a nalaženje duha i njegov povratak u pravi dom vrlo je dug i naporan proces.

^{cxxii} Inicijacijski proces – riječ *inicijacija* dolazi od latinske *initiare*, što znači započeti, uvesti, uputiti.

Inicijant/novak je onaj koji je na početku nekoga novog puta, koji je istupio da bi ga se uvelo i uputilo. Inicijator je onaj koji predano radi na promišljanju onoga što zna o tom putu, koji prenosi znanje i koji usmjerava novaka/inju da prevlada

izazove i tako postane moćniji.

^{cxiii} U takvoj iskrivljenoj inicijaciji, inicijator kojiput traži samo slabosti novaka pa zaboravi ili previdi onih drugih sedamdeset posto inicijacije: jačanje ženinih talenata i nadarenosti. Inicijator često stvara poteškoće a da ne pruži podršku, smišlja opasnosti a onda sjedne i gleda.

To je ostatak fragmentiranoga muškog načina inicijacije – onoga koji vjeruje da stid i poniženje jačaju osobu.

Oni nude poteškoće, ali ne i podršku. Ili uvelike paze na proceduru, a bitne potrebe za osjećanjem i duševnim životom samo se dodaju onako usput. Sa stajališta duše i duha, okrutna ili nehumana inicijacija nikad ne jača sestrinstvo ili pripadanje. Čak nije niti shvatljiva.

U nedostatku stručnih inicijatora ili pak u prisutnosti onih koji predlažu i podupiru nasilne procedure, žena će pokušati sa samoinicijacijom. To je vrlo hvalevrijedan pokušaj i zapanjujuće postignuće ako postigne i tričetvrt svojega očekivanja. Iznimno je pohvalno, jer mora pažljivo slušati što joj kazuje divlja psiha, o tome što slijedi sada, pa kasnije, pa još kasnije, i jer to mora slijediti bez ikakva jamstva da se i prije tako radilo i da je to već tisuću puta dovelo do pravog rezultata.

^{cxiv} Postoje negativni i pozitivni perfekcionizam. Negativni često stoji u vezi s našim strahom da će nas netko smatrati nedostatnima. Pozitivni perfekcionizam je prije kad dajemo sve od sebe, kad ostajemo uz nešto produktivno majstorstva radi. Primjeri pozitivnoga perfekcionizma su pokušaji da *bolje* naučimo nešto: kako bolje pisati, govoriti, slikati, jesti, opustiti se i tako dalje. Druga vrsta pozitivnog perfekcionizma jest kad dosljedno obavljamo određene stvari kako bismo ostvarile neki san.

^{cxv} “Navlačenje mjedenoga grudnjaka” stalna je fraza Yancey Ellis Stockwell, sjajne terapeutkinje i izvrsne pripovjedačice. Djeluje u Coloradu, ali izvorno potječe iz istočnog Teksasa, pa bi nam sve trebalo biti jasno.

^{cxvi} Financijsku potporu pružili su Ženski savez (Women’s Alliance) s Berkeleyja u Kaliforniji i mnogi nadareni vidari, od kojih je jedna vrlo nježna zatvorska liječnica, dr. Tracy Thompson, te energična terapeutkinja, pripovjedačica Kathy Park, M. S. W. (magistrica socijalnoga rada)

^{cxvii} “Žena što živi na dnu jezera”, C. P. Estés, *Rowing Songs For the Night Sea Journey; Contemporary Chants* (privatno izdanje, 1989).

^{cxxviii} Njihove slikovite riječi i što-na-umu-to-na-drumu fraze ušle su i u govor hispanских i istočnoeuropskih etničkih skupina u tom dijelu zemlje.

^{cxxix} Ne moraju to biti djeca. To može biti bilo što: “Moje biljke. Moj pas. Moja zadaća. Moj drug. Moje petunije”.

Sve je to samo trik. U srcu žena žudi za odlaskom, ali žudi i za ostankom.

^{cxxx} Kompleks “biti svima sve” napada dostatnost žene i tjera je da se ponaša kao da ona jest “velika vidarica”.

No, kad čovjek pokušava ispuniti neki arhetip, to je kao da pokušava postati Bog. To nije stvarno moguće, a naponi koje ulaže iscrpljuju psihi i djeluju vrlo razorno na nju.

Dok arhetip može izdržati projekcije ljudi, ljudi ne mogu izdržati kad ih se tretira kao arhetip, kao da su zato neranjivi i neiscrpljivi. Kad se od žene očekuje ili traži da glumi neumorni arhetip velike vidarice, ona će se srušiti pod teretom negativno perfekcionističkih uloga. Kad traže od vas da odjenete raskošno, ali pretijesno, arhetipsko ruho bilo kojeg ideala, najbolje je pogledati u daljinu, odmahnuti glavom i nastaviti put kući.

^{cxxxi} “Diving Into the Wreck”, Adrienne Rich, iz *The Fact of a Doorframe* (New York: Norton, 1984), str. 162

^{cxxxii} U drugim pričama, kao npr. u *Uspavanoj ljepotici*, mlada se uspavana žena probudi, ne zbog prinčeva poljupca, nego zato što je vrijeme ... stoljetno prokletstvo je isteklo i sad je vrijeme kad se ona treba probuditi. Bodljikava šuma oko dvorca nestaje, ne zato što je junak jači, nego zato što je isteklo prokletsvo, pa je došlo vrijeme. Bajke nas uvijek iznova upućuju: kad je vrijeme, onda je vrijeme.

^{cxxxiii} U klasičnoj jungovskoj psihologiji to bi se dijete nazivalo psihopompom, to jest, aspektom anime ili animusa, koji je tako nazvan po Hermesu koji duše vodi u podzemlje. U drugim kulturama, psihopomp se naziva *juju*, *bruja*, *anqagok*, *tzaddik*. Te se riječi rabe kao imena, a kojiput i kao pridjevi koji opisuju magičnu crtu nekoga predmeta ili osobe.

^{cxxxiv} Kad dijete u priči osjeti miris tuljanova krzna, ono osjeti puni učinak duševne ljubavi svoje majke. Neki dio njezine duše proleti kroz njega, ali ga ne ozljedi, nego ga osvijesti. Čak i danas prigodom smrtnog slučaja u nekim suvremenim inuitskim obiteljima živeći članovi navlače pokojnikova krzna, pokrivala za glavu, grijače za noge i drugo. Obitelj i prijatelji to smatraju

prenošenjem duše u dušu, pa tako nužno i u sam život.

Vjeruje se da se u odjeći, krznu i alatu pokojnika zadržava snažan ostatak duše.

^{cxxxv} Mary Uukulat mi je izvor, a ona mi je prva i ispričovijedala tu staru i dobro znanu priču.

^{cxxxvi} Ibid.

^{cxxxvii} Oxford English Dictionary

^{cxxxviii} Žene su školne tome da odvoje dovoljno vremena kako bi reagirale na krize fizičkoga zdravlja – osobito tuđega – ali zanemaruju potrebu za vremenom u kojem bi održavale odnos s vlastitom dušom. Nekako ne shvaćaju da je duša magnetni ili središnji generator njihove živosti i energije. Mnoge žene naprežu svoju vezu s dušom kao da ona nije vrlo važan instrument. Kao i svaki vrijedan instrument, valja ga spremati na sigurno, Čistiti, uljiti i popravljati. Inače će se zagušiti, poput motora, dovesti do usporavanja u ženinu svakodnevnu životu, do trošenja goleme količine energije za najjednostavnije zadatke i konačno se pokvariti na srcojomnom prijevoju daleko od grada ili telefona. A onda valja dugo, dugo pješački kući.

^{cxxxix} Navod Roberta Blyja iz razgovora s dr. Clarissom Pinkolom Estés, objavljena u časopisu *Bloomsbury Review* (siječanj 1990), “The Wild Man In the Black Coat Turns: A Conversation”. Ally Press razgovor naziva “živahnim”. Riječ je o odnosu između arhetipa divljega muškarca i arhetipa divlje žene.

^{cxl} *Polje snova*, film rađen prema romanu *Shoeless Joe*, W. P. Kinselle

^{cxli} Problem zaustavljena kreativna života obično ima nekoliko uzroka: unutarnji negativni kompleksi, manjak podrške vanjskoga svijeta te kojiput i izravna sabotaza.

Što se tiče vanjskog razaranja novih pothvata i ideja, ne mogu se sjetiti ničega što kroz manipulaciju modela “ili/ili” češće zaustavljaju i nazivaju nedokazanim od kreativnoga propitivanja. Što je prvo nastalo? Koka ili jaje? To pitanje najčešće zaustavlja sagledavanje stvari i određivanje njezinih mnogih vrijednosti. Ono sprečava uvid u to kako su sazdate i koje bi im mogle biti primjene. Često je korisnije upotrijebiti onaj kooperativni i komparativni model “i/i”.

Neka stvar je *i* ovo i ovo *i* ovo. Može/ne može ju se koristiti ovako i ovako i ovako.

^{cxlii} Priču o *La Lloroni* pripovijedaju otkako je Božja žena sjedila kraj vatre. Istu

priču, uvijek iznova, uz neke male promjene, uglavnom u vezi s njezinom odjećom.

“Bila je obučena kao prostitutka, a jedan ju je frajer pokupio blizu rijeke u El Pasu. E, dragi moj, taj se iznenadio!” “Imala je dugu bijelu spavačicu na sebi”

“Bila je odjevena u vjenčanicu s dugim bijelim velom preko lica”.

Mnogi se latino roditelji koriste *La Lloronom* kao nekom mističnom dadiljom. Većinu djece toliko prestraše priče o njoj kako krade djecu da bi ih povela namjesto svoje, da se mlađarija iz riječnih gradova čuva vode poslije mraka i dolazi kući na vrijeme.

Neki koji proučavaju te priče kažu da su to moralne priče koje ljude strahom tjeraju na pristojno ponašanje.

Poznavajući strast u krvi onih od kojih potječu te priče, meni se čine kao revolucionarne priče, priče koje trebaju podignuti razinu svijesti o stvaranju novoga poretka. Neki pripovjedači priče poput *la Llorone* nazivaju *los cuentos de revolución*, priče o revoluciji.

Priče o borbi, psihičkoj ili ostalima, vrlo su stara tradicija koja prethodi osvajanju Meksika. Neki od starih pripovjedača, *cuentistas*, iz Meksika, kažu da takozvani astečki kodeksi *nisu* zapisi o ratovima kao što mnogi znanstvenici nagađaju, nego slikovne priče o velikim moralnim bitkama s kojima su svi muškarci i žene suočeni. Mnogi znanstvenici stare škole smatrali su to nemogućim jer su bili uvjereni da domorodačke civilizacije nisu imale sposobnost apstraktnoga i simboličkog razmišljanja. Smatrali su da su članovi starih kultura nalik na djecu kojoj je sve doslovno. Pa ipak, ako proučavamo nahuatl i majansko pjesništvo iz onoga doba, vidimo da su metafore neobuzdane te da su imali sjajnu sposobnost razmišljanja i govorenja u apstrakcijama.

^{exliii} Kao, primjerice, na Saveznoj konvenciji Zelenih na razvodu Stijenjaka 1991.

^{exliv} Tako mi je prenijela Marik Pappandreas Andropolus, pripovjedačica iz Korinta, kojoj je to prenijela Andrea Zarkokolis, također iz Korinta.

^{exlv} Marcel Pagnol, *Jean de Florette* i *Manon des Sources*.

Claude Berri snimio je filmove prema objema knjigama (Orion Classic Releases, 1987).

Prvo je djelo o zločincima koji zatrpaju izvor kako bi spriječili mladi bračni par da ostvari svoj san o slobodnom životu u divljini, gdje bi proizvodili vlastitu

hranu okruženi životinjama, drvećem i cvijećem. Kao posljedica toga, mlada obitelj gladuje, jer na njihovoj zemlji nema vode. Zločinci se nadaju da će kupiti to imanje za sitne novce kad se pronese glas kako je to jalova zemlja. Mladi muž umre, žena prerano ostari, a dijete odraste bez nasljedstva.

U drugoj knjizi, dijete, djevojčica, odraste, otkrije urotu, osveti svoju obitelj i, do koljena u blatu, krvavih ruku, izvlači beton. Izvor ponovno krene, izlijeva se na zemlju, ispred sebe gura grude suhe zemlje i izvlači staro zlodjelo na svjetlo dana.

^{cxlvi} “Strah od neuspjeha” jedna je od onih poštapalica koja zapravo ne opisuje ono čega se žena uistinu boji.

Obično strah ima tri dijela: jedan je ostatak prošlosti (što je često izvor srama), drugi je manjak sigurnosti u sadašnjosti, a treći je strah od lošeg ishoda ili negativnih posljedica u budućnosti.

Što se tiče kreativna života, jedan od najčešćih strahova nije zapravo strah od neuspjeha, nego strah od testiranja vlastita kova. Ovako nekako razmišljamo ... ako ne uspiješ, onda se možeš pridignuti i početi iznova, pred tobom stoji beskraj prilika. Ali, što ako uspiješ, ali unutar srednjeg dometa? Što ako pokušaš i, da, postigneš uspjeh, ali bez obzira na to koliko pokušavala, ne na onoj razini na kojoj želiš? To je tema koja mnogo više ometa one koji stvaraju. A postoje još mnoge druge. Zato je kreativni život težak i složen put već sam za sebe. Pa ipak, ta nas složenost ne bi trebala zadržavati, jer kreativni život leži tik iznad srca divlje prirode. Unatoč našim najgorim strahovima, iz instinktivne prirode dopire najdublja hrana.

^{cxlvii} Nekoć su Harpije bile božice oluje. Bile su božanstva Života i Smrti. Na žalost, prestale su biti djeliteljice u obje funkcije pa su postale jednostrane. Kao što smo vidjeli u tumačenju prirode život/smrt/život, sve sile koje upravljaju rođenjem upravljaju i smrću. No, u Grčkoj kultura kojom su upravljale misli i ideali nekolicine tako je snažno naglasila smrtni aspekt Harpija kao demonskih ptica smrti sa ženskim tijelima, da se potpuno izgubila priroda Harpija kao bića inkubacije, rađanja i okrepe. U orestijskoj tragediji u kojoj ubijaju ili otjeraju Harpije do spilje na kraju svijeta, oživljavajuća priroda tih stvorenja bila je već potpuno potisnuta.

^{cxlviii} Ovo je post-orestijska verzija. Slučajno nisu svi negativni slojevi patrijarhalni, a niti su sve patrijarhalne stvari negativne. Postoji čak i neka

vrijednost u starim negativnim patrijarhalnim slojevima koji prekrivaju mitove koji su nekad prikazivali snažno i zdravo žensko, jer nam oni pokazuju ne samo kako osvajačka kultura potkopava ranije mudrosti, nego i kako se tada, a i danas, pokorene žene ili žene ranjenih instinkta navodilo da same sebe vide, ali i kako bi se mogle vidati.

Niz razornih zabrana upućenih ženama i protiv žena (ili muškaraca) ostavlja za sobom neku arhetipsku rentgensku snimku onoga što se stoga izvitoperi u ženinu razvoju, kad je odgajaju u kulturi koja žensko ne smatra prihvatljivim. Tako da ne moramo pogadati.

Sve je to zabilježeno u kasnijim slojevima bajke i mitova.

^{cxlix} Mnogi simboli imaju i muške i ženske atribute.

Uglavnom važno je da ljudi sami za sebe odluče koje će iskoristiti kao povećalo kroz koje će se zagledati u stvari duše i psihe. Nema baš mnogo smisla raspravljati, kao što će neki htjeti, je li neki simbol muški ili ženski, jer se na kraju čini da su ti označitelji samo kreativni načini promatranja nekog predmeta te da sâm simbol zapravo uključuje druge sile koje ne možemo shvatiti zbog našeg arhimedskoga gledišta.

Međutim, uporaba muških i ženskih atributa jest važna, jer se radi o raznim lećama kroz koje se mnogo toga može naučiti. Zato i promatramo simbole, da bismo vidjeli što se može naučiti, kako se to može primijeniti, a osobito koju ranu bi moglo zavidati.

^{cl} Jeannette Jones i Mary Ann Mattoon, "Je li animus preživljen?" iz antologije *The Goddess Reawakening*, ur. Shirley Nichols (Wheaton, Illinois: Quest Books, 1989). To poglavlje navodi suvremena razmišljanja raznih analitičara/autora o animusu sve do 1987.

^{cli} Kod velikih Božica rutinska je stvar da stvaraju sinove iz vlastita tijela. Poslije sin postaje njihov ljubavnik/pratilac/muž. Premda bi neki to shvatili doslovce, pa mislili da opisuje rodoskrvnuće, ne treba to tako shvatiti, nego kao opis načina na koji duša rađa muški potencijal, koji se razvojem pretvara u neku mudrost i snagu te se spaja s njezinim ostalim moćima.

^{clii} A kojiput i kao o podražaju koji ulazi u tu ruku.

^{cliii} Ako se odvojimo od ideje muževne prirode, u suštini gubimo jedan od najsnažnijih polariteta za promišljanje i razumijevanje tajne dvojne prirode ljudskih bića na svim razinama. No, ako je nekoj ženi sama ideja muževnoga kao

dijela ženstvenog ogavna, onda bi mi bilo draže da tu prirodu koja premošćuje nazove bilo kojim imenom, samo zato da se ne odvoji od zamišljanja i razumijevanja načina na koji polariteti djeluju zajedno.

^{cliv} Opisala bih to kao snažnu mušku pregovaračku prirodu, onu koju je kod mnogih muškaraca potpuno prikliještila besmislica svakodnevnog rada koji ne nosi duševno zadovoljstvo, ili kultura koja muškarce na prevaru upregne i onda ih tako drži sve dok ih gotovo ne uništi.

^{clv} Tijekom istraživanja došla sam i do nekih pokazatelja da je ta priča inačica drevnih solsticijskih priča o staroj i novoj godini, u kojima nešto potrošeno umire, pa se ponovno rodi ispunjeno svježom energijom.

^{clvi} Tu sam verziju primila od Kate s ljubavlju, Kate koja je četiri godine prolazila kroz patnju ruskog radnoga logora u 40-im godinama dvadesetoga stoljeća.

^{clvii} Preobražavanje s pomoću vatre, nad vatrom ili u vatri univerzalan je motiv. Srodan preobražaj onome koji nalazimo u *Tri zlatne kose* sadržan je u grčkom mitu u kojem Demetra, velika Majka-Božica, noću drži smrtno dojenče u vatri kako bi ga učinila besmrtnim. Djetetova majka Metanira krikne kad to opazi i time prekida tu praksu. Demetra se okani vatreneoga procesa, zamišljena ... “Šteta” – kaže Metaniri “sada će dijete biti tek običan smrtnik.”

^{clviii} Stvari koje stimuliraju sreću i užitak, također uvijek predstavljaju “stražnja vrata”, kroz koja nas mogu iskorištavati ili pokušati upravljati nama.

^{clix} Priče o ujaku Tuong-Pa ili Trungpa, priče su o varalici koje navodno potječu iz Tibeta. U svim narodima postoje slične priče.

^{clx} Catal Hüyük ima ikonu “mjesta među nogama” visoko na zidu. Radi se o ženskom liku raširenih nogu, otkrivenih “donjih usta”, moguće kao proročica. Sama pomisao na takav lik žene navodi na znalačko hihotanje.

^{clxi} Charles Boer, *The Homeric Hymns* (Dalias: Spring Publications, 1987). Radi se o uistinu nadahnutom prijevodu.

^{clxii} Priče o kojotima tradicionalno se pripovijedaju samo zimi.

^{clxiii} U obitelji ili u najbližoj kulturnoj sredini.

^{clxiv} Do povrede instinkta, ega i duha u djetinjstvu dolazi kad dijete oštro odbijaju, ne čuju ga i ne vide, kad ne obraćaju pažnju na nj barem s pristojnom mjerom staloznosti ako već ne s razumijevanjem. Kod mnogih žena povrijeđeno je ono razumno očekivanje da će se obećanja ispuniti, da će se odnositi prema njoj s

poštovanjem, da će imati hrane kad je gladna te da će uživati slobodu govora, mišljenja, osjećanja i stvaranja.

^{clxv} Stari osjećaji donekle podsjećaju na žice kakva klavira u psihi. Neki potres izvana izaziva snažne vibracije tih žica u glavi. Može ih se natjerati da zabruje, a da ih se uopće ne trzne. Događaji koji sadržavaju sličan ton, riječi, slike izvornoga događaja, mogu natjerati osobu da se “bori” kako stari materijal ne bi “zabrujao”. U jungovskoj psihologiji takva erupcija velikih osjećaja zove se konstelacija kompleksa. Za razliku od Freuda koji je takvo neurotično ponašanje osuđivao, Jung ga je zapravo smatrao kohezivnom reakcijom, sličnom onoj koju imaju životinje kad ih se prije toga gnjavi, muči, preplaši ili rani. Životinja obično reagira na mirise, kretanje, oruđa i zvukove koji su nalik na one od kojih su primile ozljedu. Ljudi imaju jednake obrasce prepoznavanja i reagiranja. Mnogi kontroliraju stare komplekse tako da se drže podalje od osoba ili događaja koji ih uznemiruju. Kojiput je to racionalno i korisno, a kojiput nije. Tako muškarac možda izbjegava sve žene koje imaju crvenu kosu kao njegov nasilni otac. Žena možda izbjegava sve žestoke rasprave jer u njoj izazivaju previše osjećaja. Pa ipak, pokušavamo osnažiti svoju sposobnost bivanja u svakakvim situacijama bez obzira na komplekse jer nam ta snaga ostajanja daje pravo glasa u svijetu. Daje nam sposobnost da stvari promijenimo u svoju korist. Ako reagiramo samo na naše komplekse, onda ćemo se skrivati u nekoj rupi ostatak života. No, ako ih uspijemo donekle tolerirati, iskoristiti ih kao saveznike, na primjer ako uspijemo upotrijebiti staru ljutnju da svojim izjavama dodamo oštrinu, onda možemo oblikovati i reformirati mnogo toga.

^{clxvi} Uistinu postoje poremećaji rada mozga u kojima nekontrolirani bijes ima istaknutu ulogu, ali oni se tretiraju lijekovima, ne psihoterapijom. No, ovdje govorimo o bijesu koji potiče sjećanja na ranije psihičko mučenje ove ili one vrste. Čak bih dodala da se u obiteljima gdje postoji “osjetljivo” dijete, druga djeca ne osjećaju tako zlostavljanom, premda se prema njima slično ponašaju. Djeca imaju različite potrebe, različite “debljine kože, različite sposobnosti doživljavanja boli”. Ono koje ima najmanje “prijamnika” da tako kažemo, na svjesnoj će razini osjećati najmanje učinaka zlostavljanja. Dijete s najviše osjetila na svjesnoj će razini osjetiti sve, a možda čak i snažno osjećati tuđe rane. Ne radi se o tome je li to istina ili nije, radi se o sposobnosti djeteta da osjeti signale oko sebe. Na području odgoja djeteta, staro pravilo da svako dijete valja odgajati za sebe, ne “prema udžbeniku”, nego prema onome što vidimo ako

promatramo osjećajnost, osobnost i nadarenost djeteta, vrlo je dobar savjet. U svijetu prirode, bez obzira na to što su obje biljke jednako lijepe, štrkljasti filodendron može naizgled davičeka izdržati bez vode, dok vrba, koja je znatno veća i deblja, ne može. Takve prirodne razlike postoje i među ljudima. Nadalje, bilo bi pogrešno misliti kad odrasla osoba osjeća ili izražava ljutnju da je to siguran znak neriješenih problema iz djetinjstva. Postoji velika potreba i mnogo prostora za pravednu i jasnu ljutnju, osobito ako se netko oglušio o ranije, bilo tihe bilo glasne apele na svijest. Ljutnja je sljedeći korak u hijerarhiji privlačenja pozornosti. Međutim, negativni kompleksi mogu normalnu ljutnju raspirati do užarena i razorna bijesa. Katalizator je gotovo uvijek vrlo sićušan, ali na njega reagiramo kao da je iznimno važan. Nesklad iz djetinjstva, zlostavljanje koje smo tada osjećali, mogu u mnogome pozitivno utjecati na stvari za koje se borimo kao odrasli. Mnogi vođe, na čelu velikih političkih, akademskih ili drugih vrsta plemena ili “obitelji”, svoj posao rade tako da stvari postanu korisnije i bolje od situacije u kojoj su oni odgajani.

^{clxvii} Pripovjedači japanskog naslijeđa rekli su mi za varijaciju u kojoj medvjeda zadavi neka zla sila, tako da među ljudima koji su ga štivali ne nastane novi život. Medvjede tijelo zakopaju uz veliku tugu i žalovanje. No, ako ženska suza kane na grob, medvjed ponovno oživi.

^{clxviii} Oslobođanje staroga zakrečenoga bijesa, komad po komad ili sloj po sloj, suštinski je važno za žene. Bolje bi bilo da tu bombu odnesemo u polje i detoniramo je, nego da je zapalimo kraj nedužnih ljudi. Vrijedilo bi pokušati da je neutraliziramo tako da pomogne, a ne da nanese štetu. Mnogo puta nas samo još više raspali kad stalno čujemo ili vidimo neku osobu ili projekt. Dobro bi bilo da se maknemo od toga podražaja, bez obzira na to tko ili što to bilo. Postoje razni načini na koje to možemo učiniti, promijeniti sobu, promijeniti mjesto boravka, promijeniti temu, promijeniti okolinu. To je od velike pomoći. Ona stara o brojanju do deset vrlo je pametna. Ako možemo makar privremeno prekinuti lučenje adrenalina i drugih “borbenih” kemikalija koje utječu u naš sustav tijekom prvotne ljutnje, onda možemo zaustaviti proces u kojem se vraćamo u osjećaje i reakcije vezane uz ranije doživljene traume. Ako ne učinimo tu stanku za sebe, onda će se kemikalije i dalje izlijevati neko dulje vrijeme, sve dok nas doslovce ne gurnu u sve neprijateljskije ponašanje, bez obzira na to osjećamo li iskrenu motivaciju ili ne.

^{clxix} Veliki sufijski pripovjedač Indries Shah pripovijeda verziju te stare priče u

Wisdom of the Idiots (London: Octagon Press, 1970)

clxx Odluka o tome ovisi o nekoliko čimbenika, a valja razmisliti o svima: svijest osobe ili aspekta koji je nanio zlo, njihova sposobnost da nanese daljnje zlo i njihove buduće namjere te jednadžba moći – jesu li ili nisu na istoj razini, tj. postoji li neravnomjerna raspodjela moći.

clxxi Descanso se također rabi kao izraz za počivalište u smislu mjesta za ukop ili groblja

clxxii Kod incesta, zlostavljanja ili drugog teškoga nasilja, obično je potrebno mnogo godina da se ciklus zaključi opraštanjem. U nekim se slučajevima neko vrijeme crpi više energije iz neopraštanja, a i to je prihvatljivo. Ono što nije prihvatljivo jest kad do kraja života svaki čas “poludimo” zbog raznih događaja. Duša i psiha, kao uostalom i fizičko tijelo, vrlo teško podnose to pretjerano ključanje. To se mora pročistiti. Postoje mnogi razni pristupi tome. Valja se savjetovati s terapeutom koji je snažna osoba i specijalist za te stvari. Pitanje koje moramo postaviti takvom stručnjaku glasi: “Koja su vaša iskustva sa smanjivanjem bijesa i radom na jačanju duha?”

clxxiii Nešto drugačija definicija oprosta nalazi se u rječniku *Oxford English Dictionary*: 1865. J. Grote, *Moral Ideas*, VIII (1876), 114 “Aktivni oprost – vraćanje dobra za zlo”.

clxxiv Ne radi se samo o tome da ljudi imaju razne ritmove u opraštanju drugima, nego i sami prekršaji utječu na duljinu vremena koje je potrebno za opraštanje. Oprostiti nesporazum nije isto što i oprostiti ubojstvo, rodoskrvnuće, nasilje, nepravedan odnos, izdaju, krađu. Ovisno o tome o čemu se radi, pojedinačno nasilje se kojiput lakše oprostí nego ono koje se ponavlja.

clxxv Budući da i tijelo ima sjećanje, morate obratiti pažnju i na nj. To nije zamišljeno tako da pokušate prestići i pobjeći svojem bijesu, nego iscrpiti ga, raščlaniti i rekonstruirati libido koji se tako oslobađa potpuno drugačije nego prije. Fizički ispušt morate popratiti psihičkim razumijevanjem.

clxxvi Slažem se s Jungom koji je smatrao da se čovjek kad učini kakvu nepravdu ne može od nje izliječiti, osim ako izgovori apsolutnu istinu i iskreno se suoči s time.

clxxvii Prvi put sam takve tragične i banalne scenarije pročitala u djelu Erica Bernea i Clauda Steinera.

clxxviii S pomoću Jungova Eksperimenta jezičnih asocijacija (WAE), također se

utvrdilo da je to točno.

clxxxix Kojiput slijede fotografije i priče očeva, braće, muževa, ujaka i stričeva, djedova (a kojiput i sinova i kćeri), ali najvažniji je rad na lozama naših pretkinja.

clxxx One same pate kao žrtveno janje, kao gutači grijeha, a da ne dobivaju s time povezanu moć, ni blagodati, tj. zahvalnost, počasti i zadovoljštinu iz zajednice.

clxxxii *Mary Culhane i mrtvac*: to je jedna od priča s potpisom dviju neobično nadarenih i slikovitih žena iz Sjeverne Karoline imenom Barbara Freeman i Connie Regan-Blake koje imaju registriranu tvrtku The Folk Tellers® (Narodni pripovjedači)

clxxxiii Dr. Paul C. Rosenblatt, *Bitter, Bitter tears: Nineteenth-Century Diarists and Twentieth-Century Grief Theories*. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983). Navod Judith Savage.

clxxxiiii Jungovo razumijevanje tajanstva sudjelovanja temeljilo se na antropološkim nazorima kasnoga devetnaestog i ranoga dvadesetog stoljeća, kad su se mnogi koji su proučavali plemena osjećali poprilično različiti od njih, a nisu shvaćali ponašanje u tim plemenima kao ponašanje u ljudskom kontinuumu koji se može zbiti bilo gdje i kod bilo koje osobe.

clxxxv Ova rasprava ni u kojem slučaju ne znači da je šteta nanesena pojedincu prihvatljiva zato što će ga na kraju ojačati.

clxxxvi Radi daljnjih informacija o doslovnim traumama vezanim uz očeve, vidi Ellen Bass i Louise Thornton s Jude Brister, ur. *I Never Told Anyone: Writings by Women Survivors of Child Abuse* (New York: Harper&Row, 1983.). Također vidi Barry Cohen; Esther Giller, W. Lynn, ur., *Multiple Personality Disorder from the Inside Out* (Baltimore: Sidran Press, 1991.). Osim toga vidi i Linda Leonard, *The Wounded Woman* (Boulder, Colorado: Shambhala, 1983.)

clxxxvii Smatra se da grubi gubitak bezazlenosti uglavnom potječe iz svijeta izvan obitelji. To je postupni proces koji gotovo svatko doživljava i koji kulminira u bolnom prihvaćanju ideje da nije sve u svijetu bezopasno ili lijepo. Bezazlenost nije mišljena zato da je otac ili majka nasumice uklone. To će se već dogoditi samo od sebe. Roditelji su tu da vode i pomažu ako mogu, ali uglavnom zato da poprave štetu i ponovno pridignu dijete na noge.

clxxxviii Simbol mlinara u bajkama shvaćen je na negativan i pozitivan način. Kojiput je škrt, a kojiput velikodušan, kao u pričama o mlinaru koji negdje

ostavlja zrna za vilenjake.

^{clxxxviii} Postupno buđenje – to jest, polagano uklanjanje obrambenih mehanizama tijekom duljega razdoblja – manje boli, nego kad odjednom nešto prođe kroz sve naše obrane. Međutim, u terapijskom ili ispravljačkom modelu, premda isprva brže znači bolnije, rad može brže početi i brže sazreti. No, svakome njegovo, i u njegovo vrijeme.

^{clxxxix} U drugim pričama trojka predstavlja vrhunac intenzivne težnje, a trojka se može shvatiti i kao sama žrtva koja kulminira u novom životu.

^{exc} Lao Tzu, drevni pjesnik filozof. Vidi *Tao Te Ching* (London: The Buddhist Society, 1948.). Djelo su objavili mnogi izdavači u raznim prijevodima. [Hrvatski prijevod: *Tao-Te-Ching*, s kineskog na engleski preveo John C. H. Wu, s engleskoga prevela Marina Kralj Vidačak, izd. Biovega, Zagreb, 2002. (op. prev.)]

^{excii} To su raznim ljudima razne stvari. Neke su vrlo aktivne izvana, kao ples, neke su vrlo aktivne na razne načine, ples molitve, na primjer, ples razuma, ples pjesme.

^{exciii} C. P. Estés, *Warming the Stone Child: Myths and Stories of the Abandoned and Unmothered Child*, audiovrpca (Boulder, Colorado: Sounds True, 1989.)

^{exciv} Valja primijetiti da žene i muškarci u ozbiljnoj psihičkoj tranziciji često pokazuju manje zanimanja za stvari u vanjskome svijetu, jer razmišljaju, sanjaju i razvrstavaju na tako dubokoj razini da im se stvari koje pripadaju vanjskome svijetu jednostavno izgube iz vida. Čini se da duša nije baš zainteresirana za frizure i slične stvari dok ne posjeduju određeni numen.

^{excvi} Vrlo mi je čudno da Ku Klux Klan u pokušaju da ih obezvrijedi, ne-bijeje ljude naziva “ljudima blata”. Stara uporaba riječi blato vrlo je pozitivna, zapravo predstavlja baš pravu frazu za snaženje duboko mudre i snažno instinktivne prirode. Ljudi i svijet, prema većini priča o stvaranju, izrađeni su upravo iz blata (i drugih zemljanih tvari).

^{excvi} *Labrys*, sjekira i otvorene usmine vulve sve imaju sličan oblik.

^{excvi} Što se tiče dvostruke sjekire božice, ona je drevni simbol koji sada rabe razne ženske skupine kao simbol povrata snazi ženskosti. Osim toga, među članicama moje skupine za istraživanje i vježbanje priča, *Las Mujeres*, mnogo se raspravlja o raznim izvorima koji kažu da su leptirska krila usmina i dvostruka sjekira slični simboli iz drevnih vremena, pri čemu se oblik raskriljena leptira smatra oblikom

duše.

^{cxcvii} Ono što je mistično jest znanje o svakodnevnim stvarima s obje strane. Pragmatični misticizam traži svu istinu, ne samo jednu, a zatim odmjerava svoje stajalište i način djelovanja.

^{cxcviii} Stare priče daju naslutiti da se to stanje osjećaja i znanja prenosi sa svih roditelja na djecu, bez obzira na spol.

^{cxcix} Kao što smo vidjeli, suze su višenamjenske, služe i za zaštitu i za stvaranje.

^{cc} Ženina kultura stoljećima se uistinu zakopavala, pa samo slutimo što leži ispod toga. Žene moraju dobiti pravo da istražuju, a ne da ih se odvrti prije nego što uopće obilježe nalazište. Treba živjeti punim životom, u skladu s vlastitim instinktivnim mitom.

^{cci} Postoji velika moć u brojevima. Mnogi učenjaci, od Pitagore do kabalista, pokušavali su shvatiti matematičke tajne. Pobrojene kruške vjerojatno nose značenje iz misticizma, a možda i iz tonske ljestvice.

^{ccii} Bezruka djeva, djevojka sa zlatnom kosom i djevojčica sa žigicama u mnogome se suočavaju s jednakim problemom jer su na neki način autsajderi. Priča o bezruknoj djevi nesumnjivo obuhvaća najpotpuniji psihološki ciklus.

^{cciii} Možda ćete se pitati koliko sebstava ima u psihi. Postoje mnoga, a obično jedno od njih snažno dominira. Zna li onu metaforu o *pueblima* Meksika? Uvijek imaju tri dijela: stari koji se srušio, onaj u kojem živite i onaj koji se gradi. Tako je i to. (Osim toga, u jungovskoj teoriji, Sebstvo s velikim početnim slovom označava golemu duševnu silu. Sebstvo s malim početnim slovom označuje osobniju, ograničeniju osobu koja jesmo.)

^{cciv} Jedan od najopsežnijih “zapisa” starih rituala su rituali starih Grka. Premda je većina drevnih kultura na neki način bilježila svoje običaje, osvajanja su uništila većinu toga. (Uništiti kulturu zahtijeva ubijanje svete klase: umjetnika, pisaca i svih njihovih djela, svećenika i svećenica, govornika, pripovjedača, pjevača, plesača... svih onih koji znaju kako dirnuti u dušu i duh ljudi.) Pa ipak, kosti mnogih uništenih kultura pripovjedačka arka i nosi dalje kroz stoljeća, pa ih dostavlja ravno u naše vrijeme.

^{ccv} Elizabeta je stara i također nosi dijete, Ivana. To je vrlo tajanstven odlomak u kojem njezin muž zanijemi itd.

^{ccvi} Do tih faza se ne dopire toliko u skladu s kronološkom starošću, koliko prema

potrebama psihe i duha.

ccvii Robert L. Moore i Douglas Gillette, *King, Warrior, Magician, Lover* (San Francisco: Harper, 1990.)

ccviii Simboli vrtlara, kralja, čarobnjaka itd. pripadaju svima. Oni nisu rodno određeni, ali ih kojiput razni spolovi razno shvaćaju i primjenjuju.

ccix Prva osoba od koje sam čula frazu “izrada duše” bila je James Hillman, a on je više nalik nekoj eksplozivnoj napravi iz koje pršte ideje.

ccx Starica kod trojnih Božica u Grka.

ccxi U Hesiodovu *Postanku bogova* (411-52), kaže se kako se Perzefona i starica Hekata najviše vole družiti jedna s drugom.

ccxii Jean Shinoda Bolen u svojem jasnom djelu o menopauzi navodi da starije žene zadržavaju energije menstrualne krvi u svojim tijelima, pa izgrađuju unutarnju mudrost umjesto vanjske djece. Vidi audiosnimku, *The Wise Woman Archetype: Menopause As Initiation*. (Boulder, Colorado: Sounds True, 1991.)

ccxiii To je bio vođa inkvizicije u Španjolskoj, patološki okrutan čovjek, kažnjeni serijski ubojica svojega vremena.

ccxiv Iz: Knjiga Sirahova XVII, 5 (sv. pismo/klas.knjiž.)

ccxv Na primjer, neki su suvremeni muškarci izgubili smisao za seksualne cikluse porasta i smanjenja, onako kako su mišljeni. Neki ne osjećaju ništa, neki su zapeli u petoj brzini.

ccxvi U nekim verzijama priče, veo se naziva rupcem i ne pada zbog pneume, daha, nego se dječaćić igra tako da ga skida i vraća na očevo lice.

ccxvii Sljedeća audio-djela dr. Clarisse Pinkole Estés možete nabaviti putem Sounds True Catalog, 735 Walnut Street, Boulder, Colorado 80302 (1-800-333-9185). Niz “Jungovska pripovjedačica”: *The Wild Woman Archetype: Myths and Stories About the Instinctive Nature of Women; Warming The Stone Child: Myths and Stories About Abandonment and the Unmothered Child; The Radiant Coat: Myths and Stories on the Crossing Between Life and Death; In the House of the Riddle Mother: Common Archetypal Motifs in Women's Dreams; The Boy Who Married an Eagle: Myths and Stories About Male Individuation; The Creative Fire: Myths and Stories About the Cycles of Creativity*.

ccxviii Postoje mnoga gledišta o tome kako, tko, kada, gdje kazivati priče, o

razmjenu, nalaženju i razvijanju vlastitih priča; krađi priča i tako dalje. Uglavnom, mislim da je psihološki gledano najcjelovitije ako kazivač ostane vjeran vlastitoj duši u odluci o tome kome i kako prenijeti priču, jer on je instrument, pa zato i biće koje zaslužuje najpromišljeniju zaštitu. Za razne rasprave o tome vidi: “Ethics and Storytelling: Transcript from First Annual Congress on Storytelling”, *The National Storytelling Journal* (jesen 1987.); Shuman, Amy: “Ethics and the Professional Storyteller”, *The National Storytelling Journal* (ljetno, 1986.); Stewart, Findley: “A Response to the Ethics Question”, *The National Storytelling Journal* (ljetno 1987.)